În martie 1917, Nicolae al II-lea, ultimul ţar al întregii Rusii, a abdicat, iar dinastia care a domnit asupra unui imperiu vreme de 300 de ani a fost îndepărtată de la putere de Revoluţie. Robert Service examinează ultimul an al domniei lui Nicolae al II-lea și lunile scurse între momentul abdicării și moartea sa tragică survenită la Ekaterinburg în iulie 1918.

Bazându-se pe surse istorice neexaminate până în prezent, inclusiv pe propriile jurnale ale tarului şi consemnări ale conversaţiilor acestuia, precum și pe mărturii ale anchetelor oficiale, Service aruncă o lumină nouă asupra acestei domnii zbuciumate, oferind un portret fascinant al unui personaj istoric prea puţin pregătit să facă faţă turbulenţelor care zguduiau la acea vreme Rusia și Europa. Lucrarea oferă totodată un tablou complex și aprofundat al noilor realităţi sociale, economice și politice rezultate în urma Revoluţiei din Februarie și preluării puterii de către bolșevici în octombrie 1917, precum și o cronică a începuturilor republicii sovietelor conduse de Lenin.

Colecţie coordonată de >
Livia Szász

ROBERT SERVICE

ULTIMUL

TAR

Nicolae al II-lea şi Revoluţia Rusă

Traducere din engleză de Irina Negrea
Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu
Director editorial:
Magdalena Mărculescu
Redactor:
Florin-Răzvan Mihai
Director producţie:
Cristian Claudiu Coban
Dtp:
Ofelia Coşman

Corectură:
Ioana Patricke
Elena Biţu
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SERVICE, ROBERT
Ultimul ţar: Nicolae al II-lea şi Revoluţia Rusă / Roben Service; trad. din engleză de Irina Negrea.
— Bucureşti: Editura Trei, 2019
Conţine bibliografie.
— Index
ISBN 978 – 606 – 40 – 0509-O
I. Negrea, Irina (trad.)
94
Titlul original: *TheLastoftheTsars*. *Nicholas* II *andTheRussianRevolution* Autor: Robert Service

First published 2017 by Macmillan an imprint of Pan Macmillan, a division of Macmillan Publishers International Limited

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti
Tel.: + 4 021 300 60 90; Fax: + 4 0372 25 20 20
e-mail: comenziedituratrei.ro www.editura trei.ro

PentruLara, *Dylan*, *Joelyşi Keira*

Cuprins

19. Aleksandr Kerenski printre ofiţeri de armată şi soldaţi (Hoover Institution Archives)

20. Casa Libertăţii, Tobolsk (Hoover Institution Archives)

21. Unitate a detaşamentului de gardă la Casa Libertăţii (Hoover Institution Archives)

22. Nicolae şi Alexandra pe balconul lor, la Tobolsk (Hoover Institution Archives)

23. Scrisoare către mama lui, la două zile după Revoluţia din Octombrie (Hoover Institution Archives)

24. Nicolae şi Aleksei, având grijă de găini, la Casa Libertăţii (Bridgeman Images)

25. Olga Romanov, trăgându-l cu sania pe fratele ei Aleksei (Hoover Institution Archives)

26. Vasili Pankratov (Hoover Institution Archives)

27. Evgheni Botkin, devotatul medic personal al Romanovilor (Bridgeman Images)

28. Sydney Gibbes (fotografie originală, fotograf necunoscut)

29. Baroana Sophie Buxhoeveden (fotografie originală, fotograf necunoscut)

30. Pierre Gilliard (Colecţie privată)

31. Gara nr. 1 din Ekaterinburg (Hoover Institution Archives)

32. Casa Ipatiev (Hoover Institution Archives)

33. Aleksandr Beloborodov (prin amabilitatea autorului)

34. Filipp Goloşciokin (prin amabilitatea autorului)

35. Iakov Iurovski (prin amabilitatea autorului)

36. Vladimir Lenin (prin amabilitatea autorului)

37. Iakov Sverdlov (prin amabilitatea autorului)

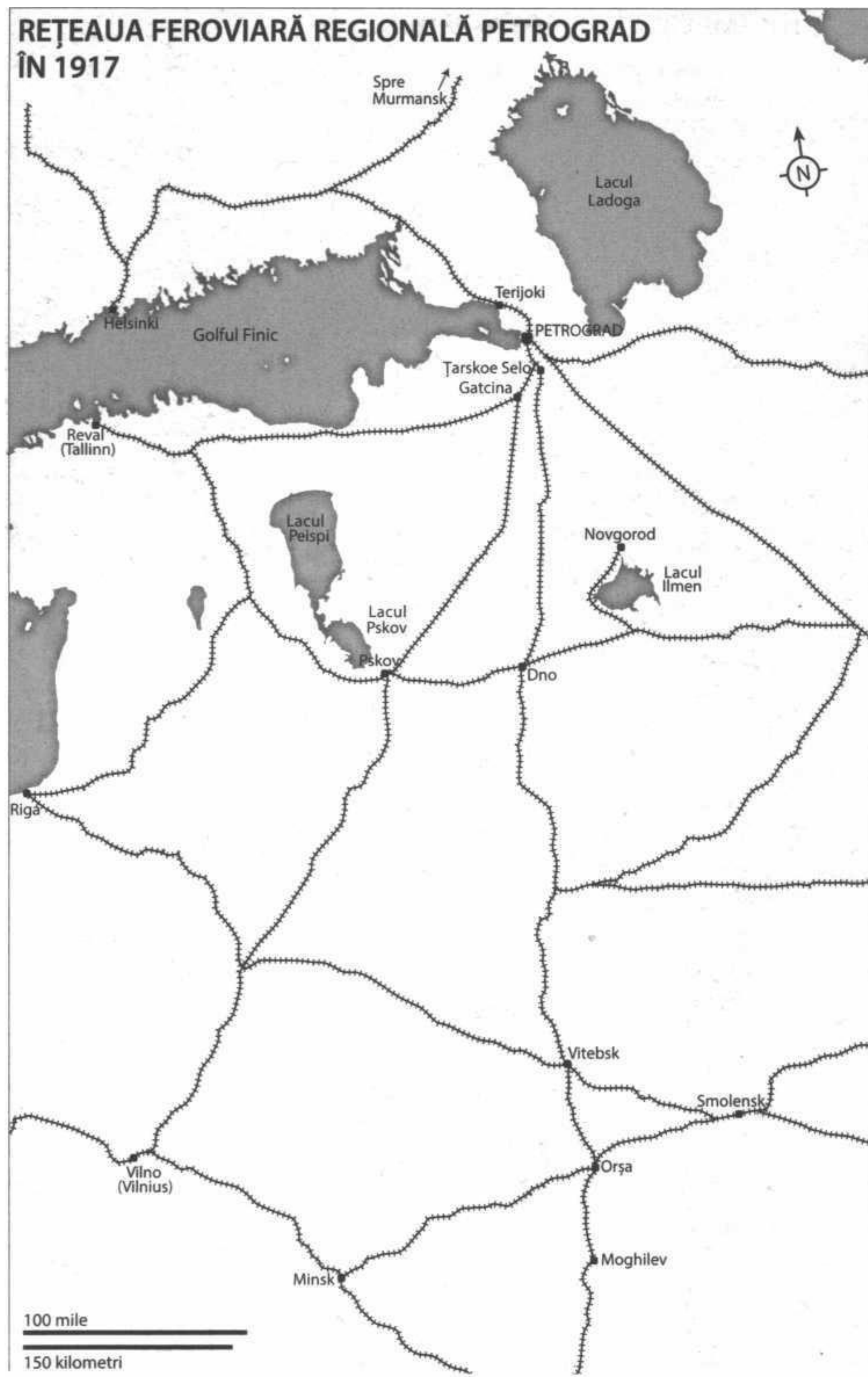
38. Perete pătat de sânge, Casa Ipatiev (Hoover Institution Archives)

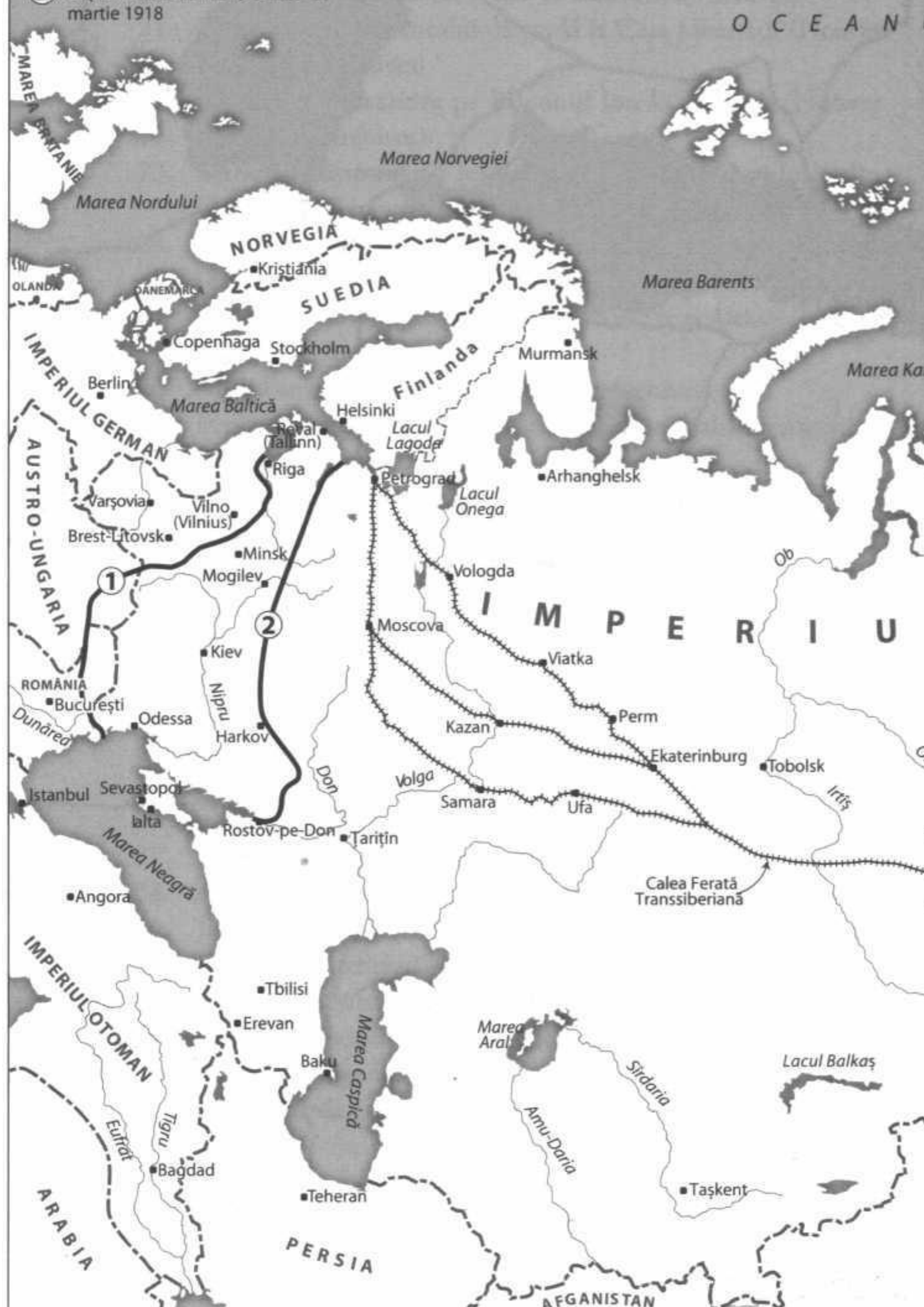
39. Tren blindat folosit de unităţi armate cehoslovace (Hoover Institution Archives)

40. Începutul dosarului Miroliubov (Hoover Institution Archives)

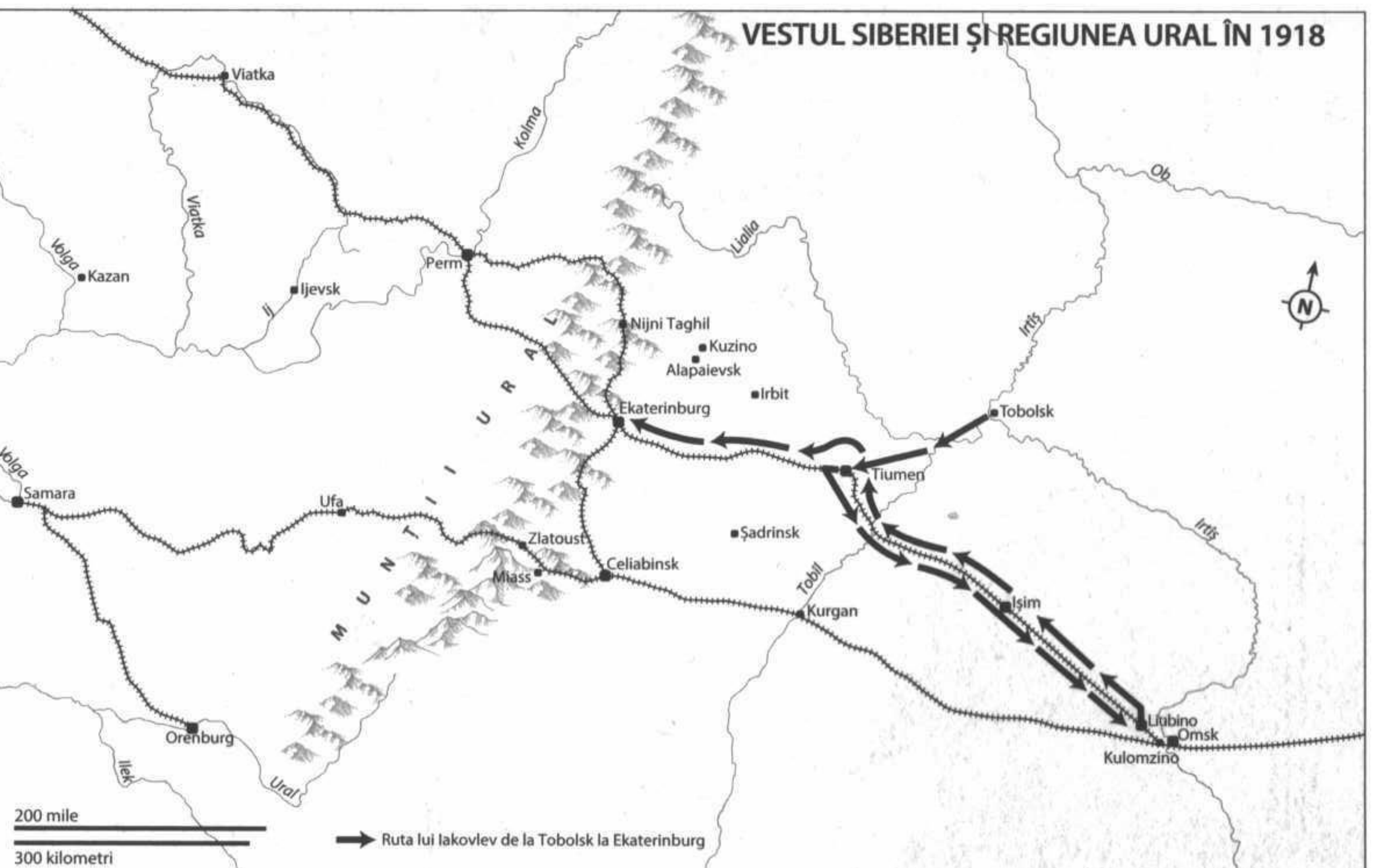
41. împărăteasa văduvă Maria Fiodorovna aşezată în faţa fiului ei Nicolae (Bridgeman Images)

42. Telegramă de la „Alex” către „Minnie”(Hoover Institution Archives).

REȚEAUA FEROVIARĂ REGIONALĂ PETROGRAD ÎN 1917
Spre Murmansk
Lacul Ladoga
N
Terijoki
Helsinki
Golful Finic
PETROGRAD
Țarskoe Selo
Gatcina
Reval (Tallinn)
Lacul Peispi
Novgorod
Lacul Ilmen
Lacul Pskov
Pskov
Dno
Riga
Vitebsk
Smolensk
Orșa
Vilno (Vilnius)
Moghilev
Minsk
100 mile
150 kilometri

FOSTUL IMPERIU RUS, 1917–1918
1 Frontul de Est, martie 1917
2 Limita ocupației străine după Tratatul de la Brest-Litovsk, martie 1918
OCEAN
Marea Norvegiei
Marea Nordului
Marea Barents
NORVEGIA
Kristiania
SUEDIA
Copenhaga
Stockholm
Finlanda
Murmansk
IMPERIUL GERMAN
Berlin
Marea Baltică
Helsinki
Reval (Tallinn)
Lacul Lagoda
Riga
Petrograd
Arhanghelsk
Lacul Onega
AUSTRO-UNGARIA
Varșovia
Vilno (Vilnius)
Brest-Litovsk
Minsk
Mogilev
Vologda
IMPERIU
Moscova
Kiev
Viatka
ROMÂNIA
București
Odessa
Nipru
Harkov
Perm
Kazan
Ekaterinburg
Tobolsk
Dunărea
Istanbul
Sevastopol
Ialta
Don
Volga
Samara
Ufa
Irtiș
Ob
Rostov-pe-Don
Tarițin
Marea Neagră
Angora
Calea Ferată Transsiberiană
IMPERIUL OTOMAN
Tbilisi
Erevan
Marea Caspică
Marea Aral
Sirdaria
Lacul Balkaș
Baku
Amu-Daria
Eufrat
Tigru
Bagdad
Teheran
Tașkent
ARABIA
PERSIA
AFGANISTAN

1 000 mile
1 600 kilometri
A R C T I C
Marea Bering
Marea Siberiană Orientală
Marea Laptev
Lena
Marea Ohotsk
R U S
Amur
Lena
Enisei
Amur
Krasnoiarsk
Lacul
Baikal
Cita
Harbin
Irkutsk
Verhne-Udinsk
Vladivostok
Marea
Japoniei
COREA
MONGOLIA
Beijing
Fluviul Galben
Marea
Galbenă
C H I N A
Shanghai
Marea Chinei
de Est

VESTUL SIBERIEI ȘI REGIUNEA URAL ÎN 1918
Viatka
Kolma
Viatka
Volga
Kazan
Perm
Ijevsk
Ij
Lialia
Ob
N
Irtiș
Nijni Taghil
Kuzino
Alapaievsk
Irbit
Tobolsk
Ekaterinburg
MUNȚII URAL
Tiumen
Volga
Samara
Ufa
Șadrinsk
Irtiș
Zlatoust
Celiabinsk
Miass
Tobil
Kurgan
Ișim
Liubino
Omsk
Kulomzino
Orenburg
Ilek
Ural
200 mile
300 kilometri
Ruta lui Iakovlev de la Tobolsk la Ekaterinburg

Cuvinte demulţumire

Soţiei mele, Adele Biagi, care a citit prima formă completă a cărţii, i se cuvin mulţumirile şi dragostea mea. Istoria ultimului dintre ţarii ruşi constituie pentru mine un domeniu nou de cercetare, iar comentariile Adelei au fost, ca întotdeauna, de o inestimabilă valoare. Alte persoane care au examinat prima versiune a manuscrisului au fost Semion Lyandres, Simon Sebag Montefiore şi Ian Thatcher. Semion mi-a împărtăşit din cunoştinţele sale despre Revoluţia din Februarie 1917; Sebag m-a consiliat asupra întregii dinastii Romanov, precum şi în privinţa problemei naţionale în Rusia; Ian mi-a oferit sfaturi preţioase despre aspecte generale legate de interpretarea probelor în instanţă. Le rămân îndatorat pentru bunăvoinţa de a-şi fi răpit din timpul consacrat propriilor proiecte.

De asemenea, le sunt recunoscător următoarelor persoane: Katya Andreyev, pentru ajutorul privind terminologia Bisericii Ortodoxe Ruse; Richard Clogg, pentru sfaturile despre originile studiilor ruse referitoare la istoria bizantină; Paul Gregory, pentru sugestii de lectură despre istoria Siberiei; Lena Katz, care mi-a explicat istoria lingvistică a evreilor din Rusia; Norman Naimark, care mi-a clarificat unele aspecte ale istoriei evreilor în perioada revoluţiei; Robert Sells, pentru ajutorul său, într-o primă etapă a documentării, privind diversele probleme medicale ale Romanovilor; Nick Walshaw, care mi-a pus la dispoziţie, din arhiva familiei sale, tăieturi din ziare privind acţiunile navale britanice în Marea Neagră; Andrei Zorin, pentru discuţiile noastre despre legislaţia imperială rusă şi tradiţiile legate de abdicare şi succesiune. Linda Bernard, Lyalya Kharitonova, Carol Leadenham, Anatole Shmelev şi Lora Soroka de la Hoover Institution Archives mi-au acordat cu abnegaţie sprijinul lor, ori de câte ori am avut nedumeriri; aş vrea să le mulţumesc, de asemenea, Mariei Quinonez şi lui Terry Gammon, de la Hoover Institution Library, pentru promptitudinea cu care mi-au pus la dispoziţie cărţi rare şi microfilme; iar la Biblioteca Rusă de la St Antony's College, Richard Ramage a descoperit cu entuziasm date care îmi lipseau. Agentul meu literar, David Godwin, a fost o inepuizabilă sursă de încurajare pe tot parcursul proiectului; iar Georgina Morley, redactor la Editura Macmillan, a îmbunătăţit cu dăruire manuscrisul final.

Hoover Institution, sub patronajul directorilor John Raisian și Tom Gilligan, precum și al șefului arhivelor, Eric Wakin, au susținut substanțial munca mea de cercetare; totodată, apreciez profund sponsorizarea oferită de Sarah Scaife Foundation. Mulțumirile mele i se cuvin, de asemenea, lui Andrew Romanov, nepot al marii ducese Kseniia Aleksandrovna, care a permis accesul la documentele familiei din Hoover Institution Archives.

Pentru a înlesni lectura cărții, m-am referit la Nikolai al II-lea în varianta onomastică Nicolae și am folosit modalitatea convențională de redare a numelor pentru alte persoane bine-cunoscute, ca de pildă Kerensky[1](și nu Kerenski). În rest, este folosită o variantă modificată a sistemului de transliterație adoptat de Library of Congress[2]. Până în ianuarie 1918, rușii au folosit calendarul iulian, care era cu treisprezece zile în urma calendarului gregorian. Pentru a evita orice confuzie, am schimbat toate datele, acolo unde era necesar, conform calendarului gregorian. Excepțiile de la această regulă apar în Notele de la sfârșitul cărții: în situația în care cineva a continuat să folosească sistemul calendarului iulian în jurnalul său personal, chiar și după schimbarea oficială, am lăsat intactă referința și am adăugat abrevierea SV (de la „stil vechi") – Nicolae, în mod special, era un tradiționalist căruia îi displăcea orice modificare a modului de înregistrare a timpului. Toate traducerile din limba rusă îmi aparțin. Am inclus, de asemenea, hărți ale rețelelor de căi ferate, care, așa cum vom descoperi, sunt instrumente utile pentru a înțelege evenimentele din timpul Revoluției din Februarie 1917, dar și pentru a explica de ce comisarul Iakovlev l-a dus pe Nicolae, împreună cu familia sa, pe un itinerar atât de straniu în aprilie 1918, înainte de a ajunge la Ekaterinburg.

Manuscrisul final al volumului a fost redactat într-o perioadă când familia noastră a cunoscut o expansiune explozivă și energică; în

[1] în ediția în limba engleză, dar Nicolae al II-lea, respectiv Kerenski în textul traducerii în limba română a cărții. (N.t.)

[2] Precizările autorului se referă la textul cărții în limba engleză. Pentru prezenta traducere, s-au folosit normele de transliterație a alfabetului rusesc în limba română stabilite de Academia Română, în cazul titlurilor lucrărilor menționate în „Note" și în „Bibliografie", s-a păstrat ortografierea aleasă de autor. (N.t.)

calitate de bunic, le-am dedicat cartea nepoţilor noştri Lara, Dylan, Joely şi Keira.

Robert Service *septembrie2016*

Introducere

Ţarul Nicolae al II-lea este o figură controversată a istoriei secolului XX.

Admiratorii îi iau apărarea, prezentându-l ca un soţ şi un tată iubitor, care a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru Rusia împotriva valului de revoluţionari răuvoitori, care l-au detronat în timpul Revoluţiei din Februarie 1917 şi l-au ucis, împreună cu familia sa, în anul următor. Detractorii îl descriu într-o manieră foarte diferită; pentru ei, Nicolae al II-lea a fost un tiran reacţionar şi încăpăţânat, care prin acţiunile lui a destabilizat ţara şi a zădărnicit oportunităţile ce ar fi putut conduce la evitarea catastrofei din deceniile ulterioare. În opinia mea, este greşit să preferăm o ipostază în detrimentul celeilalte. Adevărul este că Nicolae al II-lea a întrunit concomitent ambele categorii de trăsături, fiind un om şi un conducător complex şi contradictoriu.

Mi-am propus ca în această carte să îl studiez pe Nicolae în cele şaisprezece luni care au urmat după căderea sa de la putere. În tot acel răstimp, Nicolae s-a aflat în detenţie la Ţarskoe Selo, Tobolsk şi, în final, la Ekaterinburg, cu slabe speranţe de a fi eliberat. I se întâmplase arareori să spună ce gândea în faţa miniştrilor şi, îndeobşte, se ştiuse despre el că una zicea şi alta făcea. Totuşi, după abdicarea sa forţată, a pierdut motivaţia de a lăsa o impresie înşelătoare, în afară de situaţiile când încerca să mai aline îngrijorările soţiei şi ale copiilor, în timp ce se aflau cu toţii în stare de arest. Sunt părţi din această poveste care au fost spuse de multe ori, de obicei insistându-se în mod justificat asupra sinistrei execuţii a familiei într-o pivniţă din Ural în iulie 1918 şi, adesea, susţinându-se incorect că un membru al familiei, sau mai mulţi chiar, ar fi scăpat de la locul măcelului. Am ajuns să cred că o parte dintre cititorii de limbă engleză manifestă o tendinţă aproape sociopată de a crede că un pluton de execuţie, format din comunişti disciplinaţi şi bine înarmaţi, într-o pivniţă închisă, ar fi fost capabil de o asemenea uluitoare incompetenţă. Cu toate acestea, se cuvine ca probele, deşi multe dintre ele au fost accesibile de multă vreme, să fie

supuse unei examinări scrupuloase, ceea ce eu mă voi strădui să fac aici.

În 1917, s-a discutat mult despre posibilitatea ca Nicolae, pentru siguranţa propriei persoane, să fie trimis în exil în Regatul Unit al Marii Britanii. Dar, chiar dacă vărul său George al V-lea nu ar fi respins ideea, cât de realistă ar fi putut să fie această soluţie în contextul obstacolelor politice existente pe atunci în Rusia? Şi cum rămâne cu misterele care persistă despre ultima călătorie cu peripeţii a lui Nicolae, de la Tobolsk la Ekaterinburg, în aprilie 1918?

Deşi moartea lui Nicolae şi a familiei lui în 17 iulie 1918 necesită incontestabil o analiză actualizată în lumina documentelor noi şi vechi existente, se cuvine ca lunile precedente să fie studiate, de asemenea, cu atenţie. Privat de libertate, Nicolae a avut răgazul să reflecteze la perioada sa de domnie începând cu anul 1894. Cu toate acestea, este surprinzător să constatăm cât de rar s-a întâmplat ca însemnările lui zilnice şi conversaţiile consemnate să fi fost folosite pentru a putea desluşi mai bine modul lui de a gândi. Pe lângă ceea ce scria în jurnalul său şi ceea ce le spunea celorlalţi, mai există o sursă care îndeobşte a fost trecută cu vederea, şi anume lunga listă a operelor istorice şi literare pe care Nicolae le-a citit aşteptând să treacă perioada acelei inactivităţi silite. De-a lungul vieţii lui, au existat dispute privind scopurile lui politice, iar alegerea cărţilor ne pune la dispoziţie o oglindă a meditaţiilor sale personale. Luate laolaltă, jurnalul său, comentariile orale şi lecturile sale în cele şaisprezece luni dinaintea morţii ne oferă şansa unică de a examina dacă Nicolae avea cumva regrete în privinţa deciziilor luate când se aflase la putere. Toate aceste materiale ne spun exact ce fel de conducător îşi dorise să fie şi, de asemenea, ne dau posibilitatea să descoperim dacă, aşa cum au pretins unii autori, a fost cu adevărat un autocrat convins şi un antisemit înverşunat, care făcea concesii politice doar când era constrâns.

Totodată, documentele menţionate pot pune în lumină gândurile lui Nicolae despre situaţia revoluţionară din 1917 – 1918, precum şi viziunea sa despre perspectivele Rusiei. Nicolae încerca să înţeleagă nişte circumstanţe care îi scăpau de sub control şi care erau supuse unor prefaceri imprevizibile. În afara anturajului său, au existat trei indivizi cu care a avut schimburi de idei. Unul dintre aceştia a fost

Aleksandr Kerenski, care răspundea de supravegherea lui în numele Guvernului Provizoriu aflat la conducere între Revoluţiile din Februarie şi Octombrie 1917. Alţi doi oameni au avut, totuşi, discuţii mai apropiate cu fostul ţar, însă cronica lor rămâne încă de scris. Aceştia au fost Vasili Pankratov şi Vasili Iakovlev. Pankratov (socialist revoluţionar) şi Iakovlev (bolşevic) au fost succesiv reprezentanţii oficiali care au răspuns de detenţia familiei Romanov în Tobolsk. Oare conversaţiile lor cu fostul împărat al întregii Rusii au contribuit cât de cât la elucidarea supoziţiilor lui?

Cartea va releva, de asemenea, climatul politic, economic şi social din jurul locurilor de detenţie a Romanovilor. Şi acesta este tot un aspect care a fost tratat doar superficial în lucrările de istorie. Bolşevicii din Tobolsk şi, respectiv, Ekaterinburg aveau propriile lor opinii despre cum să rezolve chestiunea familiei Romanov, iar relaţiile dintre ei şi puterea sovietică erau tensionate. Tobolsk era un oraş invadat de membri ai Gărzilor Roşii din alte regiuni, care urmăreau să corecteze ceea ce ei considerau a fi eşecul lui Lenin de a garanta captivitatea fermă a familiei; Ekaterinburg avea o conducere bolşevică, incluzând câţiva oficiali care doreau să îl omoare pe Nicolae, cu sau fără aprobarea lui Lenin.

Decizia finală a fost de a se trece la execuţia nu doar a fostului ţar, ci şi a tuturor membrilor familiei sale pe care sovieticii îi ţineau prizonieri. După anii 1990, anchetatorii ruşi au extins baza documentară pentru o investigaţie menită să demonstreze cine a dat ordinele şi de ce. Sper să coroborez aceste surse cu cele pe care le-am descoperit la Moscova şi în California, pentru a putea stabili cu precizie de ce asasinatele au avut loc în acel moment, în acel loc şi în acel mod. Corespondenţa prin telegraf dintre Moscova şi Ekaterinburg a fost examinată adesea, însă nu este suficientă în sine pentru a lămuri ce s-a întâmplat. Or, intenţia mea este să cercetez întregul context militar şi de securitate atât de la Ekaterinburg, cât şi – la fel de important – de la Moscova, în săptămânile imediat precedente execuţiilor. Relaţiile Moscovei cu Berlinul constituie, de asemenea, un factor de care trebuie să se ţină seama. Abia atunci, cred eu, va fi posibil să se determine gradul posibilei implicări a lui Lenin – rolul pe care el l-a jucat a fost obiectul unor intense controverse şi speculaţii în Rusia ultimelor trei decenii. Iată, aşadar, întrebările care stau la baza acestui volum.

Cercetările pentru cartea de faţă au început atunci când am dat întâmplător peste nişte documente excepţionale referitoare la ultimele luni din viaţa lui Nicolae al II-lea. În vara lui 2013, studiam în Arhivele Institutului Hoover, aşa cum o fac cu regularitate de câţiva ani deja, când directoarea adjunctă Linda Bernard m-a întrebat dacă nu m-ar interesa nişte atestări despre Romanovi păstrate în seiful arhivelor. Acestea includeau documentele de abdicare a lui Nicolae al II-lea. În anul următor, Lora Soroka, care coordonează Russian Archives Project, a menţionat nişte acte catalogate recent – Agnes M. Diterikhs Collection –, de la ancheta antibolşevică din 1918 – 1920 privind uciderea Romanovilor. În acel moment, am descoperit că Institutul Hoover deţinea, de asemenea, şi o cutie care fusese cândva botezată „The file on the Tsar" – care a stat la baza afirmaţiilor, mult timp necontestate, potrivit cărora o persoană sau mai multe din familia lui Nicolae ar fi scăpat de la Ekaterinburg, ceea ce reprezintă exact opusul a ceea ce documentele scot la iveală. Deşi aceste izvoare istorice constituie esenţa cercetărilor mele, am identificat deopotrivă un număr foarte mare de noi materiale despre alţi membri ai familiei Romanov.

Din gândurile şi experienţele lui Nicolae din perioada de după Revoluţia din Februarie 1917, putem afla multe despre ceea ce s-a întâmplat în Rusia în primele două decenii ale secolului XX. în ultimele șaisprezece luni de viaţă, acest fost conducător modest, neadecvat şi rigid a îndurat tragedii personale într-o ţară împinsă la catastrofa, nu în ultimul rând şi din cauza lui. A fost scutit să mai afle cele mai mari grozăvii ale terorii în masă care a urmat, doar fiindcă a fost executat în primul an al Revoluţiei din Octombrie. Însă pentru el, ceea ce aflase deja, chiar şi din spatele uşilor închise ale locurilor întemniţării sale, era deja mai mult decât suficient.

1

Tar al întregii Rusii

În 1916, o grandioasă ceremonie a avut loc la Irkutsk, un important oraş siberian situat la sud de lacul Baikal, într-o perioadă când Marele Război secera necruţător atâtea vieţi omeneşti pe Frontul de Est şi de Vest în Europa. Scopul manifestaţiei era să ridice moralul populaţiei în acea regiune îndepărtată a Imperiului Rus. Trecuseră douăzeci şi cinci de ani de când Nicolae al II-lea vizitase Siberia, pe

vremea când era doar moştenitorul tronului Romanovilor şi îşi încheia călătoria prin lume care îl purtase de la Viena şi Trieste până în Grecia, Egipt, India, China şi Japonia.1 Pentru a comemora acea vizită, guvernatorul-general Aleksandr Pilţ a ţinut un discurs marcant în faţa demnitarilor siberieni, în care slăvea vitejia forţelor imperiale: „La o recentă întrevedere cu împăratul şi Autocratul nostru, acesta a avut bunătatea să-mi spună: «De îndată ce războiul se va termina, îmi voi aduna familia şi vom veni ca oaspeţi ai voştri la Irkutsk»”. Asistenţa a salutat anunţul cu urale entuziaste. Era bine cunoscut faptul că niciun împărat nu venise vreodată în Siberia de când această regiune fusese cucerită de negustori şi trupe ruseşti la sfârşitul veacului al XVI-lea. Siberienii, de la vlădică până la opincă, se simţeau nesimpatizaţi şi neglijaţi, iar locuitorii loiali aşteptau cu nerăbdare vizita ţarului Nicolae împreună cu familia sa.2

Nimeni nu ar fi putut să ştie că, după niciun an, împăratul avea să revină în Siberia, nu ca Suveran şi Ţar al întregii Rusii, ci în stare de arest, cu apelativul Cetăţeanul Romanov. Cel care poruncise ca mii de prizonieri politici să fie surghiuniţi în Siberia, condamnaţi la muncă silnică şi temniţă grea, avea el însuşi să fie transportat în detenţie la Tobolsk. Înlăturat de la domnie în Revoluţia din Februarie 1917, el şi familia sa aveau să fie ţinuţi captivi sub strictă supraveghere în acel orăşel din vestul Siberiei, unde, printr-o ironie a sorţii, exista una dintre cele mai mari închisori din imperiu, deşi Romanovii au fost cruţaţi de neplăcerile de a fi întemniţaţi acolo, fiind în schimb sechestraţi în reşedinţa guvernatorului guberniei. Bolşevicii au răsturnat Guvernul Provizoriu în timpul Revoluţiei din Octombrie 1917, iar după câteva luni au transferat familia imperială la Ekaterinburg, centrul lor de putere din Ural, în timp ce deliberau ce era de făcut cu ei. În iulie 1918, s-a luat decizia de a-i ucide pe toţi. Duşi într-o pivniţă, au fost împuşcaţi brutal împreună cu doctorul, servitorii şi unul dintre câinii lor de companie.

Scund şi zvelt, Nicolae urmaşe la tron în 1894 după tatăl său, Aleksandru al III-lea, un colos de om, puternic ca un urs. Nicolae, care moştenise paloarea mamei sale, daneza Maria Fiodorovna (născută Dagmar), pierdea rumeneala din obraji, pe care o căpăta vara, pe măsură ce toamna îşi reintra în drepturi.3 Nu participa la prea multe activităţi recreative, în afară de a merge la vânătoare iarna şi de a

împuşca fazani toamna, însă a considerat de cuviinţă să renunţe la aceste preocupări în vreme de război.4

Exista o latură ascetică a personalităţii lui Nicolae, omul care chiar şi în nopţile de iarnă lăsa fereastra deschisă. Îi plăcea să respire aer curat în orice anotimp şi îşi petrecea cel puţin două ceasuri zilnic făcând mişcare sub cerul liber – patru ceasuri, dacă avea ocazia.5 Nu i se părea deloc anormal să iasă din palatele lui fără vreun palton pe el, în cele mai geroase zile din decembrie. împăratul, blajin din fire, era tare ca piatra.6 Nu-l interesa luxul. În vestimentaţie civilă, purta acelaşi costum de haine pe care îl avea de când era burlac. Pantalonii stăteau cam lăbărţaţi pe el, iar ghetele din picioare erau scofâlcite. Ca mâncare, prefera bucatele ruseşti simple, cum ar fi supa de sfeclă roşie, supa de varză şi păsatul – bucătăria rafinată în stil european nu era pe placul lui. Nu era un băutor de felul său, iar când era servit cu şampanie la banchete, înghiţea doar câteva sorbituri din politeţe faţă de convivii săi; lua sticle din pivniţa de vinuri a Palatului Aleksandru şi i le oferea comandantului gărzii sale, cu remarca: „Ştii, eu nu beau”. Un martor ocular susţinea că, la o cină cu familia, Nicolae bea de obicei un pahar de şliboviţă veche, urmat de un pahar cu vin de Madeira. Deşi alţii menţionau diferite băuturi, toţi conveneau că era un om de o cumpătare neobişnuită în cantităţile pe care le consuma.7

Tradiţia era importantă pentru el. Dintre strămoşii săi, îl blama pe Petru cel Mare, fiindcă întrerupsese cursul firesc al dezvoltării istorice a Rusiei. Îi displăcea capitala Sankt-Petersburg, pe care o considera în dezacord cu datinile Cnezatului Moscovei de odinioară. În opinia lui Nicolae, oraşul fusese fondat „doar pe vise”.8 Moştenirea culturală rusă din veacurile anterioare domniei ţarului Petru era pe placul lui. Conformându-se acelor tradiţii, purta adesea o rubaşcă roşie peste pantaloni. Le poruncea celor din anturajul său să se abţină să folosească cuvinte de origine străină, pe care le tăia cu o linie când le găsea în rapoartele primite de la miniştrii şi generalii lui. Avea chiar în vedere un proiect menit să înlocuiască ţinuta oficială la curtea imperială cu o vestimentaţie care să semene mai mult cu ceea ce purta lumea în timpul domniei ţarului Aleksei, fiul lui Mihail I, întemeietorul dinastiei Romanov la începutul veacului al XVII-lea.9 Se considera un rus neaoş. Adora muzica lui Ceaikovski.10 După un concert la Livadia al cântăreţei Nadejda Plevitkaia, a exclamat înflăcărat: „Întotdeauna

am fost de părere că nimeni nu ar putea fi mai rus decât mine. Cântecele tale mi-au demonstrat că mă înşelam. Îţi sunt recunoscător din adâncul inimii mele pentru acest sentiment”. 11

Deşi era un creştin cucernic, Nicolae detesta liturghiile lungi şi faptul că trebuia să îngenuncheze în biserică.12 Credinţa lui religioasă se întemeia pe anumite idei, pe care până şi unele persoane din anturajul său le considerau nu mai mult decât nişte superstiţii – slăbiciunea lui pentru aşa-zisul „preacuvios” Grigori Rasputin, ale cărui orgii de beţie şi promiscuităţi în serie au provocat un scandal public, era considerată drept o dovadă a excentricităţii lui. Nikolai Bazili, reprezentantul oficial al Ministerului Afacerilor Externe la înaltul Comandament al Cartierului General, avea să relateze: „[Nicolae al II-lea] s-a născut de ziua Sfântului Iov şi avea convingerea că soarta îl osândea pentru asta. Credea că el trebuia să plătească pentru strămoşii lui a căror sarcină fusese cu mult mai uşoară”. 13

Deşi puţini oameni se temeau de el, Nicolae inspira respect şi avea o „prezenţă” care descuraja pe oricine ar fi vrut să-l contrazică.14 Sydney Gibbes, care a fost preceptorul copiilor lui Nicolae, ne-a lăsat această descriere: „De obicei, era foarte demn şi rezervat, deşi avea un stil fermecător de a se destinde cu cei pe care îi agrea şi în care avea încredere. Cu toate că era doar de statură mijlocie, arăta din cap până-n picioare ca un împărat. Avea gusturi simple, exact ca un gentleman de la ţară. Detesta intrigile şi toate felurile de prefăcătorie şi făţărnicie”. 15 Desigur, ţarul îi asculta cu atenţie pe toţi miniştrii săi importanţi şi manifesta aversiune pentru orice dezacord făţiş. Dar Gibbes era un admirator plin de candoare. De fapt, Nicolae era de-a dreptul duplicitar prin modul în care le lăsa oamenilor impresia că ar fi fost de acord cu sfaturile lor. Astfel, îi dezamăgea pe mulţi atunci când proceda exact invers decât ceea ce păruse să promită. Era ţar de peste două decenii, domnind mai mult decât rămăseseră în funcţie oricare dintre foştii lui miniştri. Lunga sa domnie îi conferise o încredere neîntemeiată în propria judecată. Urmărea să numească în fruntea Consiliului de Miniştri figuri publice obediente, iar când unul dintre prim-miniştrii săi, Piotr Stolîpin, a început să manifeste opinii conservatoare independente, Nicolae a încetat să mai aibă încredere în el – Stolîpin ştiuse că steaua sa politică apunea, deja cu câţiva ani înainte să fie asasinat în 1911. Tensiunile dintre împărat şi premier

erau tot mai dese, iar Nicolae se descotorosea de cei care refuzau să se supună regulilor stabilite de el.

La încoronarea sa, în 1896, a depus jurământul de a-şi păstra puterile autocratice şi i-a îndemnat pe cei care îl criticau să renunţe la orice „vise nesăbuite” de democratizare. În adolescenţă, îl avusese ca preceptor pe ultraconservatorul Konstantin Pobedonoşţev, sub îndrumarea căruia s-a pătruns de principiile absolutismului, învăţând cultul dinastiei, al măreţiei militare şi al datinilor religioase oficiale. De la acestea, nu s-a abătut niciodată în mod semnificativ.

Tumultul revoluţionar a fost la un pas de a distruge Imperiul Rus în 1905, când aproape toate categoriile sociale, din vârful ierarhiei până la baza acesteia, au cerut vehement schimbarea. Muncitorii au intrat în grevă şi, ghidaţi de militanţi revoluţionari, şi-au ales propriile consilii („soviete”) pentru a-şi apăra interesele. Mulţi ţărani au recurs la violenţă împotriva moşierilor. Polonezii, georgienii şi unele popoare din părţile limitrofe ale imperiului s-au răzvrătit. Au avut loc răscoale în flota de pe Marea Neagră şi printre soldaţii care reveneau în ţară, după înfrângerile suferite în războiul care continua cu Japonia în Extremul Orient. În octombrie 1905, Nicolae a dat o proclamaţie, prin care promitea reforme fundamentale. În anul următor, cu consimţământul său, a fost aleasă Duma de Stat, în condiţii ce stipulau legalizarea partidelor politice şi relaxarea restricţiilor cenzurii. Dar, când Duma a refuzat să-i susţină politicile, el şi Stolîpin au modificat regulile electorale, astfel încât adunarea legislativă rezultată în urma alegerilor să nu mai fie atât de recalcitrantă. Chiar dacă această lovitură contra mişcării pentru democraţie în Rusia nu a reuşit să înăbuşe vocile celor care aveau păreri diferite în Duma, Nicolae s-a deprins să conducă imperiul în pofida criticilor continue.

Acţiona întotdeauna ca un conducător care credea că avea mereu dreptate. Făcea faţă oprobriului public, găsindu-şi refugiu în sentimentele afectuoase ale familiei sale. Soţia lui, Alexandra, născută prinţesa Alix de Hesse, crescută în Anglia, la Curtea bunicii ei, regina Victoria, susţinea înclinaţia lui de a guverna fără consultarea voinţei populare. Între ei a existat o relaţie strânsă, bazată pe valori împărtăşite de amândoi şi pe o puternică atracţie sexuală.16 Alexandra îl încuraja în hotărârea lui de a se lipsi de sfaturi, atunci când acestea păreau să îi prejudicieze rangul şi autoritatea imperială. Îl povăţuia să

manifeste severitate faţă de cei care refuzau să îl susţină: „Fii Petru cel Mare, Ioan (i.e. Ivan) cel Groaznic, împăratul Pavel – zdrobeşte-i pe toţi cu forţa ta”. 17 Câţiva membri ai familiei Romanov extinse erau oripilaţi de încăpăţânarea lui de a nu accepta compromisuri, iar mama lui Nicolae considera că Alexandra exercita o influenţă nepotrivită şi nefastă în această direcţie. Rasputin era doar unul dintre indivizii pe care societatea cultivată şi stilată socotea că ţarul ar fi trebuit să îi alunge de la Curtea imperială. Dar Nicolae mergea pe drumul său, iar cei perspicace au observat cum criticii vehemenţi ai turbulentului „preacuvios” riscau să fie excluşi din anturajul împăratului.18 Bătrânul conte Vladimir Frederiks, ministrul Curţii care slujise atât sub Aleksandru al II-lea, cât şi sub Aleksandru al III-lea, a fost unul dintre puţinii care au scăpat nepedepsiţi, dar nu şi fără avertismentul sec de a nu se mai amesteca în politică: „Aceasta, i-a spus Nicolae, este treaba mea”. 19 Faptul că Biserica Ortodoxă Rusă a luat atitudine împotriva lui Rasputin nu l-a impresionat pe împărat, pe care îl interesau mai mult tradiţiile religiozităţii păstrate în popor. În ochii împăratului, Rasputin întruchipa esenţa înţelepciunii şi a bunătăţii naţiunii ruse.

Nicolae era un creştin evlavios şi un patriot cu înclinaţii militare, care venera Armata Rusă şi dorea să lase Rusia mai puternică şi mai înfloritoare decât fusese atunci când venise el la tron. Naţionalismul era o trăsătură de caracter dobândită încă din copilărie. Îi dispreţuise dintotdeauna pe germani, chiar dacă se însurase cu o prinţesă de origine germană.20 Nicolae împărtăşea, de asemenea, ura tatălui său faţă de evrei, pe care îi acuza că urmăreau să dizolve legăturile care îi ţineau laolaltă pe ruşii de rând. Nicolae credea că forţe evreieşti malefice se aflaseră în spatele agitaţiei revoluţionare din 1905 – 1906, iar atunci când au început să apară organizaţii naţionaliste reacţionare, el le-a dat girul său. Preşedintele Consiliului de Miniştri, Stolîpin, era îngrozit de modul cum Uniunea Poporului Rus şi o altă organizaţie cu un nume similar instigau la dezordine cu pogromurile lor în regiunile de la hotarele vestice ale imperiului.21

Deşi îl asigura pe Stolîpin de sprijinul său, Nicolae refuza să accepte sentinţele judecătoreşti împotriva celor acuzaţi de excese violente. Membrii Uniunii Poporului Rus erau precursorii fascismului din prima jumătate a secolului XX. Nicolae a acceptat bucuros

legitimaţia de membru al acestui partid, declarând: „Povara puterii primite de Noi în Kremlinul Moscovei o vom purta Noi înşine, şi suntem convinşi că poporul rus Ne va ajuta. Vom da seama pentru autoritatea Noastră în faţa lui Dumnezeu”. 22 Alexandra îi încuraja înclinaţiile, considerând că din asemenea organizaţii făceau parte „supuşii viguroşi, chibzuiţi şi devotaţi” ai soţului ei. „Vocea *lor* este a Rusiei, îl asigura ea, şi nu cea a societăţii sau a Dumei”. 23 Nicolae nu era unicul monarh din vremea sa care să fi avut înclinaţii politice retrograde şi o soţie animată de convingeri dogmatice şi ignorantă. Şi nici nu se plasa pe o poziţie neobişnuită în epocă dacă era prea puţin familiarizat cu marea cultură a elitei naţiunii lui. Nicolae îi evita pe intelectuali şi se bizuia cu încredere pe convingerea că el înţelegea cu adevărat poporul rus. Când întâlnea ţărani în pelerinajele lui religioase frecvente, simţea cu tărie că, dacă aceştia ar fi putut să fie feriţi de propaganda străină nocivă, totul ar fi fost bine în Rusia. Nu îi trecea prin minte că ar fi fost posibil ca ţărănimea rusă să nutrească resentimente autentice împotriva orânduirii sociale pe care o impuseseră strămoşii lui. Trăia şi se complăcea în universul de idei al unui conservatorism extrem.

Cu toate acestea, Nicolae era un om mai complex decât părea. În ciuda dispreţului său faţă de alegeri şi faţă de majoritatea politicienilor din Duma, nu era obsedat de puterea absolută – în această privinţă, era mai liberal în gândire decât soţia sa, pe care o adora. I-a explicat acest lucru lui Pierre Gilliard, preceptorul fiului său: „Am jurat când am urcat pe tron să păstrez intactă forma de guvernare pe care am primit-o de la tatăl meu şi să o predau mai departe ca atare succesorului meu. Nimic nu va putea să mă abată de la jurământul meu; succesorul meu singur va putea să o modifice, atunci când va urca el pe tron”. 24 Aceasta nu a fost o idee trecătoare. Înainte de Marele Război, îi spusese Sophiei Buxhoeveden: „Aleksei va avea toată libertatea. Va putea să abroge ceea ce nu este necesar. Eu pregătesc calea pentru el”. 25

Dar cât timp a fost împărat, şi-a respectat jurământul de la încoronare cum a putut el mai bine. Sub aspectul de om molatic, se ascundea un caracter dârz şi încăpăţânat. Supuşii loiali şi revoluţionarii deopotrivă vedeau doar latura lui inflexibilă. Monarhiştii admirau în el ţarul puternic, care îi înfrunta pe cei dornici să submineze cele mai alese tradiţii ale imperiului, şi sărbătoriseră cu

mare entuziasm tricentenarul dinastiei Romanov. Revoluţionarii vedeau în el autocratul poreclit Nicolae cel Sângeros sau Călăul Nicolae. Între aceşti doi poli de opinie, erau milioanele de supuşi care doreau schimbarea, dar se temeau de haosul pe care revoluţia l-ar fi dezlănţuit. După experienţa tulburărilor sociale şi a revoltei din 1905 – 1906, mulţi dintre aceştia, speriaţi, adoptaseră o atitudine de pasivitate politică. În acelaşi timp, exista sentimentul larg răspândit că, pur şi simplu, lucrurile nu mai puteau continua aşa cum erau. Eşaloanelor educate ale imperiului le era ruşine cu Rusia, prin comparaţie cu celelalte mari puteri ale lumii – iar din acest motiv Nicolae era blamat pentru insistenţa de a-şi păstra maximum de putere personală şi responsabilitate. Atmosfera devenise insuportabilă cu mult înainte de izbucnirea Marelui Război în 1914.

2

La marele cartier general

Din anul 1915, când Frontul de Est s-a stabilizat, forţele armate ruseşti şi-au fixat marele cartier general, cunoscut drept Stavka, în apropiere, la Moghilev. Amplasat pe malul stâng al Naprului, oraşul comunicase de decenii cu Kiev prin vapoare fluviale şi, în plus, exista acolo o gară feroviară, situată la aproximativ un kilometru şi jumătate spre sud-est. Însă traficul comercial rămânea la un nivel scăzut, chiar şi în condiţii de pace. Moghilev era un loc unde puţine lucruri se întâmplau pe timpul zilei, iar seara chiar şi mai puţine. Deşi capitală de gubernie, Moghilev era incontestabil un târg sordid. Cu toate că majoritatea celor 50.000 de locuitori erau ruşi, existase acolo de multă vreme o comunitate evreiască importantă.1 Viaţa îşi urma cursul, exact cum se desfăşurase de secole. În Moghilev, sistemul de transport modern nu evoluase dincolo de stadiul tramvaielor trase de patru cai. La Hotel Bristol se servea vin, dar nu şi vodcă, după ce intrase în vigoare, în 1914, o lege a prohibiţiei, care era programată să se aplice până la încheierea războiului. Cu toate acestea, oraşul continua să aibă probleme cu huliganii. Prezenţa împăratului nu a putut spori prea mult capacitatea poliţiei şi a armatei de a menţine legea şi ordinea. Pe timp de pace, Rusia a fost întotdeauna afectată de dispute. Pe timp de război, devenea din ce în ce mai puţin guvernabilă.2

La ora zece în fiecare dimineaţă, Nicolae venea pe jos de la Casa Guvernatorului, o clădire din secolul al XIX-lea, cu două etaje, până la

sediul intendenţei militare, unde primea verbal raportul zilei, de la şeful Statului-Major General, Mihail Alekseev. După ce acesta îi dădea explicaţii despre cele mai recente planuri, Nicolae se întorcea la Casa Guvernatorului, unde se ocupa de corespondenţa sosită de la miniştrii din Petrograd (cum fusese redenumit Sankt-Petersburg, ca să nu mai sune atât de germanic) sau îi primea pe ataşaţii militari străini.3

La amiază, Nicolae intra în sufragerie pentru a-i saluta pe cei aproximativ douăzeci şi cinci de ofiţeri selectaţi, care primiseră o carte de vizită unde scria: „Sunteţi invitat mâine la mic dejun cu Majestatea Sa". Cu zâmbetul pe buze, Nicolae dădea mâna cu fiecare dintre oaspeţii săi şi, avându-l pe Alekseev de-a dreapta lui, asculta opiniile lor despre veştile de pe front. Se serveau două feluri de mâncare simple, iar după masă Nicolae mai zăbovea pentru a discuta cu indivizii pe care îi alesese. Urma apoi o pauză de un ceas sau două. Acesta era răgazul când, de obicei, Nicolae făcea o plimbare pe jos cu un membru al suitei sale, în timp ce personalul Marelui Stat-Major se întorcea la muncă. Supeul începea la ora şase, când din nou Nicolae prezida ceremonia. Când masa se încheia, împăratul anunţa: „Domnilor, aveţi permisiunea să fumaţi". El fusese cel care lansase moda folosirii unui ţigaret. De cele mai multe ori, stingea în scrumieră prima ţigară – un semn de nervozitate, fiindcă imediat îşi aprindea şi fuma cea de-a doua ţigară. În fiecare seară, exista un film sau un spectacol muzical, la care Nicolae participa împreună cu fiul său. O fanfară militară interpreta marşul regimentului Preobrajenski, în timp ce împăratul se instala în loja guvernatorului şi făcea conversaţii curtenitoare cu soţiile personalului din Stavka.4

Deşi se simţea bine în mijlocul bărbaţilor din forţele armate imperiale, Nicolae trebuia să rămână la curent cu treburile statului în restul ţării. Pe lângă chestiunile militare, fusese preocupat întotdeauna de politica externă şi exercita un control personal asupra deciziilor de primă importanţă din acest domeniu. Din capitală, Ministerul Afacerilor Externe îl informa cu regularitate despre schimbările survenite privind situaţia Rusiei în relaţiile internaţionale. Nicolae aştepta, de asemenea, ca preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul afacerilor interne să îi aducă la cunoştinţă noutăţi ce puteau afecta securitatea politică.

În alte chestiuni, prefera să urmeze strategia politică fixată deja, şi nu să o elaboreze el însuşi. Piotr Stolîpin izbutise să îl convingă că, pentru a evita ca tulburările revoluţionare să se mai repete, era necesară aplicarea unei noi politici agrare, care să stimuleze apariţia unei clase de fermieri ridicaţi din rândurile ţăranilor. Stolîpin argumenta că tradiţia obştilor ţărănimii ruse subsuma responsabilitatea individuală. De asemenea, Stolîpin punea accent pe mândria naţională a ruşilor, în detrimentul celorlalte popoare ale imperiului – iar cei doi bărbaţi erau la unison sub acest aspect, chiar dacă Nicolae nu lua nicio iniţiativă. În privinţa altor domenii ale treburilor guvernamentale, împăratul era şi mai puţin activ chiar. Anii antebelici au reprezentat o perioadă când industria îşi revenea de pe urma evenimentelor aproape revoluţionare din 1905 – 1906. Nicolae lăsa pe seama miniştrilor procesul de supervizare, făcându-şi datoria de a citi rapoartele, dar necontribuind prea mult la discuţii. După izbucnirea Marelui Război, s-a adeverit destul de repede că Rusia trebuia neapărat să amelioreze coordonarea capacităţii de producţie. Asta a condus la înfiinţarea unor aşa-zise comitete pentru industria de război, din care făceau parte atât industriaşi, cât şi forţele lor de muncă. A rezultat o dezbatere publică, mai zgomotoasă decât şi-ar fi dorit autocratul Nicolae, însă împăratul s-a conformat tendinţei generale. În realitate, nici nu avea altă opţiune, dacă voia victoria pe Frontul de Răsărit.

Nicolae simţea totuşi că începea să nu-i mai poată stăpâni pe politicienii din Petrograd. împărăteasa îl ţinea la curent cum putea ea mai bine, fornizându-i informaţii şi atrăgându-i atenţia asupra a ceea ce ea considera drept alocuţiuni şi activităţi nefaste în Duma. împăratul rezerva cele mai puternice ministere pentru nişte oameni leali, pe care să poată conta. La izbucnirea ostilităţilor, îşi luase asupra sa povara unui prim-ministru în persoana lui Ivan Goremîkin, un om bătrân şi incompetent, care îşi dădea seama perfect că nu era capabil să înţeleagă cerinţele unei guvernări moderne. În 1916, când Goremîkin a insistat cu succes să fie eliberat din funcţie şi pensionat, Nicolae l-a înlocuit cu Boris Stürmer, un birocrat mai tânăr, dar anost, de care s-a descotorosit însă în favoarea lui Aleksandr Trepov, un om cu nimic mai dinamic. Acest carusel de numiri şi concedieri de sus până jos în Consiliul de Miniştri a cauzat haos în administraţia civilă,

iar Nicolae şi-a dat seama de dificultăţile tot mai mari, generate astfel în asigurarea aprovizionării cu alimente în oraşe şi în cadrul forţelor armate. Dezorganizarea avea consecinţe semnificative asupra producţiei industriale. Nicolae a respins sugestiile celor care spuneau că următorul preşedinte al Consiliului de Miniştri trebuia să fie un om în care conducătorii Dumei să poată avea încredere. În schimb, l-a numit pe contele Nikolai Goliţîn, care nu era nici el mai dornic de a prelua postul decât fusese Goremîkin la timpul lui.

Lui Nicolae nu i-a trecut niciodată prin minte că se întâmpla pesemne ceva extraordinar de grav, dacă nu mai găsea pe nimeni care să dorească să preia conducerea guvernului său. Dezbaterile din Duma frizau critica făţişă la adresa lui. Liderul liberal Pavel Miliukov era ferm hotărât să revendice formarea unui cabinet, pe care el şi aliaţii lui politici să-l poată alege, iar când a denunţat haosu Fşi corupţia la vârful puterii în noiembrie 1916, a întrebat în mod repetat: „Se cheamă aceasta stupiditate, sau se cheamă trădare?” 5 Dar Nicolae aproape că nici nu dădea atenţie unor asemenea interpelări. Principala sa preocupare continua să fie armata, iar în momentele când operaţiunile militare dădeau greş, le vorbea cu tristeţe comandanţilor din Marele Cartier General. Voia să-i asigure că era dedicat cu trup şi suflet misiunii de a-i zdrobi pe germani, aşa cum erau şi ei. Când a aflat că devenea din ce în ce mai anevoios să se trimită provizii pe front, a spus: „Nu mai pot închide ochii noaptea când mă gândesc că soldaţii ar putea pieri de foame”. Oamenii observau „ochii lui trişti, chipul lui frământat, îngândurat”.6

Anii de război apăsau atât de greu asupra lui, încât a ajuns să arate bolnăvicios de slab. Confidenta soţiei lui, baroana Sophie Buxhoeveden, se întreba dacă nu cumva împăratul suferea de o boală de rinichi. Când a ridicat această problemă într-o discuţie cu doctorul Evgheni Botkin, acesta i-a mărturisit: „Inima lui nu este în regulă. Îi dau iod Majestăţii Sale, dar asta rămâne între mine şi dumneata”. 7

Îl deprimaseră înfrângerile de pe front în 1915, când armatele germane pustiiseră teritoriul polonez al Rusiei, însă în vara lui 1916 ruşii au înregistrat în sfârşit o victorie substanţială, în sectorul austro-ungar al frontului, când generalul Aleksei Bruşilov a experimentat folosirea unor formaţiuni ale trupelor de şoc. Izbânzile lui Bruşilov i-au constrâns pe nemţi să aducă trupe de pe Frontul de Vest, iar Rusia a

încetat să mai apară drept una dintre cele mai slabe verigi ale Aliaţilor. Nicolae se simţea îmbărbătat. Întotdeauna voia să facă tot ceea ce-i stătea în putinţă pentru a susţine efortul de război, iar plăcerea de a se afla în compania soldaţilor, care își puneau viaţa în primejdie luptând, era pentru el inconfundabilă. Nimeni la Stavka nu avea niciun dubiu în privinţa sentimentelor lui sincere. Deşi se simţea cel mai fericit om când se afla singur cu familia lui, Nicolae era dornic să își îndeplinească ceea ce el considera a fi îndatorirea lui dinastică în preajma frontului. Inconvenientul evident era faptul că, prin pregătirea militară, competenţele lui nu erau mai mari decât cele ale unui ofiţer mediocru din regimentul de gardă. Nu avea cunoştinţele necesare pentru a se ocupa de chestiunile operaţionale şi strategice, şi ştia acest lucru – lăsând asemenea treburi strict în seama lui Alekseev.8 >

Principala lui contribuţie, aşa cum o vedea el, era să acţioneze drept un galion emblematic pentru efortul de război imperial, oferindu-le totodată încurajări părinteşti comandanţilor militari, inclusiv celor care, ca Alekseev, erau mult mai în vârstă decât el. Demnitatea simplă şi grija înfocată pentru toţi soldaţii şi ofiţerii „lui” impresionau întregul Stat-Major General.

Se înţelegea bine cu Alekseev, care era comandantul Statului-Major General din 1915, când Nicolae s-a mutat la Stavka şi a renunţat la serviciile marelui duce Nikolai Nikolaievici, vărul său de-al doilea, pe care l-a numit viceregе al Caucazului.9 Pentru Alekseev, aceasta a fost o şansă de a reorganiza înaltul Comandament militar după dorinţa sa. I-a înlăturat pe aristocraţi şi a umplut statul-major cu tehnicieni competenţi ca el. Până la începutul lui 1917, concentrase şapte generali şi optzeci şi şapte de ofiţeri, ca personal de bază pentru administrarea maşinăriei de război de la Moghilev. Tuturor li se cerea să doarmă, să mănânce şi să se gândească la efortul de război al Rusiei. Printre lucrurile pe care Alekseev le-a adus la Stavka nu se număra şi o bibliotecă. Membrilor Statului-Major General, în afara momentelor când întrerupeau şedinţele pentru masă, nu li se îngăduiau momente de distracţie în timpul zilei de lucru.10 Alekseev le inspira respect şi veneraţie subordonaţilor săi, lucrând la biroul lui ore în şir, fără vreo pauză.11 La fel ca împăratul, nici el nu agrea luxul, preferând simplitatea în vestimentaţie şi alimentaţie, însă după crize de pietre la vezica urinară şi diverse migrene, ajungea aproape la extenuare.

Respingea orice sfaturi de a se menaja. Înaintarea lui Bruşilov pe Frontul de Est l-a convins că Germania şi Austro-Ungaria puteau fi învinse. Alekseev era o pildă de credinţă şi abnegaţie. Războiul continua acum pentru a fi câştigat.12

Cu toate acestea, pe neştiute, lealitatea lui Alekseev faţă de suveranul său se năruise treptat, generalul ajungând chiar să discute în secret cu diverşi politicieni, care urmăreau să transfere tronul în favoarea unui Romanov mai puţin reacţionar.13 Animat de aceste idei, a încercat să îl convingă pe Nicolae că era în interesul său şi al întregiiţări să găsească o soluţie de compromis cu liderii Dumei. Când îi prezenta împăratului raportul privind operaţiunile militare, Alekseev profita de ocazie pentru a descrie şi înrăutăţirea situaţiei politice generale. Nicolae asculta, dar rămânea de neclintit.14 Se înduioşa întotdeauna când vorbea cu generali care serviseră sub arme în timpul veneratului său tată, Aleksandru al III-lea, iar unul dintre aceştia – Kaufman-Turkestański, care era membru al Consiliului de Stat – a adus în discuţie opinii similare celor exprimate de Alekseev. Rezultatul a fost acelaşi: Nicolae se împotrivea cu încăpăţânare propunerii de a-i lăsa pe conducătorii Dumei să-i dirijeze politica, deşi nu se opunea soluţiei de a numi nişte miniştri care să poată îmbunătăţi relaţiile dintre Duma de Stat şi guvern.15 Nici membrii familiei Romanov nu au avut mai multă trecere în faţa lui. Marele duce Dmitri Pavlovici, tânăr şi înfocat, a avut parte de un refuz categoric, atunci când l-a implorat pe Nicolae să îşi schimbe strategia. Nici chiar mama lui Nicolae, Maria Fiodorovna, nu l-a înduplecat să renunţe la atitudinea sa fermă. Amabil şi binevoitor cum părea, Nicolae reacţiona totuşi de parcă şi aşa făcuse deja prea multe concesii, când acceptase înfiinţarea Dumei în 1906. Mintea lui era opacă la orice sugestii şi nimeni din Stavka nu s-a mai încumetat să ridice problema, deşi aproape toţi erau de acord cu Alekseev.16

Chiar dacă împăratul cochetase vreodată cu ideea de a numi un guvern „care să răspundă în faţa Dumei”, cu siguranţă nu a mai avut nicidecum o asemenea intenţie după decembrie 1916, când, în urma unei conspiraţii din care făceau parte aristocraţi, persoane din înalta societate şi politicieni, Rasputin a fost asasinat. Nicolae şi Alexandra au fost îngroziţi. Ajunseseră să îl îndrăgească mult pe Rasputin, singura persoană care putea să îl liniştească pe fiul lor Aleksei, moştenitorul

tronului care suferea de hemofilie, atunci când boala se acutiza – doctorii se dovediseră neputincioşi adesea în momentele critice ale maladiei. Rasputin le-a spus că doar rugăciunile familiei puteau avea un efect benefic asupra lui Aleksei.[17] însă, în timpul războiului, notorietatea lui Rasputin continuase să crească. Umblau zvonuri că profitase de plecarea lui Nicolae la Moghilev, pentru a avea o aventură amoroasă chiar cu Alexandra. Se ştia că lua mită pentru a interveni în numirea unor miniştri. Avea consideraţii personale în materie de politică externă şi îl avertizase pe împărat să nu intre într-o alianţă contra Germaniei şi Austro-Ungariei. În cadrul Dumei de Stat şi în alte cercuri publice, se opina că nu ar fi fost exclus ca Rasputin să promoveze cauza Germaniei la curtea imperială şi să caute să-l convingă pe împărat că era de dorit să încheie o pace separată cu Germania. Cuplul imperial ştia ce se zvonea despre el, însă se încăpăţâna să ignore toate bârfele, aşa că, atunci când cadavrul lui Rasputin a fost scos din gheaţa de pe braţul fluvial Malaia Nevka, în centrul Petrogradului, Alexandra şi Nicolae au fost sfâşiaţi de durere.

— >

Doi dintre complotişti, prinţul Feliks lusupov şi deputatul ultrareacţionar din Duma, Vladimir Purişkevici, sperau să împiedice demersurile care se zvonea că s-ar fi întreprins la Curte pentru retragerea din război. În cercurile politice mai largi, vestea morţii lui Rasputin a dat naştere speranţei că Nicolae avea să se trezească la realitate şi să accepte un compromis cu liberalii şi conservatorii din Duma. În realitate, asasinatul, privându-l pe Nicolae de singura persoană capabilă să aline suferinţa ţareviciului Aleksei, nu a făcut decât să îi înăsprească şi mai mult decizia fermă de a continua pe calea pe care o alesese dintotdeauna. Reforma era ceva de neconceput pentru el.

3

Revoluţia din Februarie

La începutul lui 1917, părea foarte posibil ca noi tulburări să reapară în Petrograd. Muncitorii nutreau nemulţumiri mai vechi în privinţa condiţiilor de trai, care se înrăutăţiseră în timpul războiului. Deşi salariile crescuseră odată cu dezvoltarea producţiei de armament, veniturile obţinute prin muncă nu puteau ţine pasul cu inflaţia de nestăvilit. Condiţiile de locuit, sistemul de canalizare şi asistenţa

medicală s-au deteriorat. În decembrie 1915 şi, din nou, în decembrie 1916, s-a produs un val de greve pe care poliţia politică le-a dezamorsat cu dificultate. Deşi diverşi activişti revoluţionari erau arestaţi cu regularitate, doleanţele muncitorilor rămâneau stringente.

Insatisfacţia persista în Duma de Stat, unde dezamăgirile s-au intensificat când Nicolae a refuzat să ajungă la un compromis, după uciderea lui Rasputin. La Curte, cuplul imperial nu voia să audă menţionat explicit numele preacuviosului ucis: toată acea nenorocire li se părea cumplit de dureroasă.1 Totuşi, politicienii conservatori şi liberali doreau măsuri concrete. Ţinând seama de intransigenţa împăratului, se discuta din ce în ce mai mult despre posibilitatea unei lovituri de stat. În 27 februarie 1917, Duma de Stat şi-a reluat lucrările în plen şi, aşa cum a descoperit Aleksandr Protopopov, ministru al afacerilor interne, în scurt timp au fost luate în considerare planuri de răzvrătire. Ceea ce sporea imprevizibilul situaţiei era faptul că reîncepuse escaladarea mişcării greviste în fabricile de armament, care erau cruciale pentru şansele de izbândă ale armatei pe Frontul de Est, într-un moment când germanii pregăteau o nouă ofensivă. Mai mult chiar, muncitoarele din fabricile de textile, care produceau mantale groase pentru soldaţi, erau furioase din cauza deteriorării aprovizionării cu alimente. Nicolae se afla cu Alexandra la Ţarskoe Selo şi primea avertizări de la Departamentul de Poliţie, cu privire la înrăutăţirea rapidă a situaţiei. Cuplul imperial privea cu scepticism aceste informări, convins că serviciile de securitate încercau să-l sperie2, ceea ce nu era întru totul o fabulaţie. Serviciile secrete de pretutindeni încearcă să justifice prerogativele şi resursele care le-au fost acordate, iar de aceea nu este ceva ieşit din comun dacă adesea ele exagerează ameninţările împotriva statu-quo-ului.

În consecinţă, Nicolae al II-lea nu vedea de ce să-şi fi amânat întoarce – >

rea la Moghilev, în 5 martie 1917.31-a spus Sophiei Buxhoeveden că un mesaj urgent de la Alekseev era motivul pentru plecarea lui:

Insistasămăducimediat. Nu-mi potimaginace s-aîntâmplat, dinmomentcenuarecumsăfiecevaimportantînopiniamea, însăatelegrafiata douaoarădejaşi eposibilsăaibănevoie, într-adevăr, sădiscutecuminepersonal,

fiindprobabilochestiunecenupoatefaceobiectulunuimesajscris, transmisprintr-un curieralarmatei. Înoricecaz, plecacolopentrutreisaupatruzileşi peurmăvinînapoi. Omulţime detâmpenii s-au întâmplataici, câttimpeuamfostplecat.

Indignată de această măsură, Alexandra intenţionase iniţial să protesteze împotriva deplasării lui la Marele Cartier General, însă a renunţat să mai facă scandal, după ce a aflat că Nicolae îl informase deja pe Alekseev că urma să sosească în scurt timp la Moghilev, or, în cazul acesta, nimic nu l-ar mai fi putut determina să se răzgândească.4 Alexandra era supărată din cauza deciziei lui, dar nu a încercat să-l oprească. Nicolae era un om încăpăţânat, iar atunci când hotăra să facă un lucru, arareori mai putea fi abătut din drumul său.

Atât Nicolae, cât şi Alexandra subestimau drastic pericolele politice ce se intensificau. Alexandra era îngrijorată de sănătatea copiilor, care se îmbolnăviseră de pojar. Protopopov a telefonat la palat şi l-a informat pe valetul ţarului, Andrei Volkov, despre mişcările de stradă care aveau loc în Petrograd. Alexandra a refuzat să accepte că situaţia era critică, spunându-i lui Volkov: „Nu, nu e aşa. Nu se poate să aibă loc o revoluţie în Rusia. Cazacii nu se vor răzvrăti”. 5 Dar îşi făcea iluzii. La trei zile după plecarea lui Nicolae, s-a tras cu arme de foc lângă Palatul Aleksandru, iar aprovizionarea cu apă a clădirii a fost întreruptă.6 Chiar dacă detaşamentele de cazaci ar fi rămas devotateţ arului, alte trupe se arătau deja ostile la adresa monarhiei.

Grevele şi manifestaţiile au împânzit în ziua următoare toate cartierele capitalei, iar garnizoanele militare reuşeau anevoios să mai ţină mulţimile sub control. Organizaţiile clandestine de revoluţionari – socialişti revoluţionari (SR-i sau eseri), menşevici şi bolşevici – vedeau o nouă oportunitate de a destabiliza orânduirea politică şi începeau să ceară răsturnarea monarhiei. În 7 martie 1917, muncitorii de la fabrica de armament Putilov s-au alăturat grevei generale şi a devenit evident că unele trupe ale armatei treceau de partea manifestanţilor. Nicolae a poruncit arestarea imediată a conducătorilor revoltei, ceea ce constituia reacţia lui obişnuită fată de revendicările mişcării muncitoreşti, însă comandanţii garnizoanelor şi poliţia nu au putut să înăbuşe insurgenţa maselor, nici în sectorul industrial, nici în rândurile armatei. Interzicerea manifestaţiilor s-a dovedit o măsură imposibil de aplicat. Petrograd devenise un oraş de neguvernat, iar trupele trimise

pe străzi pentru a reprima acţiunile muncitorilor s-au alăturat în schimb protestelor şi le-au sprijinit cu arma în mână. Politicienii din Duma de Stat s-au întrunit cu uşile închise pentru a discuta despre modalitatea de abordare a crizei. Regiment după regiment, soldaţii s-au întors împotriva monarhiei. Comandanţii care se străduiau să menţină ordinea erau ignoraţi; unii au fost chiar linşaţi. Toate nemulţumirile care se acumulaseră după mişcarea revoluţionară din 1905 – 1906 au ieşit înapoi la suprafaţă.

Vorbind cu ofiţerii din corpul de gardă al Palatului Aleksandru, împărăteasa spunea că insurgenţii erau nişte nătărăi, care în scurt timp vor regreta faptele lor şi se vor potoli. Când rapoartele au devenit din ce în ce mai deprimante, Alexandra a exclamat: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu vrem vărsare de sânge din cauza noastră!” 7 Pe un ton şi mai dramatic, le-a spus gărzilor: „Să nu repetaţi coşmarul din timpul Revoluţiei Franceze, apărând scara de marmură a palatului!” 8 S-a speriat când a auzit împuşcături afară în parc, aşteptându-se la tot ce putea fi mai rău: în realitate, focurile de armă erau de la trupele garnizoanei, care împuşcau lebedele negre de pe heleşteu. Tot la fel, au omorât nişte capre şi gazele care păşteau. Nu exista riscul comiterii unor acte de violenţă împotriva familiei imperiale, însă Alexandra a interpretat totul ca pe un semn al nenorocirilor ce aveau să vină, declarând: „A început!” 9 Deşi suporta situaţia cu stoicism, servitorii observau că plângea când rămânea singură. Tenacitatea ei era oricum excepţională şi era întărită de religiozitatea ei. Când camerista Maria Tutelberg a încercat să o consoleze, împărăteasa a replicat: „Pătimirile noastre nu sunt nimic. Uită-te la patimile Mântuitorului nostru şi cum a pătimit el pentru noi. Dacă acest lucru este necesar pentru Rusia, noi suntem gata să ne jertfim viaţa cu totul”. 10

Din reşedinţa lui de la Gatcina, marele duce Mihail, fratele mai mic al împăratului, i-a telefonat preşedintelui Dumei, Mihail Rodzianko, în 10 martie 1917, disperat de situaţia din Petrograd. Rodzianko nu a putut să-i ofere motive de a se linişti. Cei doi au stabilit să se întâlnească în capitală pentru o discuţie cu martori, unde Rodzianko a spus pe şleau ce măsuri trebuiau luate de urgenţă: l-a sfătuit pe Mihail să îi telegrafieze fratelui său şi să-i spună că stătea pe marginea unui abis. Nicolae trebuia să accepte stabilirea Alexandrei la palatul lui din Livadia, pe malul Mării Negre, astfel încât lumea să

poată vedea că împărăteasa nu mai influenţa politica statului. În acelaşi timp, împăratul trebuia să permită Dumei de Stat să anunţe intenţia de a forma un „guvern responsabil".11

Rodzianko i-a scris lui Nicolae, implorându-l să demită actualul guvern şi să numească un altul, avertizându-l că, dacă Protopopov rămânea în funcţie, aveau să fie tulburări sociale în stradă. Goliţîn, preşedintele Consiliului de Miniştri, îl susţinea cu abnegaţie pe Rodzianko, iar amândoi îl îndemnau insistent pe împărat să admită gravitatea situaţiei. Trebuia de urgenţă să fie format un cabinet, care să poată primi un larg sprijin politic, propunerea fiind ca prinţul Lvov sau Rodzianko însuşi să conducă acest nou executiv. Marele duce Mihail l-a sunat pe Alekseev pe linia telefonică directă, rugându-l stăruitor să îl contacteze pe Goliţîn şi să îi ceară acelaşi lucru lui Nicolae. Deşi Alekseev era bolnav şi avea febră, a găsit puterea să se ridice din pat şi să ceară o audienţă, cu prilejul căreia a pledat pe lângă Nicolae în sensul celor cerute de Rodzianko şi Goliţîn.12 Nicolae l-a ascultat până la capăt, dar a refuzat să îşi schimbe poziţia: căpătase convingerea că oamenii urmăreau să îl mintă sau că se minţeau singuri. A lăsat fără răspuns telegrama de la Rodzianko. I-a scris totuşi lui Goliţîn, declarând tăios că o schimbare de guvern era nepotrivită în situaţia curentă.13

Reacţiona la problemele dificile ale politicii de stat aşa cum făcuse întotdeauna. Pe timp de război, în plus, avea şi mai puţină toleranţă faţă de ameninţările revoluţionarilor, decât în mod normal. De fiecare dată, considera că represiunea rapidă era cea mai bună opţiune. Deşi comunica în mod regulat cu Petrogradul prin intermediul telegramelor, miniştrii săi nu l-au prevenit la timp în legătură cu adevărata amploare a revoltei. Nicolae considera de la sine înţeles faptul că trupele sale leale aveau să înăbuşe mişcarea insurgenţilor, în timp ce el se concentra asupra planurilor lui Alekseev pentru Frontul de Est. Din păcate, împăratul pierduse orice contact cu realităţile momentului. În 12 martie, Nicolae a prorogat sesiunea Dumei de Stat, sperând să poată astfel domoli situaţia politică din Petrograd. Dar conducătorii partidelor politice parlamentare au refuzat să rămână nişte observatori pasivi. În după-amiaza zilei de 12 martie, au format un Comitet Provizoriu sub preşedinţia lui Rodzianko, cu intenţia de a interveni în desfăşurarea evenimentelor, indiferent de ordinele lui

Nicolae. Diverşi militanţi socialişti au intrat în acţiune în aceeaşi zi. Captând spiritul manifestaţiilor de stradă, au dispus măsuri pentru alegerea unui Soviet al Deputaţilor Muncitorilor şi Soldaţilor din Petrograd, iar în aceeaşi seară s-a înfiinţat un Comitet Executiv. În condiţiile în care muncitorii şi soldaţii nesocoteau cu sfruntate voinţa guvernului, situaţia generală semăna cu o revoluţie.14

Deşi se considera drept embrionul unui nou guvern, Comitetul Provizoriu şi-a dat seama că trebuia să obţină aprobarea din partea sovietului. Existenţa unei „dualităţi a puterii" se contura tot mai pregnant, iar conducătorii socialişti ai sovietului erau ferm decişi să îşi menţină influenţa pe parcursul evenimentelor viitoare.

4

Abdicarea

În noaptea de 13 – 14 martie 1917, Alekseev, aflat la Marele Cartier General, i-a trimis o telegramă generalului Ivanov, care urma să sosească la Ţarskoe Selo în acea dimineaţă, cerându-i să insiste pentru o înţelegere între Nicolae şi Duma de Stat, până nu avea să fie prea târziu.1

În cursul aceleiaşi zile, Alekseev a mers şi mai departe, după ce a ajuns la concluzia că era prea târziu pentru Nicolae şi că împăratul trebuia să se retragă de la putere. Cu toate remuşcările pentru ceea ce avea să pară o lipsă de loialitate din partea lui, Alekseev nu vedea cum ar fi fost posibil totuşi ca armata să iasă victorioasă din război, în condiţiile în care capitala era în fierbere. În timp ce Nicolae era în trenul imperial la Pskov, Alekseev a luat o măsură fără precedent, telegrafiindu-le comandanţilor militari de pe front, pentru a-i întreba dacă erau de acord cu el. Îşi exprima temerea că militanţii revoluţionari puteau în orice clipă să saboteze întreaga reţea feroviară; prevedea un război civil, dacă nu se trecea la acţiuni drastice. Le promitea camarazilor săi comandanţi să transmită aceste idei împăratului, dacă ei erau de acord. Răspunsurile lor prompte au fost cu asupra de măsură în favoarea propunerii. Alekseev i-a comunicat acest consens ţarului în Pskov şi, în nume personal, a făcut apel la patriotismul lui Nicolae, într-un moment când conducerea superioară a armatei îşi pierduse încrederea în el.2 Dacă Nicolae intenţionase poate să se agaţe de putere, telegrama primită de la Alekseev i-a zdruncinat voinţa de a se împotrivi şi l-a determinat să

răspundă că era dispus să facă orice sacrificiu necesar pentru binele Rusiei.3

Chiar şi aşa, împăratul nu ajunsese încă în punctul unei capitulări definitive, iar nimeni nu ştia cum avea să procedeze în continuare. Înţelegând acest lucru, Alekseev i-a spus consilierului juridic Nikolai Bazili să întocmească o declaraţie ce ar fi urmat să fie semnată de ţar, împuternicindu-l pe Rodzianko să alcătuiască un nou guvern.4 Ştirile primite arătau însă că autorităţile pierduseră orice control în capitală. Alekseev, care nu se însănătoşise complet după gripa gravă de care suferise, a conchis că orice declaraţie publică de acest fel ar fi prea slabă. Nicolae, argumenta el, va trebui să se retragă complet. Dacă se agăţa de tron, în ţară avea să fie haos. Nicolae trebuia să plece.

În 15 martie 1917, la Pskov, prin intermediul unei depeşe de la Alekseev, împăratul a fost copleşit cu diverse sfaturi. Vărul ţarului, Nikolai, îi spunea fără menajamente că trebuia să predea succesiunea la tron, probabil lui Aleksei. Cuvântul „abdicare" nu era folosit. Generalul Bruşilov era oarecum mai puţin direct, spunând că Rusia se va nărui, dacă el nu renunţa la tron în favoarea lui Aleksei, cu Mihail ca regent. Rapiditatea, adăuga Bruşilov, era esenţială. Alekseev a transmis ambele mesaje, adăugând şi unul din partea sa. Nu se încumeta să-i spună suveranului său ce să facă, însă sensul era suficient de clar: „Vă implor, fără de zăbavă să luaţi hotărârea cu care Bunul Dumnezeu Vă va însufleţi". 5 Sublinia totodată că el şi camarazii săi comandanţi militari considerau necesară abdicarea lui.6 Dacă până atunci Alekseev insistase cu gentileţe ca împăratul să lucreze în tandem cu Duma, acum socotea că nu exista altă soluţie decât renunţarea la tron – şi pentru prima oară Alekseev îşi formula opiniile în faţa lui Nicolae fără deferenţa protocolară uzuală. Rusia se îneca în valul de insurgenţă politică. În numele eficienţei operaţiunilor militare pe Frontul de Est, se impunea cel puţin o schimbare la conducerea statului.

Nicolae nu a opus nicio rezistenţă. Deşi despre miniştri nu avea o părere prea bună, iar pe majoritatea politicienilor îi dispreţuia, iubea în schimb forţele armate şi pe comandanţii lor superiori. O iubea, de asemenea, pe Alexandra, însă ea era în Ţarskoe Selo, nu cu el. Au existat presupuneri că Rodzianko şi ceilalţi din capitală ar fi exagerat intensitatea tulburărilor din Petrograd, când îi scriau lui. Neîndoielnic,

Rodzianko era exasperat de invariabilul refuz al lui Nicolae de a colabora cu Duma de Stat şi, în secret, uneltea cum să-l înlăture de la putere. Chiar şi aşa, mesajele trimise de el la Stavka reflectau corect modul cum muncitorii şi soldaţii acţionau în capitală, iar acum Alekseev îi spunea lui Nicolae că, dacă era ca războiul să fie câştigat, trebuia el însuşi să se retragă de la putere. Pentru un conducător care preţuia nespus izbânzile militare ale ţării lui, era un şoc aproape insuportabil. Uniunea Poporului Rus nu îi era de niciun folos, mai ales că oricum nu ţinea legătura în mod regulat cu liderii organizaţiei. Cu membrii Statului-Major era în contact zilnic. Când Alekseev i-a dezvăluit consideraţiile lui despre situaţia revoluţionară, Nicolae nu mai avea resurse de rezistenţă politică sau emoţională.

Totuşi, înainte de a face orice altceva, în acea după-amiază l-a chemat pe profesorul Serghei Fiodorov la el în vagon. Fiodorov, chirurg, se îngrijise de sănătatea lui Aleksei încă dinainte de război – în discuţii cu doctorul Botkin şi pediatrul Rauhfos, propusese testarea unor proceduri mai drastice, în comparaţie cu ceilalţi, care ar fi preferat un tratament mai prudent pentru tânărul pacient. Acest dezacord reflecta neputinţa ştiinţei medicale în faţa hemofâliei: doctorii experimentau mijloace terapeutice care adesea păreau să facă mai mult rău decât bine. Dar Fiodorov era un medic bine pregătit, careţ mea să fie la curent cu cele mai noi teorii din medicina mondială; se pricepea, de asemenea, să explice metoda lui, pe un ton liniştitor şi într-un limbaj pe înţelesul tuturor.7 În 1915, se mutase la Marele Cartier General, ca medic personal al lui Nicolae, primind propriul cupeu în unul dintre trenuri şi comunicând în mod regulat cu şefii armatei și oficialităţile de la Curte. Devenise unul dintre oamenii de încredere din suita împăratului.8 Fiodorov nu a fost avertizat despre ce dorea Nicolae să discute cu el. Doctorului nu-i venea să-şi creadă urechilor. Ţarul nu apela la vreun ministru sau la vreun general, ci la el, un simplu medic, pentru a dezbate cea mai crucială problemă a succesiunii la tron din istoria dinastiei.

A devenit limpede că Nicolae considera de la sine înţeles faptul că Aleksei, în vârstă de doisprezece ani, ar continua să stea cu el. Fiodorov socotea că împăratul era naiv închipuindu-şi aşa ceva: „Majestatea Voastră, presupuneţi că Aleksei Nikolaevici va fi lăsat cu dumneavoastră, după abdicare?” Nicolae a răspuns: „De ce nu? Este un

copil încă şi, în mod firesc, se cuvine să rămână în sânul familiei, până va ajunge la maturitate. Între timp, Mihail Aleksandrovici va fi regent". Fiodorov a replicat: „Nu, Majestatea Voastră, aşa ceva nu va fi posibil. Or, este evident din tot ceea ce se întâmplă că nu puteţi nicidecum să contaţi pe acest lucru". Vizibil tulburat, Nicolae a schimbat subiectul, trecând la problema medicală, şi l-a întrebat: „Spune-mi sincer, Serghei Petrovici, dacă în opinia dumitale boala lui Aleksei este, într-adevăr, incurabilă". Fiodorov a dat un răspuns tăios: „Majestatea Voastră, ştiinţa ne învaţă că această maladie este incurabilă, însă mulţi oameni trăiesc astfel până la o vârstă venerabilă, deşi sănătatea lui Aleksei Nikolaevici va depinde mereu, de asemenea, de orice hazard". Nicolae, vorbind aproape ca pentru sine, a spus încetişor: „Dacă aşa stau lucrurile, nu pot să mă despart de Aleksei. Ar fi ceva peste puterile mele… şi, mai mult chiar, dacă starea lui de sănătate nu îi permite (să fie împărat), atunci voi avea dreptul să îl ţin lângă mine". 9

După ce Fiodorov a plecat, Nicolae a cumpănit opţiunile pe care le avea şi, cu repeziciune, a luat o decizie istorică la fel de importantă: va transfera puterile sale imperiale nu lui Aleksei, ci fratelui său, Mihail.10 În felul acesta, măcar, dinastia Romanov îşi va păstra prerogativele. Mihail era ruda sa de sex bărbătesc cea mai apropiată, după Aleksei; se ştia, de asemenea, că avea reţineri în privinţa modului în care Nicolae cârmuise imperiul. Acest argument ar contribui la o tranziţie paşnică, lăsându-l pe Nicolae să se retragă discret din viaţa publică. Nicolae putea foarte bine să-şi justifice decizia, argumentând că îl pregătise pe Mihail pentru tronul Rusiei, până ca Aleksei să fi venit pe lume. Prin urmare, Mihail era candidatul adecvat pentru tron.11

Chiar dacă, sub aspect medical şi genealogic, soluţia avea logica ei, din punct de vedere legal nesocotea flagrant legea succesiunii la tron, introdusă de împăratul Pavel în 1796. Pavel o urâse pe mama sa, Ecaterina cea Mare, iar legislaţia lui era o formă de răzbunare pentru tot ceea ce îndurase din cauza ei. Ştia că fusese de convenţă cu ucigaşii tatălui lui, care era soţul ei, Petru al III-lea. Pavel dorea ca, de-atunci înainte, niciodată să nu mai fie cu putinţă ca o femeie ambiţioasă să acceadă la putere într-un asemenea mod. Până atunci, rămăsese la latitudinea tarului aflat în exerciţiul funcţiunii să îşi desemneze urmaşul, care putea fi bărbat sau femeie. Pavel a schimbat tradiţia

dintr-o trăsătură de condei, stipulând că cel dintâi fiu născut al monarhului trebuia automat să urmeze la tron. Dacă monarhul nu avea vlăstare de sex bărbătesc, succesiunea trecea mai departe pe linia rudelor de sex bărbătesc, începând cu fratele cel mai mare ca vârstă. Dinastia putea continua în persoana unei împărătesc, doar în eventualitatea neverosimilă în care s-ar fi epuizat toţi candidaţii bărbaţi. Fără să îşi dea seama, Pavel i-a privat pe urmaşii săi de dreptul de a avea un cuvânt de spus asupra evenimentelor ulterioare, în cazul în care unul dintre ei ar fi decis să abdice. Un împărat putea pierde puterea murind sau abdicând, însă nu putea să îşi numească succesorul la domnie: doar textul legii stipula cine putea să ocupe tronul.

Dar Nicolae, un autocrat prin educaţie, era acum un om disperat. El era ţarul. Şi încă mai credea că putea obţine tot ceea ce voia el. Proiectul actului de abdicare, pe care Bazili îl pregătise la cererea lui Alekseev, a fost transmis de la Moghilev la Pskov, cu puţin înainte de 7: 30 p.m., în 15 martie 1917.12 în acel moment, Alekseev şi Bazili nu aveau habar de decizia lui Nicolae de a-l exclude pe fiul său de la succesiune; în ciorna lor, Aleksei apărea ca împărat şi Mihail ca regent. Tensiunea creştea la Moghilev, în timp ce aşteptau reacţia de la Pskov. Un mic grup de oameni, din care făceau parte marele duce Serghei şi Bazili, s-a adunat în încăperea ofiţerului de serviciu, lângă telegraful Hughes din clădirea statului-major. Generalul Lukomski arunca o privire din când în când. După ce au fost înştiinţaţi de iminenta transmitere a unui mesaj pe la ora 13: 30, în 16 martie, grupul s-a strâns degrabă în jurul aparatului, dornic să recepţioneze varianta finală a actului. Aproape în toate privinţele, era identic cu textul pe care Bazili îl întocmise pentru Alekseev. Principala diferenţă, totuşi, antrena consecinţe uriaşe. Nicolae transmitea tronul nu fiului său, ci fratelui său, Mihail. Marele duce Serghei s-a prăbuşit pe canapea; toţi erau stupefiaţi.13

Bazili, în mod special, ştia de la prelegerile de drept constituţional ale profesorului Nikolai Korkunov, la care participase în studenţie la Universitatea din Sankt-Petersburg, că abdicarea nu era menţionată nicăieri în întregul corpus de legi ruseşti, iar dacă un posibil împărat putea să refuze tronul, legislaţia nu stipula în schimb nimic despre modul în care un împărat putea să renunţe la domnie.

Ceea ce se specifica limpede, totuşi, era succesiunea automată a celui dintâi fiu născut al împăratului. Nicolae nu avea niciun drept să-l îndepărteze pe Aleksei de la moştenirea dinastică. Planul lui era întru totul ilegal.14

Între timp, sub presiunea evenimentelor, Comitetul Provizoriu intrase în acţiune, iar în noaptea de 14 – 15 martie 1917 îi desemnase pe doi dintre membrii săi, Aleksandr Gucikov şi Vasili Şulghin, să plece cu trenul la Pskov şi să îi ceară lui Nicolae să abdice.15 Călătoria a durat şapte ore, fiind întreruptă frecvent de soldaţii care se îngrămădeau în fiecare gară de pe traseu. Gucikov şi Şulghin au ajuns la destinaţie la ora 10 p.m., în 15 martie 1917.16 Până atunci, întregul climat politic se schimbase deja în Petrograd, deoarece Comitetul Provizoriu, întrunindu-se la începutul după-amiezii, a decis să facă front comun cu revoluţia şi a format un Guvern Provizoriu, cu Gheorghi Lvov ca ministru-preşedinte.17 Noul cabinet a decretat libertatea de exprimare, de organizare şi de întrunire, angajându-se, totodată, să ţină alegeri pentru o Adunare Constituantă, în baza sufragiului universal pentru persoanele majore. Miniştrii considerau ca performanţa Rusiei în Marele Război va beneficia de pe urma revoluţiei pe care ei o conduceau. Erau convinşi că înlăturarea lui Nicolae le va permite să obţină sprijinul patriotic al populaţiei. Situaţia ar fi fost mult uşurată, desigur, dacă Nicolae putea fi convins să se retragă de la domnie fără să opună rezistenţă – iar acest aspect accentua importanţa misiunii pe care Gucikov şi Şulghin o aveau de îndeplinit.18

L-au anunţat pe generalul Nikolai Ruzski, comandantul sectorului nordic al Frontului de Est, că urmau să sosească la Pskov, fără să-i dea însă vreun indiciu despre ceea ce intenţionau să îi spună împăratului.19 Drumul până acolo fusese obositor, iar Şulghin regreta jenat că nu îşi adusese ţinuta protocolară de curtean. Nicolae a acceptat să îi primească, în ciuda orei înaintate. Contele Frederiks i-a poftit în vagonul imperial, împreună cu Ruzski. Musafirii de la Petrograd au fost surprinşi de calmul său, de atitudinea lui cordială, când s-a aşezat la măsuţa lui şi i-a invitat să ia loc. Contele Kiril Narîşkin a rămas să ia notiţe în numele împăratului. Şulghin era cumva îngrijorat că Gucikov ar fi putut să strice armonia, aducând la lumină dispute din trecut. Nu avea de ce să fie neliniştit însă; Gucikov era

nespus de curtenitor, deşi abia dacă se uita la Nicolae, şi asta nu neapărat din timiditate, ci mai degrabă din cauza obiceiului lui de a privi în jos, când trebuia să se concentreze.20

Gucikov a vorbit deschis despre implicaţiile răzvrătirii din garnizoane. Nicolae, i-a spus el, trebuia să înţeleagă cât de catastrofală ar fi situaţia, dacă el s-ar agăţa de tron; trebuia să admită că totul era pierdut pentru el în Petrograd şi să înţeleagă că Moscova era deja cuprinsă de agitaţie. Nu exista un complot organizat, ci mai degrabă o mare mişcare anarhică a poporului. Gucikov a relatat că politicienii importanţi din Duma de Stat înfiinţaseră un Comitet Provizoriu, pentru a stabiliza situaţia şi a ţine trupele sub control. Social-democraţii, a căror influenţă politică crescuse foarte mult, cereau o „republică socială”. Se dădea glas unor promisiuni de a transfera pământul în mâinile ţărănimii, iar acest lucru putea să aibă curând un impact pe Frontul de Est. Dacă Nicolae voia să prevină un dezastru, trebuia să abdice în favoarea fiului său Aleksei, numindu-l regent pe marele duce Mihail. Gucikov a subliniat că vorbea în numele unui grup conţinând o majoritate favorabilă unei monarhii constituţionale. L-a rugat pe Nicolae să privească realitatea în faţă: „Vedeţi, nu puteţi să vă bizuiţi pe nimic, de fapt. Nu vă rămâne decât un lucru, şi anume să urmaţi sfatul pe care vi-l dăm noi, iar sfatul nostru este că trebuie să abdicaţi de la tron”. 21

Când a sugerat că ţarul va avea nevoie de timp, probabil, pentru a analiza această cerere, Nicolae l-a întrerupt politicos şi a spus: „Nu este nevoie să mă mai gândesc la nimic. Am luat decizia să abdic de la tron. Până la ora trei, eram dispus să accept o abdicare în favoarea fiului meu, dar pe urmă am înţeles că nu pot să mă despart de el”. A urmat o scurtă tăcere, după care a adăugat calm: „Veţi înţelege, sper, acest lucru... De aceea, am decis să abdic în favoarea fratelui meu”. 22

Declaraţia de intenţie a lui Nicolae i-a lăsat cu gura căscată pe Gucikov şi Şulghin. Sosiseră acolo, aşteptându-se să aibă o ceartă pe tema abdicării, deşi sperau să reuşească prin persuasiune – fiind monarhişti, considerau că ştiau ce era cel mai bine pentru monarhie. Gucikov îşi amintea mai târziu că ştiuse că, dacă misiunea lui ar fi eşuat, avea să fie arestat şi putea chiar să fie spânzurat, însă luase decizia să persevereze, deoarece în opinia lui regenţa era singura salvare a Rusiei.23 Ştia că avea să fie dificil să-şi atingă obiectivul, în

condiţiile în care spiritele erau încinse în capitală. Aşa cum vedea el lucrurile, cel mai bun lucru ar fi fost să obţină documentele oficiale complete în toiul nopţii şi să anunţe Rusiei rezultatele, dimineaţă. Refuza să accepte că acest lucru echivala cu o lovitură de stat, însă el şi simpatizanţii lui intenţionau negreşit să elimine tot ce era mai rău din echipa guvernamentală a lui Nicolae: îi avea în vedere pe „cei de-alde Stürmer, Goliţîn şi Protopopov”.24 Nu voia ca Mihail să fie un regent puternic. Dimpotrivă, a optat pentru el, tocmai fiindcă îl considera „lipsit de voinţă”. Mihail, în ochii lui, era „o persoană pură şi cumsecade”.25

Gucikov şi-a explicat raţionamentul astfel: „Ne-am gândit că imaginea micuţului Aleksei Nikolaevici ar fi un factor de îmbunare a spiritelor în transferul de putere”.26 Aşa cum s-a exprimat ulterior, ideea era de a-l convinge pe Nicolae că aceasta era cea mai bună modalitate de a face tabula rasa în politică. Aleksei era „un băiat despre care era imposibil să spui ceva rău”, iar patosul furiei populare, care se revărsa pe străzile Retrogradului, s-ar fi domolit curând.27 Gucikov încerca să se asigure că următorul împărat nu avea să exercite o putere reală, or, Aleksei ar fi avut rolul unui paratrăsnet menit să salveze Rusia de furtuna politică.28 Dar remarcile neaşteptate ale lui Nicolae au aruncat în aer întregul scenariu. A urmat un moment de empatie reciprocă, când cei doi emisari din capitală au afirmat că înţelegeau importanţa sentimentelor unui tată şi nu voiau să îi ceară imposibilul. Şi-au exprimat acordul pentru propunerea neaşteptată ca Mihail să urce pe tron.29

Reacţia lor l-a consolat pe Nicolae, care a întrebat dacă puteau garanta că decizia lui va reinstaura calmul în ţară. Au răspuns că nu anticipau niciun fel de complicaţii, iar Şulghin i-a înmânat proiectul actului de abdicare. Urmau să plece la Petrograd peste un ceas şi trebuiau să aducă înapoi cu ei documentul semnat. Nicolae a luat proiectul şi a ieşit, revenind în vagon după douăzeci de minute. Gucikov şi Şulghin au citit cu atenţie textul, pe care împăratul îl primise de la Bazili, aflat la Marele Cartier General. L-au acceptat în totalitate, doar că Şulghin a vrut să insereze menţiunea ca Mihail să guverneze „în concordanţă şi unitate completă cu reprezentanţii poporului din instituţiile legislative”. Gucikov a adăugat că Nicolae mai trebuia să includă în actul abdicării sale un ordin de numire a lui

Gheorghi Lvov ca preşedinte al Consiliului de Miniştri.30 Nicolae a consimţit şi s-a dus în compartimentul său, pentru a modifica textul. Gucikov a folosit prilejul ca să iasă din vagonul imperial şi să îi anunţe pe cei adunaţi sub cerul liber: „*Ţar Batiuşka*(«Ţarul, Tătucul Nostru») este întru totul de acord cu noi şi va face tot ce trebuie făcut” Cei de faţă au ovaţionat. Gucikov s-a întors apoi în vagon, aşteptând împreună cu Şulghin să revină împăratul.31

Ulterior, avea să se spună că Gucikov şi Şulghin nici nu aveau idee, de fapt, ce acceptaseră atunci. Şulghin a protestat, argumentând: „Cât priveşte faptul că noi nu cunoşteam legile elementare, eu personal recunosc că nu ştiam mare lucru despre ele. Dar, desigur, nu într-o asemenea măsură, încât să nu fi ştiut că abdicarea în favoarea lui Mihail nu era în conformitate cu legea succesiunii (la tron)”. 32

La 11: 40 p.m., Nicolae a reapărut, ţinând în mână actul abdicării semnat. Fără vreo formalitate exagerată, i-a dat un exemplar lui Gucikov. Ca să nu se poată spune că ar fi acţionat sub presiune, a antedatat actul, înscriind ora 3 p.m. a aceleiaşi zile.33 Gucikov şi Şulghin au obţinut ceea ce doreau.34 Potrivit lui Aleksandr Kerenski, important avocat şi activist socialist revoluţionar, ştirea a fost comunicată imediat în acea noapte, printr-o linie directă la Petrograd. Nicolae, de asemenea, i-a adresat o scrisoare prinţului Gheorghi Lvov, încredinţând siguranţa persoanei lui în mâinile sale.35 Acum totul se terminase. împăratul întregii Rusii cedase tronul fără luptă. Omul careâşi redobândise treptat puterile autocratice după revoluţia din 1905 – 1906 era redus acum la statutul de simplu cetăţean. Încordarea care apăsase asupra lui începea să se risipească şi, cu toate că era vlăguit, avea totodată şi un straniu sentiment de uşurare. La ora 1: 45 a.m., în 16 martie 1917, a trimis următoarea telegramă fratelui său Mihail: „Petrograd. Înălţimii Sale – Sper să ne vedem curând, Nicky”. 36 Era prima oară când cineva i se adresa cu acest titlu marelui duce.

Niciun Romanov nu abdicase de la tron în cele trei veacuri de domnie a dinastiei. Asasinatele erau o altă chestiune. Petru al III-lea pierise în lovitura de palat din 1762, Pavel şi el, în 1801. Un grup de terorişti l-au ucis pe Aleksandru al III-lea în 1881. Acest ultim incident lăsase urme adânci în memoria colectivă rusă; s-a petrecut în 1 martie, conform calendarului gregorian – sau 14 martie, în calendarul iulian. Răsuflând uşurat, Şulghin a remarcat că Nicolae semnase actul

abdicării sale în 15 martie, şi nu în data tristei comemorări a acelui ultim asasinat.37

Calmul lui Nicolae nu era împărtăşit la Stavka, când vestea a ajuns la Moghilev. Pentru generalul Alekseev, marele duce Serghei Mihailovici şi Bazili era o lovitură teribilă. Nicolae respinsese propunerea lor pentru succesiunea la domnie.38 Marele duce Serghei s-a trântit disperat pe o canapea şi a spus: „S-a sfârşit totul!” Modest, amabil şi nepretenţios, Mihail li se părerea tuturor din Stavka nepotrivit pentru a ocupa tronul imperial. Nimeni nu şi-l putea imagina ca împărat. Alekseev repeta mereu că Aleksei şi o regenţă ar fi fost o opţiune mai bună.39 însă Nicolae, şi nu Alekseev, era cel care semnase documentele de abdicare. Alekseev nu putea decât să consilieze, să persuadeze şi să valorifice cât mai bine ceea ce împăratul decidea. Pentru a asigura buna desfăşurare a evenimentelor în continuare, i-a dat ordin lui Bazili să-l întâlnească pe Nicolae înainte ca acesta să ajungă de la Pskov la Moghilev. Bazili s-a deplasat pe linia ferată la Orşa, unde a avut o discuţie cu împăratul în trenul imperial. Nicolae l-a uimit cu atitudinea sa impasibilă şi liniştită, nelăsând să se întrevadă nimic din tensiunea întâmplărilor recente. Lunga sa domnie se sfârşea acum abrupt, dar cu toate acestea el părea să nu aibă nicio grijă pe lume.40 De la Orşa, Nicolae şi-a continuat călătoria până la Moghilev, unde trenul a sosit la 8: 20 p.m. Militari de toate gradele îl aşteptau pe peron. Înainte de a coborî din vagon, Nicolae l-a chemat înăuntru pe Alekseev. Lăsând frâu liber emoţiei în cele din urmă, l-a îmbrăţişat pe general.41

Între timp, la Petrograd, istoria îşi urma cursul imprevizibil. La amiază, în ziua de 16 martie 1917, un grup de miniştri din Guvernul Provizoriu şi politicieni marcanţi din Duma de Stat s-au întâlnit cu Mihail, într-un apartament din Petrograd, pentru a discuta despre posibilitatea ca el să devină împărat. Gucikov şi Şulghin tocmai sosiseră de la Pskov, iar Rodzianko i-a poftit să participe la întrevedere. De asemenea, Rodzianko le-a cerut să nu facă publică vestea despre actul de abdicare semnat de Nicolae. Politicienii trebuiau să se pregătească pentru tot ceea ce putea aduce următoarea fază a situaţiei de criză din Petrograd.42

Printre cei prezenţi se aflau Rodzianko, Gucikov, Miliukov, Kerenski şi industriaşul liberal Aleksandr Konovalov, iar schimbul de

opinii a fost impetuos. Era o încercare dureroasă pentru toţi. Gucikov a insistat asupra ideii că ţara avea nevoie de un ţar; s-a rugat de Mihail să accepte tronul de la fratele lui, cu angajamentul însă de a convoca o Adunare Constituantă. Şi Miliukov dorea ca Mihail să preia tronul, însă a intrat într-o dispută scurtă şi vehementă cu Gucikov asupra Legii fundamentale. Acest lucru nu prevestea nimic bun pentru şansele Guvernului Provizoriu de a reglementa situaţia politică din capitală. Gucikov susţinea că fiecare măsură luată de miniştri putea fi justificată în lumina crizei pe timp de război. Dar, în timp ce Gucikov şi Miliukov erau de acord că Mihail trebuia să devină ţar, Kerenski se opunea cu tărie ideii şi îl îndemna pe Mihail să refuze tronul, ţinând seama de faptul că străzile erau pline de mii de muncitori şi soldaţi furioşi, care manifestau împotriva monarhiei. A avertizat că exista pericolul unui război civil, dacă Mihail ar încerca să îi urmeze fratelui său la domnie. Pentru Kerenski, acesta era aspectul practic principal, mai mult decât orice principiu republican. A mai adăugat că Mihail şi-ar pune viaţa în pericol, dacă s-ar conforma dorinţei lui Nicolae.43

Mihail i-a luat deoparte pe Rodzianko şi Lvov, în timp ce ceilalţi aşteptau cu înfrigurare. Gucikov se temea că Mihail voia poate să se consulte şi cu soţia lui, o femeie ambiţioasă, rămasă acasă la Gatcina, dar despre care mulţi bănuiau că şi-ar fi dorit să ajungă împărăteasă. Pe chipurile celor adunaţi în salon se putea vedea încordarea. Când Gucikov a ieşit din încăpere ca să folosească telefonul, Kerenski a vrut să ştie cu cine intenţiona să vorbească. Gucikov a replicat că voia doar să ia legătura cu soţia lui. Kerenski era la fel de agitat ca toţi ceilalţi, însă a avut suficientă stăpânire de sine, încât să îi spună lui Mihail să nu vorbească la telefon cu nimeni. Mihail a obiectat, insistând că voia să vorbească doar cu soţia lui, însă că ar dori, totodată, un răgaz pentru a-şi consulta propria conştiinţă: a fost singura lui manifestare de intransigenţă. Când a revenit în mijlocul adunării, a anunţat pe un ton ferm, dar îngrijorat, că intenţiona să renunţe la tron. Dezacordul dintre Kerenski şi adepţii soluţiei monarhice devenea redundant. Gucikov a declarat că el nu mai putea consimţi să facă parte din Guvernul Provizoriu şi nu a revenit asupra hotărârii, până când Kerenski nu l-a rugat să rămână.44

Mihail şi-a semnat propriul act de „abdicare”, care ar fi trebuit, de fapt, să fie un act de renunţare, la începutul după-amiezii zilei de

16 martie 1917. Documentul a fost dat publicităţii la scurt timp după aceea, simultan cu actul pe care fratele său Nicolae îl semnase deja. Mihail îi îndemna pe cetăţeni să se supună deciziilor noului Guvern Provizoriu; îşi exprima speranţa că se vor organiza alegeri pentru formarea unei Adunări Constituante.45 Informaţiile despre cele întâmplate au ajuns incomplet la urechile Alexandrei. În jurul orei 4 p. m, în 16 martie 1917, contele Pavel Benckendorff, mare mareşal al Curţii, i-a relatat zvonul că soţul ei abdicase. Aproape că nu-i venea să creadă că Nicolae ar fi putut să ia o decizie atât de crucială într-o asemenea grabă. Nicolae ştia doar cât de bolnav era fiul lor. Nu se putea să fi renunţat la domnie, lăsându-l pe Aleksei să îi urmeze la tron. Peste un ceas, au sosit buletinele informative de la Petrograd, clarificând ceea ce se întâmplase, iar Alexandra a aflat astfel că Nicolae transferase puterea – ori încercase să o facă – fratelui său Mihail.46 Între timp, aceleaşi informaţii l-au bulversat pe Nicolae. Contase pe acordul lui Mihail de a prelua tronul. Pentru Nicolae, dinastia era o responsabilitate sacră. Dar refuza să îl blameze pe Mihail: „Nu pot să-i judec acţiunile, fără să cunosc împrejurările". 47 Însă privea documentul emis de Mihail cu un dezgust intens, scriind în jurnalul său: „Dumnezeu ştie cine l-a împins să ** i „48

semneze o asemenea mizerie!

Când generalul de divizie John Hanbury-Williams, şeful misiunii militare britanice, a fost chemat la întâlnirea cu împăratul la Moghilev, în 19 martie 1917, a observat o diferenţă în împrejurimile Marelui Cartier General. Afară, în faţa porţilor erau doar nişte „pierde-vară". Însă, barând accesul, stătea „o santinelă cu brasarda roşie a revoluţiei pe braţ" Deja soldaţii semnalau că ei erau adevărata putere în ţară. Santinela l-a oprit pe Hanbury-Williams să înainteze pe poteca noroioasă spre locul său de întâlnire, până când nu a apărut un aghiotant al împăratului, care să rezolve problema.49 Biroul împăratului vădea semnele sumbre ale vremurilor în schimbare. Pianul rămăsese, însă vazele cu flori fuseseră luate, iar fotografiile care împodobiseră cândva masa lui de lucru fuseseră împachetate. Nicolae stătea jos, în uniforma lui kaki. Istovit şi alb la faţă, avea cearcăne negre sub ochi, deşi a izbutit să ofere un zâmbet amabil. Primise o scrisoare de la soţia lui, prin intermediul unui ofiţer, care simţise nevoia să ascundă plicul în tunică.50

Moghilev, unde doar în urmă cu câteva zile oamenii îşi ovaţionau suveranul, trecea prin aceeaşi prefacere politică înregistrată la Petrograd şi în restul Rusiei. Două drapele roşii uriaşe fluturau acum de la ferestrele consiliului municipal.51 Localnicii umblau cu panglici roşii prinse pe haine. Poliţia nu se vedea nicăieri. Revoluţia triumfase.52»

5

Ţarskoe Selo

În ceasurile lungi când Nicolae şi fratele său Mihail luau deciziile lor cruciale, împărăteasa Alexandra era imobilizată în Palatul Aleksandru din Ţarskoe Selo. Aştepta cu disperare să afle ce se întâmplă. Când veştile s-au înrăutăţit pentru Romano-i, Rodzianko l-a sunat pe generalul de divizie Aleksei Resin, comandantul Regimentului de Infanterie şi Gardă, sfătuind-o pe împărăteasă să părăsească Palatul Aleksandru, împreună cu toată familia. Când Resin a replicat că toţi copiii erau bolnavi, Rodzianko a rămas inflexibil, spunând: „Când casa arde, scoţi copiii de-acolo”. Potrivit cameristei ei, Anna Demidova, când acest mesaj i-a fost transmis Alexandrei, iniţial împărăteasa a consimţit, dar apoi s-a răzgândit, încăpăţânându-se să nu plece din casa ei, care era palatul din Ţarskoe Selo.1 Ulterior, Alexandra avea să-l blameze pe Rodzianko pentru decizia lui Nicolae de a abdica. Implicit, rezulta că nu fusese nevoie de fapt ca Nicolae să se retragă de la domnie.2 Pentru o femeie care se învăţase să ofere sfaturi politice soţului ei, erau momente de acută frustrare. Rusia intra într-o perioadă de criză revoluţionară, iar pentru prima oară de când se căsătoriseră cuplul imperial nu avea posibilitatea să se destăinuie unul celuilalt. Nicolae renunţase la tron şi singurul lui gând acum era să se întoarcă la ea, cât mai repede cu putinţă.

Ţarskoe Selo, cum denota chiar numele său („Satul Ţarului”), începuse ca un loc de odihnă rural pentru familia domnitoare. În centrul aşezării se afla Palatul Aleksandru, în care Nicolae şi Alexandra optaseră să locuiască. După 1905, a devenit locul lor de refugiu permanent, în contrast cu tumultul capitalei. Clădirea semăna mai degrabă cu conacul de la ţară al vreunui aristocrat britanic, decât cu celelalte reşedinţe grandioase ale Romanovilor, însă aici familia imperială se simţea cel mai confortabil. Pe timp de pace, puteau să locuiască acolo, de unde ajungeau în capitală în decurs de o oră, dacă

situaţia o impunea, iar parcurile şi lacurile domeniului le ofereau un peisaj tihnit, care era pe gustul lor. Nicolae, un vânător pasionat, îşi etalase trofeele de vânătoare în holul de la intrare. În odăile ei, Alexandra se înconjura de fotografiile semnate ale unor monarhi actuali şi decedaţi, printre care răposata regină Victoria şi regele Eduard al VII-lea. Biroul lui Nicolae era mereu înţesat de hărţile pe care le folosea, când studia planuri militare. Palatul conţinea, de asemenea, un tablou înfăţişând-o în mărime naturală pe regina Victoria, precum şi portretele oficiale, de ţari, ale strămoşilor lui Nicolae: Nicolae I, Aleksandru al II-lea şi Aleksandru al IIL – le-a.3

De-a lungul veacurilor, împrejurimile se populaseră cu multe conace şi cazărmi. În realitate, a devenit un mare centru militar. A fost construită o gară, care să le dea Romanovilor posibilitatea de a călători uşor până la Palatul de Iarnă din capitală, iar de acolo mai departe. Dincolo de zonele locuite, se aşterneau mlaştini şi bălţi, unde ţânţarii făceau viaţa un infern în lunile de vară, însă Romanovii se adăposteau în siguranţă pe domeniul palatului.4 Cazărmile numărau peste 40.000 de soldaţi.5

Majoritatea populaţiei din Ţarskoe Selo nu era formată, aşadar, din locuitori permanenţi, ci din recruţi chemaţi sub arme pentru a garanta securitatea familiei, or, comportamentul lor faţă de familia Romanov s-a schimbat atunci când revoluţia s-a declanşat în apropiere, la Petrograd. Imediat, au fost raportate cazuri de celebrări politice, udate din belşug cu vodcă. În unele regimente, s-a cântat „Marseilleza”, imnul Revoluţiei Franceze. La un moment dat, se vorbea chiar despre complotul de a trage canonade asupra Palatului Aleksandru. Unitatea de gardă a primit ordinul să ia măsuri de precauţie împotriva unor astfel de agresiuni.6 împuşcăturile sporadice au continuat totuşi şi toată lumea ştia că situaţia era imprevizibilă.7 Alexandra îndura totul cu mult curaj. În timp ce aştepta întoarcerea soţului ei, îi scria plină de compasiune – emoţia fiind mai tare decât regulile gramaticale: „Tu, iubirea mea, îngerul meu drag, nici nu pot să mă gândesc prin ce-ai trecut şi prin ce treci – îmi vine să înnebunesc. Oh, Dumnezeule: bineînţeles că vom compensa însutit toate suferinţele tale”. 8 în timp ce auzea vacarmul de afară, Alexandra îşi oţelea inima şi se îmbărbăta. Soarta familiei nu mai era în mâinile Romanovilor.

Măsurile adoptate de Guvernul Provizoriu în privinţa Romanovilor erau în vizorul Sovietului din Petrograd, care exercita presiuni grele şi continue. Întrunindu-se în 16 martie 1917, Comitetul Executiv al sovietului ceruse „arestarea dinastiei Romanov” şi îşi propusese să acţioneze independent, dacă Guvernul Provizoriu ar fi refuzat să se conformeze. În acelaşi timp, Comitetul Executiv recunoştea că Mihail Romanov nu era un pericol real şi putea fi scutit de închisoare, deşi trebuia ţinut sub supravegherea „armatei revoluţionare” Cât despre marele duce Nikolai, acesta trebuie să fie rechemat din Caucaz şi ţinut sub strictă supraveghere în drum spre Petrograd. Totuşi, exista o reţinere în privinţa arestării Alexandrei şi a celorlalte persoane de sex feminin din familia Romanov: s-a hotărât aplicarea unui proces treptat, în conformitate cu modul în care fiecare femeie se comportase sub vechiul regim.9 Conducerea Sovietului rămânea fermă în decizia de a-l împiedica pe Nicolae să plece în exil în străinătate, iar Nikolai Ciheidze, unul dintre liderii menşevici din Soviet, a raportat cu satisfacţie Comitetului Executiv că un ministru avertizase cabinetul că sovietul ar putea să-l aresteze pe Nicolae, dacă o asemenea concesie ar fi făcută.10

Miniştrii urmăreau să reglementeze chestiunea în 20 martie, decretând că Nicolae şi Alexandra trebuiau să rămână închişi la Ţarskoe Selo pentru o lungă perioadă de timp, în speranţa că problema monarhiei avea să dispară până la urmă de pe agenda publică.11 Însă, când Kerenski s-a prezentat la Sovietul din Moscova în aceeaşi zi, a trebuit din nou să audă interpelări cerând execuţia lui Nicolae. Kerenski a replicat că Guvernul Provizoriu nu va subscrie la un asemenea act, iar el însuşi nu avea de gând să devină un Marat al Revoluţiei Ruse.12

Între timp, cabinetul i-a ordonat generalului Alekseev să formeze o unitate pentru paza împăratului în călătoria sa de la Moghilev. Un grup de deputaţi din Duma aveau să fie trimişi acolo, pentru a superviza operaţiunea.13 Alekseev a transmis un mesaj gărilor feroviare de pe traseu, repetând dispoziţia guvernului de a garanta securitatea lui Nicolae în timpul călătoriei până la Palatul Aleksandru.14 Patru deputaţi ai Dumei – Aleksandr Bublikov, Vasili Versinin, Semion Gribunin şi Saveli Kalinin – au plecat de la Ţarskoe Selo spre Moghilev, însărcinaţi de guvern, la 11 p.m. În 20 martie 1917,

sosind la Vitebsk, înainte de a continua mai departe până la Orşa. Bublikov şi Verşinin au discutat cu mulţimea în gările prin care au trecut. Au ajuns la Moghilev în după-amiaza zilei de 21 martie, fiind ovaţionaţi în timp ce se deplasau cu maşina la Marele Cartier General, unde Bublikov a expus termenii misiunii sale, în faţa generalului Alekseev. După o scurtă discuţie referitoare la aspectele practice ale operaţiunii, Alekseev i-a însoţit pe emisari la trenul imperial, pentru a-i comunica lui Nicolae cerinţele guvernului. În acel moment, Nicolae stătea de vorbă cu mama sa, în trenul alăturat.15 A ieşit afară, după ce a făcut aranjamentele finale pentru plecare. Sarcina lui cea mai dificilă a fost să își ia rămas-bun de la membrii Marelui Stat-Major. După discursul său, oamenii aveau lacrimi în ochi.16 Era ca şi cum niciunul dintre ofiţeri nu putea crede ceea ce se întâmpla.17 Nicolae semnase, de asemenea, o proclamaţie de despărţire adresată forţelor armate, în care le dorea izbânda în lupta cu inamicul străin, însă Guvernul Provizoriu a refuzat publicarea documentului.18

Doar unui singur ofiţer din garda de corp a împăratului i s-a permis să îl însoţească la Ţarskoe Selo, deoarece existau în continuare temeri privind o posibilă tentativă violentă de anulare a actului de abdicare.19 Nicolae devenise un cetăţean particular, iar securitatea lui era acum de competenţa Guvernului Provizoriu. Cu motorul bine încălzit, locomotiva cu abur a plecat din Moghilev la ora 4: 50 p.m.20 Trenul era compus din zece vagoane. Deputăţii din Duma călătoreau în ultimul vagon din spate. Un întreg vagon era rezervat suitei imperiale, din care făceau parte aristocraţii Vasili Dolgorukov, Kiril Narîşkin şi alţii, precum şi profesorul Fiodorov. Cândva oameni cu influenţă, acum şedeau adunaţi laolaltă, discutând despre un viitor personal şi politic incert. Autoritatea era exclusiv în mâinile lui Bublikov şi ale colegilor lui din Duma, singurii în măsură să schimbe ruta sau să trimită şi să primească telegrame. S-au oprit întâi în Orşa, apoi în Vitebsk. Membrii Dumei făceau de serviciu, pe rând. Când au pornit pe ultimul tronson al călătoriei, au transmis o telegramă, prin care cereau ca un grup de primire să fie pregătit în gara din Ţarskoe Selo.21

Generalul Lavr Kornilov fusese deja în vizită la Ţarskoe Selo, în 21 martie 1917, însoţit de colonelul Evgheni Kobâliński.22 Cu o fundă roşie prinsă pe piept, nu exista niciun dubiu că nu ar fi fost de partea revoluţiei. Când a intrat în Palatul Aleksandru, servitorii i-au spus că

împărăteasa era încă în pat, la care Kornilov a ripostat: „Comunicaţi-i că acum nu e vremea de dormit!” Abia atunci a dezvăluit cine era.23 Alexandra i-a mai lăsat să aştepte zece minute, înainte de a-i primi în camera copiilor. Kornilov i s-a adresat cu formula „înălţimea Voastră” şi a vorbit despre „sarcina grea” pe care o primise pentru a anunţa decizia guvernului de a pune sub arest familia imperială. De atunci înainte, orice solicitare trebuia adresată prin intermediul lui Kobâliński. Romanovii puteau să îşi păstreze suita, însă cei care optau să rămână cu ei trebuiau să accepte aceleaşi condiţii de a fi închişi în palat. Kornilov a îndepărtat întregul corp de gardă, înlocuindu-l cu un regiment de puşcaşi, în care el considera că putea să aibă încredere.24

L-a desemnat pe Kobâliński să se ocupe de garnizoana dinţ arskoe Selo, cu Pavel Kotebu ca subaltern şi comandant al Palatului Aleksandru.25»

Kobâliński fusese rănit pe front la începutul războiului şi suferea încă din cauza unei infecţii la rinichi.26 Fusese pentru scurt timp sub tratament, în unul dintre sanatoriile amenajate în Ţarskoe Selo, unde a fost transferat la un batalion de rezervişti (şi s-a însănătoşit îndeajuns, încât să se îndrăgostească de Klavdia Bittner, soră medicală şi profesoară).27 Camarazii săi ofiţeri îl apreciau ca pe un om „liniştit, calm şi echilibrat”.28 Kobâliński ştia să fie discret în privinţa opiniilor lui politice, în schimb, Koţebu se comporta de parcă revoluţia nu ar fi avut loc. Gărzile observau conversaţiile lui intense cu Anna Vărubova, despre care toată lumea ştia că era confidenta Alexandrei. În scurt timp, Kornilov l-a înlocuit cu colonelul Pavel Korovicenko, un specialist în legislaţia militară, care era unul dintre colaboratorii lui Kerenski; cât despre Vărubova, aceasta a fost îndepărtată curând după aceea, în timpul unei vizite făcute de Kerenski personal. După ce, plângând, şi-a luat rămas-bun de la împărăteasă, de faţă cu Kobâliński şi Korovicenko, Anna Vărubova a fost dusă la închisoarea din Petrograd.29

Romanovii aveau dreptul la viaţă privată în interiorul Palatului Aleksandru şi niciun soldat nu patrula prin camerele lor.30 Însă existau reguli privind modul în care familia trebuia să se comporte în afara zidurilor clădirii, iar în parc nu puteau ieşi fără să fi anunţat în prealabil acest lucru.31 Toţi cei care locuiau la Ţarskoe Selo acceptau automat regimul de arest la domiciliu pe o perioadă nedeterminată.

Celor care refuzau să se supună acestei măsuri li se cerea să părăsească imediat palatul. Prea puţini însă au fost cei care au plecat, deoarece lealitatea faţă de împărat şi familia lui era un sentiment puternic. În curând, implicaţiile măsurilor iniţiale au devenit evidente. Cei care locuiau la palat puteau să se plimbe prin parc, dar doar la anumite ore şi întotdeauna sub o supraveghere permanentă. Se putea întreţine corespondenţă cu persoane din afară doar cu permisiunea noului comandant al palatului, Korovicenko.32

Trenul a sosit în gara Ţarskoe Selo la 11: 30 a.m., în 22 martie 1917. Nicolae şi Dolgorukov încă mai credeau că puteau conta pe respectul public de care avuseseră parte până atunci. Îi aştepta însă o surpriză neplăcută.33 Contingentul militar obişnuit fusese înlocuit complet în urmă cu patru ceasuri – unii dintre ofiţeri plănuiseră să scandeze urale pentru împărat, aşa cum dicta tradiţia, ceea ce noile autorităţi revoluţionare erau decise să preîntâmpine ferm.34 Din câte putea aprecia Nicolae, la comanda trupelor care aşteptau pe peron nu se afla niciun general, ci doar subofiţeri.35 A trecut cu vederea cumva rolul jucat de Kobâliński.36 Când limuzina a oprit la porţile Palatului Aleksandru, unitatea de gardă s-a mişcat straniu de încet până să le deschidă. Nu era o întâmplare. Atât soldaţii, cât şi ofiţerii lor doreau să indice că vremurile se schimbaseră. Acelaşi comportament s-a repetat şi în interiorul palatului. Involuntar, Nicolae a salutat cu mâna la chipiu gărzile prezente. Pentru prima oară în viaţa lui, nimeni nu i-a răspuns în vreun fel la salut.37

Cetăţeanul Romanov trebuia să înveţe regulile pe care alţii le stabileau pentru el. Rusia devenise republică prin abdicarea lui, iar el pierduse înaltul statut pe care îl avusese prin naştere. Restul familiei sale a suferit aceeaşi transformare. Tot în data de 22 martie 1917, Guvernul Provizoriu a revocat numirea vărului lui Nicolae, marele duce Nikolai Nikolaevici, din funcţia de comandant militar pe frontul din Caucaz. Acest lucru s-a petrecut de o manieră decentă. Un mesaj i-a fost telegrafiat înainte de sosirea sa la Moghilev, prin care i se cerea să îşi dea demisia. Lvov nu voia să îl demită direct. În schimb, a exercitat o presiune morală, afirmând că Guvernul Provizoriu nu putea fi indiferent la vocea poporului, care era complet împotriva ideii ca vreo persoană din Casa de Romanov să mai ocupe o poziţie oficială.38 Marele duce Nikolai a sosit la Marele Cartier General în 23 martie

1917, înainte de a primi mesajul. În 24 martie 1917, s-a conformat solicitării lui Lvov şi a transferat responsabilităţile funcţiei sale şefului Marelui-Stat Major, Alekseev.39 Astfel, niciuna dintre rudele fostului împărat nu mai deţinea vreo funcţie oficială semnificativă. Efectele Revoluţiei din Februarie 1917 se răsfrânseseră asupra rudelor şi prietenilor familiei Romanov.

Totul părea anapoda; lumea se schimbase şi continua să se schimbe. Se întâmplase pentru prima oară ca detaşamentul de gardă din jurul Palatului Aleksandru să nu salute sosirea lui. În schimb, Nicolae a trebuit să îl aştepte pe ofiţerul de serviciu. Intenţia era să-l pună pe Nicolae într-o situaţie jenantă. Autorităţile din Ţarskoe Selo dădeau astfel un semnal privind schimbările survenite: ţarismul se năruise şi o nouă eră începuse în istoria Rusiei. Nu însemna că Nicolae avea să fie împiedicat să ajungă la soţia şi copiii lui. Dimpotrivă, miniştrii urmăreau să-l ţină închis între zidurile palatului, iar de îndată ce ofiţerul de serviciu şi-a făcut apariţia, a ordonat tare şi răspicat: „Deschideţi porţile pentru fostul suveran!” 40 (Formalismul verbal avea rolul să confirme că lucrurile se întorseseră cu susul în jos.) Nicolae a rămas demn, iar soldaţii nu au spus şi nu au făcut nimic necuviincios, în timp ce intra în reşedinţă. Alexandra a fost prima care l-a întâmpinat în una dintre încăperile copiilor. Au zâmbit, s-au sărutat şi s-au îmbrăţişat. Apoi au ieşit din cameră, ca să fie cu fiul şi fiicele lor.41

Accesul în palat le era interzis persoanelor din afară, iar familia Romanov era supusă stării de arest la domiciliu. Nicolae, soţia lui şi vlăstarele lor erau singurii Romanovi din reşedinţă, iar niciuna dintre celelalte rude ale lui nu a primit permisiunea să îi viziteze. Mama lui Nicolae, împărăteasa văduvă Maria, a plecat de la Moghilev în acelaşi timp cu el, însă ea s-a îndreptat spre Kiev. Când a ajuns acolo, a anunţat că dorea să pornească spre sud, în Crimeea. A plecat cu o escortă militară redusă, în 5 aprilie 1917. A împărţit fotografii semnate membrilor gărzii ei personale, înainte ca acel detaşament să se destrame.42

Nicolae şi familia sa apropiată s-au adaptat la noile împrejurări, însă un mic incident i-a tulburat sufleteşte. Îl înmormântaseră în linişte pe Rasputin în biserica de pe domeniul palatului. Când noile trupe au aflat acest lucru, au dezgropat sicriul şi au smuls capacul, ca

să vadă cadavrul. Lângă obrazul lui drept, au descoperit o icoană semnată de „Alexandra, Olga, Tatiana, Maria, Anastasia şi Ania (şic}(Vărubova)”. S-a dat ordinul ca sicriul să fie mutat la gara din Sredniaia Rogatka, pentru a fi reînhumat în secret, undeva în apropiere.43 Lvov, preşedintele Consiliului de Miniştri, a contramandat personal acest plan şi i-a dat instrucţiuni lui Kobâliński să predea sicriul şi ce era în el comisarului Kupciński, care a plecat să se vadă cu el. În ciuda încercărilor lui Kupciński de a masca misiunea pe care o primise, zvonul a circulat repede şi Kupciński a fost oprit de mulţime, înainte de a ajunge la Petrograd. După ce a izbucnit o încăierare între cei care voiau să pună mâna pe cadavru, Kupciński a socotit că era mai prudent să îl incinereze, decât să îşi asume riscul de a-l vedea forat.44

Un grup de studenţi din apropiere şi nişte soldaţi s-au ocupat de transportarea cadavrului într-o pădure, unde au pregătit incinerarea lui pe rug. Câteva bătrâne care venerau memoria lui Rasputin au fost gonite de-acolo. Numai că nu s-a folosit suficient material inflamabil. Aproape imediat ce au aprins focul, gazul s-a terminat şi flăcările nu au putut să-şi facă efectul. Se adunaseră deja spectatori, unii dintre ei afirmând că aceasta era dovada că mortul fosese un sfânt. Studenţii au reclădit rugul, iar de data asta focul a prins, lăsând în urmă doar scheletul. Micul grup a decis să împrăştie oasele în poiană, însă bătrânele s-au apucat să le adune, cu gândul de a le pune la rama icoanelor. Când agitaţia a crescut, studenţii, deja obosiţi, au strâns osemintele rămase, s-au întors la facultate şi le-au aruncat într-un cuptor mare.45 Se dovedise că, mort, Rasputin era aproape la fel de indestructibil, cum fusese când era viu. Cu toate acestea, ştirea nu a fost adusă la cunoştinţa Romanovilor. Din moment ce ei nu mai contaupe scena politică, nu li se spunea nimic, în afară de ceea ce privea strict familia lor. Se chema că erau negreşit prizonieri, chiar dacă termenul nu era folosit explicit.

6

Viaţa de familie

Nicolae şi Alexandra se adorau. Scrisorile pe care ea i le adresa vădeau o pasiune nestinsă chiar şi după decenii de căsnicie, iar el, la rândul lui, nu se arăta mai puţin afectuos. Însă dependenţa lor reciprocă îl făcea să nu mai vadă slăbiciunile ei în rolul de consoartă a

lui. Alexandra avea o semeţie pe care împărătesele şi reginele din alte părţi ale lumii o echilibrau cu o doză de „teatralitate”. Pur şi simplu, nu putea să afişeze sentimente false sau să pretindă că se distra, când se simţea apatică sau nefericită. Incapacitatea de a simula o atitudine cordială faţă de persoanele din înalta societate i-a dăunat în ochii opiniei publice din Rusia.1 Arogantă şi încăpăţânată, le-a îndepărtat pe majoritatea rudelor lui Nicolae, inclusiv pe mama lui, Maria Fiodorovna. Alexandrei îi plăcea să rămână distantă. Se comporta întotdeauna ca şi cum ar fi fost sigură că de partea ei erau Dumnezeu şi bunul simţ.

Toate astea nu ar fi contat atât de mult, dacă Imperiul Rus nu ar fi fost supus la supliciul unei crize profunde, pe care cei mai mulţi o considerau a fi din vina unui împărat prea slab pentru a se împotrivi sfaturilor politice ale unei soţii autoritare. Pe măsură ce dificultăţile externe şi interne se acu

mulau, la fel creştea şi ura împotriva ei. Alexandra socotise dintotdeauna că era de datoria ei să confirme convingerea lui Nicolae de a nu se abate de la tradiţiile autocratice. Cu câteva zile înainte de evenimentele din februarie, Alexandra scria: „Dacă ai şti cu câtă înfocare mi-aş dori să te ajut să porţi această povară! Eşti curajos şi tenace – simt din tot sufletul meu şi pătimesc cu tine, *multmaimultdecât* pot exprima în cuvinte”. Adăuga gândul mângâietor că răposatul Rasputin – „Prietenul nostru drag” – se ruga pentru el de pe cealaltă lume.2 Nicolae şi Alexandra erau cum nu s-ar fi putut mai diferiţi ca temperament: ea era aprigă, în timp ce soţul ei era placid din fire. Ea se decidea rapid; el nu se grăbea să ia decizii. În fiecare seară, aveau un tête-à-tête, când discutau despre chestiunile care îi frământau, însă niciodată nu vorbeau despre politică în prezenţa altora.3 Erau de acord aproape în toate privinţele şi, chiar dacă ea îl influenţa în alegerea miniştrilor, nu există nicio dovadă că l-ar fi făcut să renunţe la vreo strategie agreată de el.4

Dar ea şi-a atras mai multe învinuiri decât i s-au adus lui vreodată. Kobâliński, care în mod tipic pentru acele timpuri considera că un bărbat trebuie să îşi domine nevasta, susţinea că „ea domnea în familie şi îl subjuga pe suveran”. Nicolae nu se încumeta să ia vreo decizie importantă de ordin practic fără să nu se consulte cu ea, cel

puţin după abdicare. Când era întrebat despre ceva, răspunsul lui invariabil era: „Ce părere are soţia mea? Mă duc să o întreb”. 5 Alexandra era o persoană căreia îi plăcea să se implice şi care detesta lipsa de curaj. Una dintre expresiile ei preferate era: „Mai bine să faci greşeli, decât să nu iei decizii”. 6 Manifesta aversiune faţă de ostentaţie şi lux, purtând îndeobşte doar două şiraguri de perle. Era singurul răsfăţ pe care îl accepta.7 Era, prin opţiune, vegetariană – singura trăsătură pe care o împărtăşea cu „ereticul” Lev Tolstoi.8 Când se supăra, se făcea roşie la faţă.9 De cele mai multe ori, avea o expresie chinuită, dar avea, totodată, capacitatea de a-i compătimi pe cei aflaţi în suferinţă.10 De obicei, se comporta cu reţinere, iar mulţi o considerau îngâmfată. Însă atunci când ceva îi stimula fantezia, avea un surâs care cucerea inimile celor din jur. Fiicele ei ştiau asta, mai bine decât persoanele din afara familiei; o numeau „Micul Soare”.11

Cuplul imperial conversa în mod obişnuit în engleză. Născută prinţesă de Hesse în Germania imperială şi botezată Alix, a rămas orfană de mamă la vârsta de şase ani şi şi-a petrecut o mare parte din lungile vacanţe cu bunica ei, regina Victoria a Regatului Unit al Marii Britanii. După Războiul cu Japonia din 1904 – 1905, a luat hotărârea să vorbească ruseşte la evenimentele oficiale, pentru a demonstra cât de devotată era ţării ei adoptive, singura problemă fiind că vorbea cam lent, pronunţând cu grijă fiecare cuvânt.12 Urând întâlnirile cu înalta societate, s-a înconjurat de o serie de confidente, care erau la fel de nevricoase ca ea. Principala lor calitate care le recomanda la Curte era talentul de a i se supune mereu şi de a împărtăşi prejudecăţile împărătesei. Cusutul era una dintre îndeletnicirile ei, iar în timpul războiului s-a ocupat de îngrijirea rănirilor la spitalul din Ţarskoe Selo. Studia cu aviditate literatura religioasă. Ca recreere, cânta uneori la pian, la patru mâini, cu Sophie Buxhoeveden, care cu modestie spunea despre propria-i interpretare că Wagner, Grieg şi Ceaikovski se răsuceau pesemne în mormânt auzind-o.13

Alexandra ştia – şi acesta era supliciul ei – că, prin fondul genetic moştenit, îi transmisese lui Aleksei, unicului lor moştenitor pe linie bărbătească, cumplita maladie a hemofiliei. Le spunea celor apropiaţi că ea era o pasăre de rău augur.14 Unchiul ei, fratele şi doi nepoţi de-ai ei pieriseră prematur din cauza acestei boli. Ştia că aceeaşi soartă putea să-l aştepte pe fiul ei. A fost unul dintre motivele pentru

care s-a întors spre Dumnezeu.15 Nu putea niciodată să uite sau, probabil, nici să se ierte pentru starea lui Aleksei. Evgheni Botkin, unul dintre medicii familiei, i-a studiat discret pe Romanovi. Ştiinţa medicală din acea epocă determinase deja că sindromul sângerării fatale îi afecta doar pe băieţii care sufereau de hemofilie. Se credea, de asemenea, că şi femeile puteau avea simptome, care nu erau nicidecum plăcute. Se spunea că persoanele de sex feminin, din familiile care moşteneau boala de la o generaţie la alta, aveau o predispoziţie spre isterie, după ce intrau la menopauză – iar Botkin a conchis că aşa se explicau la Alexandra manifestările de habotnicie şi fervoare religioasă.16 Însă nu s-ar fi gândit niciodată să dea glas acestor consideraţii în faţa ei sau a soţului ei. Botkin era devotat familiei imperiale şi era mândru să îi slujească până la sfârşit, indiferent care ar fi putut să fie acel sfârşit.

Alexandra avea înclinaţie pentru misticism şi a găsit o resursă în vechile tradiţii religioase ale Rusiei. După ce s-a convertit la creştinismul ortodox, s-a dedicat cu toată fiinţa noii ei credinţe.17 Nu a regretat niciodată schimbarea făcută, declarând: „Protestantismul este atât de sec!” 18

A continuat să vadă în Rasputin întruchiparea virtuţii şi a adevărului primordial al ortodoxiei. Când camerista ei, Maria Tutelberg, a formulat suspiciuni la adresa lui, a pus-o la punct. împărăteasa comenta: „Mântuitorul şi-a ales ucenicii nu dintre cărturari şi teologi, ci dintre nişte simpli pescari şi dulgheri. În Evanghelie scrie că prin credinţă poţi muta munţii din loc”. Arăta spre o imagine cu minunile lui Hristos şi exclamă: „Acesta este Dumnezeul cel viu astăzi. Cred că fiul meu se va ridica din nou. Ştiu că sunt socotită nebună din cauza credinţei mele. Însă negreşit toţi cei care au crezut în Dumnezeu au fost nişte martiri”. 19 Pioasă şi cucernică, nu putea să nu observe că rugăciunile ei nu aduceau nicio ameliorare pentru sănătatea fiului ei. Episoadele de acutizare a bolii se repetau, băiatul riscând să moară în orice moment. Din acest motiv a devenit Rasputin atât de important pentru ea, aşa cum avea să-şi amintească Pierre Gilliard:

Apoi, cândl-acunoscut peRasputin, afostconvinsăcă, dacăarapelalaelîntimpuluneicrizeaboliiluiAlekseiNikolaevici, băiatulartrăi. Fiuleiartrăi. AlekseiNikolaevici s-ar simţi cumvamaibine.

Puteţi numiastacoincidenţă, dacăvreţi, însămomentelecânderaucuRasputin(bbşceniej *şi ameliorareaboliiluiAlekseiNikolaevicicoincideaucuadevărat*.

Alexandra credea cu tărie. Era singura speranţă de care putea să se agaţe şi îşi găsea alinarea în asta. Era convinsă că Rasputin fusese un sfânt în felul lui şi un intermediar între ea şi Dumnezeu.20»

Fără Rasputin, se consacra cu toată fiinţa salvării fiului ei, cât putea ea de bine.

Între Aleksei şi mama lui exista o relaţie strânsă. Gilliard avea să-şi

amintească:

Dacăseducealaeadedouăzecideoripezi, nuexistasănu-lsărute defiecaredată. Îmidădeamseamacă, defiecaredatăcândîispunealarevedere, setemeacănuaveasă-lmai vadăvreodată. *Maimultchiar, aveamimpresiacăreligianuîioferea ceeaceaştepta ea(cândserugacufervoare)*: *crizeleboliicontinuausăapară, cuameninţarea inerentăpentruviaţa lui*. *Miracolulpecareîltotaşteptase eanu s-aprodus niciodată.11*

Sănătatea lui Aleksei a rămas precară aproape pe tot parcursul anului. Dar, deşi „Prietenul nostru” murise, din fericire nu a apărut nicio criză cu răni sau hemoragie.22

Aleksei încerca mereu să fie curajos. Adesea avea dureri cumplite în picioare, însă când era întrebat dacă suferea, de cele mai multe ori nega.23 Uneori, întreba chiar el: „Ce crezi, oare o să-mi treacă vreodată?” 24 Când se simţea suficient de apt, preceptorul lui, Gibbes, se juca „de-a prinselea” cu el.25 Lui Aleksei îi plăcea de asemenea să se joace cu soldaţii lui de jucărie şi se distra încercând să cânte la balalaică.26 Kobâliński ţinea minte că era un băiat deştept şi vioi, care vorbea engleză şi franceză. (Nu a fost pus niciodată să înveţe germana.) 27 Părinţii şi surorile lui l-au poreclit Baby – un indiciu că nu îşi doreau să-l vadă maturizându-se prea repede –, iar el se obişnuise astfel să se considere doar un copil. Deşi nu era lipsit de inteligenţă, nici nu era un elev precoce, iar preceptorii lui, Pierre Gilliard şi Sydney Gibbes, trebuiau să îi facă pe plac şi să meargă cu el, atunci când voia să se joace în afara palatului. Amândoi însă, la fel ca Botkin, erau prea fermecări de relaţia lor cu familia Romanov, încât să

fi simţit că se înjoseau cumva, şi oricum se distrau de minune. Acelaşi lucru era valabil şi în cazul unor băieţi, cum era Kolia Derevenko, fiul unuia dintre doctorii familiei, care era chemat să se joace cu el în timpul zilei. Toţi membrii familiei Romanov şi suita lor apreciau drăgălăşenia lui Aleksei.

Nicolae a abdicat de la tron într-un moment când toate cele patru fiice ale lui, Olga, Tatiana, Maria şi Anastasia, zăceau în pat bolnave de pojar, de care se molipsiseră probabil de la Aleksei. În cazul Olgăi şi al Tatianei, boala se complicase cu o pleurezie.28

Olga era o tânără modestă, care vorbea franceza, engleza şi germana. Îi plăcea să cânte şi avea un timbru plăcut de soprană. Desena frumos. Evita îmbrăcămintea fastuoasă.29 Lumea observase că Olga îl iubea pe tatăl ei mai mult decât pe mama ei.30 Tatiana semăna mai mult cu Alexandra şi a fost întotdeauna apropiată de ea.31 Categorică şi oarecum autoritară, ajuta la păstrarea ordinii în gospodărie, iar una dintre profesoarele ei avea să spună că, dacă împărăteasa ar fi fost scoasă din peisaj, Tatiana i-ar fi preluat cu uşurinţă rolul în familie.32 Maria era frumoasa familiei. Poreclită Maska,» avea talent la desen şi era cea mai sociabilă dintre surori. Vorbea adesea cu membrii gărzii, aflând numele soţiilor lor, interesându-se câţi copii aveau şi cât de mult pământ. Robustă şi mereu binevoitoare, le amintea unora de bunicul ei, Aleksandru al III-lea. Aleksei obişnuia să o strige: „Maşka, vino să mă duci în braţe!”, iar Maşka se conforma bucuroasă întotdeauna.33 Anastasia era scundă şi bine clădită. Îi plăcea să descopere la oameni punctele lor vulnerabile şi nu pregeta niciodată să îi tachineze; avea totodată calitatea de a fi „hazlie din fire”.34 Numele ei de alint în familie era Svibzik[3].35 >

Membrii acestei familii fericite s-au trezit subit în nişte circumstanţe la» care nu s-ar fi aşteptat niciodată. Totuşi, Romanovii au rămas optimişti. Doar Alexandrei îi venea greu să mai zâmbească. Mâhnită de ceea ce ea considera un complot pus la cale de politicieni de frunte, pentru a-l forţa pe soţul ei să renunţe la tron, starea ei de spirit era adesea sumbră. Îi lipsea enorm activitatea ei la sanatoriile din Ţarskoe Selo. Dar până şi ea înţelegea că trebuia să înfrunte cu bravură situaţia. De aceea, împreună cu fiicele ei a regăsit micile

[3] „Spiriduș.“ (N. red.)

plăceri cotidiene care le apropiau: lectura, jocurile în casă şi lucrul de mână. Aleksei se juca adesea cu soldaţii lui de plumb şi echipamentul militar de jucărie. Nicolae tăia cu fierăstrăul lemne pentru foc, ore în şir. Fără vechile lor responsabilităţi publice, căutau toţi să profite din plin de timpul liber. Întreaga familie voia să-şi păstreze moralul ridicat, aşteptând să vadă ce avea să le aducă viitorul.

7

Guvernul provizoriu

Guvernul Provizoriu nu simţea nicidecum impulsul de a trata cu asprime familia Romanov, iar Nicolae avea grijă să nu jeneze în niciun fel cabinetul. Cele două părţi cooperau pentru a face cât mai suportabil regimul de arest la Ţarskoe Selo. Cu toate acestea, printre miniştri persista dorinţa de a verifica veridicitatea unor zvonuri potrivit cărora Nicolae sau Alexandra ar fi iniţiat negocieri ilicite cu germanii, pe timpul războiului. În acest scop cabinetul a numit o Comisie Supremă şi Extraordinară de Investigaţii, formată din oameni cu experienţă în anchete oficiale şi juridice, cu misiunea de a stabili dacă vreun Romanov încercase cumva să scoată Rusia din război şi să semneze un acord de pace separat cu Germania. În cazul în care s-ar fi descoperit probe incriminatoare, era foarte posibil ca, în ultimă instanţă, cuplul imperial să fie acuzat de înaltă trădare.[1]

Sovietul din Petrograd a trimis soldaţi la Ţarskoe Selo, sub conducerea colonelului socialist revoluţionar Serghei Mstistavski. Deplasarea lor s-a făcut cu vehicule blindate. Întrucât Mstistavski făcea parte din aripa de stânga a partidului, nu era exclus să apară acte de violenţă. îmbrăcat în uniforma sa militară, a fluturat o scrisoare de la Ciheidze, cerându-i lui Kobâliński să îi acorde toată asistenţa. Mstistavski a pretins să se vadă cu Nicolae personal.[2] Potrivit lui Kobâliński, a solicitat de asemenea ca Nicolae să fie transferat în detenţie la Fortăreaţa Petru şi Pavel din Petrograd.[3] Când Kobâliński l-a refuzat categoric, Mstistavski a exclamat: „Prea bine, colonele, să ştii că va curge sânge acum, şi în capul dumitale se va vărsa totul". Kobâliński a replicat: „Prea bine, aşa să fie. Dacă se varsă, se varsă; dar eu tot nu îţi voi îndeplini cerinţa". Când Mstistavski s-a îndepărtat morocănos, Kobâliński a presupus că problema se încheiase. În realitate, Mstistavski s-a infiltrat în Palatul Aleksandru, convingându-l pe căpitanul de serviciu să îl lase în clădire, cu condiţia că avea doar să

observe ce făcea împăratul, fără să-i vorbească. Mstistavski s-a întors la Petrograd, raportând că Romanovii erau supravegheaţi corespunzător.4

Dintre toţi miniştrii cabinetului, Kerenski a fost cel care s-a întâlnit cel mai mult cu Nicolae, după ce problemele familiei Romanov au trecut în sarcina Ministerului de Justiţie.5 Kerenski a avut prea multe chestiuni de rezolvat până în 3 aprilie, când în cele din urmă şi-a găsit timp să meargă la Tsarkoe Selo şi să discute cu fostul împărat. La prima lui întrevedere cu Nicolae, i s-a adresat cu numele „Nikolai Aleksandrovici”, ca şi cum ar fi fost doar un rus ca oricare altul. Însă Kerenski aluneca înapoi la „Majestatea Voastră”(*Velicestvo*), ori de câte ori uita să se mai controleze, împăratul le-a povestit acest lucru celor din suita lui; a fost unul dintre puţinele aspecte amuzante pe care le-a remarcat în cursul conversaţiei sale cu ministrul justiţiei.6 Curtenii au fost mai puţin indulgenţi şi şi-au făcut o părere proastă despre el. Kerenski a venit îmbrăcat cu o rubaşcă şi un sacou la două rânduri cam jerpelit, pe când ei erau învăţaţi ca miniştrii să poarte întotdeauna frac, atunci când se prezentau la Curte, şi de aceea nu puteau înţelege de ce o simplă revoluţie ar fi trebuit să schimbe acel protocol.7 Au mai observat, de asemenea, cu un aer abătut, că ministrul se deplasase laţ arskoe Selo în limuzina împăratului, condusă de fostul lui şofer. Iar lucrul acesta nu le-a picat deloc bine celor din palat.8

Kerenski îşi îndeplinea îndatoririle cu asiduitate, discutând nu doar cu Nicolae, ci şi cu Alexandra şi Aleksei. Deşi i se dusese faima în toată Rusia pentru că atacase bastionul ţarismului, Kerenski socotea că acum era important pentru el să ajungă să cunoască familia imperială, întrebându-i printre altele ce părere aveau despre ideea unui azil politic în Anglia; de asemenea, verifica personal măsurile de securitate în Palatul Aleksandru şi în jurul acestuia.9 Aşa a putut auzi de la un servitor din palat cum fosta împărăteasă şi Anna Vărubova se apucaseră să ardă un vraf de documente în sobe. Alţi servitori, când au fost întrebaţi, au confirmat întâmplarea. Înarmat cu această dovadă a capacităţii Alexandrei de a recurge la tertipuri, Kerenski a rechiziţionat toate documentele personale şi oficiale, pentru ca fosta împărăteasă să nu poată obstrucţiona activitatea Comisiei Extraordinare de Investigaţii.10 Totodată, a dispus măsuri pentru îndepărtarea Vărubovei din palat. Anna Vărubova era bolnavă la pat, în ziua vizitei

lui, iar apariţia ei în neglijeu l-a dezgustat pe ministru, care a considerat că era o fiinţă lipsită de ruşine şi demnitate. Fără alte discuţii, a ordonat arestarea ei, împreună cu o altă confidentă de-a Alexandrei, Lili Dehn, trimiţându-le pe amândouă la Fortăreaţa Petru şi Pavel.11

Kerenski a revenit laţarskoe Selo peste câteva zile, împreună cu colonelul Korovicenko, pe care l-a numit comandant al garnizoanei militare. Intenţiona să îi izoleze complet pe Romanovi. Membrii suitei aveau să fie supuşi aceloraşi condiţii, spunându-li-se că puteau alege dacă voiau să rămână sau să plece. Palatul urma să fie rupt de lumea exterioară. Permisiunea lui Kerenski era necesară, înainte ca oricine dinăuntru să păşească afară pe domeniul palatului. A stabilit regula ca toată corespondenţa să fie supusă cenzurii.12 Kerenski urmărea cu atenţie activitatea Comisiei Extraordinare de Investigaţii şi a cerut dreptul ca secreterul conţinând scrisorile din trecut ale lui Nicolae să fie inspectat. Nicolae s-a conformat, însă a reţinut o scrisoare, insistând că era strict personală. Când Korovicenko i-a smuls scrisoarea din mână, Nicolae şi-a pierdut cumpătul, însă neputând să se împotrivească, a exclamat: „Bun, în acest caz nu mai e nevoie de mine. Mă duc să mă plimb”. 13

Aleksandr Gucikov a fost un alt politician care şi-a făcut drum la Ţarskoe Selo. Fiind acum ministru al armatei şi marinei, voia să se asigure că totul era în regulă cu garnizoana. A apărut neanunţat, iar întrevederea lui cu Nicolae a fost foarte diferită de cele dintr-o perioadă anterioară, inclusiv întâlnirea din tren, la Pskov, cu câteva săptămâni în urmă. De data asta, Gucikov nu era în postura celui venit să implore sau să ceară ceva şi, aşa cum Nicolae a sesizat perfect, ar fi putut să facă greutăţi familiei, dacă ar fi vrut. Însă Nicolae a stăpânit situaţia, iar conversaţia a fost formală şi amiabilă. Singura neplăcere a apărut în timp ce Gucikov se pregătea să plece, când s-a văzut limpede că printre ofiţerii din escorta lui se afla un individ violent, care s-a răstit urât la cei din suita Romanovilor: „Voi sunteţi duşmanii noştri. Noi suntem duşmanii voştri. Voi toţi aici sunteţi nişte mercenari”. Nu era exclus să fi fost sub influenta alcoolului. Valetul»

Vblkov i-a dat o ripostă caustică: „Dumneata, domnule, vă înşelaţi în privinţa manierelor noastre”. Ceea ce echivala cu o sfidare sau o ameninţare, însă oricum era un semn că membrii anturajului

imperial considerau în continuare că existau anumite modalităţi acceptabile în care lumea trebuie să li se adreseze. Gucikov s-a prefăcut că nu auzise izbucnirea nervoasă din jurul lui și nici măcar nu a întors capul.14

În iunie 1917, Kerenski, care îl înlocuise pe Gucikov la Ministerul de Război, a luat măsura de a-i separa fizic, unul de celălalt, pe împărat şi pe împărăteasă. În felul acesta, demersurile Comisiei Extraordinare de Investigaţii erau uşurate, în eventualitatea în care ar fi considerat necesar să îi interogheze. Kerenski l-a informat personal pe Nicolae, în timp ce lui Korovicenko i-a revenit misiunea ingrată de a-i spune Alexandrei. Ordinul le-a fost explicat, de asemenea, contelui Pavel Benckendorff şi ducesei Elizaveta Narîşkina, care coordonaseră treburile zilnice la Curte. Dispoziţia a fost aplicată cât mai decent cu putinţă, iar cuplul imperial avea permisiunea să mănânce împreună la cină, cu o singură condiţie: să accepte prezenţa lui Korovicenko la masă cu ei. În realitate, Comisia Extraordinară de Investigaţii nu a putut găsi niciun fel de dovadă că Nicolae ar fi uneltit pentru o pace separată cu Germania. Într-adevăr, Kaizerul Wilhelm al II-lea îi făcuse în scris o asemenea propunere, dar Nicolae poruncise unui funcţionar să răspundă că el nu avea nicio intenţie de a acţiona în vreun fel. Kerenski nu era la fel de sigur în privinţa comportamentului Alexandrei, suspiciunile lui fiind alimentate şi de atitudinea cunoscută a lui Rasputin de a înclina spre o modalitate de a se pune capăt conflictului, însă, până la urmă, şi de pe numele Alexandrei a fost îndepărtată orice pată, iar Kerenski a revocat ordinul de a-i ţine despărţiri pe cei doi soţi.15

Alexandra nu se aşteptase niciodată să fie în termeni buni cu el, ştiut fiind că era unul dintre cei mai revoluţionari miniştri ai Guvernului Provizoriu. Ea îl privea pe Kerenski cu o profundă suspiciune, iar el împărtăşea ostilitatea larg răspândită în opinia publică, referitoare la rolul pe care ca îl jucase în politică înainte de Revoluţia din Februarie. Relaţia dintre ei ar fi putut rămâne încordată, însă după ţinuta neglijentă în care apăruse prima oară la Palatul Aleksandru, Kerenski a început să vină îmbrăcat elegant, cu frac şi decoraţii.16 Lucrul acesta a amuzat-o. Sesizând jena lui, o incita aerul de confuzie şi nesiguranţă pe care Kerenski îl avea în general.17 Când a cerut să discute cu ea în biroul lui Nicolae, Alexandra a trimis vorbă

că prefera să îl primească pe Kerenski în camera ei. Kerenski nu a considerat că ar fi avut de ce să se opună şi s-a conformat rugăminţii ei. Spre surprinderea amândurora, s-au înţeles bine. Din spatele uşilor închise, valetul Volkov a auzit multe râsete. Volkov a întrebat-o despre asta pe Alexandra, după aceea. Alexandra a divulgat promisiunea lui Kerenski că familia nu avea să fie închisă în Fortăreaţa Petru şi Pavel. Mai mult chiar, ministrul făcuse şi nişte glume. Alexandra începea să îl agreeze, iar la un moment dat a şi afirmat: „Kerenski nu pune nicio problemă. E un tip cumsecade. Se poate discuta cu el”. 18

Nicolae totuşi nu putea pricepe incapacitatea guvernului de a conduce statul cu mai multă fermitate. „Cu siguranţă, Kerenski poate opri această depravare, nu crezi?”, întreba el. „Cum e posibil aşa ceva? Aleksandr Fiodorovici a fost pus acolo de popor. Poporul trebuie să se supună, şi nu să o ia razna. Kerenski este preferatul soldaţilor”. 19 Dar, totodată, a aplaudat iniţiativa lui Kerenski de a susţine reluarea unor operaţiuni pe frontul de război, ceea ce era pe placul lui Nicolae. În sfârşit, apărea dovada că Guvernul Provizoriu nu renunţase la luptă. Nicolae a cerut permisiunea de a ţine o slujbă religioasă, cu rugăciuni pentru forţele armate ale Rusiei, la biserica din Ţarskoe Selo.20 Era tot ce mai putea face după pierderea puterii. Tânjea să se identifice cuţ elurile militare ale ţării.21 Alexandra nu era la fel de reţinută, când discutau despre cine purta cea mai mare răspundere pentru nenorocirea lor. Izbucnirile ei de furie îl agitau pe Nicolae, care a ajuns să-i spună să tacă din gură. Nu obişnuise să se poarte aşa cu ea, nici în faţa servitorilor, nici când erau singuri. În anii dinainte, când nu erau de acord unul cu celălalt, Nicolae preferase să ignore sfaturile ei. Această nouă bruscheţe denota la el o profundă amărăciune, fiindcă de felul lui vorbea calm şi politicos.22

Dar, de obicei, Nicolae îl exonera pe Kerenski de orice vină. Într-o zi, conversând cu Sophie Buxhoeveden, a zis: „El este o persoană care ar fi putut să-mi fie de folos; păcat că nu l-am cunoscut mai devreme”. 23 Nu era însă la fel de îngăduitor în privinţa politicienilor care, în opinia lui, regizaseră prăbuşirea lui:

Îl *iertpeRodzianko*, *fiindcăelşi-aiubit ţara*. *S-aamăgitsingurşi s-alăsat păcălit*, *pentrucănueraunominteligentşi sesupuneapreauşor influenţei anturajuluisău. Însă*, *înfelullui*, *eraunomonestşi unpatriot*. *CâtdespreMiliukov*, *dinnoucredcăşi elşi iubeaţara*, *înfelullui*,

însăeraunomalpartidului, unsectar, iarpartidulpentruelaluatloculpatriei. *Lucrândpentrupartidullui, alucratcontraţării lui*. *Gucikov, înfine, esteunomîncarenuamdelocîncredere, fiindcăestemânatdeambiţii*; *arficapabildeorice, pentruadobândiputerea*. *Nuapriceputniciodatăcăinteresulsăupropriunuaavutniciodatăolaturăca resăfiedictatădedragosteapentruţara sa*. *Totce-afăcut el, afăcutpentruglorialuiGucikov*.*2*

Nu era prea multă ranchiună în tirada lui, doar o amărăciune pentru tumultul care de-atunci a zdruncinat Rusia. Singurul artizan al prăbuşirii lui Nicolae, pe care el îl detesta cu adevărat, era Gucikov, şi îi plăcea să îşi aducă aminte cum refuzase să dea mâna cu el la una dintre întâlnirile lor mai vechi.25

Nicolae era mâhnit în continuare de faptul că autorităţile nu consimţeau să publice ultimul lui apel către armată, prin care le cerea ostaşilor să manifeste obedienţă faţă de Guvernul Provizoriu. Însă o mustra pe Sophie Buxhoeveden, fiindcă nu îşi făcea semnul crucii, atunci când se rosteau rugăciuni pentru cabinet: „Guvernul Provizoriu este guvernul Rusiei. Se poate să nu-ţi placă de prinţul Lvov şi de colegii lui, însă trebuie să te rogi Bunului Dumnezeu să îi călăuzească în conducerea ţării”. 26 Mereu, omul datoriei. Mereu, patriot.

8

Oferta britanică

În urma abdicării lui Nicolae de la tron, atât fostul suveran, cât şi Guvernul Provizoriu au ajuns să ia în considerare eventualitatea de a trimite familia în exil, ca o modalitate de soluţionare a chestiunii Romanovilor. Prin tradiţie, pentru locuitorii Rusiei exilarea avea două variante de bază. Majoritatea oamenilor care fugeau din imperiu, în timpul domniei lui Nicolae şi a tatălui său, plecau pentru a scăpa fie de condiţiile apăsătoare ale sărăciei, fie de urmărirea poliţiei secrete, Ohrana. Destinaţiile lor preferate erau Elveţia, Franţa, Germania, Statele Unite ale Americii şi Anglia. „Coloniile” de emigranţi erau puternice în toate aceste ţări şi au început să scadă ca mărime abia după Revoluţia din 1917. Guvernul Provizoriu ar fi putut alege această opţiune – iar pentru o vreme Anglia a constituit o variantă plauzibilă –, însă mai exista şi o altă posibilitate. Dacă miniştrii doreau, autorităţile puteau trimite oameni în părţile îndepărtate ale imperiului. Acest

sistem al „surghiunului administrativ” existase de veacuri, ca un mod de a-i opri pe răufăcători să se amestece în treburile publice, şi era folosit frecvent pentru a-i ostraciza pe indivizii ale căror fărădelegi nu justificau de-a dreptul întemniţarea.

În 15 martie 1917, la prima sa şedinţă, Guvernul Provizoriu analiza deja posibilitatea de a-i exila pe Romanovi. Pavel Miliukov, ministrul afacerilor externe, a condus discuţiile. Acesta a pledat pentru o reşedinţă în străinătate, pe motiv că ar fi fost dificil ca siguranţa familiei să fie garantată în Rusia. Nu le-a luat mult timp miniştrilor să decidă că nu era nevoie să fie trimişi în străinătate absolut toţi membrii vastului clan al Romanovilor. „În schimb, s-au concentrat asupra lui Nicolae şi Mihail, împreună cu familiile lor, pe considerentul că ar fi putut deveni o sursă de tulburări, dacă ar fi rămas în Petrograd sau prin apropiere. Fără a ajunge la o concluzie clară şi fermă, cabinetul a aprobat ideea de a-i evacua de la Ţarskoe Selo. Propunerea lui Miliukov ca Romanovii să fie trimişi definitiv în străinătate a fost respinsă, deşi a rămas ca o alternativă la exilul intern. Miniştrii şi-au propus să afle dacă Nicolae ar fi de acord să se mute altundeva în Rusia, acolo unde avea să decidă Guvernul Provizoriu; intenţionau, de asemenea, să impună restricţii asupra libertăţii lui de mişcare.1

Nicolae avea în vedere o soluţie asemănătoare celei la care se gândea Miliukov. Pierduse tronul şi voia să se retragă de pe scena politică din Rusia. Imediat ce a ajuns înapoi la Moghilev, după ce abdicase în Pskov, a întocmit o notă prin care îşi declara dorinţa de a se stabili într-o altă ţară. Cerea ca familia să fie lăsată să rămână la Ţarskoe Selo, până când copiii se vor fi însănătoşit în urma pojarului, după care el şi ai lui urmau să călătorească nestingheriţi până în peninsula Murman (în prezent, Kola – *N. red.*) şi de acolo să se îmbarce pe un vas, cu care să părăsească ţărmurile Rusiei. În acelaşi timp, solicita să i se garanteze că va putea să se întoarcă în Rusia, la sfârşitul Marelui Război, şi să locuiască la palatul său de la Livadia, în Crimeea.2

În 17 martie 1917, generalul Alekseev a transmis solicitările lui Nicolae – cu excepţia stipulării privind Livadia – preşedintelui Consiliului de Miniştri, Lvov, şi ministrului Miliukov. Peste două zile, a primit o telegramă de aprobare de la Petrograd. Guvernul Provizoriu era de acord să-l lase să stea la Ţarskoe Selo, până când avea să devină posibilă o deplasare pe coasta Mării Albe, de unde să plece pe un vas în

străinătate. Folosind aparatul Hughes (care permitea un schimb de mesaje scrise în timp real, prin intermediul telegrafului), Lvov şi Gucikov au luat legătura cu Marele Cartier General, pentru a afla mai multe detalii despre intenţiile împăratului. Voiau să ştie unde dorea acesta să meargă. Alekseev nu le-a putut da un răspuns, întrucât Nicolae încă se consulta cu mama lui şi cu verii săi de-al doilea, Serghei Mihailovici şi Aleksandr Mihailovici, despre aceeaşi chestiune. Opiniile lui au devenit clare mai târziu, în acea seară, când a cerut să discute cu Hanbury-Williams despre o posibilă călătorie. Nicolae agrea ideea, doar cu condiţia ca guvernul britanic să îşi dea consimţământul şi să accepte să ofere sprijinul Marinei Regale Britanice. Hanbury-Williams a telegrafiat imediat la Londra, susţinând rugămintea împăratului.[3]

Miliukov a aflat cu plăcere ca monarhul detronat era de acord cu el. Pericolele cu care Romanovii se confruntau încă nu dispăruseră, iar Guvernul Provizoriu nu avea deocamdată un control satisfăcător asupra situaţiei din capitală. În aceeaşi zi, a discutat cu ambasadorul Marii Britanii, al Franţei şi al Italiei, informându-i despre posibilitatea unei decizii de a-i expulza pe Romanovi. Ambasadorul francez, Maurice Paleologue, a discutat din nou cu Miliukov a doua zi, subliniind necesitatea ca acest deziderat să devină una dintre priorităţile Guvernului Provizoriu. Atât Paleologue, cât şi Miliukov aveau în minte precedentul sorţii sângeroase a lui Ludovic al XVI-lea. Mai târziu, în acea după-amiază, Paleologue a trecut în revistă opţiunile cu Sir George Buchanan, la ambasada britanică. În timp ce luau ceaiul împreună, Lady Buchanan şi-a exprimat şi ea îngrijorarea privind primejdia care îi pândea pe Romanovi, dacă erau nevoiţi să rămână la Ţarskoe Selo, situat la numai douăzeci şi cinci de kilometri de Petrograd. Cei doi ambasadori au convenit că cea mai bună opţiune era ca un crucişător al Marinei Regale Britanice să îi preia din Murmansk.[4]

În 21 martie 1917, Miliukov a luat iniţiativa de a-i cere lui Buchanan să accelereze procesul de decizie la Londra. A solicitat ca britanicii să promită că, pe timpul exilului, Nicolae se va abţine să intervină în politica Rusiei, deşi nu a făcut din această cerinţă o condiţie de încheiere a acordului: dorinţa lui imediată era să aranjeze plecarea cât mai repede cu putinţă.[5] Atât regele, cât şi cabinetul britanic s-au bucurat să poată oferi azil până la sfârşitul războiului. Ce îi interesa pe britanici în principal era de unde avea să vină susţinerea

financiară pentru Romanovi. Miliukov a oferit angajamentul că Guvernul Provizoriu va asigura o alocaţie generoasă, însă a cerut ca informaţia să rămână confidenţială.6 Banii aveau să fie o chestiune sensibilă în ambele ţări. În Rusia, era puţin probabil ca foştii supuşi ai lui Nicolae să aprobe în număr mare subvenţionarea sa; în Anglia, milioane de oameni vedeau în el un tiran, care ar fi trebuit deja înlăturat de la putere de mult timp.

Nimic, în orice caz, nu se putea petrece în politica la vârf a Rusiei, fără aprobarea Sovietului din Petrograd. Când Comitetul Executiv a organizat o dezbatere în 22 martie 1917, furia s-a dezlănţuit în faţa posibilităţii ca lui Nicolae să i se permită să părăsească ţara. Conducerea Sovietului dăduse deja instrucţiuni ca unităţi ale armatei să preia controlul la toate gările feroviare prin care trenul ar fi putut trece, iar când colonelul Mstistavski venise în vizită la Ţarskoe Selo, cu două zile în urmă, avusese ordinul să îl aresteze pe Nicolae, dacă ar fi sesizat indicii ale unei tentative de a fi mutat de-acolo. Comitetul Executiv continua să manifeste fatis intenţia 9 9 9

de a rupe colaborarea cu Guvernul Provizoriu. Presiunea şi-a atins efectul dorit, atunci când Kerenski, ministru al justiţiei, l-a asigurat pe Ciheidze că guvernul fusese de acord să renunţe la ideea de a-l trimite pe Nicolae în exil în Marea Britanie.7 Sovietul din Petrograd a dat o rezoluţie, argumentând că, dacă Nicolae ar pleca în străinătate, ar ajunge să aibă acces la fonduri care i-ar da posibilitatea să comploteze contra revoluţiei. A fost înfiinţat un comitet, care avea sarcina să menţină presiunea asupra lui Lvov şi asupra cabinetului. Era categoric exclus ca familia Romanov să părăsească Rusia. Secţia militară a Sovietului a transmis telegrafic această interdicţie la toate punctele de frontieră şi pe toate liniile ferate. Nicolae, care revenise la Ţarskoe Selo, trebuia reţinut acolo pe o durată de timp necunoscută – iar secţia militară îşi trimitea comisarii pentru a se asigura de respectarea acestor dispoziţii.8

Miliukov a fost contrariat de turnura evenimentelor, iar la următoarea sa întâlnire cu Paleologue, după ce şi-a exprimat satisfacţia pentru atitudinea oficială britanică, l-a informat: „Din păcate, mă tem că e prea târziu”. 9 Kerenski îi convinsese pe membrii Guvernului Provizoriu că Sovietul din Petrograd avea să împiedice prin toate mijloacele plecarea Romanovilor.10 În 24 martie 1917, Miliukov

a repetat acest verdict la ceremonia oficială de la Palatul Mariiński, care a ratificat recunoaşterea internaţională a Guvernului Provizoriu.11

Politicienii de la Londra şi familia regală britanică nu aflaseră nimic despre ultimele evenimente politice din Petrograd. În 25 martie 1917, Buchanan i-a înmânat lui Nicolae o telegramă personală de la regele George al V-lea. A doua zi, Miliukov i-a spus ambasadorului că asemenea comunicări nu mai erau acceptabile. Rusia trecuse printr-o revoluţie, iar Nicolae fusese forţat să abdice de la tron. Contactul direct dintre cei doi veri de sânge regesc era indezirabil, într-un moment când Guvernul Provizoriu avea dificultăţi să păstreze Sovietul din Petrograd de partea sa şi, oricum, familia imperială nu putea fi mutată până când fetele nu se însănătoşeau.12 Miliukov explicase deja că niciodată conducătorii Sovietului nu ar consimţi la un asemenea plan. Ministrul justiţiei, Kerenski, acţiona drept câinele de pază al Sovietului din Petrograd în interiorul cabinetului, astfel încât Miliukov, ca ministru al afacerilor externe, era nevoit să navigheze cu prudenţă prin aceste ape tulburi, dacă voia să mai aibă şansa de a promova cauza exilului în străinătate.13 Miliukov i-a explicat frustrările sale lui Nikolai Bazili, care servea drept ofiţer de legătură al generalului Alekseev pe lângă Guvernul Provizoriu. Gucikov nu avea aceleaşi scrupule, formulând propunerea de a opri o vreme orice demers, urmând ca ulterior să fie organizată o călătorie cu trenul pentru Romanovi, fără vreo altă consultare.14

Rămânea însă cert faptul că Sovietul din Petrograd se opunea implacabil plecării familiei în străinătate şi că avea sprijinul necesar în garnizoane şi în rândul muncitorilor feroviari, pentru a obţine ceea ce dorea. Disponibilitatea lui George al V-lea de a oferi azil era o chestiune colaterală. Guvernul Provizoriu nu se încumeta să se opună conducerii Sovietului, în timp ce făcea eforturi de a-şi impune autoritatea asupra ţării. Până când miniştrii nu dobândeau suficient control politic, conta prea puţin ce propuneau regele George sau premierul David Lloyd George.

Kerenski a venit la secţia soldaţilor din cadrul Sovietului din Petrograd, în 26 martie 1917, ca să calmeze spiritele asupra acestei chestiuni. I-a rugat pe membrii cărora li se adresa să creadă în el, fiind omul care luptase din răsputeri şi de multă vreme împotriva

monarhiei. A declarat că nicio persoană dintre cele reţinute la Ţarskoe Selo nu ar putea scăpa în libertate, fără consimţământul lui. Cu un abil artificiu retoric, le-a cerut soldaţilor ori să-l excludă din mijlocul lor, ori altminteri să îi acorde toată încrederea. Zvonurile despre atitudinea lui indulgentă faţă de Nicolae al II-lea i-au cauzat unele neplăceri. A recunoscut că marele duce Dmitri Pavlovici rămânea în libertate, însă a motivat această situaţie invocând rolul activ jucat de Dmitri Pavlovici în asasinarea lui Rasputin. Pentru Kerenski, într-adevăr, nu exista niciun dubiu că acest membru al familiei extinse a Romanovilor nu merita să fie recunoscut drept un duşman al ţarismului – şi nu vedea niciun motiv pentru ca acesta să nu continue să servească în Armata Rusă din îndepărtata Persie. Kerenski s-a arătat la fel de ferm în privinţa permisiunii ca generalul Ivanov să fie supus doar arestului la domiciliu. Ivanov era un om bolnav, pe care doctorii îl diagnosticaseră ca fiind în pragul morţii.15

Însă Guvernul Provizoriu a continuat să susţină ideea unui exil în stră→

Inătate. Prin urmare, nu este deloc surprinzător, dacă Nicolae şi Alexandra erau derutaţi în privinţa viitorului lor. Rupţi de canalele de informaţie anterioare, se bizuiau pe ceea ce Kerenski le povestea în Palatul Aleksandru şi pe ceea ce citeau în ziare. Pe măsură ce şocul evenimentelor prin care trecuseră scădea, au început să aibă unele îndoieli, pe care le împărtăşeau celor de lângă ei. Ideea de a trăi la Londra ca monarhi detronaţi nu îi atrăgea, iar Alexandra i-a spus lui Pierre Gilliard că, dacă aveau într-adevăr să se mute în exil, ar prefera să trăiască în una dintre coloniile britanice sau în Norvegia.16 Sydney Gibbes i-a scris mătuşii sale Hattie: „Soarta noastră este complet năruită şi pare mai mult decât posibil să plec din Rusia şi să mă întorc în Anglia cu «elevul» meu”. 17 Evident, Nicolae şi Alexandra nu renunţaseră întru totul la ideea de a găsi un refugiu în Regatul Unit. Permisiunea de a călători nu era în mâinile lor, totuşi. Nici chiar Guvernul Provizoriu nu putea garanta securitatea lor în călătoria spre nord, de la Ţarskoe Selo.

9

Reguli şi obişnuinţe

Guvernul Provizoriu a întocmit un regulament detaliat pentru familia Romanov pe timpul captivităţii în Palatul Aleksandru.

Romanovii erau obligaţi să stea în casă, în cea mai mare parte a timpului, şi aveau voie să iasă pe balcon şi într-o parte a parcului, doar între orele opt dimineaţa şi şase seara. Numai două intrări mai puteau fi folosite, iar poliţia prerevoluţionară a fost îndepărtată. (De fapt, poliţiştii dispăruseră de la toate secţiile de poliţie din Petrograd şi de aiurea.) Toate liniile telefonice au fost tăiate, în afară de cea folosită de către comandantul palatului; telegraful a fost dezafectat. Corespondenţa familiei era supusă unei inspecţii regulate. Membrii suitei imperiale, care doreau să rămână în slujba familiei Romanov, puteau să stea, cu condiţia expresă de a nu părăsi niciodată palatul. Când era chemat vreun doctor, un ofiţer militar trebuia să fie de faţă.1

Sydney Gibbes s-a întâmplat să fie plecat în capitală, în ziua când acest regim strict a fost introdus la palat. Soldaţii i-au barat calea, când s-a întors laţarskoe Selo. Gibbes a apelat la ambasadorul britanic, Sir George Buchanan, cu rugămintea de a interveni pe lângă Guvernul Provizoriu. După multe tergiversări, a sosit o scrisoare de refuz, care era semnată de cinci miniştri – iar Gibbes nu a mai avut acces în palat.2 Cabinetul se temea, probabil, că Sydney Gibbes ar fi putut să acţioneze ca intermediar între Nicolae şi autorităţile britanice, în acea perioadă când Guvernul Provizoriu urmărea să aibă controlul total asupra comunicărilor cu Londra. Nu toţi cei din suita lui Nicolae s-au comportat la fel de leal ca Gibbes. Câţiva colaboratori de-ai suveranului au dispărut de la Curte după abdicare. În câteva zile, Nicolae s-a trezit abandonat de către contele Piotr Apraksin, contele Kiril Narîşkin, contele Aleksandr Grabbe, aghiotantul Aleksandr Mordvinov şi aghiotantul duce Nikolai Lichtenberg.3 Romanovii s-au învăţat cu rutina izolării şi a inspectării la tot pasul. Persoanele care le scriau trebuiau să îşi formuleze numele în clar, astfel încât, la nevoie, autorităţile să le poată da de urmă.4 Regulamentele instituite au fost transmise Sovietului din Petrograd, cu scopul de a asigura partidele revoluţionare că fosta dinastie era sub o supraveghere atentă.5

Deşi palatul era izolat de restul localităţii Ţarskoe Selo, zgomotul din cazărmi se auzea adesea. Pe tot parcursul lunilor martie şi aprilie 1917, au avut loc parade acompaniate de fanfare militare. Membrilor familiei le displăcea gălăgia, iar Nicolae era tracasat de nesfârşitele interpretări ale „Marseillezei” şi ale „Marşului funebru”, de Chopin. Nervii lui au fost încordaţi la maximum, în ziua când noile

autorităţi au săpat o groapă comună în parcul palatului, în care să fie înmormântaţi şi comemoraţi oamenii care pieriseră în lupta pentru răsturnarea monarhiei în Revoluţia din Februarie. Melodia lui Chopin li s-a întipărit atât de obsedant în minte Romanovilor, încât nu se puteau opri să nu o fredoneze.6 Strict sub acest aspect, se poate spune că Romanovii au absorbit spiritul revoluţiei, în rest, din toate punctele de vedere, s-au ferit de el şi l-au detestat, aşa cum făcuseră întotdeauna.

Informaţiile despre politică şi război le găseau în presă. Kobâliński asista la livrarea zilnică a unui pachet de ziare, printre care se aflau *Russkoeslovo*, *Russkaiavolia*, *Red*, *Nevoievremea*, *Petrogradskilistok* şi *Petrogradskaiagazeta*. Se primeau, de asemenea, ziare franţuzeşti şi britanice. *Red* era organul oficial al Democraţilor Constituţionali (sau „cădeţi”), un partid liberal-stângist, şi, desigur, reprezenta o publicaţie considerată abjectă de către cuplul imperial înainte de 1917. După revoluţie, „căderii” migraseră cumva spre dreapta politică şi este de presupus că Nicolae nu-i mai socotea atât de dezgustători ca altă dată. Totuşi, nu simţea nevoia să ceară ziarele menșevicilor şi ale eserilor, şi cu atât mai puţin pe cele ale bolșevicilor. În mod evident, se gândea că ştia deja destule despre ei. Se izola în universul lui de idei care îl slujiseră de când urcase pe tron, rezervându-şi curiozitatea pentru lucruri pe care le considera decente şi convenabile. Rigiditatea lui intelectuală era totală.

Cu toate acestea, el şi familia lui recunoşteau că trebuiau să se deprindă cu faptul că nu se mai aflau pe culmile puterii şi ale prestigiului, ceea ce făcea ca rutina zilnică să fie una dintre consolările lor. Toţi, cu excepţia Alexandrei, se dădeau jos din pat devreme, iar Nicolae făcea o plimbare matinală înviorătoare împreună cu Dolgorukov, pentru a discuta ultimele evenimente. Îi plăcea să depună efort fizic, înainte de a intra înapoi în casă – una dintre îndeletnicirile lui preferate era să taie sau să spargă lemne pentru foc. Alexandra, suferindă şi nemaiavând voie acum să îngrijească soldaţii în sanatoriile din Ţarskoe Selo, se concentra asupra brodatului. Aşezată pe fotoliul ei toată ziua, își găsea alinarea lucrând cu mâinile – unele dintre darurile pe care le făcea altora aveau cusute pe ele versuri din rugăciuni.7

Întreaga familie lua masa împreună la ora unu. După aceea, cei mici ieşeau afară să facă mişcare în grădină, înainte de a reveni la lecţii.

Ceaiul urma la ora patru, după care uneori ieşeau din nou afară, ca să ia o gură de aer. Cina era servită la ora şapte.8 Nu existau dificultăţi de ordin material şi standardele culinare erau menţinute; familia păstra de asemenea un număr important de curteni şi servitori. Deşi se conformau regimului de viaţă impus, arareori ratau vreun prilej de a se plânge de ceea ce nu le convenea – în mod previzibil, Alexandra era mereu cu gura mare. Prizonierii Romanov erau lăsaţi în pace în interiorul încăperilor lor din palat. Izolaţi de bunăvoie în afara înaltei societăţi înainte de Revoluţia din Februarie, erau privaţi acum de contactul cu saloanele de spital unde Alexandra şi fiicele ei îi îngrijiseră pe soldaţii răniţi. Nicolae şi Alexandra îi feriseră pe copiii lor de ceea ce ei considerau drept influenţe indezirabile, iar niciun fel de discuţie nu avusese loc cu alte familii regale europene, înainte de 1914, pentru a găsi pretendenţi pentru vreuna dintre fete. Acum, războiul zădărnicise orice tentativă de a fi aranjată vreo căsătorie. Copiii erau protejaţi în interiorul unui perimetru afectiv. Olga, care era cea mai mare, avea deja douăzeci şi unu de ani, însă ea, la fel ca surorile ei, era mai puţin matură decât alte tinere de vârsta ei. Ele şi fratele lor nu cunoşteau alt mod de viaţă, fiind, totodată, în mod previzibil, imaturi.

Exista respect reciproc între membrii familiei şi colonelul Kobâliński, care se înţelegea bine cu Nicolae, dar încetase să îi mai spună „Majestatea Voastră", adresându-i-se simplu cu „Nikolai Aleksandrovici".9 Trupele aflate sub comanda lui nu erau la fel de politicoase şi, adesea, apărea o atmosferă tensionată afară, în parc. Regimul de hrană al garnizoanei avea de suferit de pe urma deteriorării generale a aprovizionării cu alimente în nordul Rusiei. Soldaţii erau nervoşi că trebuiau să mănânce linte, şi nu pâine. Aceasta fusese o cauză a nemulţumirii în timpul Revoluţiei din Februarie. Şi pentru că problema persista şi sub Guvernul Provizoriu, mânia armatei se revărsa asupra familiei imperiale.10

Într-o zi, un soldat a împuşcat una dintre cele două căpriţe care erau ţinute în parcul palatului. Anna Vărubova a crezut că omul ţintise în ea şi s-a plâns. Nici soldaţii, nici ofiţerii nu au dat atenţie reclamaţiei: trecuseră zilele când, dacă un membru al suitei imperiale pocnea din degete, imediat obţinea ceea ce dorea. A doua zi, a fost împuşcată a doua capră.11 Uneori, mai grav chiar, soldaţii lansau insulte la adresa

Romanovilor. Unul dintre ei, zărindu-l pe Nicolae, a strigat spre camarazii săi: „Uite unde se duc banii noştri! Priviţi cum trăiesc ei!” Nicolae nu a încetat nicio clipă să încerce să fie în termeni buni cu oamenii pe care continua să-i considere „ostaşii” lui. Le dădea bineţe, fiecăruia în parte, cu un prietenos „*zdravstruite*”(„salut”). Volkov a fost martor la o întâlnire, când soldatul nu a răspuns la salut. Nicolae a presupus că omul era tare de urechi, probabil, şi l-a salutat din nou mai tare. Însă soldatul a refuzat să răspundă. Din acel moment, Volkov s-a convins că toată garnizoana era în favoarea revoluţiei care răsturnase monarhia.12

Periodic, generalul Kornilov înlocuia garda, pentru a păstra distanţa dintre familie şi paznicii lor. La plecarea unuia dintre regimente, Nicolae le-a spus la revedere şi a întins braţul să dea mâna cu comandantul lor. O scenă jalnică a urmat. Ofiţerul a făcut un pas înapoi, ca să nu fie atins de Nicolae, care a rămas cu mâna atârnând în aer. Nicolae a fost atât de bulversat, încât a păşit în faţă şi, cu lacrimi în ochi, l-a ţinut pe ofiţer de umeri, în timp ce îl întreba: „Dragul meu, ce înseamnă chestia asta?” Răspunsul a fost tăios: „Eu vin din popor. Când poporul v-a întins mâna, n-aţi vrut să o luaţi. Acum, nici eu nu vreau să dau mâna cu dumneavoastră”. 13

Cu toate acestea, valetul Volkov a detectat o îmbunate în comportamentul soldaţilor, când aceştia s-au obişnuit să-l vadă pe Nicolae muncind cu toporul şi fierăstrăul în mână. Unii dintre ofiţerii lor cereau fotografii semnate cu membrii familiei Romanov. Volkov dădea curs unor asemenea rugăminţi, pe care şi familia le împlinea cu multă plăcere. Alţi ofiţeri erau mai ostili şi refuzau să dea mâna cu Nicolae, când îşi începeau serviciul.14 Vechea Rusie se răsturna cu susul în jos. Bunăoară, exista o tradiţie în armată de a oferi, de Paşti, fiecărui comandant de regiment o jumătate de sticlă cu vin de masă. Soldaţii din Regimentul al 2-lea au obiectat când au fost omişi de la o asemenea mărinimie; au făcut atâta tărăboi, până când Kobâliński a cedat şi le-a dat cincizeci de sticle de vin. Disciplina, deja subminată, s-a deteriorat şi mai mult – iar acelaşi regiment l-a mustrat pe unul dintre stegarii săi, fiindcă sărutase mâna împăratului. Aşa ceva era năucitor şi dureros pentru împărat.15

Nicolae nu era singurul Romanov care suferea din cauza comportamentului soldaţilor din garnizoană. În 10 iunie 1917, fiul său

Aleksei se juca afară cu puşca lui de jucărie – de care era foarte mândru –, când trupele de gardă s-au speriat. Aleksei nu mânuia o armă de război, ci un obiect în miniatură, confecţionat pentru el de o fabrică din Rusia, şi cu toate că arma de jucărie putea împuşca, dacă era încărcată, Aleksei nu mai avea niciun glonţ. Prin educaţia primită, învăţase că aparţinea tradiţiei militare a ţării şi, de aceea, îi plăcea să fluture cu puşca lui în jur, ca un soldat. Trupele erau de altă părere, susţinând că băiatul mânuia o armă periculoasă. Când i s-a spus să pună puşca jos, Aleksei a izbucnit în lacrimi. Incidentul i-a fost raportat lui Kobâliński, care a discutat cu Gilliard şi cu guvernanta copiilor, Aleksandra Tegliova. Kobâliński a simpatizat cu ţareviciul, însă a considerat că era mai prudent să confâşte mica puşcă.16

Incidentele de acest fel aţâţau flacăra ororii, pe care Nicolae o resimţea faţă de situaţia provocată de revoluţie în ţară. Cele mai cumplite temeri ale sale se adevereau. Îndeobşte, evita comentariile politice, chiar şi în anturajul său. Era şi mai precaut în corespondenţa sa, ştiind că tot ceea ce scria putea fi citit de autorităţi. Dar în una dintre scrisorile adresate mamei lui, Maria Fiodorovna, nu s-a mai putut stăpâni şi a acuzat: „Cuvintele nu pot exprima ce crimă cumplită săvârşesc cei care corup armata!” 17 Alexandra refuza să se înfrâneze. În 10 iunie 1917, îi scria generalului Aleksandr Sâroboiarski, fost pacient de-al ei şi erou de război, despre „Sodoma şi Gomora din capitală”.18 Cu toată încrederea de sine a unei foste împărătesc, Alexandra adăuga:

Psihologiamaseloresteunlucruteribil. *Oameniinoştri dinpoporsuntlipsiţi decultură – din acestmotiv, canişte oi, eimergcuturma*. *Dardacăvorputeafiajutaţi măcarsăînţeleagă căaufostpăcăliţi, totulsevamişca într-odirecţie diferită*. *Suntunpopordeoamenicapabili, însăfoarteanoşti şi nupricepnimic. Întimpceoameniirăisuntpretutindenipuşi pedistrugere, fiecaoameniibunisăîncercesăsalvezeţara.19*

10

Despre vieţile conducătorilor

Nicolae îşi ferea gândurile lăuntrice de cei din afara familiei, fiind bine cunoscut pentru reticenţa lui, care a făcut ca până şi jurnalul său intim să rămână o sursă parcimonioasă de dezvăluiri personale. Dar a existat o zonă a vieţii sale, unde a lăsat în urmă un şir de indicii.

În Ţarskoe Selo, fostul împărat a devenit un cititor avid. Verile în nordul Rusiei sunt renumite pentru „nopţile albe”, când întunericul este de scurtă durată, în lungile ceasuri de lumină naturală, când nu tăia cu fierăstrăul sau nu spărgea cu toporul lemne de foc, Nicolae descoperea literatura, asupra căreia nu avusese timp să se aplece în anii dinainte, iar tipologia cărţilor alese de el pune în lumină încercarea fostului împărat de a desluşi sensul evenimentelor extraordinare petrecute recent.

Temele care îl frământau erau aceleaşi care îl preocupaseră întotdeauna: sentimentul datoriei, soarta, religia, ideea de naţiune, măreţia militară şi autoritatea cârmuitorului. Nu avusese niciodată obiceiul să discute despre acestea cu miniştrii săi. Acum, desigur, oricum nu mai avea miniştri cu care să fi putut discuta, iar când atingea astfel de subiecte în conversaţiile cu diverşi curteni, ca de pildă Dolgorukov sau Gilliard, se comporta în continuare ca un împărat: nu urmărea un schimb sincer de opinii cu ei, iar ei nu simţeau dorinţa să pătrundă în sufletul lui. S-ar părea că Nicolae nu i se destăinuia nici chiar Alexandrei, care la rândul ei se cufunda în Biblie şi broşuri religioase creştine. Nicolae era absolut convins că un lider trebuia să pară puternic în ochii celorlalţi şi să-şi păstreze demnitatea. S-ar părea că singurul mod pe care l-a găsit de a comunica spiritual cu alţii era să citească operele autorilor preferaţi. „Interlocutorii” lui nu puteau riposta, ceea ce era exact ce îi convenea lui. Prin educaţia primită, învăţase că a fi ţarul Rusiei însemna să nu dai socoteală nimănui. Nicolae era o fortăreaţă umană.

Dar era o fortăreaţă cu inimă. Serile, îşi înveselea familia, citindu-le cu voce tare. A început cu povestiri de Anton Cehov.1 Apoi, a ales *Valeafricii* şi *CâineledinBaskerville*, de Arthur Conan Doyle, personajul Sherlock Holmes placându-le de multă vreme membrilor familiei Romanov.2 Diverse romane poliţiste scrise de alţi autori erau, de asemenea, pe gusturile lor, inclusiv cărţile lui Gaston Leroux, începând cu *Misterulcamereigalbene*?

În lecturile personale, a dat curs pasiunii lui de-o viaţă pentru istoria armatei imperiale, îndreptându-şi atenţia spre două lucrări, care apăruseră cu puţin timp înainte de izbucnirea Marelui Război: *RossiianadunadiiohrazovanieBessarabskoioblasti*, de LA. Kasso, şi *Rossiiadlearusskih*, de AN. Kuropatkin.4 Kasso se concentra asupra

Tratatului de la Bucureşti din 1812, care acordase Imperiului Rus „cea mai bună bucată a Moldovei” – în opinia lui Kasso, spre inestimabilul beneficiu al Sankt-Petersburgului.5 În vasta sa trilogie, Kuropatkin relata campaniile militare ruseşti, începând din îndepărtatul trecut moscovit până în secolul XX, şi argumenta că în ultimele decenii se înregistrase un lamentabil eşec de a urmări obiectivul „Rusia pentru ruşi”. Kuropatkin înfiera ponderea prea mare a patronilor de origine străină din industria rusă şi, de asemenea, susţinea că evreii din imperiu exercitau o influenţă nefastă asupra interesului naţional. Într-o vehementă izbucnire antisemită, repeta o poveste despre o broşură găsită asupra cadavrului unui soldat evreu mort în Războiul Ruso-Japonez din 1904 – 1905. Kuropatkin cita aşa-zisele instrucţiuni secrete ale unui rabin, care îi îndemna pe evrei să se infiltreze în cercurile puterii de pe tot cuprinsul Europei. Se presupunea că ar fi existat o conspiraţie a evreilor pentru a dobândi autoritatea prin controlul finanţelor, tratându-i pe creştini drept duşmanii lor şi subminând ţări întregi, prin instigarea la nemulţumiri în rândul clasei muncitoare.6

Kasso era un conservator, un patriot şi un supus credincios al imperiului; Kuropatkin era un naţionalist extremist şi un rasist înverşunat. Iubea armata „lui” şi niciodată nu a încetat să se gândească la ea. Pentru el, ca întotdeauna, onoarea şi măreţia ţării se aflau în mâinile forţelor ei armate. A continuat să susţină ideea că forţe alogene triumfătoare acţionau împotriva binelui Rusiei lui preaiubite. Faptul că Nicolae a ales cărţi scrise de Kasso şi, respectiv, Kuropatkin în special, demonstrează direcţia pe care o adoptau gândurile lui.

Nicolae a citit de asemenea *Istoriiavizantiiskoiimperii*, de F.L. Uspenski, care scotea în evidenţa căile diferite pe care a evoluat istoria teritoriilor din Europa Apuseană şi Răsăriteană sub influenţa Bisericii Catolice şi, respectiv, a Bisericii Ortodoxe. Cele mai bune capitole din cartea lui Uspenski relatează încercarea nefericită a împăratului roman Iulian, în veacul al IV-lea, de a aboli creştinismul ca religie de stat consacrată.7 Lucrarea conţinea citate ample din eseul lui Iulian, intitulat *Misopogpn*(„Dispreţuitorul bărbii”).8 Uspenski nu se limita la evenimentele din Bizanţ, ci analiza primele manifestări ale ideii de naţiune şi ale specificului religios în Europa şi Orientul Mijlociu, până la epoca invaziilor musulmane.9 Era, în mod esenţial, o continuare a

tratatului scris de Edward Gibbon, *Istoriadeclinuluişi aprăbuşirii ImperiuluiRoman*, neexistând nimic de acest fel în operele istorice contemporane din întreaga lume. Nicolae, negreşit o persoană fără efuziuni verbale, a considerat că era „o carte foarte interesantă".10

Dar, dacă am putea spune că Nicolae a avut totuşi un autor preferat la Ţarskoe Selo, acesta nu a fost Conan Doyle, Kuropatkin sau Uspenski, ci poetul şi romancierul Dmitri Merejkovski. Zile în şir, a citit seria romanelor grupate sub titlul *Hristosşi Antihrist*. Merejkovski era un reprezentant de seamă al simbolismului rus, un curent literar căruia îi aparţineau poeţi ca Aleksandr Blok şi Zinaida Gippius, soţia lui Merejkovski; romanele acestei trilogii ofereau o vie reconstituire a unor momente din istorie, din Roma veacului al IV-lea până în Rusia secolului al XIX-lea. Merejkovski era pasionat de tradiţiile religioase şi sociale ale vechii Rusii. Teologia lui excentrică i-a creat necazuri cu Biserica Ortodoxă, într-o asemenea măsură, încât au existat voci care au cerut excomunicarea lui. Experienţa fierberii revoluţionare din 1905 – 1906 îl tulburase profund şi, chiar dacă seria romanelor sale trecea de la o ţară la alta, în mijlocul preocupărilor lui rămâneau problemele curente ale Rusiei. Nicolae a citit fiecare roman în decurs de câteva zile.

Primul, *Moarteazeilor*, îl avea drept personaj central pe împăratul roman Iulian, care se autointitula Antihrist. Iulian a domnit între 361 şi 363 d.Hr. şi a abolit decretul unchiului său vitreg, Constantin cel Mare, care desemnase creştinismul drept unică religie oficială a imperiului. Merejkovski înfăţişa permanentele lupte interne din rândul creştinilor, un fenomen întâlnit pe scară largă în Rusia din secolul XX. Romanul îl descria pe Iulian, care era dispus să poarte discuţii teologice cu membrii creştini ai familiei sale şi cu anturajul său. Iulian apare într-o lumină nicidecum nefavorabilă, însă este prezentat totodată ca un om încăpăţânat şi refractar la sfaturile bine intenţionate. Viaţa şi domnia lui se sfârşesc sângeros în luptele cu Imperiul Sasanid al perşilor, romanul încheindu-se astfel: „Noaptea şi furtuna se apropiau, mână-n mână". Merejkovski nu a lăsat să se înţeleagă limpede dacă îl considera pe Iulian drept Antihristul autentic al atâtor veacuri de gândire teologică creştină. Principalul lui scop era să sublinieze imperfecţiunea vieţii pe pământ, chiar şi în rândul creştinilor. Adevărul, pentru el, se afla doar la Dumnezeu.

Nicolae consemna: jvm terminat de citit *Iulian*, care mi-a plăcut”. 11 Eroul celui de-al doilea volum, *înviereazeilor*, era Leonardo da Vinci.12 Unele dintre cele mai frumoase pasaje se ocupă de modul în care pictorul reflecta cum să redea chipul lui Iisus Hristos. Romanul vorbeşte despre artişti, predicatori şi gânditori din Renaştere, cum ar fi Savonarola şi Machiavelli, scoţând în evidenţă relaţia dintre omenire şi Dumnezeu. Dar în afara fragmentelor despre cugetările de pictor ale lui Leonardo, în mare parte romanul trenează. Cel mai incisiv capitol descrie un sabat al vrăjitoarelor – Merejkovski nu a fost niciodată omul care să lase ca evlavia religioasă să pună frâu unor fabulaţii sordide. Cetatea Florenţei este descrisă drept sălbatică, forfotitoare şi indecentă. *Înviereazeilor* se încheie cu o profeţie pedagogică potrivit căreia, după declinul Romei şi al Bizanţului, Rusia va deveni Treia Romă”.13 Merejkovski avea o latură propovăduitoare. Afirma că doarţ ara sa avea potenţialul de a arăta Europei calea mântuirii, iar în viziunea sa milenaristă avea certitudinea că acest lucru rămânea adevărat în secolul XX.

Nicolae s-a întors cu nesaţ spre *Petruşi Aleksei*, romanul final din trilogia *Hristosşi Antihrist*}*4* Subiectul viza unul dintre punctele de cotitură din istoria Rusiei moderne, domnia lui Petru cel Mare. Conţinutul era incendiar. În centrul romanului se află teribila relaţie dintre Petru şi fiul său Aleksei. Petru este de o brutalitate extremă. Cel mai oribil abuz al său îl constituie tratamentul aplicat Bisericii, cu doctrinele şi practicile ei. Un contrast puternic apare prin comparaţie cu ţareviciul Aleksei, care se înfăţişează cititorului ca un om calm, studios şi reverenţios. Când între tată şi fiu intervine o ruptură fatală, Aleksei îl numeşte Antihrist, aceasta fiind în mod evident şi opinia lui Merejkovski despre Petru cel Mare. Cartea se încheie cu o prorocire:

„Într-ozi toatelucrurilesevorsfârşi înRusiaprintr-ocumplita revolta, iarautocraţia sevaprăbuşi, fiindcămilioanedeoameniîşi vorînălţa glasurilespreDumnezeuîmpotrivaţarului”, scriadin

Sankt-PetersburgunlocuitoralHanovrei, Weber, anunţând moarteaţareviciului.

Publicat cu câteva luni înainte de mişcarea revoluţionară din 1905, romanul *PetruşiAleksei* a ajuns să fie văzut drept o profeţie a tulburărilor ce aveau să vină, iar popularitatea lui a continuat să crească.

În jurnalul său, Nicolae comenta că *Petruşi Aleksei* era un roman bine scris şi că i-a lăsat o „impresie profundă".16 Profeţia apocaliptică a prăbuşirii autocraţiei Romanovilor a atins pesemne o coardă sensibilă în sufletul său. La fel, probabil, şi numele ţareviciului. De fapt, Nicolae pare să fi avut o obsesie legată de unii dintre strămoşii săi, care au întâmpinat dificultăţi în privinţa succesiunii la tron. Au fost mai mulţi asemenea ţari, de la Petru cel Mare la începutul secolului al XVIII-lea până la Aleksandru I, care a domnit între 1801 şi 1825. Cenzura oficială, oricât de strictă ar fi fost, se abţinea să le interzică scriitorilor să nu analizeze aspectele pro şi contra din ocârmuirea monarhilor anteriori. În mod evident, Nicolae a găsit cumva o mângâiere în această literatură, în timpul propriei sale perioade de traumă sufletească. Însă, în timp ce Petru l-a ucis pe fiul său Aleksei, Nicolae preferase să renunţe la tron, decât să fie despărţit de copilul său. Nu se poate ca această sfâșietoare diferenţă să îi fi scăpat lui Nicolae. Din informaţiile pe care le avem despre el, este foarte plauzibil ca Nicolae să fi împărtășit ostilitatea lui Merejkovski faţă de transformările impuse de Petru în Rusia: este de presupus că Nicolae regreta din tot sufletul tradiţiile rusești, pe care strămoşul său le călcase în picioare.

După ce a terminat seria *Hristosşi Antihrist*, a ales romanul *AleksandrI*, de Merejkovski. Prezentând portretul deloc măgulitor al unei cârmuiri autoritare, romanul sugerează că, aproape pe toată durata acelei domnii, ţara a fost condusă cu brutalitate. Cartea le prezintă însă cu duioşie pe Elizaveta, soţia lui Aleksandru I, şi pe Sofia, fiica lui cu amanta Maria Narîșkina. Merejkovski a înfăţişat familia Romanov într-o lumină blândă. Bunăoară, atunci când, în 1824, tânăra Sofia reflectează la ceea ce îl frământă pe tatăl ei:

S-auitatdreptlachipullui. Avăzutcăsegândeasautocmaisegândiselaaltceva, cevapersonal-poate cevalafeldeteribilcalucrurilecareiseîntâmplauei. Darlaceoare? Brusc, şi-aamintit: 11martieeracomemorareamorţii împăratuluiPavelI. Ştia cezifuseseaceastapentruel; ştia căbuniculnumurisedemoartebună, cătatăleisegândeamereulaacelmomentşi căîlsfâşiase sufletește» chiardacăniciodatănuvorbeacunimenidespreasta. Deşi nuştia totul despre *aceleevenimente, puteafacepresupuneri.*

Decâteorinuvoisesăvorbeascăşi săpunăîntrebări, însăniciodatănuîndrăznise.17

Merejkovski scria de asemenea cu înţelegere despre complotul decembriştilor, care au încercat să introducă reforme radicale, când Aleksandru I a murit în 1825 şi fratele său mai mic, Nicolae, i-a urmat la tron; îi considera nişte oameni destoinici, care credeau că totul se înrăutăţise în Rusia. Unul dintre ei, poetul Kondrati Rîleev, exclamă: „Copiii Rusiei au cucerit Parisul şi au eliberat Europa: să ne rugăm lui Dumnezeu ca aceşti copii să elibereze Rusia!” 18

Fascinaţia resimţită de Nicolae faţă de vieţile ţarilor din trecut a continuat pe toată durata verii. Nu acestea erau cărţile pe care le citea familiei lui seara; de asemenea, nu există niciun indiciu că ar fi discutat despre ele cu Alexandra, şi cu atât mai puţin cu vreun membru al suitei lui. Însă voia să-şi pună ordine în idei, iar viziunile înfierbântate ale lui Merejkovski despre istoria Rusiei erau modul lui de a realiza acest lucru. Dar păstra totul pentru sine.

Merejkovski nu era un admirator al lui Nicolae şi în 1907 scrisese un articol, care a putut fi publicat doar în Franţa:

Credemcă, maidevremesaumaitârziu, vaveniglasultunătoralrevoluţiei ruse, încaretrâmbiţa Arhanghelului varăsunapestevechiulcimitiralEuropei, vestindînviereamorţilor.19

Merejkovski declara:

ÎnfamiliaRomanovilor, lafelcaînfamiliaAtrizilor, unblestemmisterioscoboarădingeneraţie îngeneraţie. Omorpesteadulter, sângepestenoroi – „actul alcincileaaluneitragediijucateîntr-ocasă detoleranţă” Petru îşi ucidefiul, AleksandruIîşi ucidetatăl, EcaterinaaII-aîşi ucidesoţul… UngerealuiDumnezeupefrunteaŢarului s-atransformat într-un blestem, însemnulluiCain.™

Aceasta cruntă analiză punea implicit întrebarea dacă dinastia era aptă să cârmuiască Rusia. Nicolae însuşi a căutat un răspuns în monografia istorică a lui N.K. Shilder despre împăratul Pavel, care a domnit din 1796 până la asasinarea sa, peste cinci ani.21 Adevăratul centru de interes al operei era domnia mamei lui Pavel, Ecaterina a II-a, care a urcat pe tron în 1762. Ecaterina a devenit împărăteasă complotând la uciderea soţului ei, Petru al III-lea, care era tatăl lui Pavel. Shilder a efectuat cercetări referitoare la toţi cei trei monarhi şi

a ajuns la concluzia că doar Ecaterina merita cât de cât să fie respectată, în ciuda metodelor abjecte folosite pentru a dobândi tronul. Dar, considerându-l pe Pavel un succesor nedemn al mamei sale, autorul oferea consolarea că măsurile fiului de a răsturna politicile ei au lăsat totuşi intacte realizările ei fundamentale. Pavel, a decis el, nu a fost capabil să îndeplinească „îndatoririle sacre" ale monarhiei şi i-a tratat pe ruşii din popor ca pe nişte sclavi. Aşadar, după asasinarea lui de către un grup de foşti ofiţeri militari înverşunaţi, nimeni nu i-a jelit soarta – cum spunea sugestiv Shilder, Pavel „credea că îşi făurea o Curte de nepătruns, dar şi-a săpat doar propriul mormânt".22 Volumul lasă să se înţeleagă că singurul lucru regretabil a fost că fiul şi moştenitorul la tron al lui Pavel, Aleksandru I, nu a fost nici el la înălţimea aşteptărilor populare, mai ales atunci când a dat armata pe mâinile sumbrului zbir Aleksei Arakceev, care a luat măsuri să transforme Rusia într-o tabără militară. Potrivit lui Shilder, astfel a apărut germenul Revoltei Decembriştilor din 1825, conducând ulterior la umilinţa din Războiul Crimeii.23

Nicolae, în stilul lui succint tipic, comenta: „Foarte interesant". 24 Nu există niciun indiciu că ar fi aprobat dorinţa lui Shilder privind înfăptuirea unui soi de reformă. Mai degrabă, era intrigat de saga conflictului dintre generaţii în familia dinastică şi de implicaţiile politice aferente. Opiniile lui despre ceea ce trebuia sau putea să fie făcut în privinţa cârmuirii Rusiei rămâneau neschimbate.

Când nu citea despre înaintaşii săi, alegea cărţi care abordau tema întemniţării, a salvării sau a evadării. Câteva dintre ele erau despre Revoluţia Franceză. În iarna 1917 – 1918, a *Hesănul93*, de Victor Hugo, un roman a cărui acţiune se desfăşoară în timpul unei revolte regaliste împotriva Republicii, la sfârşitul anilor 1790.25 Conducătorul rebelilor era marchizul de Lantenac, care debarcă de pe corabie în Bretania. La Paris, guvernul condus de Maximilien Robespierre îl trimite pe comandantul Gauvain împotriva lui.26 Lantenac este prins, însă evadează şi, cu toate că romancierul simpatizează negreşit cu revoluţia, fiind contra lui Ludovic al XVI-lea, care fusese ghilotinat, Hugo creează cadrul propice pentru a-i prezenta pe Lantenac şi pe ceilalţi regalişti într-o lumină favorabilă. Gauvain nu se conformează cu stricteţe ordinelor guvernului şi înlesneşte cu bună ştiinţă fuga lui Lantenac din captivitate. În criza care urmează,

autoritățile îl acuză pe Gauvain de trădare și îl execută.27 Dacă Nicolae admirase cu însuflețire, poate, eroismul altruist al lui Lantenac, cu siguranță s-a simțit descumpănit de tabloul obiectivelor Revoluției, zugrăvit de Hugo. Nicolae însuși era o victimă a visurilor de libertate, egalitate și fraternitate.

O altă carte care vorbea despre temniță și traumele încarcerării era *ConteledeMonte-Cristo*, de Alexandre Dumas, a cărui acțiune se petrece în epoca post-napoleoniană. Personajul principal, Edmond Dantes, este condamnat pe nedrept la închisoare în Château d'If. După ce disperarea îl aduce aproape la sinucidere, reușește să comunice cu un prizonier muribund, care îi dezvăluie locul unde se afla ascunsă o imensă comoară, pe insula Monte-Cristo. Strecurându-se anevoios în coșciugul aceluiași prizonier, se lasă îngropat de viu, ca să poată evada din închisoare. După ce izbutește să iasă din sicriu, își recapătă libertatea, neștiut de nimeni. Prima lui sarcină este să descopere comoara și să își împlinească destinul. Apoi se întoarce în Franța, ca să îi vâneze pe cei care îl târâseră în fața instanței, și se răzbună pe ei printr-o serie de stratageme complicate, din care nu lipsesc deghizările și alte tertipuri. Pe măsură ce Dantes ajunge să își mai domolească furia, adesea se abține să își pedepsească letal posibilele victime. Romanul lui Dumas este un studiu despre maltratare, viclenie, fermitate și zădărnicia răzbunării... Este îndoielnic dacă Nicolae era dispus, la fel ca Dantes, să își ierte dușmanii sau chiar să treacă până la urmă cu vederea ceea ce el considera drept o nedreptate pe care i-o făcuseră. Era, poate, mai atras de portretul nobleței în condiții de stres intens. Nicolae era ferm decis să își depășească necazurile cu stoicism.

11

Dilema lui Kerenski

Guvernul Provizoriu a tipărit la repezeală o broșură subțire cu biografia lui Nicolae, publicată anonim, pentru a contracara orice tendință a opiniei publice de a și-l aminti într-o lumină mai caldă. Cartea cuprindea o lungă listă de învinuiri. Nicolae era înfățișat ca un om fără prea multă educație și arogant. Se spunea că pregătirea lui profesională se limitase la forțele armate, dar că pentru el serviciul militar activ constase doar în efortul de a-și pune o uniformă. În consecință, Rusia fusese transformată într-o „cazarmă militară" în 1905, iar Nicolae acceptase reforme politice, doar pentru a le anula în

1907, printr-o revizuire unilaterală a legii electorale. Rechizitoriul împotriva lui continua cu acuzaţia că numise nişte ticăloşi în funcţia de miniştri şi îl ridicase la mare cinste pe „Grişka Rasputin, un aventurier ignorant, împuţit şi beţivan”. Pamfletul se întreba de asemenea dacă Nicolae le îngăduise lui Rasputin şi împărătesei să devină amanţi. Textul descria cum Miliukov, Kerenski şi Ciheidze luaseră cuvântul în Duma împotriva lui Nicolae. În broşură se afirma că suveranul pregătise „o întreagă generaţie de călăi” şi era „tiranul tiranilor”. Singura surpriză era că, atunci când a căzut de la putere, nu şi-a tras un glonţ în cap. În schimb, s-a apucat să planteze flori şi să se plimbe prin grădină, sub privirile pline de dispreţ ale foştilor lui supuşi.1

Miniştrii cabinetului şi liderii sovietelor se întreceau în graba de a îndepărta statuile şi însemnele dinastiei Romanov din locurile publice.2 Chiar şi aşa însă, bolşevicii şi alţii întreţineau o polemică împotriva aşa-zisei indulgenţe a cabinetului faţă de Nicolae cel Sângeros, lăsând să apară zeci de articole şi broşuri, care susţineau că fostul împărat şi-ar fi dorit ca Rusia să devină o pradă uşoară în faţa Germaniei.3 Kerenski simţea prea bine că puteau surveni mari probleme. A avut de suferit pentru frământările lui, fiind acuzat că ar cultiva idei contrarevoluţionare. Bolşevicii şi-au infiltrat oameni printre soldaţii de la Ţarskoe Selo şi au încurajat o atmosferă paranoică. Chiar şi nişte incidente minore puteau duce la escaladarea tensiunii. Când un vehicul motorizat a trecut peste marginea parcului, gardienii s-au alarmat, crezând că putea fi o tentativă de a-l scoate pe fostul împărat din locul de detenţie. Garnizoana din Ţarskoe Selo sprijinise Guvernul Provizoriu, iar ideea era că miniştrii ar fi putut plănui, să o folosească în locul soldaţilor turbulenţi din Petrograd.4

Kerenski fusese steaua în ascensiune a Guvernului Provizoriu chiar înainte de criza din aprilie, când ministrul afacerilor externe, Miliukov, a fost dat în vileag că trimisese telegrame celorlalte guverne Aliate, prin care reafirma angajamentele Rusiei privind ţelurile războiului, convenite cu Londra şi Paris prin tratatele politice din 1915. Acestea ar fi presupus ca Rusia să dobândească în final Dardanelele. Sovietul din Petrograd, condus de menşevici şi eseri, oferise sprijin cabinetului – care se formase doar fiindcă sovietele din capitală şi din alte părţi îşi dăduseră consimţământul –, cu obligaţia ca miniştrii să menţină o serie întreagă de libertăţi democratice şi să se

limiteze la o strategie militară defensivă. Iniţiativa lui Miliukov a distrus înţelegerea mutuală dintre cabinet şi Sovietul din Petrograd, ducând la demonstraţii de stradă împotriva ministrului de externe. De la întoarcerea lui Lenin din Elveţia, la începutul aceleiaşi luni, Comitetul Central Bolşevic urmărise să răstoarne Guvernul Provizoriu.

Lenin, care îi acuza pe menşevici şi pe eseri de trădare politică în favoarea capitalismului, prin acceptarea existenţei cabinetului Lvov, a prezentat telegramele lui Miliukov drept o dovadă că miniştrii erau implicaţi într-o conspiraţie imperialistă cu Aliaţii occidentali, opusă intereselor de bază ale muncitorimii din Rusia şi din străinătate.

Criza politică s-a încheiat cu demisia lui Miliukov şi a lui Gucikov, concomitent cu formarea unei noi coaliţii de guvernare, care îi includea pe liderii menşevici şi eseri din Sovietul Petrograd, iar învăţătura care s-a tras a fost că Rusia avea să fie supusă „puterii duale" exercitate de Guvernul Provizoriu şi de Soviet. Deşi Lvov rămânea preşedintele Consiliului de Miniştri, Kerenski era cel care, promovat la conducerea Ministerului de Război, avea cea mai mare influenţă în deciziile privind relaţiile internaţionale şi operaţiunile militare. Liderul Partidului Socialist Revoluţionar, Viktor Cernov, ca ministru al agriculturii, a dirijat politica agrară din ce în ce mai mult împotriva moşierimii; Irakli Ţereteli şi Matvei Skobelev, menşevici influenţi, au anulat restricţiile care mai rămâneau privind activităţile mişcării muncitoreşti. Kerenski a făcut presiuni pentru o nouă ofensivă în sectorul austro-ungar al Frontului de Est din Ucraina.

Succesorul lui Miliukov la Ministerul Afacerilor Externe era Mihail Tereşcenko, membru al Partidului Progresist şi prosper specialist în operaţii financiare, care a continuat cu planul de a-i trimite pe Romanovi în exil. Ideea iniţială a unui voiaj pe mare de la Murmansk fusese abandonată, ţinând seama că ar fi fost foarte posibil ca Sovietul din Petrograd să îi împiedice pe Romanovi să se deplaseze cu trenul spre nord, până la Marea Albă. Tereşcenko se întreba dacă nu ar fi fost mai bine ca familia Romanov să plece prin Finlanda, într-o primă etapă, ca apoi să traverseze Marea Nordului, îmbarcându-se dintr-un port scandinav. El şi ambasadorul Buchanan au purtat discuţii despre această posibilitate.5 Nu era prea clar însă cum ar fi traversat

Romanovii teritoriul finlandez. Deşi Ducatul Finlandei se afla doar la cincizeci de kilometri de Petrograd, călătoria ar fi presupus totuşi utilizarea unui tronson al reţelei feroviare ruseşti, aflată sub supravegherea şi controlul sovietelor. Dacă Murmansk era impracticabil, e greu de înţeles de ce oraşul de la graniţa ruso-finlandeză, Terijoki, ar fi fost mai accesibil pentru scopul avut în vedere. Dar Tereşcenko încerca să fie optimist; moştenise o problemă spinoasă de la Miliukov şi spera să o scoată cumva la liman.

Dorinţa britanicilor de a-i primi pe Romanovi a început să pălească după ce regele George al V-lea avusese timp să reflecteze la implicaţiile posibile pentru el şi Casa de Windsor. Iniţial, intenţionase să îi pună la dispoziţie vărului său Nicolae reşedinţa regală de la Balmoral, dar au prevalat până la urmă alte considerente. La începutul lunii iunie, Buchanan a venit foarte bulversat la Tereşcenko. Cu lacrimi în ochi, i-a dat să citească o scrisoare, pe care o primise de la Sir Charles Harding, subsecretar permanent la Foreign Office. În primul rând, Harding retrăgea oferta de azil politic; întreba cum i s-ar fi putut cere lui George al V-lea să îl primească pe fostul ţar, când până şi Guvernul Provizoriu avea îndoieli privind angajamentul lui de a luptaâm potriva germanilor.6 Aceasta a înăbuşit definitiv orice plan pentru un exil în străinătate, cu excepţia cazului când guvernul danez ar fi făcut o ofertă împărătesei văduve şi fiicelor ei. Maria Fiodorovna a refuzat, pe motiv că marea ducesă Olga era gravidă. Asemenea majorităţii oamenilor, membrii familiei Romanov nu prea aveau idee de pericolul tot mai mare care le punea în pericol vieţile.7

Tereşcenko i-a informat pe Lvov şi pe Kerenski despre refuzul britanicilor de a acorda azil politic familiei Romanov. Guvernul Provizoriu a înscris subiectul pe ordinea de zi, însă chestiunea era atât de delicată, încât discuţia a avut loc cu uşile închise, în absenţa unui secretar de şedinţă, în esenţă, miniştrii considerau că, dacă Romanovii nu puteau pleca în Marea Britanie, trebuiau măcar să fie mutaţi din Ţarskoe Selo. Kerenski a fost însărcinat cu rezolvarea problemei, iar la început a avut în vedere să-l transfere pe Nicolae împreună cu familia lui la unul dintre domeniile rudelor lor, Mihail Aleksandrovici şi Nikolai Mihailovici. Chibzuind mai bine, a abandonat ideea, înţelegând cât era de periculos să transporte familia prin teritorii unde muncitorii şi ţăranii îi detestau pe Romanovi. La fel de primejdios ar fi fost şi să

încerce să-i mute în Crimeea, unde împărăteasa văduvă îşi stabilise reşedinţa.8

Armatele ruseşti au obţinut victorii pe Frontul de Est, până când nemţii au adus de urgenţă întăriri din nord, iar Puterile Centrale au ocupat mai mult din teritoriul ucrainean decât se întâmplase până atunci; drept urmare, bolşevicii au organizat o manifestaţie împotriva întregului Guvern Provizoriu, cu toţi miniştrii săi menşevici şi eseri. Urmărind să împiedice creşterea influenţei bolşevicilor, menşevicii şi eserii au luat parte la manifestaţie şi au încercat să o transforme într-o acţiune de susţinere a politicii lor. Când vestea despre eşecul ofensivei militare din iunie 1917 a început să se răspândească de pe Frontul de Răsărit, bolşevicii au organizat o nouă manifestaţie antiguvernamentală. Înţelegând că această demonstraţie ar fi putut pregăti o posibilă lovitură de stat, cabinetul a interzis orice activitate politică pe străzile capitalei. Unitatea guvernului s-a destrămat, după ce miniştrii „cădeţi" au părăsit sala, în semn de protest împotriva concesiilor preconizate faţă de cererile de autodeterminare ale Ucrainei. La mijlocul lunii iulie 1917, Petrograd era în fierbere; în oraş, au fost aduse trupe loiale Guvernului Provizoriu, pentru a împrăştia manifestaţia condusă de bolşevici. Au fost date publicităţii dosare care atestau că bolşevicii primiseră ajutor financiar de la germani. Au fost emise mandate de arestare pe numele lui Lenin şi ale altor conducători bolşevici.

Nicolae a aflat îngrozit despre criza politică din Petrograd, încredinţând jurnalului său următoarele rânduri, în 18 iulie 1917:

*Aplouattoatădimineaţa, dar s-aînseninat înaintede2*p.m.*; spreseara, s-arăcorit*. *Mi-am petrecutziuacadeobicei*. *ÎnPetrograd, aufostzilededezordine, inclusivîmpuşcături*. *Omulţime demarinarişi soldaţi ausositieridelaKronstadt, casămanifestezeîmpotrivaGuv*(*emului*)*Provizoriu*. *Confuzie* totală! *Darundesuntoameniicarearputeasăstăpânească aceastămişcare şi săopreascăinepţia şi vărsareadesânge*? *Sămânţa întreguluirăuseaflăînPetrograd, şi nupretutindeniînRusia*?

Nicolae continua să aibă convingerea că o cârmuire autoritară şi nişte măsuri represive puteau întotdeauna să neutralizeze protestele de stradă. De asemenea, în concepţia lui, Petrograd era sursa tuturor nenorocirilor din ţară: nu i-a trecut prin minte niciodată că

nemulţumirile, pe care le invocau manifestanţii, erau împărtăşite de un mare număr de oameni din gubernii. De fapt, criza revoluţionară privea întreaga Rusie.

Guvernul Provizoriu a supravieţuit doar cu preţul demisiei lui Lvov şi al promovării lui Kerenski în funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri. Kerenski a continuat politicile sociale şi economice ale coaliţiei anterioare, însă cabinetul său trebuia să funcţioneze fără participarea menşevicilor şi a eserilor, care au preferat să-şi consolideze poziţia în soviete. Deşi era şi el un eser, Kerenski urmărea să impună autoritatea Guvernului Provizoriu asupra tuturor partidelor socialiste; de asemenea, a reintrodus pedeapsa cu moartea în forţele armate şi a antamat discuţii cu generalul Kornilov, pe care l-a numit comandant suprem al armatei, referitoare la utilizarea trupelor pentru a instaura ordinea politică în capitală.

Pe lângă numeroasele probleme uriaşe pe care trebuia să le gestioneze, Kerenski nu-şi putea permite să ignore chestiunea Romanovilor, deoarece refuzul categoric venit de la Londra, în privinţa planului de exil în străinătate, nu absolvea Guvernul Provizoriu de îndatorirea de a găsi o soluţie. Britanicii rămâneau aliaţii Rusiei, iar faptul că mulţi oameni în Regatul Unit îl urau pe Nicolae, considerându-l un tiran sângeros, nu diminua protestele altora privind soarta familiei Romanov. Ziarele continuau să publice relatări şi zvonuri despre condiţiile lor de detenţie. Kerenski, care avea nevoie cu disperare de sprijin financiar şi de colaborări strategice cu Occidentul, trebuia să demonstreze că Rusia era capabilă să menţină proceduri legale corecte, în timp ce continua lupta pentru victorie pe Frontul de Est. Devenise, fără să vrea, cerberul lui Nicolae şi ştia că el şi cabinetul ar plăti scump, dacă familia Romanov ar fi păţit ceva îngrozitor. Recentul tumult din Petrograd a arătat că nu mai putea garanta siguranţa familiei imperiale la Palatul Aleksandru. Dacă tulburările de stradă se reluau, vărsările de sânge puteau să se extindă până aproape de Ţarskoe Selo.

Ostilitatea populaţiei faţă de Nicolae rămânea larg răspândită şi intensă, or, lui Kerenski îi era clar că ar fi fost foarte uşor ca vreun detaşament militar nedisciplinat să ia cu asalt Palatul Aleksandru.

Kerenski a decis că trebuia să găsească un nou loc de detenţie pentru ei. Familia extinsă a Romanovilor trăia liniştită în diferite părţi

ale ţării. Mihail, fratele lui Nicolae, se retrăsese la Gatcina, reşedinţa sa din apropierea capitalei, după ce renunţase la tron, iar Guvernul Provizoriu l-a lăsat în pace, pe motiv că era inofensiv din punct de vedere politic.

Mama lor, împărăteasa văduvă Maria Fiodorovna, a sperat să rămână în Kiev, însă guvernului îi displăcea ideea că vreun Romanov ar fi putut deveni un pivot pentru agitaţie într-un mare oraş, aşa că s-a considerat că varianta cea mai bună pentru ea era să plece în sud, la Ai-Todor, în Crimeea, unde deţinea o reşedinţă. Marele duce Nikolai Nikolaevici s-a dus să locuiască în apropiere, după ce a pierdut postul de conducător militar, în Revoluţia din Februarie.10 Peninsula Crimeea se transforma într-un refugiu al Romanovilor, iar marele duce Mihail visa să se mute acolo după Paşti. Ideea îi ridica moralul, aşa cum îi spunea mamei lui: „Cred că în Ai-Todor îţi va fi mai uşor să accepţi tot ceea ce s-a întâmplat”. Dar, în acelaşi timp, o îndemna să se gândească serios să plece în exil şi îi recomanda Danemarca drept o destinaţie potrivită.11 Între timp, Crimeea a devenit o bază pentru autointitulatul Partid 33 şi alte grupări monarhiste active, care aveau acces la oficiul telegrafic din Ciaira. Dacă Nicolae s-ar fi mutat acolo, în mod inevitabil prezenţa lui ar fi animat şi mai mult mişcarea monarhistă. Posibilitatea unor tulburări locale a făcut ca administraţia din Sevastopol să trimită o comisie militară de investigaţie la Ialta. Ca o consecinţă, s-a decis ca Romanovii să nu mai aibă acces la liniile telefonice şi la telegraf. Agitaţia ţaristă a continuat însă, sub auspiciile aşa-numitului Comitet Central al Societăţii „înainte pentru Ţară şi Sfânta Rusie”, iar Crimeea a rămas o zonă în atenţia autorităţilor.12

Decizia finală revenea însă Guvernului Provizoriu; vremea când Romanovii puteau să facă orice doreau apusese demult. Kerenski însuşi trebuia să acţioneze cu precauţie, şi nu avea nicidecum intenţia de a-l lăsa pe Nicolae împreună cu familia sa să ajungă în străinătate, chiar şi în improbabila eventualitate în care s-ar fi putut găsi soldaţi şi lucrători la căile ferate loiali, care să-i transporte la Murmansk, de unde să se poată îmbarca pe un vapor britanic. Avea şi aşa destule probleme cu bolşevicii, care îl acuzau că era un Napoleon rus, dornic să trădeze cauza revoluţionară. Or, bolşevicii ar fi profitat de prima ocazie ca să-l pedepsească pentru orice indulgenţă manifestată faţă de fosta dinastie domnitoare. În acelaşi timp, Kerenski nu-şi putea

permite să-i lase pe Nicolae, pe Alexandra şi pe copiii lor să se mute în Crimeea. Guvernul Provizoriu trebuia să rămână cerberul lor, iar Ai-Todor era mult prea departe de Petrograd, în acea perioadă când comunicaţiile, transportul şi controlul administrativ începeau să nu mai funcţioneze normal. Dar unde să-i trimită?

12

Strămutare la mare distanţă

În timp ce analiza aspectele geografice şi politice ale problemei, Kerenski s-a consultat cu V.N. Pignatti, comisarul guberniei Tobolsk, care a venit în capitală la o conferinţă a comisarilor din administraţia locală. Tobolsk era o localitate liniştită şi retrasă din vestul Siberiei, unde tumultul din marile oraşe nu se făcuse simţit prea mult. Orăşelul părea locul ideal pentru detenţia fostei familii imperiale Romanov.1 Totuşi, înainte, Kerenski a luat măsura de precauţie de a-i trimite pe fostul deputat al Dumei, Vasili Verşinin, şi pe inginerul eser Pavel Makarov să inspecteze condiţiile la faţa locului. Imediat ce a primit de la ei un raport încurajator, Kerenski a dat undă verde pentru mutarea familiei la Tobolsk.2

Kerenski ştia că aveau să apară dificultăţi în privinţa escortei militare care urma să-i ducă pe Romanovi la Tobolsk. Trupele din Ţarskoe Selo nu aveau încredere în Kobâliński, numindu-şi în schimb propriul comisar – un sublocotenent armean pe nume Domodzianţ –, cu sarcina de a superviza modul în care Romanovii erau trataţi. Kobâliński, care îl considera un om necioplit, nu a putut face nimic pentru a anula decizia. Domodzianţ apărea tot timpul în parc, când familia imperială era acolo. De asemenea, a încercat prin diverse tertipuri să se infiltreze şi în palat.

Mai mult, era grosolan cu Romanovii şi preluase precedentul camarazilor săi militari, refuzând să dea mâna cu Nicolae. Când preşedintele Sovietului l-a informat pe Kerenski despre numirea lui Domodzianţ, Kerenski a exclamat: „Da, ştiu. Dar cu siguranţă aţi fi putut alege pe altcineva decât pe acest bădăran, idiot şi ticălos”. La fel ca Evgheni Kobâliński.

Kerenski nu putea să-l concedieze pe Domodzianţ. LaŢarskoe Selo puterea aparţinea Sovietului. Domodzianţ le-a spus soldaţilor să respingă încercările insistente ale împăratului de a vorbi cu ei când erau de gardă. Lucrul acesta l-a enervat pe Kobâliński într-atât de

mult, încât l-a rugat pe Nicolae să înceteze să mai salute vreun militar, iar Nicolae s-a supus solicitării. Kobâliński și Nicolae erau înţeleşi asupra necesităţii de a lăsa impresia de calm în palat și în jurul acestuia.3

Kerenski i-a cerut lui Kobâliński să preia funcţia de comandant militar în Tobolsk şi a aranjat ca amândoi să stea de vorbă cu preşedintele Sovietului din Ţarskoe Selo şi cu liderul secţiei militare de acolo. După ce i-a pus pe toţi să jure că vor păstra tăcerea, Kerenski le-a dezvăluit că intenţiona să îi mute pe Romanovi în săptămâna următoare, sub escorta lui Kobâliński. Kerenski a discutat cu ceilalţi doi indivizi separat: voia să se asigure că toate „organizaţiile democratice" locale continuau să sprijine Guvernul Provizoriu. Deşi avea încredere că Evgheni Kobâliński va respecta instrucţiunile întocmai, învăţase din experienţa lui ca ministru că era preferabil să acţioneze cu prudenţă – motiv pentru care a refuzat să-i spună, pentru moment, chiar şi lui Kobâliński unde erau trimişi Romanovii. Întregul plan era învăluit în mister. Pe măsură ce ziua plecării se apropia, Kerenski era dispus doar să-i avertizeze că toţi trebuiau să aibă grijă să-și ia cu ei haine groase.4

Cu două zile înainte de plecare, Kerenski i-a ordonat lui Kobâliński să aleagă ofiţerii pentru călătorie. Kobâliński ştia că era o solicitare imposibil de pus în practică. Deşi, teoretic, putea selecta pe oricine din cele trei regimente de la Ţarskoe Selo, trecuseră vremurile când ar fi putut opta pentru cine voia el. Niciun comandant de regiment nu mai putea să dea ordine trupelor lui. Puterea aparţinea comitetelor de soldaţi. De aceea, Kobâliński s-a gândit la un compromis. Dintre cei cinci ofiţeri repartizaţi la fiecare companie, comitetele vor avea permisiunea să aleagă doi oameni.5 Membrii Comitetului de soldaţi din Regimentul 4 i-au spus că ei îl aleseseră deja pe sublocotenentul Dekoński, liderul mişcării care se opusese desfăşurării forţelor garnizoanei pe front; de asemenea, tot ei păreau să ştie încotro aveau să călătorească Romanovii. În mod evident, dispuneau de surse confidenţiale. Considerând că asta era prea de tot, Kobâliński i-a cerut indignat lui Kerenski să aleagă între el şi Dekoński. Kerenski şi-a ieşit din fire şi l-a scos de pe listă pe Dekoński, ceea ce a făcut însă ca mulţi soldaţi să refuze să intre în detaşament. Or, din

păcate, înlocuitorii lor, cel puţin în opinia lui Kobâliński, erau de calitate inferioară.6

În timp ce Kobâliński urma să aibă în subordine personalul militar, eserul Pavel Makarov a fost numit comisar din partea Guvernului Provizoriu; dar Kerenski nu voia să-l lase pe Kobâliński nesupravegheat, şi nici să-i permită doar lui Makarov să fie ochii şi urechile lui. Prin urmare, l-a desemnat pe Verşinin să-i însoţească. Prezenţa lui Makarov l-a făcut să pufnească în râs pe contele Ilia Tatişcev, confidentul lui Nicolae, care s-a amuzat copios când a aflat că Makarov era eser.7 Acesta a fost unicul moment de destindere, poate, în acele împrejurări altminteri sumbre (iar Tatişcev nu a explicat niciodată de ce i s-a părut totul atât de comic). Kerenski a confirmat că doctorul Botkin urma să-l însoţească pe Nicolae ca medic personal, în timp ce doctorul Vladimir Derevenko avea să servească drept medic pentru soldaţi.8 în această fază, a aflat şi Kobâliński că mergeau în oraşul siberian Tobolsk, însă nu a avut voie să le spună membrilor familiei imperiale. Nicolae se arăta în mod deliberat plin de răbdare. Singura lui rugăminte a fost ca icoana Maicii Domnului să fie pusă în tren, astfel încât să o poată folosi la aniversarea zilei de naştere a lui Aleksei, însă până şi această măruntă favoare a trebuit să fie supusă spre aprobare trupelor.9

Kerenski i-a spus împăratului să se pregătească pentru călătoria spre un nou loc de reşedinţă şi, cerându-i să înţeleagă că era spre binele familiei lui, a adăugat: „Mă credeţi?” Nicolae a replicat: „Vă cred”. 10 în timp, se clădise o relaţie destul de cordială între Kerenski şi Nicolae, care i-a spus baroanei Buxhoeveden: „Concepţiile lui politice, desigur, nu coincid cu ale mele. A fost întotdeauna un socialist şi nu a pretins că ar fi fost de vreo altă orientare, însă este patriot şi iubeşte Rusia”. 11

Chiar şi aşa însă, Kerenski era prudent în ceea ce îi spunea lui Nicolae şi prefera să nu îi dezvăluie destinaţia, de teamă ca informaţia să nu fie deconspirată duşmanilor monarhiei, care ar fi putut organiza un atac, (în mod evident, nu îl frământa nicidecum posibilitatea unei tentative de salvare din partea monarhiştilor.) L-a asigurat pe Nicolae că nu existau motive de îngrijorare în ceea ce îl privea. Ca de obicei, Nicolae era răbdător: „Nu sunt îngrijorat. Avem încredere în dumneata. Dacă dumneata spui că trebuie să ne mutăm, înseamnă că e necesar.

Avem încredere în dumneata". 12 Nicolae se consola cu gândul că, după ce vor fi avut loc alegerile pentru Adunarea Constituantă şi situaţia politică se va fi calmat în ţară, va putea şi el să se întoarcă la Ţarskoe Selo sau să se stabilească altundeva, unde le-ar conveni poate mai mult.13 Cu trei sau patru zile înainte de plecare, Kerenski i-a sfătuit pe Romanovi să îşi ia mai multe haine groase cu ei, fiindcă nu suporta ideea ca membrii familiei să sufere de frig în vremea rece care îi aştepta la capătul călătoriei.14 Aşa au ajuns la ipoteza că erau trimişi undeva în Siberia – şi, fireşte, aveau dreptate.

La recomandarea lui Kerenski, Nicolae a redus componenţa suitei sale şi a eliberat din serviciu pe câţiva curteni importanţi. Elizaveta Narîşkina, având o infecţie la plămâni, era prea bolnavă pentru a rezista la o lungă călătorie. Bătrânul Pavel Benckendorff îl slujise credincios ani de zile, însă era suferind fizic, şi nici soţia lui nu se simţea bine cu sănătatea. Nicolae a decis să-l înlocuiască pe Benckendorff cu Ilia Tatişcev. Invitaţia i-a fost transmisă lui Tatişcev prin Kerenski şi Pavel Makarov: „Am rămas surprins: în fond, eu nu eram curtean. Dar dacă aceasta era dorinţa Suveranului, n-am mai stat pe gânduri, știind că era de datoria mea să îndeplinesc vrerea Suveranului meu". 15 Tatişcev nu ştia că alegerea lui Nicolae se îndreptase iniţial către Kiril Narîşkin, însă după ce Narîşkin ceruse un răgaz de douăzeci şi patru de ore ca să cumpănească propunerea, Nicolae luase hotărârea să găsească un om mai puţin ezitant. Tot ce-a vrut să afle Tatişcev a fost dacă ideea venise de la Nicolae sau de la Kerenski. Auzind că era din iniţiativa lui Nicolae, a acceptat imediat.16

Planul prevedea ca Romanovii să părăsească Ţarskoe Selo în plină noapte, la ora unsprezece, în 13 august 1917. Kerenski s-a adresat contingentului militar format de Kobâliński. A vorbit cu patosul lui uzual:

Aţi avutsarcinadeapăzifamiliaimperialaaici. *Acum*, *trebuiesăpreluaţi pazaînTobolsk*, *undefamiliaimperialaestestrămutatăprintr-un decretalConsiliuluideMiniştri*. *Ţineţi minte*: *nimeninuloveşte unomcareestecăzutlapământ*. *Comportaţi-vă decent*, *şi nuscandalos*. *AprovizionareasevafaceconformnormeidinPetrograd*. *Tutunulşi săpunulvisevorfurnizafiecăruiapersonal*. *Veţi firetribuiţi cuosoldăzilnică*.

Kerenski, care avea atât de multe treburi, a refuzat să viziteze toate regimentele din care fuseseră selectaţi soldaţii. Unele dintre aceste regimente erau mai prost echipate în materie de uniforme decât altele, iar Kerenski a remarcat soldaţi care deveniseră neglijenţi în privinţa ţinutei lor şi care păreau demoralizaţi. Regreta că Evgheni Kobâliński nu fusese mai atent în această privinţă, iar mai târziu a afirmat că urmările situaţiei observate de el s-au văzut în lunile ulterioare plecării din Ţarskoe Selo.17

Mihail, fratele lui Nicolae, a sosit la palat ca să-şi ia rămas-bun de la ei. Auzise întâmplător despre plecarea plănuită şi a venit imediat ca să vadă ce se întâmpla. Conform zvonurilor care circulau, Kerenski alesese ca destinaţie Kostroma.18 Când Kerenski a apărut la miezul nopţii, a interzis ca Mihail să aibă o întâlnire cu fratele lui.19 Dar în scurt timp s-a îmbunat şi şi-a dat acordul, luându-şi singura precauţie de a fi prezent în cameră împreună cu aghiotantul lui şi dând ordinul: „Vorbiţi unul cu celălalt!" 20 Ţareviciul, între timp, s-a postat în spatele uşii, ca să prindă ce îşi spuneau unchiul Mimi şi tatăl lui.21 Conversaţia a durat zece minute şi s-a referit în special la chestiuni legate de sănătate.22 Nicolae, mai târziu, i-a povestit despre asta Sophiei Buxhoeveden:

Imaginează-ţi, KerenskitocmaisosisecuMişa. Eramatâtdeemoţionaţi, încâtnureuşeam săspunemnimicdinceaveampesuflet. Kerenski, acoperindu-şi urechilecumâinile, şedea încapătulbiroului meu. Fratelemeuaspusîncetişor: „M-aiînţeles". Nu amînţeles acţiunile lui, darcesă-imai fispusînmomentulacela?! Aşa căamzis: „Dumnezeu săteaibăînpază. „Ne-am îmbrăţişat.15

Experienţa întâlnirii l-a convins în orice caz pe Mihail că avusese dreptate când, începând din martie, o îndemnase pe mama lui să plece în exil în străinătate: situaţia se înrăutăţea pentru Romanovi şi viitorul arăta sumbru.24

Membrii familiei erau cuprinşi de o mare nervozitate, iar doctorul Botkin a avut iniţiativa de a trece pe la fiecare cu o cutie de pastile, care să-i liniştească.25 Suita s-a deplasat la gară, însă nimeni altcineva nu a mai venit de la Palatul Aleksandru în următoarele ore. Provizii pentru cinci zile au fost încărcate în tren, iar grupul care însoţea familia imperială a ghicit că destinaţia călătoriei era probabil

Siberia.26 Primul semn că urma să se întâmple ceva a apărut la ora şase dimineaţa, odată cu apariţia unei limuzine, în care se aflau Kerenski şi Kobâliński. Kobâliński avea o bucată de hârtie pe care scria: „Ascultaţi de ordinele colonelului Kobâliński, ca şi cum ar fi ordinele mele. Aleksandr Kerenski". 27 De asemenea, în posesia lui se afla o sumă de bani substanţială, pentru necesităţile şi întreţinerea familiei imperiale şi a suitei: Kerenski voia ca membrii familiei Romanov să trăiască în confort când ajungeau la destinaţie.28

Soldaţii unităţii stăteau cu puştile pregătite. În rest, gara era pustie, deoarece se luaseră măsuri pentru a păstra secretul despre plecarea Romanovilor. Kerenski s-a comportat absolut protocolar, de parcă Revoluţia din Februarie nici nu ar fi avut loc. Lui Nicolae i-a spus simplu: „La revedere, înălţimea Voastră". Cum făcea întotdeauna, i-a sărutat mâna Alexandrei.29 însoţind familia, în drum spre peron erau Dolgorukov, Benckendorff şi un grup de ofiţeri devotaţi. Erau două trenuri, Romanovii fiind împreună în primul. Verşinin s-a suit şi el în acelaşi tren, pe post de ochi şi urechi pentru Kerenski. De asemenea, prezent era şi subofiţerul Efimov de la garnizoana din Ţarskoe Selo, deoarece Kerenski trebuia să se acopere împotriva oricărei suspiciuni că ar fi făcut ceva contrar intereselor revoluţiei.30 Câte un compartiment era rezervat separat pentru fiecare Romanov, precum şi pentru fiecare membru din suita lor; exista un vagon special pentru servirea mesei.31 Era deja lumină în 14 august, când locomotivele cu abur au fost gata de plecare. Ceasurile de aşteptare se încheiaseră, iar Romanovii au început să se relaxeze şi să viseze la tihna şi liniştea pe care sperau să le găsească la destinaţie.

Trenurile se îndreptau în direcţia Perm, în munţii Ural. Locomotiva din faţă, într-o bizară tentativă de a trece neobservată, era drapată într-un steag japonez, ceea ce nu a făcut însă decât să sară şi mai mult în ochi, atrăgând o atenţie nedorită. Activişti din Uniunea Feroviarilor s-au suit în tren şi au făcut tărăboi, până când Verşinin le-a fluturat sub nas o hârtie cu ordinele lui Kerenski.32 Au existat opriri la mici gări de pe traseu, unde, în timpul zilei, Romanovii au avut voie să iasă din compartimentele lor ca să-şi dezmorţească picioarele. Dar nicio oprire nu era permisă în oraşele şi localităţile mari.33 în timpul călătoriei, fosta împărăteasă a ţinut să mănânce singură cu ţareviciul în cupeul ei.34 Ceilalţi membri ai familiei erau mai dispuşi să profite cât

mai mult de acea experienţă de viaţă în adâncul Rusiei, care era nouă pentru toţi. Când Sydney Gibbes, în săptămânile următoare, i-a cerut Anastasiei să scrie o compunere în engleză, ea a povestit despre cum trenul a oprit la mijlocul călătoriei lângă o căsuţă, iar un băieţel a venit la vagonul Romanovilor şi i-a cerut ei un ziar, dar spunându-i „unchiule”. Anastasia i-a răspuns frumos că nu avea niciun ziar şi i-a atras atenţia că ea era o „mătuşică”, nu un „unchi” Pe urmă, şi-a amintit că era tunsă foarte scurt şi nu mai arăta atât de feminină ca de obicei; întâmplarea a provocat un val de veselie printre soldaţii de-acolo.35

În seara de 17 august, trenul a tras în gara Tiumen.36 Grupul familiei Romanov a coborât şi a fost transferat, tot sub escortă, la două feriboturi, *Rus* şi *Kormileţ*. *Rus* fiind mai confortabil, familia imperială a fost transportată cu acest vas în josul râului până la Tobolsk. Navigând spre nord, feribotul a trecut prin dreptul satului Pokrovskoe, iar împărăteasa şi-a amintit cu nostalgie: „Acesta este locul unde a trăit Grigori Efimovici (Rasputin). Pe râu, aici, obişnuia el să prindă peşte, aducându-ne uneori şi nouă la Ţarskoe Selo”. 37

În 19 august, când vaporul a ajuns lângă chei în oraşul Tobolsk, Makarov şi Verşinin l-au luat pe Aleksei Volkov, care făcea parte din suită, şi împreună s-au dus să inspecteze Casa Guvernatorului, care putea oferi spaţiul, confortul şi izolarea pe care Kerenski dorea să le asigure pentru familia imperială. Înainte de Revoluţia din Februarie, acolo îşi avusese reşedinţa Nikolai Ordovski-Tanaevski, în calitate de guvernator al guberniei. Vizavi se înălţa un vast imobil de locuit, aparţinând unui negustor pe nume Kornilov, aceasta fiind clădirea unde urmau să se cazeze majoritatea membrilor din suita Romanovilor.38 Makarov şi tovarăşii lui au constatat că nu se făcuse aproape niciun fel de pregătire pentru sosirea familiei Romanov şi că în Casa Guvernatorului era dezordine şi mizerie. Volkov a cerut reamenajări substanţiale, înainte ca Romanovii să se mute acolo. Makarov şi Verşinin au fost de acord, aşa că Romanovilor li s-a permis să rămână la bordul vaporului timp de o săptămână, până la încheierea lucrărilor.39 Locuitorii oraşului se îmbulzeau pe chei, în speranţa de a zări celebrităţile.40 Kerenski continua să urmărească de la distanţă situaţia familiei Romanov. Le-a dat ordin lui Makarov şi Verşinin să aibă grijă ca doamna de onoare Mărgărită Hritovo să nu se poată

apropia de Casa Guvernatorului. De asemenea, şi alţi vizitatori din Petrograd trebuiau opriţi la fel.41

Autorităţile au dat dovadă de corectitudine administrativă, iar lui Nicolae i s-a cerut să semneze un afâdavit, prin care atesta că totul se desfăşurase în mod adecvat, pe tot parcursul deplasării până la punctul de sosire în Tobolsk.42 Membrii familiei se puteau plimba fără să întâmpine restricţii, de la vas până în zona docurilor; excepţie făceau împărăteasa şi Aleksei, care se simţeau slăbiţi şi trebuiau să fie transportaţi până pe ţărm.43 O limuzină i-a condus, apoi, pe Nicolae şi pe fiica lui, Tatiana, în recunoaştere, la casa unde aveau să-şi petreacă următoarele şase luni. Restul familiei a fost adus curând după aceea.44

13 Destinaţie Tobolsk

Când Nicolae a verificat în jurnalele lui personale mai vechi, a constatat cu surprindere ca făcuse o vizită la Tobolsk în călătoria lui prin Siberia, în 1891. Rămăsese în oraş doar câteva ceasuri şi nu-şi mai amintea aproape nimic. Fusese în perioada – după cum a descoperit el din însemnările lui – când o flotilă franceză era ancorată în apele portului Kronstadt.1

Fără să fi fost vreodată la Tobolsk, Kerenski ştia că oraşul avea avantajele unei capitale de gubernie, cu legături telegrafice bune, dar rămânând totodată o aşezare mică, liniştită şi retrasă. Cu doar puţin peste 20.000 de locuitori, era genul de aşezare unde toţi ştiau ce făceau vecinii lor. Tobolsk prezenta o atracţie tocmai din cauză că era atât de departe de marile centre urbane. Trecută cu vederea atunci când a fost proiectată ruta Căii Ferate Transsiberiene, localitatea era situată la 240 de kilometri în nord faţă de cea mai apropiată gară, care era la Tiumen. Lucrul acesta era un avantaj incontestabil în ochii lui Kerenski, care ţinea să elimine riscul unei tentative reuşite de salvare. În timp ce în oraşele Ekaterinburg şi Celiabinsk populaţia crescuse şi industria se dezvoltase aproape imediat ce primele şine ale Căii Ferate Transsiberiene au fost montate la începutul anilor 1890, Tobolsk a rămas aproape acelaşi târg negustoresc, cum fusese pe vremea când Ermak şi cazacii lui au început cucerirea Siberiei, în urmă cu trei veacuri. Marile schimbări în economie şi cultură, care transformau regiunile cheie ale vechiului imperiu, nu se făceau simţite deocamdată acolo.2

Pentru puţinii străini care călătoreau la Tobolsk, oraşul nu era nicidecum un loc pitoresc sau confortabil. Existau doar două hoteluri decente.

Străzile erau nepavate şi sistemul de canalizare era primitiv; când ploua, oamenii trebuiau să folosească poteci din scânduri, ca să nu se afunde în noroi.3 Însă în stilul lui vetust, Tobolskul avea o oarecare splendoare, catedrala de aici înălţându-se cu mult deasupra străzilor cu prăvălii şi case de locuit. Mai existau încă peste douăzeci de alte biserici, cu ziduri curate, văruite în alb, şi cupole aurite. Negustori şi preoţi forfoteau pretutindeni. Târgul tradiţional de blănuri continua să se ţină anual, iar vânătorii îşi aduceau pieile de animale la piaţă, unde negustorii se tocmeau la preţ. (Cu toate acestea, exista o concurenţă tot mai mare în Tiumen, situat la sud, iar Tiumen avea în plus avantajul de a fi la calea ferată.) Gubernia avea o populaţie stabilă, cu puţine contacte în lumea exterioară. Singurii nou-veniţi erau cei 25.000 de ţărani, care se strămutaseră din Rusia şi Ucraina, cu prilejul proiectului lansat de premierul Piotr Stolîpin înainte de război, prin care fiecare dintre ei avea dreptul să defrişeze patruzeci de acri de pădure sau hăţişuri, unde să înceapă să lucreze pământul, fără să plătească arendă moşierilor, aşa cum făcuseră în provinciile de unde plecaseră. Aceştia şi-au construit colibe şi au început să vândă blănuri, nuci şi produse artizanale, în timp ce se ocupau de gospodăriile lor agricole.4

Nu exista niciun fel de industrie în provincie, deoarece nimeni nu descoperise încă vreunul dintre preţioasele minereuri care erau exploatate în minele din alte regiuni ale Siberiei. Agricultura era practicată aproape ca în veacurile dinainte. Excepţia semnificativă era o inovaţie în producţia de lactate. Prima fabrică de unt a fost înfiinţată în 1894, iar până la începutul Marelui Război apăruseră deja alte 1200 de asemenea unităţi.5

Autorităţile locale reflectau ocazional cum să aducă lumea în oraşul lor. Două dintre cele mai importante râuri ale Rusiei, Irtîş şi Tobol, se întâlneau sub marea colină a oraşului, de unde apele curgeau spre nord reunite în Irtîş extins, până ajungeau la Oceanul Arctic. Britanicii făcuseră muncă de pionierat, deschizând căi de negoţ în nordul Siberiei, începând din ultima parte a secolului al XIX-lea, iar vaporul *Louisa* sosise de la Hull în 1876, cu o încărcătură de fier, zahăr

şi ulei de măsline.6 Edilii Tobolskului speraseră că această iniţiativă avea să pună capăt izolării oraşului, permiţând, totodată, dezvoltarea şi modernizarea economică a guberniei. Nimeni nu s-ar fi putut îndoi că pădurile provinciei nu ar face o concurenţă acerbă cherestelei suedeze pe piaţa internaţională, dacă s-ar fi putut stabili mijloacele de transport necesare. Acelaşi lucru era posibil cu creşterea animalelor şi piscicultura. Zăcăminte de fier se găseau în părţile sudice, în jurul Tiumenului, iar perspectivele economice, pe termen lung, pentru vestul Siberiei păreau luminoase.7

Din păcate pentru Tobolsk, guvernul imperial a ignorat rugăminţile autorităţilor locale de a fi ajutate pentru a permite vaselor să navigheze în jos, dinspre nord, şi să lege astfel provincia de restul Europei. Prea puţine ambarcaţiuni, în afară de câteva vapoare norvegiene, coborau cu regularitate spre sud, până la Tobolsk, după călătoria vasului *Louisa* – transportul de mărfuri şi traficul de călători erau insuficiente, pentru a mai fi încurajat şi alte companii străine să repete acel precedent. Tobolsk rămânea aproape necunoscut lumii din afara Rusiei, iar negoţul era în mod covârşitor regional sau cu alte oraşe ruseşti, deşi construirea Căii Ferate Transsiberiene a condus măcar la o creştere a circulaţiei de bunuri şi oameni între Tobolsk şi Tiumen. Totuşi, apele curgătoare rămâneau cel mai rapid mod de transport, aşa cum fuseseră de veacuri întregi. Cu toate acestea, condiţiile climatice pe un teritoriu la o latitudine atât de nordică făceau impracticabilă călătoria cu ambarcaţiuni din noiembrie până la sfârşitul lui aprilie, o perioadă în care apele se preschimbau în vaste plăci de gheaţă. Pe toată durata lungii ierni siberiene, Tobolsk era o aşezare izolată în nămeţi, unde nu se putea ajunge decât cu sania sau cu troica trasă de cai, pe malul nordic şi plin de hârtoape al Tobolului.8

Iernile lungi şi aspre coroborate cu izolarea geografică au făcut din oraş locul ideal pentru una dintre cele mai mari închisori din Imperiul Rus. În Penitenciarul Central din Tobolsk erau deţinuţi cei condamnaţi pentru activităţi revoluţionare, iar după pierderea insulei Sahalin în Războiul Ruso-Japonez din 1904 – 1905, temniţa s-a populat în plus cu prizonierii care au fost aduşi din detenţie de pe coasta Pacificului.9 închisoarea domina vizual piaţa centrală, alături de catedrala „cu cinci turle” şi trezoreria locală. În interiorul penitenciarului, disciplina era extrem de strictă şi pedepsele erau

severe. Foarte puţini puşcăriași reuşeau să evadeze, din cauza numeroaselor ziduri înalte intermediare, care separau clădirile cu celule de zidurile albe exterioare.10 Regimul de detenţie s-a înăsprit la Penitenciarul Central din Tobolsk după criza revoluţionară din 1905 – 1906, iar directorul închisorii, Ivan Moghilev, a căpătat o sinistră reputaţie pentru pedepsele pe care le aplica prizonierilor care îl sfidau în vreun fel. Norma erau loviturile de bici repetate. La un moment dat, după un protest colectiv, a condamnat şaisprezece oameni să fie spânzuraţi şi îngropaţi în închisoare. Penitenciarul Central din Tobolsk a devenit notoriu chiar şi pentru standardele de detenţie ţariste în deceniul dinaintea

Revoluţiei din 1917, când protestele puşcăriașilor au ajuns să fie cunoscute în afara zidurilor închisorii.11

Oraşul era totodată unul dintre locurile tradiţionale pentru surghiunul administrativ.12 De fapt, mulţi dintre cei surghiuniţi optau să rămână în Tobolsk, chiar şi după ce termenul exilului lor se încheia. Mulţi polonezi fuseseră trimişi acolo, după reprimarea revoltei naţionale din 1867, iar în oraş continua să trăiască o minoritate poloneză substanţială.13

Când Nicolae al II-lea a căzut de la putere, Guvernul Provizoriu a decretat amnistierea tuturor prizonierilor politici; de asemenea, au fost eliberaţi şi infractorii de drept comun. Temnicerii locali şi poliţiştii au fugit din regiune, panicaţi. Au avut loc tulburări urbane, înainte ca în oraş să se reinstaureze calmul, revenindu-se la o situaţie mai stabilă. Toată lumea îşi amintea însă trecutul de penitenciar al localităţii, iar Kerenski a înţeles că, dacă Nicolae mergea la Tobolsk, ar fi părut că primea exact ce merita pentru izolarea şi detenţia pe care le aplicase duşmanilor vechiului regim. Iar asta ar fi fost ca un bonus politic pentru Kerenski, care nu-şi putea permite să pară că ar fi fost indulgent cu Romanovii. Oricum, nu exista nicio intenţie de a-i băga la închisoare, şi cu atât mai puţin de a-i supune la muncă silnică. Dimpotrivă, ideea era de a-i ţine în condiţii respectabile, chiar dacă nu la nivelul ambianţei selecte din Palatul Aleksandru. Şi trebuiau să fie feriţi de orice vătămare fizică. Acesta era motivul pentru care Ţarskoe Selo nu mai corespundea ca loc de detenţie. Kerenski ştia, din raportul făcut de Verşinin şi Makarov, că Tobolsk era un loc atipic de liniştit pentru un oraş rusesc în vara lui 1917. Singurul caz de comportament

scandalos se înregistrase în anii anteriori, când Rasputin, luându-şi un respiro din capitală, făcuse aici o vizită prelungită. S-a îmbătat crunt noapte de noapte şi a făcut avansuri lascive femeilor din localitate. A obţinut, totodată, ca un inspector local să fie acceptat ca preot în Biserica Ortodoxă; şi a făcut chiar ca un pierde-vară din Tobolsk, pe nume Varnava, să fie promovat ca episcop.14

Aceste incidente ajunseseră să pară cumva un fel de istorie străveche, iar liderii politici locali căutau să disocieze oraşul de imaginea lui Rasputin. Administraţia urbană a continuat să funcţioneze. Din punct de vedere economic, Tobolsk era rupt în mare parte de restul Rusiei, iar locuitorii de aici au avut mai puţin de suferit decât cei din Petrograd, Moscova şi alte mari centre industriale, unde aprovizionarea cu alimente era deficitară. Fermierii îşi aduceau produsele la piaţă, trupele erau mai disciplinate decât în alte părţi şi legea era tratată cu respect. Fusese ales un soviet, însă bolşevicii erau o prezenţă neglijabilă, mişcarea muncitorească din oraş fiind condusă de eseri şi de menşevici.

Guvernul Provizoriu avea motive temeinice să creadă că făcuse o alegere bună, trimiţându-i pe Romanovi la Tobolsk. Este adevărat că organizaţiile muncitoreşti din afara Tobolskului nu aveau încredere în aranjamentele lui Kerenski. Deja în 18 august, când familia se afla la bordul vaporului care îi transporta de la Tiumen la Tobolsk, Sovietul din Ekaterinburg – nedominat încă de bolşevici – îşi exprima îngrijorarea în legătură cu această strămutare. Într-un mesaj adresat Comitetului Executiv Central al Congresului Sovietelor din Petrograd, liderii sovietului din Ekaterinburg raportau răspândirea unor zvonuri, potrivit cărora Romanovii s-ar fi îndreptat, de fapt, spre Harbin, dincolo de graniţa cu China. Acelaşi soviet a telegrafiat altor soviete din lungul Căii Ferate Transsiberiene, cerându-le să investigheze zvonurile şi să ia măsurile de precauţie pe care le considerau necesare.15 Conducerea socialistă din Ekaterinburg era, din fericire, informată greşit despre locul unde se afla familia şi despre direcţia în care se îndrepta. Însă povestea avea să se repete mai târziu, când sovietele regionale, atât din vestul Siberiei, cât şi din Ural, au decis că Tobolsk nu putea fi lăsat să-şi facă de cap şi au intervenit în interesele apărării revoluţiei.

Kerenski ştia prea bine că organele mişcării muncitoreşti „din localităţi" erau capabile să preia treburile în mâinile lor şi să nesocotească prerogativele guvernului său. Sovietul din Ţariţîn, în regiunea Volgăi, s-a declarat republică independentă şi a chemat alte oraşe să sfideze cabinetul din Petrograd. Economia Rusiei era în cădere liberă, în condiţiile în care creditele bancare au secat, fabricile s-au închis şi ţăranii au refuzat să cedeze rezervele lor de grâne organismelor oficiale de colectare. Aparatul unei puteri de stat normale se descompunea. Poliţia nu mai exista, iar dezertările din forţele armate pe Frontul de Est se înmulţeau. Kerenski rămânea fidel cauzei Aliaţilor; soarta lui era inextricabil legată de o înfrângere rapidă a Germaniei, chiar dacă victoria Aliaţilor avea să fie repurtată în nordul Franţei, şi nu în Polonia sau Ucraina. Pentru moment, spera că rezolvase măcar una dintre problemele sale, transportându-l pe Nicolae cu familia lui într-un oraş de provincie îndepărtat din vestul Siberiei.

14

Reprezentantul plenipotenţiar Pankratov

După săptămâni de şovăieli, Kerenski l-a desemnat pe comisarul plenipotenţiar care urma să preia răspunderea pentru familia imperială în Tobolsk. Alegerea lui căzuse asupra revoluţionarului veteran Vasili Pankratov, pe care l-a convocat la o discuţie. Iniţial, Pankratov a refuzat, dar când i s-a vorbit de simţul datoriei, a cedat. Pankratov şi-a ales propriul adjunct – Aleksandr Nikolski, un eser care, la fel ca el, ispăşise o condamnare, surghiunit în Siberia.1 Ordinele lor erau să supravegheze „detaşamentul cu destinaţie specială care avea rolul să îl păzească pe fostul împărat împreună cu familia lui". Acest detaşament, format din 337 de soldaţi şi şapte ofiţeri, recrutaţi de Kobâliński din Regimentele de puşcaşi 1, 2 şi 4 ale corpului de gardă, ajunsese deja la Tobolsk. Pankratov trebuia să preia comanda de la Verşinin şi Makarov, cu sarcina de a-i trimite lui Kerenski, prin telegraf, un raport bisăptămânal.2

Kerenski găsise o comoară de om, deşi acest lucru nu a fost sesizat imediat de alţii, din moment ce Pankratov nu avea niciun fel de experienţă militară, ci doar un trecut de profund devotament faţă de cauza revoluţionară. Kobâliński nu găsea însă motive să fie liniştit. Ceea ce îl îngrijora şi mai mult era faptul că Pankratov, în tinereţe,

omorâse un poliţist într-o dispută legată de o femeie.3 Adevărul nu avea nimic de-a face cu o rivalitate amoroasă. În realitate, pe vremea când era un tânăr activist politic, Pankratov căzuse în cursa poliţiei, care îi vâna pe membrii

Voinţei Poporului, o organizaţie responsabilă de asasinarea lui Aleksandru al II-lea, în 1881. Pankratov nu luase parte la uciderea ţarului, însă se ştia că simpatiza cu ţelurile conspiraţiei, figurând de aceea pe lista cu cei care trebuiau arestaţi de urgenţă. Când, peste trei ani, poliţia a reuşit să dea de urmele lui, a avut loc un incident cu împuşcături sângeroase, un poliţist fiind rănit fatal, cu un glonţ tras din arma lui Pankratov. Instanţa de judecată nu a manifestat niciun fel de clemenţă, condamnându-l pe Pankratov la paisprezece ani de detenţie în închisoarea fortăreţei Shlisselburg, urmaţi de douăzeci şi patru de ani de exil administrativ în Siberia.

În închisoare, şi-a făcut un scop din a-şi completa golurile din educaţie. Deşi primise doar o instruire rudimentară, Pankratov era un autodidact zelos. Aptitudinile lui literare au înflorit şi, în scurt timp, contribuia cu articole scrise de mână la gazeta neoficială a deţinuţilor, sub pseudonimul Plebeul. Folosind experienţa din anii când lucra ca strungar la fabrica Semiannikov, a compus o denunţare acerbă a abuzurilor suferite de ucenici.4 Când şi-a ispăşit condamnarea în fortăreaţa Shlisselburg, Pankratov a fost trimis în surghiun la Viliuisk, în gubernia Iakutsk, unde i s-a permis să se specializeze ca geolog, deşi avea statutul de ocnaş ucigaş. Odată cu răsturnarea dinastiei imperiale, a căpătat libertatea de a călători oriunde dorea, însă el ajunsese să iubească ţinuturile Siberiei, cu gheaţa, zăpada, tundra şi renii de-acolo, savurând viaţa în mijlocul naturii şi senzaţia de descătuşare aproape totală, după atâţia ani petrecuţi în spatele gratiilor. Ajuns acum un om decent şi obosit la vârsta lui, Pankratov visa încă să se împlinească pe plan personal, dar a fost de acord, cu o vizibilă aversiune, să îl supravegheze pe însuşi omul care oblăduise sistemul împotriva căruia el luptase atât de straşnic.5

Acceptând postul, Pankratov a plecat din Petrograd spre Tobolsk, împreună cu Nikolski. Au luat trenul până la Tiumen şi, apoi, au prins locuri pe un vapor până la Tobolsk, unde au coborât pe chei în 14 septembrie 1917.6 Nimeni în Tobolsk, şi cu atât mai puţin Romanovii, nu ştiau la ce să se aştepte. Gilliard l-a dispreţuit pe

Pankratov, ca fost ocnaş, şi a presupus că Kerenski urmărea să-l umilească pe împărat.7 Pankratov şi Nikolski, la rândul lor, nu simţeau nevoia nici ei să intre în graţiile Romanovilor. Erau doi revoluţionari veterani, care suferiseră din greu sub administraţia ţaristă, iar prima impresie pe care Pankratov i-a făcut-o lui Nicolae nu a fost dintre cele mai bune: „Pankratov, noul comisar al Guvernului Provizoriu, a sosit şi s-a instalat în casa suitei (noastre), împreună cu aghiotantul lui, care este un fel de caporal soios. (Pankratov) arată ca un muncitor sau ca un profesor nevoiaş. El se va ocupa de cenzurarea corespondenţei noastre”. 8

Pankratov şi Nikolski au început în stilul pe care intenţionau să îl aplice în continuare, trecând la rechiziţionarea încăperilor din casa situată peste drum de Romanovi, care aparţinea familiei Kornilov din localitate. Romanovii se aşteptaseră la tot ce putea fi mai rău şi constatau că temerile lor se adevereau. Se deprinseseră cu un tratament curtenitor din partea lui Kobâliński, dar se părea că noul comisar trimis de Kerenski nu avea decât să le distrugă existenţa.

S-a dovedit că Pankratov avea o personalitate mult mai complexă decât anticipaseră ei; căci, deşi când vorbea cu servitorii familiei păstra o ţigară în colţul gurii ca soldaţii, cu împăratul făcea o excepţie: ţinea ţigara în mână pe durata conversaţiei. Această mică diferenţă semnala dorinţa de a stabili o relaţie convenabilă cu Nicolae.9 Dar, în timp ce Pankratov era un om ponderat şi afabil, Nikolski părea veşnic ţâfnos: „Cum naiba e posibil ca (membrii suitei) să vină şi să plece atât de nestingheriţi?” Nikolski a dat ordin ca toţi să fie fotografiaţi şi să primească legitimaţii, pe care să le prezinte la intrarea în casă.10 Mai mult chiar, a insistat ca Romanovii să furnizeze şi ei poze de identitate. Deşi le plăcea să se fotografieze între ei, s-au revoltat auzind pretenţia lui Nikolski. Reacţia lui a fost tăioasă: „Odinioară noi am fost siliţi să facem asta, iar acum a venit rândul lor”. 11 L-a certat pe Aleksei, fiindcă trăgea cu ochiul printr-o spărtură din gardul grădinii, iar când Aleksei a obiectat, Nikolski nu a lăsat niciun dubiu că el era stăpânul acum şi nu va tolera nicio presiune din partea unei familii, care nu mai avea drepturile strămoşilor ei. Vremurile se schimbaseră.12

Romanovii nu-i găseau niciun merit lui Nikolski. Chiar şi aşa, însă, subestimau rolul pe care acesta l-a jucat în domolirea atmosferei

generale din oraş. Nikolski a avut abilitatea de a calma nervozitatea trupelor. După ce bolşevicii au preluat puterea, a fost esenţial, de asemenea, ca Sovietul din Tobolsk să fie împiedicat să se amestece în treburile din Casa Guvernatorului, pentru ca Pankratov şi Nikolski să poată păstra controlul asupra situaţiei; or, Nikolski a fost cel care a ţinut consultările necesare. Nikolski era mai diplomat decât ar fi putut bănui familia imperială.13

După ce i-a spus lui Kobâliński să cheme la raport detaşamentul de gardă, Pankratov a prezentat care erau ordinele de la Petrograd. A vorbit despre importanţa unui comportament decent şi a subliniat că ei toţi nu trebuiau să se considere drept nişte justiţiari mai presus de Nicolae al II-lea. Îndatoririle detaşamentului, a anunţat el, aveau să dureze până la alegerea unei Adunări Constituante, singura abilitată să poată lua o decizie definitivă privind viitorul familiei Romanov.14 Trupele s-au ataşat de Pankratov şi el, la rândul lui, de ele. Aproape majoritatea erau soldaţi cu experienţă pe câmpul de luptă, nu doar cu o pregătire de garnizoană, pe timp de pace. Încartiruirea nu a fost iniţial posibilă, mulţi trebuind să locuiască în magaziile din port, însă au acceptat situaţia fără să se plângă. Pankratov s-a străduit din răsputeri să le asigure condiţiile de trai necesare. A organizat cursuri de şcolarizare pentru mulţi dintre ei, care nu trecuseră nici măcar prin clasele primare. Ţinea prelegeri la Casa Poporului despre treburile publice, dar şi despre ştiinţele naturii, geografie şi istorie culturală, în timp ce Nikolski le preda noţiuni de contabilitate.15 Pankratov şi Nikolski erau exponenţii unei vechi tradiţii politice ruse, conform căreia revoluţiile erau sortite eşecului, dacă oamenii care le susţineau nu ştiau să citească şi să scrie. Sarcinile transformării politice trebuiau să fie completate prin propăşirea culturii.

Această iniţiativă a fost bine primită la început în rândul soldaţilor, însă în noiembrie deja apăruseră dificultăţi, deoarece majoritatea participanţilor au abandonat cursurile, de îndată ce au considerat că învăţaseră suficient, pentru cât le trebuia lor să ştie. Restul detaşamentului îi lua în zeflemea pe cei care continuau să studieze geometria.16

De asemenea, Pankratov a (n-ai trebuit să facă faţă unei probleme cumva neaşteptate, atunci când Guvernul Provizoriu a aranjat să fie transportate la Tobolsk piese de mobilier, covoare şi alte

bunuri de la Ţarskoe Selo.17 Tatiana Nikolaevna i-a scris Mărgăritei Hritovo, în 17 octombrie 1917, despre cum covoarele făcuseră ca întreaga casă să pară mult mai primitoare.18 A apărut însă un inconvenient în legătură cu alte articole din lotul transportat. Unele cufere conţineau sticle cu vin scump. Cât au fost în tren, nu a existat nicio problemă, dar când unul dintre cufere a fost scăpat pe jos, în timp ce era încărcat pe vapor la Tiumen, iar sticlele dinăuntru s-au spart, toţi au simţit mirosul de vin. Un soldat de la bordul vasului le-a povestit camarazilor lui. În oraş se înregistraseră deja tulburări, când soldaţii s-au năpustit într-o pivniţă cu vinuri şi au dat iama printre sticle. Această nouă livrare neanunţată de vinuri scumpe putea fi scânteia unor dezordini stradale. Spiritele se încingeau deja.19

Pankratov a cerut îndrumări de la Guvernul Provizoriu. Detaşamentul de gardă, a explicat el, era cuprins de agitaţie din cauza transportului de băutură, or, el se îndoia că premierul Kerenski ar fi putut să aprobe o asemenea livrare la Tobolsk. În mod special, Pankratov critica măsura de a fi fost expediate asemenea cantităţi de alcool, care de când sosiseră provocaseră deja scandaluri între ofiţeri şi trupe.20

În lipsa unor directive de la Petrograd, Pankratov a ordonat unor soldaţi să păzească lotul nedescărcat şi l-a mustrat aspru pe cel care divulgase informaţia de pe vapor. Pornind din garnizoană, zvonul despre sosirea vinului s-a răspândit prin oraş. Mulţimea incitată s-a adunat, protestând vehement: „Noi ne-am vărsat sângele pe front!” Pankratov a cerut să vină primarul şi şeful miliţiei orăşeneşti. Preşedintele Sovietului din Tobolsk, doctor Varnakov, şi-a făcut apariţia şi el. Pankratov a formulat cererea ca miliţia să preia vinul spre a fi păstrat în siguranţă. Şeful miliţiei a luat în derâdere propunerea, probabil fiindcă ştia că nu se putea bizui pe oamenii lui. O altă sugestie a lui Pankratov a fost să distribuie sticlele la spitalele locale. Când şi această idee a fost ridiculizată, a concluzionat că trebuia să se ocupe personal de rezolvarea problemei, folosind soldaţi din detaşamentul de la Casa Guvernatorului. Mulţimea, totuşi, a refuzat să se lase intimidată, iar Pankratov a simţit că violenţa plutea în aer. Ştia că trebuia să aleagă „între anihilarea vinului şi anihilarea oamenilor”. Soluţia lui a fost să-i ordone lui Nikolski să verse tot alcoolul în râu.21

Trecătorii au fost îngroziţi, văzând cum se prăpădeau atâtea vinuri de soiuri alese. Oamenii strigau: „Uitaţi-vă câtă băutură bună este aruncată în Irtîş, pentru toanele unui comisar!” Unii pretindeau că, de fapt, livrarea fusese destinată în exclusivitate ofiţerilor. S-a iscat o dispută pe această temă, iar mulţimea a cerut dovada instrucţiunilor de la Petrograd. S-au proferat ameninţări de a-l lua ostatic pe Kobâliński şi de a organiza un atac asupra Casei Guvernatorului. Dar Pankratov era de neînduplecat. Rămânând ferm pe poziţie, a insistat ca ordinul lui să fie pus în aplicare. Vinul care călătorise tot drumul de la Ţarskoe Selo a fost înghiţit de apele adânci şi reci din vestul Siberiei. Furia mulţimii s-a domolit. Pankratov făcuse cum a vrut el.22

Familia imperială nu aflase nimic despre această situaţie de criză, care atinsese acum punctul culminant.23 Dacă ar fi fost consultaţi, nu i-ar fi deranjat probabil prea mult irosirea vinului, ştiut fiind că erau mai degrabă abstinenţi când venea vorba de alcool. Membrii suitei totuşi aveau o atitudine diferită. Vinurile albe şi roşii de calitate reprezentau unul dintre puţinele privilegii care le mai rămâneau pe parcursul serviciului lor, aşa că ştirea i-a umplut de stupoare. Încă o mică delectare se spulberase din viaţa lor. Atât de acerbă era antipatia lor faţă de Nikolski, încât imediat au presupus că el, şi nu Pankratov, era răspunzător pentru acea decizie – or, Nikolski, în viziunea lor, acţionase astfel din pură răutate.24 Pankratov, între timp, rămânea incontestabil preferatul tuturor. Romanovii se învăţaseră deja să aibă încredere în Kobâliński. Acum, Nicolae începea să simtă tot mai mult că se putea bizui şi pe Pankratov, fiind mulţumit să constate cum Kobâliński şi Pankratov ajunseseră să conlucreze, fără fricţiuni inutile. Pankratov era un om ponderat şi receptiv la persuasiune. Deşi avea motive de ranchiună împotriva familiei imperiale, după anii pe care îi petrecuse în puşcărie, el se dovedea a fi un suflet nobil.

Nicolae a profitat de atmosfera destinsă, pentru a cere ca Tatişcev să fie lăsat să i se alăture în Tobolsk. Kerenski şi-a dat imediat consimţământul, >» * după ce a primit asigurările necesare de la Pankratov. Însă pe Kerenski l-a deranjat să descopere că şi Mărgărită Hritovo îşi croise drum în oraş, la sfârşitul lunii august. Hritovo a intrat în legătură cu Anastasia Gendrikova, care era unul dintre dascălii copiilor, şi cu doctorul Botkin, iar cu permisiunea lui Kobâliński a

putut să transmită cadouri pentru familia imperială, în principal dulciuri şi icoane miniaturale. Dar, dintotdeauna o fire excesiv de nervoasă, Hritovo a început în scurt timp să susţină că, de fapt, Kobâliński punea la cale mişeleşte o soartă cumplită pentru Romanovi. Izbucnirile ei isterice au împins autorităţile să îi percheziţioneze camera de la hotel, ceea ce a dus la arestarea ei. Hritovo a fost apoi deportată la Moscova.25 Tot în aceeaşi perioadă a apărut informaţia că zece monarhişti nenumiţi plănuiau să sosească de la Piatigorsk, în nordul Caucazului, cu intenţia de a intra în contact cu Nicolae. Nu încăpea îndoială că ţelul lor final era să elibereze familia imperială. Deşi Kerenski a demarat o investigaţie, nu s-au înregistrat consecinţe semnificative, deoarece grupul nu a ajuns niciodată la destinaţia propusă.26

Kerenski era suficient de încrezător, încât să fie de acord cu rugămintea lui Nicolae de a avea permisiunea să facă o plimbare prin Tobolsk.27 Dar Pankratov, în mod neaşteptat, a refuzat să se conformeze. Când Nicolae l-a întrebat dacă era îngrijorat de posibilitatea unei tentative de evadare, Pankratov a negat şi a explicat că el nu făcea decât să acţioneze conform ordinelor guvernului. A mai menţionat, totodată, înmulţirea zvonurilor care apăreau în presă. Avea Nicolae o relaţie amoroasă cu o altă femeie? Divorţase de Alexandra? Voia să se călugărească? Zvonuri de acest fel împânzeau toată ţara, ajungând până pe Frontul de Est, iar cei care urau monarhia voiau să pună capăt atitudinii de indulgenţă, cum o numeau ei, faţă de Romanovi – Pankratov trebuise să trimită telegrame ziarelor din Petrograd pentru a dezminţi relatările false. Însă unele unităţi militare de pe front continuaseră să ameninţe cu trimiterea unui contingent, pentru a-i ucide pe Romanovi şi pe protectorul lor, Pankratov. La clubul muncitoresc din Tobolsk, de asemenea, existau voci care cereau ca Nicolae şi Alexandra să fie trataţi drept criminali şi să fie aruncaţi în închisoare. Pankratov cunoştea situaţia locală mai bine decât Guvernul Provizoriu, şi de aceea a contramandat decizia lui Kerenski.28

Nicolae, încurajat de Botkin şi de Dolgorukov, a continuat să întrebe când avea să li se permită Romanovilor să facă o plimbare în afara perimetrului clădirii.29 Botkin i-a scris direct lui Kerenski. Spre sfârşitul lui septembrie, familia a avut motive de optimism, când doctorul a primit un răspuns, prin care se aproba o plimbare cu

maşina până la periferia oraşului. Din nou, Pankratov s-a opus ideii. I-a explicat lui Nicolae că el nu putea garanta securitatea familiei; în acelaşi timp, i-a scris şi lui Kerenski, explicând că nu avea la dispoziţie un automobil adecvat şi că, oricum, ar fi fost nevoie de prea multe birje cu cai pentru unitatea de gardă însoţitoare.30 Dar Nicolae nu renunţa la speranţă. O altă idee de-a lui era să vadă dacă Kerenski nu le-ar putea îngădui Romanovilor să se mute în apropiere, la mănăstirea Ivanovski, situată la câţiva kilometri de Tobolsk. Aleksei Volkov a fost trimis în inspecţie la faţa locului. În discuţia pe care a avut-o cu stareţa, a prezentat cerinţele cotidiene ale familiei. Stareţa a acceptat propunerea şi a oferit o casă convenabilă în incinta mănăstirii. Apoi, Pankratov a venit şi el în vizită la mănăstire. Ideea nu-l atrăsese niciodată, aşa că planul a fost abandonat.31

Romanovii s-au bucurat totuşi când Pankratov a aprobat participarea lor la liturghie într-o biserică din Tobolsk, pentru prima oară în 14 octombrie 1917.32 Erau foarte emoţionaţi toţi şi s-au trezit devreme ca să se pregătească. Planul prevedea ca membrii familiei să meargă pe jos până la Biserica Bunei-Vestiri, aflată în apropiere, însă în ultimul moment împărăteasa a cerut un scaun cu rotile, din cauza durerilor de picioare. Nicolae a vorbit încetişor în franceză cu fiicele şi fiul lui, în timp ce se adunau în grădină. Erau entuziasmaţi la gândul că urmau să beneficieze de ceea ce lor li se părea acum un fel de libertate. Nu erau mai mult de 500 de metri, poate, până la biserică, iar soldaţii stăteau aliniaţi de gardă în lungul drumului. Splendoarea mantourilor din vulpi negre, cu care erau îmbrăcate fetele, i-a impresionat pe trecători. Oamenii au strigat să li se dea voie să participe la slujba din biserică. Pankratov a refuzat categoric. Membrii familiei Romanov puteau să ia parte la sfânta liturghie, doar dacă erau neînsoţiţi de persoane străine.33 Cu toate acestea, aşa cum i-a scris Nicolae surorii lui, Kseniia, exaltarea era intensă şi, când Romanovii s-au apropiat de biserica, până şi soldaţii au rupt rândurile şi s-au adunat în jurul lor. Nicolae a avut senzaţia că erau ca o pradă înconjurată de vânători, însă s-a simţit, totodată, atât de îmbărbătat, încât îi venea să râdă.34

În timp ce el şi ceilalţi se îndreptau înapoi spre casa lor de detenţie, preoţii au început să bată clopotele, în semn evident de susţinere a Romanovilor. Deşi Pankratov făcuse totul pentru a estompa însemnătatea momentului, părintele Aleksei Vasilev avea

mijloacele lui de a împărtăşi încântarea din sufletul său cu locuitorii Tobolskului, care simţeau la fel ca el.35 Lui Nicolae, i s-a ridicat moralul şi mai mult. Întotdeauna avusese credinţa că era mai popular decât susţineau duşmanii lui, iar experienţa drumului parcurs pe jos de la biserică i-a întărit acest sentiment.

În schimb, întâmplările acelei zile i-au provocat lui Pankratov gânduri mai dureroase. Privind cum servitorii o transportau pe Alexandra, în scaunul ei, peste treapta grădinii, nu s-a putut înfrâna să nu compare cât de diferite erau condiţiile ei de detenţie, faţă de cele de care el avusese parte în Fortăreaţa Petru şi Pavel din Sankt-Petersburg. Celula lui din Turnul Trubeţkoi fusese întunecoasă, umedă şi rece, iar ani de zile nu putuse să zărească cerul, decât prin cadrul cu gratii al unei ferestre îngheţate. În timp ce era mutat la închisoarea din Shlisselburg, fusese cuprins de o emoţie profundă, când văzuse dintr-odată copaci, tufişuri, zăpadă şi necuprinsul bolţii cereşti. Îşi amintea cum mersese atunci ca în transă. Copacii păreau să îl escorteze, creându-i halucinanta senzaţie că ramurile lor erau nişte creaturi însufleţite, curioase să îl cunoască. Mersese atunci anevoios, din cauza cătuşelor de la glezne şi de la încheieturile mâinilor. Deşi Pankratov nu putea să uite niciodată anii lui de temniţă grea, şi-a păstrat gândurile doar pentru sine în ziua aceea la Tobolsk, dar a avut mărinimia de a simţi compasiune pentru viaţa pe care Romanovii trebuiau acum să o aibă.36

15

Revoluţia din Octombrie

În timp ce Romanovii se adaptau circumstanţelor în Tobolsk, criza revoluţionară din alte părţi se acutiza. În Petrograd, persista o stare de tensiune continuă, ceea ce l-a făcut pe Kerenski să decidă că era esenţial pentru Guvernul Provizoriu să îşi impună drastic autoritatea asupra sovietelor şi asupra garnizoanelor militare.

Cu acest scop în minte, a ajuns la un acord cu generalul Kornilov, pentru desfăşurarea unor trupe de nădejde de pe Frontul de Est în capitală. Kornilov, care din iulie 1917 era comandantul suprem al armatei, devenise favoritul ofiţerilor militari şi ai dreptei politice. În Moscova, la sfârşitul lunii august, la Conferinţa de Stat a tuturor partidelor şi organizaţiilor publice situate la dreapta eşichierului politic faţă de bolşevici, a fost salutat ca un posibil dictator, singurul în

măsură să restabilească ordinea. Kerenski nu se mai bucura de o largă popularitate, pe măsură ce dificultăţile economice şi militare sporeau. Sosind cu garda sa de corp, un ofiţer din armată l-a întrebat de ce avea nevoie de o asemenea protecţie. Când Kerenski şi-a exprimat uimirea în faţa acelei întrebări, ofiţerul i-a ripostat cu impertinenţă că se obişnuia ca doar un coşciug să fie atât de bine păzit.1 Mai mult, se povestea că un colonel cazac l-ar fi luat în zeflemea, zicând: „Să nu credeţi, domnule ministru, că nouă, cazacilor, ne este indiferent cine s-a instalat în Palatul de Iarnă, fie că e vorba de Alexandra Fiodorovna cu un sceptru în mână, sau de Aleksandr Fiodorovici cu o seringă!” Aceasta era o aluzie la zvonul potrivit căruia Kerenski ar fi recurs la morfină ca să îşi calmeze mintea tulburată.2 Deşi întâmplarea nu era probabil autentică, faptul că lumea răspândea această istorioară indica o scădere a popularităţii lui Kerenski.

Kerenski şi-a păstrat totuşi încrederea în Kornilov, până când schimburile de mesaje prin intermediul aparatului de telegrafie Hughes l-au împins să conchidă că, în realitate, Kornilov punea la cale o lovitură de stat, folosindu-se de trupele transferate de pe front. În 9 septembrie 1917, l-a demis pe Kornilov din postul de comandant suprem şi a anulat desfăşurarea forţelor armate în capitală. În acel moment, Kornilov s-a răzvrătit făţiş. Partidele socialiste, inclusiv bolşevicii, au prins din urmă trenurile care porniseră deja spre Petrograd şi i-au convins pe soldaţi să se întoarcă la unităţile lor. Kornilov şi susţinătorii lui militari au fost» >

Întemniţaţi în închisoarea din Bâhov. Acesta a negat că ar fi avut vreodată ambiţii dictatoriale, susţinând că el a îndeplinit cu devotament ordinele lui Kerenski, până în momentul când a primit dispoziţie să stopeze deplasarea trupelor. Este incontestabil că, dacă generalul Kornilov ar fi sosit în forţă la Petrograd, mulţi cădeţi şi membri ai aripii de dreapta l-ar fi îndemnat să îşi asume un rol politic. Mai mult chiar, victoria lui Kerenski asupra lui a avut rezultatul ciudat de a slăbi Guvernul Provizoriu. Fără sprijin de la soviete, Kerenski nu ar fi putut să întoarcă trenurile din drum, iar pe tot parcursul lunii, în continuare, autoritatea lui s-a diminuat, pe măsură ce menşevicii, eserii, ba până şi bolşevicii şi-au consolidat poziţia în capitală.

De săptămâni întregi, Nicolae fusese din ce în ce mai îngrijorat, aşa că a avut motive de bucurie când a aflat că generalul Kornilov

plănuia să transporte forţe militare în Petrograd şi să îi suprime pe bolşevici.3 Numai că fostul împărat îşi făcea iluzii, dacă îşi imagina că soarta lui urma să se schimbe în bine. Kornilov nu a făcut nicio încercare de a apăra cauza monarhistă. Dimpotrivă, avea să-şi declare public convingerea că dinastia purta răspunderea pentru nenorocirile fatale care se abătuseră asupra Rusiei.4 în apelurile adresate poporului rus, Kornilov a subliniat primejdia nimicitoare, care pândea în prezent Patria, şi a tras un semnal de alarmă privind incapacitatea Guvernului Provizoriu de a rezolva situaţia.5 Nicolae putea măcar să fie de acord cu această parte din pledoaria lui Kornilov.

În după-amiaza de 11 septembrie 1917, Nicolae a citit telegrame despre răzvrătirea lui Kornilov şi îndepărtarea lui din postul de comandant suprem.6 Condiţiile de detenţie îi permiteau în continuare să aibă acces la ştiri, aşa cum arată şi această însemnare din 18 septembrie din jurnalul lui:

Telegramesosescaicidedouăoripezi; *multesuntformulateatâtdeneclar*, *încâtestedificilsăledaicrezare*. *Înmodevident*, *existaunmarehaosînPetrograd*, *iarîncomponenţa guvernuluiseproduceo nouăschimbare*. *Dincâtesepare*, *nuaieşit nimicdinacţiunea întreprinsădegeneralulKornilov*. *Elîmpreunăcugeneraliişi ofiţerii carel-au susţinut aufostînmarepartearestaţi*, *iarunităţile armateicareseîndreptausprePetrogradsuntîntoarseînapoi*. *Vremeaesteminunată*, *foartecaldă*.*7*

Pentru următoarele săptămâni, aceasta a fost ultima oară când se referea la evenimentele din capitală, dând prioritate între timp acomodării familiei şi a anturajului său în Tobolsk. În rutina lui zilnică intrau acum cărţile pe care le citea şi tăierea lemnelor cu fierăstrăul, iar serile se străduia să-şi înveselească soţia şi copiii. Însă asta nu însemna că încetase să-i mai pese de soarta ţării. Îşi făcea griji necontenit pentru situaţia armatei şi întotdeauna ziarele îi dădeau motive să fie pesimist.

Aprovizionarea cu alimente în majoritatea localităţilor se înrăutăţea săptămânal, iar plutoanele militare pe care Kerenski le trimitea la ţară ca să rechiziţioneze grâne şi legume nu reuşeau să redreseze situaţia. Ţăranii refuzau în număr tot mai mare să le achite moşierilor arenda pentru pământ; în regiunile rurale ale Rusiei,

puterea era exercitată în mare parte de *pozemelnaiaobşcina*(obştile agricole) ale ţărănimii, şi nu de administraţia oficială. Între timp, condiţiile de viaţă în mediul urban se deteriorau puternic. Întreprinderile industriale au început să se închidă, pe măsură ce aprovizionarea cu materii prime şi creditele financiare au încetat. Unele fabrici mari şi-au închis porţile complet. Relaţiile încordate dintre patroni şi angajaţi fuseseră exacerbate prin efectele inflaţiei violente. Chiar şi acolo unde proprietarul unei unităţi industriale cedase presiunii sindicatului pentru a creşte salariile, muncitorii au suferit totuşi un colaps al standardului lor de trai. Industriaşul Pavel Riabuşinski pusese problema fără menajamente: „Se va ajunge ca degetul osos al foamei şi al sărăciei naţionale să-i înşface de beregată pe aceşti falşi prieteni ai poporului, pe aceşti membri ai diverselor comitete şi soviete, dacă nu îşi vor băga minţile în cap”. 8 Acest gen de remarcă a fost pretextul pentru Partidul Bolşevic să pretindă că întreaga elită de proprietari urmărea să aplice „poporului” condiţii cumplite. La noile alegeri care au avut loc în soviete, în sindicate şi în comitetele muncitoreşti din fabrici, bolşevicii au repurtat victorii, în detrimentul menşevicilor şi al eserilor. Treptat, Partidul Bolşevic a dobândit conducerea în comitetele executive ale sovietelor.

Pe măsură ce lumea a înţeles că era tot mai verosimil ca ţăranii să pună mâna pe pământurile moşierilor, soldaţii de pe front şi din garnizoane nu mai aveau astâmpăr. Ofiţerii pierduseră de mult controlul asupra oamenilor din subordine, iar dezertările au devenit un fenomen de masă. Înaltul Comandament german a sesizat că avea şansa să străpungă prin liniile de apărare din lungul coastei baltice şi să ocupe Riga. O linie de tranşee, care rămăsese aproape nemodificată de la mijlocul anului 1915, a fost spartă, iar forţele armate ruse au pierdut din efectivele lor militare. Aliaţii occidentali au fost reticenţi la cererea lui Kerenski pentru asistenţă financiară. Germania, Austro-Ungaria, Franţa, Regatul Unit al Marii Britanii şi Statele Unite ale Americii considerau de la sine înţeles că, dacă o transformare politică semnificativă nu avea loc la Petrograd, Rusia era pe punctul de a suferi o înfrângere decisivă.

Aceasta era chiar una dintre cererile lui Lenin la începutul Marelui Război, formulată cu argumentul că internaţionaliştii socialişti din ţările beligerante aveau datoria să încurajeze sfârşitul guvernelor

lor imperialiste. La întoarcerea din Elveţia, obţinuse sprijinul bolşevicilor, care urmăreau răsturnarea Guvernului Provizoriu şi instaurarea unei administraţii socialiste bazate pe „puterea sovietelor". O administraţie de acest fel, susţinea el, îşi va păstra sprijinul maselor retrăgând armata din război, trecând terenurile agricole în mâinile ţărănimii, naţionalizând băncile şi marile companii industriale, instituind „controlul muncitoresc" în fabrici şi mine, precum şi acordând dreptul la autodeterminare minorităţilor naţionale. După ce a obţinut consimţământul partidului său, care îşi sporea rândurile, singura întrebare rămânea când şi cum să fie realizat proiectul lui revoluţionar. Comitetul Central Bolşevic a respins ideea de a pune în aplicare recomandările trimise de el din locul unde se ascundea în Finlanda. Dornic să treacă la acţiune, Lenin s-a întors la Petrograd şi, cu abilitate, a convins Comitetul Central să pună mâna pe putere cu prima ocazie ivită, iar Troţki, care devenise bolşevic doar din vară, a născocit o strategie pentru insurecţie, care să coincidă cu deschiderea celui de-al doilea Congres al Sovietelor din întreaga Rusie.

Ideea a fost pusă în practică în 7 noiembrie 1917 (sau 25 octombrie, conform vechiului calendar), folosind trupele din garnizoane şi Gărzile Roşii supuse Sovietului din Petrograd. Kerenski a fugit din Palatul de Iarnă, iar Guvernul Provizoriu a încetat să mai existe. Sovietele au preluat puterea în stat. A fost ales noul Consiliu al Comisarilor Poporului – sau Sovnarkom –, cu Lenin ca preşedinte şi Troţki în funcţia de Comisar al Poporului pentru Afaceri Externe. Au fost emise decrete privind pacea şi pământurile agricole. Sovietele de pretutindeni de pe teritoriul fostului Imperiu Rus au fost chemate să înlăture vechea administraţie şi să îşi exercite propria autoritate guvernamentală. În mediul rural, unde deocamdată nu existau prea multe soviete, ţăranilor li s-a spus să facă revoluţia în felul lor şi să îşi declare lealitatea faţă de Sovnarkom. Deşi bolşevicii ca partid nu erau majoritari la congres, menşevicii şi socialiştii revoluţionari le-au făcut o favoare, retrăgându-se de la lucrări, în semn de protest. S-au purtat discuţii pentru formarea unei coaliţii de guvernare cu menşevicii şi eserii. Lenin şi Troţki nu au putut opri Comitetul Central Bolşevic să nu exploreze această posibilitate, din moment ce, în mintea majorităţii bolşevicilor şi a adepţilor lor, soluţia respectivă constituia, probabil,

motivul pentru care fusese răsturnat guvernul lui Kerenski. Când discuţiile au eşuat, bolşevicii au rămas să guverneze singuri.

Din ce în ce mai des îşi spuneau „comunişti", pentru a se diferenţia de menşevici şi de eseri, precum şi pentru a sublinia obiectivul lor suprem de a întemeia o societate fără guvern, fără birocraţie şi fără armată. Faptul că, pentru a înfăptui acest obiectiv, instituiau un regim dictatorial nu li se părea o contradicţie. Convingerea acestor oameni era că subtilităţile ideologice contau mai puţin decât acţiunea revoluţionară. Spre deosebire de menşevici şi de eseri, bolşevicii erau încrezători că, atunci când Rusia devenea deschizătoare de drumuri, ţările din Europa Centrală şi Occidentală aveau să vină repede pe urmele ei. Bolşevicii preziceau un sfârşit rapid al Marelui Război, prin intervenţia revoluţiilor clasei muncitoare, care aveau să răstoarne orânduirea „burgheză". În curând, considerau ei, muncitorii, şi nu clasa capitalistă, vor domina politica. Se preconiza că organizarea disciplinată şi incontestabila pondere numerică aveau să devină un obstacol decisiv împotriva reuşitei unei contrarevoluţii. Era de aşteptat – cel puţin în viziunea bolşevicilor înflăcăraţi – ca acea eră din istoria omenirii, prevăzută de Karl Marx şi Friedrich Engels încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, să devină în sfârşit realizabilă. Lenin şi tovarăşii lui trăiau şi se hrăneau cu ideea că adevăratul comunism, atât de des luat în derâdere drept un vis utopic, urma să se înfăptuiască în practică; şi majoritatea dintre ei presupuneau că acest lucru avea să se realizeze în timpul vieţii lor.

Iniţial, jurnalul lui Nicolae şi, respectiv, al Alexandrei nu au consemnat gravitatea evenimentelor extraordinare din capitală. În ziua când bolşevicii au pus mâna pe putere, Nicolae a tăiat lemne cu fierăstrăul şi a avut un consult cu dentistul său, Serghei Koştriţki, care urma să plece în Crimeea; a scris despre cât de mult îi plăcea să stea în aer liber: „Încă o zi excelentă, cu un ger uşor". Alexandra nota temperatura (-6° Celsius) şi menţiona: „Soarele străluceşte pe cer". 9

Dar preluarea puterii de către bolşevici la Petrograd a provocat confuzie în Tobolsk. Ziarele soseau din capitală doar sporadic, iar informaţiile pe care le prezentau erau contradictorii şi depindeau covârşitor de linia politică a fiecărei publicaţii. Pankratov şi Kobâliński erau puşi într-o situaţie ingrată. Numiţi în funcţie de Kerenski, nu aveau niciun fel de legături cu noul guvern condus de Lenin şi Troţki,

iar Sovnarkom nu făcea nicio tentativă de a comunica totuşi cu ei.10 în capitală, evenimentele se precipitau. Deşi părăsise Palatul de Iarnă, Kerenski a reapărut peste câteva zile pe înălţimile Pulkovo, în fruntea unei forţe armate formate din cazaci şi alţi voluntari. Înlăturat din postul de preşedinte-ministru al Consiliului de Miniştri, Kerenski urmărea să anuleze ceea ce înfăptuiseră Lenin şi Troţki. Soldaţii şi Gărzile Roşii loiale Sovnarkom-ului i-au pus pe fugă, iar Lenin a consolidat poziţia la putere a bolşevicilor. Nicolae a renunţat să-şi mai aştearnă pe hârtie gândurile despre această întorsătură a lucrurilor. Abia dacă pomenea de Revoluţia din Octombrie, făcând doar următoarea însemnare, după mai bine de două săptămâni:

Aninsmult. Obunăbucatădetimp, nu s-aprimit niciunziardinPetrograd; lafel, nicitelegrame. Esterevoltător, într-operioadă atâtdedificilă. Fiicelenoastre s-au jucatcusăniileşi ausăritdepeeleîntr-un mormandezăpadă. Lanouăseara, afostvecernia.11

Timp de aproape patru săptămâni, şi-a limitat comentariile din jurnal la chestiunile rutinei cotidiene: cărţile pe care le citea, îndeletnicirile pe care le avea afară în aer liber, scrisorile pe care le compunea şi vremea care se înrăutăţea.

Discuta însă cu membrii suitei lui despre groaza pe care o simţea. Aşa cum îşi amintea Sydney Gibbes:

Deîndatăceluptele auînceput(înPetrograd), Tobolskarămasruptdelumeşi niciunziarnuamaifostprimitmulttimpde-atunci încolo. Peurmă, dintr-odată, asositunpachetmarecuziare, iarcumpliteledetaliiialecelorîntâmplateauieşit laiveală. Nu-lmai văzusemniciodatăpeîmpăratatâtdezdruncinat. Pemoment, afostincapabilsăspunăsausăfacăceva; nimeninuîndrăzneasărosteascăvreuncuvânt.12

Guvernul Provizoriu nu se comportase cu o severitate excesivă, însă bolşevicii reprezentau o organizaţie politică înspăimântătoare şi versatilă.

În 1 decembrie 1917, jurnalul lui Nicolae conţinea prima lui consemnare directă despre politica sovieticilor:

S-aprimitincredibilaştire cătreiparlamentariaiArmateiaV-aruseşti s-au deplasatpentruoîntâlnirecunemţii dincolodeDvinskşi ausemnatcueicondiţiile unuiarmistiţiu provizoriu. Numi-aş fi imaginatniciodatăunasemeneacoşmar. Cumdeşi-au permisticăloşii ăştia

debolşevici săaibătupeuldea-şi puneînaplicarevisullorobsesivdeapropunesăîncheiepacecuduşmanul, fărăsăconsulteopiniapoporului, într-un momentcândadversarulaocupatomarepartedinteritoriulţării

Scria din tot sufletul şi, din câte se pare, fără să-i fi trecut prin minte că nici el, nici strămoşii lui nu procedaseră altfel decât Lenin şi Troţki, referitor la consultarea şi respectarea dorinţelor exprimate de popor. Gândirea lui funcţiona disociată de cunoaşterea de sine. Totodată, Nicolae nu sesiza cât de ilogic era să-i acuze pe bolşevici de păcatul de a pune în aplicare exact ceea ce recunoşteau de luni de zile că vor să facă: oprirea măcelului de pe Frontul de Est şi schimbarea politicii internaţionale prin puterea acţiunii şi a exemplului. Dar ceea ce bolşevicii omiteau să adauge era că, dacă pacea şi „revoluţia socialistă europeană” nu aveau să decurgă de la sine din tratativele lor de încetare a ostilităţilor, nu le rămânea decât să pornească un „război revoluţionar” în Europa Centrală.

16

Dispersarea Romanovilor

Deşi Nicolae şi familia lui trăiau confortabil din fondurile furnizate de Guvernul Provizoriu, rudele lui se confruntau cu condiţii mai precare. Marele duce Gheorghi Mihailovici s-a retras la domeniul său finlandez de la Ritierve. Finlanda fusese o regiune autonomă, sub ocârmuire rusească, din 1809 şi, chiar dacă în Helsinki şi alte oraşe s-au produs tulburări revoluţionare când finlandezii au revendicat independenţa ţării, regiunile rurale erau destul de liniştite, oferindu-i lui Gheorghi Mihailovici iluzia unui refugiu, în care să poată scăpa de tumultul din Petrograd.

Foarte repede, a simţit însă efectele colapsului economic general şi nu a mai putut să îşi administreze domeniul ca pe timpuri. Când datoriile băneşti au crescut, a trebuit să îşi concedieze nenumăraţii servitori, pentru a restabili un echilibru financiar. Regreta aceste măsuri, însă era cu conştiinţa curată, spunea el, fiindcă pur şi simplu nu mai avea bani. Servitorii s-au întors în satele de unde erau de baştină, în speranţa că vremurile de restrişte aveau să treacă. Gheorghi a preferat să fie o prezenţă discretă. Considerase întotdeauna – la fel ca Nicolae în 1917 – că soluţia optimă ar fi să obţină un loc de refugiu în Anglia, iar pe parcursul câtorva luni a explorat cu prudenţă

posibilităţile. Fiica lui, Kseniia, locuia deja acolo, în Worthing, unde întâmplarea făcuse să fie prezentă la începutul războiului. Purtau o corespondenţă afectuoasă – Gheorghi exprimându-şi cu patos îngrijorarea pentru soarta ei. În acelaşi timp, îi înfiera pe „nemernicii" din guvernul britanic, care refuzau să-i acorde viză, rezervându-şi însă cel mai mare dispreţ pentru ambasadorul Buchanan, pe care îl acuza că zădărnicise cu răutate tentativa lui de a se folosi de serviciile unui diplomat norvegian amabil pentru a-şi trimite scrisorile în Regatul Unit.1

În 11 iulie 1917, marele duce Gheorghi Mihailovici îi oferea fiicei lui o analiză a problemelor Rusiei, pe un ton deopotrivă grosolan şi ignorant:

Jidaniiaudeclanşat revoluţia, iarruşii aucrezutcăvorputeareparalucrurilecumtrebuie, darbineînţeles căn-au fostînstaresăleîndreptedeloc. Înprimulrând, fiindcăl-au dărâmatdepetronpe„Unsul luiDumnezeu", iarăstaesteunpăcatmare. Dumnezeu *Atotputernicîivapedepsidesigurpetoţi cuasprimepentruasta*, *număîndoiescnicioclipă*. *AuuitatcompletdeDumnezeu*, *iarDumnezeuîivapedepsipentruasta*.1

Aceasta era chintesenţa viziunii familiei Romanov: antisemitism amestecat cu monarhism creştin, exprimat într-un limbaj care îmbina jargonul rasist cu grandilocvenţa pioasă. La scurt timp după Revoluţia din Februarie, într-o scrisoare adresată împărătesei văduve, marele duce Nikolai Mihailovici lega toate necazurile din ţară de oamenii din şcoli şi universităţi, iar pe evrei îi socotea cei mai vinovaţi.3 Cât despre marele duce Gheorghi Mihailovici, nimeni nu ar fi putut susţine că ar fi fost cumva cel mai înţelept membru dintre rudele lui Nicolae, iar asupra lui tumultul revoluţionar nu a avut nicidecum efectul de a-l face să reflecteze mai profund. Era ca o frunză în bătaia vântului şi şi-ar fi dorit ca nişte rafale puternice să-l poarte direct la fiica lui, în Worthing.4

La trei zile după ce bolşevicii au pus mâna pe putere la Petrograd, Gheorghi Mihailovici îi scria împărătesei văduve, în Crimeea, condamnând Revoluţia din Octombrie. Nota, incorect, că tatăl lui Kerenski l-ar fi înfiat pe Lenin în copilărie. (Kerenski senior fusese doar directorul gimnaziului unde învăţase Lenin.) Continuându-şi diatriba, susţinea că cei doi evrei, Lenin şi Troţki, conduceau noul

regim „maximalist”. (Bunicul lui Lenin fusese un evreu renegat, dar Lenin a fost crescut în tradiţia Bisericii Ortodoxe Ruse.) Marele duce prezicea că „această escapadă nu va ţine mult”, sperând cu ardoare să fie lichidată rapid, fiindcă era convins că „evreii” – de data asta omitea să folosească termenul peiorativ – conduceau totul în Rusia din ordinele unei reţele active de agenţi germani. Sovnarkom nu era altceva decât un „guvern de trădători”. El nu se putea bizui decât pe generalul Aleksei Kaledin şi pe generalul Lavr Kornilov, pentru a restaura ordinea în ţară; auzise că deja cazacii de pe Don l-ar fi proclamat pe Kaledin drept dictator, şi vestea îl bucura. El, de altfel, ajunsese de multă vreme la concluzia că Kerenski era o nulitate. În opinia lui Gheorghi Mihailovici, Kerenski trădase Rusia încă din mai 1917, când acceptase ca eserul Viktor Cernov să facă parte din cabinet ca ministru.5

Nicolae îi scrisese din Tobolsk mamei lui, în 19 septembrie 1917. Îi povestea cate ceva despre condiţiile haotice din capitală, înainte de plecarea familiei. Îi scria de asemenea despre călătoria spre Siberia. Dar nu mai ştia nimic despre ce se întâmplase cu fratele său Mihail, de când se întâlniseră ultima oară la Palatul Aleksandru. Nicolae arareori se plângea de ceva, însă de data asta spunea că, până la reamenajarea Casei Guvernatorului, condiţiile de trai acolo fuseseră „imposibile”.6

În 19 decembrie 1917, Kseniia îi scria fratelui ei Nicolae. În acel moment, Kseniia locuia împreună cu mama ei pe domeniul de la Ai-Todor, în Crimeea, sub supravegherea aceluiaşi Vasili Verşinin care fusese trimis de Kerenski să verifice condiţiile din Tobolsk. Kseniia spunea despre Verşinin că era „un om foarte drăguţ şi amabil”. Însă, după ce bolşevicii puseseră mâna pe putere, Verşinin nu mai dispunea de aceeaşi autoritate ca până atunci şi trebuia să se subordoneze Sovietului din Sevastopol. Situaţia se schimbase radical. Kseniia era încântată că membrii gărzii lor fuseseră de acord să li se adreseze la persoana a doua singular şi susţinea că unii dintre ei erau „simpatici”. Cât despre situaţia din ţară, sora lui Nicolae comenta: „Prin urmare, a fost declarat un armistiţiu (pe Frontul de Est) ... Ceas de ceas, nimic nu devine mai simplu. Toţi primesc veşti îngrijorătoare despre proprietăţile lor; totul este confiscat, nimeni nu îndrăzneşte să crâcnească: vom ajunge cu toţii nişte oameni nevoiaşi. Ne gândim cum

vom trăi şi cum ne vom câştiga existenţa. Am decis să deschidem un hotel şi ne-am împărţit deja sarcinile între noi”. Kseniia, bunăoară, plănuia să devină cameristă.7

În răspunsul lui, Nicolae şi-a exprimat aprobarea pentru ideea unui hotel funcţional. El însuşi se simţea mai bine, când pe timpul zilei putea efectua diverse munci manuale, însă nopţile îi aduceau mai multă alinare, putând să se cufunde în uitare.8 Era felul lui voalat de a admite cât era de disperat, ceea ce nu putea să-i scrie decât Kseniiei, din moment ce faţă de ceilalţi din Casa Guvernatorului se pare că nu arăta niciodată ce era în sufletul lui.

Despre împărăteasa văduvă, Kseniia povestea că, după gripa de care suferise, acum se întremase şi se plimba prin Ai-Todor. Menţiona că fratele lor Mihail, care fusese la un pas de a urca pe tron în timpul Revoluţiei din Februarie, fusese arestat de comunişti şi adus la Petrograd. Însă Kseniia presupunea, fără să greşească, că Mihail fusese deja lăsat să se întoarcă la reşedinţa lui de la Gatcina. Revoluţia din Octombrie o umplea de groază. La fel ca Nicolae, era stupefiată de devastarea pivniţelor cu vinuri, din Palatul de Iarnă. În timp ce întreaga ţară era sfâşiată de acte de violenţă şi conflicte politice, ea era şocată de acest exemplu de delincvenţă a maselor, explicându-i lui Nicolae că ar fi preferat să audă că nemţii, şi nu ruşii, ar fi săvârşit o asemenea „barbarie revoltătoare”.9 Olga, sora mai mică a Kseniiei, era la fel de bulversată de vandalismul comis şi îi scria lui Nicolae că aşa ceva nu s-ar fi întâmplat niciodată sub Guvernul Provizoriu: era foarte supărată de distrugerea unor splendide tablouri de Valentin Serov.10 În 14 februarie 1918, Kseniia îi spunea lui Nicolae că trecuseră trei luni şi jumătate de când erau izolaţi la Ai-Todor, lăsând să se înţeleagă că nu putea pleca de-acolo şi că nimeni nu avea voie să-i viziteze. Din ziare, a aflat despre actele de violenţă comise împotriva ofiţerilor. Pomenea despre un „adevărat masacru” în Sevastopol, adăugând că tulburările se întinseseră până la Ialta, unde cadavre fuseseră azvârlite în mare.11

Marele duce Mihail simţea mai acut primejdia. Exact înainte de înlăturarea lui Kerenski, Mihail îi scria mamei lui, în 24 octombrie 1917, relatându-i că se îmbolnăvise de ulcer la stomac şi că şansele lui de a se muta în străinătate se risipiseră acum.12 La începutul Revoluţiei din Octombrie a scris din nou, spunând: „Ce momente

cumplite trebuie să pătimească fiecare”. Se ruga lui Dumnezeu, pentru ea, să aibă tăria să suporte această traumă. Sperând ca vremuri mai bune să vină pentru „Rusia atât chinuită”, își dorea cu disperare să părăsească țara.13 Însă puținele șanse pe care le-ar fi avut s-au spulberat când bolșevicii au preluat puterea. În 18 noiembrie 1917, o informa pe mama lui că deja Comitetul Revoluționar Militar al Sovietului din Petrograd ordonase transferul lui înapoi în capitală. Marinarii din Helsinki supravegheau activitatea lui zilnică, însă atitudinea lor nu era amenințătoare. Mihail trăgea nădejde că situația se va îmbunătăți, odată cu alegerea Adunării Constituante, și că familia va putea în sfârșit să plece în exil în străinătate. Renunțase să-și mai facă iluzii că Romanovii ar mai fi putut avea un viitor în Rusia.14

17

Casa Libertății

Casa Libertății, așa cum a fost redenumită Casa Guvernatorului în conformitate cu vremurile revoluționare, ar fi fost suficient de încăpătoare, dacă Romanovii și-ar fi luat din Țarskoe Selo doar bucătarii și servitorii pentru menaj. Însă ei reduseseră doar nesemnificativ din anturajul lor și, la început, Pierre Gilliard a fost singurul membru important al suitei care a primit o cameră în reședința familiei imperiale.1 Toți ceilalți s-au instalat vizavi, în Casa Kornilov, traversând drumul în fiecare zi pentru a-și îndeplini serviciile pentru Romanovi. În afară de membrii suitei imperiale, Pankratov și Kobâliński erau singurele persoane care aveau permisiunea să pătrundă în incintă. Detașamentul de gardă, așa cum fusese cazul și la Țarskoe Selo, trebuia să rămână afară. În majoritatea zilelor, reședința forfotea de oameni cu diverse treburi, până la ora de culcare, iar Romanovii încercau să se comporte așa cum făcuseră dintotdeauna. Statutul și demnitatea rămâneau importante, deși Sydney Gibbes, mereu atent la respectarea uzanțelor și a bunelor maniere, observa cum unii dintre însoțitorii Romanovilor începeau să ridice privirea spre familia imperială cu mai multă îndrăzneală decât s-ar fi considerat acceptabil înainte, însă altminteri se păstra vechea etichetă de la Curte. Gibbes admira modul cum Romanovii reușeau să păstreze măcar o aparență de normalitate, în acele împrejurări schimbate.2

Era un mod de viaţă claustrofob, iar certurile din anturaj au devenit frecvente, pe măsură ce izolarea părea tot mai apăsătoare. Ilia Tatişcev încerca să fie împăciuitor cu toţi: „Nu fiţi răutăcioşi, nu fiţi răutăcioşi!" 3

Evident, soluţia era să fie găsite îndeletniciri în interiorul casei, ceea ce ar fi putut să mai risipească din melancolia generală. Gibbes şi Gilliard îi ţineau ocupaţi pe copiii lui Nicolae, predându-le lecţii şi dându-le teme. Grădina oferea o altă supapă pentru descătuşarea energiilor. Apoi, mai erau spectacolele de teatru. La un moment dat, Nicolae a participat şi el, preluând rolul principal din *Ursul*, de Anton Cehov.4 Nicolae personal a adaptat textul pentru reprezentaţia teatrală, astfel încât Olga şi Maria să poată juca şi ele în piesă.5 Romanovii se fotografiau unii pe alţii, developând şi scoţând pozele la faţa locului.6 Orele de seară şi le petreceau jucând partide de *besigue.1*

În 23 septembrie 1917, Maria Nikolaevna i-a scris împărătesei văduve – bunica ei –, ca să o liniştească în privinţa situaţiei lor. Îi povestea cât era de încântată de mica lor grădină şi de găinile, raţele şi cei patru purcei de care familia avea grijă.8 Mai aveau şi nişte curcani, de care inclusiv copiii se ocupau cu plăcere. În grădină exista un teren de tenis, deşi plasa lipsea. Anastasia Nikolaevna îi scria prietenei ei Ekaterina Zborovskaia: „Nu e prea rău, însă ne pierdem mult timp căutând mingile prin şanţ şi prin locuri similare. Ne aşezăm pe pervazul ferestrelor şi ne distrăm, uitându-ne la lumea care trece pe stradă". 9 Kolia Derevenko, fiul doctorului, venea în vizită ca să se joace cu Aleksei, în zilele fixate.10 Aleksei scria vesel în 5 noiembrie 1917: „Dragă mama-mare, în timpul zilei tăticul taie lemne cu fierăstrăul, împreună cu surorile mele, sau curăţă potecile. Sper că te-ai însănătoşit după boală. Te sărutăm toţi cu drag şi ne e dor de tine". 11 La fel cum se întâmplase la Ţarskoe Selo, Nicolae era acompaniat în muncile lui în aer liber de Dolgorukov, Tatişcev, Gilliard sau vreuna dintre fiicele lui; era ferm hotărât să îşi păstreze condiţia fizică. Alexandra îşi petrecea zilele în fotoliul ei, citind sau cosând. Fetele continuau să folosească aparatele lor de fotografiat, iar lui Kobâliński i se părea că atmosfera nu mai era aşa de încordată ca la Palatul Aleksandru.12

Privind de la ferestrele balconului jos în stradă, Romanovii încercau să se acomodeze cu ambianţa din Tobolsk. Anastasia

înregistra câteva lucruri, care i se păreau diferite de ceea ce văzuse în alte părţi. Poşta, remarca ea, nu sosea cu trăsura ca la Ţarskoe Selo, ci într-o sanie cu zurgălăi. Iarna, ţăranii umblau în şube lungi pe care, în mod bizar, ei şi locuitorii oraşului le numeau „gâşte". Şi, în timp ce majoritatea ruşilor purtau iarna, pe zăpadă, cizme în culori mohorâte, ţ aranii din gubernia Tobolsk aveau cizmele vopsite în roşu.13 în mod evident, membrii familiei erau sincer interesaţi să afle cât mai multe despre acele părţi din fostele domenii ale lui Nicolae, pe care le cunoscuseră doar superficial. Numai că deţinuţii Romanov nu aveau doar interdicţia de a se plimba pe stradă, ci şi de a intra în legătură cu orăşenii. Asta însemna că erau nevoiţi să obţină informaţii locale mai ales din ceea ce le povesteau însoţitorii lor, care puteau merge în oraş ori de câte ori voiau.14

Casa Libertăţii era confortabilă, deşi un pic cam răcoroasă şi expusă la curenţi de aer; Tatiana Nikolaevna îi scria prietenei ei Mărgărită Hritovo că încăperile în care stăteau tatăl şi fratele ei erau singurele încălzite corespunzător.15 Era un indiciu timpuriu al faptului că familia era nevoită să îşi chivernisească bugetul, cu mai multă atenţie decât la Palatul Aleksandru. Nicolae şi Alexandra nu se pricepeau prea mult la necesităţile practice şi, pur şi simplu, semnau facturi decontabile din fondurile de care dispunea Nicolae printr-o subvenţie de la guvern. Mesele erau încă îmbelşugate. Micul dejun era compus din două feluri, incluzând cafeaua de dimineaţă şi o gustare (*zakuska*). Dejunul avea trei feluri de mâncare, urmat mai târziu de ceaiul de după-amiază, cu pateuri şi prăjituri.16 Romanovii au început să ia masa împreună cu Botkin, Ilia Tatişcev, Vasili Dolgorukov, Anastasia Gendrikova, Ekaterina Şneider, Pietre Gilliard şi Sydney Gibbes. Servitorii nu o duceau la fel de bine, însă puteau oricum să mănânce pe săturate şi să ducă acasă pungi de mâncare pentru familiile lor, în oraş. Casa Libertăţii a avut un impact asupra economiei locale, întrucât personalul Romanovilor nu cumpăra prea multe provizii de pe piaţă. Aflând de criticile din oraş, Pankratov a interzis oamenilor să scoată mâncare din incintă. Lucrul acesta i-a deranjat pe servitori, care se plângeau că leafa lor era insuficientă pentru a-şi întreţine familiile. Pankratov a ripostat că trebuiau să discute această problemă cu Nicolae.17

Însă situaţia financiară a familiei nu era, de fapt, atât de înfloritoare, cum presupuneau majoritatea oamenilor din Tobolsk, iar la scurt timp după ce au venit de la Ţarskoe Selo au apărut dificultăţi în păstrarea unei balanţe contabile judicioase în Casa Libertăţii. Nicolae nu mai avea acces la niciunul dintre conturile lui bancare personale, iar în lipsa unei finanţări adecvate din partea autorităţilor sovietice din capitală, gospodăria casei trebuia să se aprovizioneze pe credit. Datoriile creşteau inevitabil. Kobâliński şi-a dat seama că o asemenea situaţie nu mai putea continua mult timp. Când a făcut o cerere de sprijin financiar la sucursala din Tobolsk a Băncii de Stat, a fost sfătuit să se adreseze unui om de afaceri, pe nume lanuşkevici, şi să-i ceară un împrumut. lanuşkevici, care îşi păstrase încă o mare parte din avere, a acordat suma de 20.000 de ruble, cu condiţia ca Evgheni Kobâliński, Vasili Dolgorukov şi Ilia Tatişcev să fie garanţi ai rambursării banilor, iar toţi trei au fost de acord. Nimic nu i-a fost dezvăluit lui Nicolae. despre acest aranjament.18 Soluţia financiară găsită nu putea decât să amâne ziua fatală, când ultima rublă avea să fie cheltuită, iar membrii de vază ai suitei conştientizau timoraţi că Romanovii trăiau pe picior mare, având în vedere posibilităţile lor.

Alexandra nu era dispusă niciodată să cheltuiască mai mult decât strictul necesar, însă nici ea nu se pricepea prea bine la aspectele financiare ale vieţii. La fel ca restul familiei, fusese mereu ferită de dificultăţile cu care alţii se confruntau zilnic în societate. Iar în Tobolsk, cu atât mai mult, membrii familiei Romanov s-au trezit complet rupţi de realităţile înconjurătoare.

Singura şansă pentru Romanovi de a întrezări crâmpeie de viaţă din afara Casei Libertăţii a apărut atunci când au participat la sfânta liturghie din Biserica Bunei-Vestiri.19 Părintele Aleksei Vasilev a îngreunat însă, fără să vrea, această posibilitate, începând din 25 decembrie 1917, când a rostit tradiţionala rugăciune intru la mulţi ani şi sănătate pentru împărat şi familia lui.20 Aceasta era modalitatea lui de a-şi exprima nemulţumirea faţă de refuzul lui Pankratov de a-l lăsa să predea catehismul pentru copiii Romanov.21 Vasilev era o personalitate de seamă a oraşului, intrând în duma municipală pe listele Partidului Cadeţilor; de asemenea, ţinea lecţii de religie la liceul de băieţi.22 Rugăciunea rostită de el a fost o provocare conştientă, deoarece repeta cuvinte care constituiseră tradiţia oficială înainte de

Revoluţia din Februarie.23 Soldaţii de gardă au făcut scandal. (Kobâliński le permisese multora dintre soldaţii mai în vârstă să stea în interiorul bisericii, unde era cald.) Glasuri vehemente au ameninţat să-l împuşte pe preot. Episcopul Ghermoghen a soluţionat tulburările, ostracizându-l pe Vasilev la o mănăstire, iar Kobâliński s-a abţinut să-i pedepsească pe scandalagiii militari. Ghermoghen era o figură marcantă în Biserica Ortodoxă Rusă, preferând să demisioneze public din Sfântul Sinod în 1912, decât să accepte influenţa sporită a lui Rasputin. Deşi nu agrea controversele, nu se speria totuşi în faţa problemelor.24 De asemenea, era monarhist, iar când l-a îndepărtat pe Vasilev, scopul lui a fost să-l salveze pe el şi restul clerului de măsurile de represiune din partea autorităţilor sovietice.

A fost numit un nou preot, părintele Vladimir Hlânov, care se comporta cu mai multă discreţie decât Vasilev. Cu toate acestea, soldaţii au decis ca Romanovii să nu mai aibă voie să meargă la biserică, slujba religioasă pentru ei urmând să se desfăşoare în Casa Libertăţii. Kobâliński a reuşit să ajungă la un compromis, prin care familia putea să se deplaseze la biserică, însă nu cu aceeaşi regularitate.25 Chiar şi aşa, simpatia clerului faţă de Romanovi a continuat să agite spiritele în rândul soldaţilor din corpul de gardă, care insistau să fie prezenţi la liturghie în Casa Libertăţii. Tensiunea nervoasă a crescut, când a fost rostită o rugăciune pentru Sfânta Alexandra. Unul dintre soldaţi, auzind numele Alexandra, a presupus că rugăciunea era închinată împărătesei. Bănuiala lor era că preotul se ruga rostind numele familiei dinastice detronate. S-a produs tevatura obişnuită, până când cineva a pus mâna pe un calendar bisericesc şi a putut demonstra că exista o sfântă cu acel nume.26 Familia trăgea astfel învăţătura că, şi dacă se comportau aşa cum li se cerea, încă nu era de-ajuns: toţi trebuiau să se conformeze dorinţelor celor care simpatizau cu guvernul sovietic. Or, nimeni nu putea prevedea ce ar fi putut decide sovieticii de la o zi la alta.

18

Învăţând de la alţii

Romanovii au ajuns să fie fascinaţi de comisarul Pankratov, admirând gentileţea, fermitatea şi priceperea cu care administra treburile în Casa Libertăţii. Când dentistul lor preferat, Koştriţki, a sosit din Crimeea ca să le facă un control stomatologic, a dat

întâmplător peste un exemplar al amintirilor lui Pankratov despre exilul lui în Siberia. Însăşi existenţa unei asemenea cărţi ar fi putut adânci prăpastia dintre Pankratov şi locatarii din Casa Libertăţii. În schimb, aşa cum i-a povestit dentistul lui Nicolae, conţinutul puneainev ident ă un om care nu avea niciun resentiment. Romanovii între timp au aflat detalii despre omorul care dusese la arestarea lui Pankratov. „De ce nu-i plac jandarmii?”, l-a întrebat Alexandra pe dentist. Alexandrei, viaţa lui dinainte i se părea de neînţeles. Pankratov părea un om atât de amabil şi ireproşabil. împărătesei îi venea greu să creadă că Pankratov ispăşise o condamnare în una dintre temniţele soţului ei. S-a alăturat şi ea celorlalţi din familie, manifestându-şi respectul faţă de comisarul lui Kerenski.1

Pe măsură ce îl studia cu atenţie pe Nicolae, Pankratov înţelegea tot mai pregnant limitările acestuia. Comisarul i-a spus împăratului în faţă că răbufnirile de mânie populară, pe tot parcursul lungii lui domnii, nu au fost o întâmplare. Milioane de supuşi de-ai lui Nicolae, a exclamat Pankratov, fuseseră mâhniţi de modul cum erau trataţi. Existaseră tulburări în timpul Războiului Ruso-Japonez din 1904 – 1905. Existaseră izbucniri de violenţă în Barnaul şi Kuznetk, în vara lui 1914, când au sosit documentele de mobilizare – Pankratov fusese martor la toate astea în timpul exilului din Siberia şi văzuse cum oamenii jefuiau depozitele de vodcă. A sugerat că mişcările de revoltă din Petrograd, din februarie şi martie 1917, îşi aveau originile în aceleaşi sentimente de obidă şi înverşunare. Pankratov l-a rugat pe Nicolae să reflecteze bine de ce Germania şi Austria evitaseră o situaţie de haos, similară cu aceea din Rusia, atunci»

când intraseră în război. Argumenta că regimurile despotice sunt luate întotdeauna prin surprindere, când poporul decide în cele din urmă că a îndurat prea mult. Nu a reuşit să-l convingă însă pe Nicolae, care s-a gândit câteva clipe, înainte de a întreba: „Dar de ce să devasteze palatul? De ce să nu se pună oprelişte gloatei?… De ce să se permită tâlhăriile şi distrugerea comorilor de artă?” 2

Cei doi bărbaţi au constatat totuşi că îşi puteau împărtăşi diverse impresii în privinţa Siberiei. Pankratov devenea o figură excepţională în viaţa lui Nicolae. Până la Rasputin, nimeni dintre cei care ar fi pus la îndoială concepţiile fundamentale ale împăratului nu era tolerat în cercul lui. După moartea lui Rasputin, în Ţarskoe Selo şi

la Tobolsk, nu mai rămăsese nicio persoană din suita lui Nicolae care să fi îndrăznit să-l contrazică. Nicolae trăia în interiorul unui cocon, pe care şi-l ţesuse singur şi care putea asigura o izolare mai mare decât învelişurile protectoare din jurul monarhiilor străine rivale. Pankratov s-a apucat să deşire sistematic firele subţiri care formau textura acelei plăsmuiri. Ca fost prizonier al unui lagăr de muncă siberian, Pankratov cunoştea nemijlocit condiţiile traiului zilnic din Siberia; avea cunoştinţe excepţionale despre grupurile etnice din nordul îngheţat. Pierre Gilliard a surprins o conversaţie, care a durat peste un ceas, în care Pankratov povestea explorările sale în bazinul fluviului Lena. Lui Nicolae și lui Pankratov le făcea plăcere să stea de vorbă împreună, iar Nicolae, uitând de ce Pankratov se aflase prin acele părţi ale Siberiei, îl îndemna pe tovarăşul său să îi povestească mai mult. Îi unea încrederea într-un viitor măreţ pentru Rusia, în care tundra şi taigaua jucau un rol esenţial. Fostul împărat şi fostul lui ocnaş erau la unison în entuziasmul lor patriotic.3

Alexandra nu împărtăşea admiraţia soţului ei pentru Pankratov, iar atunci când trebuia să comunice cu el, prefera să îl folosească pe doctorul Botkin ca intermediar. Botkin era încântat să-i facă acest serviciu. Nutrea o înțelegere profundă pentru necazurile ei și o ajuta aşa cum dorea ea, transmiţând cu regularitate solicitările ei autorităților competente.4

Pankratov nu a agreat-o nici el vreodată pe împărătească. Stăpânirea ei de sine glacială, ori de câte ori el se afla prin apropiere, nu avea cum să-i fie pe plac, mai ales că Alexandra nu catadicsea să manifeste nici cea mai mică gratitudine pentru micile favoruri pe care el izbutea să le obţină pentru familie. În ciuda spiritului său generos, simţea un dispreţ tot mai pronunţat pentru modul ei de a se comporta. Și asta nu se datora doar faptului că el era un revoluţionar populist, ostil guvernării fostei dinastii. La scurt timp după preluarea îndatoririlor sale în Tobolsk, în numele Guvernului Provizoriu, Pankratov a acceptat să conducă o comisie locală care strângea contribuţii benevole pentru efortul de război al Rusiei contra Germaniei. Foarte repede, oamenii au început să se plângă de avariţia Romanovilor. Modul lui de depășire a impasului a fost să-i predea lui Tatişcev formularul de cerere pentru contribuţie şi să aştepte să vadă ce avea să se întâmple. Nu i-a venit să creadă poveştile despre

zgârcenia Romanovilor, până nu a descoperit că familia imperială donase doar 300 de ruble. „Era aceasta avariţie ori lipsă de atenţie?", întreba el. „Sau era un semn de răzbunare?" Pankratov considera că nicidecum nu era o întâmplare că împărăteasa fusese cea care a semnat cecul.5

Restul familiei era cu totul altceva, iar Pankratov aprecia felul cum Nicolae şi fiicele lui se ofereau cu entuziasm să taie lemne pentru foc şi să cureţe zăpada de pe alei. Revoluţionarul se aşteptase să-i vadă comportându-se ca nişte beneficiari răsfăţaţi ai clasei privilegiate. Plăcerea cu care efectuau diverse munci fizice a fost o surpriză pentru el. Chiar şi aşa însă, Pankratov a continuat să creadă că întreaga familie fusese întotdeauna izolată în mod artificial de viaţa obişnuită din ţara pe care o cârmuiseră. Mai mult chiar, în opinia lui, educaţia lor nu făcuse decât să le înfrâneze dezvoltarea personală. Nicolae şi Alexandra îşi îngrădiseră familia cu reguli de etichetă, iar puterea şi mândria dinastică le conferiseră o perspectivă îngustă şi nerealistă asupra vieţii. Totuşi, Pankratov nu a încetat niciodată să fie optimist. Avea suficientă experienţă de viaţă pentru a putea crede în potenţialul lor constructiv de cetăţeni ai ţării, ceea ce îl determina să concluzioneze că nu era prea târziu pentru ei să înceapă să se schimbe ca oameni. (Desigur, nu avea cum să creadă că acest lucru ar fi fost posibil în cazul împărătesei, cu atitudinea ei neprietenoasă.) 6

Observa tentativele nicidecum reuşite ale lui Nicolae de a le asigura în continuare odraslelor sale instruirea necesară. Nicolae şi-a asumat misiunea de a le preda istoria Rusiei, parcurgând cu Aleksei o carte despre domnia lui Petru cel Mare; era vorba, probabil, despre renumitul manual de S.A. Cistiakov, care a fost găsit ulterior printre lucrurile Romanovilor.7 Nicolae se lăuda într-o scrisoare către mama lui, în Kiev: „Îl învăţ pe Aleksei istoria Rusiei, pe care o iubesc şi – pot să afirm – o cunosc bine". 8 Pankratov nu era de aceeaşi opinie şi se îndoia ca Nicolae ar fi fost atât de competent în materie de istorie, în afară de partea despre armatele ruseşti şi războaiele Rusiei; de fapt, nici Nicolae nu se ferea să admită că trecutul militar al Rusiei era ceea ce îl interesa cu precădere.9

Cu toate acestea, Nicolae recunoştea necesitatea de a face schimbări în personalul didactic şi, de aceea, s-a consultat cu Pankratov, cerându-i sfatul. Pankratov avea o părere proastă despre

Anastasia Gendrikova şi Ekaterina Şneider, care fuseseră profesoarele celor mici. A recomandat-o pe Klavdia Bitner, o femeie cu opt ani de experienţă la o şcoală din Ţarskoe Selo. (Pankratov a evitat să menţioneze că era iubita lui Kobâliński.) împăratului i-a plăcut ideea şi a spus că va discuta cu împărăteasa, care a fost de acord imediat.10 Bitner sosise în Tobolsk cu acelaşi vapor cu care veniseră Pankratov şi Nikolski. În timp ce reînnoda relaţia cu Kobâliński, căutase să obţină un post la liceu, ca profesoară de franceză. Potrivit doctorului Botkin, fiicele soţilor Romanov au susţinut ideea ca Bitner să devină profesoara lor. Domnişoara Bitner s-a întors repede la Ţarskoe Selo pentru a-şi încheia contractul la şcoala de-acolo, înainte de a reveni la Tobolsk, în compania colegului ei, profesorul Sydney Gibbes. Era o femeie care ştia ce voia, aşa că l-a informat pe Pankratov că ea dorea să discute clauzele slujbei ei, singură cu împărăteasa. Nicolae şi fiicele lui au primit-o în biroul lui. Nicolae i-a explicat cu simplitate: „Soţia mea vă aşteaptă”. În conversaţia care a urmat, Alexandra a fost atât de curtenitoare şi de entuziastă, încât Bitner a decis să accepte invitaţia.11

Era plăcut surprinsă, constatând cât de amabilă putea fi împărăteasa în întâlnirile lor zilnice. Când Alexandra s-a interesat, din pură curiozitate, dacă profesoara îi trimitea bani mamei ei, Bitner i-a explicat că era cam strâmtorată financiar, iar atunci Alexandra a ţinut neapărat să-i dea ea nişte bani.12 Bitner era la fel de impresionată şi de Nicolae. Cu manierele lui impecabile, împăratul avea întotdeauna un impact favorabil asupra celor care nu se deciseseră încă să fie împotriva lui. Bitner a observat că, ori de câte ori se întâmpla să-şi ia liber din motive de sănătate, Nicolae întotdeauna o întreba cum se simţea când revenea la lucru. A ajuns să-şi dorească să facă ceva frumos pentru el.13 însă îi considera vinovaţi, pe el şi pe Alexandra, pentru ceea ce ea constatase a fi o lipsă de cultură în cazul copiilor lor. După estimarea ei, copiii vădeau o ignoranţă şocantă în materie de literatură rusă, istorie şi geografie. La partea de poezie, ştiau un pic din Puşkin şi mai puţin chiar din Lermontov, însă nu auziseră niciodată de Nekrasov.14 Nici nu era de mirare că Nekrasov – un scriitor antiţarist venerat de revoluţionari, fără să fi fost însă un poet de primă clasă – nu se impusese atenţiei lor. În mod diabolic, Pankratov a îndemnat-o pe Bitner să le citească cu voce tare elevilor ei câteva dintre poemele lui

Nekrasov. Bitner a ales „Rusoaicele” şi „Gerilă, Nas-Roşu”. Apoi, i-a povestit lui Pankratov că fiicele soţilor Romanov fuseseră încântate. „De ce nu ni s-a spus niciodată că avem un poet atât de minunat?!”, au exclamat ele.15

Aleksei, în acelaşi timp, nu era nicidecum un elev model, iar Bitner era dezamăgită de preferinţa lui de a i se citi totul cu voce tare. Putea accepta că din cauza bolii ajunsese, probabil, să fie aşa. împărăteasa îşi adora şi îşi ocrotea fiul, însă în privinţa lecturilor nu părea prea indulgentă, comparându-l nefavorabil cu tatăl lui, care citise cu pasiune în copilărie.16 Din celelalte puncte de vedere, în orice caz, Aleksei a cucerit inima lui Bitner. Ţareviciul era un băiat dulce şi curajos, care nu putea suferi să ceară ajutor, decât dacă efectiv nu se putea descurca altfel. Bitner îi spunea adesea: „Aleksei Nikolaevici, te doare piciorul”. Invariabil, el răspundea: „Ba nu, nu mă doare”. Ea îl contrazicea: „Eu văd totuşi că te doare”. Însă băiatul era încăpăţânat: „Ţie mereu ţi se pare că mă doare, când în realitate nu mă doare”. Amândoi ştiau adevărul, iar la un moment dat Aleksei i-a mărturisit indirect cât era de îngrijorat: „Tu crezi că o să scap vreodată de (boala) asta?” 17

La cei treisprezece ani ai lui, căpăta deja o personalitate distinctă. Orice fel de risipă îl deranja. Deşi nu împărtăşea toate preferinţele culinare ale familiei lui, cu stoicism evita să ceară altceva de mâncare. De asemenea, avea convingerea că toate cheltuielile familiei trebuiau menţinute la un nivel cât mai scăzut. Avea multă grijă de lucrurile lui.18 În mod ciudat, îi plăcea mai mult la Tobolsk, decât la Ţarskoe Selo, declarând: „E mai bine aici. M-au minţit acolo. M-au minţit cumplit” 19, deşi aparent nu a explicat niciodată ce motive avusese să se plângă astfel. În scurt timp, a ajuns să aibă suspiciuni şi în privinţa vieţii în Casa Libertăţii, când unii dintre servitori au început să-şi permită anumite gesturi. Într-o zi, ţareviciul a întrebat-o pe Bitner: „Spune-mi şi mie, Klavdia Mihailovna, de ce toată lumea ne minte?” Bitner a replicat: „Cum vă minte? Cine vă minte?” Aleksei i-a explicat că doctorul Derevenko îi spusese să facă o baie. A fost dat ordinul pentru asta, iar Aleksei a stat şi a aşteptat să audă că apa era gata pentru baia lui. După mult timp, i s-a spus că instalaţia sanitară era defectă. Însă a doua zi a aflat că Maria Tutelberg, una dintre cameriste, folosise baia în locul lui. Eticheta de la Curte era în

degringoladă, iar moştenitorul tronului a sesizat cu perspicacitate acest lucru pe pielea lui.20

19

Timp liber la dispoziţie

Nicolae şi Alexandra deveniseră cititori înrăiri după Revoluţia din Februarie. Străduindu-se să îi transmită fiului lor cunoaşterea ei religioasă, Alexandra a studiat *Meditaţii laDumnezeiascăLiturghie1*, de Nikolai Gogol; iar spre propria-i edificare, a parcurs o istorie generală a creştinismului.2 În timp ce, la plecare, Alexandra îşi făcuse bagajul cu grijă, Nicolae omisese să-şi aducă o rezervă de cărţi de laţ arskoe Selo. Din fericire pentru el, Pankratov i-a îngăduit să solicite titluri de la biblioteca liceului din Tobolsk. Nicolae a ales *GorodTobolskiegookresnostfi*, de K. Golodnikov. De asemenea, a devorat *Weltgeschichte*\ de Oskar Jäger. Sydney Gibbes i-a împrumutat exemplarul său din *AShortHistoryof theEnglishPeop*le, de J.R. Greene. (Gibbes avea mereu cartea la el, pentru eventualitatea în care s-ar fi trezit brusc în stare de arest.) Volumul oferea o analiză veselă a veacurilor de dezvoltare a Angliei şi se vânduse bine la Londra, în nenumărate ediţii. Din câte povestea Gibbes, Nicolae a plecat cu cartea de la micul dejun şi a terminat-o până la ora 11 a.m. În realitate, conform jurnalului său, lui Nicolae i-a luat douăsprezece zile ca să o citească până la capăt. Când i-a înapoiat cartea lui Gibbes, a menţionat că mai citise câteva lucrări de acest fel în tinereţe şi îi mulţumea pentru prilejul de a-şi fi reîmprospătat cunoştinţele.5

Totuşi, îşi rezerva cea mai mare parte din timp pentru clasicii literaturii ruse din secolul al XIX-lea, care nu făcuseră parte din instruirea lui, deoarece tatăl său, Aleksandru al IIL – le-a, care avea prejudecăţi în materie de cultură, considera că beletristica i-ar fi putut perverti gândirea.

Începând din 26 septembrie 1917, Nicolae a avut plăcerea să-şi completeze golurile din educaţie, citind povestirile lui Nikolai Leskov.6 A fost atât de încântat de lectura aceasta, încât în 16 octombrie a citit cu glas tare pentru întreaga familie *Tâlhăria*, de Leskov7; iar, apoi, le-a citit *Nuntdf* de Nikolai Gogol. Mai târziu, a parcurs cu ei *Dracula*, de Bram Stoker9; cât despre lecturile lui individuale, Nicolae s-a întors la literatura rusă consacrată şi, în martie 1918, a citit *AnnaKarenina*, de Levâolstoi, pentru prima oară. A recunoscut că romanul îl captivase

întru totul.10 De aici, a trecut la Mihail Lermontov.11 Şi pe urmă, în continuare, la romanele lui Vsevolod Soloviov.12 în acelaşi timp, pentru familie a ales din opera lui Ivan Turgheniev *Povestirileunuivânător*, urmate de romanele *înajun*, *Fum* şi *Apeleprimăverii*}*3*

De asemenea, seara, spre amuzamentul tuturor, citea cu glas tare din aventurile lui Scarlet Pimpernel, de baroana Orezy.14 Povestirile, a căror acţiune se petrece în timpul Revoluţiei Franceze, exprimau o simpatie profundă pentru regalitate şi aristocraţie, dar şi un dispreţ total faţă de sărăcimea Parisului. Prima aventură dădea tonul de la bun început:

Vociferând, clocotinddefurie, dezlănţuită, vineogloatădefiinţe caresuntomeneşti doarcunumele, căcipentruochişiurechinupardecâtnişte creaturisălbatice, mânatedepatimijosniceşi de pofta *răzbunăriişi aurii*… *Aproapepeparcursulîntregiizile, ghilotinalucrasenemilosfăcându-şi odioasatreabă*: *totceeaceînveacuriletrecuteaduseseFranţei glorieşi grandoare, numedeviţă vecheşi sângealbastruplătiserătributulpentrudorinţa eidelibertateşi fraternitate.15*

Eroul lui Orezy era Sir Percy Blakeney – înalt, cu ochi albaştri –, care traversa pe furiş Marea Manecii în misiuni clandestine pentru a salva aristocraţi. În povestirile ei, nobilii, atât englezi, cât şi francezi, erau întotdeauna bărbaţi cu un fizic puternic şi un spirit generos, în timp ce pe revoluţionari, ca de pildă Maximilien Robespierre şi Jean-Paul Marat, autoarea îi prezenta drept nişte indivizi mediocri, îmboldiţi de ţeluri criminale. Când printre personajele cărţilor ei apăreau englezi şi englezoaice din păturile de jos ale societăţii, întotdeauna, spre deosebire de francezi, ei erau oameni decenţi, leali şi patrioţi, uneori chiar comici în manierismul lor.

Neîndoielnic, concepţiile reacţionare ale baroanei Orzcy făceau şi mai atractive scrierile ei, pentru Nicolae şi familia lui. Autoarea cunoscuse succesul încă din 1903, când piesa ei de teatru, *TheScarletPimpernel*, fusese jucată pe scena londoneză. Nicolae admira de mult timp opera ei, iar în 1917 citise deja toate cele cinci romane publicate până atunci.16 Fostul împărat trăia şi el în detenţie acum. Nu se confrunta – sau credea că nu se confrunta – cu ameninţarea unei

execuţii capitale. Însă, cu siguranţă, aventurile povestite de Orezy erau o sursă de alinare sufletească, pentru el şi familia lui. Agreau viziunea ei politică reacţionară. (Orezy, scriitoare britanică de origine ungară, era o conservatoare tipică, descriindu-i invariabil pe evrei ca fiind murdari, văicăreţi, uneltitori şi perfizi, iar atunci când Sir Percy Blakeney s-a deghizat în negustor evreu, personajul s-a comportat întru totul conform acestui stereotip.) 17 Kobâliński avea să-şi amintească mai târziu că lui Nicolae, pur şi simplu, „nu-i plăceau evreii" şi că, de obicei, îi numea *jidi*(„jidani").18 Nicolae şi-a exprimat succint punctul de vedere într-o scrisoare către mama lui: „Un lucru este clar: şi anume că, atâta vreme cât evreii vor rămâne la putere, totul va continua să se înrăutăţească – ce înseamnă Rusia pentru ei?" 19

În noiembrie 1917, îi scria surorii lui, Kseniia, incluzând o listă cu revoluţionari de stânga, care adoptaseră pseudonime pentru a-şi ascunde originea evreiască:

Lenin – Ulianov (Tederblium) Steklov – Nahamkes Zinoviev – Apfelbaum Kamenev – Rozenfeld

Gorev – Goldman

Mehovski – Goldenberg Martov – Tederbaum Suhanov – Gimmer Zagorski – Krahman Meşkovski – Gollender.20

Atât pe Lenin, cât şi pe alţii i-a inclus greşit pe listă. Deşi unul dintre bunicii lui Lenin fusese evreu, printre strămoşii acestuia nu exista nimeni cu numele de Tederblium. Dar Nicolae nu ţinea neapărat la rigurozitatea informaţiei. Mai degrabă, încerca să sublinieze că evreii erau capabili de orice subterfugii pentru a pune mâna pe putere – ceea ce, într-adevăr, Nicolae considera că se întâmplase în Rusia, de când el fusese înlăturat de la tron.

Este adevărat că, raportaţi la procentul de evrei din populaţia imperiului, militanţii evrei erau excesiv reprezentanţi la fiecare nivel al conducerii bolşevice. De asemenea, aveau o pondere importantă în Partidul Menşevic şi în Partidul Socialist Revoluţionar, ba chiar şi Partidul Constituţional Democratic, precum şi alte organizaţii liberale includeau membri influenţi de origine evreiască. Alte grupări etnice şi naţionale furnizau, de asemenea, numeroşi activişti, care deţineau poziţii de autoritate în mişcarea revoluţionară, inclusiv în rândul bolşevicilor, unde georgieni, letoni şi polonezi aveau roluri marcante.

Însă ţinea de domeniul fantasticului să poţi crede, cum făcea Nicolae, că evreii din Rusia în mod special ar fi pus la cale o conspiraţie politică şi religioasă centralizată. Nicolae, în plus, omitea rolul pe care el însuşi îl jucase în atragerea ostilităţii din partea multor supuşi evrei de-ai săi, care erau activi pe plan politic; fostul împărat nu făcuse un secret din simpatia lui pentru Uniunea Poporului Rus şi alte organizaţii de extremă dreapta, care au contribuit la incitarea pogromurilor contra evreilor în perioada dinaintea războiului. Or, ar fi fost surprinzător ca amintirea acestor fapte violente să cadă în uitare sau să devină scuzabilă. Numele lui ajunsese de multă vreme sinonim cu intoleranţa religioasă în ţinuturile cândva cârmuite de el.

Nicolae însă îşi căuta mângâierea în evlavia lui de creştin, iar prin martie 1918 luase decizia să citească Biblia din scoarţă-n scoarţă, de la început până la sfârşit, un plan la care a renunţat repede, preferând alte cărţi din biblioteca lui.21 Printre volumele citite de el s-a regăsit una dintre cele mai odioase lucrări tipărite vreodată, *Blizgriaduşcii Antihristiţarstvo diavolanazemle22*, de Serghei Nilus.

Publicată de Biserica Ortodoxă Rusă în 1917, era o ediţie adăugită a unei cărţi care apăruse prima oară cu unsprezece ani în urmă. Nilus era un preot animat de misticism şi de un antisemitism fanatic. Capitolele reproduceau, cuvânt cu cuvânt, faimoasele „Protocoale ale înţelepţilor Sionului”, care circulaseră în Rusia şi în străinătate încă de la începutul anilor 1900. Textul „Protocoalelor” conţinea aşa-zisa transcriere a unei convenţii evreieşti internaţionale, care ar fi avut loc la Paris, pentru a organiza un complot, prin care evreii să poată subordona întreaga lume sub conducerea lor. În realitate, „protocoalele” erau un fals cu multiple origini obscure. Nilus le adusese în atenţia opiniei publice, în încercarea de a le abate atenţia ruşilor de la socialism, prin aţâţarea urii împotriva poporului evreu, considerat a fi cauza tuturor relelor din Imperiul Rus. În lupta politică generală de după Revoluţia din Februarie, înaltul cler al

Bisericii Ortodoxe nu a simţit nicidecum imboldul de a îmbrăţişa cauza antisemitismului punându-i la dispoziţie lui Nilus editura lor ecleziastica. Faptul ca aceste Protocoale erau un document contrafăcut fusese stabilit printr-o anchetă declanşată de Stolîpin în 1906, în urma căreia se spune că însuşi Nicolae ar fi conchis: „Lăsaţi protocoalele. Sacrul nu poate fi apărat prin metode mârşave”. 23

Cu toate acestea, Nicolae a revenit la acea carte în Tobolsk, ca şi cum ancheta lui Stolîpin nici nu ar fi avut loc vreodată. Într-adevăr, începând cu seara de 9 aprilie 1918, a ales să le citească din ea cu voce tare soţiei şi copiilor lui. Alterna lectura cu pasaje din Evanghelii, deoarece era perioada Postului Mare şi Romanovii studiau textele evangheliştilor. Însă Nilus a devenit o preocupare constantă pentru Nicolae, care a ales cartea părintelui ortodox ca text principal pe care să-l prezinte familiei în Vinerea Mare şi în Duminica de Paşti; a continuat să le citească şi în zilele următoare, până când a ajuns la ultima pagină.24 îi plăcea cum erau înfieraţi atât francmasonii, cât şi evreii; aşa cum conchidea el, era „o lectură foarte potrivită momentului".25 La fel ca Nilus, Nicolae îi acuza pe evrei că erau avizi să ajungă stăpâni în Rusia. În opinia lui, ruşii erau un „popor blând, minunat, bun" Cel puţin aşa deducea Bitner din observaţiile ei: Nicolae presupunea că, după ce valul revoluţionar se va fi domolit, poporul lui va reveni la vechiul sistem de cârmuire, starea actuală de lucruri fiind doar ceva temporar. Bitner îi dădea dreptate lui Kobâliński, care vorbea despre convingerea împăratului că evreii ajunseseră să exercite o influenţă dominantă asupra ruşilor şi să îi conducă pe calea revoluţiei.26

În mod evident, Nicolae aproba ideea potrivit căreia susţinători marcanţi ai religiei mozaice urziseră un complot internaţional pentru distrugerea civilizaţiei. Cartea lui Nilus avea o înrâurire fundamentală asupra gândirii lui Nicolae, care voia ca Alexandra şi restul familiei să asculte fiecare cuvânt şi să împărtăşească repulsia lui faţă de această presupusă cabală mondială.

20

„Octombrie" în ianuarie

Pe măsură ce lunile treceau, Nicolae încerca să rămână la curent cu evenimentele, iar la un moment dat a început să primească din nou *Times* de la Londra şi *JournaldesDébats* din Paris, în timp ce Alexandra citea publicaţia londoneză *DailyGraphie*) Membrii anturajului său continuau să îi comunice tot ce descopereau în ieşirile lor prin oraş. Tobolsk, aidoma oricărei localităţi din tară, vuia de discuţii şi zvonuri, iar oamenii aveau opiniile lor despre Sovnarkom. Însă informaţii exacte nu prea existau. Sovietul rămânea, aşa cum se întâmplase începând cu Revoluţia din Februarie, în mâinile menşevicilor şi ale

eserilor. Deşi centrele industriale din Rusia cedau în faţa înaintării politice a bolşevicilor, Tobolsk rămânea la fel cum fusese sub Guvernul Provizoriu şi, chiar dacă Kerenski fusese înlăturat de la putere, oamenii numiţi de el exercitau puterea acolo. Pankratov şi Kobâliński nu trăiau sub ameninţarea de a fi schimbaţi din funcţie. >» Sovnarkom avea prea multe situaţii critice de soluţionat în Petrograd, pentru a-şi mai fi bătut capul cu un târg provincial liniştit, cum era Tobolsk. Atâta vreme cât Romanovii erau ţinuţi sub un control ferm şi nu apărea pericolul vreunei tentative de evadare, Lenin şi conducerea bolşevică nu vedeau niciun motiv de a înlocui personalul care îi păzea. Pentru prima oară în viaţa lui, Nicolae nu mai prezenta prea mult interes pentru conducerea Rusiei.

Auzind în 1 decembrie 1917 că bolşevicii semnaseră un armistiţiu cu germanii, Nicolae notă în jurnalul lui: „Nu mi-aş fi imaginat niciodată un asemenea coşmar. Cum de şi-au permis ticăloşii ăştia de bolşevici să aibă tupeul de a-şi pune în aplicare visul lor obsesiv de a propune să încheie pace cu duşmanul, fără să consulte opinia poporului, într-un moment când adversarul a ocupat o mare parte din teritoriul ţării?” 2 Arareori avea un limbaj atât de virulent în ceea ce scria pentru sine. Spera, poate, ca lumea să citească într-o bună zi cuvintele lui.

Sovnarkom era decis să pună capăt luptelor pe Frontul de Est şi, în acest scop, a trecut la demobilizarea armatei ruse. Soldaţii mai înaintaţi în vârstă au fost primii care au primit documentele de lăsare la vatră, însă detaşamentul de la Casa Libertăţii nu putea fi redus numeric, fără să nu fie periclitate măsurile de siguranţă necesare. În general, în locul veteranilor demobilizaţi, veneau soldaţi mai tineri şi mai intoleranţi, dar pe care militanţii revoluţionari din oraş puteau să-i manipuleze mai uşor.3 Era din ce în ce mai greu ca disciplina să fie păstrată. Când Romanovii au clădit un bulgăre mare de zăpadă în grădină, soldaţii de gardă l-au dărâmat, pe motiv că cineva ar fi putut să tragă cu arma în ei de pe stradă, iar atunci trupele ar fi fost considerate vinovate pentru că nu-şi făcuseră datoria.4 Pankratov şi Kobâliński nu puteau niciodată să se încreadă că ordinele lor aveau să fie aplicate în mod automat; întotdeauna, trebuiau să parlamenteze cu trupele, pentru a se asigura de supunerea lor. La fel cum procedase în Ţarskoe Selo, Nicolae a încercat să-i cunoască pe soldaţi. Îi simpatiza în

mod special pe caporalul Tur şi pe sergentul Grişcenko, făcându-i plăcere să stea de vorbă cu ei. Când unii membri ai detaşamentului erau înlocuiri, se întâmplase adesea ca soldaţii, înainte de plecare, să se furişeze la etaj şi să sărute mâna împăratului, la despărţire.5 însă toate aceste plecări îl descumpăneau, iar dacă întreba cine avea să păzească familia în continuare, nimeni din detaşament nu ştia să-i răspundă.6

Soldaţilor aparţinând detaşamentului din Tobolsk nu le convenea că erau obligaţi să îi păzească pe Romanovi şi mereu întrebau de ce li se cerea să rămână în cadrul regimentelor lor. Între timp, alţi soldaţi soseau de pe frontul german şi austriac, hoinărind liberi pe străzi; în scurt timp, numărul acestora a ajuns la 2000. Indisciplina lor a devenit de notorietate în tot oraşul. Mantalele lor militare băgau spaima în mulţi locuitori şi neliniştea autorităţile, care răspundeau de securitatea celor din Casa Libertăţii, fiindcă aceste noi trupe cereau vărsare de sânge. Pentru prima oară de când fuseseră strămutaţi din Ţarskoe Selo, asupra siguranţei fizice a Romanovilor plana un risc din ce în ce mai mare. Oamenii îi trimiteau lui Nicolae scrisori de ameninţare, pe care Pankratov şi aghiotanţii lui le interceptau şi le ardeau. Cu mesajele pornografice, care se primeau pentru fiicele soţilor Romanov, se proceda la fel. Când suita imperială se plângea de rigorile regimului de detenţie, li se atrăgea atenţia că doar „detaşamentul cu destinaţie specială" stătea între ei şi un posibil atac violent. Pankratov i-a explicat fără menajamente acest lucru doctorului Botkin şi l-a rugat să îl lămurească pe Nicolae, pentru binele întregii familii.7

Ir-penumărate moduri, unele directe, altele mai voalate, Romanovii au fost înştiinţaţi că nu mai puteau conta pe un tratament privilegiat. Nicolae a primit o cartelă pentru produse raţionalizate, pe care apăreau numele lui întreg, adresa şi statutul social ca „fost împărat"(*eks-Imperator*). Chiar şi el avea nevoie de o asemenea cartelă, pentru a cumpăra articole de bază, ca de pildă faină, ulei de gătit, sare, lumânări, săpun, crupe şi măciniş de ovăz. Deţinătorii de cartele aveau voie să cumpere produse de la magazinul orăşenesc oficial sau de la Cooperativa de Consum.8

Nicolae era îngrozit de tulburările care continuaseră în toate oraşele ruseşti după abdicarea sa. Pentru Romanovi, cetăţenii

Tobolskului nu au constituit niciodată un pericol deosebit, iar Kobâliński avea dreptate, probabil, când susţinea că multor oameni le făcea plăcere să îi vadă, însă erau prea înspăimântaţi pentru a arăta acest lucru în mod public.9 într-adevăr, foarte multă lume se bucura să-i urmărească atunci când se duceau la biserică, iar unii locuitori le trimiteau chiar bunătăţi pregătite în bucătăriile lor, ca un simbol al gândurilor bune pentru ei. În Casa Libertăţii, delicatesele n-au lipsit niciodată în ultimele luni din 1917.10 însă tensiunea creştea chiar şi în Tobolsk, în special printre soldaţi şi foştii soldaţi. Nicolae observa aceste schimbări cu multă nelinişte. Deşi dispreţuia instituţiile şi procedeele democratice, spre surprinderea lui a început să-şi pună toate speranţele în mult aşteptata Adunare Constituantă. Adesea, îl întreba pe Pankratov când urma să aibă loc şedinţa acestui organism în Petrograd. Din păcate, Pankratov nu avea informaţii mai bune decât ceilalţi, în privinţa evenimentelor curente.11

Întrucât scrisorile către şi de la Romanovi continuau să fie examinate înainte de a fi transmise mai departe, familia imperială a luat măsuri pentru a păstra confidenţialitatea corespondenţei. Alexandra, uneori, dădea mesajele ei pentru Anna Vărubova, scrise în slavona bisericească, unei foste infirmiere de laţarskoe Selo, pe nume Juk.12 De asemenea, apela la Sydney Gibbes şi la cameristă, Anna Utkina, pentru a-i duce corespondenţa la oficiul poştal.13 Anastasia o punea pe prietena ei Ekaterina Zborovskaia să îi scrie Annei Demidova, servitoarea familiei Romanov, în ideea că Demidova nu ar fi fost atât de strict supravegheată. Totodată, Anastasia a trimis câteva scrisori fără să le supună spre aprobare lui Pankratov.14 Şi nici nu încerca să ascundă fată de lumea exterioară locul unde Romanovii erau ţinuţi sub arest – ceva mai devreme, scriindu-i prietenei ei Zborovskaia, a numit explicit Casa Libertăţii, indicând chiar şi camerele unde stăteau toţi şi incluzând o fotografie a clădirii văzute din stradă.15 Oferise astfel toate sugestiile practice pentru o eventuală tentaţ-vă de salvare a familiei Romanov, care încerca să lase deschise orice posibilităţi de a-şi redobândi libertatea.

Nicolae îşi dădea seama pe deplin de eforturile pe care Pankratov le făcea pentru a ţine sub control toate tulburările iscate din partea detaşamentului de pază. Era o sarcină extrem de anevoioasă, iar

atât Pankratov, cât şi Kobâliński erau descumpăniţi de degringolada în care se aflau ordinea şi disciplina. Soldaţii se plângeau frecvent de calitatea mâncării de la popota cazărmii. Observau că, adesea, Romanovii lăsau carnea în farfurii şi, în mintea lor, nu puteau pricepe de ce „Nikolaşka”, cum îi spuneau ei împăratului, avea dreptul la un asemenea răsfăţ. Protestau că ei erau nevoiţi să doarmă pe scânduri, în timp ce el avea un pat confortabil. De asemenea, îi deranja faptul că erau plătiţi mai prost decât fuseseră înainte de a veni la Tobolsk. Când garanţiile financiare pe care le primiseră în august 1917 au devenit caduce odată cu Revoluţia din Octombrie, au ameninţat că vor ieşi în oraş și vor jefui prăvăliile. Prudent, Kobâliński le-a majorat solda şi le-a îmbunătăţit alimentaţia.16 Deşi măsurile adoptate au calmat situaţia pentru un timp, nemulţumirile au reapărut ulterior. Unii soldaţi, ca să se distreze, au scrijelit cuvinte obscene pe leagănele folosite de fiicele soţilor Romanov.17

Între timp, agitaţia politică era în creştere în interiorul detaşamentului, întrucât eserii, care fuseseră întotdeauna activi, au suferit o lovitură din partea unui vechi surghiunit politic, Pisarevski, editor al ziarului social-democrat *RabociaiaPravda* şi preşedinte al Sovietului din Tobolsk. Neînţelegând că ruptura dintre bolşevici şi menşevici avea prea puţină importanţă în Tobolsk, Kobâliński îl considera pe Pisarevski un bolşevic sadea. Pisarevski dădea crezare zvonurilor că Romanovii încercau să evadeze. Situaţia politică din regiune era în fierbere, iar Comitetul Executiv al Sovietului Regional vest-siberian din Omsk, condus de bolşevici, cerea în mod repetat ca familia imperială să fie băgată la închisoare. Oraşul Tobolsk nu ajunsese deocamdată subordonat în exclusivitate puterii sovietelor şi încă avea un guvernator al guberniei numit de Guvernul Provizoriu. Chiar dacă nu era bolşevic, Pisarevski simpatiza cu Sovnarkom, asumându-şi misiunea de a afirma „puterea sovietică”. S-a dus la Casa Libertăţii, cerând să se vadă cu împăratul, după ce auzise zvonul că acesta ar fi fugit sau ar fi evadat în seara precedentă. Totul era o pură fabulaţie, aşa cum a afirmat Pankratov cu tărie: toţi Romanovii din Tobolsk fuseseră la biserică în acea dimineaţă.18

Totuşi, Pisarevski a refuzat să se dea bătut. Acceptând ideea că Romanovii erau încă la faţa locului, convingerea lui era că nu putea

pune bază pe afirmaţiile lui Pankratov. În unul dintre discursurile lui adresate detaşamentului de gardă, Pisarevski l-a denunţat pe Pankratov drept un „contrarevoluţionar”.19

Olga şi Tatiana au făcut febră în 14 ianuarie 1918, ziua de Anul Nou, conform calendarului rusesc pe stil vechi. După simptome, doctorii au bănuit că fetele erau bolnave de rubeolă, aşa că restul familiei s-a dus pe jos la liturghia de la Biserica Bunei-Vestiri, fără cele două surori. Diagnosticul s-a confirmat a doua zi, deşi amândouă se simţeau cumva mai bine după douăzeci şi patru de ore. Aleksei s-a molipsit şi el de rubeolă în 16 ianuarie, la fel cum a păţit şi Maria, peste alte douăzeci şi patru de ore. Nicolae rămânea liniştit în faţa acestei întorsături a lucrurilor. Era cu mult mai zdruncinat de dovezile tot mai vizibile de grosolănie din partea Regimentului 2 Puşcaşi, trupele din Regimentul 4 părând, în schimb, mai agreabile.20 Pretindeau să primească vodcă zilnic şi o mărire a soldei, iar autorităţile, îngrijorate de riscurile unei răzvrătiri, au promis să le mărească salariul la 400 de ruble pe lună.21

De la Petrograd, a venit ştirea că Sovnarkom desfiinţase brusc Adunarea Constituantă, în 19 ianuarie 1918. Alegerile avuseseră loc, cum era prevăzut, în noiembrie 1917, însă rezultatul a fost o drastică dezamăgire pentru coaliţia formată din Partidul Bolşevic şi aripa de stânga a Partidului Socialist Revoluţionar, care nu au obţinut mai mult de un sfert din voturi. Eserii au câştigat mai multe locuri decât oricare dintre partidele rivale. Bolşevicii au susţinut că lista candidaţilor fusese întocmită înainte de desprinderea din partid a eserilor de stânga, ceea ce însemna că Partidul Socialist Revoluţionar era reprezentat în Adunarea Constituantă mai bine decât se cuvenea în realitate. În plus, decretele date de Sovnarkom, privind pacea şi pământurile agricole, nu îşi exercitaseră pe deplin impactul înainte ca buletinele de vot să fi fost completate. Cu toate acestea, au fost alegeri libere, desfăşurate în baza sufragiului universal pentru adulţi, mai ales că scrutinul avusese loc sub supravegherea unor oficialităţi ale sovietelor. Când Adunarea Constituantă s-a întrunit în 18 ianuarie 1918, Viktor Cernov, liderul Partidului Socialist Revoluţionar, a invocat dreptul de a forma guvernul, fiind susţinut şi de o manifestaţie publică. A doua zi, Sovnarkom a dat ordin ca lucrările Adunării să fie sistate. Se baza pe lipsa de reacţie a marinarilor de la baza navală din Kronstadt,

al căror lider anarhist, Anatoli Jelezniakov, a anunţat tăios: „Garda a obosit!”

Nedispunând de trupe şi armament pentru a opune rezistenţă, Cernov şi alţi lideri din Partidul Socialist Revoluţionar au plecat în grabă la Samara, pe malul fluviului Volga, unde au format un alt guvern, denumit Comitetul Membrilor Adunării Constituante (sau „KOMUCI”, conform acronimului din limba rusă). Punând la punct o administraţie şi organizându-şi propria Armată a Poporului, scopul lor era să confişte puterea de la Sovnarkom şi să revendice drepturile deputaţilor aleşi în Adunarea Constituantă. Din Samara, ei şi alte forţe s-au răspândit în alte oraşe din regiunea fluviului Volga. Cernov i-a alungat pe bolşevici, înainte de a-şi pune în aplicare planul de a porni cu armata spre capitala Rusiei. În primele luni ale anului 1918, aceasta a fost principala ameninţare îndreptată împotriva „puterii sovietice”, pericolul venind din partea socialiştilor, care contestau legitimitatea Revoluţiei din Octombrie.

Pankratov înţelegea perfect că toată această evoluţie a evenimentelor periclita complet poziţia lui la Casa Libertăţii din Tobolsk. Acceptase să fie comisar, dar doar până la întrunirea Adunării Constituante în capitală. Sovnarkom dizolvase Adunarea Constituantă şi lichidase toate structurile asociate cu Guvernul Provizoriu. Întrucât Kerenski fusese cel care îl numise în funcţie, Pankratov a tras concluzia că îndatoririle şi utilitatea lui la post luaseră sfârşit.22 Logica lui a fost confirmată când deputăţii din Tobolsk, aleşi în Adunarea Constituantă, s-au întors de la Petrograd. În interiorul detaşamentului de gardă, au început acţiuni pentru a alege noi comandanţi, precum şi un nou comitet al soldaţilor. Autorităţile Sovietului din capitală incitau şi ele la luarea unor măsuri. Nu se împăcaseră niciodată cu situaţia din Tobolsk, care era un oraş unde bolşevicii aproape nici nu existau. Din acest motiv, au împuternicit Comitetul Executiv al Sovietului Regional vest-siberian din Omsk să supervizeze situaţia. În cadrul ierarhiei organizaţionale a Sovietelor, Omsk răspundea oficial de întreaga regiune, iar acum Sovnarkom le cerea să impună un control adecvat asupra oraşului, acordând o atenţie specială Casei Libertăţii.

Dar în timpuri revoluţionare, nimic nu a putut vreodată să fie atât de simplu. Unele unităţi ale detaşamentului abia aşteptau să-l

vadă plecat pe Pankratov, în timp ce altele sperau să-l convingă să mai rămână. Oricum, această dispută nu a făcut decât să întărească hotărârea lui Pankratov. Era timpul să plece, considera el.23

Prin urmare, şi-a depus demisia la comitetul soldaţilor în 24 ianuarie 1918, declarând că, în opinia lui, dacă ar mai fi rămas, exista riscul ca dezordinea să se accentueze. Preşedintele comitetului, Kireev, a confirmat că era de acord cu raţionamentul lui Pankratov, printr-un document oficial.24 Pankratov îşi petrecuse cea mai mare parte din viaţă supus voinţei arbitrare a autorităţilor. Dacă s-ar fi întâmplat vreo nenorocire cu familia imperială, ţinea să aibă dovada că nu era din vina lui. Imediat ce a demisionat, s-a dus să-şi ia rămas-bun de la Nicolae.25 Atât el, cât şi Nicolae ştiau prea bine că urmările acestei măsuri nu aveau să fie de ajutor familiei Romanov. Nicolae îi scria mamei lui, pe un ton confidenţial şi în limba engleză: „Omul care era peste noi a fost îndepărtat în cele din urmă de către soldaţii noştri. Nu-l mai avem decât pe dragul nostru colonel (Kobâliński), care a venit aici cu noi. Nu citeşte scrisorile noastre, şi nici pe cele pe care le primim de la tine; întotdeauna ni le aduce el personal, pentru a pretinde faţă de ceilalţi că lucrurile decurg ca până acum”. 26 Nici chiar în engleză nu spunea lucrurilor pe nume, poate fiindcă voia să păstreze conţinutul secret, în eventualitatea în care s-ar fi întâmplat ca bolşevicii să intercepteze scrisoarea şi să-şi bage nasul în ea. Probabil, Nicolae voia totodată să consemneze negru pe alb, pentru posteritate, care era starea de lucruri.

A fost o zi cu schimbări zgomotoase, în care comitetul soldaţilor şi-a etalat autoritatea, dând ordin ca Sophie Buxhoeveden să fie evacuată din Casa Kornilov.27 Buxhoeveden nu era iubită de trupe. Din cauza unei crize de apendicită, nu putuse să îi însoţească iniţial pe Romanovi la Tobolsk. După operaţie, a făcut călătoria de una singură, într-un tren plin cu soldaţi indisciplinaţi, dintre care unii treceau pe coridorul vagonului ei, zbierând: „Moarte burghezei!” Când s-a prezentat în Tobolsk, în 5 ianuarie 1918, unitatea de pază care era de serviciu a refuzat, la început, să o lase să intre. Aparent, soldaţii nu erau de acord cu vestimentaţia ei sofisticată, în special cu mantoul ei gri.28 Neavând de ales, s-a mutat în locuinţa unei domnişoare pe nume Mather, o prietenă de-a mamei ei din oraş.29

Comitetul soldaţilor nu a pregetat nicio clipă în a-i evacua totodată pe Pankratov şi pe Nikolski din Casa Kornilov.30 Cei doi au rămas stupefiaţi de acest comportament agresiv. Tatiana Botkina l-a auzit, fără să vrea, pe Nikolski spunând: „N-am crezut niciodată că vom pleca de-aici înaintea voastră”. Nikolski căra o valijoară şi purta „un monumental joben negru jerpelit, care îl făcea să semene, mai mult decât oricând, cu un tâlhar” Era morocănos, iar când a fost întrebat încotro urmau să se îndrepte el şi Pankratov, a ripostat: „Habar n-avem. Vom căuta un cotlon unde să ne oblojim ciuda şi ranchiuna!” 31 Pankratov şi Nikolski au mai rămas o lună în Tobolsk, după care au plecat la Cita, unde au ajuns în martie 1918.32 Familia Romanov a înfruntat cu curaj noua situaţie. Le plăcea că iarna la Tobolsk era mai multă lumină naturală, decât avuseseră la Ţarskoe Selo, iar Aleksei construia tunele în zăpadă şi se juca, târându-se pe brânci prin ele.33 Tot ce puteau face era să nu-şi piardă speranţa.

În 28 ianuarie 1918, caporalul Pavel Matveev şi liderul comitetului de soldaţi, Kireev, un subofiţer din Regimentul 1 Puşcaşi, au decis să-şi impună autoritatea asupra detaşamentului de gardă. Kireev şi-a mutat patul în Casa Libertăţii şi s-a instalat în confortul salonului de-acolo. Lucrul acesta i-a deranjat şi i-a ofensat pe membrii familiei Romanov. Gheorghi, cunoscut de toţi drept Jorjik, un ins crăcănat, care era fochistul lor în casă, a dat drumul la o ploaie de înjurături la adresa lui Kireev şi a ameninţat să-l arunce cu pat cu tot afară în stradă. Totuşi, adevărata putere era în mâinile soldaţilor. În ochii lor, Kireev încălcase spiritul democratic al timpului. Dacă ei erau nevoiţi să trăiască în condiţii aspre în cazarma de alături, de ce el să se lăfăiască în huzur? 34 L-au înlocuit cu Matveev, singur, care şi-a luat o cameră vizavi, în Casa Kornilov, unde a pus un anunţ pe care scria: „Domiciliul (sic) tovarăşului Pavel Matveevici Matveev”. Cineva i-a atras atenţia pesemne că ortografiase greşit cuvântul „domiciliu”, aşa că în scurt timp un alt anunţ mai modest a luat locul celui dinainte, informând simplu: „Cetăţeanul P.M. Matveev”. Ulterior, când a fost avansat în funcţie, a încercat să-şi îmbunătăţească educaţia: şi-a cumpărat un glob pământesc, nişte cărţi şi a luat lecţii cu diverşi profesori locali.35

Detaşamentul de gardă a cerut îndrumări de la Moscova şi a expediat o telegramă, solicitând să le fie trimis un comisar bolşevic. În

același timp, detașamentul a impus restricții suplimentare, prin care membrii familiei Romanov nu mai aveau dreptul să iasă la aer nesupravegheați. Însă în scurt timp soldații s-au plictisit să mai aplice ordinul, iar Romanovilor li s-a permis formal să facă mișcare afară câte două ceasuri, de două ori pe săptămână, fără supraveghere militară.36 însă participarea la sfânta liturghie în biserică a fost interzisă în același timp, iar familia nu a mai avut voie să-și facă plimbarea pe jos până la Biserica Bunei-Vestiri.37 Romanovii știau că era foarte posibil ca în scurt timp condițiile captivității lor să se înrăutățească, iar întreaga familie trăia cu sentimentul unei primejdii tot mai mari.38

21

Discuțiile de la Moscova

Sovnarkom a organizat una dintre puținele discuții despre chestiunea Romanovilor în 29 ianuarie 1918.1 A omis complet totuși să coroboreze subiectul cu instrucțiunile recente referitoare la Tobolsk. Decizia unilaterală a lui Pankratov de a demisiona nu a avut niciun impact asupra autorităților centrale, care considerau că făcuseră deja suficient, prin impunerea unui regim mai strict la Casa Libertății și prin transferarea supervizării situației la nivelul Comitetului Executiv al Sovietului Regional vest-siberian din Omsk. Rămânea ca Sovnarkom să decidă cum să procedeze pe termen lung. Soluția agreată de toți era ca Nicolae să fie adus în capitală, unde să fie judecat într-un proces public înscenat. Ideea Sovnarkom-ului era să folosească procedurile judiciare pentru a da în vileag abuzurile de putere și privilegiile din timpul regimului țarist. Nicolae fusese izvorul întregii autorități politice. Alegerile pentru Adunarea Constituantă dovediseră că majoritatea bărbaților și femeilor din Rusia și regiunile ei limitrofe respingeau bolșevismul. În mod evident, Sovnarkom trebuia să își popularizeze mai eficient scopurile, iar procesul lui Nicolae era un mijloc de a realiza acest lucru. Lenin și camarazii lui comisari ai poporului aveau nevoie cu disperare să facă publice pe scară largă argumentele lor pentru preluarea puterii și să obțină sprijinul necesar pentru orânduirea socialistă, pe care intenționau să o extindă pe tot cuprinsul Rusiei și, apoi, mai departe în Europa.

Deși puneau la cale acțiuni subversive și un război revoluționar în Germania, membrii Sovnarkom-ului trebuiau să se conformeze clauzelor din tratativele lor cu Puterile Centrale. Odată ce armistițiul a

intrat în vigoare pe Frontul de Răsărit, următoarea etapă era schimbul de reprezentanţi diplomatici între Petrograd şi Berlin. Ambele părţi detestau acest aspect. Autorităţile sovietice îi dispreţuiau pe membrii elitei germane, considerându-i nişte imperialişti; miniştrii şi comandanţii Germaniei vedeau în bolşevici pleava revoluţionară a lumii. Lenin însă a întrezărit şansa de a propaga cauza marxistă, trimiţând o misiune la Berlin, iar Erich Ludendorff, conducătorul militar *defacto* al Germaniei, urmărea să se asigure că Rusia avea să intre sub controlul lui, în timp ce el se ocupa de anihilarea armatelor Aliaţilor pe Frontul de Vest. Misiunile diplomatice din Germania şi Austro-Ungaria au ajuns la Petrograd în noaptea de 28 – 29 decembrie 1917 şi s-au cazat la trei dintre cele mai bune hoteluri din oraş. Printre cei care stăteau la aceleaşi hoteluri, se aflau oficialii britanici, francezi şi americani, care erau ataşaţi pe lângă misiunile diplomatice ale ţărilor lor.2 În timp ce nemţii se căzneau să intimideze guvernul sovietic, constrângându-l să semneze o pace separată pe Frontul de Est, emisarii Aliaţilor susţineau că interesele Rusiei impuneau reluarea operaţiunilor împotriva armatei germane. În condiţiile în care în joc era deznodământul Marelui Război, puterile beligerante au decis ca problema Romanovilor să iasă de pe agenda lor de lucru.

Sovnarkom, între timp, recunoştea că planul lor pentru Romanovi putea să iasă prost. Deşi foarte puţini oameni deplânseseră răsturnarea monarhiei în primăvara lui 1917, Lenin şi ceilalţi ştiau că situaţia se putea schimba cu uşurinţă. Ţăranii, în mod special, ar fi putut protesta împotriva ideii de a-l supune pe Nicolae unui interogatoriu încrucişat, fiind chiar posibil să se işte un val de simpatie pentru fostul împărat. Sovnarkom anticipa, de asemenea, eventualitatea unei controverse privind sentinţa care ar fi urmat să fie aplicată. Dacă milioane de ţărani aveau capacitatea să îl compătimească pe Nicolae, era nevoie de prudenţă în modul cum acesta avea să fie tratat pe viitor. Trebuia să fie executat ori întemniţat? Iar dacă era întemniţat, pentru cât timp? Doar Sovnarkom putea lua aceste decizii, însă Lenin nu vedea nicio necesitate de a acţiona în pripă. Prioritar în acea perioadă, pentru coaliţia de guvernare formată din bolşevici şi aripa de stânga a eserilor, era să dezbată dacă să semneze sau nu o pace separată cu Germania în Marele Război. Lenin era în favoarea semnării, numai că el era în

minoritate, atât în Sovnarkom, cât şi în Comitetul Central Bolşevic, în mod previzibil, decizia de a continua războiul sau de a semna pacea avea întâietate asupra chestiunii legate de soarta Romanovilor. Sovnarkom a hotărât doar să facă un prim pas, punându-l pe Nikolai Alekseev, eserul de stânga, care servea drept adjunct al Comisarului Poporului pentru Agricultură, să procure rezoluţiile care fuseseră votate privind familia imperială, la recentul Congres al Deputaţilor Ţăranilor din Toată Rusia. Sovnarkom voia să sondeze opinia publică din mediul rural.3

Alekseev s-a prezentat cu raportul care îi fusese cerut în 20 februarie 1918, când problema sorţii Romanovilor figura cu prioritate pe agenda de lucru; era însoţit de Moisei Unţki, care conducea secţia din Petrograd a noii poliţii politice cunoscute drept CeKa. După alte discuţii, Sovnarkom a decis să ceară Comisariatului Poporului pentru Justiţie şi unui număr de doi reprezentanţi ai Congresului Sovietelor de Deputaţi ai Ţăranilor să pregătească un dosar de anchetă referitor la Nicolae. Momentul mutării lui Nicolae din Tobolsk a fost amânat, până când Sovnarkom va fi revizuit întreaga chestiune, însă în cele din urmă era un semn că demersurile se accelerau şi deveneau urgente în ochii conducerii centrale a Sovietelor.4

Pentru o perioadă de timp, nu s-a luat nicio măsură, în afară de un ordin bugetar din partea Comisarului Poporului pentru Proprietatea de Stat, eserul de stânga Vladimir Karelin, care a dat o telegramă în 23 februarie 1918, prin care se anunţa că Sovnarkom nu îşi mai putea permite să îi întreţină pe Romanovi la nivelul confortului curent. De atunci înainte, subvenţia de stat avea să fie fixată la suma lunară de 600 de ruble pe persoană. Niciun fel de fonduri nu se mai alocau pentru suită. Nicolae trebuia să opteze între a concedia o parte dintre membrii suitei, sau a scădea din propriul buget pentru a continua să-i plătească, aşa că le-a cerut lui Tatişcev, Dolgorukov şi Gilliard să găsească ei o soluţie de rezolvare a situaţiei. După o discuţie dureroasă, aceştia au conchis că nu exista altă soluţie decât reducerea numerică a suitei. împăratul şi-a dat consimţământul şi s-a decis că aceia care nu dispuneau de mijloace băneşti personale sau care nu puteau fi păstraţi pe statul lui de plată, trebuiau să renunţe la postul lor în slujba familiei imperiale.5 Era prevăzut ca schimbarea să intre în vigoare la data de 1 martie.6 Gilliard nu avea să uite niciodată

momentul când untul și cafeaua au devenit produse de lux în familia Romanov.7 împăratul a renunţat la douăsprezece persoane din suita sa; de asemenea, a redus salariul tuturor celor care au rămas.8

De necaz, cei care fuseseră concediaţi au tras o beţie cruntă – exista încă multă băutură în Casa Libertăţii. Unii dintre servitori s-au îmbătat atât de rău, încât au ajuns să se târască în patru labe pe lângă camerele familiei imperiale, pentru a ajunge la odăile lor, unde s-au prăbușit în comă alcoolică.9 Era încă o etapă a degradării morale care își spunea cuvântul. Până atunci, servitorii respectaseră standardele tradiţionale de comportament, dar dacă serviciile lor nu mai erau necesare, considerau că nu mai aveau nici obligaţia de a respecta normele unei conduite decente.

Alexandra a sperat să uşureze traiul servitorilor concediaţi, ameninţaţi de spectrul şomajului, plătindu-le salariul pe încă trei luni. Dar când a verificat situaţia contabilă, a fost evident că nu dispunea de fondurile necesare pentru a face acest lucru. Soluţia ei era să reducă leafa personalului rămas, cu o treime din sumă pentru aceeaşi perioadă de trei luni, şi să folosească ceea ce se aduna astfel ca să îi plătească pe indivizii care erau daţi afară, iar în același timp se gândea să facă şi alte economii, pentru a compensa pierderile suferite de cei care rămâneau să lucreze pentru familie.10 Dar când ea și Gilliard au examinat registrele de socoteli, au descoperit că până la urmă găurile din buget erau mai mari decât îşi imaginase ea.11 L-a implorat pe Gilliard să le explice situaţia celorlalţi angajaţi. În mod inevitabil, Gilliard s-a confruntat cu un potop de nemulţumiri. Membrii personalului erau furioşi, fiindcă li se tăia din salarii, chiar dacă erau în continuare bine hrăniţi şi aveau un acoperiş deasupra capului într-o reşedinţă confortabilă.12 Devotamentul faţă de familia imperială a avut de suferit. Tatiana Botkina a remarcat că unele persoane din suită au început să invoce cheltuieli neverosimile şi să se servească din pachetele cu alimente destinate familiei Romanov.13

Susţinători din afara Casei Libertăţii au contribuit în secret la consolidarea bugetului lui Nicolae. Vladimir Ştein, fostul viceguvernator al Moghilevului, se deplasase la Tobolsk în ianuarie 1918 şi, revenind la Moscova, le-a povestit monarhiştilor despre strâmtorarea financiară cu care se confrunta Nicolae. Ştein a strâns 250.000 de ruble, înainte de a se întoarce la Tobolsk, unde le-a

înmânat suma de bani lui Tatiscev şi lui Dolgorukov.14 Nicolae l-a zărit fugitiv pe stradă, afară. Nota recunoscător în jurnalul său, în 26 martie 1918, despre „o sumă decentă din partea oamenilor buni cunoscuţi de noi”. Stein a adus, de asemenea, ceai şi cărţi» pentru familia Romanov.15

Familia nu avea niciun fel de informaţii despre ceea ce li se pregătea pe termen lung. Ştiau totuşi despre o anumită discuţie din capitală, care avea să afecteze pe toată lumea. În 23 februarie 1918, Comitetul Central Bolşevic a fost de acord în cele din urmă cu argumentul lui Lenin că o pace separată era singura modalitate practică de a salva Revoluţia din Octombrie.16 încă din decembrie 1917, Lenin convinsese o minoritate a membrilor partidului său să pledeze pentru acceptarea condiţiilor Germaniei de retragere a Rusiei din război. A întâmpinat rezistenţă din partea majorităţii. Pentru aceştia, nu avea niciun sens să fii bolşevic, dacă asta însemna să semnezi un acord cu cea mai rapace putere economică şi militară a Europei. Mulţi dintre ei puteau vedea suficient de limpede că Rusia era în pragul unei înfrângeri inevitabile pe Frontul de Est. Într-adevăr, vechea armată rusă își manifestase nemulţumirea şi părăsise tranşeele. Linia frontului propriu-zis nu mai exista, de fapt, iar nemţii puteau năvăli spre Petrograd, oricând ar fi vrut. Pericolul era atât de mare, încât se luase decizia de a transfera capitala la Moscova, pregătind garniturile de tren necesare pentru a transporta de urgenţă guvernul sovietic şi pe majoritatea conducătorilor lui.

Tratatul a fost semnat în 3 martie 1918 la Brest-Litovsk, lângă Frontul de Est. Lenin a obţinut un „respiro” pentru Sovnarkom, însă cu preţul de a înlătura din coaliţia de guvernare gruparea eserilor de stânga şi de a scinda în două Partidul Bolşevic. Clauzele tratatului prevedeau ca Sovnarkom să renunţe la orice pretenţii de suveranitate asupra regiunilor limitrofe vestice ale fostului Imperiu Rus. Nemţii au intrat în Ucraina şi au înaintat mai departe, ocupând Crimeea, provincia Donului şi nordul Caucazului. Au ajuns chiar până în Rostov, în sudul Rusiei.

Romanovii nu au fost luaţi prin surprindere, în ciuda faptului că *Pravda* nu era unul dintre ziarele pe care ei le citeau. Când Lenin păruse să nu aibă nicio şansă de izbândă în efortul lui de a-i face pe bolşevici să înţeleagă care ar fi fost beneficiile unei păci separate,

Alexandra a simţit instinctiv că Lenin avea să obţină până la urmă ce voia. Alexandra scria în acest sens: „Nemţii sunt la Pskov. Pacea va fi încheiată în cele mai dezastruoase, ruşinoase şi cumplite condiţii pentru Rusia". 17 Nu avusese niciodată o bună intuiţie în materie de politică. Însă de data asta s-a dovedit că avea perfectă dreptate. Nicolae şi-a amintit că Alexandra fusese acuzată adesea că ar fi conspirat împotriva intereselor ţării. Acum, se întreba chiar el: „Cine este, de fapt, trădătorul?" Tratatul de la Brest-Litovsk era, în opinia lui, o ofensă pentru Rusia şi o trădare faţă de Aliaţii occidentali. După cină, în 19 martie 1918, Nicolae exclamă: „Este o ruşine pentru Rusia şi echivalează cu un suicid! Nu mi-aş fi închipuit ca vreodată Kaizerul Wilhelm şi guvernul german să ajungă să dea mâna cu aceşti nemernici, care şi-au trădat ţara!"

Amărăciunea lui Nicolae era evidentă pentru toţi. Mai târziu, Gilliard îşi amintea: „Tratatul de la Brest-Litovsk l-a afectat profund şi l-a deprimat atât de mult, încât a avut un efect asupra sănătăţii lui fizice. Începând din acel moment, (Nicolae) a îmbătrânit enorm. Noi toţi am observat, în Tobolsk, paloarea lui înspăimântătoare, pungile mari de sub ochi şi barba lui încărunţită brusc". 18

Alexandra avea aceeaşi opinie privind Tratatul de la Brest-Litovsk, considerând că doar Providenţa ar mai fi putut remedia situaţia. În 19 martie 1918, îi scria doamnei Sâroboiarskaia:

Cevremuritrăim?! Cevaaduceviitorul? Esteopaceruşinoasă. Esteabsolutîngrozitorlace s-aputut ajungeîntr-un singuran. Unicalorrealizareestecăaudistrustotul. Armataesteanihilatăînmareviteză, şi atuncicumsărezişti înfaţa inamicului? Opaceumilitoare. DarDumnezeuestemaipresusdetoateşi poateElvafacecevaacoloundeoameniisunt, purşi simplu, neputincioşi. Cevasevaîntâmplapentruasalvalucrurile. Afisubjugulnemţilor estemairăudecâtsubjugultătarilor. Nu, Dumnezeunuvaîngăduiunasemeneasupliciuşi vafacedreptatecumsecuvine.19

Alexandra se concentra asupra viitorului Rusiei. Nu îi trecuse încă prin minte, şi nici lui Nicolae, că tratatul ar fi putut avea consecinţe pentru toţi membrii familiei Romanov. De fapt, relaţiile Sovnarkom-ului cu Germania aveau să afecteze întreaga sferă publică în Rusia. Când liderii bolşevici au ajuns să se întrebe din nou ce era de

făcut cu Romanovii, factorul tratatului cu Germania a fost întotdeauna precumpănitor în opţiunile lor. Şi, pe neştiute, primejdia creştea.

22

Planuri de salvare

Organizaţiile monarhiste fuseseră uluite şi demoralizate de prăbuşirea dinastiei, iar valul evenimentelor din 1917 înainta într-o direcţie complet opusă scopurilor lor. Îşi dădeau seama că orice tentativă de a-i salva pe Romanovi din Palatul Aleksandru ar fi fost fatală, din cauza garnizoanei locale populate de soldaţi care îl urau pe „Nikolaşka”. Sovietul din Petrograd i-ar fi mobilizat imediat pentru a-i prinde şi a-i aresta pe membrii familiei, împreună cu eliberatorii lor. Nu exista niciun grup de conspiratori care să fi intenţionat să acţioneze în vreun fel. Monarhismul era o idee, şi încă nu o mişcare.

Strămutarea Romanovilor la Tobolsk, urmată de Revoluţia din Octombrie, îi îmboldise pe câţiva monarhişti să intre în acţiune, după atâtea luni de pasivitate. Dar, deşi ardeau de nerăbdare să facă ceva decisiv, nu a fost niciodată clar cum îşi imaginau ei să procedeze pentru salvarea familiei imperiale. Riscurile erau enorme. Dacă ar fi reuşit totuşi să pătrundă în Casa Libertăţii, detașamentul de pază ar fi opus rezistenţă şi s-ar fi vărsat mult sânge. În plus, în eventualitatea în care salvatorii ar fi izbutit să scape împreună cu familia imperială, ar fi fost urmăriţi. Nu exista nicio șansă de a folosi transportul fluvial spre nord, către Oceanul Arctic, sau spre sud, până la Tiumen, înaintea dezgheţurilor din primăvară. În lunile de iarnă, singura opţiune pentru a călători erau trăsurile cu cai sau săniile. Dacă grupul de fugari ar fi folosit drumul care ducea spre Tiumen sau spre Omsk, forţele bolșevice i-ar fi prins, de îndată ce Sovietul din Tobolsk ar fi dat alarma despre ceea ce se întâmplase. Cealaltă posibilitate ar fi fost ca grupul de eliberatori şi fugari să se îndrepte spre pădurile de dincolo de fluviul aflat în vestul oraşului, însă dacă ar fi ales această variantă, oricum ar mai fi trebuit să decidă încotro să meargă în continuare. Localităţile şi oraşele erau pline de duşmani. Evadarea din Casa Libertăţii ar fi fost doar începutul dificultăţilor.

Cea mai activă figură a cauzei monarhiste după Revoluţia din Februarie a fost Nikolai E. Markov, cunoscut în general drept Markov – II (sau Markov al II-lea), care condusese Uniunea Poporului Rus înainte de 1917 şi fusese deputat în Duma, începând din 1907.

Pântecos şi pletos, Markov era un personaj şocant. Fiind un antisemit virulent, folosea în glumă pseudonimul „Un neevreu”, în articolele din ziare. Markov – ÎI credea fanatic în autocraţie, iar principala lui critică la adresa lui Nicolae ca ţar era că cedase de prea multe ori în faţa opiniei politice liberale; refuza să accepte că Revoluţia din Februarie era un proces istoric ireversibil. Vedea în salvarea din detenţie a lui Nicolae şi în reinstaurarea lui la putere o necesitate urgentă.

Se pare că bancherul şi fabricantul de zahăr Karl laroşinski ar fi furnizat suma de 175.000 de ruble pentru planurile care erau urzite de grupările monarhiste.1 laroşinski era un specialist în operaţii financiare plin de energie, care a acumulat o vastă avere în timpul războiului. Deţinea pachetul majoritar de acţiuni în cinci mari bănci şi a făcut cunoştinţă cu familia imperială cu prilejul donării unor fonduri pentru spitalele de convalescenţi, unde Alexandra şi fiicele ei au lucrat ca surori de caritate până la Revoluţia din Februarie.2 Când Kerenski a devenit preşedintele Consiliului de Miniştri, laroşinki i-a propus un plan pentru refacerea finanţelor deficitare ale ţării. Se oferea să furnizeze asistenţă din resursele lui personale, neîndoielnic şi cu intenţia unui profit pentru el în viitor, în timp ce făcea tot posibilul să ajute Rusia. Kerenski a trimis proiectul spre examinare la Ministerul de Finanţe, care l-a respins imediat, iar după aceea laroşinki a dispărut din viaţa publică.3 Când bolşevicii au pus mâna pe putere la Petrograd, laroşinski l-a lăsat pe Markov – ÎI să-i împuie urechile cu maşinaţiile lui pentru eliberarea Romanovilor.

Markov – ÎI îi scrisese împărătesei pe vremea când erau încă înţ arskoe Selo, folosind-o drept curier pe Iulia (Lili) Dehn, confidenta Alexandrei. Când Romanovii au fost strămutaţi la Tobolsk, Markov – II a trimis un ofiţer de încredere, din regimentul aflat în Crimeea, pentru a lua legătura cu ei, în vederea organizării unei evadări. Spera, totodată, să o coopteze şi pe Anna Vărubova, însă aceasta a refuzat să colaboreze cu el şi s-a arătat nemulţumită de faptul că Markov – ÎI trimisese deja un ofiţer de armată în

1. Nicolae al II-lea și fiul său Aleksei, într-un moment de relaxare, în apropierea liniei frontului, în timpul războiului.

2. Nicolae al II-lea îmbrăcat în vechiul stil vestimentar specific conducătorilor din timpul Cnezatului Moscovei, pe care îl alegea uneori pentru aparițiile sale publice.

3. Grigori Rasputin, omul care putea să aline crizele de hemofilie ale țareviciului Aleksei.

4. Trenul imperial, în care Nicolae al II-lea semnase actul abdicării sale de la tron. Vremurile se schimbaseră, iar acum oamenii puteau să se adune ciorchine în jurul vagonului şi să vadă condiţiile în care îi plăcuse ţarului să călătorească.

5. Generalul Mihail Alekseev, şeful Statului-Major General: purtând ochelari, muncind din greu şi epuizat. Alekseev, cu tact, l-a presat pe Nicolae să abdice.

6. Marele duce Mihail, care a respins invitaţia fratelui său Nicolae de a-i urma la tron ca ţar. O decizie raţională.

7. Una dintre ciornele succesive ale actului de abdicare. Nicolae a făcut modificări cu creionul.

8. Nicolae şi Alexandra în vremuri mai fericite, cu cele patru fiice şi cu fiul lor.

Чрезвычайныя событія повели къ народнымъ волненіямъ. [illegible] стремится [illegible] съ [illegible] врагомъ. Судьба Россіи, честь геройской нашей арміи, благо народа, все будущее дорогого нашего отечества требуютъ доведенія войны во что бы то ни стало до побѣднаго конца. Жестокій врагъ [illegible] напрягаетъ послѣднія силы и уже близокъ часъ [illegible]. [illegible] тѣснѣе сплотить всѣ силы народныя для скорѣйшаго достиженія побѣды Мы, въ согласіи съ Государственной Думой, почли долгомъ совѣсти отречься отъ Престола Государства Россійскаго и сложить съ себя Верховную власть. Въ соотвѣтствіи съ установленнымъ основными законами порядкомъ Мы передаемъ Наслѣдіе Наше дорогому Сыну Нашему Государю Наслѣднику Цесаревичу и Великому Князю Алексѣю Николаевичу и благословляемъ ЕГО на вступленіе на Престолъ Государства Россійскаго. Возлагаемъ на брата Нашего Великаго Князя Михаила Александровича обязанность Правителя Имперіи на время до совершеннолѣтія Сына Нашего. Заповѣдуемъ Сыну Нашему, а равно и на время несовершеннолѣтія ЕГО Правителю Имперіи править дѣлами государственными въ полномъ и ненарушимомъ единеніи съ представителями народа въ Законодательныхъ Учрежденіяхъ, на тѣхъ началахъ, кои будутъ ими установлены. Во имя горячо

9. Alexandra, îngândurată, îngrijindu-l pe fiul ei Aleksei. Alexandra se blama pentru boala de care suferea Aleksei.

10. Alexandra, suferindă, în căruciorul ei cu rotile, la Ţarskoe Selo.

11. O scrisoare de la „Nicky”, trimisă din Ţarskoe Selo mamei sale Maria Fiodorovna, scuzându-se pentru scrisul tremurat şi povestind că îi preda lui Aleksei noţiuni de istorie şi geografie. Folosea încă vechile lui coli de hârtie cu antetul imperial.

Царское Село. 1917.

Моя горячо любимая дорогая Мама,

Пользуюсь удобнымъ случаемъ написать Тебѣ нѣсколько строкъ. Какъ давно мы ничего не слышали другъ отъ друга? У меня дрожитъ рука отъ болѣзни – извини за почеркъ.

на дрова. Иногда катаемся на пруду. Даемъ уроки дѣтямъ, и занимаюсь съ Алексѣемъ русской исторiей и географiей. —

Молитвенно и мысленно постоянно съ Тобою, моя милая Мама. Нѣжно обнимаю Тебя, Ксенiю и Ольгу. Дай Богъ отъ всего хорошаго. Христосъ съ Тобою, моя дорогая Мама.

Всѣмъ сердцемъ безгранично любящiй Тебя твой

Ники

12. Olga Romanova şi Anna Vărubova, confidenta nestatornică a mamei ei. Kerenski a dat ordin ca Vărubova să fie îndepărtată de la Palatul Aleksandr.

13. Monarhi veri, Nicolae al II-lea şi George al V-lea, înainte de Primul Război Mondial.

Cei doi semănau leit.

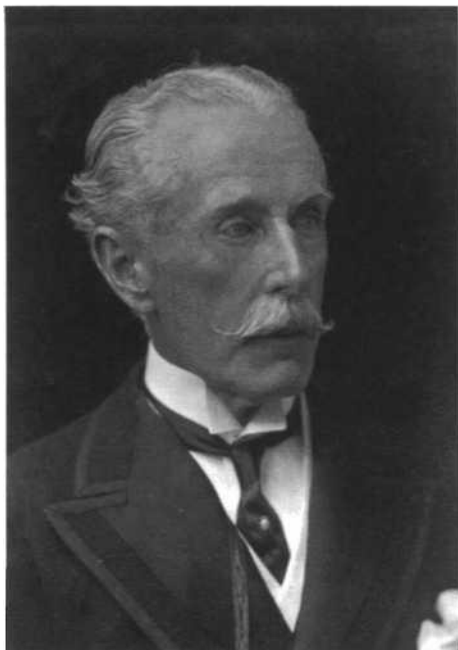
14. Aleksandr Gucikov, membru al Uniunii din 17 Octombrie, ministru de război în primul cabinet al Guvernului Provizoriu.

15. Aleksandr Kerenski, membru al Partidului Socialist Revoluţionar, ministru al justiţiei, care a devenit preşedinte al Consiliului de Miniştri, în iulie 1917.

16. Pavel Miliukov, membru al Partidului Constituţional Democratic (cădeţi) şi ministru al afacerilor externe după abdicarea lui Nicolae.

17. Sir George Buchanan, ambasador al Regatului Unit al Marii Britanii la Petrograd, în timpul războiului.

18. Lavr Kornilov, comandantul militar al Petrogradului, care a ajuns comandant suprem al armatei, în timpul guvernării Kerenski. Kornilov s-a întors împotriva lui Kerenski, în august 1917.

19. Aleksandr Kerenski printre ofiţeri de armată şi soldaţi, înainte de Revoluţia din Octombrie.

20. Casa Libertăţii. Tobolsk. unde Romanovii au fost ţinuţi prizonieri după plecarea din Ţarskoe Selo.

21. CD unitate a detaşamentului de gardă, într-o zi de iarnă, în faţa Casei Libertăţii.

vestul Siberiei. În opinia Vărubovei, Markov – ÎI nu făcea decât să zădărnicească eforturile ei de a asigura eliberarea Romanovilor; iar Boris Soloviov, care dirija din Tiumen operaţiunea pusă la cale de ea, a luat măsuri pentru a-l împiedica pe emisarul lui Markov – ÎI să acţioneze în Tobolsk.4

Soloviov, ofiţer de armată, la vârsta de douăzeci şi opt de ani în 1918 avea renumele de a fi un monarhist înfocat. Cu un temperament furtunos, fusese la un pas să se ia la bătaie cu adjunctul ministrului de comerţ şi industrie din Guvernul Provizoriu, Piotr Placiński, care l-a agasat vorbind despre guvernarea samavolnică din timpul lui Nicolae al II-lea.5 în loc să revină la regimentul său, a preferat să lucreze pentru laroşinski, pe care el şi alţii l-au convins să finanţeze o misiune de salvare la Tobolsk.6 Oricum, Soloviov nu era doar un înflăcărat susţinător al defunctei monarhii, ci fusese, totodată, un adept fidel al lui Grigori Rasputin. Prin intermediul lui Rasputin, i-a făcut curte fiicei acestuia, Matriona, cu care s-a şi căsătorit. Pentru Nicolae şi Alexandra era o recomandare extraordinară. Mulţi monarhişti ruşi aveau încă

opinii foarte diferite despre Rasputin; însă în tulburările politice radicale din 1917, când puţini erau cei care mai cutezau să îi ia apărarea lui Nicolae, Soloviov a dobândit o oarecare recunoaştere drept un om devotat din tot sufletul familiei Romanov. De asemenea, avea pregătirea militară necesară punerii în aplicare a unor proiecte riscante, care îi înfricoşau pe mulţi dintre foştii membri ai Curţii imperiale. Tânăr şi energic, Soloviov părea gata să se sacrifice pentru salvarea lui Nicolae şi a familiei sale.

În 20 ianuarie 1918, a plecat din Petrograd într-o călătorie spre Tobolsk, via Ekaterinburg şi Tiumen, cu bagaje care conţineau bani, ciocolată, parfumuri, rufărie şi cadouri de la oameni care îi cunoşteau pe Romanovi; de asemenea, avea cu el trei pachete cu scrisori de la Anna Vărubova, precum şi de la Vladimir şi Evghenia Voeikov – soţii Voeikov făcuseră parte din suita imperială înainte de Revoluţia din Februarie, el în calitate de comandant al Curţii, iar ea ca doamnă de onoare.7 Soloviov a avut grijă să-şi ascundă identitatea, iar pe timpul şederii în Tiumen s-a prezentat sub numele de Stanislav Korjenevski.8

Ulterior, avea să pretindă că îi dăduse banii primiţi pentru Romanovi valetului Aleksei Volkov, care îi înmânase la rândul lui împărătesei.9 încântată de cadou, aceasta a început o corespondenţă cu Soloviov.10 Volkov i-a transmis un mesaj din partea Alexandrei, care îl povăţuia să intre în legătură cu părintele Aleksei Vasilev.11 Soloviov era probabil cel căruia împărăteasa îi transmitea următoarea rugăminte, în 6 februarie 1918: „Daţi-mi de ştire ce părere aveţi despre situaţia noastră. Dorinţa noastră comună este să putem avea posibilitatea să trăim liniştit, ca o familie obişnuită, în afara politicii, a luptelor şi a intrigilor. Fiţi sincer în ceea ce îmi veţi scrie, fiindcă voi accepta scrisoarea dumneavoastră cu credinţa că sunteţi o persoană onestă”. 12 Soloviov a refuzat să manifeste un optimism exagerat: „Vă sunt profund recunoscător pentru sentimentele şi încrederea exprimate… în general, situaţia este foarte dificilă şi ar putea deveni critică. Am convingerea că este nevoie de ajutor din partea unor prieteni devotaţi, sau de un miracol, pentru ca totul să se termine cu bine şi pentru ca dorinţa Voastră pentru o viaţă liniştită să se adeverească. Cu sinceritate, al Vostru devotat B (oris)”. 13

Cam în această perioadă, Soloviov a decis să treacă prin dreptul Casei Libertăţii, la lumina zilei. Aşa cum fusese şi intenţia lui, a fost

zărit de Romanovi – Anastasia, Maria şi Tatiana stăteau la fereastră în acel moment şi priveau în jos pe stradă. împărăteasa i-a scris un bilet, pe care o servitoare i l-a dat lui Soloviov. Mesajul lui precedent fusese neclar în privinţa şanselor de a fi salvaţi, iar Alexandra nu vedea altă speranţă de eliberare decât cu ajutorul proniei cereşti:

Mi-aţi confirmattemerile: *vămulţumesc pentrusinceritateşi curaj*. *Prieteniisuntoriundevadeparteşi neştiuţi*, *orialtminterinuexistadeloc*, *iareumărognecontenitluiDumnezeuşi îmipunsperanţele doarînEl*. *Pomeneaţi deunmiracol*, *darnuedejaunmiracolcăDumnezeuv-atrimis aici*?! *DomnulsăvăaibăînpazaLui – cu recunoştinţă*, *A*.*14*

Alexandra nu-l întâlnise niciodată pe Soloviov, însă îşi urma instinctele şi se bizuia pe el. Era disperată. Soloviov era una dintre puţinele persoane din afara suitei de la Curte care reuşiseră să străpungă cordonul din jurul familiei Romanov şi al împrejurărilor în care se aflau. În ochii ei, întruchipa cavalerul perfect, dispus să se jertfească pe sine pentru cauza dinastiei şi a credinţei creştine.

Dar erau oameni în Tobolsk şi în alte părţi care îl judecau mult mai aspru pe Soloviov. Până şi soţia lui avea ce să-i reproşeze. Pentru Matriona, căsnicia cu el a fost întotdeauna dificilă, mai ales că Soloviov o bătea adeseori.15 Se plângea, de asemenea, din cauza atitudinii lui în privinţa banilor. În jurnalul ei, în data de 2 martie 1918, menţiona că laroşinski era unul dintre cei care îl susţineau financiar pe soţul ei: „Ştiu cât de mulţi bani i-a dat Ieroşinski (sic) lui Boria (i.e. Boris), însă el nu vrea să-mi dea niciun ban. Consideră că banii lui îi aparţin doar lui şi că banii mei sunt tot ai lui”. 16 În mod aproape cert, Soloviov băga în buzunar o parte din fondurile trimise pentru a uşura traiul Romanovilor sau pentru a-i salva. Se pare că nu transmisese împărătesei decât 35.000 de ruble, adică o mică parte din suma de 175.000 de ruble de la laroşinski.17 Câţiva ani mai târziu, laroşinski va depune mărturie că el nu avusese niciun fel de relaţii directe cu Soloviov. Desigur, e posibil ca laroşinski să nu fi avut informaţii despre filiera exactă a transferurilor financiare, după ce banii plecau din Petrograd; şi nici nu se ştie dacă suma era transferată global sau în tranşe separate. Oricum, Soloviov era considerat un escroc de către persoanele binevoitoare din anturajul familiei imperiale, care observau de aproape operaţiunea pusă la cale de el şi de părintele Aleksei Vasilev în Tobolsk.

Soloviov era un om care nu suporta să fie contrazis. Era totodată şi duplicitar, iar dacă se întâmpla ca vreunii dintre recruţii lui militari să îi conteste autoritatea, nu pregeta să îi denunţe în secret, invocând motive mincinoase în faţa Sovietului din Tobolsk, care îi băga imediat în arest.18 Tatiana Botkina îl dispreţuia şi nu avea o opinie mai bună nici despre Vasilev, un cleric care părea mai interesat să facă bani, decât să obţină eliberarea Romanovilor; presupunerea ei era că Vasilev trăgea sforile deopotrivă pentru a rămâne într-o lumină favorabilă, de pe urma căreia să poată profita, dacă s-ar fi întâmplat ca Nicolae să revină vreodată pe tron.19

Se întâmpla adesea ca Soloviov şi Vasilev să exagereze mărimea şi potenţialul „organizaţiei" lor, iar Vasilev, mare băutor, vorbea la beţie despre un plan de a elibera familia.20 Cei doi pretindeau că ar fi infiltrat 300 de foşti ofiţeri în structurile politice din Tobolsk. Deşi accepta ideea că în Tobolsk existau asemenea recruţi, Tatiana Botkina se întreba dacă erau într-adevăr atât de mulţi oameni bine pregătiţi, cum susţineau Soloviov şi Vasilev.21 În opinia ei, cei doi nu erau decât nişte mincinoşi şi fantezişti. Când a făcut cunoştinţă cu unul dintre recruţii lor, acesta i-a povestit cum sosise în Tiumen şi trăia acolo deghizat ca salahor.22 Tatianei Botkina i s-a părut semnificativ faptul că omul respectiv nu a mai ajuns la Tobolsk, ceea ce a făcut-o să concluzioneze că familiei imperiale i se dădeau speranţe fără niciun temei. În opinia ei, contele Iakov Rostovţev era singurul susţinător financiar, care izbutise să îl trimită pe unul dintre oamenii lui din Tiumen în călătorie spre nord, transmiţându-i astfel lui Dolgorukov 80.000 de ruble, prin intermediul doctorului Botkin. (Se pare că aceasta este suma de bani pe care Dolgorukov avea să o ia cu el la Ekaterinburg, în aprilie 1918.)

De asemenea, familia Botkin făcuse cunoştinţă cu un monarhist activ, *

care a trăit câteva luni în Tobolsk; însă s-a dovedit că acesta făcea parte dintr-o grupare care omisese complet să elaboreze vreun plan serios pentru salvarea Romanovilor.23 Într-adevăr, exista bănuiala tot mai mare că Soloviov nu era doar un escroc, ci şi un agent secret în slujba nemţilor. Dovezi concrete în acest sens au apărut abia în 1919, când asupra lui au fost găsite documente germane de spionaj,

iar Botkina a ajuns la concluzia că scopul lui fusese de a distruge familia imperială.24

Soloviov şi Vasilev nu i-au făcut o impresie bună nici tânărului subofiţer Konstantin Melnik, care a stat în Tobolsk în septembrie 1917 şi, apoi, din nou, în mai 1918. Acesta a ajuns la părerea că „organizaţia" lor era o şarlatanie. Din câte putea el să observe, cei doi confiscau o mare parte din banii destinaţi familiei Romanov şi nu făceau nimic pentru a aranja eliberarea lor. După unele informaţii, Vasilev ar fi cerut şi ar fi primit 14.000 de ruble, pentru scopuri care nu i-au fost dezvăluite lui Melnik, însă Melnik era convins că Vasilev nu avea nicidecum gânduri bune.25

Serghei Markov era un alt tânăr membru al forţelor armate, care s-a pus la dispoziţia lui Markov – II, pentru a servi cauza monarhistă. În ultimele zile dinaintea abdicării, reuşise să se infiltreze în Palatul Aleksandru, la Ţarskoe Selo, unde o întrebase pe împărăteasă cum ar fi putut să o ajute.26 Ca ofiţer demn aparţinând Cavaleriei din Crimeea, Markov a considerat că răzvrătirile care au avut loc în Revoluţia din Februarie erau acte de >

trădare.27 Markov a plecat spre Tobolsk în martie 1918, sub identitatea falsă a unui negustor pe nume Marcenko, pentru a elabora un plan de salvare adecvat.28 A ignorat o avertizare din partea liderului grupării sale, Markov – II, potrivit căreia fondurile erau insuficiente pentru o acţiune de o asemenea anvergură. În Tiumen, l-a căutat pe Soloviov, care intrase deja în legătură cu Romanovii. Tot ce a aflat de la Soloviov l-a convins că putea să-şi ducă la bun sfârşit misiunea. Călătorind cu o sanie-poştalion, a sosit la Tobolsk şi a tras la un hotel aproape gol, nu departe de centru, unde nişte bolşevici erau principalii lui colocatari. Deşi aceştia acţionau pentru distrugerea comerţului privat în Rusia, Markov a pretins că era un simplu negustor: trebuia să aibă grijă cum se comporta.29

Discret, Markov a intrat în contact cu Sophie Buxhoeveden şi i-a arătat pachetele pe care le adusese de la Petrograd. Buxhoeveden i le-a dat valetului Volkov, care le-a introdus în Casa Libertăţii, 30 Markov s-a prezentat la eparhia locală, condusă de episcopul Ghermoghen, a doua zi după ce a participat la o slujbă în biserică, şi a explicat cu ce scop venise în Tobolsk.

Ghermoghen i-a spus: „Dumnezeu te va răsplăti pentru asta". 31 Markov a luat legătura şi cu părintele Aleksei, la mănăstirea Abalak, unde locuia şi Kirpicinikov, un servitor al Romanovilor.32

Kirpicinikov era una dintre cele mai umile figuri din anturajul familiei Romanov; slugărea prin bucătărie şi se ocupa de porcii pe care Romanovii îi cumpăraseră după ce ajunseseră la Tobolsk. (Creştea şi el porcii lui, pe care îi ţinea într-un ţarc separat în curte.) Neîngrijit, dar extraordinar de vânjos, Kirpicinikov era iubit pentru lealitatea lui, însă cei din casă detestau faptul că obişnuia să gătească pentru familie şi animale, folosind aceleaşi oale şi cratiţe. Kirpicinikov uita mereu care era părerea celorlalţi, însă în unele zile mirosul era prea puternic, iar Romanovii şi însoţitorii lor fugeau pe scări în sus, în încăperile de la primul etaj, închizând bine uşile în urma lor. Gibbes, cusurgiu de felul lui, nu suporta să fie în Casa Libertăţii când Kirpicinikov pregătea mâncarea pentru porci; decât să fi îndurat miasmele oribile, prefera să pretindă că era bolnav de gripă şi se băga în odaia lui, stând zile întregi, iarna, cu ferestrele deschise. Însă soldaţii din detaşamentul de pază aveau încredere în Kirpicinikov, care putea astfel să aducă scrisori şi dulciuri în Casa Libertăţii, pentru familia Romanov.33

Împărăteasa păstra o amintire vie despre Markov şi i-a răspuns pe un ton vesel la scrisoare, mulţumindu-i şi pentru cărţi. La trimis un dar prin părintele Aleksei: „Micului M., multe mulţumiri de la Şef şi un cadou de la înălţimile lor, o pipă mare din fildeş". Preotul i-a explicat că Alexandra nu ştiuse ce să îi dea, însă spera să-şi amintească de ea de fiecare dată când îşi aprindea pipa.34 De asemenea, în scurt timp Alexandra s-a arătat îngrijorată pentru soarta lui Markov, având în vedere că era posibil să fie recunoscut atât de Kobâliński, cât şi de Bitner, care îl văzuseră la Ţarskoe Selo şi ar fi putut decide să îl denunţe. Deşi le era de ajutor Romanovilor, Kobâliński era unul dintre cei numiţi în funcţie de Guvernul Provizoriu şi, în ultimă instanţă – considera Alexandra –, nu trebuiau să aibă încredere în el. Îl sfătuia de aceea pe Markov să se întoarcă la Soloviov, care locuia acum în Pokrovskoe.35 Însă lui Markov nu-i stătea în fire să-şi păzească pielea. După ce a schimbat astfel câteva mesaje cu împărăteasa, s-a plimbat o vreme prin faţa Casei Libertăţii, ca să poată fi văzut de Romanovi. Întâmplarea a făcut ca Alexandra să fie pe balcon şi să-l zărească atunci când trecea pe stradă. În 25 martie 1918, scria în jurnalul ei: „L-

am văzut trecând pe fostul meu ofiţer din Crimeea, Markov, şi pe Ştein, de asemenea”. 36

Totuşi, mai mult de atât Markov nu a reuşit să facă în încercarea lui de a-i salva. Episcopul Ghermoghen nici nu s-a mirat, deoarece el ajunsese deja la concluzia că mişcarea monarhista în Rusia rămânea slab organizată, după ce fusese spulberată de revoluţia care îi izgonise pe Romanovi de la putere.37 Markov era îndrăzneţ, chiar impertinent, însă nici el nu putea face mai mult, decât să se preumble ţanţoş pe stradă, prin faţa Casei Libertăţii.

Iritat de inerţia celorlalţi monarhişti, Markov făcea continuu planuri pentru eliberarea Romanovilor. Aşa cum vedea el lucrurile, existau câteva posibilităţi. O soluţie ar fi fost ca Markov – ÎI să adune cât mai mulţi ofiţeri de cavalerie şi să-i trimită de urgenţă la Tobolsk. Îşi făcea socoteala că izolarea geografică a oraşului ar lucra în favoarea lor şi conta pe ajutor din partea monarhiştilor aflaţi la Tiumen. De asemenea, existau simpatizanţi şi în forţele Armatei Roşii, pe care Markov credea că i-ar fi putut organiza pentru a efectua un raid asupra Casei Libertăţii. O altă idee era să stârnească o răscoală ţărănească fictivă împotriva bolşevicilor, în afara Tobolskului, şi să profite de starea de urgenţă apărută pentru a aduce forţe armate în oraş, care să asigure eliberarea familiei imperiale. Markov credea că putea pregăti acest lucru, deschizându-le calea monarhiştilor să dezerteze din Armata Roşie şi să se strecoare în Tobolsk, rămânând ascunşi până la momentul critic. Esenţial era să concentreze un nucleu militar decisiv
>

lângă Casa Libertăţii.38

Nicolae căuta şi el motive să-şi păstreze optimismul. Simţea instinctiv că, de fapt, Kobâliński era bine intenţionat şi se arăta sever cu familia imperială doar de ochii soldaţilor din detaşamentul de pază.39 Se înţelegeau bine amândoi, aşa cum reiese din însemnările lui Nicolae în jurnalul său: „Kobâliński este cel mai bun prieten al meu”. 40 Tatiana Botkina considera că Romanovii se bucurau de mult sprijin în Tobolsk, numai că nimeni nu îndrăznea să-şi arate simpatia făţiş; aşa cum le spunea unor apropiaţi de-ai ei, avea convingerea că Nicolae ar fi găsit nenumăraţi soldaţi şi barcagii care să-l ajute, dacă ar fi făcut o tentativă concretă de a evada din captivitate.41 Se zvonea chiar că un grup de puşcaşi, sub comanda caporalului Malîşev, îl anunţaseră pe

Kobâliński că, dacă s-ar organiza vreo misiune de salvare în timp ce erau la post, ei nu ar interveni.42 Bizuindu-se pe asemenea indicii, Alexandra îi asigura pe membrii familiei şi pe cei din suită că în detaşamentul de la Casa Libertăţii existau subofiţeri care simpatizau în taină cu Nicolae şi nutreau un sentiment de vinovăţie pentru ceea ce avusese el de pătimit. Sublinia, de asemenea, că acei oameni continuau pe furiş să lase daruri cu pâine nedospită şi flori pentru familia Romanov.43

Cum, într-adevăr, se putea explica acest lucru, dacă toţi îi urau pe Romanovi? Numai că Alexandra omitea faptul că fostul imperiu reprezenta o societate divizată şi ca multe milioane de cetăţeni continuau să-l deteste pe Nicolae cel Sângeros sau, în cel mai bun caz, le era indiferentă soarta lui. Era firesc ca membrii familiei să încerce să se consoleze cu ideea că erau iubiţi de majoritatea ruşilor de rând. Însă gândurile lor erau rupte de realitate în acea Rusie revoluţionară.

23

Viitorul Rusiei

Pe toată durata captivităţii, Nicolae nu a manifestat niciodată regrete pentru felul cum își ocârmuise ţinuturile. El și Alexandra credeau cu înfocare că tulburările politice și militare din Rusia erau întru totul produsul unor forţe alogene malefice. În viziunea lui Nicolae, Revoluţia din Februarie 1917 era o calamitate naţională absolută, iar dacă s-a gândit vreodată că, în cazul în care s-ar fi comportat altfel, ar fi putut eventual să prevină dezastrul, a preferat să-și păstreze pentru sine asemenea consideraţii, mândrindu-se, în schimb, că își îndeplinise îndatoririle, așa cum îi explica lui Gilliard: „Am jurat când am urcat pe tron să păstrez intactă forma de guvernare pe care am primit-o de la tatăl meu și să o predau mai departe ca atare succesorului meu”. 1 După ce a părăsit Ţarskoe Selo, nu a mai menţionat niciodată criza abdicării. Nu acelaşi lucru se putea spune şi despre Alexandra, care în permanenţă avea resentimente pentru ceea ce se întâmplase şi care era convinsă că Nicolae nu ar fi renunţat niciodată la tron, dacă ea ar fi stat cu el în Moghilev, şi nu cu familia. Dar nu îi purta pică soţului ei pentru asta. Ceea ce se întâmplase era de domeniul trecutului, iar responsabilitatea ei acum era să facă faţă situaţiei, indiferent cum ar fi evoluat lucrurile; dragostea ei pentru

Nicolae rămânea intactă, cum intactă era şi nevoia ei pentru dragostea lui.

Romanovii detestau tot ce avea legătură cu Revoluţia din Octombrie, iar când au aflat că guvernul sovietic înlocuise calendarul iulian cu cel gregorian folosit în restul Europei, Nicolae a fost îngrozit. S-a trezit dimineaţa în 1 februarie 1918, constatând însă că data era depăşită cu aproape două săptămâni. îl deranja ideea de a pierde treisprezece zile întregi şi prezicea: „Nu se va mai isprăvi de-acum înainte cu neînţelegerile şi confuziile de tot felul". 2

Totuşi, Nicolae nu simţea nevoia să comenteze despre celelalte măsuri politice şi economice adoptate de guvernul sovietic. Era cu totul altceva când venea vorba de chestiuni legate de Germania, război şi forţele armate ruseşti. În 20 februarie 1918, scria: „Judecând după telegrame, războiul cu Germania s-a reluat, din moment ce armistiţiul a expirat; se pare însă că nu ne-a mai rămas nimic pe front, armata a fost demobilizată, armele şi proviziile au fost azvârlite în voia sorţii şi a inamicului care ne atacă: ruşine şi oroare! J

Nicolae simţea durerea patriotului în faţa înfrângerii militare; nu-şi putea imagina că ar exista vreun om care să nu vrea să lupte împotriva germanilor. Avea mentalitatea ostaşului care lupta pe viaţă şi pe moarte. Din punctul lui de vedere, onoarea Rusiei fusese terfelită. În 25 februarie 1918, adăuga: „Astăzi, au sosit telegrame care anunţau că bolşevicii, sau Sovnarkom cum îşi spun ei, trebuie să accepte pacea în condiţiile umilitoare ale guv (ernului) german, deoarece forţele inamicului înaintează şi nu există nimic pentru a le opri. Este un coşmar". 4

Dar cum îşi explicau Nicolae sau Alexandra năruirea Rusiei? Când vorbea cu Gilliard, Nicolae îl blama pe Kerenski pentru prăbuşirea armatei, chiar dacă Kerenski nu dorise să se întâmple aşa. Avea o părere mult mai sumbră despre Lenin şi Troţki, pe care îi considera trădători cu bună ştiinţă, primind mari sume de bani ca să lucreze pentru germani.5 în viziunea lui, Tratatul de la Brest-Litovsk era o ruşine pentru Rusia şi o trădare faţă de Aliaţii occidentali. Pe măsură ce lunile treceau, pe Nicolae îl apăsau gânduri sfâşietoare despre prăbuşirea armatei, dezmembrarea teritorială şi umilinţa diplomatică. Dizolvarea armatei în 1917 îl îndurerase la fel de profund ca trauma personală suferită de el. Dar nu-şi imaginase niciodată ca un

guvern rus să poată semna un tratat de pace de genul celui pe care Lenin ţinuse morţiş să îl obţină, cu toate că Lenin însuşi îl numea „obscen”.

Nicolae şi Alexandra aveau un dispreţ suveran pentru Wilhelm, care în opinia lor depăşise limitele unui comportament respectabil.6 Pentru unele lucruri, nu exista nicio scuză, chiar şi în vâltoarea războiului. Înainte de 1917, Alexandra îi spusese valetului Volkov: „(Wilhelm) este un actor, un cabotin remarcabil, un om prefăcut”. După semnarea Tratatului de la Brest-Litovsk, a exclamat: „Ştiam cât e de abject ca om, dar niciodată n-am crezut că s-ar putea coborî atât de jos, încât să bată palma cu bolşevicii. Ce infamie!” 7 Fiind prin naştere prinţesă de Hesse, Alexandra nu dăduse niciodată prea multă importanţă familiei de Hohenzollern. Bitner a asistat la tiradele ei în Tobolsk împotriva Kaizerului şi a Germaniei conduse de el. Alexandra îi explica lui Kobâliński: „Lumea mă acuză că îi iubesc pe germani. Nimeni nu ştie cât de mult îl urăsc eu pe Wilhelm, pentru tot răul pe care l-a adus asupra Patriei mele!” A subliniat că se referea la Rusia, şi nu la ţara ei natală. împărăteasa prevestea că în curând şi Germania avea să se dezmembreze, năruindu-se la fel ca Rusia – şi nu spunea asta doar bucurându-se de nenorocirea altuia. Îi scria generalului Aleksandr Sâroboiarski, fostul ei pacient din spitalul de la Ţarskoe Selo: „În opinia mea, această «molimă» se va întinde în Germania, însă va fi cu mult mai periculoasă şi mai rea acolo. Or, în asta văd eu unica salvare pentru Rusia”. 8

Când, în 19 martie 1918, Nicolae a aflat de la Vasili Dolgorukov despre o relatare din presă, potrivit căreia nemţii cereau garanţii privind sănătatea şi siguranţa familiei Romanov, fostul împărat a răbufnit indignat: „Dacă nu este vorba de o manevră pentru a mă discredita, oricum rămâne o mare ofensă care mi se aduce astfel!” 9 întreaga familie s-a disociat de tot ce era german. Fiicele soţilor Romanov au aruncat cadourile pe care le primiseră de la Kaizerul Wilhelm într-un voiaj cu iahtul.10

Romanovii se consolau cu fantezii despre soldăţimea Rusiei. Alexandra îi scria Annei Vărubova:

Estecevaciudatînfirearuşilor – un inspoatefoarterepedesădevinăordinar, râu, crudşi iraţional, însăînacelaşi timpaceapersoanăpoatesăfieşi altfel.

Lucrulacestasenumeşte lipsadecaracter. Esenţialmente, sunttoţi nişte copiimarişi needucaţi. Esteunfaptbinecunoscutcă, învremeaunorrăzboaielungi, toatepasiunileseînteţesc. Esteoribilcesepoateîntâmplacândîncepsăomoare, sămintă, săfureşi săîntemniţeze, însănoitrebuiesăîndurăm, sănepurificămşi sărenaştem.11

După ce Gărzile Roşii din Omsk s-au răzvrătit, Klavdia Bitner şi-a pierdut răbdarea, când Alexandra a declarat că, dacă ofiţerii ar avea o iniţiativă, trupele s-ar supune.12 Alexandra a mai adăugat: „Lumea spune că soldaţii sunt răi. Dar ei sunt buni. Doar uită-te la ei. Îi vezi cum privesc în jur şi zâmbesc. Sunt oameni buni”. 13 Bitner, care socotea toate astea nişte aiureli fără sens, i-a spus Alexandrei că era ruptă de realitate şi nu avea habar ce gândeau, de fapt, soldaţii despre ea. Faptul că se comportau respectuos în prezenţa familiei nu avea nicio relevanţă. În timp ce Alexandra credea că soldaţii ruşi erau „minunaţi, simpli, buni”, Bitner insista că aceiaşi soldaţi se purtau îngrozitor cu ofiţerii lor.14

Nimeni, de fapt, nu îi vorbise Alexandrei atât de tranşant de când venise ea în Rusia, în 1894, şi nu şi-a putut stăpâni lacrimile. O înfuria în special afirmaţia lui Bitner care îi spusese că era ruptă de realitate. Alexandra a exclamat că ea ştia ce vorbeau alţii despre ea. Erau doar generalităţi incendiare. Aşa cum se întâmplă adesea în orice dispută, niciuna dintre cele două femei nu enunţa argumente perfect clare. Când a avut răgazul să reflecteze la ceea ce se spusese, Bitner a bănuit că Alexandra ar fi presupus că Bitner o critica pentru relaţia ei cu răposatul Rasputin. Lucrul acesta rămânea dureros şi acum în sufletul Alexandrei.15 De fapt, Bitner se referea la ceea ce se întâmplase în forţele armate. Voia să o facă pe împărăteasă să înţeleagă, o dată pentru totdeauna, că nu ştia nimic despre greutăţile prin care trecuse armata în Marele Război. În opinia lui Bitner, era absurd să subliniezi contrastul dintre ofiţeri şi soldaţi. Discuţia lor în contradictoriu a continuat aşa mult timp, fără ca vreuna dintre ele să cedeze câtuşi de puţin. Supărate şi extenuate, s-au despărţit certate în ziua aceea, iar Bitner a refuzat să vină la cină împreună cu ceilalţi, invocând o durere de cap. Alexandra i-a trimis un bilet, rugând-o să nu fie furioasă pe ea: cineva găsise ac de cojocul ei.16

Dar împărăteasa nu avea de gând să-şi schimbe felul de a fi şi, pur şi simplu, indiferent de subiect, nu se putea abţine să nu vorbească

de parcă ea ar fi ştiut totul cel mai bine. În materie de religie, era fermă şi exigentă. Restul suitei a înţeles acest lucru şi a suspendat scenetele de duminică seară – „spectacolele”, cum le numeau ei –, când a început Postul Mare, iar Gibbes a demontat instalaţia de lumini.17 Familia a început să postească în aşteptarea Paştelui, Alexandra pretinzând ca toată lumea din casă să facă la fel. Totuşi, Bitner nu ţinea post, de obicei, decât în săptămâna Patimilor, explicând că aceasta era intenţia ei şi acum. Toţi au putut vedea pe faţa Alexandrei cât de mult o deranja atitudinea ei. Însă Bitner, la fel ca Alexandra, nu avea de gând să-şi schimbe felul de a fi.18

Bitner avea sentimente mai bune pentru Nicolae. Din ceea ce vedea şi auzea în Casa Libertăţii, obiectivul primordial al împăratului era să poată trăi ca soţ şi tată în sânul familiei lui. În viziunea lui Bitner, Nicolae tânjea să ducă o viaţă liniştită şi nu ar mai fi acceptat niciodată să revină la tron.19 Gilliard avea să infirme acest punct de vedere, susţinând că, cel puţin pentru o vreme, Nicolae şi Alexandra au continuat să spere că până la urmă vor domni din nou. E posibil ca acesta să fi fost şi motivul pentru care au renunţat la năzuinţa lor iniţială de a pleca în exil în străinătate, sau poate, pur şi simplu, şi-au dat seama că liderii sovietici nu aveau să îi lase niciodată să plece. Nicolae îi pomenea adesea lui Kobâliński cât îi era de groază că el şi membrii familiei lui ar putea fi expediaţi în străinătate.20 Cuplul imperial rămânea statornic în voinţa de a îndura orice vitregii le-ar fi rezervat soarta, iar din câte se pare Alexandra i s-ar fi confesat astfel lui Gilliard: „Prietenul nostru (Rasputin) prezisese toate aceste pătimiri, însă a spus că după tot acest Calvar va urma o lungă şi prosperă perioadă de tihnă”. 21 În plus, fetele vorbeau adesea despre întoarcerea laţarskoe Selo. Olga era o excepţie, intuind cumva că asemenea visuri erau nerealiste, iar tatăl ei părea să îi dea dreptate. În adâncul sufletului său, Nicolae admitea că nu avea să mai fie niciodată monarh.22

Această chestiune o preocupa pe Bitner, care îl întreba pe tânărul Aleksei: „Cum ar fi dacă tu ai urca pe tron?” Cu iuţeala unei săgeţi, băiatul a spus: „Nu, s-a terminat cu toate astea!” Bitner a insistat: „Bine, dar dacă s-ar ajunge din nou în situaţia ca tu să domneşti?” Aleksei i-a dat o replică interesantă: „Va fi necesar atunci să fie luate măsuri ca eu să ştiu mai mult despre ceea ce se întâmplă în

jurul meu”. O auzise cumva pe mama lui vorbind despre modul cum unii oameni îl păcăliseră pe tatăl lui? Era aceasta o străfulgerare a capacităţii lui de a fi un conducător mai exigent – şi mai eficient – decât fusese Nicolae? Bitner aşa considera. În opinia ei, Aleksei avea deja ideile lui. L-a întrebat ce ar face cu ea, dacă ar fi ţar. Băiatul i-a spus că ar construi un spital pe care ea să-l administreze şi ar păstra totul în ordine.23 De asemenea, Bitner credea că Aleksei nu împărtăşea reverenţa familiei lui pentru Rasputin. Aceasta a fost concluzia ei, după un incident minor petrecut când făcea lecţii cu Aleksei, în timp ce băiatul era bolnav în pat. Pe măsuţă, se afla de obicei o fotografie înrămată a preacuviosului răposat. La un moment dat, rama cu fotografia a căzut de pe masă şi Bitner a vrut să o ridice de pe jos. Aleksei i-a spus să o lase acolo. În mod evident, suvenirul acela nu însemna mare lucru pentru el, Bitner sesizând chiar o undă de ironie în vocea lui.24

Dacă, într-adevăr, Aleksei nu mai împărtăşea admiraţia părinţilor lui pentru Rasputin, Nicolae şi Alexandra, în schimb, rămâneau neclintiţi în atitudinea şi sentimentele pe care le aveau de ani de zile. În opinia lor, nimic din ceea ce se întâmplase începând cu martie 1917 nu putea justifica sfârşitul Imperiului Rus. Fiind prea mândri ca să-şi plângă de milă, se pregăteau sufleteşte să îndure orice le rezerva viaţa în continuare.

24

Marşul tovarăşilor

5 5

Până şi cea mai firavă şansă de eliberare s-a spulberat în 26 martie 1918, când, complet pe neaşteptate, un detaşament al Gărzilor Roşii, alcătuit din 250 de luptători, a apărut în Tobolsk, trimis de Comitetul Executiv al Sovietului Regional vest-siberian din Omsk.1 Pierre Gilliard anticipa tot ce putea fi mai rău. Trupele din Omsk erau gălăgioase şi recalcitrante, iar ura lor împotriva dinastiei se manifesta printr-un comportament scandalos.2 Alexandra refuza să vadă lucrurile atât de sumbru ca Gilliard şi se amăgea că unii dintre nou-veniţi ar fi fost ofiţeri monarhişti deghizaţi, însă era doar o ipoteză clădită pe speranţe. Spre deosebire de ea, Gilliard avea perspicacitatea de a sesiza aspectele dure ale realităţii.3

Pe o distanţă de sute de kilometri în jurul Tobolskului, Omsk şi Ekaterinburg erau cele două citadele ale bolşevismului. Omsk era capitala regiunii de vest a Siberiei, în timp ce Ekaterinburg era centrul regional al Uralului, însă între cele două oraşe exista o mare rivalitate privind problema Romanovilor.4 Autorităţile centrale delegaseră autoritatea asupra acestor chestiuni oraşului Omsk, pentru simplul motiv că Tobolsk era situat în regiunea vestică a Siberiei, însă Ekaterinburg se fălea că ar fi avut mai multă vigoare revoluţionară şi, de aceea, dorea să îşi asume controlul situaţiei. Oricum, bolşevicii din cele două oraşe erau de acord că situaţia curentă era intolerabilă. Din punctul lor de vedere, Tobolsk era un teritoriu inamic. Încă avea un soviet condus de eseri şi de menşevici. Detaşamentul militar care îi păzea pe Romanovi fusese încropit din regimente care serviseră în Ţarskoe Selo. Kobâliński fusese numit în funcţie de către Kerenski şi rămăsese la post după plecarea lui Pankratov.5 Circulau nenumărate zvonuri potrivit cărora familia imperială spera să poată fugi în Japonia, folosind Calea Ferată Transsiberiană. Bolşevicii îşi făceau griji că nu exista nimeni în Tobolsk pe care să se fi putut bizui pentru a împiedica evadarea.6 în timp ce activiştii din Ekaterinburg dezbăteau ce era de făcut, cei din Omsk au acţionat.7 Conducătorul detaşamentului, comisarul V.D. Dutman, a sosit cu două zile înainte de forţa principală şi a rechiziţionat o cameră în Casa Kornilov.8 Nu fusese aşteptat, şi nici invitat. Înalt, cu ochi albaştri-cenuşii şi o figură impenetrabilă, avea alura unui om care ştia cum să fie implacabil în susţinerea cauzei revoluţionare. (Şi, într-adevăr, din câte se pare, el a fost cel care mai târziu a semnat condamnarea la moarte a episcopului Ghermoghen.) 9 în plus, ceilalţi locatari din Casa Kornilov au devenit bănuitori, aflând că avea origini letone-evreieşti.10 în zilele care au urmat, a fost incapabil să ţină în frâu Gărzile Roşii care veniseră după el din Omsk, sub comanda comisarului A.D. Demianov şi a adjunctului său, Degtiariov. Demianov fusese exmatriculat dintr-un seminar de teologie ortodoxă; Degtiariov fusese cândva un subofiţer de cavalerie şi, pe vremea când studia la Universitatea din Sankt-Petersburg, făcuse parte din organizaţia ultrareacţionară Uniunea Arhanghelului Mihail.11 Dutman, Demianov şi Degtiariov făceau după cum îi tăia capul, neţinând seama de legi sau de uzanţe. Tobolsk, oraşul care scăpase de

debandada din marile centre urbane, a fost aruncat în haos, când oamenii din Omsk s-au dezlănţuit ca apucaţii.

În 29 martie 1918, au mărşăluit spre Casa Libertăţii şi au înfruntat detaşamentul de gardă. Cu riscul de a declanşa violenţe, oamenii din Omsk au pretins să intre în clădire.12 Nimeni nu ştia cum să îi trateze. Discuţiile dintre cele două detaşamente au calmat cumva situaţia, însă atmosfera a rămas incertă.

A fost o uşurare pentru locatarii din Casa Libertăţii, când Dutman a menţionat că, deocamdată, principala lui prioritare era să pună Sovietul din Tobolsk sub controlul bolşevicilor şi să facă din el centrul puterii în oraş. Toate celelalte instituţii publice urmau să fie desfiinţate, dacă nu se subordonau „puterii sovietice”. Demianov a anunţat închiderea vechilor organisme de guvernare locală, cum era bunăoară duma municipală, şi înfiinţarea unui „consiliu al economiei poporului” Transformările politice nu erau suficiente. Trezit din adormire, Tobolsk trebuia să treacă prin revoluţia economică, aşa cum se întâmplase de câteva luni deja în alte centre urbane din Rusia.13 în timpul acestui proces, Dutman considera că nu avea niciun rost să perturbe activitatea lui Kobâliński. În schimb, Dutman a aranjat să fie ales secretar al sovietului municipal, unde îşi petrecea aproape tot timpul. Kobâliński urmărea evoluţia lucrurilor de la distanţă, deşi avea şi el tendinţe antisemite, iar mai târziu s-a plâns că bolşevizarea a servit ca autoritatea dominantă să ajungă în mâinile evreilor.14 însă Dutman îl lăsa în pace, iar Kobâliński făcea şi el ce putea ca să păstreze atmosfera liniştită din Casa Libertăţii şi să-i ferească pe Romanovi să se frământe prea mult, cum păţea el, din cauza agravării situaţiei.

Vladimir Kosarev, preşedintele Comitetului Executiv al Sovietului Regional vest-siberian, le-a scris lui Lenin şi lui Troţki, în 28 martie 1918, din Omsk. Trecuseră aproape două luni de când Sovnarkom îl însărcinase să supervizeze politica din Tobolsk. Avusese de rezolvat o serie de dificultăţi pe plan local în Omsk, înainte de a putea trimite un detaşament la Tobolsk, situat la distanţa de 650 de kilometri. Kosarev era un conducător bolşevic tipic, vibrând de zel revoluţionar şi de iniţiativă, însă Gărzile Roşii din Omsk răspundeau acum de oraş, iar Kosarev ţinea legătura cu Dutman, Demianov şi Degtiariov prin telegraf. Ceea ce a aflat a fost suficient pentru a se convinge că Lenin şi Sverdlov subestimaseră pericolul situaţiei.

Sovnarkom demobilizase armata imperială, fără să fi decis înainte ce aveau să pună în locul ei. Detaşamentul de gardă de la Casa Libertăţii provenea din vechea armată, iar soluţia lui Kosarev era acum să îl înlocuiască cu trupe din Omsk. Le-a cerut lui Lenin şi lui Sverdlov să îl împuternicească să numească alţi comisari şi să îi informeze în acest sens pe cei aflaţi în funcţie la Tobolsk.15

Situaţia din Tobolsk era și mai turbulentă chiar decât ar fi putut să își dea seama Kosarev de la o asemenea depărtare. Când Gărzile Roşii trimise de el din Omsk au dat buzna în oraş, tot cam atunci au venit din Tiumen, spre nord, alţi cincizeci de luptători din Gărzile Roşii. Nicolae era oripilat, descriindu-i pe aceştia drept nişte „bolşevici-tâlhari” Unitatea armată din Tiumen a călătorit în cincisprezece troici cu zurgălăi. Oriunde mergeau, provocau o agitaţie şi o zarvă cumplită. Era limpede că locuitorii Tiumenului nu aveau habar de uzanţele disciplinei militare. Dacă despre Gărzile Roșii din Omsk se putea spune că erau turbulente, atunci aceşti nou-veniţi reușeau cu siguranţă să aducă iadul pe pământ.16 Kobâliński a rugat-o pe împărăteasă să nu mai stea afară pe balcon, timp de trei zile. S-a discutat chiar la un moment dat despre eventualitatea de a muta familia imperială într-o clădire a bisericii pe colina principală a oraşului, unde ar fi fost mai în siguranţă.17 Informaţiile erau tot mai alarmante.

Deși Nicolae nu putea observa mare lucru din interiorul Casei Libertăţii, putea în schimb foarte bine să-i audă pe puşcași cum cântau la balalaică până la cinci dimineaţa.18 Gărzile Roşii din Tiumen puseseră piciorul în prag şi pretindeau să mănânce şi să bea pe gratis. Trupele din Omsk erau la fel de alarmate de noua situaţie, cum erau şi oamenii din subordinea lui Kobâliński; cu toţii s-au unit şi i-au azvârlit afară din oraş pe intruși, punând capăt scandalurilor.19 La o săptămână după sosirea lor la Tobolsk, spre satisfacţia generală, Gărzile Roşii din Tiumen au plecat înapoi acasă.20

Comitetul Executiv al Sovietului Regional Ural considera de câteva săptămâni că avea un rol de jucat în rezolvarea situaţiei din Tobolsk. Kosarev făcuse prea puţin de când primise însărcinarea din partea Sovnarkom-ului, iar pericolele în Tobolsk continuau să se amplifice vertiginos. Câţiva ani mai târziu, Aleksandr Beloborodov a spus că în Ekaterinburg exista temerea că germanii ar putea exercita presiuni asupra lui Lenin, pentru a obţine eliberarea familiei imperiale.

Conducătorii din Ural se împotriveau cu fermitate unui asemenea deznodământ şi erau decişi, la nevoie, să îl „lichideze” pe Nicolae.21 Deja în februarie 1918, plănuiau să guverneze în Tobolsk printr-o troică sub conducerea preşedintelui lor adjunct, Boris Didkovski. Comuniştii din Ekaterinburg trimiteau astfel una dintre cele mai complexe personalităţi din rândurile lor. Didkovski era un fost emigrant şi un geolog licenţiat, care îmbina fervoarea revoluţionară cu o bună cunoaştere a lumii din afara Rusiei. După Revoluţia din Octombrie 1917, a deţinut posturi importante în industria aurului şi a platinei, răspunzând totodată de multe naţionalizări în economia din Ekaterinburg – se inspira din anuarul telefonic al oraşului, atunci când voia să decidă ce întreprinderi urmau să treacă în mâinile statului.22 Instrucţiunile cu care a plecat din Ekaterinburg erau să preia controlul în Tobolsk, în colaborare cu Comitetul Executiv al Sovietului Regional vest-siberian din Omsk.23

Şi aşa, la doar câteva zile după ce Gărzile Roşii din Omsk au apărut în Tobolsk, un alt detaşament de Gărzi Roşii, format din 400 de luptători, a venit în oraş din Ekaterinburg.24 Beloborodov şi Didkovski plasaseră detaşamentul sub comanda lui Pavel Hohriakov, care a călătorit deghizat în negustor, deoarece duşmanii bolşevismului erau numeroşi în vestul Siberiei. Hohriakov a pretins că era logodnicul unei bolşevice din Ekaterinburg, a cărei mamă locuia în *uezd*[4]*-ul* învecinat Ialutorovsk.25 În realitate, Hohriakov provenea dintr-o familie de ţărani din Viatka. În tinereţe, servise ca fochist pe nave de război ale marinei imperiale. Calm, echilibrat şi fără apucături de lăudăroşenie, a devenit unul dintre bolşevicii fruntaşi din Ekaterinburg. Era genul de revoluţionar priceput să pună în practică sarcinile care i se încredinţau. Fără să aibă calităţi de orator, inspira lealitate. Hohriakov era blând la vorbă, însă era mai dur decât părea. Se povestea cum, mai târziu, a împuşcat cu mâna lui contrarevoluţionari, aduşi la Ekaterinburg de la Tobolsk şi Omsk. Printre ei, se spunea, era un preot care era fratele episcopului Ghermoghen. Când preotul a implorat să fie lăsat în viaţă şi a cerut ca sentinţa să-i fie comutată în muncă silnică, cuvintele de alinare ale lui Hohriakov au fost: „Nu te nelinişti, bătrâne.

[4] Subdiviziune teritorial-administrativă specifică Imperiului Rus, care s-a păstrat și în primii ani de existență a statului sovietic. începând din anul 1923, «ez^Z-ul a fost înlocuit cu raion. (N. red.)

Nu te vom schingiui. Te vom împuşca şi asta va fi tot. Fără suferinţe inutile". 26

Hohriakov avea trei adjuncţi, care au sosit separat: Semion Zaslavski, Aleksandr Avdeev şi Ivan Loghinov. Avdeev – subţiratic, scund, jerpelit şi pletos – era strungar, avea aproape treizeci de ani şi, la fel ca Loghinov, lucrase la fabrica din Zlokazovo. Pretindea că fusese întemniţat de patru ori în închisoarea Kresti.27 Zaslavski era un metalurgist din Petrograd, trimis de Comitetul Central pentru a întări munca politică în Ural, unde în scurt timp a ajuns să conducă Sovietul din Nadejdin.28 O mică trupă de Gărzi Roşii le-a fost trimisă la începutul lui aprilie. Şi cei trei s-au abţinut să călătorească în grup; Tobolsk şi împrejurimile lui erau teritoriu inamic, iar din câte se părea Hohriakov şi tovarăşii lui nu au fost nici pe departe mulţumiţi de ceea ce au găsit în oraş. Într-adevăr, Hohriakov a trimis rapoarte în Ekaterinburg, exprimându-şi marea îngrijorare în urma primelor lui experienţe la faţa locului.29 Cei trei lideri bolşevici aveau intenţia să scape de influenţa celor din Omsk şi să impună un lanţ de comandă care să se întindă până la Ekaterinburg. Hohriakov viza să obţină autoritatea în Sovietul din Tobolsk. Sarcina lui Avdeev era să câştige încrederea celor care răspundeau de Casa Libertăţii. Zaslavski trebuia să îşi concentreze eforturile asupra modalităţii de a-l muta pe Nicolae la Ekaterinburg şi de a-l plasa sub controlul conducerii din Ural.30 Nu avea să fie uşor să înfăptuiască aceste deziderate, iar Zaslavski a raportat că avusese o primire rece atât din partea lui Kobâliński, cât şi a Sovietului din Tobolsk.31

Însă echipa din Ekaterinburg era ferm hotărâtă să îşi ducă la bun sfârşit misiunea; ca o măsură în acest scop, toate persoanele care plecau din Tobolsk erau verificate minuţios.32 Voiau să elimine orice posibilitate ca Nicolae să poată fugi spre nord, pe fluviul Ob. O unitate alcătuită din cinci oameni înarmaţi a fost trimisă aşadar la Beriozov, centrul 2/-ului, pentru a monta blocaje rutiere. Alte unităţi au primit ordin să se deplaseze la Golâşmanovo şi pe drumurile care duceau la Omsk. Instrucţiunile erau clare şi lipsite de echivoc: orice individ ale cărui semnalmente corespundeau caracteristicilor fostului împărat trebuia să fie împuşcat. Aşa cum s-a întâmplat adesea cu deciziile luate în Ekaterinburg, punerea lor în aplicare a fost cumva compromisă. Unitatea din Beriozov a fost pusă sub arest de către autorităţile locale,

după ce făcuse lunga călătorie spre nord. Între timp, în unitatea din Golâşmanovo s-a constatat că existau oameni care, după ce au plecat din Ekaterinburg, se lăudau că sarcina lor era, pur şi simplu, „să-l ucidă pe Ţar”; şi aceştia au fost arestaţi. Unii comercianţi bogaţi din ambele localităţi au luat măsuri împotriva intruşilor dubioşi.33 În felul acesta, Beloborodov şi tovarăşii lui au înţeles că, dacă la Tobolsk existau cuiburi de activişti antibolşevici, situaţia din zona învecinată era chiar şi mai periculoasă. Ideea de a lăsa familia imperială în acea gubernie devenea tot mai absurdă.

O altă relatare, se cuvine să adăugăm, prezintă lucrurile dintr-o perspectivă şi mai violentă. Se presupune că două grupuri înarmate au plecat din Ekaterinburg, ca să patruleze pe căile de ieşire din Tobolsk. Primul grup a fost într-adevăr arestat în Beriozov. Un al doilea grup a fost trimis de către Comitetul Executiv Regional Ural la sud de Tobolsk, unde în scurt timp a sosit în sătucul Goloputovskoe. Locuitorii de-acolo i-au omorât, după ce au aflat în numele cui acţionau.34

Oraşul Tobolsk propriu-zis forfotea şi vuia de detaşamente armate din alte localităţi, chiar şi după plecarea Gărzilor Roşii din Tiumen, iar Kobâliński avea să admită că el nu mai putea ţine pasul cu atâtea veniri şi plecări.35 Au început să apară din nou tensiuni şi conflicte între diversele detaşamente armate. Oamenii lui Kobâliński au ajuns să fie ameninţaţi atât de contingentul din Omsk, cât şi de cel din Ekaterinburg, iar trupele din Omsk detestau Gărzile Roşii din Ekaterinburg, considerând că erau nişte intruşi scandalagii, care nu aveau niciun drept să facă pe şefii în vestul Siberiei. Kobâliński se simţea prins la mijloc. Trei deputaţi ai Sovietului Tobolsk au vizitat Casa Libertăţii, ca să afle ce se întâmpla acolo. Dar asta n-a făcut decât să sporească tensiunea. Au apărut, de asemenea, dispute provocate de pretenţia detaşamentului din Omsk de a prelua paza Romanovilor.36 În acelaşi timp, Dutman şi ceilalţi conducători ai Gărzilor Roşii din Omsk considerau că ei aveau toate aprobările din partea Sovnarkom-ului pentru a exercita controlul asupra situaţiei politice. În oraş, aveau loc încăierări între diferite unităţi militare bolşevice. Când Hohriakov le-a cerut socoteală liderilor din Omsk, aceştia l-au înşfăcat şi l-au acuzat de „provocări” contrarevoluţionare. Doar după ce au intrat în legătură pe linia directă cu membrii Comitetului Executiv al Sovietului

Regional Ural, cei care îl luaseră prizonier au fost de acord să îl elibereze, renunţând să-l execute cum intenţionaseră iniţial.37» j

Conducerea Gărzilor Roşii discuta despre posibilitatea de a-i transfera pe Romanovi în închisoarea din Tobolsk, aceasta devenind până la urmă strategia Sovietului din Ural. Kobâliński s-a dus valvârtej să protesteze împotriva atitudinii Gărzilor Roşii. Când liderii acestora au respins argumentul lui că doar autorităţile de la Moscova puteau lua o asemenea decizie, Kobâliński le-a atras atenţia că oricum măsura lor era lipsită de simţ practic. În cazul în care familia imperială ar fi fost mutată la închisoare, ar fi trebuit ca întregul detașament de pază să fie încartiruit acolo.38

În toată această perioadă, Romanovii au încercat să fie la curent cu noutăţile din oraş, însă au constatat că antidotul cel mai bun la înrăutăţirea situaţiei era să îşi vadă de viaţa lor aşa cum obişnuiseră până atunci. La micul dejun şi prânz se serveau piftie de curcan, raţă sălbatică, escalop de viţel şi friptură de vită, împreună cu paste, care îi plăceau fostei împărătesc.39 Alexandrei nu-i plăcuse niciodată carnea în mod deosebit şi adesea îl ruga pe servitorul Ivan Sedniov să îi pregătească mâncarea ei favorită – macaroane cu brânză, pe care bucătarul le făcea pe o spirtieră de voiaj.40 Restul familiei prefera felurile de mâncare obişnuite. Lucrurile s-au mai potolit după agitaţia din zilele precedente şi exista speranţa ca viaţa să decurgă normal, fără noi tulburări din partea Gărzilor Roşii. Membrii familiei făceau mişcare în aer liber, citeau cărţi şi jucau jocuri amuzante, iar Nicolae, când nu muncea afară la treburile lui, stătea liniştit cu volumele preferate în locul lui favorit de pe acoperişul oranjeriei.41 Nicolae nota în jurnalul său în 1 aprilie 1918: „Am aflat de la neobositul nostru informator Aleksandr Kirpicinikov o mulţime de ştiri interesante despre bolşevicii care au sosit de la Omsk”. 42

Însă familia nu putea face nimic în privinţa lucrurilor pe care li le spunea Kirpicinikov. Veştile erau întotdeauna proaste pentru ei şi păreau să se înrăutăţească tot mai mult.

25

Tobolsk şi Moscova

După tratatul de pace, în Tobolsk au început să ajungă informaţii despre anvergura pătrunderii armatelor japoneze şi germane în ţară.1 Ziarele menşevice au continuat să apară în oraş,

criticând vehement măsurile economice şi sociale ale bolşevicilor; 2 de asemenea, ziariştii denunţau tratatul ca fiind contrar intereselor clasei muncitoare? Toate acestea se întâmplau într-o perioadă când oamenii îşi realegeau sovietele şi răsturnau majorităţile bolşevice. Tobolsk era un oraş mic, care nu ar fi prezentat niciun interes pentru guvernul sovietic, dacă aici nu ar fi fost găzduit fostul împărat.4 Trupele care îl păzeau erau cuprinse de furie din cauza indiferenţei manifestate de Sovnarkom la adresa lor, deşi situaţia din vestul Siberiei continua să se deterioreze. În Tobolsk, domnise haosul pe parcursul întregii luni, iar detaşamentul de la Casa Libertăţii a decis să trimită la Moscova pe doi dintre oamenii lor, pe Pavel Matveev şi un delegat pe nume Lukin, pentru a pleda cauza lor. Matveev şi Lukin au plecat degrabă la Tiumen, unde au prins următorul tren care se îndrepta spre noua capitală.5

În 1 aprilie 1918, Lukin a avut posibilitatea să prezinte un raport la birourile Sovnarkom-ului, descriind amănunţit tulburările recente care se produseseră la Casa Libertăţii şi în apropierea ei. A depus mărturie că mulţi dintre camarazii lui dezertaseră deja din detaşament şi că aceia care rămăseseră erau nemulţumiţi de neplata salariilor. Lukin a vorbit cu patosul specific unui soldat activ. Dacă autorităţile sovietice centrale doreau ca Romanovii să fie ţinuţi în captivitate în condiţii sigure, a spus el, trebuiau să modifice sistemul de organizare la Casa Libertăţii. Din tot ceea ce auzise, Vladimir Bonci-Bruevici, şeful de cabinet al lui Lenin, se convinsese că era necesar să se intervină urgent. Luând legătura cu oficialii de la Comitetul Executiv Central al Congresului Sovietelor, acesta a afirmat cu tărie: „Situaţia este gravă". Conform unei diviziuni neoficiale a îndatoririlor între Lenin şi Sverdlov, în calitate de preşedinte al Comitetului Executiv Central, Sverdlov era cel care se ocupa de problema Romanovilor. Sverdlov l-a chemat imediat pe Lukin la el, fiindcă voia să audă personal raportul lui.6 Prezidiul Comitetului Executiv Central s-a întrunit în aceeaşi zi, sub conducerea lui Sverdlov. Pe lângă bolşevici, la şedinţă au participat Spiridonova şi Proşian, din partea eserilor de stânga. Toţi cei prezenţi au aprobat schimbările avute în vedere la Tobolsk. Moscova urma să-şi numească propriul comisar, care trebuia să aducă la Tobolsk un detaşament cu totul nou, constând din 200 de

oameni, dintre care treizeci proveneau din Detașamentul de Partizani al Comitetului Executiv Central şi douăzeci»

din gruparea eserilor de stânga. Regimul de detenţie în Casa Libertăţii urma să fie modificat, astfel încât toţi locatarii, inclusiv Dolgorukov, Tatişcev şi Gendrikova, deveneau prizonieri, la fel ca Nicolae şi familia lui, în timp ce Gibbes putea să aleagă dacă să trăiască acolo în aceleaşi condiţii, sau să rămână afară, fără niciun contact cu Romanovii. Sverdlov a oferit garanţia fondurilor financiare necesare. Aceste aranjamente urmau să fie doar temporare, întrucât Sverdlov a subliniat că planul era ca întreg grupul de arestaţi să fie transferat la Moscova, imediat ce acest lucru avea să devină posibil. A fost interzisă difuzarea informaţiilor. Fiind la curent cu tulburările din vestul Siberiei, Sverdlov voia ca măsurile adoptate în privinţa Romanovilor să rămână strict secrete.7

Cu toate acestea, zvonurile au continuat să circule. Pentru o perioadă de timp, s-a spus că Troţki însuşi ar fi urmat să vină la Tobolsk pe post de comisar, iar faptul că unele persoane din anturajul Romanovilor au luat în serios aceste bârfe arată cât de puţine informaţii aveau cu toţii despre modul cum funcţionau lucrurile în Comitetul Central Bolşevic.8 Troţki ar fi putut la fel de bine să îşi dea demisia din conducerea sovietică, dacă ar fi plecat tocmai în îndepărtatul Tobolsk. În realitate, îşi concentra energia asupra cerinţelor noului său post de Comisar al Poporului pentru Afacerile Militare. În rest, locatarii din Casa Libertăţii aveau toate scuzele dacă înţeleseseră atât de greşit situaţia. *Pravda* nu se număra printre ziarele citite de ei. Şi nici nu cunoşteau persoane care să fi fost la curent cu discuţiile din Sovnarkom. Toţi de-acolo îl auzeau pe împărat vorbind despre speranţa de a reveni într-o bună zi pe tronul Rusiei. Iar de aici nu mai era decât un mic pas până la a exagera importanţa sorţii Romanovilor pentru liderii bolşevici de la Moscova.

Prezidiul a revenit la problema Tobolskului în 6 aprilie 1918, când a făcut alte revizuiri ale planului de măsuri pentru Romanovi. După înlocuirea gărzilor de la Casa Libertăţii, noul comisar, care nu fusese încă desemnat, trebuia să se ocupe urgent de strămutarea familiei în Ural. Tobolsk nu mai prezenta nicio încredere ca loc de detenţie, iar Ekaterinburg a fost preferat, în detrimentul oraşului Omsk, ca autoritate competentă, până la momentul când Nicolae avea

să fie adus în faţa instanţei judecătoreşti la Moscova. Sverdlov s-a angajat să informeze autorităţile regionale sovietice din Ekaterinburg şi Omsk; nu mai voia să se repete haosul care caracterizase măsurile adoptate începând cu sfârşitul lunii ianuarie 1918. A menţionat că mai aştepta doar aprobarea din partea Sovnarkom-ului – în mod evident, era nevoie ca Lenin să îşi dea acordul pentru acţiunile prevăzute.9

În 9 aprilie 1918, Sverdlov obţinuse aprobarea lui Lenin în privinţa următorilor paşi şi a putut astfel să trimită o telegramă cu detaliile necesare în atenţia lui Beloborodov, care era preşedintele Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural. Ekaterinburg trebuia să se pregătească pentru a-i lua în primire pe Romanovi. Sverdlov menţiona că era vorba despre un aranjament provizoriu. Dar omitea să amintească de existenţa unui plan pe termen mai lung, care prevedea aducerea lui Nicolae la Moscova pentru un proces public înscenat. Însă temporar Beloborodov urma să fie principalul lui cerber. Sverdlov l-a desemnat pe bolşevicul Vasili Iakovlev în funcţia de comisar, cu misiunea de a superviza mutarea în Ural. Nicolae şi familia lui urmau să-i fie predaţi lui Aleksandr Beloborodov, preşedinte al Comitetului Executiv al Sovietului Regional, sau comisarului militar al acestui organism, Filipp Goloşciokin, cu sarcina de a fi ţinuţi şi păziţi într-un loc sigur. Sverdlov lăsa la latitudinea Sovietului Regional din Ural să decidă dacă Romanovii aveau să fie deţinuţi la închisoare sau într-o reşedinţă urbană special adaptată pentru acest scop. Odată ce ajungeau la Ekaterinburg, Romanovii nu mai trebuiau sub nicio formă să fie mutaţi altundeva, fără permisiunea Moscovei, iar Sverdlov sublinia ca obligatorie garantarea integrităţii lor fizice.10

Beloborodov şi Goloşciokin formau un tandem formidabil. Amândoi erau bolşevici cu ştate vechi. În foarte scurt timp după ce sosise în Ekaterinburg în ianuarie 1918, Beloborodov s-a impus în faţa conducerii locale şi a fost ales preşedinte al Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural.11 De statură mijlocie, uscăţiv şi palid, Beloborodov purta barbă şi mustaţă meticulos îngrijite.12 Născut în 1891, ca fiu al unui muncitor din aşezarea minieră Solikamsk din Ural, Beloborodov era de meserie electrician. A intrat de tânăr în facţiunea bolşevică şi a ispăşit lungi condamnări la închisoare. Spre deosebire de tovarăşii lui mai pricopsiţi, el nu a emigrat niciodată şi, având rădăcini puternice în regiunea din jurul oraşului Perm, a avut întotdeauna un

simţ practic foarte dezvoltat. Prietenul lui, Goloşciokin, avea „cam patruzeci de ani, era de înălţime medie, corpolent, cu părul ondulat şi o mustaţă scurtă”.13 Porecla lui în organizaţia ilegală revoluţionară era Filipp, aşa fiind îndeobşte cunoscut şi în Ekaterinburg. Nu stătea jos niciodată, dacă nu era obligat. Aceasta era o consecinţă a vieţii în închisoare: încerca să se menţină în formă, rămânând mereu în mişcare. În călătoriile lui, a devenit legătura principală dintre Ural şi capitală după Revoluţia din Octombrie, iar de două ori a fost în misiune pentru a discuta cu Lenin şi cu Sverdlov, la începutul anului 1918. Deplasările lui au avut loc la sfârşitul lui februarie şi în prima jumătate a lunii martie 1918. A fost delegatul trimis de regiunea Ural la congresul partidului în martie.14

Aceia care ar fi urmat să-l însoţească pe Nicolae când avea să plece din Tobolsk trebuiau să câştige încrederea detaşamentului de la Casa Libertăţii. Oamenii din Ekaterinburg se arătaseră deja complet „lipsiţi de tact”. Nici trupele din Omsk nu erau mai bune. Dimpotrivă, erau cu mult mai nepotrivite pentru o asemenea misiune. În realitate, era nevoie de o „persoană neutră”, care să facă faţă sarcinilor unei asemenea deplasări.15 În plus, din câte se părea, Sverdlov a trimis o telegramă Sovietului din Tobolsk, cu instrucţiunea de a răspunde de Casa Libertăţii până în momentul sosirii lui Iakovlev. Fără să se poată bizui întru totul pe conducătorii din Ural, Sverdlov îşi făcea griji şi în privinţa detaşamentului de gardă.16 Însă detaşamentul trebuia să mai rămână la post câteva zile, iar în 11 aprilie 1918, după ce Matveev şi Lukin s-au întors de la Moscova, a fost convocată urgent o şedinţă de informare a comitetului de soldaţi. Ca militari, cei doi delegaţi fuseseră avansaţi în grad, la Moscova, în semn de recunoaştere a meritului de a fi alertat cu promptitudine conducerea sovietelor în privinţa evenimentelor din vestul Siberiei.17

Lukin a raportat că în curând avea să sosească un alt comisar şi că trupele urmau să fie înlocuite cu un detaşament nou, adus din afara Tobolskului. Punând în aplicare cu convingere ordinele venite din capitală, detaşamentul a impus un regim de carantină în Casa Libertăţii, aşa cum se procedase anterior cu Palatul Aleksandru în Ţarskoe Selo.18 Matveev a condus discuţiile, la care fuseseră invitaţi Dutman, Demianov şi Zaslavski. Spiritele s-au încins când intruşii din Ekaterinburg şi Omsk au cerut să preia paza Romanovilor: nu

avuseseră încredere niciodată în Kobâliński sau în detaşamentul de la Casa Libertăţii şi doreau să poată controla ei situaţia, înainte ca Iakovlev să ajungă la Tobolsk. Matveev nici nu a vrut să audă de aşa ceva. El şi detaşamentul păziseră familia în perfectă siguranţă încă din vara precedentă şi paraseră orice ameninţare; erau ofensaţi de această ultimă provocare venită din afară, la adresa autorităţii lor. Dutman, Demianov şi Zaslavski erau furioşi. La plecare, au aruncat ameninţări crunte pentru ceea ce s-ar fi putut întâmpla, dacă Matveev nu îşi revizuia decizia în termen de treizeci şi şase de ore. Dacă se ambiţiona să îi sfideze, trebuia să se aştepte la acte de violenţă.19 Matveev şi detaşamentul şi-au păstrat cumpătul. Ştiind care erau ordinele de la Moscova, erau pregătiţi să înfrunte orice ostilităţi declanşate de trupele din Ekaterinburg şi Omsk împotriva lor. Ameninţările fuseseră la ordinea zilei pe tot parcursul lunii martie. Matveev şi Lukin l-au pus la curent pe Kobâliński cu schimbările viitoare, astfel încât să poată organiza un front unit la Casa Libertăţii.

A doua zi, Kobâliński i-a adus la cunoştinţă lui Nicolae ordinele scrise primite de la Moscova. Au fost pregătite o serie de odăi, astfel încât persoanele desemnate din suită să se poată muta din Casa Kornilov.20 Mobilierul şi bagajele au fost transportate de vizavi.21 Cu şapte noi locatari, casa părea dintr-odată suprapopulată, cel puţin conform standardelor unei monarhii domnitoare. Nicolae presupunea că detaşamentul de gardă spera să îl impresioneze prin fermitate pe noul comisar, care nu sosise deocamdată.22

Totuşi, ordinele nu le-au picat bine celor din conducerea Sovietului regiunii Ural, iar în 13 aprilie 1918, Boris Didkovski le-a trimis o telegramă lui Lenin şi lui Sverdlov, avertizând în privinţa pericolului continuu şi tot mai mare ca Romanovii să evadeze pe mare sau pe uscat – nu trebuia neglijat faptul că puteau să ajungă până în China. Pleda ca Hohriakov, asistat de Zaslavski şi Avdeev, să primească autoritatea supremă în Tobolsk, unde situaţia scăpa de sub control, din cauză că Gărzile Roşii din Omsk refuzau să se supună sovietului municipal. Didkovski insista asupra posibilităţii iminente a unei ciocniri armate între trupele din Ekaterinburg, unităţile din Omsk şi detaşamentul de la Casa Libertăţii. Oferea serviciile oamenilor lui pentru a-i transporta pe Romanovi oriunde ar fi indicat Sverdlov.23 Nu exista decât o singură modalitate de a interpreta telegrama: lui

Didkovski îi displăcea ideea ca o persoană din afară, cum era Iakovlev, să vină să le dicteze tovarăşilor lui din Ural. Dar nu se punea în postura unui răzvrătit. Doar îl ruga pe Sverdlov să modifice planul formulat de Moscova, în lumina celor raportate de el despre Tobolsk.

Între timp, au fost introduse noi restricţii la Casa Libertăţii, unde detaşamentul de gardă a efectuat o percheziţie în 15 aprilie 1918. Nicolae era îmbrăcat în acel moment cu *cerchesca* lui, o tunică lungă caucaziană tradiţională, cu cingătoare. Când soldaţii au observat că purta şi pumnalul tradiţional, au pretins să percheziţioneze întreaga familie, în căutarea altor arme. Kobâliński, ca de obicei, a trebuit să potolească pe toată lumea. Nicolae era supărat şi furios, dar a predat pumnalul până la urmă, iar Dolgorukov şi Gilliard au renunţat la săbiile lor de paradă, după ce Kobâliński i-a asigurat pe toţi că acesta era singurul mod de a-i potoli pe soldaţi.24

Deşi Kobâliński reuşea să-i împace pe toţi în momentele critice, nervii lui au fost groaznic zdruncinaţi mai târziu, când soldaţii din propriul detaşament i-au smuls epoleţii de la uniformă. Privat de ultimul însemn vizibil al autorităţii lui, s-a dus direct la împărat cu intenţia de a demisiona. Nicolae, cu lacrimi în ochi, l-a cuprins cu braţul de după umeri şi i-a spus: „Evgheni Stepanovici, te implor în numele meu, al soţiei mele şi al copiilor, să rămâi. Vezi şi dumneata cât suntem de răbdători. Trebuie să fii răbdător, de asemenea”. 25 S-au îmbrăţişat şi s-au sărutat ca ruşii, iar Kobâliński a rămas în funcţie, însă necazurile lui cu soldaţii s-au înrăutăţit. Lui Nicolae îi plăcea să poarte uniforma militară, iar când comitetul soldaţilor şi-a anunţat intenţia de a-i smulge împăratului epoleţii în acelaşi fel, Kobâliński i-a avertizat că era foarte posibil ca Nicolae să opună rezistenţă fizică, ceea ce ar putea conduce la consecinţe imprevizibile, dacă vărul lui britanic, George al V-lea, ar afla că se săvârşiseră fapte violente. Le-a recomandat celor din comitet să ceară opinia Moscovei. În felul acesta, Kobâliński a câştigat timp pentru a discuta situaţia cu Nicolae. Rezultatul a fost că Nicolae a decis să poarte scurta lui neagră când se plimba afară. Totuşi, a continuat să umble în uniforma militară când era în casă.26

În alte părţi din oraş, situaţia era de asemenea în fierbere. Gărzile Roşii din Ural nu reuşeau să păstreze controlul, deşi Hohriakov ajunsese preşedinte al Sovietului din Tobolsk. În 20 aprilie 1918,

Hohriakov i-a raportat lui Didkovski în Ekaterinburg că avea mari dificultăţi, iar a doua zi, când Goloşciokin a aflat acest lucru, i-a trimis o telegramă în care îl mustra aspru. În opinia lui, Hohriakov îşi neglijase îndatoririle. Goloşciokin a spus că avea să trimită alte trei unităţi, sub comanda lui Piotr Guzakov, pentru a aduce întăriri forţelor armate din Ekaterinburg. În acelaşi timp, i-a ordonat lui Hohriakov să anunţe public că, la cea mai mică împotrivire faţă de Iakovlev, artileria va intra în acţiune pentru a zdrobi „cuibul contrarevoluţiei".27 Deşi conducătorii din Ural erau iritaţi de ordinele sosite recent de la Moscova, nu aveau să tolereze niciun fel de tulburări din partea celor din Omsk sau Tobolsk. Dar existau tensiuni şi între conducerea din Ekaterinburg şi emisarii lor din Tobolsk. Era o situaţie instabilă, care avea să pună la încercare calităţile mult aşteptatului comisar.

26

Comisarul Iakovlev

Vasili Iakovlev, cum se numea noul comisar, era, de fapt, pseudonimul lui Konstantin Miacin, un prieten şi tovarăş de-al lui Sverdlov din anii când lucrau împreună pentru bolşevici, înainte de Marele Război. Iakovlev şi Sverdlov se tutuiau, iar Sverdlov îl ştia pe Iakovlev drept, Anton", care era un alt nume fictiv de-al lui.1 Iakovlev avea ochii negri, era zvelt şi musculos. Îşi tundea mustaţa după moda englezească şi atrăgea atenţia prin felul de a-şi azvârli mereu spre spate părul stufos. Stilul repezit de a vorbi nu lăsa niciun dubiu în privinţa pretenţiei de a i se da ascultare: avea o prezenţă impunătoare.2

Deşi nu făcea parte din elita comuniştilor din Ural, care s-a format în anul după ce Nicolae a pierdut tronul, Iakovlev cunoştea regiunea Ural încă din copilărie. Născut în 1886 şi crescut în gubernia Orenburg, Iakovlev acumulase vertiginos o multitudine de experienţe de-a lungul vieţii. Pentru scurt timp a urmat şcoala parohială, până când a intrat ucenic, întâi la un ceasornicar, iar apoi la un cizmar. A fugit de condiţiile aspre de muncă şi şi-a croit o nouă viaţă, ca montor într-o uzină metalurgică, unde a aderat la Partidul Social Democrat al Muncitorilor din Rusia şi a susţinut facţiunea bolşevică. A devenit un militant preţuit în grupările de luptă din Ural, pe care bolşevicii le organizau ca să atace autorităţile politice şi să comită tâlhării – bolşevicii nu aveau niciun fel de scrupule să-şi sporească fondurile

facţiunii lor prin asemenea mijloace. Dur şi încrezător, Iakovlev vădea un calm desăvârşit în faţa primejdiei. Nu exista aproape niciun oraş din regiunea Ural în care el să nu fi operat ca „expropriator” bolşevic înarmat, pe vremea când Lenin căuta fonduri pentru scopurile politice ale facţiunii. Ultimul mare jaf armat al lui Iakovlev a avut loc în 1909, într-un atac asupra poştei din Miass, la vest de Celiabinsk.3

Tâlhăriile contribuiau la achitarea costurilor pentru şcoala de partid, pe care romancierul Maxim Gorki o organiza pe insula Capri, în sudul coastei Italiei. Iakovlev s-a refugiat şi el în străinătate, pentru a scăpa de urmărirea poliţiei ruse. Nedispunând de mijloace băneşti personale, şi-a luat o slujbă ca electrician, lucrând în Liège şi Bruxelles, unde a învăţat limba francezà, păstrând însă legătura cu partidul. Abia după Revoluţia din Februarie 1917 s-a putut întoarce în Rusia, fără să rişte o arestare. (La fel ca Lenin, a făcut acest lucru sub auspiciile autorităţilor germane.) S-a îndreptat spre Ufa şi s-a angajat la Uzinele din Sim, în regiunea Ural, unde a continuat să militeze pentru cauza bolşevică. Sovietul din Ufa l-a trimis ca delegat la Al Doilea Congres al Sovietelor, care a avut loc la Petrograd, în toamna lui 1917. A rămas acolo, contribuind la înfiinţarea poliţiei politice CeKa, înainte de a cere să plece înapoi în Ural, ca să se recupereze după eforturile depuse. Autorităţile centrale au sugerat să devină comisarul militar din Ekaterinburg. Când a ajuns la faţa locului, a descoperit că altcineva, nimeni altul decât Filipp Goloşciokin, era deja în funcţie. A urmat o scurtă dispută, dar, în loc să o prelungească, Iakovlev s-a întors la Ufa, unde a adunat o mare cantitate de grâne, pentru a fi transportate la Petrograd, unde bântuia foametea, iar Ufa în schimb a primit bani şi armament.4

S-a mutat la Moscova, când capitala a fost transferată de la Petrograd, iar Sverdlov l-a rugat să se ocupe personal de deplasarea Romanovilor în Ural.5 Sverdlov vedea în Iakovlev omul potrivit pentru a face ordine în haosul din Tobolsk. Iakovlev avea renume de revoluţionar dur; şi era deja unul dintre naşii serviciului de securitate sovietic. Sverdlov, ştiind cât de încordată era atmosfera, a ales un individ care cunoştea bine regiunea Ural şi nu avea niciun motiv să tolereze hachiţele liderilor din Ekaterinburg, care doar cu câteva săptămâni în urmă îi făcuseră o primire glacială. Sverdlov avea

încredere în capacitatea lui Iakovlev de a face faţă scandalurilor furtunoase din ambele locuri.

În ciuda faptului că Sverdlov îi alocase trupe din Moscova, Iakovlev a trebuit să facă o serie de aranjamente pentru a-şi completa detaşamentul militar. Iniţial, s-a dus în oraşul său natal Ufa, unde cunoştea oameni pe care se putea bizui. Goloşciokin de la Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural se afla acolo în acel moment şi cei doi au putut discuta pe îndelete despre misiunea lui Iakovlev, ajungând la un anumit grad de încredere reciprocă: Iakovlev considera că era logic să obţină cooperarea din partea sovietului din Ekaterinburg. De la Ufa, a călătorit mai departe la Celiabinsk şi a selectat voluntari pentru o unitate călare, de la uzina Miniar din apropiere. Nu a informat pe nimeni despre scopurile pe care le avea, în timp ce a condus detaşamentul via Celiabinsk spre Ekaterinburg, unde a avut discuţii cu liderii din Ural, înainte de a se îndrepta cu trenul spre Tiumen. Le spusese deja oamenilor lui care era planul, iar entuziasmul general a crescut. Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural a trimis vorbă la Tobolsk, ordonându-le oamenilor lor de acolo să se supună autorităţii lui Iakovlev. Totul a decurs armonios, când Aleksandr Avdeev a venit de la Tobolsk, ca să-l întâmpine la Tiumen şi să-l însoţească pe ultimul tronson al călătoriei lui spre nord.

Din Ufa, de unde era originar, se pare că Iakovlev a adus cu el un telegrafist şi un infirmier. În cazul în care apărea o situaţie problematică, trebuia să poată conta pe o comunicare sigură cu cei din capitală, şi totodată anticipa intervale de timp când nu puteau avea acces la niciun fel de asistenţă medicală. împreună cu Galkin, telegrafistul, pe care îl folosea ca pe un fel de aghiotant, era pregătit să-şi impună autoritatea la destinaţie.

Când a ajuns la Tobolsk cu contingentul lui, în seara de 22 aprilie 1918, a aflat de scandalul provocat de Dutman, Demianov şi Zaslavski. Necesitatea ca el să preia personal controlul situaţiei devenea tot mai imperioasă. Le-a dat de ştire gărzilor din Ekaterinburg şi Omsk aflate în oraş că el nu va tolera niciun fel de ingerinţă şi, de asemenea, a vorbit imediat cu membrii comitetului soldaţilor. Apoi, a convocat o adunare generală a întregului detaşament de gardă. Fluturând ameninţător mandatele semnate de Lenin, Sverdlov şi V.A. Avanesov, secretar al Comitetului Executiv Central al Congresului

Sovietelor, a anunţat răspicat că el – şi nimeni altcineva – era investit cu puteri depline de a se ocupa de Romanovi. A dezvăluit că le promisese deja celor din comitetul soldaţilor că va rezolva nemulţumirile legate de neplata salariilor, în termen de o zi sau două. Apoi a vorbit despre condiţiile serviciului militar. Odată cu demobilizarea vechii armate, a anunţat Iakovlev, fiecare soldat din detaşament avea libertatea să plece sau să rămână. A cerut ca procesul de retragere să se desfăşoare în bună ordine. A susţinut totodată că tensiunile cu celelalte detaşamente armate din Tobolsk fuseseră soluţionate. El le spusese ce dorea şi pretindea să i se dea ascultare.6

Pavel Matveev, aflat în prezidiu, l-a asigurat de tot sprijinul şi a descris nenumăratele dificultăţi cu care detaşamentul de gardă se confruntase de la plecarea lui Pankratov. Dutman, Demianov şi Zaslavski provocaseră numai necazuri, trecând adesea chiar la ameninţări fizice directe.7 Zaslavski, care era prezent la adunare, a încercat să dea vina pe Demianov; şi-a justificat acţiunile, susţinând că fuseseră întru totul în conformitate cu instrucţiunea primită de la Comitetul Executiv al Sovietului Regional Ural, care cerea să fie îmbunătăţite măsurile de siguranţă la Casa Libertăţii, în acea perioadă când Sovietul din Tobolsk părea iremediabil divizat. Degtiariov şi-a manifestat indignarea faţă de aceste afirmaţii şi l-a acuzat pe Zaslavski că aducea în discuţie o atmosferă de conspiraţie. A dat şi el asigurări că garnizoana locală va înceta să mai recurgă la forţă.8 Iakovlev câştiga dezbaterea. Când Matveev a ridicat problema doleanţelor profunde legate de neplata salariilor, Iakovlev le-a mulţumit trupelor pentru vitejia şi lealitatea lor, promiţându-le că se va ocupa urgent de rezolvarea acestei chestiuni. Matveev i-a mulţumit pentru înţelegerea arătată, exprimându-şi totodată speranţa că tensiunile din Tobolsk se vor diminua.9

Romanovii erau lăsaţi să aştepte cu sufletul la gură. Temându-se de o nouă percheziţie, fetele şi-au aruncat scrisorile în foc, pentru ca Iakovlev să nu găsească în ele vreun motiv să le creeze necazuri (deşi o mare parte din corespondenţa lor a scăpat neatinsă). Maria şi Anastasia şi-au ars chiar şi jurnalele personale.10 încordarea a crescut când Iakovlev a trimis vorbă că intenţiona să vină la Casa Libertăţii a doua zi la ora 11 a.m.11

În realitate, Iakovlev şi-a făcut apariţia cu o jumătate de oră mai devreme, însoţit de telegrafistul Galkin, dar şi de Kobâliński, Matveev, Avdeev şi un ofiţer de serviciu nemenţionat. Alexandra nu era gata pentru a-i primi, însă Iakovlev nu s-a oprit şi a explicat care erau intenţiile lui, în faţa lui Nicolae şi a trei dintre fiicele lui. Au răsuflat toţi uşuraţi, văzând zâmbetul lui Iakovlev şi atitudinea lui curtenitoare, atunci când s-a interesat dacă aveau motive să se plângă de detaşamentul de gardă sau de condiţiile de locuit. Nicolae, afabil cum îi era felul, a răspuns că trupele nu-i creau niciun fel de probleme. Iakovlev a anunţat că era necesar să efectueze o percheziţie completă a clădirii, înainte de a lua alte decizii. Un scurt moment stânjenitor a apărut atunci când Iakovlev a cerut să-l vadă pe Aleksei. Nicolae a ocolit solicitarea, spunând că fiul lui se simţea foarte rău. Cu fermitate, Iakovlev a repetat cererea. Fetele tăceau, urmărind şi ascultând disputa. În cele din urmă, Nicolae a fost de acord ca Iakovlev să intre în camera unde Aleksei zăcea la pat. În felul acesta, Iakovlev s-a putut convinge că băiatul părea grav bolnav; a consemnat concluzia că maladia era rezultatul unei moşteniri genetice de la ramura Hesse a familiei.12

Iakovlev s-a întors să o vadă pe Alexandra, peste treizeci de minute, când s-a mai uitat odată şi la Aleksei.13 Nicolae şi Alexandra nu au fost prea impresionaţi de noul comisar bolşevic, convenind însă că ar fi putut să fie cu mult mai rău. În niciun caz nu era un netrebnic, iar politeţea lui era incontestabilă. Alexandra s-a arătat plăcut surprinsă: „Nu e nicio problemă: a vorbit frumos cu mine”. 14 Lui Gibbes, i s-a părut chiar un tip decent.15 Mundel, un adjutant mai în vârstă, care venise dinţarskoe Selo împreună cu Romanovii, considera că era un intelectual, după modul cum gândea şi se comporta, remarcând totodată şi utilizarea frecventă a unor expresii în franceză, iar Kobâliński a oferit acelaşi verdict.16

Cu toate acestea, Iakovlev a refuzat să fie amabil cu deţinuţii, introducând o serie de restricţii meschine în rutina lor zilnică. De asemenea, a ordonat o împuţinare a regimului lor alimentar. Până la sosirea lui, Romanovii şi suita lor aveau trei feluri de mâncare seara, la cină. Când Iakovlev le-a tăiat zahărul din alimentaţie, nu mai aveau de ce să aştepte cu plăcere desertul.17 E posibil ca Iakovlev să fi procedat astfel în mod instinctiv, în ideea că Romanovii trebuiau să înţeleagă că

el era cel care răspundea de Casa Libertăţii. Sau, poate, pur şi simplu considera că fuseseră răsfăţaţi prea mult, într-o perioadă când majoritatea ruşilor îndurau neajunsuri materiale din ce în ce mai mari. În orice caz, ceea ce îl preocupa pe el în mod special nu era regimul alimentar al Romanovilor, ci situaţia militară din Tobolsk. În primele două zile după ce a sosit în oraş, a muncit febril pentru a se asigura că ţinea lucrurile sub control, mai ales ştiind că în detaşamentele Gărzilor Roşii din Omsk şi Ekaterinburg existau elemente ostile. Avea şi el propriul contingent înarmat şi deja îşi impusese autoritatea asupra detaşamentului de gardă de la Casa Libertăţii. Însă, dacă voia să evite o ciocnire armată în oraş, trebuia să convingă pe toată lumea că el era un revoluţionar radical autentic. Forţa singură nu era suficientă.

Opiniile unor oameni, totuşi, erau imposibil de schimbat. Printre ei, era Semion Zaslavski, care în mod vădit avea intenţii nefaste în privinţa Romanovilor, chiar dacă pretindea că nu ar fi fost aşa.18 Ordinele de la Moscova erau ca familia să fie ţinută în perfectă siguranţă. Zaslavski se comporta de parcă el nu ar fi trebuit să asculte de Sovnarkom sau de Comitetul Central. Nu acţiona independent: aşa cum avea să devină limpede peste multe decenii, Zaslavski urmărea un plan secret de acţiune, care fusese aprobat de membrii conducerii sovietice a regiunii Ural. Deşi preferau să-l ştie pe Nicolae în Ekaterinburg, şi nu în Tobolsk, aceştia acceptau calm ideea de a-l ucide pe traseu, dacă ar fi apărut nişte „condiţii favorabile".19 Zaslavski avea instrucţiuni să pună în aplicare acest plan, în numele conducerii sovietice regionale. Lipsa lui de discreţie a făcut ca toată lumea din oraş să aibă o bănuială despre ce punea el la cale.20 Ba chiar i-a sugerat lui Iakovlev să evite să stea lângă Nicolae, în timp ce îi transporta pe Romanovi spre sud, la Tiumen. Nici că s-ar fi putut să facă o aluzie mai clară la faptul că urma să aibă loc un atac armat pentru a-l împuşca pe împărat.21

Iakovlev a fost suficient de alarmat, încât să îi ordone lui Avdeev, tovarăşul lui Zaslavski din Ekaterinburg, să îl aresteze pe Zaslavski. Avdeev s-a conformat, iar Iakovlev a fost mulţumit că avusese ultimul cuvânt în această înfruntare încordată. Dar era doar o victorie temporară; căci Avdeev a trimis repede un om ca să-l elibereze pe Zaslavski, care a părăsit imediat oraşul. Şi nimeni nu ştia ce ar fi putut să încerce Zaslavski în continuare.22

ŢI

Ordinul de mutare

În 24 aprilie 1918, Iakovlev l-a informat pe Kobâliński despre ultimele instrucţiuni primite de la Moscova: împăratul şi familia lui urmau să fie mutaţi din Tobolsk, fără întârziere. Vestea l-a şocat pe Kobâliński, care a exclamat: „Dar cum rămâne cu Aleksei Nikolaevici? El nu poate călători. E bolnav!” Iakovlev i-a retezat-o scurt: „Uite ce e, lucrurile stau în felul următor. Eu am vorbit pe linia directă cu Comitetul Executiv Central. Ordinul este să lăsăm întreaga familie aici, dar să îl transferăm pe fostul Suveran”. Acestea fiind zise, i-a cerut lui Kobâliński să îl însoţească la o discuţie cu Nicolae, a doua zi după micul dejun. Tatişcev i-a spus lui Nicolae despre întâlnirea programată.1

A doua zi, la ora fixată, Nicolae şi Alexandra îl aşteptau pe Iakovlev, care s-a comportat curtenitor, făcând chiar o plecăciune în faţa lui Nicolae. Dar a ignorat-o pe Alexandra: în mod evident, avea lucruri importante în minte. Mesajul pe care l-a comunicat cuplului imperial i-a şocat pe amândoi: „Ţin să vă spun că eu sunt împuternicitul extraordinar al Comitetului Executiv Central din Moscova şi, în virtutea acestor prerogative, am datoria să transport întreaga familie în altă parte. Dar, din cauză că Aleksei Nikolaevici este bolnav, am primit ordinul suplimentar de a pleca doar cu dumneavoastră singur”. 2 Nicolae şi-a pierdut răbdarea şi a exclamat: „Eu nu plec nicăieri!” Iakovlev a rămas impasibil în faţa acestei ieşiri şi i-a explicat celui care urma să fie prizonierul lui realităţile neplăcute ale vieţii:

Vă cersănuvăcomportaţi aşa. Eutrebuiesă-mi îndeplinescinstrucţiunile. Dacărefuzaţi săplecaţi» nu-mi rămânedecâtsăfacuzdeforţă, saualtminterisărenunţla misiuneacaremi-afost încredinţată. Înacelcaz» arputeasătrimităpealtcineva» caresăfiemultmaipuţin umandecâtmine. Păstraţi-vă calmul. Eurăspundcucapulpentruviaţa dumneavoastră. Dacănudoriţi săcălătoriţi singur, puteţi călătoricuoricinevreţi dumneavoastră. Pregătiţi-vă dedrum. Vomplecamâinelaorapatru(dimineaţa).

Acestea fiind zise, s-a înclinat din nou, s-a întors cu spatele şi a plecat. Nicolae i-a făcut semn lui Kobâliński să vină înapoi la ei, după ce îl conducea pe Iakovlev la ieşirea din clădire: simţea nevoia să discute despre cum să procedeze cu noul ordin. Când a venit înapoi,

Kobâliński i-a găsit pe Nicolae şi pe Alexandra prinşi într-o discuţie cu Dolgorukov şi Tatişcev.3

Nicolae a făcut o plimbare solitară pe terenul din jurul casei, timp de o oră, analizând ce opţiuni avea. Alexandra era înnebunită. Ca mamă, voia să rămână acolo cu fiul ei suferind, dar ca soţie se simţea la fel de obligată să meargă cu Nicolae. Nu putea să stea locului, în ciuda constituţiei ei fragile, şi vorbea plină de patos cu fiica ei Tatiana şi cu Pierre Gilliard. Din când în când, vorbea ca pentru sine, de parcă ei nici n-ar fi fost de faţă. „Este prima oară în viaţa mea când efectiv nu ştiu cum să procedez", a exclamat ea. I se părea îngrozitor când se gândea ce i s-ar fi putut întâmpla lui Nicolae, dacă ar fi fost să plece singur. Era convinsă că bolşevicii l-ar constrânge să ratifice prin semnătura lui Tratatul de la Brest-Litovsk – îşi imagina cum l-ar putea ameninţa cu repercusiuni grave asupra restului familiei, dacă s-ar fi împotrivit. Patrula frenetic prin cameră, încercând să ajungă la o concluzie. Tatiana şi Gilliard o implorau să se decidă. În cele din urmă, nu a mai putut suporta şi a adoptat unica soluţie suportabilă pentru ea. „Gata, am stabilit", a zis ea. „Datoria mea este să merg cu el. Nu-l pot lăsa să plece singur. Iar voi veţi avea grijă de Aleksei aici". 4

Când Nicolae s-a întors înăuntru, Alexandra i-a spus: „O să merg cu tine. Nu te voi lăsa să pleci singur". Nu avea de gând să o oprească, dacă era decisă să plece cu el. Aşa cum Gilliard avea să consemneze, răspunsul lui Nicolae a fost concis şi simplu: „Este decizia ta". Apoi au trecut pe engleză, probabil pentru a evita ca preceptorul elveţian să ştie ce vorbeau.5

Nicolae l-a întrebat pe Kobâliński unde plănuia Iakovlev să îl ducă. Kobâliński i-a spus că fuseseră unele aluzii referitoare la Moscova, ceea ce se potrivea de altfel cu remarca lui Iakovlev, când spusese că se aştepta ca în total călătoria să dureze patru sau cinci zile. Romanovii şi anturajul lor anticipaseră de câteva săptămâni aşa ceva. Kobâliński a adăugat şi comentariul liniştitor făcut de Iakovlev, care spera să se întoarcă la Tobolsk în aproximativ două săptămâni, ca să ia şi restul familiei imperiale. Pe Nicolae nu-l preocupau atât de mult aranjamentele exacte pentru călătorie, cât modul cum intenţiona conducerea bolşevică să îl trateze la destinaţia aceea rămasă încă nedezvăluită: „Mda, ce vor ei de la mine este să ratific Tratatul de la Brest-Litovsk. Dar mai bine îmi tai mâna, decât să semnez aşa ceva!"

Alexandra îi dădea dreptate. Repeta ceea ce hotărâse să facă, adăugând că prezenţa ei era crucială pentru capacitatea soţului ei de a triumfa asupra bolşevicilor: „Voi pleca şi eu în această călătorie. Fără mine, îl vor sili să accepte orice, exact cum l-au mai silit şi înainte!” Se referea la ceea ce se întâmplase în Revoluţia din Februarie, care, de fapt, nu avea nimic de-a face cu bolşevicii. Privind înapoi la împrejurările abdicării lui Nicolae, Alexandra continua să îl blameze în mod special pe Mihail Rodzianko, care îl influenţase pe soţul ei să renunţe la tron.6

Alexandra era de acord că planul bolşevicilor era să-l forţeze pe Nicolae să valideze tratatul. I-a spus valetului Volkov: „O să-l las aici pe Aleksei Nikolaevici, aşa că să aveţi grijă de el. Am luat decizia că trebuie să împărtăşesc aceeaşi soartă ca Suveranul”. 7 Ultimatumul lui Iakovlev a venit într-un moment când Aleksei avea dureri cumplite în picioare. Plângea tot timpul şi o striga pe mama lui. Lacrimile şiroiau pe obrajii ei, la gândul de a-l lăsa acolo. Volkov nu o văzuse niciodată într-un asemenea hal.8 Doar nevoia de a se pregăti pentru călătorie o făcea să nu-şi piardă minţile de deznădejde. De asemenea, trebuia să se arate curajoasă în faţa fiicelor ei – Tatiana în mod special era într-o stare cumplită şi îşi tot frângea mâinile de spaimă.9 Când Maria Tutelberg a compătimit-o pentru suferinţele prin care trecea, Alexandra a replicat: „Nu exagera amărăciunea mea, Tutels. Este cel mai greu moment pentru mine. Ştii prea bine ce înseamnă Fiul meu pentru mine. Trebuie să aleg între fiul meu şi soţul meu. Dar am decis şi este necesar să fiu fermă. Trebuie să îl las pe băiat şi să înfrunt viaţa sau moartea împreună cu soţul meu”. 10

Lui Iakovlev nu-i venea să creadă ce văzuse la Alexandra în acea zi. Ştia din ceea ce observase şi auzise cât de devotată îi era ea fiului ei suferind, dar cu toate acestea, subit, plănuia să-l abandoneze în grija altora. Era absurd! Ce se întâmplase cu instinctul ei matern? 11 Nici raţionamentul ei politic nu avea mai mult sens. Partidul lui Iakovlev fusese pe punctul de a se sfâşia din cauza Tratatului de la Brest-Litovsk. Lenin le băgase cu forţa pe gât membrilor de partid tratatul de pace şi era mai mult decât improbabil ca acum să redeschidă discuţia, ca şi cum ar fi urmărit cu tot dinadinsul o validare din partea detestatului fost ţar.

Vizavi, la Casa Kornilov, Iakovlev l-a întrebat pe Kobâliński: „Cine merge până la urmă?” Admitea măcar ca Nicolae să ia cu el pe

cine voia el. Singura restricţie se referea la volumul bagajului.12 Kobâliński a plecat degrabă la Casa Libertăţii, unde Tatişcev i-a spus ce se decisese. Nicolae dorea să o ia pe Alexandra şi pe fiica lor Maria în călătorie, împreună cu Evgheni Botkin, Dolgorukov, valetul Terenti Cemodurov, Ivan Sedniov şi Anna Demidova. Kobâliński s-a dus repede înapoi la Iakovlev, care a spus: „Mi-e totuna!” Important pentru Iakovlev era să se pună în mişcare.13 Nerăbdarea lui era lesne de înţeles. În ciuda investigaţiilor lui, nimeni nu-i putea spune încă unde era Zaslavski sau cine era cu el. Iakovlev era un om de acţiune şi ţinea să realizeze transferul lui Nicolae în capitala regiunii Ural, înainte ca vreun bolşevic de-acolo să-l fi putut opri. Cu sagacitatea lui caracteristică, şi-a făcut socoteala că o plecare rapidă din Tobolsk i-ar pune pe picior greşit pe cei de teapa lui Zaslavski, care ar încerca să-l împiedice. I-a presat pe toţi din echipa lui să se pregătească de drum.

Iakovlev a cerut clarificări de ultimă oră de la Moscova în privinţa cerinţelor operaţiunii. Drept răspuns, a sosit un mesaj de la LA. Teodorovici, membru în Comitetul Executiv Central al Congresului Sovietelor, prin care primea permisiunea ca doar „partea principală” să fie transferată la Ekaterinburg. (Teodorovici, scriind voalat pentru eventualitatea în care telegrama lui ar fi încăput pe mâini ostile, aproba planul lui Iakovlev de a pleca imediat cu Nicolae, Alexandra şi Maria.) Dar Iakovlev rămânea totuşi cu nişte nedumeriri, aşa că a solicitat informaţii în privinţa conducerii din Ural. Voia să ştie dacă era adevărat că Goloşciokin îl rechemase pe Zaslavski.14

Din ordinul lui Iakovlev, Kobâliński a adunat detaşamentul de gardă, ca să anunţe planul în condiţii de strictă confidenţialitate. Iakovlev s-a adresat personal trupelor. Accentuând antipatia lui faţă de Romanovi, îl numea pe Nicolae „fostul Ţar” La asigurat pe soldaţi că boala de care suferea Aleksei făcea imposibil ca toţi membrii familiei Romanov să călătorească simultan în acel moment. Din acest motiv, îi lua în primul lot doar pe Nicolae, pe Alexandra şi pe una dintre fiicele lor, ceilalţi urmând să vină de îndată ce Aleksei se întrema suficient. Ştiind că era posibil ca unii soldaţi să obiecteze, Iakovlev a avertizat că oricine refuza să se supună ordinelor era pasibil de a fi împuşcat. A anunţat că îi ceruse lui Kobâliński să întocmească o listă cu soldaţii apţi pentru escorta armată. Existaseră deja plângeri că, în lista lui, Kobâliński îi indusese pe ofiţerii Nabokov şi Matveev. Putea fi acesta

un tertip pentru subminarea cauzei revoluţionare? Iakovlev a respins un asemenea gând – în fond, şi Matveev era un bolşevic care se ridicase din rândul soldaţilor. Luase aşadar decizia şi acum pretindea o supunere totală.15

Kobâliński presupunea că Iakovlev urmărea să plece înainte ca vreo persoană din conducerea Sovietului din Tobolsk să afle ceea ce se întâmplase. Problema era că trupele din detaşamentul de gardă erau nemulţumite de plan, în situaţia în care nu aveau să facă parte din escortă. Iakovlev simţea că s-ar putea descurca mai bine cu oamenii aduşi de el de la Ufa. Însă s-a oferit să îi ia cu el pe Matveev, Lukin şi pe alţi revoluţionari de nădejde. Ţinea să îi asigure pe toţi că el nu punea la cale niciun fel de trădare.16

Vremea era un factor important. Iarna ceda locul primăverii şi fluviile din nord începeau să se topească. Gheaţa se prefăcea în mocirlă, însă dezgheţurile abia începuseră, ceea ce însemna că pentru a ajunge la gara feroviară din Tiumen trebuiau să folosească trăsuri şi cai, şi nicidecum vapoare.17 Indiferent de mijlocul de transport folosit, puteau apărea complicaţii politice, ştiut fiind că Iakovlev nu avea cum să fie sigur că nu va avea probleme chiar şi să ajungă până la periferia Tobolskului cu cei trei Romanovi. Prin urmare, l-a trimis în oraş pe tovarăşul lui bolşevic din Ufa, D.M. Ciudinov, ca să obţină garanţii din partea conducerii Sovietului că nu puneau la cale nimic potrivnic. Cealaltă misiune a lui Ciudinov era să adune un număr cât mai mare de tanz «taf-uri pentru escortă – a reuşit să procure în total nouăsprezece trăsuri de acest fel.18 De asemenea, a aranjat ca surugiii să fie plătiţi la kilometru. Urmau să ia cu ei facturi, pe care le vor împărţi pe traseu.19

La Casa Libertăţii, se făceau de zor pregătiri, servitorul Fiodor Gorşkov împachetând lucrurile împăratului în patru geamantane.20 Cei trei Romanovi se pregăteau pentru situaţii critice şi au decis să-şi ia cu ei şi paturi de campanie.21

Familia imperială a cinat singură în ajunul plecării împăratului, în timp ce membrii suitei au luat masa separat. Toţi erau trişti şi deprimaţi.22 însă Romanovii fuseseră educaţi să dea dovadă de tenacitate în vremuri de restrişte. Puteau autorităţile sovietice să le impună ce condiţii ar fi vrut ele, căci întotdeauna familia avea să accepte inevitabilul. Cu acordul lui Iakovlev, împăratul şi împărăteasa aveau să fie însoţiţi de Dolgorukov, doctorul Evgheni Botkin, Terenti

Cemodurov (valetul împăratului), Anna Demidova (camerista împărătesei) şi Ivan Sedniov. De asemenea, Iakovlev acceptase rugămintea ca marea ducesă Maria să îşi acompanieze părinţii. Demidova vorbea despre temerile ei: „Oh! Domnule Gibbes, mi-e atât de frică de bolşevici, nu ştiu ce ne vor face”. Ceaiul le-a fost servit tuturor locatarilor la ora 11 p.m. Era ca un priveghi. Nu se vorbea aproape deloc. Nimeni nu simula veselia. Pe urmă, Iakovlev a anunţat că urmau să plece pe întuneric. Servitorii au coborât la parter ca să aştepte ordinele, care au fost date în cele din urmă în toiul nopţii, la ora 3 a.m. Nicolae şi Alexandra au coborât scara, urmând apoi o despărţire dureroasă, când şi-au luat rămas-bun de la Aleksei şi de la ceilalţi copii. Alexandra şi Maria mergeau în faţa lui Nicolae. Sosise momentul plecării.23

S-a iscat o neînţelegere când Iakovlev a anunţat că voia ca Nicolae şi Alexandra să călătorească în vehicule diferite. În timp ce Nicolae nu avea nicio obiecţie să stea în trăsură cu Iakovlev, Alexandra era oripilată la gândul prezenţei lui Pavel Matveev. O împărăteasă, fie ea şi o fostă împărăteasă, nu suportă să stea în apropierea unui soldat jerpelit. A cerut ca fiica ei să fie lângă ea. Iakovlev a cedat, nevăzând niciun rost să mai continue disputa. Dolgorukov stătea cu Botkin, iar Cemodurov cu Sedniov. Iakovlev l-a mutat pe Matveev pe un loc lângă Demidova.24 Uitându-se în faţa lui, la Nicolae, l-a întrebat de ce era îmbrăcat doar cu o manta. Câţiva membri din suită au reacţionat, de parcă a-i pune o astfel de întrebare lui Nicolae ar fi echivalat cu o gravă încălcare a regulilor de protocol – erau de o pompozitate extraordinară. Însă Iakovlev se gândea cu simţ practic la frigul de-afară. Nicolae a răspuns că aceasta era ţinuta lui întotdeauna când pleca în călătorie, ceea ce lui Iakovlev i s-a părut de-a dreptul prostesc. Iakovlev a strigat spre Ivanov, valetul ţareviciului: „Adu-i ceva”. Totuşi, Ivanov era obişnuit cu o formă de adresare mai ceremonioasă, când era vorba de Nicolae; l-a întrebat, aşadar, pe Iakovlev la cine se referea. Iakovlev a arătat spre Nicolae şi a exclamat: „Cum adică la cine m-am referit? La *el*, bineînţeles!” Precizarea l-a determinat în cele din urmă pe Ivanov să aducă din casă o pătură pentru fostul Ţar al întregii Rusii.25

28

Spre sud, la Tiumen

Convoiul a fost astfel organizat, încât să fie pregătit pentru orice atac violent în drum spre Tiumen. Iakovlev nu primise nicio informaţie despre locul unde se afla Zaslavski, aşa că trebuia să-şi ia măsuri pentru tot ce putea fi mai rău. Ca fost jefuitor de bănci şi revoluţionar ilegalist, ştia cum să facă planuri pentru orice situaţie de criză. În prima trăsură, a plasat doi puşcași cu armele pregătite; în a doua trăsură, se afla un mitralior. Aceşti trei soldaţi constituiau o avangardă, cu ordinul de a trage în orice atacatori. Iakovlev şi Nicolae aveau să călătorească în cea de-a patra trăsură, Alexandra şi Maria – în cea de-a şasea. Dolgorukov şi Botkin au fost repartizaţi în a noua trăsură, iar Tatişcev în cel de-al doisprezecelea vehicul. Sub acoperirea întunericului şi cu minimum de zgomot, cuferele Romanovilor au fost încărcate în trăsurile aflate pe locurile treisprezece până la cincisprezece.1 Tensiunea nervoasă i-a cuprins pe toţi. După ce toată lumea a urcat în trăsuri, s-a dat ordinul de plecare. Fostul împărat al întregii Rusii, soţia lui şi una dintre fiicele lor au pornit la drum.

Chiar şi în acest moment, Iakovlev a refuzat să divulge destinaţia, iar Nicolae şi Alexandra au continuat să se frământe de grija fiului pe care îl lăsau în urmă. Însă vremea era rece şi nu aveau timp de gânduri negre. Când trăsurile şi caii au traversat oraşul, a devenit evident că un grup de o mărime considerabilă se pusese în mişcare cu toată forţa. Exact înainte ca întregul convoi să fi dispărut din peisaj, Gibbes a făcut o fotografie, cu expunere lungă, a vehiculului împărătesei.2 Deja în depărtare se zăreau cei cinci călăreţi pe care Iakovlev îi trimisese în recunoaştere, pentru a spiona fiecare popas prevăzut al itinerarului, cu ordinul de a fi pregătiţi să raporteze personal, de îndată ce convoiul apărea la orizont.3

Iakovlev a impus un ritm rapid şi a refuzat să oprească pentru pauze de ceai. Dacă pasagerii şi escorta lor doreau să bea ceva, trebuiau să aştepte până la popasul pentru noapte sau să ia din mers o înghiţitură de apă.4 Drumul pe care înaintau spre sud era accidentat şi noroios în acea perioadă din an, iar din această cauză călătoria era lipsită de confort. Un vânt rece şi muşcător sufla de ceasuri întregi, iar în scurt timp roţile s-au acoperit de gheaţă. Fiecare trăsură a pierdut măcar o roată sau a fost grav avariată la un moment dat. Iakovlev a aranjat patru popasuri pentru schimbarea cailor în prima zi, înainte ca trăsurile să se oprească la Ievlevo, odată cu lăsarea serii. Convoiul

străbătuse o sută patruzeci de kilometri, care au inclus o traversare dificilă a apelor adânci ale râului Irtîş. Romanovii şi suita lor, răbdători dar extenuaţi, au fost mulţumiţi să descopere că Iakovlev găsise o casă mare şi curată pentru odihna de peste noapte. Întrucât nu închiseseră ochii două nopţi la rând, toţi trei au adormit adânc imediat.5

Numai Iakovlev nu-şi permitea să se odihnească. Avdeev ajunsese şi el la levlevo cu o unitate armată, dând curs ordinului lui Iakovlev de a rechiziţiona un tren în Tiumen pentru transportarea mai departe a Romanovilor.6 însă întâlnirea lor la levlevo s-a soldat cu reacţii furioase din partea câtorva dintre oamenii lui Avdeev, ceea ce l-a determinat pe Iakovlev să îl închidă pe unul dintre protestatari.7 Devenise limpede că exista un complot pentru a dezarma convoiul şi a-i lua prizonieri pe Romanovi, pus la cale de Zaslavski şi Hohriakov, care se pregăteau să atace. Iakovlev le-a trimis o telegramă lui Didkovski şi Goloşciokin, protestând nemulţumit de ceea ce descoperise: „Luaţi urgent măsuri, altminteri va fi vărsare de sânge. Informaţi Tiumen în detaliu. Zaslavski a şters-o pe furiş din Tobolsk; nu am reuşit să-l prind. Plec acum din levlevo”. Iakovlev a cerut ca preşedintele Sovietului din Tiumen, Nemţov, să pregătească totul pentru sosirea convoiului; a dat ordin unităţilor lui să îl întâmpine pe traseu.8 Au fost transmise instrucţiuni pentru o plecare la 5 a.m., în dimineaţa următoare, în realitate, Iakovlev era atât de obosit, încât nu s-a putut trezi la timp, iar convoiul s-a pus în mişcare mai târziu decât fusese programat.9

Nicolae încerca să observe cât mai mult din ceea ce se întâmpla, însă de la Iakovlev afla prea puţine informaţii. După ce l-a interogat pe soldatul din Ekaterinburg, arestat în ajun, Iakovlev s-a convins că puteau avea necazuri şi în continuare. Nevrând să-i neliniştească pe Romanovi, Iakovlev a preferat să nu le spună nimic despre pericolele ce îi aşteptau.10

A doua zi, trăsurile şi căruţele au pornit la drum cu cai odihniţi. Toată lumea a trebuit să coboare pentru traversarea râului Tobol. Nicolae, sociabil ca întotdeauna, a intrat în vorbă cu Piotr Guzakov, prietenul şi adjunctul lui Iakovlev, pentru a afla care erau intenţiile lor în acel moment. Vremea se schimbase şi era o zi caldă, cu soare, însă condiţiile de deplasare rămâneau anevoioase. Drumurile, pline de praf în spaţiu deschis, deveneau mocirloase prin pădure. Pasagerii îndurau

hurducăturile trăsurilor, ceea ce îl făcea pe Nicolae să se îngrijoreze pentru sănătatea soţiei lui.11 Stând ceasuri întregi lângă Iakovlev, nu avea cum să nu poarte o conversaţie cu el. Discuţiile i-au adus câteva surprize lui Iakovlev, în special când Nicolae a afirmat că, în materie de religie, credea în deplina libertate de conştiinţă a fiecăruia. Iniţial, Iakovlev nu a ştiut dacă era o glumă sau o mistificare. Nu putea să nu se gândească la persecuţiile evreilor, dinainte de 1917. Dar Nicolae se uita la el cu atâta seninătate, încât Iakovlev a dedus că vorbea serios.12

Iakovlev a făcut modificări în aranjamentul convoiului, după ce au traversat râul Tobol, şi s-a aşezat în aceeaşi trăsură cu adjunctul său Piotr Guzakov, în timp ce Ciudinov, care conducea detaşamentul, a luat locul lui Iakovlev lângă Nicolae. Trebuind să se protejeze de noroiul împroşcat cu violenţă de roţile trăsurilor care goneau pe drum, orice conversaţie era aproape exclusă. Nicolae şi-a scos tabachera şi i-a oferit o ţigară lui Ciudinov. Acesta l-a refuzat, dar când au avut un moment de respiro, Nicolae a încercat din nou, întrebându-l: „În ce şcoală militară şi-a făcut pregătirea comisarul vostru?” Ciudinov a replicat: „Din câte ştiu eu, a făcut doar studii de electrician la o şcoală tehnică din Belgia”. Nicolae a remarcat: „Da, este evident că a umblat prin lume. Pare un comisar ceva mai atipic”. 13 În ciuda neplăcerilor fizice, călătoria era palpitantă pentru toţi. Ciudinov avea să-şi aducă aminte cum stătuse de vorbă cu un ţăran cu barba căruntă, în drum spre unul dintre locurile unde au schimbat caii:

Ţăranul: *„Tinere, fiiatâtdebunşi spune-mi şi mie, pentrunumeleluiDumnezeu, undeîlducoameniiăştia petâtuculnostruţarul*(ţar batiuşka)? *CumvalaMoscova*?”

Ciudinov: *„La Moscova, tataie, laMoscova*!”

Iar când plecau de la acelaşi olăcar, Ciudinov a auzit pe altcineva spunând: „Slavă Domnului, acum o să fie ordine!” 14 Nu este limpede dacă omul acela dorea ca Nicolae să fie pedepsit sau să revină la tron. Genul acesta de ambiguitate nu era ceva neobişnuit în acea vreme, când nu prea mulţi ruşi aveau o idee clară despre cum s-ar fi putut face ca în ţara lor să fie stabilitate şi prosperitate.

Schimbarea cailor de poştă se făcea conform unui tipic prestabilit. Ciudinov îl striga pe călăreţul care rămăsese mai dinainte în satul respectiv, iar caii pregătiţi erau aduşi imediat. De obicei, nu dura mai mult de cinci minute cu totul.15 Pokrovskoe a fost unul

dintre locurile memorabile în care au schimbat caii. Întâmplarea a făcut ca operaţiunea de înhămate a cailor să aibă loc exact în faţa casei lui Rasputin. Romanovii au fost înduioşaţi, când au observat că întreaga familie a prietenului lor decedat îi privea dinăuntru. Nu a fost permis niciun contact, iar Ciudinov a stat cu un pistol Mauser aţintit spre casă, pentru a fi sigur că ordinul avea să fie respectat. Însă lumea vorbea că soţia şi mama lui Rasputin s-ar fi închinat şi s-ar fi rugat lui Dumnezeu, când călătorii au poposit în apropiere. Imediat ce caii au fost înhămaţi la vehicule, convoiul a pornit mai departe cu toată viteza.16

Fiecare nouă zi punea la încercare tenacitatea lui Iakovlev. Sverdlov îi dăduse misiunea de a-i duce pe Romanovi teferi în Ural, dar cu toate acestea exact conducătorii bolşevici din regiunea Ural erau cei care la fiecare pas conspirau împotriva eforturilor lui. Iakovlev avea senzaţia că el era singurul împuternicit oficial care îndeplinea dorinţele Moscovei. După ce au traversat râul Irtîş, Iakovlev a stat de vorbă cu adjunctul său, Piotr Guzakov, care avea veşti alarmante. Mai devreme Guzakov se întâlnise întâmplător cu Guşiaţki, comandantul adjunct al trupelor din Ekaterinburg, care plecase din Tobolsk înaintea grupului lui Iakovlev. De data aceasta, Iakovlev avea motive serioase de îngrijorare, deoarece Guşiaţki îi şoptise lui Guzakov că exista într-adevăr un complot de a ataca trăsurile şi a-l ucide pe Nicolae. Informaţia confirma ceea ce Iakovlev suspectase pe toată durata călătoriei. Era furios, iar când s-a întâlnit cu Guşiaţki, i-a spus că nu ar ezita să-l execute pe el şi întreaga lui unitate militară, dacă ar îndrăzni să tragă fie şi doar o singură împuşcătură.17

Dar lucrurile nu se opreau aici. Aleksandr Nevolin din Gărzile Roşii de la Ekaterinburg a venit pe furiş să vorbească cu el în acea seară şi i-a dezvăluit că planul complotiştilor rămânea în vigoare. Potrivit lui Nevolin, Guşiaţki le-ar fi spus trupelor lui că Iakovlev plănuia să-i transporte pe Romanovi la Moscova, lăsându-i să plece în exil în străinătate. Contraplanul lui Guşiaţki prevedea, în schimb, să-l ducă pe Nicolae la Ekaterinburg. O parte din oamenii lui Guşiaţki şi-au exprimat îngrijorarea, când acesta le-a spus că urmărea să atace convoiul Romanovilor, cu intenţia clară de a-l lichida nu doar pe Nicolae, ci şi pe Iakovlev cu detaşamentul lui. Nevolin întrebase: „Vasăzică o să ne comportăm ca nişte tâlhari de drumul mare?” S-a

iscat o ceartă în toată regula, în care Guşiaţki a constatat enervat că Nevolin se bucura de multă susţinere, iar Nevolin, temându-se pentru viaţa lui, a plecat pe furiş la detaşamentul lui Iakovlev.18

Devreme în dimineaţa următoare Iakovlev a dat ordinul de plecare, impunând din nou un ritm alert de deplasare. Kobâliński ceruse detaşamentului să îl ţină la curent pe parcursul drumului, aşa că Nabokov i-a trimis o telegramă din Pokrovskoe, comunicându-i că totul era în regulă.19 Informaţia era corectă doar în privinţa numărului de kilometri străbătuţi, fiindcă în rest pasagerii şi cea mai mare parte a escortei lor militare ajunseseră în punctul unei extenuări totale. Pe o porţiune a drumului plină de hârtoape, *tarantas-ul* în care se aflau Alexandra şi Maria s-a stricat, aşa că au trebuit să se adăpostească într-o colibă din apropiere, până a fost adusă o altă trăsură.20 Un ultim schimb al cailor de poştă a avut loc în satul Borki. Doctorul Botkin avea deja o criză de hidronefroză, iar din acest motiv s-a luat decizia de a fi lăsat să se însănătoşească, urmând să vină şi el mai târziu. La Borki, convoiul a băut ceai şi a luat o gustare în clădirea şcolii. De data asta, Iakovlev a preferat să nu se mai grăbească, ci să organizeze cu meticulozitate etapa a opta, şi ultima totodată, a deplasării până la Tiumen. Îngrijorat de ceea ce s-ar fi putut să-i aştepte în continuare, le-a spus oamenilor lui să fie pregătiţi pentru orice, iar apoi a dat ordinul de plecare în lunga fază rămasă a călătoriei până la Tiumen. Luna răsărise frumos pe cer, înainte ca întregul convoi să intre în oraş la ora 9: 15 p.m.21

Şaisprezece cavalerişti din avangarda detaşamentului au fost trimişi de la Tiumen, pe o distanţă de şaisprezece kilometri în josul râului, ca să îi iasă în întâmpinare lui Iakovlev. Conducătorul lor, pe care îl chema Permiakov, îi îndemna să gonească în galop: „Să-i arătăm fostului Ţar disciplina şi puterea Armatei Roşii, cea mai liberă armată din lume!” 22 Vorbea cu autoritatea dobândită în acţiune, când folosise trupele pentru a dezarma Gărzile Roşii din Tiumen, după o serie de tâlhării.23 Când convoiul şi întăririle lui se apropiau de periferia oraşului, o escortă suplimentară compusă din aproximativ cincizeci de călăreţi a venit să formeze un lanţ protector.24 în întunericul nopţii, trăsurile şi escorta lor au traversat Irtîşul pe un pod mobil şi au ajuns la gara feroviară.25

Serghei Markov, care se mutase la Tiumen după ce nu reuşise să îi elibereze pe Romanovi în Tobolsk, credea că, dacă o tentativă hotărâtă ar fi fost pusă în mişcare, ar mai fi existat încă şansa de a salva familia imperială. Inventiv şi optimist ca întotdeauna, Markov se infiltrase în Armata Roşie, dându-se drept un simpatizant al sovieticilor, şi fusese atât de abil în deghizarea lui, încât primise comanda unei unităţi de şaptezeci de recruţi. Cu siguranţă, avea cutezanţa necesară de a-şi asuma riscul unei asemenea încercări. Şi pare destul de plauzibil că până la urmă ar fi reuşit poate să îşi păcălească oamenii pentru a organiza un atac asupra convoiului lui Iakovlev. Este îndoielnic însă dacă ar fi izbutit să îi salveze pe Romanovi, mai ales ţinând seama de pericolul ca aceştia să piară în schimbul de împuşcături. În orice caz, Markov nu mai era în libertate pentru a acţiona. La începutul lunii aprilie, Sovietul din Tobolsk, suspectând că adevărata lui loialitate nu era faţă de Sovnarkom, l-a aruncat în închisoare. Din celula unde era deţinut, a aflat despre sosirea lui Nicolae.26 Până şi în aceste condiţii, situaţia locală rămânea suficient de incertă, încât Iakovlev să nu renunţe la precauţiile lui. Chiar dacă antibolşevicul Markov era după gratii, cine putea garanta că nu ar mai fi avut complici încă în libertate?! Şi unde, ah, unde, puteau fi oare bolşevicul Zaslavski şi soldaţii lui?

Un tren era pregătit pentru Iakovlev şi Romanovi la gara feroviară din Tiumen. Garnitura era compusă din doar patru vagoane, un vagon clasa întâi şi trei vagoane clasa a treia.27 Viitorii călători, extenuaţi după călătoria lor, au fost bucuroşi să coboare din cele trei *tarantas*-\în Supravieţuiseră grelei încercări a deplasării în asemenea vehicule. Nu le-a convenit starea compartimentelor, în care nimeni nu se sinchisise să facă curat şi să măture28, dar nu s-au plâns. Măcar nu mai aveau să fie zgâlţâiţi toată ziua pe drum şi ştiau unde dormeau în acea noapte. La 10 p.m., s-au băgat în pat la culcare.29

În acest răstimp, Iakovlev se consulta cu conducerea de la Moscova, prin aparatul Hughes.30 L-a lăsat pe Avdeev în tren, cu ordinele stricte de a nu pleca de-acolo, în mod evident fiindcă era nevoie ca o persoană investită cu autoritatea necesară să îi supravegheze pe Romanovi. Numai că lui Avdeev nu-i convenea ca Iakovlev să discute cu Moscova, fără prezenţa unui martor. Totuşi, când Avdeev s-a dat jos din tren pe peron, ca să meargă cu el, oamenii

lui Iakovlev l-au oprit ferm. Întorcându-se spre Guzakov, a întrebat: „Ce, asta înseamnă că sunt arestat?" Când a fost limpede că Iakovlev intenţiona să fie singur la aparatul telegrafic, Avdeev a strecurat un bilet, pe fereastra vagonului, pentru tovarăşul său Ivan Loghinov, în care îi spunea să informeze Ekaterinburg despre ceea ce se întâmpla – ceea ce Guzakov, în acest caz, a executat.31

Iakovlev l-a rugat pe Sverdlov să aprobe schimbarea planului, ţmân d seama de faptul că nu se putea avea încredere în membrii conducerii din Ekaterinburg. Reprezentanţii lor la Tobolsk intenţionaseră clar să anihileze „bagajul"; ba chiar îl îndemnaseră să nu stea în trăsură lângă vreun membru al familiei Romanov. În mod evident, obiectivul lor fusese să atace convoiul înainte de a ajunge în Tiumen. Iakovlev le zădărnicea orice tentativă, plasând trupe de-ale lui pe întregul traseu. Însă unităţile armate din Ekaterinburg continuau să exercite presiuni asupra lui, cu scopul de a-l descuraja. Avertiza că era posibil ca o acţiune periculoasă să aibă loc înainte ca trenul să ajungă la Ekaterinburg. Potrivit lui Iakovlev, Goloşciokin era singurul conducător din Ural care nu dorea să distrugă „bagajul". De aceea, menţinerea planului iniţial ar fi o mare nesăbuinţă. Cerea aşadar permisiunea de a se îndrepta, în schimb, spre Omsk. De acolo, arăta el, avea să ia un tren spre vest, pe varianta sudică a căii ferate, prin w-z-Z-ul minier al râului Sim, unde ştia că putea găsi un loc de detenţie sigur. Altminteri, el nu mai putea garanta siguranţa Romanovilor plasaţi în custodia lui.32

Sverdlov, instalat confortabil la telegraful Hughes din biroul său la Moscova şi având pe cap nenumărate alte treburi, s-a interesat dacă vechiul său tovarăş de luptă exagera cu temerile lui. După tot ceea ce trăise de la plecarea din Tobolsk, Iakovlev avea toate motivele să fie alarmat. Nu cerea milă, ci doar ca simţul practic să prevaleze în situaţia de acum. Dacă ar trebui să se conformeze vechiului plan, consecinţele ar putea fi dezastruoase. În faţa unei asemenea fermităţi, Sverdlov a aprobat schimbarea destinaţiei şi a promis să transmită noi instrucţiuni, pregătind astfel întâlnirea lui Iakovlev cu Viktor Kosarev, preşedintele Comitetului Executiv al Sovietului Regional vest-siberian din Omsk.33

Iakovlev i-a trimis o telegramă lui Goloşciokin, în care se plângea furios de atitudinea lui Zaslavski, Hohriakov şi Guşiaţki.

Bizuindu-se pe buna-credinţă a lui Goloşciokin, îşi exprima îndoiala că acesta ar fi avut cunoştinţă de crimele plănuite de tovarăşii lui din regiunea Ural. Zaslavski, afirma Iakovlev cu tărie, uneltea să atace trenul înainte ca vagoanele să ajungă la Ekaterinburg. Complotiştii nu izbutiseră să îşi realizeze obiectivul între Tobolsk şi Tiumen; acum, se pregăteau să atace trenul pe linia ferată de la Tiumen spre capitala regiunii Ural. Iakovlev i-a spus lui Goloşciokin că era hotărât să se opună cu forţa „acestor flăcăi”; a subliniat că el îndeplinea ordinele lui Sverdlov şi a cerut sprijinul lui Goloşciokin.34 Ştia că era posibil să nu fie suficientă o aprobare scrisă de la Sverdlov, aflat atât de departe la Moscova. Dacă putea, voia să convingă Comitetul Executiv al Sovietului Regional Ural să îi ceară lui Zaslavski să renunţe la planul criminal. Dar tot intenţiona să evite Ekaterinburgul, dacă putea. Sverdlov îi spusese să înceapă consultări când ajungea la Omsk. Pentru Iakovlev era mai bine, decât dacă i s-ar fi spus să meargă la Ekaterinburg, însă tot nu era satisfăcător. Miza acţiunilor lui era încă mare, or, el voia să joace la fel de dur cum făcuse întotdeauna.

După ce a venit înapoi la tren, Iakovlev le-a spus subalternilor lui: „Plecăm la Omsk şi de acolo, via Celiabinsk, la uzinele Ust-Katav din «zz/-ul Sim”. Când Avdeev a obiectat şi a refuzat să meargă, Iakovlev l-a pus la punct. Iakovlev avusese de-a face cu oameni mai duri decât Avdeev şi curajul lui fizic era incontestabil. Avdeev a mai făcut un ultim efort de a se împotrivi, cerându-i explicaţii lui Iakovlev pentru faptul că îl izolase în tr-n. I s-a răspuns simplu că trebuia ca cineva să îi ţină pe Romanovi sub supraveghere permanentă. Abia atunci a acceptat Avdeev să se supună.35 Nu era doar importanţa majoră pe care disciplina de partid o avea pentru orice bolşevic, ci şi faptul că Avdeev nu avea nicio posibilitate de a se consulta cu tovarăşii lui din Ekaterinburg. Ordinele Moscovei primau asupra oricăror alte considerente, iar Iakovlev îşi juca şi acum cărţile cu aplombul lui obişnuit. Pentru moment, părea nici să nu conteze dacă şefii comuniştilor din Ural dezaprobau această atitudine.

29

Destinaţia urmează să fie confirmată

În 28 aprilie 1918, la 5 a. m, exact înainte să se crape de ziuă, mecanicul şi fochistul au pregătit locomotiva, iar trenul a pornit spre vest, în direcţia Ekaterinburg – exact opusul planului pe care Iakovlev

i-l indicase lui Avdeev.1 Trenurile în Rusia se deplasau lent, în comparaţie cu cele de pe multe căi ferate din Europa Centrală şi de Nord, şi chiar pe liniile principale era rar ca un tren rusesc să atingă în medie mai mult de patruzeci de kilometri pe oră. (Pe liniile secundare, viteza medie practicată era şi mai scăzută chiar.) 2 Drumul până în regiunea Ural avea să dureze aproape toată ziua. Cel puţin, aceasta era impresia pe care Iakovlev le-a dat-o tuturor celor care stăteau pe peronul gării din Tiumen. Îl instruise deja pe mecanicul locomotivei că adevărata intenţie era să oprească trenul la primul macaz, să întoarcă locomotiva cu o sută optzeci de grade şi să se îndrepte spre Omsk. Deşi acest lucru ar fi presupus să treacă înapoi prin Tiumen, Iakovlev a calculat că putea realiza această manevră, înainte ca vreo oficialitate din oraş să ghicească ce urmărea el. Voia să îi inducă în eroare pe cei care acţionau împotriva lui, iar în Omsk, simţea el cu convingere, va avea şansa de a decide exact ce să facă mai departe, fără să se simtă ameninţat.3

Totuşi, Loghinov şi Guşiaţki, aflaţi în Tiumen, s-au dumirit în timp util ce se întâmpla şi au trimis o telegramă Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural, despre redirecţionarea trenului spre Omsk. Depeşa lor a ajuns la Ekaterinburg la ora 10 a.m., iar când i-a fost adusă lui Beloborodov, acesta a convocat imediat Comitetul Executiv al Sovietului Regional, pentru a-l înfiera pe Iakovlev ca trădător al revoluţiei.4 Nimeni din Ekaterinburg nu ştia deocamdată că Iakovlev se consultase cu Sverdlov şi obţinuse aprobarea lui. Singurul lucru care conta pentru conducătorii din Ural era că Iakovlev, în mod deliberat, îi transporta pe Romanovi sub jurisdicţia unei alte autorităţi decât a lor. Toate avertismentele lui Zaslavski în privinţa lui păreau să se fi confirmat. Comitetul Executiv a evocat, de asemenea, modul respectuos în care Iakovlev vorbise cu Nicolae şi dispusese măsuri favorabile pentru familia Romanov în Tobolsk. Faptul că Iakovlev nu se consultase cu Ekaterinburg privind schimbarea itinerarului le accentua suspiciunea, mai ales că nu excludeau posibilitatea ca Iakovlev nici să nu se oprească la Omsk. Beloborodov şi tovarăşii lui făceau presupuneri că, în realitate, comisarul preferat al lui Sverdlov nu era altceva decât un monarhist ascuns, care plănuia să continue călătoria până la Vladivostok, unde ar fi urmat să-l lase pe Nicolae să plece în străinătate.

Un asemenea complot ar fi fost groaznic pentru Nicolae, întrucât ar fi însemnat să-şi lase copiii (fiul şi trei fiice) în mare pericol în îndepărtatul oraş Tobolsk. Însă conducerea din Ural ajunsese să creadă numai lucruri rele despre Iakovlev, iar unii dintre revoluţionarii de-acolo susţineau ideea de a-l ucide pe Nicolae, fără să mai stea pe gânduri. Printre aceştia erau eserii de stânga Hotimski şi Poliakov, precum şi bolşevicii Boris Didkovski, Gheorghi Safarov, Ivan Tuntul şi Piotr Voikov. Safarov a vorbit în numele lor, când s-a plâns de organizarea întregului transport, de la plecarea din Tobolsk: „Tovarăşe Goloşciokin, să ne spună nouă comisarul militar cum a fost posibil ca ţarul Nicolae să fugă la Omsk!", a pretins el. Voikov a zbierat: „Ticălosul!" 5 Palid şi agitat, Goloşciokin a făcut tot posibilul să explice ceea ce se întâmplase, însă nu a putut risipi sentimentul acut că el, un bine-cunoscut confident de-al lui Iakovlev, ţinuse ascunse informaţii importante, fără să le aducă la cunoştinţa superiorilor săi. Comitetul Executiv a decis să ia legătura cu Moscova şi, în acelaşi timp, să dea alarma telegrafic la fiecare gară de pe linia ferată spre Omsk: Iakovlev nu trebuia lăsat să îşi continue planul de a ocoli Ekaterinburg. În această privinţă, cel puţin, toată lumea a fost de acord.6

Furios, Beloborodov l-a informat printr-o telegramă pe Sverdlov că, de fapt, comisarul „lui" indusese în eroare pe toată lumea şi, contrar ordinelor, se îndreptase spre Omsk. Nimeni, afirma el, nu cunoştea destinaţia finală a trenului, iar, prin comportamentul lui, Iakovlev era un trădător.

A dezvăluit că Sovietul Regional din Ural dăduse ordin să fie arestat şi transferat, împreună cu Nicolae, la Ekaterinburg.7

În telegrama adresată gărilor de pe linia ferată Tiumen-Omsk, Beloborodov îl acuza pe Iakovlev că nesocotise ordinele Moscovei. Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural conchisese că Iakovlev „trădase revoluţia" şi, prin faptele lui, ieşise „din rândurile revoluţionarilor". Beloborodov cerea ca Iakovlev să fie arestat şi, dacă opunea rezistenţă, să fie împuşcat pe loc. De asemenea, întregul detaşament al lui Iakovlev trebuia să fie reţinut de forţele sovietice. Beloborodov se aştepta la acte de violenţă şi menţiona că şi ceilalţi pasageri puteau fi ucişi – aici intrând obligatoriu şi Romanovii. Cerea să nu se lase nimeni influenţat de documentele pe care era posibil ca Iakovlev să le invoce pentru a-şi justifica faptele. Bolşevicii, eserii de

stânga şi maximaliştii de extremă stângă din conducerea regională a regiunii Ural erau de acord să pună capăt „uneltirii criminale".8 Sovietul Regional din Ural a dat ordin ca un tren să plece în mare viteză, pentru a-l intercepta pe Iakovlev cu grupul lui. Începuse urmărirea pentru prinderea Romanovilor.9

Iakovlev i-a lăsat pe Romanovi şi pe cei care îi însoţeau să coboare din tren ca să ia un pic de aer, cu puţin timp înainte de a ajunge la Işim, o localitate situată la aproximativ 320 de kilometri la sud-est de Tiumen.10 A fost de acord cu trimiterea unei telegrame la Tobolsk, conţinând următorul mesaj: „Călătoria decurge bine. Hristos să vă ocrotească. Cum se simte cel mic cu sănătatea? Iakovlev". 11 Aproape sigur textul era compus de Nicolae sau Alexandra şi transmis spre aprobare lui Iakovlev. Acesta dorea că Romanovii să se simtă confortabil în drum spre Omsk. În ceea ce-l privea, el se concentra asupra călătoriei pe care o aveau de făcut. În ciuda nenumăratelor presiuni asupra lui şi a incertitudinii privind posibilele măsuri ale conducerii din Ural, îşi păstra calmul, chiar dacă Alexandra afişa trufia ei obişnuită. Pur şi simplu, nu se putea stăpâni. Îi displăcea să treacă pe lângă diverşi oameni pe culoar în drum spre toaletă. Întrucât nu avea cum să scape de gărzile lui Iakovlev şi de personalul feroviar, a început să se dea jos din pat la patru sau la cinci dimineaţa, când se presupunea că nu era nimeni în preajmă, iar dacă vedea pe cineva, se răsucea pe călcâie şi se întorcea în compartimentul ei.12

Romanovii s-au simţit odihniţi, când s-au trezit după prima noapte petrecută în tren. Văzând pe geam numele gărilor prin care treceau, au putut să-şi dea seama că se deplasau spre Omsk. Dar Iakovlev refuza şi acum să le spună unde îi ducea, iar Nicolae, la fel ca Beloborodov, se întreba dacă nu era vorba chiar de Vladivostok. Dacă ar fi fost adevărat, singurul plan credibil părea ca familia imperială să fie trimisă clandestin în străinătate. O altă posibilitate era ca Iakovlev să aibă în vedere un viraj brusc la joncţiunea cu breteaua sudică a liniei ferate transsiberiene, ducându-i spre vest la Moscova. Au avut un dejun plăcut la Vagai, la ora unsprezece, când Iakovlev a ordonat un popas. Nicolae a lăsat în seama Mariei sarcina de a obţine informaţii de la cei patru puşcaşi, care stăteau de pază în celălalt capăt al vagonului. Dar fata nu a reuşit să afle nimic, fiind posibil ca nici ei să nu ştie ceva concret. Romanovii s-au amuzat privind pe fereastră, încercând să

zărească lumea care sărbătorea Duminica Floriilor. S-au dus devreme la culcare, după o cină rece; şi tot nu ştiau nimic despre intenţiile lui Iakovlev.13

Deşi fusese constrâns de Iakovlev să accepte schimbarea destinaţiei, Avdeev a continuat să discute planurile cu el. Iakovlev i-a spus că intenţiona să-i ducă pe Romanovi până la Moscova – acum nu a mai pomenit nimic de Ekaterinburg; i-a reamintit lui Avdeev că instrucţiunile lor erau de a-i conduce în siguranţă pe Romanovi şi a repetat temerea lui că Zaslavski pândea undeva din umbră, cu intenţii ucigaşe. Considerând că situaţia era incertă, a oprit trenul din nou la Liubino şi, lăsând grupul de călători cu instrucţiuni de a fi strict păziţi, a plecat, cu o maşină rechiziţionată, până la Omsk, ca să afle cum stăteau lucrurile acolo.14 Avea aşteptări bune. Viktor Kosarev, membru în Comitetul Executiv al Sovietului Regional vest-siberian, era un vechi tovarăş de partid de-al lui. Frecventaseră împreună cursurile şcolii de partid din Capri şi Iakovlev putea spera să obţină ajutorul lui împotriva pretenţiilor celor din Ekaterinburg.15

Kosarev avea rezerve în privinţa atitudinii lui Iakovlev şi trimisese câteva unităţi armate la mica gară din Kulomzino, situată la câţiva kilometri la vest de Omsk, pe linia ferată Ekaterinburg-Celiabinsk. A făcut acest lucru după ce a primit telegrama de la conducătorii sovietici din Ural. A trimis în plus încă 2000 de soldaţi cu mitraliere şi artilerie, care să îi aresteze pe Iakovlev şi pe Romanovi. Ajungând la gara din Omsk, care era la peste trei kilometri în afara oraşului, Iakovlev a înţeles imediat că trebuia să vorbească pe linia directă cu Sverdlov. Doar Moscova putea să-l mai salveze de la dezastru, pe el, împreună cu prizonierii lui imperiali.16 Sverdlov s-a arătat din nou de partea lui şi a trimis o telegramă lui Kosarev, spunându-i că Iakovlev merita „încredere desăvârşită", fiindcă acţiona întru totul conform instrucţiunilor de la centru.17 Iakovlev, între timp, a descoperit că Zaslavski, inamicul planurilor lui, era undeva în Omsk. La scurt timp după aceea, s-a raportat ca Zaslavski dispăruse, sub pretextul că se întorcea cu treburi la Ekaterinburg. Iakovlev suspecta că mişcarea aceasta făcea parte dintr-un complot de asasinat. A luat legătura telefonic cu Goloşciokin şi a întrebat dacă membrii conducerii din Ural îl rechemaseră cumva pe Zaslavski. Goloşciokin a infirmat că

s-ar fi dat un asemenea ordin. Iakovlev ştia acum că planurile mârşave rămâneau în vigoare şi că Zaslavski era în spatele lor.18

Sverdlov a trimis o depeşă la Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural, luându-i apărarea lui Iakovlev împotriva acuzaţiei de trădare şi subliniind că acesta se supunea instrucţiunilor sale. L-a avertizat pe Beloborodov să nu întreprindă nimic fără acordul Moscovei: „Repet: niciun fel de ingerinţă”. 19 Comitetului Executiv nu i-a convenit să afle că Sverdlov avusese consultări secrete cu Iakovlev. Atitudinea lui Sverdlov le-a stricat aranjamentele liderilor din Ural, care susţineau că era prea târziu să „anuleze” instrucţiunile date de ei la Omsk şi la celelalte oraşe de pe linia ferată, pentru arestarea lui Iakovlev. Aceasta era, se pare, un tertip menit să obţină garanţia că lui Iakovlev i se va ordona să se îndrepte imediat spre Ekaterinburg. L-au informat pe Sverdlov că întreaga chestiune era analizată la Conferinţa Partidului Regional Bolşevic.20 Regretau în general că Sverdlov nu în inuse la curent cu schimbarea „obiectivelor Sovnarkom-ului” Când nu a mai venit niciun răspuns de la Sverdlov, l-au contactat pe Lenin printr-o telegramă şi au întrebat: „Ce părere aveţi de asta?” Cereau un „răspuns clar şi direct”. Repetau că Iakovlev săvârşise „o tâmpenie colosală, cu aprobarea voastră, mutând «bagajul» spre Omsk” Dar încheiau oferind garanţii privind siguranţa fizică a Romanovilor, „cu condiţia ca întreaga afacere să se deruleze de-acum înainte prin Sovietul Regional”.21

Beloborodov i-a telegrafiat lui Kosarev, pentru a invalida conţinutul telegramei nr. 3507, despre cum să se procedeze cu Iakovlev. În acelaşi timp, arăta că obţinuse acordul lui Lenin şi al lui Sverdlov pentru a întoarce trenul cu Romanovii spre vest, pe linia Omsk-Tiumen către Ekaterinburg. Menţiona că Moscova urma să îl informeze pe Iakovlev despre acest plan.22 Beloborodov a trebuit, de asemenea, să-l avertizeze pe Zaslavski să se potolească, ordonându-i să nu întreprindă nicio acţiune care ar fi putut zădărnici livrarea Romanovilor, teferi şi nevătămaţi, la Ekaterinburg. Reproducea textul în care Sverdlov întreba respectuos dacă membrii conducerii din Ural ar fi mulţumiţi ca Moscova să îi ceară lui Iakovlev să se îndrepte spre Tiumen şi să predea „întregul bagaj” Sovietului Regional din Ural. Anexa consimţământul exprimat de Didkovski, Safarov, Hotimski şi Preobrajenski. Beloborodov voia ca în mintea lui Zaslavski să nu

rămână nicio îndoială asupra strategiei convenite de comun acord între Moscova şi Ekaterinburg; îi dădea dispoziţie lui Zaslavski să plece imediat la Tiumen. Cu intenţia de a atenua orice posibil resentiment rămas în mintea lui Zaslavski, Beloborodov îi cerea să îl aştepte pe Iakovlev la gară, unde să-i prezinte mandatul şi instrucţiunile primite pentru a-i conduce nevătămaţi pe cei trei Romanovi, împreună cu Iakovlev, în capitala regiunii Ural.23 Până în acel moment, Zaslavski acţionase ca un asasin din umbră; acum, urma să iasă la lumină şi să ia în primire aşa-zisul „bagaj". Rolul lui Iakovlev era tot mai neînsemnat.

Când Iakovlev a vorbit din nou cu Moscova, prin aparatul Hughes, Sverdlov l-a dezamăgit, ordonându-i să abandoneze ideea de a-i aduce pe Romanovi la Omsk: „Noi am convenit nişte lucruri cu cei din Ural. Ei au luat măsuri – au dat garanţii, conducătorii regionali şi-au asumat personal răspunderea. Transferi întregul bagaj în Tiumen şi îl predai reprezentantului Comitetului Regional Ural. Este obligatoriu. Du-te cu ei, oferă-i asistenţă reprezentantului". 24 Iakovlev trebuia să rămână şi el în tren până la Ekaterinburg şi să predea „întregul bagaj" celor care aveau să-i întâmpine. Sverdlov i-a mulţumit pentru munca depusă: „Ai realizat lucrul cel mai important". 25 A adăugat că Iakovlev trebuia să primească întăriri militare din Omsk, de la Kosarev, înainte de a se duce înapoi la Romanovi. Era o recunoaştere implicită a faptului că pericolele nu fuseseră înlăturate. Conducătorii din Ural erau indivizi recalcitranţi, ceea ce presupunea că nu se putea exclude posibilitatea ca vreun subterfugiu violent să persiste încă în mintea lor.26

La scurt timp după miezul nopţii, în 29 aprilie 1918, Kosarev a discutat prin aparatul Hughes cu Gheorghi Safarov, membru al Prezidiului Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural. Iakovlev nu plecase încă înapoi la Liubino, unde îi lăsase pe Romanovi; de fapt, şi el se consulta cu Moscova la un alt asemenea aparat. Kosarev a primit asigurări din partea lui Safarov că membrii conducerii din Ural lămuriseră neînţelegerile cu Sverdlov şi că Iakovlev, indiferent dacă îi convenea sau nu, trebuia să aducă „bagajul" la Ekaterinburg. Safarov a vrut să ştie dacă sosirea lui Iakovlev în Omsk se soldase cu vreun act de violentă – în mod evident, avea interesul să adune acuzaţii împotriva lui. Situaţia era ciudată, deoarece această convorbire avea loc exact în timp ce bolşevicii din Ekaterinburg contau

pe faptul că Iakovlev avea să procedeze întocmai cum îi ceruse Sverdlov.

Kosarev a refuzat să coroboreze în vreun fel denigrările aduse lui Iakovlev. În schimb, a repetat solicitarea lui Sverdlov ca sovietul din Ural să nu facă nimic contrar scopurilor Moscovei.27 Kosarev a trimis o telegramă anulând telegrama nr. 3507 a lui Beloborodov, din ziua precedentă. Subliniind că Iakovlev venise la Omsk în baza aprobării date de Sverdlov personal, urmărea să îi facă pe toţi bolşevicii să conlucreze armonios.28

Iakovlev a mai făcut o ultimă tentativă de a-l convinge pe Sverdlov că z/z-ul minier al râului Sim rămânea o opţiune mai sigură decât Ekaterinburg. Lucrul acesta, argumenta el, ar face posibil ca la momentul decis autorităţile centrale să poată aduce „bagajul” la Moscova. Era sceptic însă că o asemenea măsură ar mai fi putut să fie aplicată, odată ce Nicolae ar fi fost predat conducerii din Ural. Susţinea că Guzakov şi Avdeev recunoşteau la unison persistenţa pericolelor. Când Sverdlov a refuzat să modifice planul, Iakovlev a promis să se supună instrucţiunilor Moscovei, însă a accentuat că el nu putea să-şi mai asume răspunderea morală pentru ceea ce avea să se întâmple în continuare. Se plângea de condiţiile haotice în care funcţiona telegraful şi ruga ca V.I. Nevski, comisar al poporului, să le dea ordin oamenilor lui să nu mai accepte nicio telegramă cu mesaje deviind de la planul pe care îl stabilise Sverdlov. Acestea fiind zise, a promis din nou să ducă „bagajul” la Ekaterinburg.29

Conducerea din Ural trimisese deja un detaşament de luptă la Kulomzino şi bloca accesul spre breteaua sudică a Căii Ferate Transsiberiene, pe care Iakovlev şi Romanovii s-ar fi putut întoarce la Celiabinsk. Iakovlev era încolţit politic şi geografic. Cu inima grea, şi-a luat la revedere de la Kosarev şi s-a întors la Liubino, unde a dat ordinul de revenire la Tiumen. Pentru a le ascunde Romanovilor realitatea, le-a spus că fusese nevoit să modifice planul, din cauză că un pod de pe linia ferată spre Omsk fusese distrus.30

De asemenea, a ignorat cu bună ştiinţă un anumit punct din înţelegerea lui cu Sverdlov. În loc să facă joncţiunea cu Zaslavski, a trecut prin Tiumen, fără să oprească, în toiul nopţii. Adversarul din Ekaterinburg al lui Iakovlev, Guşiaţki, care rămăsese în Tiumen, a pornit în urmărirea lui, după ce a aflat acest lucru. Nimeni nu putea şti

cu certitudine încotro se îndrepta Iakovlev, mulţi temându-se să nu dirijeze trenul pe linia laterală spre Şadrinsk şi să dispară astfel cu Romanovii. Curând, Guşiaţki a răsuflat însă uşurat, descoperind că Iakovlev se conforma cererii lui Goloşciokin şi călătorea spre Ekaterinburg. Când Nicolae a aflat această informaţie, moralul lui s-a prăbuşit. Ştia despre asprimea revoluţionarilor din Ural, chiar dacă nu cunoştea nimic despre dedesubturile încâlcite ale ideilor lor marxiste. S-a apropiat de Pavel Matveev pe coridorul vagonului şi l-a întrebat: „Spune-mi, s-a decis definitiv că vom sta la Ekaterinburg?" Când Matveev a confirmat ştirea, Nicolae a oftat, zicând: „Aş prefera să merg oriunde, numai nu în Ural". Matveev a încercat să-l liniştească, spunându-i că nu conta ce loc era ales în zona puterii sovietice. Sumbru, Nicolae a remarcat că, dacă era să dea crezare presei locale, muncitorii din regiunea Ural vădeau o cruntă ostilitate împotriva lui.31

Iakovlev nu se grăbea. După ce trenul a pornit spre vest, a dat ordin de două ori pentru o oprire şi le-a permis Romanovilor să-şi dezmorţească picioarele. La primul popas, a insistat ca membrii familiei imperiale să rămână în apropierea liniei ferate. La următorul popas, le-a dat voie să se plimbe pe un câmp, în compania lui. Tuturor le-a crescut moralul.32 Însă aceste halte nu făceau decât să amâne inevitabilul pentru Iakovlev şi Romanovi deopotrivă. La 8: 40 a.m., în 30 aprilie 1918, trenul a ajuns în gara nr. 1 din Ekaterinburg – Nicolae a consemnat cu meticulozitate acest lucru.33 O gloată se adunase acolo, iar Iakovlev a oprit trenul la scurtă distanţă înainte de peron, încercând să evalueze situaţia. Şi-a aliniat oamenii de o parte şi de cealaltă a vagoanelor, ameninţând să le ordone mitralierilor să deschidă focul, dacă lumea nu se împrăştia. Nimeni nu i-a dat atenţie. Cineva a zbierat: „Arată-ni-l pe parazit!" Veniseră să-l vadă pe Nicolae – şi poate chiar să-l agreseze.34 Iakovlev îi spusese lui Sverdlov că trimiterea Romanovilor la Ekaterinburg prezenta nenumărate riscuri. Sverdlov ignorase observaţiile lui, însă se părea că presentimentele lui Iakovlev erau pe punctul de a se adeveri.

30

Spre Casa Ipatiev

În timp ce Iakovlev improviza un itinerar de la Tobolsk la Tiumen, Omsk şi Ekaterinburg, autorităţile de la Moscova le-au dat

conducătorilor din Ural un răgaz de câteva zile pentru a se decide cum să-i păzească pe Romanovi, odată ce aceştia aveau să ajungă în sfârşit în regiunea Ural. Era nevoie de un loc pe care să-l poată izola cu uşurinţă şi care să nu poată fi luat cu asalt. Opţiunea cea mai evidentă era închisoarea oraşului. Beloborodov şi Goloşciokin au făcut o vizită acolo, ca să vadă dacă nu ar fi putut să-l plaseze pe Nicolae într-o aripă de construcţie separată de ceilalţi puşcăriași. Au conchis repede că arhitectura clădirilor nu făcea posibil acest lucru. Ceea ce l-a mai convins, în plus, pe Beloborodov a fost faptul că Şecinov, care administra penitenciarul, fusese directorul adjunct al închisorii din Perm, când el fusese deţinut acolo în 1911 – 1912; de fapt, Şecinov personal dăduse ordin adesea ca Beloborodov să fie băgat la carceră, drept pedeapsă pentru comportamentul lui. În consecinţă, Beloborodov l-a luat cu el pe Hotimski, şeful eserilor de stânga din Comitetul Executiv Regional, pentru a investiga alte posibilităţi, examinând minuţios întregul cartier central în căutarea unui loc adecvat pentru detenţia Romanovilor.1

După ce au examinat diferite clădiri publice, şi-au restrâns căutările la locuinţele cetăţenilor înstăriţi şi au inspectat casa doctorului K.S. Arhipov, un liberal din Ekaterinburg, care cooperase cu bolşevicii. Nu se poate şti dacă lui Beloborodov nu i s-a părut nepotrivit să rechiziţioneze palatul Arhipov, însă cert este că în cele din urmă au ales reşedinţa familiei Ipatiev, pe Voznesenski Prospekt colţ cu străduţa Voznesenski.

Nikolai Ipatiev, inginer minier şi negustor, avusese de câştigat de pe urma prosperităţii economice a oraşului în anii dinaintea şi din timpul Marelui Război. Era un bogătaş influent din clasa de mijloc, iar proprietatea lui era considerată o ţintă adecvată pentru expropriere, fie numai şi temporar. Casa lui Ipatiev era o clădire mare din piatră, cu două niveluri, unul dintre ele formând un demisol. Era un imobil confortabil pentru el şi familia lui. Acoperişul de tablă era vopsit în verde şi zidurile exterioare fuseseră văruite. O mică grădină se întindea pe latura casei care dădea spre străduţă.2 Pe o altă latură, casa avea vedere în jos spre un lac mare; de asemenea, casa era plasată pe un deal.3 Aceste două caracteristici recomandau clădirea sub aspectul securităţii. De asemenea, construcţia era plasată aproape de centrul oraşului: conducerea sovietului agrea ideea unei case plasate

în raza sa rapidă de acţiune. Singurul dezavantaj era faptul că exact vizavi, pe Voznesenski Prospekt, se afla consulatul Marii Britanii.4 Însă conducătorii sovietului din Ural intenţionau să protejeze casa de privirile indiscrete ale britanicilor, transformând reşedinţa într-o adevărată închisoare, căreia nu i-ar mai fi lipsit decât numele aferent.

Prima lor cerinţă era să obţină evacuarea clădirii. În 27 aprilie 1918, deja cu o zi după ce fostul împărat plecase din Tobolsk, Nikolai Ipatiev a primit o vizită din partea comisarului pentru spaţiu locativ în regiunea Ural, A.N. Jilińiski, care a dat ordin ca familia să părăsească locuinţa în patruzeci şi opt de ore. O confirmare scrisă avea să fie adusă a doua zi. Ipatiev nu avea dreptul să afle identitatea noilor locatari: i s-a spus doar că erau oameni „care nu vor distruge lucrurile". Membrii familiei Ipatiev s-au apucat înnebuniţi să-şi facă bagajele, încercând să ia cu ei cât mai multe obiecte. De fapt, n-au avut timp să adune decât câteva mici bunuri personale. Conducătorii din Ural au insistat ca piesele mari de mobilier să rămână pe loc. Ipatiev şi-a luat măsura de precauţie de a încuia vesela şi nişte covoare, însă ulterior i s-a cerut – sau mai degrabă i s-a ordonat – să predea cheile: autorităţile intenţionau să pună totul la dispoziţia noilor locatari, de îndată ce aceştia soseau la Ekaterinburg. Ipatiev era nemulţumit, dar s-a mai liniştit un pic abia când Pavel Bîkov, un bolşevic fruntaş şi membru al Comitetului Executiv Regional, a venit să facă un inventar al conţinutului casei.5

Ca proprietar înstărit, Ipatiev urma oricum să-şi piardă toate drepturile civice şi personale, în condiţiile noii Constituţii sovietice propuse. Era un „burghez", membru al clasei sociale detestate şi persecutate de autorităţile sovietice. Era un personaj stigmatizat, care trebuia să aibă grijă să nu supere CeKa. Aşa că şi-a abandonat casa şi majoritatea bunurilor sale, plecând să locuiască la nişte rude, familia Golkondski, în afara Ekaterinburgului, în satul Kurinskoe.6 Nu-i rămânea decât să spere că bolşevicii fuseseră sinceri când îi spuseseră că aveau să aibă grijă de casă, până când el ar fi urmat să reintre în posesia ei. Bîkov şi-a încheiat inventarul şi a depozitat articolele pe care nu le considera de folos pentru Romanovi şi detaşamentul de gardă.7 Sarcina cea mai dificilă era să transforme reşedinţa într-o fortăreaţă urbană. Goloşciokin i-a mai dat comisarului pentru spaţiu locativ, Jilińiski, încă patruzeci şi opt de ore, pentru a duce la bun sfârşit

misiunea primită. Jiliński a recrutat o sută de muncitori pentru a renova interiorul şi a organiza securitatea exterioară a clădirii. A fost montat un gard dublu, pentru ca nimeni să nu poată intra în casă neanunţat – din cauza gardului exterior, din stradă nu se mai vedea nimic, în afară de ferestrele de la etajul de sus. Jiliński a impus un ritm de lucru frenetic, iar lucrările au fost terminate la timp pentru sosirea lui Nicolae.8

Conducătorii comunişti din Ural nu au putut păstra secretul în privinţa planului şi mulţi locuitori din Ural au aflat că cei trei Romanovi aveau să se mute acolo, iar când s-a auzit că trenul lor plecase din Tiumen spre oraş, o gloată gălăgioasă s-a adunat în gară şi în jurul clădirii. La începutul secolului XX în Rusia, se întâmpla frecvent ca oamenii să vină în număr mare la gară, sosirea trenurilor rămânând un punct de atracţie pentru toţi. Zvonul că fostul împărat urma să apară acolo a sporit, în mod firesc, interesul publicului.9

Totuşi, atmosfera era atât de agitată când locomotiva a oprit în gara nr. 1, încât Nicolae a presupus că izbucnise probabil o nouă dispută între Iakovlev şi conducătorii bolşevici din Ural. În realitate, Beloborodov şi Goloşciokin pierduseră controlul situaţiei în gară şi în jurul clădirii, unde tot mai multă lume se aduna ca să-i zărească pe Romanovi.10 Unii au venit din curiozitate, alţii ca să-şi verse necazul împotriva lui Nicolae şi a rudelor lui. Spiritele s-au încins, se strigau ameninţări: „Să le venim de hac! Sunt în mâinile noastre în sfârşit!" Gărzile aduse de bolşevicii din Ural au început să dea semne de nervozitate pe peron, pe măsură ce actele de violenţă păreau tot mai iminente. În acel moment, Iakovlev a coborât din vagon şi a ordonat soldaţilor lui să formeze un cordon în jurul trenului, cu mitralierele pregătite să tragă. A fost uimit când l-a văzut chiar pe comisarul gării întărâtând mulţimea şi strigând: „Iakovlev! Scoate-i din vagoane pe Romanovi. Vreau să-i scuip în faţă!" Trupele din jurul trenului s-au pregătit să deschidă focul, atunci când a devenit limpede că unii dintre soldaţii de pe peron îl susţineau pe comisar şi agitau ameninţător armele încărcate.11

Soluţia, în opinia lui Iakovlev, era să mute trenul şi pasagerii în gara nr. 2, situată în cealaltă parte a oraşului şi la câţiva kilometri depărtare de periferie. Până la gara nr. 2, care era folosită pentru marfare, ar mai fi avut un drum de cincisprezece minute pe calea

ferată, existând astfel speranţa ca locomotiva să poată ajunge acolo înaintea mulţimii. Dar făcând acest raţionament, Iakovlev nu ţinuse seama de dificultăţile care continuau pe peron, în gara nr. 1. Au mai trecut, aşadar, alte trei ore de parlamentări, în care Iakovlev a trebuit să dea asigurări că Romanovii vor fi păziţi cu străşnicie şi că nu exista nicio stratagemă pentru eliberarea lor. La rândul lui, Iakovlev a pretins să i se garanteze că deţinuţii de care răspundea el nu vor suferi niciun fel de vătămare. A subliniat din nou cu tărie că instrucţiunile lui Sverdlov erau de a veghea la siguranţa fizică a lui Nicolae. După ce îndurase nesfârşite ameninţări de când plecaseră din Tobolsk, Iakovlev pretindea acum o garanţie peremptorie din partea conducerii regiunii Ural. Iar în tot acest răstimp mulţimea a refuzat să se împrăştie. Însă când oboseala a început să îi afecteze pe toţi, s-a ajuns la un acord, iar mecanicul a putut pregăti locomotiva pentru drum.12

În mod deloc surprinzător, certurile violente au reînnoit temerile lui Iakovlev privind securitatea pasagerilor. Când trenul a oprit în gara nr. 2, a amânat momentul predării prizonierilor săi în mâinile bolşevicilor Beloborodov şi Didkovski. De data asta, nu au mai avut loc negocieri, iar liderii din Ural, furioşi în continuare din cauza atitudinii lui, i-au ordonat răspicat să îi scoată pe Romanovi din vagon.13

De asemenea, nu mai putea face apel la Moscova. Beloborodov era acum stăpân.14 într-un ultim gest de sfidare, Iakovlev şi-a aliniat detaşamentul în jurul trenului, până s-a asigurat că putea conta pe un transfer în bună ordine. I-a luat câteva minute să cerceteze împrejurimile. Însă tergiversarea nu putea să se prelungească. Cu o evidentă reticenţă, i-a adus din vagonul lor pe Nicolae, Alexandra şi Maria, strigându-le numele când îi încredinţa personal lui Beloborodov şi Didkovski.15 Cei doi conducători din Ural i-au înmânat un proces-verbal de primire oficial:

30aprilie1918: *Eu, subsemnatulAleksandrGheorghieviciBeloborodov*, *Preşedinte alSovietuluiRegionalalDeputaţilor Muncitorilor*, *Ţăranilor şi Soldaţilor dinregiuneaUral*, *amprimitdelaVasiliVasileviciIakovlev*, *ComisaralComitetuluiExecutiv*

Central, *următoarealivraredinoraşul Tobolosk*: *1*)*fostulţar NikolaiAleksandroviciRomanov*; *2*)*fostaţarină*

AlexandraFiodorovnaRomanova; *şi* *3)fostamareducesăMariaNikolaevnaRomanova,* *pentrua-ireţine* *subpazăînoraşul Ekaterinburg.*

A. Beloborodov

B. Didkovski(membrualSovietuluiRegionalUral)3G

Formalismul administrativ era o trăsătură distinctivă a bolşevismului pe tot cuprinsul zonei de putere a sovietelor. Nici Ekaterinburg nu făcea excepţie de la regulă, iar prin această recipisă birocratică sovieticii din Ural îi demonstrau lui Iakovlev că autoritatea lui ca însărcinat plenipotenţiar al Sovnarkom-ului luase sfârşit.

Nişte soldaţi i-au însoţit pe Romanovi până la două limuzine, cu care urmau să fie conduşi la reşedinţa Ipatiev. Trei lideri bolşevici urmau să supervizeze nemijlocit operaţiunea: Didkovski s-a aşezat într-un automobil, pe scaunul din faţă, cu Nicolae şi Alexandra pe locurile din spate, iar Beloborodov şi Avdeev s-au urcat în celălalt automobil. Planul era să se îndrepte în mare viteză pe Voznesenski Prospekt, până la Casa Ipatiev. Nu exista o coloană de maşini pentru escortă. După tevatura de la gara nr. 1, Beloborodov decisese că, dacă reducea cât mai mult numărul celor implicaţi direct în această acţiune, putea fi mai simplu ca, odată ajunşi la destinaţie, să-i strecoare neobservaţi pe Romanovi în clădire. Această hotărâre era o abatere de la planul original pentru ziua respectivă, când, conform dispoziţiilor lui Goloşciokin, un camion plin cu Gărzi Roşii ar fi urmat să păzească „bagajul” pe traseu. În realitate, Didkovski, Beloborodov şi Avdeev formau acum întreaga escortă. Avea fiecare câte un revolver: Didkovski – un Nagant, Beloborodov – un Browning şi Avdeev – un Mauser. În eventualitatea unei tentative organizate de a-i salva pe Romanovi, şansele de izbândă ar fi fost relativ bune.17

În ciuda acestor precauţii, lumea aflase şi se adunase deja în faţa Casei Ipatiev. Goloşciokin a zbierat un ordin şi mulţimea de curioşi s-a risipit.18 Romanovii au păşit bucuroşi înăuntru. Lunga şi extenuanta lor călătorie luase sfârşit. Fără să fi ştiut însă, intrau într-o casă de unde nu aveau să mai iasă niciodată vii.

Dar cu asta nu au încetat şi necazurile pentru Iakovlev şi detaşamentul pe care îl adusese din Tobolsk. După ce i-au predat pe cei trei Romanovi, ei înşişi au fost trataţi drept suspecţi. Iakovlev şi oamenii lui din Tobolsk trăgeau ponoasele pentru pierderea reciprocă

a încrederii, survenită între Iakovlev şi Beloborodov. Era evident că membrii conducerii din Ural acceptaseră ca Iakovlev să continue să îl supravegheze nemijlocit pe Nicolae, chiar şi după plecarea din Liubino, deoarece era singura modalitate practică de a asigura sosirea Romanovilor în Ekaterinburg, iar în plus nici nu doreau să se pună rău cu Sverdlov. Dar acum soldaţii detaşamentului sufereau grave consecinţe pentru nesupunerea lor de până atunci. În loc să fie felicitaţi pentru îndeplinirea unei misiuni epuizante în împrejurări atât de dificile, ei au fost reţinuţi cu forţa în Ekaterinburg, unde, cum aveau să susţină ulterior, ar fi stat închişi într-o pivniţă timp de trei zile.19 Nabokov şi Lebedev au fost trataţi mai rău decât Matveev, care a fost deţinut în altă parte decât ei şi a putut cumva să comunice cu Beloborodov şi Goloşciokin.20 Bolşevic ca şi ei, Matveev s-a înfuriat când i s-a sugerat că ar fi susţinut un plan pentru evadarea lui Nicolae.21

Iakovlev însuşi, acompaniat de oamenii lui, a fost adus în faţa Comitetului Executiv al Sovietului Regional Ural, care s-a întrunit de urgenţă, pentru a judeca recentul comportament al comisarului trimis de la centru. A fost o şedinţă furtunoasă, Zaslavski şi Avdeev acuzându-l că acţionase ca un supus leal de-al lui Nicolae, şi nu ca un revoluţionar. S-a ajuns la schimburi de cuvinte pline de ură. Iakovlev nu s-a lăsat intimidat. Ca dovadă că fusese perfect îndreptăţit să procedeze aşa cum făcuse, a prezentat dovada cu conversaţiile lui cu Sverdlov. În mod inevitabil, lucrul acesta demonstra amploarea neîncrederii lui în conducerea din Ekaterinburg, însă totodată scotea în evidenţă faptul că ceruse consimţământul lui Sverdlov pentru a-i duce pe Romanovi în munţii din gubernia lui natală, Ufa. Mai presus de toate, era o mărturie a faptului că Iakovlev se consultase cu Sverdlov pe parcursul ultimelor zile, la Tiumen şi Omsk. Iakovlev i-a denunţat pe Zaslavski şi pe Avdeev pentru intenţia de a-l ucide pe Nicolae, deşi Sverdlov îi ordonase să îi protejeze pe toţi Romanovii – acesta era singurul motiv, a spus el, pentru care ceruse permisiunea lui Sverdlov de a se îndrepta spre Ufa. Deşi Sverdlov revenise asupra ideii, era cert că cel puţin pentru un timp a aprobat ca destinaţie alternativă oraşul Omsk.22

Iakovlev şi-a dovedit nevinovăţia şi Prezidiul Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural a recunoscut că, într-adevăr, Iakovlev nu era un trădător. Cu toate acestea, animozitatea dintre Beloborodov şi Iakovlev a continuat. Verdictul nu a excelat prin generozitate. Procesul-verbal al şedinţei a consemnat că Iakovlev se arătase exagerat de nervos şi suspicios. Nu s-a ţinut seama de faptul că membrii conducerii din Ural îi dăduseră lui Iakovlev motive să pună la îndoială faptul că, în unanimitate, ar fi fost cu toţii decişi să se supună ordinelor Moscovei.23

Oricum, nu mai existau alte ameninţări care să vizeze siguranţa şi reputaţia lui Iakovlev, iar Beloborodov le-a telegrafiat lui Lenin şi lui Sverdlov că Nicolae, Alexandra şi fiica lor Maria erau deţinuţi în condiţii de securitate la Ekaterinburg. Tensiunile din sânul partidului s-au aplanat. Beloborodov a comunicat Moscovei că aştepta instrucţiuni pentru viitor.24 Liderii din Ural au arătat fără echivoc că nu mai doreau să lucreze din nou cu Iakovlev. Goloşciokin, cu care cândva Iakovlev se înţelesese bine, i-a spus: „Oh, Iakovlev, ţi-ai pierdut spiritul revoluţionar!” 25 Comitetul Executiv l-a trimis pachet înapoi la Moscova. Soldaţii lui au fost dezarmaţi, şi-au primit solda şi au fost lăsaţi la vatră; erau liberi să se întoarcă la casele lor sau la Tobolsk. De atunci înainte, bolşevicii din Ekaterinburg aveau să răspundă de paza Romanovilor.26 Primul impuls al lui Iakovlev a fost să ia tot detaşamentul cu el în capitală, ca să-i pună pe soldaţi să confirme toate tribulaţiile pe care le trăise de la plecarea din Tobolsk. Era foarte sigur că Lenin şi Sverdlov ar fi fost îngroziţi să afle toate acele lucruri. Totuşi, Iakovlev s-a întors întâi la Ufa şi, în 3 mai 1918, a prezentat un raport în faţa unei adunări a doua grupuri de soldaţi din Armata Roşie. Era încă afectat de modul cum îl trataseră bolşevicii din Ekaterinburg. El îşi făcuse datoria aşa cum stabilise cu Sverdlov, dar întâmpinase mereu numai minciuni şi pericole.27 Abia după aceea a plecat la Moscova. Nu mai avea soldaţii cu el, aşa că s-a dus singur.28

31

Regiunea Ural şi bolşevicii ei

Ekaterinburg, locul unde fuseseră aduşi Romanovii, fusese ales fiindcă reprezenta un centru dinamic al bolşevismului, ai cărui conducători îşi puseseră deja amprenta asupra întregului partid. Comitetul Central Bolşevic ales în aprilie 1917 îl includea pe Iakov

Sverdlov, care a plecat din regiunea Ural pentru a prelua funcţia de secretar. Un alt membru al Comitetului Central din Ural era Nikolai Krestińnski, iar din august, Evgheni Preobrajenski a fost cooptat şi el, ca membru supleant. Printre alţi reprezentanţi din Ural care au preferat să rămână la Ekaterinburg se numărau Beloborodov, Didkovski, Golosciokin, Safarov şi Zaslavski. Fiecare dintre aceştia se plasa pe poziţii radicale în nenumăratele dispute privind strategia de partid. Din ce în ce mai mult, erau consideraţi comunişti de stânga. Ei fuseseră cei care militaseră contra unui tratat de pace separat cu Puterile Centrale. Ei fuseseră cei care insistaseră pentru schimbări economice fundamentale. Ei erau cei care urmăreau să-şi împlinească visele marxiste fără zăbavă, susţinând vehement că rostul înfăptuirii Revoluţiei din Octombrie era să profite de ocazia de a instaura pe loc comunismul. Pentru restul lumii, Lenin şi Troţki păreau nişte bolşevici radicali care nu acceptau niciun compromis, însă comuniştii de stânga îi criticau pentru prudenţa lor nejustificată, iar regiunea Ural era locul ideal pentru încercarea lor de a pune ideile în practică.

Deşi se dezvoltase, devenind unul dintre cele mai mari oraşe ale imperiului, Ekaterinburg continua să fie clasificat pe hărţi drept un târg provincial al guberniei Perm. Luni de zile după Revoluţia din Octombrie.

Perm păstrase instituţiile administrative care funcţionaseră sub Guvernul Provizoriu. Mai mult chiar, menşevicii şi eserii au continuat să conducă Sovietul din Perm până în iarnă, în timp ce bolşevicii au preluat puterea la Ekaterinburg la câteva zile după formarea Sovnarkom-ului în Petrograd.1

Oraşul devenise cunoscut datorită activităţii industriale, ce se dezvoltase foarte rapid în regiunea Ural, începând cu sfârşitul secolului al XIX-lea, şi Căii Ferate Transsiberiene. Modernitatea şi tradiţia coexistau în toată» >

regiunea. Vechiul negoţ cu blănuri a rămas cel mai important eveniment al târgului anual de la Irbit, care, la nivelul întregului imperiu, era al doilea ca mărime după renumitul târg de la Nijni Novgorod pe malurile Volgăi.2 Însă sectorul minier a fost cel care a impulsionat avântul economic. De multe decenii, lângă Ekaterinburg exista o importantă producţie de cărbune şi fier. Prospectorii ruşi au explorat în număr mare regiunea Ural şi au descoperit cea mai vastă

rezervă de platină din lume – un minereu deja important în industrie. Cromitul a fost o altă descoperire atrăgătoare, iar în acelaşi timp au fost începute lucrări de extragere a cuprului, manganului și azbestului. O zonă denumită familiar Muntele Magnetic, la sud-vest de Celiabinsk, a fost rezervată pentru explorări, în baza ipotezei, ce avea să se confirme, că ar fi conţinut mari resurse de metale, foarte apreciate pe piaţa internaţională.3

Deşi erau mândri că reuşiseră să aducă sub aripa lor un centru „proletar" mare cum era Ekaterinburg, bolşevicii ştiau prea bine că, în realitate, clasa muncitoare nu se conforma nicidecum stereotipului consacrat de marxismul convenţional. Mulţi muncitori din Ural îşi păstrau legăturile cu mediul rural și se trăgeau din familii de ţărani, care fuseseră nevoiţi să trudească în fabrici şi mine încă din timpul domniei lui Petru cel Mare. Fusese o formă de serbie industrială. Ţărănimea şi-a construit aşezări în jurul manufacturilor, fiind ceva normal ca familiile de muncitori să aibă atât o casă, cât și o grădină unde lucrau pământul. Muncitorii erau pe jumătate ţărani și pe jumătate proletari. Îndeobște, familiile lucrau de generaţii întregi în aceeaşi fabrică.

Graţie acestei legături cu mediul rural, regiunea a reprezentat dintotdeauna un bun teren de recrutare pentru socialiştii revoluţionari, iar rivalitatea lor cu bolşevicii s-a păstrat şi după Revoluţia din Octombrie. Timp de câteva săptămâni, au menţinut o relaţie tovărăşească. Eserii din Ekaterinburg – ba chiar şi mulţi dintre menşevicii de-acolo – nu împărtăşeau ostilitatea faţă de bolşevici, care era specifică pentru capitală, în sovietul municipal, opiniile virau deja în favoarea „puterii sovietice" instaurate la începutul toamnei, iar când sovietul reales de curând s-a întrunit în 7 noiembrie, prezenţa bolşevicilor a crescut şi s-a aprobat apelul lui Lenin pentru răsturnarea Guvernului Provizoriu. Comitetul Revoluţionar-Militar al Sovietului din Petrograd nu a pierdut timp în acea zi să mai organizeze o răzvrătire și să își afirme puterea la cel de Al Doilea Congres al Sovietelor. Delegaţii din Ural la acel congres, fie că erau bolşevici sau nu, au susţinut cu ardoare Revoluţia din Octombrie.4

Bolşevicii din Ekaterinburg nu au pregetat să treacă la măsuri menite să le afirme crezul politic în toată regiunea. Încă din 8 noiembrie 1917, sovietul municipal s-a declarat autoritatea exclusivă a

provinciei. Reprezentantul plenipotenţiar al Guvernului Provizoriu a fost demis şi ziarul local al cadeţilor a fost închis. Opoziţia era aproape inexistentă, iar când sindicatul lucrătorilor poştali a organizat o grevă, care a rupt oraşul de restul ţării, efectul a fost de a-i ţine în carantină pe inamicii bolşevismului. Bolşevicii şi-au asumat sarcina de a înfăptui transformările aduse de revoluţie. La început, menşevicii şi eserii au colaborat cu ei, intrând în Comitetul Militar-Revoluţionar al Sovietului, în 14 noiembrie, însă tensiunile dintre partidele socialiste au reapărut. Revoluţia lui Lenin şi Troţki în capitala rusă era brutală, dar fragilă, iar menşevicii şi eserii au intrat ferm în opoziţie şi şi-au păstrat libertatea de manevră.5 Totul era în joc, pe măsură ce se apropia data alegerilor pentru Adunarea Constituantă, iar denunţurile reciproce între partide au ajuns la ordinea zilei.

În 6 decembrie 1917, când au fost anunţate rezultatele şi amploarea înfrângerii electorale a coaliţiei Sovnarkom a devenit evidentă, bolşevicii locali au repetat proclamaţia Sovietului din Ekaterinburg ca unic rezervor al puterii locale: erau ferm decişi să împiedice posibilitatea ca eserii să formeze un nou guvern pentru ţară.6 în 26 decembrie, sovietul municipal a cerut măsuri pentru a-i opri pe cădeţi să îşi preia mandatele în Petrograd. În opinia bolşevicilor, Partidul Cadeţilor întrecuse orice limite, susţinând tentativa de lovitură de stat organizată de Kornilov în august 1917 şi eforturile armate ale generalilor Kaledin şi Dutov de a răsturna Sovnarkom-ul. Deputăţii bolşevici în Adunarea Constituantă, conduşi de Nikolai Krestiński şi Lev Sosnovski, au primit instrucţiuni să susţină necondiţionat decretele revoluţionare ale lui Lenin.7 Aşa cum era de aşteptat, eserii din Ekaterinburg au adoptat o poziţie complet opusă şi au cerut să fie respectată voinţa Adunării Constituante. La înfuriat măsura luată de Sovnarkom de a desfiinţa Adunarea Constituantă în 6 ianuarie 1918, iar firava armonie dintre socialiştii din Ural s-a destrămat.8

Întreaga organizaţie a partidului socialist-revoluţionar din oraş a fost desfiinţată, iar liderii au fost arestaţi şi aduşi la judecată într-un proces public, menit să dea în vileag presupusa lor activitate contrarevoluţionară, de la prăbuşirea Romanovilor încoace.9 Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural a fost imediat asaltat de cetăţeni care cereau eliberarea lor. Bolşevicii nu-şi puteau permite

să ignore opinia străzii, deoarece răsturnaseră Guvernul Provizoriu în numele poporului. Întrucât eserii îşi păstrau renumele de revoluţionari autentici, CeKa din Ekaterinburg a acceptat cu regret să-i elibereze pe unii dintre cei întemniţaţi.10

Bolşevicii au mers înainte cu programul general de naţionalizare industrială în ianuarie şi februarie 191811, ceea ce nu a făcut decât să precipite colapsul economic. Producţia lunară de fontă brută a scăzut de la 81.000 de tone în ianuarie 1917 la 34.000 de tone în mai 1918.12 Când producţia de fier şi cărbune s-a diminuat drastic în bazinul Donului, Sovnarkom şi-a îndreptat atenţia spre minele din Ural ca furnizor principal. Dar speranţa într-o asemenea redresare s-a transformat curând în dezamăgire. Bolşevicii din regiune se pricepeau mai bine la naţionalizarea manufacturilor, decât la regenerarea producţiei. Activitatea industrială a ajuns să fie sistată în multe centre miniere şi unităţi economice. Muncitorii erau tot mai îngrijoraţi la gândul că, dacă şomajul avea să mai continue, puteau ajunge muritori de foame. Menşevicii şi eserii au început să fie aleşi din nou în soviete. În unele localităţi, bunăoară la Zlatoust, bolşevicii au dat ordin unităţilor înarmate să deschidă focul asupra protestatarilor din clasa muncitoare. Revoluţia roşie devenea şi mai roşie, într-un mod pe care puţini îl anticipaseră. Pentru a-şi întări puterea, bolşevicii de pretutindeni au oferit salarii mai mari şi raţii suplimentare de alimente liderilor lor şi detaşamentelor militare.13

Între timp, mulţi ofiţeri de armată antibolşevici se adunaseră în Orenburg, sub comanda generalului Aleksandr Dutov. Cavalerist greu încercat în lupte, Dutov îşi petrecuse anul 1917 printre unităţile militare de cazaci, devenind unul dintre conducătorii lor în luna octombrie. Niciun alt ofiţer de armată din provinciile Rusiei nu a fost la fel de eficient în adunarea unei forţe militare pentru a răsturna Sovnarkom. În 15 noiembrie 1917, a preluat controlul la Orenburg, declanşând astfel războiul civil în Ural. Pe parcursul câtorva luni, şi-a alcătuit propria armată la Orenburg, recrutând voluntari.14 Preocupat şi de politică, generalul Dutov fusese ales în Adunarea Constituantă, din partea guberniei Orenburg. După desfiinţarea forţată a Adunării de către autorităţile din Petrograd, generalul Dutov şi-a oferit serviciile fostului organism constituţional, chiar dacă a ales să rămână la Orenburg.15

Sovietul Regional din regiunea Ural s-a confruntat cu prima ameninţare gravă, care îi punea în pericol însăşi existenţa ca organ al puterii, atunci când Dutov a pornit vijelios spre nord, în direcţia Ekaterinburg. O „contribuţie" financiară de 10 milioane de ruble a fost impusă ca taxă claselor de mijloc pentru finanţarea noii Armate Roşii. În realitate, s-au strâns doar 2 milioane de ruble, însă liderii bolşevici au reuşit să pregătească detaşamente militare, care să poată opune rezistenţă în faţa atacului lui Dutov. Primele victime printre soldaţii Armatei Roşii s-au înregistrat în 31 ianuarie 1918.16

Ekaterinburg, un oraş condus de „roşii", s-a afirmat ca putere supremă în toată regiunea Ural, unde s-a înfiinţat un Comitet Executiv al Sovietului Regional. Cu toate acestea, bolşevicii întâmpinau rezistenţă chiar în oraş. Uniunea Pedagogică din Ural i-a scos pe profesori la grevă contra puterii sovietice. Beloborodov a reacţionat prompt, desfiinţând vechea administraţie de învăţământ şi apucându-se să creeze un sistem complet nou. Profesorii care simpatizau cu Sovnarkom-ul erau chemaţi să predea în şcoli. Însă recrutarea dascălilor nu era mai simplă decât se dovedea, bunăoară, şi găsirea banilor necesari pentru a susţine bugetul regiunii. În noiembrie 1917, Congresul Metalurgiştilor din Ural a cerut să fie procurate fonduri de la bănci şi întreprinderi industriale. Pe măsură ce naţionalizările au devenit iminente, s-a produs o scurgere de fonduri, deoarece proprietarii căutau cu disperare să îşi plaseze valorile în locuri unde expropriatorii bolşevici nu aveau acces.17 Când bancnotele au dispărut de pe piaţă, liderii din Ural au imprimat propria lor monedă regională.18 De asemenea, au cerut sprijin financiar de la Moscova. Însă criza economică s-a înrăutăţit tot mai mult, iar discrepanţa dintre retorica sovietică şi realizările concrete ale sovieticilor a crescut.19

În decembrie 1917, când Sovnarkom a decretat trecerea tuturor băncilor în proprietatea statului, bolşevicii din Ural au spart seifurile bancare din Ekaterinburg şi au confiscat bunurile. În acelaşi timp, au abolit sistemul judiciar tradiţional. Vechile instanţe judecătoreşti au fost desfiinţate, iar un tribunal revoluţionar a început să funcţioneze în teatrul «răului Isetului Superior – primul proces i-a avut ca acuzaţi pe nişte indivizi care îl uciseseră pe un membru al Gărzilor Roşii. Secţia soldaţilor din sovietul municipal îi presa pe bolşevici să accelereze demobilizarea vechii Armate Ruse, începând cu lăsarea la vatră a

ostaşilor invalizi şi a celor evacuaţi din zona frontului; se cerea totodată îndepărtarea comandanţilor militari.20

La începutul lui 1918, Goloşciokin se lămurise deja că situaţia financiară a sovietelor era dezastruoasă în toată regiunea Ural. A cerut o mai mare eficienţă din partea bolşevicilor, care nu făcuseră aproape niciun fel de pregătiri pentru a guverna. Acum, când puterea era în mâinile lor, trebuiau să o folosească în mod eficient.21 În comitetele de partid bolşevice, se cerea întărirea disciplinei, pentru a contracara eventualele atacuri armate lansate de inamicii Sovnarkom-ului. Bolşevicii erau renumiţi pentru susţinerea centralismului politic. Aveau un singur conducător, necontestat, pe Vladimir Lenin, pe care toţi îl credeau capabil să impună orice dorea în partidul său. Însă, în realitate, organizarea internă a partidului era haotică. De asemenea, în partid existau veterani influenţi, care detestau ideea impunerii unei subordonări ierarhice asupra celorlalţi tovarăși. Safarov, care se întorsese în Rusia odată cu Lenin, mutându-se apoi la Ekaterinburg, avertiza în privinţa pericolului unei centralizări excesive. Le reamintea tuturor cum marxiştii germani adoptaseră calea conducerii de la centru şi se treziseră până la urmă cu stratageme ostile unei revoluţii autentice.22 Alţii nu erau de acord cu centralizarea administraţiei feroviare a ţării. Instinctiv, mulţi bolşevici din Ural socoteau că doar sovietele locale erau capabile să atingă nivelul de operativitate pe care îl doreau muncitorii din regiune.23

Membrii claselor de mijloc din Ekaterinburg au avut de suferit pe plan financiar din cauza revoluţiei, unii dintre ei – ca Nikolai Ipatiev – pierzându-şi casele, luate cu forţa de noile instituţii sovietice. Automobilele, seifurile şi maşinile de scris erau, de asemenea, articole supuse confiscării, operaţiunea fiind oficializată odată cu înfiinţarea unei Comisii de Rechiziţionare a Bunurilor.24

Bolşevicii sperau să poată păstra serviciile specialiştilor profesionişti, cum erau profesorii şi doctorii, însă în acelaşi timp afirmau ca prioritare interesele clasei muncitoare. Profesia medicală a fost printre primele activităţi în care s-a introdus „munca obligatorie", ca îndatorire cetăţenească. Au fost emise decrete prin care medicii interniști şi chirurgii trebuiau să asigure îngrijiri populaţiei într-un cadru stabilit de comisariatul pentru sănătate al oraşului. Bolşevicii cereau ca săracii să fie trataţi cu prioritate. Au fost înfiinţate clinici

gratuite. S-au amenajat dispensare pentru asistenţa medicală pe timp de noapte. Farmaciile au fost „municipalizate”, ceea ce însemna că treceau sub administraţia oraşului, iar farmaciştii trebuiau să accepte să lucreze ca angajaţi ai acesteia. O schemă salariată obligatorie a fost stabilită pentru toţi doctorii. Fiecare urma să câştige 300 de ruble pe lună, cu un adaos de 50 de ruble pentru fiecare membru al familiei. Datoria lor era să muncească în conformitate cu ordinele comisariatului. Comisarul pentru Sănătate, Nikolai Sakovici – un eser de stânga și medic totodată –, a anunţat că dacă el decidea să trimită pe cineva să trateze o epidemie de dizenterie, bunăoară, într-un loc sau altul, ordinul lui trebuia respectat întocmai.25

La fel ca în cazul altor schimbări revoluţionare, hotărârile scrise pe hârtie erau arareori aplicate complet sau măcar parţial. Sakovici spera să obţină acceptul doctorilor locali la un congres medical, pe care l-a organizat în martie 1918, însă aceştia au refuzat să participe. A încercat din nou în mai, însă când a sugerat că sistemul sanitar trebuia să fie scos de sub influenţa politică, conducerea bolşevică din Ural s-a opus. Doctorii au participat de data asta, însă doar cât a fost necesar pentru a-şi formula obiecţiile fată de reforme.26

În acea perioadă, plutea în aer sentimentul acut că „puterea sovietelor” se apropia de sfârşit. Deşi grupurile profesionale se opuneau Revoluţiei din Octombrie, nu aveau totuşi capacitatea de a înfrunta Gărzile Roșii din Ekaterinburg şi nu puteau recurge decât la o rezistenţă pasivă, refuzând să activeze în diferite agenţii economice şi sociale ale administraţiei.27 S-au retras din posturile respective şi au încercat să trăiască din economii. Aceasta nu putea fi decât o soluţie provizorie, în acea perioadă de inflaţie violentă, când rubla se devaloriza de la o zi la alta, iar pretenţiile fiscale ale bolşevicilor şi ale partenerilor lor eseri din coaliţie creşteau în regiunea Ural. Penuria de alimente era o altă dificultate, iar cartela de raţii a devenit indispensabilă pentru traiul zilnic al oricui. Conducătorii sovietici regionali preamăreau lupta de clasă, în care vedeau principiul călăuzitor al revoluţiei începute de bolşevici în Petrograd şi Ekaterinburg, iar „burghezia” era în ochii lor plină de duşmani înveteraţi ai poporului.

Tratatul de la Brest-Litovsk a dus la destrămarea coaliţiei de guvernare, atunci când eserii de stânga au demisionat din funcţiile pe

care le ocupau în Sovnarkom şi i-au denunţat pe bolşevici. În Ekaterinburg, cele două partide au continuat să coopereze, deşi colaborarea lor trecea prin momente dificile. Eserii de stânga din Ural ştiau că Beloborodov şi tovarăşii lui împărtăşeau ostilitatea lor faţă de pacea separată încheiată de Lenin cu Germania. Solidaritatea cu bolşevicii din Ekaterinburg părea un obiectiv oportun pentru eserii de stânga, care și-au păstrat astfel sediul în clădirea Adunării Comerciale de pe Voznesenski Prospekt din Ekaterinburg.28 împreună, cele două partide înfruntaseră furtunile politice ale unei lungi ierni de restrişte. Deşi pericolele militare, în special din partea generalului Dutov, continuau să se manifeste în diferite locuri din regiune, „puterea sovietelor" primea tot mai puţin sprijinul muncitorilor din industrie. Însă Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural era mândru de realizările lui şi continua ferm să păstreze spiritul revoluţionar în Ekaterinburg. Beloborodov și tovarășii lui considerau că orice dificultăţi locale puteau fi eliminate, dacă ei manifestau ataşamentul necesar faţă de cauza revoluţionară. Bolşevicii şi eserii de stânga din oraş erau uniţi în ura lor faţă de pacea separată cu Germania; şi năzuiau cu fervoare să aducă înapoi Sovnarkom-ul pe calea unei ofensive necondiţionate împotriva capitalismului şi imperialismului din Rusia şi din lume.

32

Între timp, la Tobolsk

Conducerea din Ural a considerat că în Casa Ipatiev nu era oportun să fie cazaţi cei mai mulţi dintre membrii suitei, care veniseră cu Nicolae, Alexandra şi Maria Nikolaevna. La o percheziţie corporală, CeKa a găsit asupra lui Dolgorukov o serie de articole dubioase: o mare sumă de bani, precum şi două hărţi ale Siberiei, pe care erau subliniate toate căile de navigaţie fluvială. A fost suficient pentru ca Dolgorukov să fie trimis la închisoarea din Ekaterinburg.1 Tatişcev a suferit acelaşi tratament, fără vreun pretext asemănător. În realitate, comuniştii doreau să îi lipsească pe Romanovi de sprijinul unor oameni cu experienţă politică sau militară. De asemenea, l-au întemniţat şi pe Fiodor Gorşkov, pe care, din cauza sănătăţii şubrede, Nicolae îl eliberase din slujbă.2

O înăsprire a măsurilor de control s-a produs simultan în Tobolsk, unde preşedintele sovietului, Pavel Hohriakov, a demarat o

campanie de represiune politică. El era principalul emisar al Ekaterinburgului în oraş, iar influenţa crescândă a Comitetului Executiv Regional din Ural s-a confirmat când la Tobolsk au ajuns în cele din urmă mesajele că Nicolae, Alexandra şi Maria fuseseră daţi pe mâinile bolşevicilor de acolo. Secretul a ieşit la iveală prima oară în 3 mai 1918, când Kobâliński a primit la Casa Libertăţii o telegramă de la Pavel Matveev, care relata despre peripeţiile călătoriei convoiului. Până atunci, se presupusese că destinaţia era Moscova.3 Acum, toate drumurile păreau să ducă la Ekaterinburg, iar Hohriakov a rămas singura autoritate, atunci când Moscova l-a desemnat, printr-o telegramă, comisar pentru Casa Libertăţii, în locul lui Iakovlev, ceea ce îl îndrituia să facă frecvente vizite de supraveghere la faţa locului.4 La Tobolsk era tot mai evidentă puterea lui apăsătoare. În 28 aprilie 1918, a ordonat arestarea episcopului Ghermoghen, înainte de a-l transporta în regiunea Ural.5 Opozant neobosit al Revoluţiei din Octombrie, Ghermoghen se implicase în tentative sporadice de salvare a Romanovilor. La Tobolsk, nu existau bolşevici autohtoni, iar antibolşevismul era larg răspândit printre locuitori. Ţelul lui Hohriakov era să facă din oraş o redută sigură pentru Sovnarkom: era decis să depisteze orice inamic al „puterii sovietelor”, care urma să fie ori întemniţat, ori împuşcat.

În cadrul campaniei de întărire a securităţii, a efectuat o percheziţie amănunţită a baroanei Buxhoeveden şi a lucrurilor ei. Componenţa trupelor continua să se schimbe, pe măsură ce unii erau lăsaţi la vatră, iar alţii, incluzând nişte letoni, soseau să se înroleze.6 Hohriakov a intensificat procesul de primenire a trupelor, dispensându-se de ceea ce mai rămăsese din contingentul lăsat acolo de Iakovlev şi înlocuindu-l cu Gărzile Roşii aduse de el din Ekaterinburg.7 De asemenea, a cerut conducerii din Ural să îl trimită la Tobolsk pe Rodionov, un eser de stânga şi membru al Comitetului Executiv al Sovietului Regional, pentru a prelua controlul de zi cu zi la Casa Libertăţii, deoarece comandantul numit de Iakovlev se apucase de băut şi nu mai era de încredere.8

Rodionov, asemenea lui Hohriakov în urmă cu câteva săptămâni, a evitat să vină prin Tiumen, unde ar fi putut avea neplăceri.9 Sosind la Tobolsk în 6 mai 1918, a adus o scrisoare şi noi ordine de la Beloborodov, care i-a spus că opt dintre soldaţii lui

Iakovkev fuseseră arestaţi, ca urmare a unei simple neînţelegeri trecătoare – a mai adăugat că totul se rezolvase cu bine şi că se despărţiseră prieteni. Fireşte, afirmaţia era o exagerare. După toate probabilităţile, Beloborodov ştia că mulţi dintre camarazii lui Matveev rămăseseră în Tobolsk şi puteau oricând să creeze necazuri. După ce câştigase lupta cu Iakovlev pentru reţinerea lui Nicolae în Ekaterinburg, Beloborodov dorea acum ca totul să fie în perfectă ordine şi în Tobolsk. Dar mai voia totodată ca bolşevismul să triumfe, dându-i dispoziţie de aceea lui Hohriakov, în calitate de preşedinte al Sovietului din Tobolsk, să fixeze o „contribuţie” financiară specială din partea claselor de mijloc şi să trateze necruţător orice atitudine contrarevoluţionară. Hohriakov trebuia să continue campania represivă şi să îi trimită la Ekaterinburg pe toţi nemulţumiţii periculoşi.10 întâmplarea a făcut ca Nabokov şi Matveev, ofiţeri din escorta lui Iakovlev, să sosească de la Ekaterinburg în 8 mai 1918, împreună cu cinci camarazi.11 Nu meritau niciun fel de atenţie, socoteau Hohriakov şi Rodionov, iar faptul că fuseseră în termeni cordiali cu Iakovlev nu mai era în avantajul lor. Iakovlev era şi el de domeniul trecutului.

Tânăr, bine făcut şi zvelt, Rodionov avea experienţă militară şi apucături brutale. Membrii familiei imperiale şi ai suitei aşteptau cu nelinişte sosirea lui, însă nimănui nu i s-a părut atât de aspru, pe cât se temuseră. Tatişcev l-a recunoscut din perioada când fuseseră amândoi în aceeaşi unitate militară în străinătate, înainte de Marele Război. I-a spus acest lucru lui Rodionov şi i-a cerut ajutorul. Potrivit lui Gilliard, Rodionov ar fi răspuns: „Ştiu că eşti un om bun. Nu te-ai arătat niciodată dispreţuitor faţă de oameni. Sunt dispus să te ajut, atât cât îmi stă în putinţă în situaţia dumitale actuală”. Tatişcev i-a zis: „Am doar o singură rugăminte şi ţi-aş fi recunoscător dacă ai putea să mi-o îndeplineşti, şi anume să nu mă desparţi de Suveranul meu şi să am voie să rămân cu el, orice s-ar întâmpla”. Dar Rodionov nu a putut să-i promită aşa ceva. După cum i-a explicat, el era doar un membru al Comitetului Regional şi nu putea acţiona pe cont propriu. Era dispus să fie amabil, însă nu avea de gând să facă vreo concesie neautorizată.12

Autoritatea lui Kobâliński încetase deja, iar după un protest al trupelor a pierdut chiar şi dreptul de a mai intra în Casa Libertăţii. După ce a intervenit pe lângă Hohriakov, restricţiile au început să fie

anulate, însă sosirea lui Rodionov a avut efectul de a le impune la loc. În 11 mai 1918, a preluat toate responsabilităţile lui Kobâliński, iar de data asta nu s-a mai revenit asupra deciziei. Kobâliński s-a îmbolnăvit de supărare şi a căzut la pat.13 înlocuirea personalului a continuat în acelaşi mod. În 17 mai 1918, Rodionov a demis întregul detaşament de gardă existent, înlocuindu-l cu forţele aduse de el de la Ekaterinburg.14 Concomitent, a înăsprit măsurile pentru paza Romanovilor. Îngrijorat de zvonurile despre comploturile pentru salvarea lor, Rodionov le-a dat ordin să doarmă cu uşa de la dormitor întredeschisă pe timpul nopţii. În mod firesc, fetele Romanov s-au alarmat din această cauză, dar când Aleksei Volkov a obiectat în numele lor, Rodionov a replicat: „Soldaţii mei nu vor trece prin dreptul uşilor deschise. Dar dacă nu vă conformaţi cerinţei mele, am autoritatea deplină de a vă împuşca pe loc”. Asprimea înlocuia treptat amabilitatea.15

Tratamentul sever s-a accentuat. Klemenţi Nagornîi, loialul fost marinar angajat pentru a avea grijă de Aleksei, a fost percheziţionat la intrarea în Casa Libertăţii, când s-a întors din oraş, asupra lui fiind găsită o scrisoare pentru ţarevici de la fiul doctorului Derevenko. Rodionov i-a spus lui Hohriakov că acest lucru demonstra necesitatea de a înăspri şi mai mult condiţiile de detenţie. De asemenea, a confiscat un pumnal pe care îl avea Aleksei. Când călugăriţele veneau în vizită la Casa Libertăţii, soldaţii le percheziţionau, iar Rodionov posta un soldat în cameră în timpul slujbelor religioase. Olga simţea că nu mai suportă, spunând că dacă ar fi ştiut dinainte, ar fi preferat ca preotul să nu mai vină deloc.16

De la bun început, intenţia fusese ca tinerii Romanovi care rămăseseră în Tobolsk să plece la părinţii lor, de îndată ce starea sănătăţii lui Aleksei se ameliora. Alexandra a trimis un mesaj la Tobolsk, cerându-le alor ei să aducă cât mai multe din lucrurile de preţ ale familiei când veneau la Ekaterinburg. Menţiona codificat acest lucru, numind bijuteriile ei „doctorii”.17 în acest timp, mesele în Casa Libertăţii continuau să respecte rutina stabilită. Meniul rămânea de o calitate decentă, iar Romanovii aveau la dejun chiar şi friptură de vită.18 Necesităţile zilnice ale familiei nu erau niciodată neglijate. Aleksei continua să se întremeze şi, la mijlocul lunii mai, spre încântarea surorilor lui, se simţea mult mai bine.19 Instinctiv, Tatişcev

şi Gilliard căutau să decaleze cât mai mult cu putinţă plecarea la Ekaterinburg; simţeau cu destulă îndreptăţire că toată lumea putea fi mai în siguranţă la Tobolsk. Însă cele trei fiice ale soţilor Romanovi doreau enorm să fie cu părinţii lor, iar Tatişcev şi Gilliard considerau că nu aveau dreptul să împiedice acest lucru.20

Al doilea grup cu Romanovi a plecat din Tobolsk cu vaporul *Rus* la ora unsprezece, în 20 mai 191821. La bordul vasului erau Olga, Tatiana, Anastasia şi Aleksei, însoţiţi de douăzeci şi şase de membri ai suitei, care rămăseseră cu ei când au plecat Nicolae, Alexandra şi Maria. Kobâliński a rămas la Tobolsk. La drept vorbind, fiind numit în funcţie de Kerenski, nu făcea parte din suită, însă avusese grijă de Romanovi cum putuse el mai bine şi era foarte preţuit de ei, iar acum doar boala îl împiedica să nu meargă cu ei.22 Rodionov răspundea de călătorie. I-a încuiat pe Aleksei şi pe Nagornîi în cabina lor, o măsură aspră, din moment ce nu a considerat necesar să procedeze la fel cu surorile lui Aleksei, iar Aleksei nu era nicidecum prea zglobiu în starea lui de atunci.23 Peste două zile, au ajuns la dana din Tiumen. Maria, fiica lui Rasputin, era din întâmplare în port, unde cumpăra bilete pentru a pleca în nord, la Pokrovskoe. La zărit pe Aleksei și pe Anastasia Gendrikova, profesoara lui, uitându-se la ei pe hubloul vaporului şi, cu toate că nu au putut comunica, Maria nota: „Erau ca nişte îngeri”. 24 Romanovii au fost strict supravegheau, în timp ce erau conduşi la gara feroviară, unde s-au suit în trenul care aştepta să-i transporte la Ekaterinburg. Un vagon de clasa a patra fusese rezervat pentru ei.25

Au ajuns cu trenul la Ekaterinburg la ora două noaptea, în 23 mai 1918. În următoarele şapte ceasuri, locomotiva i-a purtat înainte şi înapoi între cele două gări feroviare ale oraşului. Rostul acestui carusel pe linia ferată era să elimine orice risc de a avea spectatori în momentul coborârii pe peron.26 Aleksei şi surorile lui au fost primii preluări din vagon după ora nouă şi conduşi la Casa Ipatiev. Tatiana avea în braţe câinele ei de companie.27 Când bolşevicii au revenit la tren în jurul amiezii, i-au luat din vagonul lor pe Tatişcev, Gendrikova şi pe colega ei, profesoara Ekaterina Şneider. Apoi, au revenit să-i preia pe bucătarul Haritonov, servitorul Sedniov, valetul Volkov şi servitorul Trupp. Sophie Buxhoeveden, simţindu-se poate abandonată, s-a mutat în acelaşi vagon cu Gilliard şi ceilalţi. În cele din urmă, Rodionov le-a

spus celor din suită, care rămăseseră în tren, că „nu mai era nevoie de ei” şi că erau „liberi”, pentru ca apoi ordinul să prevadă că li se cerea să părăsească de tot gubernia şi să se întoarcă la Tiumen.28 în registrul gărzilor de serviciu de la Casa Ipatiev, s-a consemnat că sosiseră Olga, Tatiana, Anastasia şi fratele lor Aleksei, împreună cu cei câţiva servitori pe care îi aduseseră de la Tobolsk. Familia lui Nicolae era reunită.29

33

Pătimind la Ekaterinburg

Nicolae, Alexandra şi Maria sosiseră la Casa Ipatiev în ajunul zilei de 1 Mai. Păsărelele ciripeau în copaci a doua zi dimineaţă, înainte de începerea manifestaţiilor în cinstea sărbătorii. Din clădire, se auzea distinct fanfara Gărzilor Roşii în marş.1 Ascultându-i, Nicolae nu avea de unde să ştie cât de schimbătoare era atitudinea opiniei publice din Ekaterinburg. La Uzinele de pe cursul superior al Isetului, muncitorii au încercat să proclame o „zi a răzbunării”, pentru a-i pedepsi pe membrii familiei imperiale. Lucrul acesta la înspăimântat atât de rău pe Beloborodov, încât a luat măsuri ca unii membri din conducerea Sovietului Regional să fie prezenţi cu schimbul în Casa Ipatiev, timp de douăzeci şi patru de ore.2 Prioritatea lui era să convingă cât mai mulţi muncitori să se înroleze în Armata Roşie, în acel moment când forţele antisovietice plănuiau să se lupte pentru a prelua controlul în Ural. Soldaţi şi civili au defilat fluturând drapele pe străzile centrale, de unde puteau fi auziţi de locuitorii din Voznesenski Prospekt. Bogătaşi din clasa de mijloc erau siliţi să sape tranşee. Se înălţau baricade. Cei suspecţi erau luaţi ostatici şi ţinuţi la închisoare, sub ameninţarea de a fi executaţi.3

Conducerea comunistă din Ural le-a spus prizonierilor Romanov că nu vor avea parte de nicio indulgenţă. Alexandra s-a simţit ofensată de pretenţia lui Didkovski şi a lui Avdeev de a-i inspecta lucrurile personale – nu vedea nicio justificare pentru o asemenea măsură. Avdeev, proaspăt sosit de la Tobolsk şi recent numit comandant al Casei Ipatiev, i-a respins reclamaţia, argumentând că autorităţile trebuiau să îşi ia măsurile lor de siguranţă. Remarca lui l-a scos din sărite pe Nicolae: „Dracu’ ştie ce mai e şi asta. Până acum, am avut parte de un tratament curtenitor şi de oameni cumsecade pretutindeni… dar acum?!” Avdeev i-a explicat răstit că Ekaterinburg

nu era Ţarskoe Selo şi că dacă Nicolae făcea scandal, aveau să-l izoleze de familia lui. Când Nicolae a refuzat să se calmeze, Avdeev a mai adăugat că, dacă fostul împărat continua să fie recalcitrant, urma să fie luat de-acolo şi pus la muncă silnică.4 Argumentul a frânt orice spirit de rezistenţă în Nicolae şi Alexandra. Nu-şi puteau imagina viaţa despărţiri unul de celălalt sau de copiii lor, dintre care patru nu sosiseră încă de la Tobolsk.

Avdeev şi Didkovski au vrut să fie siguri că Romanovii trăiau doar din alocaţiile lor de la stat şi că nu puteau subvenţiona o rezistenţă armată. Investigaţiile lor au arătat că Nicolae şi Alexandra nu aveau nici măcar o copeică, iar fiica lor Maria avea asupra ei şaisprezece ruble, în timp ce unul dintre servitorii lor, Fiodor Gorşkov, avea cu el 6.000 de ruble. Bolşevicii au luat aproape toţi banii, lăsându-le proprietarilor nişte chitanţe pentru sumele confiscate.5

Sverdlov trimisese noi instrucţiuni, în 3 mai 1918. Telegrama a scos în evidenţă faptul că Sverdlov îl susţinea în continuare pe Iakovlev, însă totodată demonstra că evenimentele fuseseră mai rapide decât posibilitatea unui control subtil de la Moscova. Sverdlov a dat ordin ca Nicolae să fie păzit „în cel mai strict mod cu putinţă", în timp ce Iakovlev trebuia să se întoarcă la Tobolsk şi să organizeze transferarea Romanovilor care rămăseseră acolo.6 Beloborodov a oferit un răspuns tăios. Romanovii erau deja „în cel mai strict arest" şi nimeni din exterior nu avea voie să-i viziteze. Însoţitorii Romanovilor, inclusiv Botkin, erau trataţi ca şi cum ar fi fost arestaţi, iar Dolgorukov şi episcopul Ghermoghen erau la închisoare. Diverse hârtii găsite asupra lui Dolgorukov indicaseră un posibil plan de evadare – Beloborodov i-a spus lui Sverdlov să nu plece urechea la alte plângeri apropo de asta de la alte persoane. Conducerea din Ural respingea ideea că Iakovlev trebuise să ia măsuri de precauţie pentru a proteja „bagajul" după plecarea din Tobolsk, iar Beloborodov a relatat că despărţirea între cele două părţi fusese rece, deşi Comitetul Executiv îl absolvise de orice intenţii contrarevoluţionare şi pusese comportamentul lui pe seama nervozităţii. Iakovlev, a subliniat el, nu mai era în Ekaterinburg, ci la uzinele de fier din Aşa-Balaşev, în «za/-ul râului Sim.7

Comitetul Executiv a redus numărul servitorilor. Nicolae a dat vina pe Beloborodov. De câte ori venea în inspecţie, Beloborodov

demonstra că el avea cea mai mare influenţă în conducerea din Ural.8 Nicolae a ajuns să nu-l poată suferi şi l-a întrebat pe unul dintre soldaţii din gardă care era religia lui Beloborodov şi a celorlalţi lideri. Întrebarea lui avea la bază porniri antisemite, deoarece Nicolae conchisese că Beloborodov nu putea fi decât evreu. A fost surprins când soldatul i-a explicat că lucrurile nu stăteau aşa şi că Beloborodov era rus.9 Cu toate acestea, a continuat să-l deteste pe el împreună cu întregul Comitet Executiv, pentru toate nenorocirile care se abătuseră asupra lui. Regreta modul cum erau trataţi membrii suitei lui. Dolgorukov, Tatişcev şi Gorşkov, precum şi Ivan Sedniov şi Klemenţi Nagornîi erau întemniţaţi în închisoarea din Ekaterinburg. În 28 mai 1918, Sedniov şi Nagornîi i-au scris lui Beloborodov, cerând permisiunea de a se întoarce în provinciile lor de baştină; admiteau că nu mai erau în slujba Romanovilor şi că nu aveau să mai fie niciodată.10 în cele din urmă, optsprezece membri din suită au plecat cu trenul înapoi la Tiumen, deşi la jumătatea drumului pe calea ferată au fost opriţi la Kamâşlov timp de zece zile.11

Goloşciokin a selectat cu grijă o serie de susţinători bolşevici, care să facă parte dintr-un detaşament armat, pentru a-i păzi pe Romanovi, sub comanda lui Avdeev.12 în ritm constant, numărul lor a crescut. Serghei Mracikovski, proaspăt întors de pe „frontul Dutov" unde condusese o unitate de Gărzi Roşii, a vizitat fabrica din Sâsert şi a recrutat treizeci de»

muncitori cu 400 de ruble pe lună. Peste o săptămână, Pavel Medvedev, un fost miner de-al locului, a revenit la aceeaşi fabrică şi a mai selectat douăzeci de voluntari. Uzinele metalurgice din Zlokazovo au fost un alt teren de recrutare, iar Avdeev s-a dus personal acolo în căutare de voluntari. Deşi majoritatea soldaţilor din noul detaşament de gardă erau ruşi, pe lângă ei se aflau şi letoni. Aceste două fabrici erau cunoscute drept centre de susţinere a bolşevismului.13 Nu era dificil să ademeneşti oameni să se» >

Înroleze în armată. Pe măsură ce activitatea în industrie scădea, era tot mai greu să găseşti de lucru, iar soldaţii din detaşamentul de gardă de la Casa Ipatiev erau bine plătiţi şi hrăniţi, în acea perioadă când veniturile şi rezervele de alimente scădeau drastic. Într-un interval scurt de timp, unitatea a ajuns să fie compusă din cincizeci de soldaţi, toţi loiali din punct de vedere politic. Goloşciokin, Mracikovski

şi Avdeev formaseră astfel un detaşament de luptă în Ural, cu recruţi de la fabricile din zonă. Disciplina a fost strictă de la bun început. Comitetul Executiv ţinea să evite genul de răbufniri care avuseseră loc adesea la Tobolsk.14

Avdeev îşi petrecea fiecare zi la Casa Ipatiev, de la ora nouă dimineaţa la ora nouă seara. Adjunctul lui, Aleksandr Moşkin, şi Pavel Medvedev locuiau acolo în permanenţă.15 Serviciul de pază era organizat în patru schimburi pe zi.16 Munca soldaţilor era simplă. Medvedev le-a explicat că un soldat de gardă trebuia să stea la post şi să nu adoarmă.17 Nicio femeie nu avea voie să intre în clădire.18

Singura mângâiere pentru Romanovi era credinţa lor religioasă, însă bolşevicii nu-i lăsau să meargă la biserică, iar în Casa Ipatiev nu au fost permise decât câteva slujbe religioase. Părintele Ioann Storojev a slujit liturghia pentru ei în 4 mai 1918. Următoarea slujbă a fost amânată cu încă o lună. De fapt, doar de patru ori membrii clerului au avut voie să oficieze pentru familia imperială.19 Storojev avea să-şi amintească de o duminică – era, de fapt, 2 iunie –, când un soldat jerpelit şi neînarmat a apărut la el acasă după prima slujbă din acea zi şi i-a spus: „Eşti chemat să slujeşti pentru Romanov”. Când preotul s-a interesat pentru cine era slujba religioasă, soldatul a răspuns: „Păi, pentru fostul Ţar”. (Trupele din Ekaterinburg refuzau să îi recunoască lui Nicolae vreo prerogativă a statutului său anterior.) Storojev a acceptat, cu condiţia să fie însoţit de diacon, Buimirov. Însă Avdeev aprobase ca Storojev singur să ţină slujba. Văzând că preotul nu accepta alte condiţii, soldatul a cedat şi i-a condus pe cei doi clerici la Casa Ipatiev. Avdeev le-a dat drumul înăuntru, însă nu a fost de acord ca împăratul să primească sfânta împărtăşanie de la Storojev – bolşevicii nu riscau ca, într-un asemenea ritual, fostul împărat să poată primi şi altceva, printr-o şiretenie. Storojev i-a explicat că nu putea exista o liturghie, nici într-o formă mai scurtă, fără o sfântă împărtăşanie, aşa că până la urmă Avdeev a cedat.20

Familia imperială aşteptase cu nerăbdare slujba religioasă. O masă fusese pregătită ca un altar de circumstanţă, iar Aleksei zăcea bolnav în pat, în timp ce mama lui şedea pe un scaun lângă el. Conduşi de Nicolae, toţi Romanovii s-au ţinut bine – sau aşa i s-a părut lui Storojev, chiar dacă Alexandra era cam dărâmată fizic. Nicolae a intonat cu fervoare Tatăl Nostru. Când slujba s-a încheiat, preotul s-a

întrebat dacă să ofere crucea spre a fi sărutată de membrii familiei. El şi Nicolae au aruncat o privire spre comandant, înainte de a face asta, iar restul familiei a urmat exemplul fostului ţar, cu excepţia lui Aleksei, la care Storojev a venit personal cu crucea în mână.21

Cât priveşte pregătirea meselor, Avdeev insistase iniţial ca mâncarea pentru Romanovi şi servitori să fie adusă direct de la un restaurant sovietic din apropiere, urmând doar să mai fie încălzită. Dar, după ce s-a convins că stăpânea situaţia mulţumitor de bine, le-a permis servitorilor din casă să gătească pentru familie.22 Stareţa de la o mănăstire din Ekaterinburg trimitea două măicuţe în haine mirene la Casa Ipatiev, cu alimente care să completeze meniul familiei. Printre acestea erau smântână, ridichi, supă de peşte, castraveciori, cârnaţi şi pâine. Avdeev nu vedea nimic rău în asta şi făcea chiar sugestii despre alimente care i-ar fi putut prii bietului Aleksei.23 Dar recomandările lui nu erau lipsite de viclenie, fiindcă, atunci când primea proviziile alimentare, Avdeev îşi lua ce voia pentru el şi detaşament, înainte de a preda ce mai rămânea pentru Romanovi.24 Tacâmurile nu erau suficiente – la un moment dat, de exemplu, erau două linguri în minus, când se mânca supă.25 Câteodată, Avdeev, în tentativa de a-şi impune autoritatea, opta să ia masa cu Romanovii. Avea o atitudine arogantă şi grosolană, iar odată, când se servea dintr-un platou comun, l-a lovit cu cotul pe împărat în faţă.26 Alteori, de asemenea, era beat în timpul serviciului.27

Condiţiile de viaţă s-au înrăutăţit şi mai mult când, în 14 mai 1918, Nicolae a aflat de la dr. Botkin că membrii familiei Romanov nu mai aveau voie să facă mişcare afară în curte, decât o oră pe zi. Când Nicolae le-a cerut gărzilor o explicaţie, i s-a spus: „Ca să semene cu regimul din puşcărie”. 28 A doua zi, a apărut un lucrător ca să vopsească toate geamurile de la ferestre. Romanovii nu puteau să mai vadă nimic pe stradă, iar când se plimbau în curte la 3: 15 p.m., nu erau lăsaţi niciun ceas măcar, înainte de a li se ordona să intre în casă.

Nicolae primea tot mai puţine ştiri despre ce se întâmpla în Ekaterinburg sau altundeva în Rusia. Nu mai veneau vizitatori sau ziare cotidiene, iar scrisorile care soseau conţineau prea puţine informaţii despre treburile publice, deoarece expeditorii ştiau că nu trebuiau să-i provoace pe cei care cenzurau conţinutul mesajelor. Pentru Nicolae, care era preocupat de consecinţele colapsului militar

al Rusiei, suspendarea ştirilor era extrem de supărătoare. Întreaga familie voia să fie la curent cu ceea ce Moscova, dacă era cazul, avea să decidă până la urmă în privinţa sorţii lor. Una dintre puţinele lor surse de informare era Derevenko, doctorul care locuia în Ekaterinburg. Avdeev a văzut ce se întâmpla şi a stabilit că Derevenko putea să se ocupe de sănătatea Romanovilor doar sub supravegherea lui, or, erau zile când absenţa lui Avdeev făcea ca doctorul să nu poată intra în Casa Ipatiev.29 Până atunci, Romanovii putuseră să îl folosească pe Derevenko pentru transmiterea şi primirea diverselor informaţii. Avându-l acum pe Avdeev în coaste, doctorul nu mai putea să spună sau să audă lucruri care le-ar fi creat necazuri lui Nicolae şi Alexandrei.30

Romanovii nu stinseră niciodată prea mult despre politica internă a bolşevicilor, iar acum ştiau cu atât mai puţin. În timp ce Pankratov, Kobâliński şi chiar Iakovlev acţionaseră ca un tampon între ei şi „puterea sovietelor", toate autorităţile din Casa Ipatiev erau ostile familiei. Părea logic pentru Nicolae să poată primi presa bolşevică. Când Vbrobiov, editorul ziarului bolşevic regional, a pretins tariful normal pentru abonamentul pe o lună, Nicolae a achitat suma cerută. De asemenea, căuta să afle noutăţi de la gărzi. Când a întrebat care era mersul războiului, Pavel Medvedev a replicat că lupta se purta acum între ruşi şi ruşi.31

Lui Nicolae îi plăcea să-i întrebe pe soldaţii pe care îi întâlnea când se înrolaseră în armată, iar când vreunul dintre ei menţiona un an sau altul înainte de 1917, îl numea „soldatul meu". Când răspunsul era 1917 sau 1918, comenta că era un flăcău.32 Într-o zi, Nicolae l-a întrebat pe Medvedev de ce culegea şi rupea în bucăţi frunzele de brusture. Răspunsul primit spunea multe despre situaţia economică: Medvedev folosea planta în loc de tutun.33 Nicolae l-a compătimit duios pentru soarta lui; chiar şi liderii bolşevici recunoşteau că familia evita cu bună ştiinţă multe dintre hainele de lux. Nicolae purta nişte cizme vechi cârpăcite. Fetele Romanov, care nu aveau semeţia mamei lor, se duceau adesea la bucătărie ca să frământe aluatul pentru pâine sau să ajute la pregătirea mâncărurilor.34 Fetele şi fosta împărăteasă coseau şi tricotau, ca să-şi umple timpul, iar Aleksei făcea lănţişoare pentru soldaţii lui de jucărie. Nicolae trebăluia pe-afară, ca la Ţarskoe Selo şi Tobolsk, însă în scurt timp autorităţile i-au interzis până şi să

cureţe prin grădină.35 De asemenea, suferea din cauza hemoroizilor şi trebuia să stea lungit jos cu o compresă care să-i aline durerile, iar doctorul Botkin a aranjat să i se aducă mâncarea la pat.36

Între timp, Ekaterinburg devenea un magnet pentru grupările monarhiste. Una dintre acestea flinta în cadrul Diviziei 1 de Cavalerie a Gărzii şi „se autointitula Unitatea de Artilerie Grea. Colonelul Kiril Sobolev a primit misiunea să cerceteze posibilităţile la faţa locului. În mai 1918, acesta a venit să se instruiască, chipurile, la Academia Militară a Statului-Major, însă, în realitate, cu intenţia de a plănui cum să fie salvaţi Romanovii. Examinând cu atenţie împrejurimile şi măsurile de securitate drastice din jurul Casei Ipatiev, s-a convins că atacarea imobilului ar fi fost un gest sinucigaş. Deşi a rămas la Academie şi a purtat discuţii cu ofiţeri simpatizanţi ai cauzei monarhiste, s-a abţinut de la orice acţiune.37

La hotelurile din Ekaterinburg continuau să sosească vizitatori, care cereau sovietului regional permisiunea de a se întâlni cu împăratul, iar consulatul britanic situat pe aceeaşi stradă vizavi a montat la înălţime un punct de observaţie, de unde să poată urmări ce se întâmpla în Casa Ipatiev.38 Conducătorii comunişti din Ural refuzau orice solicitare de întrevedere cu Nicolae. Cererile nu făceau decât să-i agite pe bolşevici, care se temeau profund de pericolul unei conspiraţii armate. Sophie Buxhoeveden, Pierre Gilliard şi Sydney Gibbes insistau în continuare pe lângă consulatele occidentale, cerându-le să fie găsită o modalitate de a obţine eliberarea lui Nicolae şi a familiei lui.39 Însă diplomaţii străini nu puteau întreprinde nimic în situaţia existentă, constatând că demersurile lor referitoare la Casa Ipatiev nu făceau decât să agraveze starea de agitaţie printre conducătorii comunişti din Ural. Iar maiorul Magic, care făcea parte din statul-major al forţelor armate sârbe şi vorbea fluent limba rusă, insista cu tărie că el trebuia să discute despre mersul Marelui Război cu Nicolae. Au sosit şi alţi sârbi, printre care un caporal pe nume Vozetic şi un oarecare Smirnov, angajat în anturajul reginei Serbiei. A devenit limpede că acţionau în numele prinţesei Elena Petrovna, de origine sârbă, soţia vărului lui Nicolae, prinţul loann Konstantinovici, care era închis în regiunea Ural.40

Beloborodov şi Goloşciokin nu ar fi acceptat niciodată ca o rudă prin alianţă a familiei Romanov, în plus şi de altă etnie, să intre în Casa

Ipatiev, darămite să mai şi discute despre Marele Război. În numele cauzei sovietice, pentru a elimina orice posibil rău, era necesar ca familia imperială să rămână complet izolată.41 De fapt, Nicolae nu a fost niciodată un prizonier întru totul inocent, cum pretindea el. Unul dintre funcţionarii CeKa, LI. Radziński, a susţinut mai târziu că Nicolae scria versuri ridiculizându-i pe bolşevici – se spune că ar fi fost găsite în sertarul noptierei sale.42 Dar acesta era un gest minor de nesupunere din partea lui. Cu altă ocazie, când a scris rudelor lui, a strecurat în plic o schiţă a Casei Ipatiev, cu indicaţii despre cine putea fi găsit în fiecare cameră. Planul casei ar fi putut fi de folos unor atacatori, dacă s-ar fi întâmplat să pătrundă vreodată cu forţa în clădire. În mod evident, Nicolae spera într-o tentativă de salvare din exterior, însă nu ţinuse seama de faptul că fiecare scrisoare trecea întâi prin mâinile lui Avdeev.

Avdeev s-a înfuriat. În loc să discute cu doctorul Botkin ca de obicei, La chemat pe Nicolae în persoană. Nicolae a cerut ca Botkin să fie lăsat să-l însoţească. Când Avdeev a respins solicitarea, Nicolae s-a dus în schimb cu una dintre fiicele lui. Avdeev i-a făcut semn din mână să se aşeze. Nicolae a refuzat, preferând să rămână în picioare. Dacă îşi închipuia că acest lucru i-ar fi dat un atu psihologic, în curând s-a convins că se înşelase. Avdeev a început prin a declara că, în ultima scrisoare expediată, a fost găsită o schiţă a clădirii, ceea ce contravenea regulilor în vigoare. Nicolae a protestat zgomotos, susţinând că auzea pentru prima oară de aşa ceva. Avdeev nu s-a lăsat intimidat; i-a explicat că oricine putea să-şi dea seama că indiscutabil pe acea hârtie era scrisul fostului împărat. Nicolae şi-a pierdut tot avântul, recunoscând că schiţa era făcută de el şi promiţând să nu se mai comporte niciodată aşa. A fost avertizat fără menajamente că, dacă nu se ţinea de cuvânt, va fi aruncat de unul singur în închisoare. A fost suficient pentru a-i frânge orice gest de împotrivire: nu suporta ideea de a fi despărţit de familia lui, aşa că a revenit la o acceptare pasivă a stării de fapt.43

Piotr Voikov şi LI. Radziński i-au testat sinceritatea, ticluind două scrisori provocatoare adresate Alexandrei. Voikov, Comisar Regional pentru Aprovizionarea cu Alimente, s-a implicat în acţiune, deoarece ştia franceza, după ce lucrase ani de zile în străinătate. El a dictat textele, pe care Radziński le-a scris cu cerneală roşie şi le-a

semnat „Un Ofiţer Rus” Scopul era de a-i păcăli pe Romanovi, influenţându-i să fie de acord cu o conspiraţie care nu exista.44 Unul dintre soldaţii din detaşamentul de gardă le-a pasat o scrisoare la sfârşitul lunii iunie 1918, de la cineva care se semna de data aceasta „Un Ofiţer al Armatei Ruse” şi îi anunţa că situaţia militară se înrăutăţise pentru bolşevici: Samara, Celiabinsk şi Siberia căzuseră acum în mâinile inamicilor lor, iar Legiunea cehoslovacă a foştilor prizonieri de război, care se ridicase împotriva Sovnarkom-ului, se afla la doar optzeci de kilometri de Ekaterinburg. Conform scrisorii, iminenţa unei înfrângeri militare sporea pericolul ca bolşevicii se acţioneze împotriva lui Nicolae şi a familiei lui. Autointitulatul ofiţer le cerea ca, în pregătirea unei tentative de salvare, să trimită o schiţă cu interiorul Casei Ipatiev.45 Au urmat alte câteva schimburi de scrisori, iar „ofiţerul” le-a recomandat locatarilor să doarmă îmbrăcaţi cu hainele lor de zi şi să fie pregătiţi să coboare de la o fereastră din faţă, în plină noapte. Romanovii au căzut în capcana întinsă, cerând totodată garanţia că nu va avea loc nicio vărsare de sânge, iar conducătorii din Ural şi-au văzut confirmată intuiţia că Nicolae ar fi fost dispus să coopereze în orice încercare reală de a fi eliberaţi.46

Suspiciunile au crescut de ambele părţi. În 10 iunie 1918, soldaţii au răscolit prin geamantanele depozitate în vestibul şi au luat din ele o mulţime de lucruri, cu care Romanovii veniseră de la Tobolsk. Nu s-a dat nicio explicaţie. Nicolae era convins că acele obiecte aveau să ajungă în casele soldaţilor, fiind pierdute pentru totdeauna: „Dezgustător!” 47 A remarcat o schimbare în atitudinea generală a unităţii de pază, în special o reticenţă de a vorbi cu el, pe care oamenii nu o avuseseră până atunci. Avea impresia că soldaţii erau neliniştiţi de ceva: „Imposibil de înţeles!” 48 Apoi, în 15 iunie 1918, doctorului Derevenko i s-a interzis să mai intre în clădire. Stătea afară şi se ruga să i se dea voie măcar să lase laptele şi ouăle. Doctorul Botkin, care locuia în Casa Ipatiev împreună cu Romanovii, a cerut să trimită o scrisoare sovietului regional, pentru a cere extinderea la două ore pe zi a mişcării afară în aer liber şi permisiunea de a deschide ferestrele.49 Niciuna dintre solicitările medicilor nu a avut succes. În ochii conducerii din Ural, Romanovii îşi compromiseseră definitiv reputaţia şi aşa pătată, iar nicio rugăminte în numele lor nu mai avea şanse să fie împlinită.

34

Adâncul înţeles al lumii

Ceea ce susţinea moralul membrilor familiei erau dragostea lor reciproca şi credinţa creştină. În consecinţă, dacă autorităţile sovietice ar fi vrut să-i zdrobească sufleteşte, calea cea mai evidentă ar fi fost să îi separe pe Nicolae şi pe Alexandra de copiii lor şi să le confişte textele religioase. Ceea ce l-ar fi distrus în egală măsură pe Nicolae ar fi fost interdicţia de a mai avea acces la lectură. Autorităţile Sovietului din Ural i-au refuzat accesul la cărţi de la biblioteca locală, aşa cum făcuse în Tobolsk, iar întrucât membrii importanţi ai suitei lui nu mai aveau dreptul să intre în Casa Ipatiev, nu mai putea nici să împrumute volume de la ei. Alexandra continua să se cufunde în studii erudite despre creştinism şi, prin forţa împrejurărilor, cuplul imperial a încetat să mai aibă acele conversaţii vibrante, care susţinuseră căsnicia lor în anii când se aflaseră la putere. Dar Nicolae putea să recurgă încă la cărţile pe care le aduseseră cu ei de la Tobolsk, la care se adăugau şi cele pe care le-a găsit pe rafturi în Casa Ipatiev, lectura fiind pentru el o modalitate de a-şi calma gândurile.

Prima carte citită acolo de Nicolae era de la Alexandra, un exemplar în franceză al volumului *LaSagesseetladestinée*de scriitorul belgian Maurice Maeterlinck.[1] Era o culegere de reflecţii şi aforisme, care s-a bucurat de mult succes în anii dinaintea războiului. Acest volum împreună cu alte scrieri importante i-au adus lui Maeterlinck Premiul Nobel pentru Literatură în 1911. Nicolae a terminat repede cartea; a fost atât de impresionat, încât a început să le citească membrilor familiei, seara, cu voce tare, fragmente grăitoare.[2]

Cu un stil languros şi un subiect straniu, *LaSagesseetladestinée* şi-a pierdut de mult timp admiratorii. Nicolae nu a consemnat niciodată ce i-a plăcut la această carte, însă este de presupus că a găsit o consolare în paginile unde Maeterlinck invoca o compasiune pentru dificultăţile lui Ludovic al XVI-lea în timpul Revoluţiei Franceze:

Totuşi, *sănu-ljudecăm* *peLudovicalXVI-leadinpunctulnostrudevedere*. *Maidegrabă*, *săneimaginămînlocullui*, *cuincertitudinileşi* *nedumeririlelui*, *cudificultăţile* *şi* *tenebrelelui*. *Estepreauşor* *săprevedemceeacearfitrebuitsăfiefăcut*, *cândştim* *dejatotceeace* *s-aîntâmplat*. *Şi* *noideopotrivă*, *cunecazurilenoastre*, *cuşovăielile* *noastre*, *cuignorareaîndatoririlor*, *vatrebuisăfimjudecaţi*

încercândsăseregăseascăurmaultimilornoştri paşi penisipulmicuţei coline, deundenestrăduiamsădescoperimviitorul. *Ştim noimaibine* decât *LudovicalXVI-leacesecuvinefăcutînacestmoment*? *Lacetrebuiesăserenunţe şi cetrebuiesăfieapărat*? *Vomplutinoioaremaisagacedecâtelprintreîndreptăţirile raţiunii omeneşti şi justificărilecircumstanţelor*? *Şi nuseîntâmplăadeseacaezitareaconştientă săaibătoatetrăsăturileuneiîndatoriri*?

Dacă vreun domnitor în lume pătimise la fel printr-o asemănătoare vale a plângerii, acela cu siguranţă a fost Nicolae al Rusiei, în martie 1917.

Nicolae încercase să procedeze corect conform viziunii lui asupra lumii, exact ceea ce Maeterlinck susţinea în favoarea lui Ludovic al XVI-lea:

Dinexemplulnefericituluirege, putemtotuşi săînvăţăm unlucruimportant, şi anumecă, atuncicândsuntemînfaţa uneimarişi nobileîndoieli, secuvineîntotdeaunasămergemcubravurăînainte, neabătutşi infinitdincolodeceeaceniseparerezonabil, realizabilşi just. *Ideeapecareoavemdespreîndatoriri, justiţie şi adevăr, oricâtdeclară, deînaintatăşi deindependentăni s-ar părea, nuesteniciodatălafelcumvadeveniînmodfiresculterior, pestecâţiva ani, pestecâtevaveacuri*.

Nu este greu să ne închipuim cât de mângâietoare au fost, probabil, aceste cuvinte pentru un om care mersese „curajos înainte”, convins că îşi făcea datoria, în pofida pretenţiilor adversarilor politici.

Mai mult chiar, potrivit lui Maeterlinck, Ludovic al XVI-lea a fost o victimă timpurie a impactului pe care l-au avut asupra regatului său o serie de idei noi şi perturbatoare:

Şi cepoatefipelumemailiniştitor, maiaproapedenoi, maiprofundomenesc, decâtideeadreptăţii? *Esteregretabil, dinperspectivatihneiluiLudovicalXVI-lea, că s-aîntâmplat caaceastăideesăsetrezeascălaviaţă tocmaiîntimpuldomnieilui*; *esteaproapecamtotcei-ar puteaelreproşa destinului*; *iarmajoritateareproşurilor pecareşi noiilefacemîndeobşte auaceeaşi valoare*)

La sfârşitul secolului al XVIII-lea, în Franţa se manifestase Iluminismul european, promovând raţiunea, ştiinţa şi dreptatea, odată

cu înlăturarea tradiţiilor absurde şi a asupririi cârmuitorilor. La începutul anului 1917, în Rusia circulau doctrine menite să creeze o societate mai dreaptă. Toate aceste idei politice nu erau de dată recentă, ci fuseseră cultivate de decenii de către inamicii regimuluiţ arist. Nicolae le respinsese întotdeauna, iar după ce a pierdut puterea, nu a pus niciodată la îndoială presupunerile lui. Este posibil să fi găsit o consolare, oricât de deplasată ar fi părut, în sentimentele exprimate de Maeterlinck.

L-a mângâiat, probabil, deopotrivă şi argumentul autorului, care afirma că ocârmuitorii nu erau vinovaţi pentru lipsa lor de prevedere:

Săneînvăţăm săacţionăm caşi cumtotulne-ar fisupusnouă, păstrândînsăînsufletvocaţia deaneînclinacunobleţe înfaţa forţelor măreţe pecarelevomîntâlni. Estenecesarcamânasăcreadăcătotulafostprevăzut; dartotodatăsăştim căoideesecretă, inviolabilă, incoruptibilănutrebuiesănesocoteascăniciodatăcătotceeaceestemăreţeste aproapeîntotdeaunaneprevăzut. Lucrurileneprevăzuteşi neştiute săvârşesc ceeacenoinune-am fi încumetatsăîncercăm, însănunevorveniînajutor, decâtdacăvorgăsiîninimanoastrăunaltarcaresălefieînchinat. Iatăcumînfaptelelorextraordinareoameniiceimaiînzestraţi cuvoinţă, caNapoleonbunăoară, ştiu săfacălochazardului)

Maeterlinck înfăţişă tabloul politicii ca pe o forţă neîmblânzită a naturii:

Întâlnimperioadeaprigeînistorie, aidomaunorfurtunipemare. Soseşti dinacalmiaşesurilor, alergiîntr-un sufletpeplajă, priveşti depefalezeleînalte, aştepţi ceva, scrutezitalazurileenormecuunfeldecuriozitatecopilărosdepasionată. Şi dintr-odată vineunvaldetreiorimaiînaltşi maifuriosdecâtcelelalte.7

Nu este greu să ne imaginăm că un împărat rus care făcuse atâtea greşeli ce puteau fi evitate s-a simţit îmbărbătat, probabil, de ideea că istoria poate ajunge să-l îngenuncheze până şi pe cel mai puternic dintre ţari.

Maeterlinck sublinia că soarta joacă un mare rol în faptele oamenilor, dar că a crede orbeşte în raţiune este complet greşit:

Afi înţelept nuînseamnăsă-ţi venereziraţiunea însăşi, lafelcumnuînseamnănicisăfieducataceastăraţiune

sătriumfefărăanevoinţă asuprainstinctuluiinferior. Acesteaarfidoartriumfuristerile, dacănuaraveadaruldeadisciplinaraţiunea săsesupunăpedeplinunuiinstinctdeoaltănatură – instinctul sufletului?

Nicolae, mereu fatalist din fire, descoperise un autor care confirma prin scrierile lui ceea ce el ştia instinctiv.

După *LaSagesseetladestinée*, Nicolae a revenit la literatura rusă, citind *Neunâvaiuşcie rossiiane*, de N.A. Leikin, o carte care nu făcea parte din canonul clasic al secolului al XIX-lea, dar care constituia o sursă vie de informaţii despre păturile sociale aflate la un nivel sub aristocraţie şi conducerea supremă.9 Nicolae simţea că ştia prea puţin despre poporul lui, începând poate să recunoască în sfârşit că greşise ignorând şi dispreţuind negustorimea în anii când fusese pe tron.10 Leikin, rămas într-o rivalitate amiabilă cu Anton Cehov, până la moartea survenită în 1906, fusese celebru pentru articolele sale despre negustori, publicate în *PetersburgskaiaGazeta*. Subiectul lui de predilecţie erau comercianţii din capitală, din care se trăgea şi el. Leikin scria cu umor şi simpatie faţă de negustorii şi meseriaşii cu venituri mijlocii. Prezenta pe un ton afectuos vestimentaţia, mâncarea şi manierele lor, dar nu omitea nici slăbiciunile lor, la fel nici snobismul care îi caracteriza.11 Însă dincolo de satira lui, Leikin se mândrea că era rus. Descria amalgamul etnic al oraşelor din Rusia în care cultura rusă, aşa cum se cuvenea, triumfa paşnic asupra rivalelor ei din imperiu.12

Totodată, Nicolae citea cărţi care prezentau o perspectivă mai sumbră asupra societăţii ruse. Inginerul Ipatiev lăsase în bibliotecă operele complete ale lui Mihail Saltîkov-Şcedrin, aşa că în scurt timp Nicolae s-a apucat să citească *DomniiGolovliov*. Romanul constituia o condamnare necruţătoare a vieţii şi negoţului într-un târg provincial. Bătrânul Golovliov, un negustor rapace, şi-a tiranizat fiii şi i-a transformat în copii fidele ale caracterului său ranchiunos şi plictisitor. Cititorii din secolul al XIX-lea îl admirau pe Saltîkov-Şcedrin, considerându-l un observator judicios al locurilor stătute, care trebuiau răscolite, înainte ca Rusia să poată merge pe calea progresului. Nicolae nu a consemnat reacţia lui la acest roman, nefiind nici măcar cert că l-ar fi citit până la finalul deprimant, de altfel. (Dacă

l-a parcurs până la capăt, capacitatea lui de adaptabilitate în condiţiile arestului la domiciliu era, într-adevăr, extraordinară.)

După Saltîkov-Şcedrin, a trecut la *Războişi pace*, deâolstoi. Pentru ruşii educaţi, Tolstoi era unul dintre cei mai mari scriitori clasici naţionali, iar dacă e să ne ghidăm după însemnările din jurnalul său personal, Nicolae nu citise nimic din opera lui până în acel moment, la Ekaterinburg. În ciuda faimei sale internaţionale, Tolstoi a continuat să sufere restricţii din partea cenzurii, până la moartea sa în 1910; de asemenea, fusese excomunicat de Biserica Ortodoxă Rusă. Însă exista ceva în *Războişi pace* care îl atrăgea puternic pe Nicolae. Romanul prezintă eforturile Rusiei în perioada invaziei şi a înfrângerii suferite în faţa celebrei Grande Armée a lui Napoleon, urmate de victorie. Când Nicolae a fost silit să renunţe la tron în 1917, Rusia nu fusese încă învinsă, ba dimpotrivă. Însă a intervenit o perioadă de criză acută, când condiţiile pe front s-au înrăutăţit cumplit, după abdicarea lui. Mai mult chiar, Tratatul de la Brest-Litovsk indica o pierdere teritorială şi militară în faţa germanilor la fel de dureroasă ca atunci când ruşii au fost înfrânţi de francezi, în 1812. Dar până la sfârşitul acelui an, ruşii exploataseră vulnerabilităţile logistice ale strategiei napoleoniene, iar faimoasa Grande Armée, umilită, a fost forţată să se retragă, în timp ce Napoleon însuşi a fugit la Paris, ca să scape cu viaţă.

Atât de mare era entuziasmul lui Nicolae pentru *Războişi pace*, încât în serile de mai le-a citit membrilor familiei amplul final al romanului.14 Erau capitole impresionante despre incendierea Moscovei în 1812, de către autorităţile ruse, cu scopul de a-i lipsi pe francezi de roadele victoriei lor militare. Unul dintre eroii romanului, Pierre Bezuhov, porneşte într-o misiune personală eşuată, vizând asasinarea lui Napoleon. Între timp, armatele ruseşti se regrupează pentru un contraatac şi, în scurt timp, francezii sunt împinşi într-o retragere umilitoare. Nu este greu să ne imaginăm cum descrierea armatei franceze înfrânte a ridicat moralul lui Nicolae şi al *9* familiei lui, la gândul că o soartă similară îi aştepta poate şi pe ocupanţii germani. Romanovii se agăţau de puţinele speranţe care le mai rămâneau.

35

Războiul civil

Mutarea Romanovilor la Ekaterinburg fusese plănuită pornind de la premisa că puteau fi ţinuţi acolo în mai multă siguranţă decât la Tobolsk, în aşteptarea momentului când Moscova avea să-i preia pentru un mare proces public. Singurul aspect corect în tot acest raţionament se referea la faptul că Tobolsk, ca loc de detenţie, nu prezenta nicio încredere. Bolşevicii nu avuseseră niciodată un fief în zonă, iar autoritatea Sovnarkom-ului se datora în totalitate unor factori militari externi din Petrograd, Omsk şi Ekaterinburg. Faptele de violenţă erau deocamdată nesemnificative ca amploare sau intensitate. Un detaşament al Gărzilor Roşii a descins în forţă la Golâşmanovo, în iunie. Când preotul satului a tras clopotele de la biserică anunţând venirea lor, Gărzile Roşii au crezut că dădea alarma pentru ca antibolşevicii să fugă din ascunzătoare. După un schimb de împuşcături, preotul a fost luat prizonier şi trimis în faţa plutonului de execuţie.1

În primele luni ale anului 1918, majoritatea conflictelor armate în Ural şi regiunile învecinate au rămas locale, neavând din punct de vedere practic prea multă relevanţă pentru Moscova sau Petrograd, iar situaţia era aceeaşi în mare parte din celelalte teritorii ale fostului Imperiu Rus. Deşi discutau frecvent despre posibilitatea izbucnirii războiului civil, bolşevicii au înţeles destul de greu că după confiscarea puterii trebuiau să se aştepte la o rezistenţă armată la nivel naţional. Armata Poporului a KOMUCI urmărea să pătrundă în regiunile centrale ale Rusiei, de îndată ce aduna suficiente trupe şi echipamente militare. După ce aceasta s-ar fi întâmplat, războiul ar fi urmat să se desfăşoare între două forte de stânga, una condusă de eseri, cealaltă – de bolşevici. Dar se constituiau şi armate care aderau la dreapta politica. Generalul Kornilov, după ce scăpase din captivitate, s-a alăturat generalului Alekseev, în adâncul ţinuturilor sudice ale Rusiei, unde recrutau o armată de voluntari. Iniţial, aceasta consta în principal din foşti ofiţeri, însă Alekseev plănuia să înroleze cât mai mulţi soldaţi şi, cât de curând posibil, să pornească spre Moscova. Amiralul Kolceak avea un scop similar în partea centrală a Siberiei. Era doar o chestiune de timp înainte ca toate pregătirile militare să ducă la izbucnirea unui război civil generalizat şi să-i forţeze pe bolşevici să organizeze o apărare riguroasă a oraşelor pe care le dominau în centrul Rusiei.

Cu toate acestea, Lenin era convins că războiul civil se încheiase încă din februarie, când „Roşiii” din sudul Rusiei au învins o mică unitate armată a cazacilor conduşi de Afrikan Bogaevski. În aprilie, Lenin încă arăta o automulţumire pronunţată pe plan militar:

Sarcinadeaanihilarezistenţa exploatatorilorafostdejaîndeplinităînperioada cuprinsăîntre25octombrie1917şi(aproximativ)februarie1918saudataca pitulariiluiBogaevski.

Încontinuare, urmează... sarcina – care esteurgentă, maialesîncondiţiile specificealemomentuluiprezent – de atrecela administrarea *Rusiei.1*

Crezul bolşevicilor era că, atâta timp cât puteau să se bucure de sprijin în rândul muncitorilor din industrie, securitatea lor era garantată. În februarie, după demobilizarea vechii armate imperiale, au început să-şi formeze propria forţă militară, Armata Roşie a Muncitorilor şi Ţăranilor, însă fără grabă, mai ales în condiţiile în care prejudecăţile împotriva militarilor de carieră rămâneau puternice printre membrii din fruntea partidului.

Bolşevicii şi eserii de stânga din Ekaterinburg îşi concentrau pregătirile militare cu scopul apărării împotriva armatei conduse de generalul Dutov. Se estimează că existau 12 375 de luptători ai Gărzilor Roşii în Ural, în ultimele luni ale iernii, şi că alţi 3.000 erau încartiruiţi în Ekaterinburg.3 Comitetul Executiv al Sovietului Regional i-a organizat în două grupuri. Primul grup era condus de Ivan Malîşev, al doilea de Serghei Mracikovski. Malîşev şi-a condus oamenii la Orenburg, la începutul anului 1918, pentru a ataca o unitate armată a atamanului Dutov. Mracikovski se ocupa de pregătirea apărării la Ekaterinburg.4 Dar aceşti luptători voluntari nu se puteau compara cu soldaţii din armata regulată. Gărzile Roşii din localitate se deprinseseră să acţioneze după bunul lor plac, fără să se supună ordinelor. Nu le convenea să dea ascultare instructorilor, care îi învăţau cum să folosească armele; le displăcea şi ideea de a merge în marş disciplinat sau de a respecta formaţia de luptă. Conducătorii bolşevici nu făceau decât să înrăutăţească şi mai mult situaţia. A. Kadomţev era celebru ca veteran al unităţilor armate ale facţiunii, în Revoluţia din 1905. Era mândru de realizările bolşevismului, fără vreun sprijin din partea corpului de ofiţeri ai Armatei Ruse, pe care îi

detesta. Pentru el, era bine ca fiecare unitate a Gărzilor Roşii (sau *drujind*) să acţioneze din proprie iniţiativă. Erau preferaţi recruţii din fabricile industriale. În primele ciocniri militare, s-a întâmplat adesea ca focurile de armă să nimerească greşit, atunci când inamicul apărea în faţă.5

Dar în afara regiunii Ural, existau alte forţe armate care s-au raliat trupelor lui Dutov. Dintre acestea, Armata Poporului a KOMUCI îşi exercita autoritatea militară pe o arie largă, pornind din regiunea Volgăi, şi căuta formaţiuni armate organizate pentru a ataca Sovnarkom şi sediile guvernamentale locale ale acestuia. Deocamdată, Comitetul Executiv al Sovietului Regional Ural nu se confrunta cu o ameninţare directă din partea KOMUCI şi a aliaţilor ei, însă era absolut necesar să se pregătească pentru orice schimbare subită a situaţiei, ceea ce a dus la măsuri menite să întărească capacitatea de apărare a Ekaterinburgului.

Campania de înrolare în regiunea Ural s-a intensificat după ce tratatul de pace cu Germania a fost semnat la Brest-Litovsk, iar unii dintre voluntarii din Ural aveau să susţină – ce-i drept, ca prizonieri ai forţelor contrarevoluţionare, când era de aşteptat să încerce să pară mai patrioţi decât erau de fapt – că ei năzuiau să lupte cu nemţii, dar în schimb au fost mobilizaţi împotriva lui Dutov.6 Conducerea bolşevică regională încuraja această atitudine. Deşi nu puteau să rupă în bucăţi tratatul de pace şi continuau să creadă că Lenin făcuse o greşeală cumplită, încercau să tragă cât mai multe foloase de pe urma acestei nesăbuinţe, făcând pregătiri militare; de asemenea, se opuneau oricărei tentative de a face noi concesii în favoarea Imperiului German.7 Speranţa lor era ca, până la urmă, Comitetul Central al Partidului să îşi recunoască erorile şi să proclame o cruciadă armată împotriva capitalismului mondial. Recrutarea trupelor avea loc în ideea de a fi pregătiţi pentru un „război revoluţionar”, care i-ar plasa pe „Roşii” împotriva Germaniei şi Austro-Ungariei, ar răsturna regimurile politice din Europa Centrală şi ar instaura conduceri comuniste pe tot cuprinsul continentului. Liderii din Ural ştiau că nu puteau începe un asemenea război pe cont propriu. Aşteptând producerea unor evenimente propice la nivel naţional, urmăreau să îşi înăsprească autoritatea în toată regiunea Ural. Iar pentru aceasta era nevoie, mai presus de toate, de o campanie decisivă pe „frontul Dutov”;

recruţii erau trimişi totodată în sate, pentru a rechiziţiona grâne de laţ ărănimea recalcitrantă.8

Situaţia militară s-a înrăutăţit şi mai mult după transferarea Romanovilor la Ekaterinburg. Deşi acţiunea nu avea nimic de-a face cu regiunea Ural, impactul local avea să devină în curând profund.

Violenţa a atins apogeul în Ural odată cu revolta Legiunii Cehoslovace, care a izbucnit în Celiabinsk, localitate situată la doar 225 de kilometri la sud de Ekaterinburg şi legată de oraş printr-o linie ferată directă. Legiunea era o forţă armată constând din prizonieri de război cehi şi slovaci, care se deplasau în grupuri la Vladivostok. Intenţia lor era să reintre în Marele Război de partea Aliaţilor în Europa de Vest. După Brest-Litovsk, Troţki, în calitate de Comisar al Poporului pentru Afaceri Militare, a căutat să păstreze cât de cât colaborarea cu Aliaţii, ca o contrapondere faţă de germani. El şi Lenin erau conştienţi că era posibil ca Tratatul de la Brest-Litovsk să nu rămână în vigoare. Exista oricând posibilitatea ca Germania să cotropească Rusia şi să îi răstoarne pe bolşevici de la putere. Pentru a preveni înrăutăţirea relaţiilor cu Berlinul, Troţki a continuat să stea de vorbă cu diplomaţii americani, francezi şi britanici, conlucrând totodată cu Robert Bruce Lockhart, principalul emisar al Regatului Unit în Moscova. Permisiunea ca Legiunea Cehoslovacă să plece în străinătate a fost unul dintre gesturile Sovnarkom-ului menit să demonstreze că autorităţile sovietice nu erau încă întru totul sub controlul Germaniei. De asemenea, exista speranţa că în acest fel Aliaţii vor fi convinşi să nu trimită o expediţie militară împotriva Rusiei Sovietice.

Însă măsura adoptată rămânea riscantă, ceea ce l-a determinat pe Troţki, care nu avea încredere în comandanţii Legiunii Cehoslovace, să emită un ordin ce prevedea ca pe timpul călătoriei prin Rusia forţele Legiunii să fie dezarmate. În primele ciocniri din Celiabinsk, forţele bolşevice nu au avut nicio şansă în faţa soldaţilor din fosta armată austro-ungară, care luptaseră pe Frontul de Est şi îşi păstraseră moralul şi dârzenia. Cehoslovacii au pus mâna pe centrul de telegrafie şi au transmis o chemare la arme grupurilor care erau dispersate la est şi la vest de Celiabinsk, în lungul Căii Ferate Transsiberiene. La fiecare gară de pe linia feroviară, au zdrobit rezistenţa Gărzilor Roşii şi au telegrafiat veştile victoriei în atenţia camarazilor lor din alte părţi.

Planul cehoslovacilor, aşa cum s-a decis repede, era să adune laolaltă toate grupurile lor şi să se alieze cu KOMUCI pentru a-i răsturna pe bolşevici de la putere. Din Celiabinsk, au trimis unităţi armate în vest, pentru a cuceri o serie de localităţi miniere, printre care Miass şi Zlatoust în direcţia Ufa. O forţă armată a cehoslovacilor s-a deplasat, de asemenea, spre nord, pe tronsonul Celiabinsk-Ekaterinburg, oprindu-se la Kâştim; totodată, s-au deplasat la est de Celiabinsk, pe Calea Ferată Transsiberiană, şi au cucerit Şadrinsk şi Kurgan. Omsk a capitulat în faţa trupelor cehoslovace în 7 iunie.9 Victoriile lor au încurajat detaşamentele armate antibolşevice să înceapă operaţiunile. Mai la nord, Tiumen a fost cucerit de o forţă armată antibolşevică. Nijni Taghil a urmat la scurt timp după aceea. Aceste înfrângeri erau pierderi grele pentru administraţia regională, deoarece Tiumen se afla direct la est de Ekaterinburg şi Nijni Taghil la nord, încercuirea efectuată de inamic în jurul Ekaterinburgului era aproape completă la începutul lui iulie 1918.10 Din Ekaterinburg, nu se mai putea călători spre nord şi nici spre sud, iar dacă bolşevicii voiau să inspecteze Alapaievsk, trebuiau să folosească linia secundară, pentru a evita Nijni Taghil. Comitetul Executiv al Sovietului Regional Ural pierduse aproape întreaga autoritate asupra guberniilor din regiune.

Panica a cuprins Ekaterinburg la aflarea veştii despre cucerirea localităţii Celiabinsk. Odată cu intensificarea ameninţării armate, Sovietul din Ekaterinburg a mobilizat o celulă operativă formată din reprezentanţi ai conducerii, cu scopul de a întări Armata Roşie, pentru a putea face faţă unui eventual atac lansat de Legiunea Cehoslovacă.11 Gările feroviare erau ticsite de oameni.12 Bolşevicii din Ekaterinburg aveau nevoie de ajutorul tuturor voluntarilor pe care îi puteau găsi, pentru a opri înaintarea cehoslovacilor. S-au întors spre anarhişti, pe care îi evacuaseră recent din sediul lor politic din oraş. Pericolul Legiunii Cehoslovace i-a reunit din nou, într-o nouă colaborare a Gărzilor Roşii cu grupările militare anarhiste.13

Cercul puterii sovietice se îngusta rapid. La mijlocul lunii iunie, Omsk a cedat sub atacul cazacilor siberieni şi al cehoslovacilor, care au preluat totodată controlul căii ferate în apropiere de Tiumen. Forţele „roşii” şi conducătorii lor politici au recurs la o retragere strategică.14 Revoltele muncitorilor din regiunea Ural împotriva bolşevicilor au fost

numeroase la începutul verii.15 Nemulţumirile provocate de incapacitatea Sovnarkom-ului de a aduce redresarea economică promisă căpătau amploare, iar resentimentele faţă de teroarea poliţienească erau intense. Lenin şi tovarăşii lui le promiseseră luna de pe cer, în anul precedent. Muncitorimea industrială din Ural se simţea înşelată în aşteptări. Se cereau tot mai des noi alegeri pentru soviete în întreaga regiune.16 Într-un viitor foarte apropiat, era posibil ca Legiunea Cehoslovacă să atace Ekaterinburg, în condiţiile în care şansele ca apărarea oraşului să poată opune rezistenţă erau slabe. Bolşevicii aveau doar aproximativ o mie de oameni sub arme, printre care se aflau Gărzile Roşii, a căror disciplină militară lăsa mult de dorit. O mare parte din armamentul lor era de proastă calitate – mulţi soldaţi aveau doar puşti de vânătoare.17

În decurs de câteva zile, întreaga linie ferată dintre Volga şi Vladivostok ieşise vertiginos de sub controlul sovieticilor. Forţele armate bine organizate, oricât de mici ar fi fost, puteau avea un impact militar uriaş, dacă erau suficient de motivate în acţiunea lor. Conducerea bolşevică din capitală conştientiza acut pericolul în care se afla. Fără puşcașii letoni răspândiţi în Kremlin și în împrejurimi, Sovnarkom-ul putea oricând să fie luat prin surprindere de un atac inopinat. Tot la fel, era întru totul posibil ca Legiunea Cehoslovacă, nemaiputând să aibă încredere în Lenin şi Troţki, să acţioneze ca avangarda unei ofensive menite să zdrobească Revoluţia din Octombrie.

*

Manevrele germanilor

Germanii au obţinut ceea ce doreau, prin Tratatul de la Brest-Litovsk: Frontul de Est era închis, iar diviziile armatei germane puteau fi transferate ca să lupte contra britanicilor şi francezilor, înainte ca aceştia să poată primi întăriri de la americani. Din Ucraina, puteau fi obţinute alimentele necesare pentru soldaţii şi civilii germani. Germania dobândise în sfârşit controlul vastelor teritorii din vestul Rusiei, care erau atât de tentante pentru întreprinzătorii germani. Rusia însăşi putea deveni în curând un vasal economic.

Dar erau Lenin şi Troţki vrednici de încredere pe viitor? Ar fi fost o imprudenţă pentru Ludendorff şi Hindenburg, adevăraţii stăpâni în Germania, să nu pună la îndoială declaraţiile Sovnarkom-ului. Lenin

câştigase votul pentru o pace separată, în pofida opoziţiei din interiorul coaliţiei. Comisarii Poporului din partea eserilor de stânga şi-au dat demisia din funcţii (chiar dacă alţi eseri de stânga au continuat să lucreze în administraţie, la niveluri inferioare). Opozanţii bolşevici ai tratatului îşi menţineau obiecţiile. Troţki, în special, era suspect, deoarece acceptase pacea doar cu mare reticenţă şi nu contenea să intre în graţiile diplomaţilor trimişi de Aliaţi – el şi emisarul britanic, Robert Bruce Lockhart, petreceau mult timp împreună, or, nimeni nu putea fi sigur că Troţki nu avea să revină la ideea lui conform căreia trebuia ca Rusia să continue războiul. De fapt, mulţi bolşevici l-ar fi aplaudat pentru o asemenea decizie. Regimul sovietic propriu-zis trecea prin dificultăţi uriaşe şi era întru totul plauzibil ca guvernul să se prăbuşească, pe măsură ce nemulţumirile creşteau printre muncitorii din industrie şi ţărani. Ţinând seama de toate aceste motive, diplomaţia germană practica o politică duplicitară, colaborând cu conducerea bolşevică, dar căutând concomitent posibilităţi pentru o alianţă cu ruşii progermani.

Cea de-a doua pistă diplomatică devenea zilnic tot mai realistă, pe măsură ce grupările antibolşevice din Rusia încercau să găsească modalităţi de a răsturna Sovnarkom-ul şi luau în considerare un sprijin militar şi financiar din partea Germaniei. Raţionamentul lor era de ordin practic. Ajungând la concluzia că forţele ruseşti nu mai aveau capacitatea să înfrunte Germania, prevedeau înfrângerea Aliaţilor în Marele Război. În ipoteza în care Germania cârmuia în Europa de Est, mulţi patrioţi ruşi aveau în vedere o adaptare la noua realitate, în speranţa de a obţine mijloace pentru răsturnarea bolşevismului. Voiau să convingă Berlinul că o altă conducere politică la Moscova era oricum de preferat comuniştilor, cu ale lor atacuri antireligioase, anticapitaliste şi antimonarhice, cu care ameninţau fiecare ţară din Europa, inclusiv Germania.

Contele von Mirbach a amânat până în 26 aprilie 1918 deschiderea ambasadei germane la Moscova, pe Denejnîi Pereulok (Străduţa Banilor) nr. 5. Pe aceeaşi alee se afla şi sediul misiunii militare franceze, iar cele două grupuri de diplomaţi se sfidau reciproc. Limuzinele lor oficiale erau adesea la un pas de a se ciocni, atunci când din ambiţie transformau Denejnîi Pereulok în pistă de curse automobilistice.1 Mirbach a dat tonul pentru colegii lui: se comporta

ca şi cum bolşevicii erau doar temporar la cârma statului rus, nelăsând altminteri niciun dubiu în privinţa simpatiilor sale fundamentale, prin vizitele pe care le făcea unor monarhişti de frunte; a reuşit să obţină chiar o întrevedere cu Natalia, cumnata lui Nicolae al II-lea.2 Nicolae ar fi fost îngrozit să audă aşa ceva, din moment ce pentru el Germania continua să fie principalul duşman al ţării lui. Însă Mirbach avea în vedere o altă Rusie pe viitor, unde germanii ar rămâne forţa dominantă, iar bolşevicii nu ar mai exista. Era previzibil ca în cazul victoriei, Kaizerul Wilhelm să vrea să restaureze o formă de monarhie în Rusia. Între timp, Mirbach a cerut oficial ca firmele germane confiscate după 1914 să fie înapoiate proprietarilor de drept. Sovnarkom a fost nevoit să dea curs solicitării, făcând astfel o excepţie de la planul de exproprieri în folosul statului: toate proprietăţile aparţinându-le germanilor aveau să rămână intangibile.3

Monarhiştii ruşi au profitat de oportunitate ca să se adreseze ambasadei germane, cerându-i sprijinul pentru a convinge conducerea sovietică să amelioreze condiţiile de detenţie pentru Romanovi.4 Deşi Mirbach a primit în trei ocazii asemenea solicitări de la fostul senator Dmitri Neidgart, nu a făcut decât să îşi exprime compasiunea, fără să promită că va acţiona în vreun fel.5 Neidgart, lesne de înţeles, a rămas demoralizat de această reacţie. Aleksandr Trepov, care fusese pentru scurt timp prim-ministru pe timpul lui Nicolae, la sfârşitul lui 1916, s-a alăturat altor activişti monarhişti în încercarea unei abordări diferite. Ideea lor era să se ducă la Marele Mareşal al Curţii, contele Pavel Benckendorff, şi să-l convingă să intervină pe lângă Mirbach, în virtutea ideii că, după Tratatul de la Brest-Litovsk, doar germanii deţineau autoritatea de a garanta siguranţa familiei Romanov. Trepov voia să lanseze nemţilor un avertisment: în cazul în care vreo nenorocire s-ar fi abătut asupra Romanovilor, el şi prietenii lui aveau să spună lumii că Germania era vinovată.6 Mirbach, aristocrat şi diplomat de profesie cum era, l-a primit pe Benckendorff cu multă curtoazie, dar nu s-a arătat cu mult mai încurajator decât fusese cu Neidgart. A susţinut că soarta lui Nicolae al II-lea trebuia să fie lăsată în mâinile poporului rus. El nu putea fi de acord decât să analizeze ce ar fi putut face Germania pentru „prinţesele germane”.7

Au existat câteva indicii că germanii ar fi întreprins după aceea câteva demersuri timide. La un moment dat în aprilie 1918, Mirbach s-

a prezentat la Sverdlov, în numele familiei imperiale germane şi al reginei Spaniei, cu solicitarea ca Romanovii să fie transferaţi la Petrograd. Aparent, Sverdlov i-ar fi spus că va încerca să facă tot ce putea, subliniind însă că era dificil să colaboreze cu autorităţile sovietice locale; şi nici nu voia să fie făcut vinovat pentru eventualele neplăceri survenite în Ural.8 Nu era însă opinia tuturor funcţionarilor de la ambasadă că partea germană, dacă ar fi dorit cu adevărat, nu ar fi putut să insiste pentru a obţine eliberarea din detenţie a lui Nicolae, ca o clauză a acordului de pace de la Brest-Litovsk. Dar aceiaşi diplomaţi admiteau, de asemenea, că autorităţile de la Berlin ar fi putut stârni împotrivirea socialiştilor din Reichstag, dacă vreo iniţiativă de acest fel ar fi fost întreprinsă – şi, oricum, Nicolae ar fi fost în pericol să fie asasinat, dacă ar fi fost eliberat.9 Cu toate acestea, în jurul datei de 15 mai 1918, Gilliard a intrat la bănuieli când a auzit că o misiune a Crucii Roşii din Germania fusese recent în Ekaterinburg, iar în timp ce era la un restaurant cu Buxhoeveden şi Aleksandra Tegliova, au zărit nişte infirmiere germane, discutând în gura mare pe limba lor.10

Există slabe indicii că familia imperială ar fi încercat şi altceva în afară de a se conforma cerinţelor impuse de cei care îi ţineau captivi. Însă e posibil să se fi întâmplat diverse lucruri în umbră. Prin iunie 1918, Serghei Markov, neobositul posibil salvator al familiei, decisese că salvarea Romanovilor nu ar putea avea loc decât cu ajutorul Germaniei.11 De asemenea, credea că propriul său şef, Markov – II, colabora deja cu „nemţii", ceea ce părea să explice de ce atât de puţini voluntari sosiseră la Tiumen la începutul anului – iar Markov – ÎI nu îşi putea permite să deranjeze guvernul german dându-i posibilitatea lui Nicolae să se plaseze în fruntea unei mişcări menite să anuleze Tratatul de la Brest-Litovsk. Nemţii, considerau ei, nu ar susţine decât o acţiune vizând evadarea Romanovilor în străinătate.12 Generalul de divizie Vladimir Kisliţîn avea să depună mărturie în 1919 că l-a întâlnit pe Serghei Markov la Berlin, în decembrie 1918. Markov i-a arătat o scrisoare pe care o avea, chipurile, de la Alexandra din Tobolsk către fratele ei prinţul Ernst de Hesse. Deşi scrisoarea a rămas sigilată, Kisliţîn era sigur că a recunoscut scrisul Alexandrei pe plic.13 Asemenea altor foşti ofiţeri din Armata Rusă, Markov era bine tratat de către germani. Volubil şi expansiv, susţinea că mai demult Kaizerul –

care nu mai era la putere deja – se oferise să le ducă pe Alexandra şi pe fiicele ei la Berlin, însă Alexandra refuzase categoric.[14]

Markov nu a dezvăluit niciodată ce credea el că era în scrisoare, iar povestea a intrat în mormânt odată cu el. O întâmplare şi mai extraordinară chiar a fost relatată de Vasili Goliţîn, un tânăr aristocrat, fiu al unui general din vechea Armată Rusă. Goliţîn afirma că întâlnise în Ekaterinburg un subofiţer pe nume Praslov, care vorbise cu un comisar care auzise de la un comisar „roşu" că un general german venise la Ekaterinburg şi se întâlnise chiar cu Nicolae în Casa Ipatiev. După toate aparenţele, când i s-a cerut să valideze tratatul de pace, Nicolae respinsese sugestia. La care, generalul l-ar fi avertizat că avea să sfârşească prin a fi ucis, iar Nicolae i-a răspuns că era gata să-şi dea viaţa pentru Patrie.[15] Este îndoielnic că o asemenea întrevedere ar fi putut avea loc cu adevărat, însă totodată ar fi fost ciudat ca serviciile de informaţii germane să nu fi întreprins nimic pentru a descoperi ce se întâmpla în Ural. Într-o asemenea situaţie, nici nu era de mirare că zvonurile înfloreau.

Între timp, germanii şi austriecii se comportau cu semeţie şi superioritate în acele vaste teritorii ale fostului Imperiu Rus pe care le ocupau. Ori de câte ori cucereau vreun oraş important, se organiza o mare paradă militară. Soldaţii se aliniau pe ambele laturi ale bulevardelor centrale, pentru a ţine la distanţă mulţimea. Fiecare soldat purta o crenguţă de brad la coif. Cavaleria defila la loc de cinste. Fanfara militară acompania regimentele în marş, iar evenimentul era filmat pe peliculă. Locuitorii priveau amuţiţi cum marii comandanţi germani şi austrieci celebrau victoria. În zilele următoare, magazinele aveau să fie redeschise şi cumva viaţa normală îşi relua cursul. Administraţii-marionetă erau instalate cu sprijinul unor ucraineni şi ruşi servili, însă în rest nu se făceau alte tentative de a deghiza realitatea unei supremaţii germane – până şi austriecii păşeau în umbra lor.[16] Ucraina devenea un loc de refugiu pentru locuitorii care fugeau din teritoriile conduse de sovietici. Politica germană nu avea niciun interes să perturbe vechea ordine socială, iar familiile de aristocraţi şi bogătaşi puteau să apară în public, fără a risca molestările la care fuseseră supuşi adesea în 1917. Unii dintre ei au început să îşi facă socoteala că, dacă Rusia pierduse războiul pe Frontul de Est,

Germania imperială ar putea constitui un instrument util pentru a-i îndepărta de la putere pe bolşevici.

Prin urmare, în timp ce Nicolae al II-lea rămânea ostil faţă de orice reconciliere cu Germania imperială, diverşi ofiţeri monarhişti din vechea Armată Rusă erau dispuşi să accepte un eventual ajutor din partea germanilor, pentru a organiza un atac în Ural şi a-i salva pe Romanovi. Unii comandanţi militari germani din Kiev agreau această posibilitate, însă colegii lor din diplomaţie nu erau la fel de entuziaşti. Generalul A.I. Mosolov, care cândva slujise la Curtea imperială, i-a cerut ambasadorului Mumm în capitala ucraineană clarificări despre intenţiile Berlinului. Mumm a replicat tăios că el nu credea „că problema salvării ţarului era importantă pentru Germania”.17

Conducătorul căderilor, Pavel Miliukov, care susţinuse cu ardoare o victorie militară a Aliaţilor în 1917, a fost printre primele personalităţi publice din Rusia care a făcut o întoarcere de 180 de grade în politică, ajungând astfel să ceară sprijinul armatei germane. La sfârşitul lunii mai 1918, a trecut în secret noua graniţă ruso-ucraineană, sub pseudonimul „profesor Ivanov”. Susţinând că vorbea în numele mişcării secrete antisovietice de Centru Dreapta, constituită recent, a intrat în legătură cu autorităţile germane de ocupaţie. A solicitat acordul Germaniei pentru sprijinirea ofiţerilor ruşi din Armata de Voluntari a lui Alekseev, în vederea organizării unui puci militar împotriva Sovnarkom-ului, la Moscova. Armata germană ar fi avut un rol decisiv în blocarea accesului spre capitală, sub ameninţarea unui atac contra bolşevicilor. Germania, speră Miliukov, putea să furnizeze Armatei de Voluntari armamentul şi muniţiile necesare.18

Dar Miliukov trebuia să fie foarte discret. Dacă s-ar fi aflat că se dusese să se umilească la nemţi, bolşevicii ar fi făcut din asta un adevărat scandal în Rusia, distrugându-i reputaţia. În Kiev, Miliukov l-a rugat pe un coleg din Partidul Cadeţilor, N.P. Vasilenko, care deţinea un portofoliu ministerial în guvernul condus de protejatul germanilor, Pavlo Skoropadski, să acţioneze ca intermediar între el şi germani. Chestiunea era delicată, deoarece până nu demult Miliukov fusese un susţinător înverşunat al necesităţii de a repurta o victorie zdrobitoare asupra Germaniei, criticând totodată aspru Tratatul de la Brest-Litovsk semnat de conducerea bolşevică. Misiunea lui Miliukov în Ucraina comporta şi un straniu aspect dinastic. Persoana de legătură a lui

Vasilenko în administraţia militară germană era maiorul Haase, care avea un rol important în problemele de securitate şi politică externă, sub comanda generalului Hermann von Eichhorn. Haase era, de fapt, prinţul Ernst de Hesse, nimeni altul decât fratele fostei împărătesc Alexandra. În mod firesc, Haase era circumspect. Tratatul de la Brest-Litovsk adusese beneficii cauzei germane în Marele Război, permiţând transferarea trupelor de pe Frontul de Est în nordul Franţei. În cazul în care Miliukov ar fi ajuns la putere, Haase dorea asigurări că efortul de război al Germaniei nu ar avea de suferit.19

La întâlnirea cu Haase din 21 iunie, Miliukov a pretins că generalul Alekseev şi Armata de Voluntari nu mai refuzau să analizeze în mod obiectiv contextul militar şi se arătau receptivi la ideea de a colabora cu Germania. (Afirmaţia era o pură fantezie din partea lui Miliukov, care spera poate ca, în timp, iluzia lui să se adeverească.) Prinţul a insistat ca Miliukov să-i expună viziunea lui despre viitorul Rusiei. Miliukov îi îndemna pe germani să îşi modereze pretenţiile şi explica totodată că, deşi el dorea să vadă Rusia reunită cu Ucraina, avea în vedere o relaţie flexibilă şi spera ca Germania să fie satisfăcută cu această soluţie. Dorind dintotdeauna o monarhie constituţională, Miliukov declara că voia ca marele duce Mihail să preia tronul. Îi plăcea firea blajină a lui Mihail şi nu prevedea nicio dificultate în a-l manipula. Inconvenientul evident era că marele duce Mihail se afla arestat în mâinile bolşevicilor, însă Miliukov rămânea optimist. Pentru el, succesiunea la tron era doar o „chestiune tehnică". Dacă se dovedea că Mihail nu era disponibil sau nu se lăsa convins să accepte propunerea, sugera el, autorităţile puteau să îl însoare pe marele duce Dmitri Pavlovici cu fiica lui Nicolae, Olga, prima născută dintre copiii lui.20

Din câte se pare, Miliukov nu avea scrupule să afişeze un asemenea cinism în soluţiile pe care le propunea pentru rudele apropiate ale prinţului. Marele duce Dmitri fusese implicat în complotul de asasinare a lui Rasputin, pentru care Nicolae îl pedepsise, trimiţându-l pe frontul din Persia. După Revoluţia din Februarie, asemenea tuturor celorlalţi Romanovi, a trebuit să părăsească serviciul militar şi a optat să se refugieze la misiunea britanică din Teheran. Lucrul acesta nu pleda nicidecum în favoarea lui, în ochii nemţilor. Mai mult chiar, viziunea lui Miliukov despre o viitoare administraţie a

Rusiei excludea posibilitatea ca Nicolae să revină la tron, ceea ce ar fi putut avea consecinţe supărătoare pentru sora lui Ernst, Alexandra. Miliukov presupunea, probabil, că Ernst admitea că Nicolae fusese un incontestabil dezastru ca împărat. În orice caz, o căsătorie între două rude apropiate – Dmitri şi Olga – nu era nicidecum un proiect pe care nişte geneticieni să-l fi aprobat. Miliukov construia ipoteze nesăbuite. Cuprins de disperare pentru soarta Rusiei, se agăţa de orice iluzie. Lipsit de tact, implora autorităţile germane să admită că era în interesul lor să trateze cu el, un patriot rus, şi nu cu internaţionaliştii comunişti fanatici de la Moscova.

Miliukov pierduse din vedere că Armata de Voluntari condusă de Alekseev îşi recruta corpul de ofiţeri printre cei care fuseseră educaţi să vadă în nemţi inamicul tării. O schimbare de mentalitate în favoarea Berlinului ar fi fost mai mult decât complicată. În 4 iulie, Miliukov a primit un mesaj de la Alekseev, care îi spunea răspicat că el nu avea nicio intenţie să adopte o „orientare” germană.21 în plus, Aliaţii occidentali începeau să ofere ajutor financiar organizaţiilor care se angajau să lupte împotriva nemţilor.

Cu toate acestea, Miliukov refuza să se dea bătut. Rămânând mai departe în Kiev, s-a întâlnit din nou cu prinţul Ernst în 10 iulie, pentru a insista în vederea unei cooperări între Germania şi ruşii antibolşevici ca el. Susţinea că Tratatul de la Brest-Litovsk, în loc să consolideze supremaţia Germaniei, însemna un pas prea îndepărtat pentru germani, dacă se gândeau cu adevărat la interesul lor naţional – dar nu a explicat de ce gândea aşa. A confirmat din nou aderarea lui la principiul monarhic şi a insistat că ţăranii, dacă nu şi muncitorii, ar primi bucuroşi un nou ţar.22 însă fără sprijinul lui Alekseev, speranţele lui de a-i răsturna pe bolşevici de la putere erau aproape zadarnice. Oricum, la plecarea din Kiev, nu reuşise să ajungă la niciun fel de acord cu germanii. Situaţia s-a înrăutăţit odată cu decizia colegilor săi cădeţi de a se retrage din gruparea de centru dreapta, ceea ce crea obstacole în calea reluării unor legături favorabile cu Aliaţii occidentali.23 Chiar şi aşa, bolşevicii nu puteau ignora posibilele pericole pe care le prezentau relaţiile internaţionale, din moment ce continuau să se teamă că inamicii ruşi ai politicii lor ar fi putut ajunge la o înţelegere cu Germania imperială. Era foarte plauzibil ca nemţii să

nesocotească Tratatul de la Brest-Litovsk şi să își caute parteneri de dialog la Moscova mai maleabili decât Lenin şi Troţki.

¥*1*

Ultimele zile în Casa Ipatiev

În luna mai 1918, existau deja tot mai multe dovezi ale unor delicte săvârşite de detaşamentul de pază de la Casa Ipatiev. Avdeev a efectuat o anchetă la sfârşitul lunii şi, ca o consecinţă, l-a concediat pe adjunctul său Aleksandr Moşkin, pentru furturi din bunurile familiei Romanov. Însă Avdeev era şi el un individ corupt. Când, la scurt timp după aceea, a fost găsit vinovat şi el de furt, Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural l-a eliberat din funcţie, iar de atunci Avdeev nu a mai fost văzut niciodată în Casa Ipatiev.1

Cekistul Iakov Iurovski a fost numit comandant în locul lui Avdeev, cu sarcina de a pune ordine în sistemul de pază. Noul comandant era un tip voinic, rumen în obraji, cu o personalitate pe măsura fizicului.2 Iurovski lucrase ca infirmier de regiment în spitalele militare din timpul războiului. După Revoluţia din Februarie, a fost ales în Sovietul din Ekaterâmburg. Se spunea că şi-ar fi început cariera ca eser.3 Dacă așa era, nu ar fi fost nicidecum o schimbare neobișnuită în politica acelor vremuri. În 1917, bolşevicii acţionaseră ca un magnet pentru mulţi oameni, care vedeau în ei singurul partid capabil să îngenuncheze capitalismul şi să pună capăt Marelui Război. Asemenea altor tineri militanţi, Iurovski s-a remarcat în vâltoarea luptelor din ţară şi s-a ridicat în comitetul CeKa din regiunea Ural, după ce bolşevicii au pus mâna pe putere şi au înfiinţat Sovnarkom.

Membrii conducerii din Ural au cerut să se facă ordine în detaşamentul de pază. Nu i-au spus nimic lui Iurovski despre ce se intenţiona în cele din urmă cu Romanovii, mai ales că nici ei în acea fază nu ştiau mai mult decât bârfele obişnuite de la Moscova; oricum, e puţin probabil ca discuţiile din Sovnarkom despre judecarea lui Nicolae într-un proces public să fi scăpat Comitetului Executiv al Sovietului Regional şi oficialităţilor de încredere de aici.4

La prima inspecţie efectuată în Casa Ipatiev, Iurovski s-a lămurit că administrarea sub conducerea lui Avdeev suferise de incompetenţă şi corupţie. A decis să introducă noi soldaţi în detaşamentul de gardă, chiar dacă cei de până atunci fuseseră angajaţi doar la sfârşitul lui aprilie; a adus cu el membri ai secţiei pentru scopuri speciale,

aparţinând conducerii din Ekaterinburg, pentru a crea un nucleu de nădejde.5 Iurovski nu avea o părere bună despre muncitorii ruşi pe care Avdeev îi recrutase de la fabricile din Ural şi, în locul lor, a adus câţiva letoni de încredere. Lăsându-i în continuare pe ruşi să patruleze în exteriorul casei, a rezervat sarcina securităţii interne pentru echipa lui de letoni. Urmărind întărirea disciplinei, a avut în vedere totodată și avantajul de a pune de pază soldaţi care vorbeau prost ruseşte fiind incapabili să discute dezinvolt cu Romanovii.6 A reorganizat drastic spaţiile de locuit, lăsându-i pe nou-veniţi să monopolizeze etajul de jos al Casei Ipatiev.7 Ori de câte ori era de serviciu, Iurovski anunţa că vechile obiceiuri nu mai erau tolerate. Așa cum era de aşteptat de la un ofiţer CeKa, reşedinţa a fost transformată într-o fortăreaţă-închisoare.

Beloborodov a venit în vizită pentru a-l informa nemijlocit pe Nicolae despre schimbarea de personal. Furturile din bunurile lor aveau să fie stârpite, iar Iurovski împreună cu un asistent au întocmit un inventar al inelelor şi brăţărilor de aur. Au luat bijuteriile cu ei pentru a le păstra în siguranţă, dar nu înainte de a-i înştiinţa că fuseseră detectate în oraş vânzări ilegale ale unor bijuterii, pentru care Avdeev fusese găsit vinovat. (Nicolae se gândea în sinea lui că Avdeev nu fusese capabil să stăpânească detașamentul de pază, şi i-a fost milă de el.) 8 Totuşi, Iurovski avea un alt punct de vedere. Dacă Avdeev căzuse pradă ispitei, la fel s-ar putea întâmpla cu oricare dintre letoni. Lucrurile nu erau întotdeauna atât de simple cum își imaginase el, după cum a putut constata când a fost nevoit să-i lase împărătesei o brăţară pe care aceasta a exclamat că o purtase pe mână timp de douăzeci de ani şi că ar fi avut nevoie de o cheie ca să o scoată.9 Iurovski s-a întors a doua zi cu o casetă conţinând toate bijuteriile pe care le luase şi le-a cerut Romanovilor să certifice că nu lipsea ceva. Acestea fiind zise, a sigilat caseta şi le-a înmânat-o spre păstrare.10

Lista învinuirilor aduse lui Avdeev s-a mărit: omisese să întocmească un plan de evacuare în caz de incendiu; lăsase liberă corespondenţa dintre Romanovi şi prieteni de-ai lor din afara oraşului; iar măicuţele de la o mănăstire din apropiere continuau să aducă alimente în Casa Ipatiev.11

Iurovski a fost sever de la început. A respins rugămintea lui Nicolae de a avea voie să cureţe prin grădină.12 A fixat pentru membrii familiei aceleaşi raţii alimentare în vigoare pentru cetăţenii

de rând din Ekaterinburg şi i-a oprit pe oamenii din afară să mai aducă bunătăţi în completarea regimului lor alimentar. Voia să-l reducă pe Nicolae la „condiţia unui burghez oarecare” Nu se mai tolera niciun fel de privilegii. A respins obiecţiile bucătarului Haritonov, care s-a plâns că nu putea pregăti o mâncare decentă pentru cei din casă, folosind doar o sută de grame de carne. Iurovski a explicat că Romanovii trebuiau să se înveţe să trăiască asemenea unor prizonieri, şi nu ca nişte membri respectaţi ai dinastiei imperiale de odinioară.13 Când călugăriţa Maria Krohaleva a apărut ca de obicei la uşă cu un coş de alimente, Iurovski a întrebat-o: „Cine ţi-a dat voie să aduci lucruri aici?” Krohaleva a explicat că Avdeev permisese să fie aduse alimente, la recomandarea doctorului Derevenko. Răspunsul nu l-a mulţumit pe Iurovski, care s-a interesat de unde era laptele. Krohaleva a răspuns că văcuţele aparţineau fermei mănăstirii. Onestitatea evidentă de pe chipul ei l-a potolit pe Iurovski, care a început şi el să facă sugestii despre ce altceva ar mai putea procura de la mănăstire. (La fel ca predecesorul lui, urmărea probabil să amelioreze regimul alimentar pentru toţi cei din casă.) 14

Deşi a îngrădit practicile ilegale precedente, Iurovski nu a făcut totuşi nimic în privinţa standardelor generale de comportament. Cekiştii ca Iurovski aspirau la ordine politică şi împărtăşeau dispreţul bolşevicilor pentru prejudecăţile claselor de mijloc. Indiferent de mediul din care proveneau, toţi cultivau o vulgaritate ostentativă. Unul dintre soldaţi, Faika Safonov, mâzgălea obscenităţi şi alte înjurături scabroase pe perete şi cânta melodii triviale. Permisiunea pentru slujbele religioase era greu de obţinut. Mai mult, un glonţ a fost tras spre Anastasia, când aceasta a vrut să se uite de la o fereastră afară pe stradă. Iurovski şi Nikulin se distrau pe cinste. Serile, aşezat la pian în camera comandantului, Nikulin interpreta cântece revoluţionare, iar Iurovski îi ţinea isonul. Nikulin a adus-o chiar şi pe iubita lui blondă în casă.15

Relatări despre neajunsurile de la Casa Ipatiev au început să ajungă la Moscova, iar Sverdlov şi-a amintit avertizările pe care Iakovlev le dăduse mereu despre membrii conducerii din Ural şi atitudinea lor scandaloasă. Şi-a exprimat îngrijorarea într-un mesaj trimis lui Beloborodov, explicându-i ce i se povestise. Beloborodov l-a asigurat că totul era în regulă acum, după ce Moşkin fusese arestat şi

Iurovski îl înlocuise pe Avdeev, iar întreaga unitate de gardă fusese restructurată. Prin urmare, Moscova nu avea motive să se neliniştească.16 Dar zvonurile nu conteneau în Ural. Unul dintre ele susţinea că bolşevicii îl omorâseră pe Nicolae împreună cu toată familia lui. Viceconsulul Franţei, care stătea la consulatul britanic din Ekaterinburg, a trimis o telegramă în 9 iulie, respingând aceste zvonuri.17 Dar de îndată ce vreo plăsmuire de acest gen era infirmată cu succes, o alta începea deja să se răspândească în oraş. Ekaterinburg vuia de presentimente despre iminenta venire a Legiunii Cehoslovace, iar mulţi se întrebau ce avea să se întâmple până la urmă cu familia imperială.

Părintele loann Storojev a simţit că Romanovii erau deprimaţi, atunci când a venit să oficieze o slujbă religioasă pentru ei în 14 iulie. Nevoia lor de purificare spirituală era aproape palpabilă şi, deşi le fusese interzis să vorbească cu el după slujbă, preotului i s-a părut că una dintre fete i-a mulţumit în şoaptă. Trăirea intensă din acele clipe l-a vlăguit. În biroul comandantului, după aceea, Iurovski l-a întrebat: „De ce respiri aşa de greu?” Preotul a răspuns: „Sunt trist fiindcă a fost o slujbă atât de scurtă, dar mă simt slăbit şi transpir. M-a luat răceala probabil”. Iurovski a găsit în sfârşit ceva în comun cu clericul şi a spus: „Păi, mai bine să închidem fereastra, ca să nu fie curent”. Storojev i-a spus că oricum el pleca acasă. Iurovski l-a îndemnat să mai stea un pic dacă voia, adăugând înţelegător: „Da, acum şi-au spus rugăciunile şi se simt cu sufletul împăcat”. Apoi, a adăugat: „Eu n-am negat niciodată influenţa religiei, şi spun asta cu toată sinceritatea”. Luat prin surprindere de aceste cuvinte, Storojev i-a mulţumit că fusese de acord ca slujba religioasă să aibă loc. luroyski a părut agasat de această remarcă, răstindu-se tăios: „Dar de ce crezi dumneata că noi interzicem aşa ceva?” Storojev a intuit că era imprudent să mai continue conversaţia. Iurovski a dat mâna cu preotul, înainte ca acesta să plece.18

După ce Storojev şi diaconul lui, Buimirov, au părăsit Casa Ipatiev, fiind singuri au putut să reflecteze la experienţa din acea zi. Buimirov a dat glas unei impresii instinctive: „Ştii, părinte preot, eu cred că s-a întâmplat ceva cu ei acolo”. Storojev era de aceeaşi părere, dar l-a rugat să explice de ce credea asta. Buimirov i-a răspuns că niciun membru al familiei Romanov nu a cântat în timpul slujbei.

Familia imperială obişnuia să participe intens la momentele liturghiei. Reticenţa lor, se gândea el, avea pesemne o semnificaţie nefastă.19

De fapt, Romanovii prinseseră aluzii despre ceea ce se petrecea pe plan militar în zona din apropierea Ekaterinburgului, cu toate că gărzile nu le spuneau aproape nimic, ba uneori chiar le furnizau dinadins informaţii eronate. Însă, din ceea ce vedeau şi auzeau, puteau deduce că se produceau mari schimbări, care ar fi fost puţin probabil să aducă mai multă siguranţă pentru persoanele lor. Ascultând zgomotele de pe străzi, au detectat huruitul familiar al pieselor de artilerie în mişcare. Ştiau că foştii prizonieri de război austrieci erau pregătiţi pentru apărare împotriva ofensivei preconizate a cehilor. Ironia situaţiei o amuza pe Alexandra, care nota în jurnalul ei, în 13 iulie, că atât forţele cehe, cât şi cele austriece erau alcătuite din soldaţi care fuseseră cândva prizonieri ai ruşilor.20 Tulburările care avuseseră loc în afara Casei Libertăţii la Tobolsk păreau minore acum, în comparaţie cu vuietul războiului care se precipita în Ural, urmând să ajungă la Ekaterinburg. Plasat marginal în raza războiului civil care căpăta amploare, oraşul avea să devină acum unul dintre principalele fronturi militare, iar Nicolae şi familia lui intuiau că luptele vor avea aproape cu certitudine consecinţe nefaste pentru ei.

38

Capcana Ekaterinburg

Sovnarkom şi Comitetul Central Bolşevic puteau oferi asistenţă Ekaterinburgului doar din când în când. Comunicările erau sporadice şi instabile, sistemul de telegrafie ajungând să fie atât de defectuos, încât mesajele între cele două centre erau redirecţionate uneori prin Petrograd, ceea ce încetinea considerabil schimbul de informaţii. Bolşevicii îşi consolidaseră puterea cultivând un spirit de independenţă la nivelul activiştilor de partid din provincie. Adesea Lenin trebuia să stea deoparte, lăsându-i pe cei din teritoriu să susţină cauza partidului, aşa cum considerau ei de cuviinţă. Sovnarkom şi Comitetul Central Bolşevic trimiteau emisari în provincii, ori de câte ori era posibil, însă comitetele de partid locale cereau mereu mai mulţi delegaţi. Partidul Bolşevic avea o lipsă cronică de personal. Cunoscând o creştere exponenţială începând cu primăvara lui 1917, bolşevicii nu avuseseră timp să pregătească numărul de cadre necesar unui partid de guvernământ ca să poată administra ţara. Uneori, lui Lenin nu-i

rămânea decât să emită decrete şi să ceară organizaţiilor de partid de la niveluri inferioare să dea dovadă de iniţiativă în găsirea unor modalităţi de a le aplica. Le spunea că decretele propriu-zise aveau un caracter „demonstrativ", neconstituind neapărat nişte instrucţiuni legale detaliate. El şi Sverdlov susţineau că aşa mergeau lucrurile în febra revoluţiei.1

Lenin şi Sverdlov păstrau o strânsă comunicare cu cei de la Ekaterinburg, iniţiind frecvente conversaţii prin aparatul Hughes în timpul călătoriei lui Nicolae de la Tobolsk la Ekaterinburg.2 În 2 mai 1918.

Sovnarkom a discutat despre Romanovi pentru prima oară după sosirea lor în Ekaterinburg, care avusese loc în urmă cu trei zile. Rapoartele din Ural confirmau că nu exista niciun pericol real în privinţa unei evadări. Era necesar un anunţ public despre transferarea lui Nicolae, iar Sverdlov a trebuit să redacteze un text concis pentru presa sovietică.3 Altminteri, nu se spunea aproape nimic despre ceea ce se întâmpla cu Romanovii. O excepţie a fost făcută în 16 mai 1918, în *Izvestia*, care a publicat un interviu dat de Iakovlev despre călătoria de la Tobolsk. Iakovlev menţiona conversaţiile pe care le avusese cu Nicolae şi Alexandra. Vorbea despre Nicolae fără animozitate, criticând doar „fenomenala limitare" de care dădea dovadă, însă pe Alexandra nu a pregetat să o acuze de viclenie de joasă speţă şi mândrie; în rest, a omis orice referire la disputele dintre bolşevicii din Tobolsk, Omsk şi Ekaterinburg.4

În 19 mai, Comitetul Central Bolşevic a pus din nou pe ordinea de zi problema „Nikolai Romanov". Sverdlov a menţionat că recent Prezidiul Comitetului Executiv Central, condus de el, pusese în discuţie „soarta" Romanovilor. A raportat că în Ural conducătorii bolşevici insistau pentru o rezolvare a chestiunii. La sugestia lui Sverdlov, s-a decis să fie amânată orice acţiune, continuând totodată să fie menţinută siguranţa fizică a lui Nicolae. Sverdlov urma să le transmită această decizie oamenilor din Ural şi să le ceară să înţeleagă condiţiile dificile tot mai mari de la Moscova.5 Cu toate acestea, Comitetul Central a continuat să facă pregătirile necesare pentru un proces înscenat. În acest scop, în 4 iunie 1918, Comisariatul Poporului pentru Justiţie l-a pus pe tovarăşul Bogrov la dispoziţia Sovnarkom-ului. Bogrov urma să adune toată documentaţia necesară pentru instanţa de

judecată, astfel încât autorităţile să poată avea un dosar credibil împotriva lui Nicolae.6 Era aceeaşi situaţie ca în februarie 1918, când Sovnarkom solicitase prima oară aceluiaşi Comisariat al Poporului să pregătească rechizitoriul. Acum, Comisariatul Poporului pasa problema înapoi la Sovnarkom, trimiţându-l pe tânărul Bogrov să îi ajute.

Au apărut ştiri în ziarele moscovite necontrolate de bolşevici, conform cărora Gărzile Roşii îl omorâseră pe Nicolae în Ekaterinburg.7 Răspândirea acestei informaţii, care putea strica relaţiile atât cu nemţii, cât şi cu Aliaţii, a alarmat guvernul sovietic. În plus, conducerea din Ural avea reputaţia de a acţiona adesea pe cont propriu. Trebuia cu orice preţ să cunoască adevărul. În 20 iunie, secretarul personal al lui Lenin, Vladimir Bonci-Bruevici, a trimis o telegramă, întrebând dacă zvonurile conform cărora conducerea din Ural l-ar fi executat pe Nicolae erau adevărate. A durat trei zile până ca mesajul să ajungă la Ekaterinburg. Bonci-Bruevici a trebuit să repete întrebarea a doua zi.8

Moscova nu reuşea să afle ce se întâmpla în Ekaterinburg, existând totodată suspiciunea că Beloborodov şi tovarășii lui nu furnizau întotdeauna informaţii netendenţioase. Când un nou zvon s-a răspândit în capitală despre faptul că Romanovii fuseseră ucişi de Comitetul Executiv Regional, Lenin şi Sverdlov au solicitat o mărturie independentă, de la faţa locului. Reinholds Berzins, comandantul-şef al Frontului Siberian şi din Nordul Uralului, a primit ordinul să efectueze o inspecţie a Casei Ipatiev. Leton de origine, conducătorul militar Berzins era considerat la Moscova un om de încredere deoarece nu avea niciun interes în această afacere. În 27 iunie, a transmis printr-o telegramă la Moscova constatările inspecţiei lui la faţa locului. Povestea despre execuţia împăratului, îi asigura el pe Lenin şi Sverdlov, era o simplă „provocare" lipsită de orice credibilitate.9 Însă incidentul arăta că dacă Ekaterinburg nu avea prea multă încredere în Moscova, şi reciproca era valabilă în privinţa Moscovei. În fond, nu era nicidecum o notă bună pentru gradul de pregătire militară a sovieticilor, dacă unuia dintre comandanţii de frunte ai Armatei Roşii i se cerea să-şi abandoneze îndatoririle operaţionale, pentru a efectua o anchetă la faţa locului privind câţiva deţinuţi civili.

Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural se confrunta cu adversităţi tot mai intense în Ekaterinburg, ceea ce membrii

acestuia şi câteva alte oficialităţi, ca Berzins, bunăoară, ştiau prea bine. Mihail Efremov, conducătorul CeKa din oraş, a organizat un raid în birourile căderilor, în mai 1918, pentru a confisca dosarele şi a-i aresta pe principalii conducători.10 O opoziţie şi mai periculoasă a apărut atunci când eserii au început să pregătească unităţi armate în pădurea din împrejurimile localităţii. Zece luptători ai Gărzilor Roşii au fost trimişi să îi lichideze. Nereuşind să-i găsească, acţiunea lor s-a dovedit zadarnică, iar posibilitatea unei provocări militare interne la adresa bolşevismului a crescut.11 în 17 mai, Gărzile Roşii au năvălit în zona Isetului Superior şi au înăbuşit o revoltă a eserilor, executând treizeci de militanţi luaţi prizonieri.12 Anarhiştii aveau şi ei propria forţă armată în oraş și îi criticau permanent pe bolşevici. Liderul lor, Piotr Jebenev, a înălţat un steag negru deasupra sediului care aparţinuse anterior unui inginer pe nume Jeleznov. CeKa a lansat un ultimatum, cerându-le să evacueze clădirea, altminteri urmând să fie luaţi cu asalt, iar ulterior, când s-a descoperit ascunzătoarea lor cu mitraliere, administraţia sovietică regională s-a convins că anarhiştii puseseră la cale un atac primejdios.13

Măsurile de control pe Voznesenski Prospekt erau stricte, însă alte zone centrale ale oraşului rămâneau mai vulnerabile. În 12 iunie 1918, liderii bolşevici au depistat o posibilă tentativă de subminare prin înarmarea soldaţilor răniţi care se mai aflau în oraş. Informaţiile secrete obţinute de Gărzile Roşii despre înaintarea forţelor cehoslovace în Siberia şi în regiunea Volgăi produseseră o spaimă teribilă. Omsk fusese cucerit de cehoslovaci doar cu patru zile în urmă. Acum, se părea că antibolşevicii organizau un asalt intern asupra puterii sovietice. Au fost luate măsuri preventive, care includeau sechestrarea ca ostatici a unor oameni de afaceri şi intelectuali. Dacă o revoltă s-ar fi produs în Ekaterinburg, aceşti indivizi urmau să fie executaţi pe loc.14

Încă de la sfârşitul lunii mai, Beloborodov trebuise să se pregătească pentru pericole majore, ţinând seama de nenumăratele rapoarte pe care le primea despre trenurile care transportau continuu soldaţii din Legiunea Cehoslovacă. O unitate formată din 500 de marinari din Kronstadt a sosit în oraş pentru a da un imbold spiritului revoluţionar, însă prezenţa lor a provocat scandaluri, în special după ce au pus stăpânire pe distileria de vodcă şi băutura găsită acolo.15

Ekaterinburg trebuia să își pregătească trupe pentru apărare, ceea ce a dus la intensificarea măsurilor de recrutare a localnicilor în cadrul forţelor „roşii”. Nu se găseau însă prea mulţi amatori, întrucât se zvonise că trupele Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural aveau să se lupte curând cu unităţi militare, care zdrobiseră deja toate detaşamentele armatei sovietice cu care se confruntaseră. Beloborodov căuta să păstreze un optimism de faţadă. În timp ce antibolşevicii din oraş au început să spere într-o izbândă rapidă a cehoslovacilor, Beloborodov a decis să le dea o lecţie despre duritatea şi necruţarea specifice bolşevicilor. În primul rând, a arestat un număr de bogătaşi din oraş și i-a pus la muncă silnică. Trebuiau săpate tranşee la marginea oraşului, aşa că administraţia sovietică din Ekaterinburg a anulat rutina socială convenţională în asemenea situaţii de criză. Au apărut imediat obiecţii din partea celor reţinuţi, unii dintre ei invocând infirmităţi fizice. Sakovici, comisarul pentru sănătate, i-a scutit pe trei dintre ei, în numele Sovietului Regional din Ural – ulterior, a pretins că obiceiul său de a exonera oamenii de obligaţiile lor atrăgea asupra sa riscul de a fi mobilizat el însuși să sape şanţuri de apărare.16

Bolşevicii din Ural se mândreau cu atitudinea lor de a refuza calea compromisului, aşa cum făcuse Lenin. Continuau să susţină ferm ideile pentru care pledaseră în 1917 și, cu toate că evitau să destabilizeze direct Sovnarkom-ul, făceau tot posibilul să radicalizeze măsurile bolşevice. La Moscova, presupuneau ei, exista riscul ca Lenin, artizanul Tratatului de la Brest-Litovsk, în ceea ce priveşte partea rusă, să ajungă sub presiuni şi mai mari din partea Berlinului. Prin urmare, se supuneau lui Lenin şi Sovnarkom-ului său, fără a avea încredere, totuşi, în el.

Comitetul Executiv Regional a suspectat că, probabil, se punea la cale ceva nefast, în momentul când a fost emis un ordin prin care o serie de aristocraţi importanţi din regiunea baltică trebuiau să fie trimişi din Ekaterinburg la Petrograd. Aceşti oameni sosiseră recent în Ural, pentru a fi folosiţi ca ostatici politici. Printre ei, se afla contele Lieven. Pe de o parte, Beloborodov şi tovarăşii lui nu concepeau ca Sovnarkom-ul să cedeze în faţa cererii Germaniei ca aceştia să fie eliberaţi.17 Pe de altă parte, Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural nici nu putea, pur şi simplu, să îi dea cu tifla lui Lenin. Întrucât

cehoslovacii se apropiau tot mai mult, bolşevicii din Ekaterinburg aveau nevoie de tot sprijinul pe care Moscova l-ar fi putut furniza. Ştiind că forţele de care dispuneau local erau necorespunzătoare, Beloborodov şi Goloşciokin nu-şi permiteau să supere conducerea centrală a partidului, într-un moment când sperau să primească susţinere militară. În plus, situaţia financiară a Ekaterinburgului era falimentară, ceea ce făcuse ca la începutul lui mai 1918 să apeleze la Moscova pentru a-i scoate din impas – iar Sovnarkom trimisese un tren plin cu bancnote. Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural trebuise să împresoare străzile centrale cu unităţi ale Gărzilor Roşii, în timp ce lăzile cu bani erau aduse de la gară.18

Comitetul Executiv al Sovietului Regional şi-a dat seama că nu putea asigura o apărare eficientă a oraşului, luând astfel măsuri în vederea unei eventuale evacuări a personalului şi a fondurilor băneşti, înainte de sosirea cehoslovacilor. Conform unor rapoarte demne de încredere, inamicul înainta din două direcţii, fără să întâmpine vreo rezistenţă… În timp ce Legiunea Cehoslovacă se deplasa spre vest în lungul Căii Ferate Transsiberiene, o altă forţă armată venea dinspre Kuzino.19 Panica începea să crească în rândul simpatizanţilor Sovnarkom, pe măsură ce cehoslovacii ajungeau tot mai aproape. Mult aşteptatul deznodământ militar devenea iminent; toţi voluntarii din Gărzile Roşii au fost mobilizaţi pentru luptă. Safarov şi alţi tovarăşi din conducere au făcut vizite rapide la fabrici, pentru a se asigura că toţi luptătorii aveau să se prezinte la datorie, străduindu-se totodată să recruteze noi voluntari.20 Muncitorilor li se povestea despre ororile care îi aşteptau, dacă forţele contrarevoluţionare ar ieşi victorioase. Însă fiecare lider din Ural ştia de asemenea că bolşevicii nu puteau opune rezistenţă mult timp. Cu prioritate, aşadar, toate lucrurile de valoare au fost adunate şi depozitate la gară, pentru a fi transportate spre vest. Următoarea destinaţie nu putea fi decât Perm.

33

Moscova, o placă turnantă

În timp ce situaţia continua să se deterioreze, strategia bolşevicilor se concentra mai departe asupra judecării lui Nicolae într-un proces înscenat la Moscova, de îndată ce împrejurările aveau să permită acest lucru. Lenin şi Sverdlov se temeau ca liderii din Ural să nu împiedice un asemenea deznodământ, găsind un pretext de a-l

ucide înainte, mai ales că, la începutul lunii iulie 1918, s-a zvonit din nou că bolşevicii l-ar fi omorât, de fapt, pe Nicolae în Ekaterinburg; când Troţki, în calitate de comisar al poporului pentru afacerile militare, a fost întrebat dacă acest lucru era adevărat, a tratat cu nepăsare problema. După cum nota un diplomat german de la ambasada din Moscova, Troţki a răspuns sincer: „Nu ştiu; este o chestiune care nu mă priveşte. Nu pot să mă preocup de viaţa fiecărui cetăţean rus". 1 Când voia el, Troţki putea să fie preţios ca un vicar şi impasibil ca un judecător. Îi plăcea să îi epateze pe membrii ambasadei germane, în special pe cei de sorginte nobilă, cu nonşalanţa lui sfidătoare.

Totul era o mascaradă. În realitate, în culisele scenei politice se discuta mult pe această temă la vârful Partidului Bolşevic, iar Troţki susţinuse vehement necesitatea unui simulacru de proces public pentru Nicolae. Însă evenimentele se precipitau deja periculos, pentru ca Sovnarkom să mai fi avut încă posibilitatea înscenării unui asemenea spectacol. La un moment dat mai devreme, la începutul verii 1918, Sverdlov vorbise la o întâlnire cu uşile închise, la care participaseră cincizeci sau poate şaizeci de lideri din organizaţia de partid de la Moscova, unde a relatat că bolşevicii din Ural se interesaseră cum ar reacţiona autorităţile centrale, dacă ei ar decide să execute întreaga familie imperială. După cum povestea chiar el, şi-a permis un zâmbet când a răspuns: „Cred că voi respecta opinia noastră generală, dacă voi răspunde că această problemă nu ne priveşte direct pe noi. (Noi susţinem principiul) «Toată puterea pentru organele din teritoriu», iar dacă tovarăşii din provincie consideră că acest pas este necesar din raţiuni locale, atunci au tot dreptul să îl facă; noi nu avem de gând să obiectăm!" 2 Acesta a fost începutul eforturilor conducerii supreme de a se distanţa de orice nenorocire care s-ar fi putut abate asupra Romanovilor. Guvernul sovietic căuta să se exonereze de orice posibilă învinovăţire. Însă, deocamdată, politica oficială rămânea neschimbată: Nicolae urma să fie adus în capitală pentru a fi judecat în faţa tribunalului.

În 4 iulie 1918, când Goloşciokin a sosit la Moscova pentru Congresul Sovietelor şi pentru consultări cu autorităţile centrale, nu avea niciun presentiment în această privinţă. Era ceea ce bolşevicii din Ekaterinburg înţelegeau prin „trimiterea artileriei grele".3 Misiunea lui

era de a discuta măsuri pentru viitor, cu Sverdlov şi Lenin. Liderii bolşevici din ambele centre înţelegeau necesitatea unui plan de acţiune propriu-zis. Ofensiva cehoslovacilor împotriva Ekaterinburgului era aşteptată în câteva zile, iar bolşevicii din Ural trebuiau să ştie pe ce ajutor puteau conta din partea capitalei. De asemenea, trebuiau să discute ce era de făcut cu deţinuţii Romanov. Ţinând seama că exista posibilitatea ca Ekaterinburg să cadă în faţa atacului cehoslovacilor într-un viitor apropiat, păstrarea prizonierilor la Casa Ipatiev devenea în mod clar nerecomandată.

Goloşciokin, Lenin şi Sverdlov nu anticipau nicidecum că factorii care stăteau la baza strategiei de securitate aveau să sufere o schimbare drastică, şi nici că acele transformări urmau să aibă loc în Moscova şi în restul regiunilor din centrul Rusiei, şi nu în Ural, de fapt. Congresul Sovietelor s-a deschis de o manieră previzibilă, în Teatrul Bolşoi din capitală. În atmosfera gălăgioasă din sală, din cele mai bune loje rezervate lor, reprezentanţii misiunilor diplomatice urmăreau mersul lucrărilor. Pe o latură era Mirbach, cu colegii lui austrieci, unguri, bulgari şi turci; era prezent de asemenea şi şeful serviciilor secrete germane, Rudolph Bauer. Vizavi, pe cealaltă latură a sălii, şedeau reprezentanţii Aliaţilor.4 Lenin a vorbit despre Tratatul de la Brest-Litovsk, Troţki despre gradul de pregătire a Armatei Roşii. Nicio umbră de dezacord nu a întunecat armonia dintre cei doi comisari. Maria Spiridonova şi eserii de stânga, acţionând încă făţiş în cadrul regimului sovietic, au înfierat politica Sovnarkom-ului; Boris Kamkov a răcnit că erau toţi nişte ticăloşi lipsiţi de suflet, iar ridicând privirea spre grupul lui Mirbach a strigat: „Jos cu asasinii!” 5

Acelaşi spirit contestatar se reflecta şi în culisele vieţii politice. Comitetul Central al eserilor uneltea în secret o adevărată campanie de terorism în Moscova. Ideea nu era de a-i omorî pe Lenin şi pe Troţki, ci de a organiza o „provocare” care să compromită definitiv Tratatul de la Brest-Litovsk şi să-i aducă pe bolşevici înapoi pe calea „războiului revoluţionar”. Intenţionau să facă asta asasinându-l pe ambasadorul Mirbach, ceea ce considerau ei că avea să forţeze Berlinul să rupă relaţiile cu Moscova.

În 6 iulie 1918, Iakov Bliumkin, un eser de stânga în vârstă de optsprezece ani care lucra pentru CeKa, a reuşit prin tertipuri să pătrundă în ambasada Germaniei şi să-l împuşte pe Mirbach. Imediat,

Sovnarkom a scos în afara legii întregul partid și i-a arestat pe câţiva dintre lideri. Dzerjinski a plecat valvârtej la sediul partidului lor, ca să pună lucrurile la punct, dar a fost făcut prizonier de eserii de stânga. A fost eliberat abia când pușcașii letoni au intervenit în forţă. Lenin şi Karl Radek – unul dintre experţii de frunte ai partidului în problemele germane – au plecat degrabă la ambasadă, ca să transmită condoleanţele lor oficiale, sperând ca astfel să evite ocuparea militară a Moscovei de către germani.6 Au afirmat că doreau respectarea tratatului de pace semnat la Brest-Litovsk. Subiectul era dificil pentru Radek, care era cunoscut drept un opozant vehement al tratatului. Lenin îl folosea ca o dovadă vie a faptului că membrii conducerii sovietice erau ferm hotărâţi să respecte ceea ce fusese convenit între Rusia şi Germania. Nemţii au cerut arestarea şi pedepsirea ucigaşilor şi a „mentorilor ideologici" care îi ghidaseră; de asemenea, au pretins dreptul de a trimite trupe în Rusia.7 Dorind cu disperare să le facă pe plac, guvernul sovietic a ordonat executarea lui V.A. Aleksandrovici, eserul de stânga care ocupa funcţia de preşedinte-adjunct al CeKa.

Cu aceasta, lucrurile s-au calmat, germanii lăsând să se înţeleagă că apreciau reacţia oficială bolșevică. Radek glumea, spunând că rămăseseră posturi vacante în detaşamentele de voluntari pentru generalii lui Nicolae al II-lea, ca să verse lacrimi de crocodil în cortegiul funebru al lui Mirbach.8 Anatoli Lunacearski, comisarul poporului pentru instrucţie publică, i-a asigurat pe diplomaţii francezi şi britanici că situaţia de criză se încheiase. Aidoma altor bolşevici, se temea şi el că Aliaţii ar fi putut să înceapă un război preventiv, pentru a salva Rusia de la pericolul unei posibile ocupaţii germane.9

Nu era doar o reacţie paranoică, date fiind eforturile făcute de Aliaţi pentru a se descotorosi de bolşevici. Diplomaţii francezi şi britanici împreună cu serviciile de informaţii îl încurajau pe Boris Savinkov, care punea la cale o rebeliune organizată de Uniunea pentru Apărarea Patriei şi a Libertăţii, în Iaroslavl, la 250 de kilometri în nord-est de Moscova.10 Ideea era de a incita la rezistenţă împotriva bolşevismului în oraşele din partea centrală şi de nord a Rusiei, iar Savinkov spera să capete sprijin din partea aşa-numitei Armate Albe, pe care generalul Alekseev o organiza în sud.11 Francezii, în special, îi lăsau impresia lui Savinkov că Aliaţii s-ar fi pregătit pentru o adevărată invazie.12 În 6 iulie, când eserii de stânga l-au împuşcat pe Mirbach,

grupările armate ale lui Savinkov au continuat revolta, ocupând Iaroslavl şi oraşele din apropiere.13 Savinkov fusese înşelat de Aliaţi; în scurt timp, a descoperit că nu primea niciun fel de ajutor din partea Aliaţilor, atunci când forţele „roşii” au atacat forţele rebele.14

Toate aceste evenimente au răsturnat cu susul în jos politica moscovită. Nimic nu mai putea fi previzibil, chiar dacă germanii se declarau mulţumiţi de reacţia bolşevicilor în urma asasinatului. Totuşi, nimeni din Sovnarkom nu considera că putea avea încredere în ei. Nu ar fi fost exclus ca Berlinul să plănuiască în secret să subjuge Rusia şi să instaleze un regim marionetă, aşa cum făcuse în Ucraina. Restul acelei veri trebuia să fie dedicat îmbunării autorităţilor germane. Când Goloşciokin sosise la congres, intenţia conducerii bolşevice era încă de a-l aduce pe fostul împărat în capitală pentru înscenarea unui proces. Însă, cu siguranţă, un asemenea proces ar fi avut efectul de a-i agita şi mai mult pe conducătorii germani. Asasinatul a pus capăt planului.

În 9 iulie 1918, conducerea Sovietului Regional din Ural s-a întrunit într-o şedinţă comună cu şefii Comitetului Regional al Partidului Bolşevic, pentru a analiza situaţia apărută în urma împuşcării lui Mirbach şi a revoltei eserilor de stânga. Cu cincisprezece voturi pentru şi cinci abţineri, au trimis un mesaj de solidaritate la Moscova, declarând că eserii de stânga se plasaseră „în afara rândurilor Revoluţiei” Şedinţa lăsa uşa deschisă eserilor de stânga din Ekaterinburg care doreau să treacă la bolşevici.15 în Ural, cele două partide fuseseră cândva unite în opoziţia lor faţă de tratatul de pace. Lucraseră în coaliţie împreună, iar eserii de stânga deţinuseră funcţii importante la nivel regional, chiar şi după semnarea Tratatului de la Brest-Litovsk. deşi tenin ordonase executarea câtorva dintre liderii lor din Moscova, Beloborodov era încă dispus să-i primească fără resentimente, cu condiţia să recunoască autoritatea Sovnarkom-ului. Dovada unor dezacorduri între Moscova şi Ekaterinburg persista.

Liderii de la centru supravegheau de la distanţă evenimentele din Ural. Lenin s-a implicat mai direct în comunicarea dintre Moscova şi Ekaterinburg, începând din 6 iulie. Voia să finalizeze dispoziţiile referitoare la trei finlandezi reţinuţi în Ekaterinburg. În 13 iulie, Safarov l-a asigurat că rezolvase cazul lor.16 De asemenea, Lenin a primit telegrame ca răspuns la întrebările despre verii lui, Aleksandr şi Vladimir Ardaşev, care operau în Ekaterinburg, iar în 17 iulie CeKa din

Ural avea să îl informeze că Aleksandr Ardaşev, de orientare democrat constituţional, fugise după ce organizase o revoltă la Uzinele de pe Isetul Superior – drept represalii, doi dintre nepoţii lui fuseseră luaţi ostatici.17 Sistemul de telegrafie lucra eficient, însă lent: de obicei, dura trei zile pentru ca un mesaj emis din Moscova să ajungă la Ekaterinburg.18 În 7 iulie 1918, înainte ca Goloşciokin să plece din Moscova, Lenin a dat ordin ca Beloborodov să poată fi contactat pe linie directă de la Kremlin.19 Din experienţele recente, se convinsese că era necesar ca el şi Beloborodov să poată avea un mijloc mai rapid de a schimba informaţii. Ştiind cât de gravă era situaţia militară atât în Moscova, cât şi în Ekaterinburg, prevedea că urmau să fie luate anumite decizii privind deţinuţii din Casa Ipatiev. Lenin şi Sverdlov nu concepeau să îi lase pe liderii din Ural să ia asemenea hotărâri pe cont propriu.

40

Omul care nu a vrut să fie ţar

În toate celelalte teritorii aflate sub controlul sovieticilor, pericolele continuau să crească pentru membrii familiei extinse a Romanovilor. Gărzile Roșii l-au înșfăcat pe Gheorghi Mihailovici, din Ritierve, şi l-au pus sub arest la domiciliu în Vblogda. Autorităţile au decis că măsura nu era suficient de sigură, așa că prin aprilie 1918 era transferat înapoi la Petrograd, sub o drastică supraveghere.1 Preocuparea oficialităţilor sovietice privind soarta Romanovilor s-a extins până în Ural, unde Comitetul Executiv Regional voia să fie sigur că niciunul dintre ei nu putea să fugă. Conferinţa partidului din gubernia Viatka a vrut să se descotorosească de Romanovii de-acolo şi a votat să îi trimită la Ekaterinburg. Marii duci Serghei Mihailovici, Konstantin Konstantinovici, Igor Konstantinovici, prinţul loann Konstantinovici, marea ducesă Elizaveta Fiodorovna şi contele Vladimir Palei au fost transportaţi la Alapaievsk, o localitate situată la peste o sută patruzeci de kilometri la nord-vest de Ekaterinburg.2 Prinţesa Elena Petrovna – soţia prinţului loann – a fost mai norocoasă. Întrucât făcea parte din familia regală sârbă, în acel moment conducerea centrală a partidului a preferat să evite un incident internaţional inutil.

Rudele ei de sânge au continuat să intervină în favoarea ei, pentru a fi lăsată în libertate. Iniţial, i s-a permis să stea la hotelul

Ataman din Ekaterinburg, însă Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural nu agrea ideea ca ea să poată circula liberă prin oraş, aşa că a mutat-o la Perm şi apoi la Moscova. A fost disperată când CeKa a forţat-o să plece, lăsându-şi soţul în Ural.3

Dar neavând încotro, şi-a strâns lucrurile, consolându-se cu gândul că avea să fie alături de copiii ei, pe care fusese nevoită să îi lase în Petrograd. În realitate, era folosită ca un pion în politica externă sovietică: Comitetul Central Bolşevic avea în vedere să o „dea la schimb" pentru nişte comunişti de frunte întemniţaţi în străinătate. Merita negreşit să pună în libertate un membru neînsemnat al familiei Romanov, dacă asta însemna să poată obţine eliberarea unor lideri marxişti de extremă stânga, cum erau Karl Liebknecht sau Rosa Luxemburg. De fapt, guvernul german a rămas indiferent la orice demers de acest fel, iar abia la sfârşitul anului următor bolşevicii au putut să facă schimb între prinţesa Elena şi Béla Kun, după prăbuşirea revoluţiei comuniste ungare.4 Însă ideea plutea în aer, cel puţin la Moscova, acesta fiind de altfel unul dintre motivele pentru care Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural continua să aibă reţineri în privinţa rolului de conducător al lui Lenin. Beloborodov şi tovarăşii lui se temeau că Lenin ar fi putut, pur şi simplu, să-i elibereze pe Romanovi, sub presiuni directe din partea Germaniei, la fel cum cedase şi în privinţa Tratatului de la Brest-Litovsk.

Comitetul Executiv era conştient că în regiunea Ural măsurile de securitate nu erau satisfăcătoare. Chiar dacă în Ekaterinburg condiţiile de siguranţă erau bune, responsabilitatea Comitetului se întindea asupra întregii regiuni, unde cekiştii aveau nevoie de întăriri. Transferarea atâtor Romanovi la Alapaievsk impunea o mai bună organizare şi comunicare. În mai 1918, Comitetul Executiv a luat măsuri înacest sens, contopind secţiile CeKa din Perm şi Ekaterinburg, sub comanda unui nou birou al CeKa pentru Ural. Birourile au fost instalate în vastul Hotel American, iar CeKa din Ekaterinburg s-a mutat din sediul pe care îl avusese pe Strada Ofiţerilor.5 *9*

Mihail, fratele lui Nicolae, a fost lăsat în Perm. Marele duce Mihail, care refuzase invitaţia de a prelua tronul în Revoluţia din Februarie, trăise liniştit în oraş, cu soţia lui, de când autorităţile sovietice îl expulzaseră din Petrograd. Cuplul îl avea cu ei pe devotatul secretar personal Nikolai Johnson. Erau cazaţi în apartamentul

imperial la unul dintre cele mai bune hoteluri şi circulau nestingheriţi prin oraş. La un moment dat, într-o seară la teatru, spectatorii au aruncat cu flori în direcţia lor.6 Acei oameni amabili ar fi făcut mai bine să evite asemenea gesturi de simpatie. Întotdeauna, la Perm existaseră mai puţini bolşevici decât la Ekaterinburg, şi de aceea poate ţineau cu dinţii să-şi păstreze puterea, ceea ce îi făcea însă să fie mai dispuşi să recurgă la violenţă. Presupuneau, probabil, că o demonstraţie de cruzime ar anula orice tentativă de a fi îndepărtaţi din localitate. Din punctul de vedere al partidului, principalul dezavantaj al oraşului Perm era numărul mic de fabrici, mine şi uzine industriale. Bolşevicii compensau acest inconvenient printr-o ostentativă disponibilitate de a lupta, iar metodele lor agresive îi făceau o forţă redutabilă. Faptul că Mihail continua de atâta timp să stea la un hotel important era o provocare pentru pretenţiile lor. Dacă se considera normal ca alţi Romanovi să fie ţinuţi închişi, se punea totuşi întrebarea ce trebuia făcut şi în cazul lui Mihail.

Una dintre cele mai influente figuri în discuţiile dintre bolşevici era Gavriil Miasnikov, liderul organizaţiei din Perm a partidului. Încăpăţânat şi versatil, Miasnikov păşea ţanţoş cu cizmele lui înalte, afişând un aer agresiv, accentuat şi de mustaţa lui răsucită spilcuit la vârfuri. Făcea ce voia în numele partidului, iar bolşevicii din Motoviliha, în împrejurimile oraşului Perm, s-au obişnuit să i se supună. După ce a acceptat să lucreze pentru administraţia sovietică din Perm, s-a întors în oraş, unde putea să-şi permită şi mai mult să se comporte după bunul lui plac.

Propunerea lui pentru soluţionarea problemei lui Mihail Romanov era să-l răpească şi să-l omoare. Ideea de a-l ţine undeva închis nu-i surâdea lui Miasnikov, care acţiona ca şi cum ar fi crezut că singurul Romanov bun era un Romanov mort. A pregătit terenul, punându-l pe preşedintele din Perm al CeKa, Sorokin, să semneze un ordin oficial. Când Sorokin a ridicat obiecţii, Miasnikov, furios, a făcut scandal. În cele din urmă, Sorokin s-a lăsat convins, iar în felul acesta terenul era pregătit pentru ca Miasnikov să poată pune la cale operaţiunea dorită. Pentru reuşita acţiunii, era esenţial să se păstreze o confidenţialitate absolută. În regiunea Ural, autorităţile sovietice ajunseseră să prefere o anumită metodă de lichidare a persoanelor. Victimele, dacă nu erau împuşcate în închisoare, aflau că urmau să fie

mutate în altă parte, din raţiuni de securitate. În mod tipic, erau duse cu maşina la marginea oraşului şi, când ajungeau într-o zonă păduroasă, li se spunea să coboare. Acolo, departe de ochii lumii, erau executate – uneori, cadavrele erau azvârlite în unul dintre numeroasele puţuri de mină dezafectate din Ural.

Problema pentru Miasnikov era cum să-l convingă pe Mihail să părăsească hotelul. Miasnikov a recurs la măsura extremă de a tăia cablul telefonic şi de a-i încuia pe servitori în odăile lor. În felul acesta, a putut să intre în apartamentul lui Mihail şi să-i spună că era în pericol de a fi asasinat. Pozând drept protectorul lui, Miasnikov l-a convins pe Mihail ca, împreună cu Johnson, să părăsească hotelul într-o trăsură păzită.7 Planul a funcţionat la perfecţie. Mihail şi Johnson au acceptat să fie transportaţi, dar când au ajuns la o pădure, li s-a dat ordin să coboare. Puştile erau aţintite spre ei. Nu aveau nicio şansă să scape, iar în câteva clipe au fost ciuruiţi de gloanţe.

Lenin nu a spus şi nu a scris absolut nimic despre natura amestecului său în acest omor. Era un gest deliberat, din simplul motiv că dorea să evite orice acuzaţii privind responsabilitatea sa personală. Pe tot parcursul anului 1917, a avut grijă să nu lase nicio urmă prin care numele lui să poată fi asociat cu subsidiile financiare pe care Comitetul Central Bolşevic le-a primit de la guvernul german. Nu există, de fapt, niciun indiciu că Lenin ar fi ordonat sau aprobat ordinul de lichidare a lui Mihail, iar dacă Miasnikov din Ural s-ar fi consultat cu el, este de presupus că acesta ar fi consemnat aşa ceva în memoriile lui. Deşi el şi Lenin aveau opinii diferite în privinţa războiului sau a păcii, în rest împărtăşeau aceeaşi nonşalanţă când venea vorba de uciderea inamicilor ruşi ai Sovnarkom-ului. Insistând pentru dictatură şi teroare, Lenin cultiva un climat de opinie în care omorurile necruţătoare făceau parte integrantă din îndatoririle revoluţionarilor devotaţi. Vorbise şi scrisese astfel în 1917, iar tiradele lui sângeroase se înteţiseră în lunile de după Revoluţia din Octombrie. Miasnikov, un bolşevic veteran, ştia că prea puţini dintre liderii partidului se gândeau cu milă la modul cum trebuia rezolvată problema Romanovilor.

Despre atitudinea generală pe care Lenin o avea faţă de Romanovi există totuşi o mărturie din partea unui membru al plutonului cekiştilor care l-au executat pe Mihail Romanov în Perm. Individul respectiv era A.V. Markov. Mai târziu, în 1918, acesta s-a

prezentat la Moscova, unde a luat legătura cu Sverdlov. Sverdlov l-a dus să discute cu Lenin, care l-a întrebat despre omorul din Perm. Markov l-a asigurat că acţiunea se derulase simplu, fără complicaţii. Lenin nu s-a obosit să insiste pentru alte amănunte. (Execuţia lui Mihail fusese, în realitate, o acţiune sinistră.) S-a mulţumit să laude eforturile lui Markov şi ale bolşevicilor locali: „Ei bine, aţi procedat aşa cum trebuie şi corect". 8 Aceasta era atitudinea obişnuită a lui Lenin, care, de asemenea, expedia furios telegrame tuturor celor care nu acţionau cu o cruzime exemplară. În anul următor, avea să-l dojenească pe nimeni altul decât Beloborodov: „Este necesar nu să îl înfrângem pe inamic, ci să îl anihilăm. Nu te limita la jumătăţi de măsură". 9

Dar la mijlocul anului 1918, întreaga Rusie era prinsă într-unţ esătură de zvonuri. Unul dintre zvonuri sugera că Mihail urmărea să preia tronul, la care renunţase în Revoluţia din Februarie. Pe ziduri, în oraşe, au început să apară afişe şi manifeste, despre care se pretindea că ar fi fost semnate de el. Generalul Alekseev, care continua să adune o armată de voluntari pe teritoriul rus situat la nord de Marea Azov, a fost tulburat de această veste. Ca monarhist, ţinea la familia Romanov, chiar dacă recomandase ca Nicolae să abdice. Însă dorea ca noua lui forţă armată să opereze în baza unor realităţi cunoscute. Situaţia era confuză pentru el. În iunie 1918, după ce a efectuat investigaţii serioase, a conchis că de la marele duce Mihail nu plecaseră niciodată asemenea afişe sau manifeste. Era la fel de sceptic şi în privinţa zvonurilor că unii Romanovi ar fi reuşit să ajungă în Anglia.10 însă, la fel de bine, generalul Alekseev ştia şi că informaţiile lui nu erau nici pe departe exhaustive. De asemenea, auzise şi aluzii la faptul că marele duce nu ar mai fi în viaţă şi că fusese ucis de bolşevici. Care era adevărul? Alekseev nu avea cum să ştie. Izolat în sudul Rusiei, era la fel de contrariat ca aproape toţi cei din afara cercurilor bolşevice de la vârf, din Perm şi Ekaterinburg.11

41

Opţiuni limitate

În 13 iulie 1918, Sovnarkom şi-a înăsprit măsurile împotriva Romanovilor, hotărând că toate proprietăţile aparţinând lui Nicolae şi ale familiei lui urmau să devină „moştenirea" Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse. Prin aceasta, se înţelegea tot ceea ce

deţineau ei în Rusia şi în străinătate. Decretul se referea la orice persoană care avea calitatea de membru al familiei în anuarul genealogic oficial; actul era semnat de Lenin şi de şeful său de cabinet, Vladimir Bonci-Bruevici.1 Dispoziţiile din decret au rămas secrete timp de câteva zile, deşi terenurile familiei Romanov fuseseră deja expropriate prin *Decretulasuprapământului*, emis de Lenin în Revoluţia din Octombrie; la fel cum liderii sovietici nu avuseseră niciun fel de reţinere în a confisca deja alte bunuri aflate în proprietatea familiei. Se prea poate însă ca Lenin, ştiind că familia imperială urma să fie executată, să fi dorit să confere acelor exproprieri un temei legal adecvat. De asemenea, e posibil să fi discutat despre măsuri drastice cu Goloşciokin, în săptămâna precedentă la Moscova, ori eventual cu Beloborodov prin aparatul Hughes. Şi poate intenţiona să preîntâmpine eventualitatea în care Romanovii care se refugiau în străinătate ar fi putut formula pretenţii asupra proprietăţilor lui Nicolae. Lenin, prin excelenţă, nu avea niciun respect pentru lege, iar pentru el constituţiile reprezentau o „escrocherie burgheză”. Însă era, de asemenea, şi avocat de profesie, care înţelegea cât de necesar era ca nimeni, în Rusia sau în străinătate, să nu poată interveni în vreun fel în treburile guvernului.

În a doua săptămână a lunii iulie 1918, Lenin şi Sverdlov erau preocupaţi de asasinarea lui Mirbach, precum şi de revoltele din Moscova şi Iaroslavl. De aceea, este foarte posibil ca membrii conducerii bolşevice din capitală să nu fi ajuns până atunci la o decizie definitivă în privinţa Romanovilor. Un lucru era clar: în acel moment Moscova nu mai era un loc propice pentru judecarea fostului împărat.

Dar mai există şi o altă interpretare. Comisarul care răspundea de aprovizionarea cu alimente, Piotr Voikov – potrivit unor memorii publicate în Occident de către dezertorul G.Z. Besedovski –, a afirmat ulterior că noua politică a conducerii regionale din Ural dusese la un moment dat la o diferenţă de opinii cu Moscova. Însă Voikov adăuga că şi la Moscova părerile erau împărţite, în sensul că Lenin intenţiona să îl ţină viu pe Nicolae, ca o monedă de schimb în tratativele cu nemţii, în timp ce Sverdlov şi Krestiński îi susţineau pe cei din Ural. Se pare însă că Lenin şi-a modificat poziţia când a aflat de atacul iminent al Legiunii Cehoslovace. Totuşi, Comitetul Central a avertizat că era necesar să se păstreze secretul despre moartea Alexandrei şi a copiilor Romanov, în

acea perioadă când autoritățile germane discutau despre posibilitatea de a le acorda azil politic şi, de asemenea, existau încă mari temeri de a nu irita Berlinul după asasinarea lui Mirbach.2 Este o teorie întru totul credibilă, desigur, dar totodată şi imposibil de dovedit. Mai mult chiar, este foarte posibil ca Voikov să fi repetat ca papagalul linia oficială ce avea să fie adoptată curând, potrivit căreia decizia finală a fost luată unilateral în Ekaterinburg. O altă variantă este ca Lenin şi Sverdlov să-i fi dat lui Goloşciokin la plecare o serie de soluţii aprobate, lăsând ca alegerea finală să fie luată de Comitetul Executiv Regional.

Deşi nu există decât dovezi slabe despre responsabilitatea lui Lenin pentru deciziile luate în această etapă, cu certitudine a purtat răspunderea pentru înlesnirea acţiunilor premergătoare execuţiilor. În 1918, pe tot parcursul verii, Lenin i-a dojenit pe bolşevicii pe care îi suspecta că nu ar fi avut cruzimea necesară faţă de duşmanii Revoluţiei din Octombrie. Crea şi legitima un climat de violenţă. A avut ocazia de a opri omorurile din Ural, după ce a aflat cum îl lichidase Miasnikov pe Mihail Romanov, însă în realitate s-a abţinut să îşi manifeste în vreun fel dezaprobarea. De fapt, este foarte posibil ca Lenin însuşi să-i fi dat în secret lui Goloşciokin permisiunea pentru aplicarea unei pedepse similare în cazul deţinuţilor din Casa Ipatiev.3

În 12 iulie 1918, după ce Goloşciokin s-a întors de la negocierile lui din Moscova, sovietul regional s-a întrunit pentru a analiza ce posibilităţi de acţiune existau. Potrivit relatării făcute peste câţiva ani de către Pavel Bîkov, membru al Comitetului Executiv, prima mare întrebare cu care se confrunta comandamentul militar era, pur şi simplu, cât timp ar putea Ekaterinburg să reziste în faţa unui atac.4 Răspunsul era evident. Forţele armate cehoslovace cucereau fiecare oraş unde ajungeau. Celiabinsk devenise centrul lor militar în Ural, până când au decis să trimită regimente în regiunea Volgăi pentru a face conexiunea cu Armata Poporului, organizată de KOMUCI, în timp ce alte regimente sub conducerea unui comandant rus, locotenent-colonelul Serghei Voiţehovski, se îndreptau spre Ekaterinburg.5 Conducerea comunistă din Ural ştia că măsurile de apărare a oraşului erau insuficiente şi că forţele Gărzilor Roşii erau inferioare noului lor inamic, în materie de disciplină şi experienţă. Acest context militar a pecetluit soarta Romanovilor ţinuţi în captivitate. Orice idee de a-i aduce în faţa justiţiei la Ekaterinburg sau altundeva era nerealistă.

„Puterea sovietelor” era sub ameninţarea anihilării pe cuprinsul întregii regiuni, iar Ekaterinburg şi Perm rămâneau, de fapt, singurele centre urbane mari aflate încă în mâinile bolşevicilor. În loc să-i mute pe Romanovi spre vest, Comitetul Executiv a decis să îi execute. S-a considerat că era o variantă mai bună decât să fi riscat ca familia imperială să încapă pe mâinile contrarevoluţionarilor, şi oricum în Comitetul Executiv existau câţiva indivizi care intenţionaseră să-i ucidă cu mult înainte de vara lui 1918.6

Un bărbat neidentificat apăruse la Casa Ipatiev în 9 iulie 1918. Când i s-a cerut să plece de-acolo, a reacţionat cu expresii injurioase. Gărzile l-au dus la sediul CeKa.7 în condiţiile înrăutăţirii situaţiei militare, orice incident avea un mare potenţial de risc. Nervii tuturor erau întinşi la maximum. O altă întâmplare ciudată din acele zile a fost deplasarea prin oraş a doctorului Arhipov, căruia, e bine de ştiut, bolşevicii nu-i rechiziţionaseră casa. Arhipov s-a dus la toate prăvăliile unde se gândea el că ar fi putut găsi acid sulfuric. După toate aparenţele, a căutat să cumpere 180 de litri de acid sulfuric – o cantitate enormă pentru un medic oarecare, însă intenţiile ucigaşe aveau să devină evidente doar ulterior.8

În 14 iulie 1918, Goloşciokin a ieşit la o plimbare pe jos cu adjunctul său Anucin, comisar militar în conducerea din Ural. Safarov a mers cu ei. Aşa obişnuiseră întotdeauna să se sfătuiască bolşevicii înainte de 1917, când voiau să evite privirile indiscrete ale proprietăreselor şi ale poliţiei, iar acum primejdia care plutea deasupra Ekaterinburgului era atât de stresantă, încât liderii locali au simţit nevoia să iasă din sălile unde stăteau îndeobşte în şedinţe. Ştiau, totodată, că putea fi ultima lor şansă de a face mişcare în aer liber, înainte ca luptele să se apropie de oraşul lor. Cei trei bolşevici au căzut de acord asupra necesităţii urgente de a-i executa pe toţi Romanovii. Alţii din grupul lor au respins propunerea. Printre aceştia se afla Nikolai Ufimţev, membru al Comitetului Executiv al Sovietului Regional, pentru care era mai logic să fie ucisă doar Alexandra, susţinând că fosta împărăteasă purta cu precădere vinovăţia pentru proasta guvernare a Romanovilor. În principal, Ufimţev pornea de la presupunerea că Nicolae, dependent de soţia lui, nu era capabil să ia hotărâri de capul lui; totodată, Ufimţev dezaproba orice sugestie de a-i omorî pe copii. Grupul de bolşevici s-a întors în oraş, fără să fi ajuns la

o concluzie în privinţa celor care trebuiau să fie omorâţi. Masacrul era pe agenda conducerii din Ekaterinburg, însă lista cu victimele avute în vedere nu fusese încă stabilită.9

În 16 iulie, Iurovski a sosit la Casa Ipatiev la ora opt dimineaţa, fiind urmat de Beloborodov. După ce au inspectat clădirea, au plecat la alte întâlniri, lăsându-l pe Nikulin să supravegheze situaţia, până când Iurovski avea să revină acolo în acea seară.10 Beloborodov luase decizia de a trece la execuţii, imediat ce primea aprobarea de la Moscova.

Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural s-a întrunit mai târziu în acea zi la Hotelul American – sediul regional al CeKa –, pentru a asculta raportul lui Goloşciokin despre deplasarea lui la Moscova. Goloşciokin locuia deja acolo împreună cu şefii CeKa.11 Unii dintre cei prezenţi la şedinţă s-au arătat dezamăgiţi că Goloşciokin nu putuse să obţină de la Sverdlov aprobarea explicită de a ucide familia Romanov. Safarov l-a întrebat cu subînţeles pe Goloşciokin cam cât timp credea el că Ekaterinburg putea rezista în faţa asaltului cehoslovacilor.12 Cum şi unde să aibă loc omorurile? Şi cine să fie omorât? După dezbateri, s-a decis ca misiunea să fie înfăptuită în interiorul Casei Ipatiev. Asta însemna să fie masacraţi nu numai membrii familiei imperiale, ci şi doctorul, bucătarul, valetul, camerista și băiatul de la bucătărie care îi ajuta. Raţionamentul era crud: îşi legaseră soarta de Romanovi, iar acum trebuiau să suporte consecinţele.13

Dar cum trebuiau să fie organizate omorurile? Propunerea lui Beloborodov era să înscenезe o tentativă de evadare fictivă a Romanovilor, în timp ce agenţi CeKa îi transportau în pădurea de la marginea oraşului şi îi executau. Însă Nicolae trebuia păstrat viu. Ideea era ca el să fie executat public, după ce se dădea citire textului cu acuzaţiile care i se aduceau. Goloşciokin s-a opus acestei propuneri, din raţiuni practice; nu vedea cum s-ar fi putut înscena o tentativă credibilă de evadare. El propunea ca familia să fie dusă, pur şi simplu, în pădure, unde să fie împuşcată, iar cadavrele să fie azvârlite în nişte puţuri de mină. Voia ca simultan să dea un anunţ sfidător, conform căruia Romanovii fuseseră mutaţi într-un loc mult mai sigur. Voikov avea altă idee, propunând ca membrii familiei Romanov să fie duşi la fluviu, legaţi cu greutăţi şi lăsaţi să se înece.14 Până la urmă, varianta

lui Goloşciokin a fost adoptată de majoritatea participanţilor la şedinţă. Planul lui avea avantajul de a fi simplu şi, totodată, foarte uşor de ascuns faţă de opinia publică.

Iurovski, care a primit ordinul de a pune în aplicare măsurile propuse, s-a dus înapoi pe Voznesenski Prospekt şi a făcut pregătirile necesare. I-a spus lui Pavel Medvedev, care se ocupa de coordonarea de rutină a detaşamentului de pază, să-i anunţe pe soldaţii de gardă despre planul de a executa familia imperială.15 De asemenea, a dat instrucţiunea de a-l muta din clădire pe băiatul de la bucătărie în Casa Popov, unde erau încartiruiţi soldaţii din Armata Roşie – Iurovski, ca un luptător pentru clasa muncitoare, a decis, se pare, ca viaţa flăcăului să fie cruţată. De asemenea, i-a dat ordin lui Medvedev să adune toate revolverele de la soldaţi. Când Medvedev i-a adus armele, Iurovski a explicat: „Astăzi vom împuşca întreaga familie". Iurovski hotărâse să utilizeze ca pluton de execuţie un grup bine selectat dintre soldaţii detaşamentului, care să aibă la dispoziţie cele mai bune arme. I-a zis lui Medvedev să le spună gărzilor să nu se alarmeze, când aveau să audă împuşcături. În tot acest răstimp, Iurovski a fost energic, concis şi concentrat.16

Întrucât Moscova trebuia să fie informată despre intenţiile Ekaterinburgului, Goloşciokin şi Safarov i-au trimis împreună o telegramă lui Zinoviev la Petrograd, în 16 iulie 1918. În acea perioadă, telegrama devenise cea mai sigură modalitate de a schimba mesaje cu Moscova, iar Zinoviev urma să îi transmită lui Sverdlov conţinutul, cu o copie pentru Lenin. (în mod evident, ordinul lui Lenin, prin care ceruse să poată comunica direct, prin telegraf, cu Comitetul Executiv Regional, nu fusese transpus în practică.) Faptul că telegrama era semnată de Goloşciokin şi Safarov, şi nu de Beloborodov, nu avea nicio importanţă. Oraşul era pe punctul de a fi atacat, iar grupul aflat la conducere îşi împărţea sarcinile, în timp ce se pregăteau pentru evacuare. Conducerea din Ural dorea aprobarea de la Lenin şi Sverdlov pentru a-i ucide pe Romanovi. Zinoviev a sesizat imediat importanţa mesajului şi a transmis la rândul lui o telegramă, cu următorul comentariu despre conţinutul telegramei din Ekaterinburg: „Informează Moscova că, din cauza circumstanţelor militare, procesul convenit cu Filipp (Goloşciokin) nu poate fi amânat.

Dacă opiniile voastre sunt negative, rugăm comunicaţi cu maximă urgenţă: Goloşciokin şi Safarov. Contactaţi direct Ekaterinburg: Zinoviev”. 17

Telegrama de la Petrograd a fost înregistrată ca primită în Moscova la ora 9: 22 p.m., în 16 iulie 1918 – sau 11: 22 p.m. ora locală din regiunea Ural.18 Conţinutul mesajului părea fără sens, doar dacă nu era redactat conform vreunui cod convenit în prealabil. La fel cum Sverdlov şi Iakovlev în aprilie se referiseră la familia Romanov, în timpul călătoriei lor spre Siberia, folosind cuvântul „bagaj”, acum Goloşciokin şi Safarov evitau probabil termenul „execuţie”, preferând „proces”, considerat mai inofensiv. Niciunul dintre conducătorii bolşevici nu putea ignora posibilitatea înfrângerii sovieticilor în războiul civil, iar dacă s-ar fi întâmplat ca vreunii dintre ei să fie capturaţi de inamic, nu se puteau aştepta la un tratament indulgent, dacă din comunicările lor ar fi reieşit o complicitate în planul de a-i lichida pe Romanovi. Oricum, bolşevicii erau precauţi în privinţa opiniei publice şi nu voiau să rişte dezaprobarea maselor largi pentru uciderea lui Nicolae sau, mai ales, a copiilor lui nevinovaţi. Iar în anii de dinaintea Revoluţiei din Februarie fuseseră maeştrii mesajelor codificate. După Revoluţia din Octombrie, când au dobândit controlul asupra reţelei telegrafice, au refuzat, din prudenţă, să renunţe la asemenea măsuri de precauţie. În plus, Goloşciokin şi Safarov ştiau că Lenin şi Sverdlov aveau să înţeleagă la ce se refereau în mesaj, din moment ce stabiliseră cum să comunice unii cu alţii.

În tot acest răstimp, în Casa Ipatiev, plutonul de execuţie era pregătit să treacă la acţiune în orice moment. Însă Iurovski nu putea să facă nimic până când conducerea Comitetului Executiv nu primea veşti din capitală şi nu îl împuternicea să acţioneze.19 Devine ridicolă, aşadar, ideea că membrii conducerii din Ural ar fi acţionat din proprie iniţiativă şi nu ar fi informat Moscova decât ulterior.

La Moscova, lucrurile s-au petrecut cu repeziciune: Lenin şi Sverdlov s-au consultat, înainte de a înmâna un mesaj uneia dintre gărzile de corp ale lui Lenin, A.I. Akimov, care s-a dus cu motocicleta până la clădirea telegrafului central, urmând ordinele lui Sverdlov. Acesta, în mod atipic, i-a spus să acţioneze cu mare discreţie şi să vină înapoi cu banda şi copia telegramei. Când telegrafistul a refuzat să se supună, Akimov a scos revolverul. Apoi, Akimov s-a întors la Kremlin

şi şi-a reluat îndatoririle sale obişnuite. Telegrama a fost expediată la Ekaterinburg prin aceeaşi rută ocolită via Petrograd şi, apoi, Perm.20 Nicio urmă a acelei telegrame nu a ieşit vreodată la iveală. Deci nu există încă nicio dovadă concretă că Lenin şi Sverdlov au ordonat moartea lui Nicolae şi a familiei lui. S-a întâmplat aşa în mod deliberat. S-a avut grijă ca în arhivele Sovnarkom, ale Comitetului Executiv Central sovietic şi ale Comitetului Central al partidului să nu figureze, pe cât posibil, niciun document care să arunce vina asupra conducerii bolşevice din Moscova. În deceniile de după iulie 1918, au existat indivizi care au negat că membrii conducerii bolşevice centrale ar fi avut cunoştinţă de decizia de a-i executa pe Romanovi în Casa Ipatiev. De fapt, mulţi dintre admiratorii lui Lenin continuă să aibă această convingere, chiar şi în ziua de azi.21

42

Moartea în pivniţă

Iurovski făcuse pregătirile necesare, însă a preferat să nu împărtăşească altcuiva detaliile planului, înainte de momentul acţiunii propriu-zise.

A trebuit totuşi să îi explice lui Medvedev că aşteptau un semnal de la Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural. Nimic nu putea să se întâmple, până când un tovarăş nu venea la Casa Ipatiev şi nu rostea parola „curăţarea hornurilor". Între timp, Iurovski a dezvăluit plutonului de execuţie ales care era planul, iar când a precizat detaliile, a auzit un murmur de dezacord. Pe unii dintre letoni îi deranja ideea de a ucide nişte tinere lipsite de apărare. Iurovski a preferat să-i înlocuiască, decât să lucreze cu nişte oameni care să nu fie devotaţi întru totul îndatoririlor revoluţionare.1 Ştia că urma să fie o treabă sângeroasă şi avea nevoie de casapi nemiloşi. După ce a finalizat selecţia, a spus fiecărui soldat în parte în cine trebuia să tragă. Pe urmă, a distribuit revolverele Nagant.2 De ce revolvere, şi nu puşti? Probabil, fiindcă intenţiona să-i ia pe Romanovi prin surprindere, iar aceştia nu aveau cum să-şi dea seama ce li se pregătea, dacă soldaţii aveau doar arme de mână.

Pe parcursul acestor etape, bubuiturile artileriei cehoslovacilor s-au auzit tot timpul, devenind din ce în ce mai zgomotoase.3 Detaşamentul de pază realiza că se apropia punctul culminant al crizei. Totuşi, nimic nu putea să se petreacă în interiorul Casei Ipatiev, până

când Moscova nu îşi dădea acordul şi nu se primea telegrama de confirmare. Gărzilor li s-a spus să aştepte şi să aibă răbdare. Sub nicio formă, Romanovii nu trebuiau să afle ce li se pregătea. Afară pe stradă, fără ştiinţa familiei dinăuntru, bolşevicii au instalat mitraliere şi au blocat accesul oricăror persoane.4

Ceasurile de aşteptare au încordat nervii tuturor, pe măsură ce se apropia miezul nopţii, iar Iurovski nu putea să-şi dea seama care era cauza impasului în care se aflau. Încordarea creştea. Pe la ora unu noaptea, era de-a dreptul îngrijorat: nu se primise încă niciun semnal de la conducere. Cu cât aşteptarea se prelungea, cu atât era mai greu ca plutonul de execuţie să mai aibă moralul ridicat. Într-un final, la ora 1: 30 noaptea, un tovarăş de la partid a apărut la punctul de pază şi a dat consemnul codificat „curăţarea hornurilor" Iurovski putea trece la acţiune. Sosise clipa. În calitate de ofiţer cekist, Iurovski era dispus să facă orice considera că ar putea servi intereselor revoluţiei, iar dacă primise ordinul să îi omoare pe detestaţii Romanovi, el era nerăbdător să-şi îndeplinească misiunea. Dar la fel ca în atâtea situaţii începând din februarie 1917, conducătorii nu puteau fi siguri că oamenii aveau să li se supună. Din fericire pentru el, îşi selectase cu grijă plutonul şi ştia că soldaţii aveau să înfăptuiască orice le-ar fi comandat el.5

Iurovski personal l-a trezit din somn pe doctorul Botkin şi i-a spus să se îmbrace. S-a folosit de pretextul tulburărilor din oraş, care făceau necesară mutarea Romanovilor într-un loc mai sigur. Acelaşi mesaj le-a fost repetat membrilor familiei imperiale, cărora li s-a spus să se îmbrace şi să coboare în pivniţă. În mod deliberat, Iurovski a evitat să-i grăbească, dorind să păstreze o atmosferă calmă, şi în ciuda caracterului neobişnuit al unei comenzi absolut nemaiauzite, familia nu şi-a pierdut cumpătul, având răgazul să se spele, înainte de a se prezenta în faţa gărzilor.6

La ora 2 noaptea, Nicolae, ţinându-l pe Aleksei în braţe, a coborât de la etajul de sus în pivniţă. Iurovski a preluat controlul situaţiei, când toţi s-au adunat. Înainte de a li se adresa celor de-acolo, le-a spus Alexandrei şi lui Aleksei să se aşeze pe două fotolii aduse special. Celorlalţi li s-a cerut să rămână în picioare. Iurovski era însoţit de Nikulin; de asemenea, erau de faţă Pavel Medvedev, Mihail Medvedev, Piotr Ermakov şi şapte letoni. Fiecare dintre aceştia ţinea mâna încleştată pe unul dintre cele douăsprezece revolvere Nagant pe

care Iurovski le sechestrase mai devreme.7 (Potrivit mărturiei ulterioare a lui Medvedev, Iurovski i-a ordinat să iasă din pivniţă şi să asculte dacă de-afară se auzeau împuşcăturile8, însă, probabil, a spus asta în speranţa deşartă de a nu fi învinuit.) Apoi, Iurovski a anunţat sec ordinul de a-i executa, primit de la Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural. Nicolae s-a întors spre el şi, uluit, a încercat să pună o întrebare.9

Iurovski a repetat anunţul şi, fără să şovăie, a strigat: „Foc!” Aşa cum fusese stabilit, el a aţintit arma spre Nicolae şi l-a ucis. Unele dintre celelalte împuşcături nu şi-au atins ţintele, iar gloanţele au ricoşat din pereţi. Deşi s-a tras de la mică distanţă, nu toţi soldaţii au ochit precis, iar conform unor relatări Mihail Medvedev, care făcea parte din organizaţia CeKa a regiunii Ural, ar fi fost ucigaşul lui Nicolae, după ce ceruse în mod special să fie victima sa.10 În afara casei, se luaseră măsuri ca nişte camioane să tureze motoarele la maximum, pentru a acoperi zgomotul care venea din interiorul clădirii. împuşcăturile au continuat, până când Iurovski a comandat încetarea focului, după ce s-a convins că nimeni nu supravieţuise. Pe urmă, a examinat fiecare victimă în parte.11

Era un spectacol macabru. Pivniţa avea aspectul unei cămări de măcelărie, împroşcată de sânge peste tot, cu trupuri sfârtecate şi oase dezgolite de carne. Pavel Medvedev avea să ateste că toate victimele erau decedate, cu excepţia lui Aleksei, care gemea încă. Iurovski l-a mai împuşcat de două sau de trei ori, ca să-l lichideze definitiv. Unii membri ai plutonului de execuţie nu au mai putut suporta scena, iar Iurovski a strigat la Pavel Medvedev să se ducă să calmeze soldaţii de gardă aflaţi în clădire. Auziseră focurile de armă şi voiau să ştie ce se întâmplase. Câţiva dintre ei l-au abordat, înainte ca el să fi apucat să le spună ceva. I-au atras atenţia că va trebui să îşi asume răspunderea pentru ceea ce se săvârşise, fiindcă ei nu voiau sub nicio formă să fie blamaţi cumva pe viitor. Medvedev le-a dat ordin să se întoarcă la post. Când Iurovski a aflat de suspiciunile lor, i-a spus lui Medvedev să se ducă înapoi şi să discute din nou cu gărzile. Iurovski adusese la îndeplinire sarcina pe care i-o trasase Comitetul Executiv şi nu voia ca lucrurile să se complice, aşa cum se putea întâmpla în cazul în care comentariile critice ar fi ajuns la urechile locuitorilor din Ekaterinburg.

Gărzile trebuiau să-şi ţină gura despre ceea ce se întâmplase în Casa Ipatiev.12

Iurovski a dat instrucţiuni ca oamenii să spele duşumelele şi pereţii pivniţei.13 Au fost aduse găleţi, mopuri şi mături. Era o treabă neplăcută şi dificilă, întrucât au trebuit întâi să dea la o parte cadavrele, hainele şi resturile corporale, înainte de a trece la curăţarea locului. După aceea, gărzile au vrut să se ducă să se odihnească la Casa Popov, unde erau încartiruiţi. Medvedev le-a interzis acest lucru, de teamă că ar fi putut răspândi informaţia în tot oraşul. În schimb, i-a obligat să doarmă în încăperea saunei din Casa Ipatiev.14

Între timp, cadavrele Romanovilor şi ale servitorilor fuseseră stivuite grămadă într-un camion, cu care au fost transportate în afara oraşului Ekaterinburg, sub comanda lui Piotr Ermakov. Intenţia era de a incinera cadavrele şi de a le arunca într-un puţ de mină. Drumul era plin de hârtoape şi deplasarea a durat mai mult decât se preconizase. Când camionul a ajuns la destinaţie, Ermakov a dat ordin ca trupurile neînsufleţite să fie percheziţionate, pentru a fi găsite eventuale bijuterii sau alte bunuri, aşa descoperindu-se că Romanovii îşi ascunseseră în haine tot felul de mici obiecte de preţ. Cadavrele au fost aşezate grămadă, cu rochii şi haine cu tot în ideea că acestea puteau să se aprindă imediat, după care deasupra mormanului au fost turnate canistre cu benzină, înainte ca un chibrit să fie scăpărat, iar flăcări uriaşe să se ridice până la cer. Incinerarea a fost executată în pripă, iar Ermakov a decis că, pentru a nu rămâne urme, era mai înţelept să mute rămăşiţele la un alt puţ de mină din apropiere, unde să le îmbibe în acid sulfuric. Deşi nu putea înţelege cum de i-ar fi trecut prin minte cuiva să coboare într-o mină dezafectată, Ermakov ştia că trebuia să se asigure că trupurile victimelor aveau să fie de nerecunoscut.

Ermakov acţiona în baza unor ordine. Era de aşteptat ca Legiunea Cehoslovacă să pătrundă în oraş, peste câteva zile cel mult. Ţ aranii, care locuiau în vecinătatea puţurilor de mină şi cărora li s-a spus să nu se apropie de camion, nu aveau cum să nu observe rugul care ardea şi nici să păstreze secretul despre ceea ce văzuseră. Conducerea comunistă din Ural nu avusese în vedere toate implicaţiile planului, or, nu era nevoie să fii un geniu pentru a-ţi da seama ce se putuse întâmpla acolo, în pădure. Bolşevicii plănuiau deja evacuarea din Ekaterinburg: ştiau că, doar dacă nu se producea vreun miracol,

cehoslovacii şi aliaţii lor ruşi aveau să fie noua putere din oraş. Britanicii aveau în continuare un consulat vizavi de Casa Ipatiev, pe aceeaşi stradă. Chiar dacă fuseseră induşi în eroare de motoarele de camion turate la maximum în timpul uciderii familiei imperiale, nu se putea să nu fi suspectat ceva dubios, iar oricum Iurovski avusese deja dificultăţi să stopeze complet răspândirea informaţiilor. Mai mult chiar, omul de afaceri Ipatiev avea să-şi revendice în curând proprietatea, ceea ce însemna că putea povesti tuturor ceea ce găsise acolo.

Prin urmare, Iurovski şi echipa lui urmăreau să şteargă urmele cât mai bine. Focul şi acidul sulfuric puteau rezolva problema la puţul de mină; periile şi soluţiile de curăţare aveau să termine treaba la Casa Ipatiev. Când conducerea bolşevică ar fi urmat să părăsească de tot capitala regiunii Ural, ei şi nelegiuirile lor ar dispărea, pur şi simplu. Au realizat aproape tot ce voiau. Marea lor scamatorie se produsese: prizonierii Romanovi pieriseră în văzduhul nopţii.

43

Evacuarea bolşevică

Beloborodov a expediat de urgenţă o telegramă codificată, în atenţia lui Vladimir Gorbunov, aghiotantul lui Lenin, la ora 9 p.m., în 17 iulie 1918. Textul consta dintr-o singură frază: „Spune-i lui Sverdlov că întreaga familie a împărtăşit soarta capului ei, în mod oficial familia va pieri în timpul evacuării”. 1 Conform relatării ulterioare a lui LI. Radziński, una dintre secretarele lui Sverdlov – o oarecare Vinogradskaia – i-a spus că vestea l-a luat prin surprindere pe Sverdlov.2

A doua zi, Sverdlov a adus telegrama de la Ekaterinburg la Comitetul Executiv Central al Congresului Sovietelor, unde a obţinut aprobarea pentru ceea ce făcuse conducerea din Ural, iar Sverdlov, Sosnovski şi Avanesov au primit sarcina de a redacta un anunţ. Planul era să pretindă că doar Nicolae fusese executat. De asemenea, Sverdlov intenţiona să publice o serie de documente despre Romanovi, inclusiv jurnalul personal al lui Nicolae.3 Mai târziu, în aceeaşi zi, a prezentat ştirea la o şedinţă a Sovnarkom-ului, prezidată de Lenin, la care participa şi Troţki. Sovnarkom a luat doar notă de ştirea despre execuţia lui Nicolae şi a ratificat decizia, care era atribuită „Sovietului din Ekaterinburg”.4 Aceasta a fost originea liniei de partid sovietice

oficiale, conform căreia iniţiativa pentru execuţie venise în exclusivitate din oraşul situat în Ural, şi nu din Moscova, iar bolşevicii din Ekaterinburg acţionaseră întru totul ca o consecinţă a ameninţării armate din partea „bandelor cehoslovace”. În plus, se pretindea că ceilalţi Romanovi din Casa Ipatiev fuseseră duşi într-un loc mai sigur. Aşa începuse povestea marii minciuni, cu Sverdlov ca autor principal.5

Rămâne un mister de ce sovieticii au refuzat să dezvăluie exact câţi Romanovi fuseseră omorâri, iar deocamdată niciun document nu a ieşit la iveală ca să prezinte motivul pentru care Sverdlov şi Lenin s-au comportat de această manieră. Probabil, ştiau prea bine că execuţia celor cinci copii Romanovi avea să provoace o amplă repulsie, acasă şi în străinătate. De asemenea, sunt plauzibile şi considerentele de politică externă. Conducerea comunistă de la Moscova trebuia să evite orice pretext care ar fi putut să justifice o intervenţie armată a Germaniei. Întrucât Alexandra era prin naştere prinţesă de Hesse, germanii se interesaseră frecvent despre siguranţa ei şi a odraslelor sale, iar Kaizerul Wilhelm al II-lea era absolut capabil să le ordone comandanţilor şi diplomaţilor săi să dea prioritate salvării Romanovilor aflaţi în viaţă, dar tot la fel de bine se putea înfuria, dacă ar fi aflat că fuseseră toţi lichidaţi. Mai bine, aşadar, se gândiseră pesemne Lenin şi Sverdlov, ca toată lumea să creadă că doar un adult de sex bărbătesc pierise în Casa Ipatiev.

După ce şi-a făcut treaba la Moscova, Sverdlov a purtat o conversaţie cu Beloborodov prin telegraful Hughes.6 Sverdlov ştia că în regiunea Ural aveau loc evenimente extraordinare şi, de aceea, a cerut conducerii regionale să îi furnizeze cele mai proaspete informaţii. Ce se întâmplase la Alapaievsk? Cu ce se îndeletnicise CeKa? Beloborodov nu putea sau nu voia întotdeauna să ofere răspunsuri complete. Insista că totul nu era pierdut în Ekaterinburg. Poate încerca să demonstreze că avea spiritul de luptă al unui adevărat lider bolşevic. Toţi bolşevicii din administraţie, în afară de Gărzile Roşii, fuseseră deja evacuaţi. Activiştii din Ural aveau de gând să apere oraşul. Sverdlov i-a dat lui Beloborodov permisiunea de a publica decizia Comitetului Executiv Central; l-a îndemnat insistent pe Beloborodov să reziste atacului armat şi a făgăduit să trimită întăriri militare – sau măcar câteva sute de muncitori din Moscova şi Petrograd, care să facă propagandă pentru cauza comunistă. I-a

reamintit lui Beloborodov că ceea ce s-a întâmplat în culise era exact la fel de important ca viitorul conflict desfăşurat făţiş.7

Este de presupus că Beloborodov nu a fost prea impresionat de promisiunea și sfaturile lui Sverdlov, într-un moment când trenuri pline cu cehoslovaci fioroşi se pregăteau să atace Ekaterinburg. Dacă Sverdlov ar fi putut să trimită o armată de soldaţi disciplinaţi şi bine pregătiţi în mânuirea armelor, poate că lucrurile ar fi stat altfel. Dar, în calitate de comisar al poporului pentru afacerile militare, Troţki concentra forţele Armatei Roșii în regiunea Volgăi, pe frontul contra armatei KOMUCI.

Singura consolare pe care putea să o ofere Sverdlov era că războiul cu Germania nu mai era verosimil și că germanii nu mai ţineau morţiş să trimită unul dintre batalioanele lor la Moscova, aşa cum pretinseseră după asasinarea lui Mirbach.

Starea de panică provocată de situaţia militară a atins apogeul în Ekaterinburg. Măsurile de securitate au fost menţinute ca de obicei la Casa Ipatiev, iar abia în după-amiaza zilei de 17 iulie 1918 lui Filipp Proskuriakov şi camarazilor lui din detaşamentul de gardă li s-a spus că puteau să plece şi să-şi vadă de treburile lor în oraş. Iurovski, Nikulin şi Medvedev au supervizat acţiunea de împachetare a lucrurilor familiei Romanov, ceea ce a continuat timp de două zile după execuţii. Cei care se ocupau de acest lucru erau calmi, iar unii au crezut chiar că erau un pic cherchelişi. Soldaţii nu vedeau niciun motiv să nu-şi însuşească diverse obiecte de valoare. Mihail Letemin a luat un câine pe nume Jack, care se ataşase de el. În noaptea de 18 iulie, s-a decis că sarcinile fuseseră îndeplinite, iar Pavel Medvedev le-a explicat gărzilor care erau planurile conducerii din Ural pentru detaşamentul de pază: toţi urmau să plece din Ekaterinburg8, întrucât puteau deveni o ţintă evidentă pentru forţele antibolşevice; până la sfârşitul zilei, jumătate din efectivul detaşamentului plecase deja.9 Ordinul lui Beloborodov de a-i transporta în afara razei de pericol pe aceşti soldaţi de încredere confirma – dacă mai era nevoie de vreo dovadă – că nu intenţiona, de fapt, să lupte pentru apărarea oraşului. „Puterea sovietelor” sfârşea jalnic.

De la Casa Ipatiev au fost aduse geamantanele, care au fost încărcate într-un tren. Apoi, Iurovski a plecat cu letonii săi.10 A trebuit să trimită o telegramă lui Beloborodov din gara localităţii Bisert, în 20

iulie, anunţând că, în graba de a părăsi Casa Ipatiev, uitase pe masă 2000 de ruble; ruga pe cineva să meargă acolo şi să-i recupereze banii.11

Înainte de a pleca din Ural, conducerea a considerat că era mai prudent să facă un anunţ la o mare adunare populară. În 19 iulie, o mulţime de oameni s-au adunat în faţa Operei pe Glavnîi Prospekt, pentru a-l asculta pe Goloşciokin. Vrând să curme zvonurile despre Romanovi, Goloşciokin a ţinut un discurs înfocat, sărbătorind execuţia lui Nicolae cel Sângeros. Conform variantei evenimentelor, pe care o ticluise de comun acord cu Sverdlov, a susţinut că ceilalţi prizonieri Romanov fuseseră mutaţi în alt loc, pentru siguranţa lor; de asemenea, aşa cum se stabilise, a repetat ideea că decizia fusese luată doar de comuniştii din Ural – proteja Moscova de orice sugestie privind complicitatea ei. Mulţi dintre cei de faţă au fost nemulţumiţi de raportul lui Goloşciokin şi au strigat: „Arătaţi-ne cadavrul!" 12 Dar a fost singurul moment de înfierbântare a opiniei publice. Oamenii din Ekaterinburg aveau prea multe probleme personale, ca să se mai preocupe şi de soarta Romanovilor.13

Plecarea detaşamentului de gardă făcea parte din planul pe care Beloborodov îl concepuse pentru evacuarea oficialităţilor sovietice, a bolşevicilor şi a unităţilor Armatei Roşii. Când trenurile ajungeau în oraş, luau oameni şi bagaje, iar apoi se îndreptau spre vest. Singura modalitate de a scăpa pe calea ferată era înspre Perm. Funcţionarii şi activiştii aveau prioritate. Multe soţii, împreună cu copiii, erau incluse în grupurile care plecau, de teamă că cehoslovacii s-ar fi putut răzbuna pe ele, în absenţa bărbaţilor lor. Fiecare dintre aceste femei a primit 300 de ruble, pentru subzistenţă.14 (Nu toate persoanele au putut fi evacuate astfel, iar unele familii abandonate aveau să fie arestate şi interogate imediat.) Beloborodov intenţiona să adune toţi oamenii şi toate resursele materiale de importanţă crucială pentru o eventuală reacţie militară a Sovnarkom-ului. Acest lucru însemna devalizarea băncilor, pentru a procura bani lichizi, şi a farmaciilor, pentru a obţine produse medicale.15 Tot ceea ce putea fi de folos pe viitor autorităţilor sovietice era încărcat în căruţe şi transportat la gară. Intenţia era ca duşmanii bolşevicilor să se confrunte cu o penurie pe toate planurile.

Câţiva soldaţi din detaşamentul de pază au rămas la Casa Ipatiev până în 21 iulie, când reşedinţa a reintrat în posesia fostului

proprietar.16 Bolşevicii erau conştienţi că în Ekaterinburg lumea s-ar fi putut revolta, dacă s-ar fi aflat cât de multe persoane din familia imperială fuseseră ucise.17 O mică problemă putea apărea din cauză că Iurovski, cu două zile înainte de omoruri, le ceruse călugăriţelor de la mănăstire să aducă ouă şi lapte pentru Romanovi. Tot atunci, le dăduse şi un mesaj de la una dintre fetele Romanov, care le ruga să-i mai procure nişte aţă de cusut. Călugăriţele au apărut la Casa Ipatiev în 17 iulie, la doar câteva ceasuri după măcelul din pivniţă. Au observat o maşină necunoscută afară, dar nu li s-a părut nimic dubios. Mai ciudat a fost faptul că nimeni nu venea să le deschidă. Când în cele din urmă a apărut un soldat, măicuţele au întrebat: „Unde este Iurovski?" Li s-a răspuns că era încă la micul dejun. După alte momente de aşteptare, un alt soldat a ieşit şi le-a anunţat: „Nu mai au nevoie de lapte. Sunt bolnavi. Aşteptaţi încă un pic". A dispărut şi el, iar călugăriţele, ciulind urechile, au auzit pe cineva întrebând: „Ce să le spunem?" Când uşa s-a deschis din nou, un alt soldat le-a spus brutal: „Auziţi, să nu mai aduceţi nimic de-acum înainte. Plecaţi de-aici!" 18

Era un incident ieşit din comun. Nimeni în Ekaterinburg nu ar fi refuzat nişte produse hrănitoare, în acea perioadă de mari lipsuri alimentare. Singura explicaţie putea fi doar că locatarii nu se aşteptau să mai rămână mult timp acolo. Dar, chiar dacă şi-au dat seama că acolo avusese loc un masacru, au avut totuşi prezenţa de spirit de a nu comenta nimic în faţa soldaţilor. O persoană care a bănuit ceea ce se întâmplase era Evghenia Poppel, cumnata lui Nikolai Ipatiev. Poppel urmărise de la distanţă evenimentele de pe Voznesenski Prospekt, iar în 22 iulie 1918, după ce a descoperit că ultimii bolşevici părăsiseră clădirea, a trimis o telegramă codificată cumnatului ei: „Ocupantul a plecat". 19

În închisoarea din oraş, situaţia s-a schimbat, când comisarii le-au ordonat prizonierilor care ştiau o meserie, în special croitori şi cizmari, să facă muncă voluntară. Au eliberat mulţi infractori de drept comun, ba chiar şi pe câţiva dintre ostatici. Însă deţinuţilor din suita Romanovilor li s-a refuzat un asemenea tratament. La un moment dat, Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural a început să transfere puşcăriașii spre vest, în ideea de a nu încăpea pe mâinile antibolşevicilor. Printre cei transferaţi, se aflau profesoarele Anastasia Gendrikova şi Ekaterina Şneider, împreună cu Aleksei Volkov, în timp

ce celălalt valet, Terenti Cemodurov, a fost lăsat mai departe în închisoare. Când au întrebat care era destinaţia, unul dintre soldaţi le-a spus că mergeau la Moscova. Volkov se temea că, de fapt, urmau să fie executaţi. Când au ieşit pe poarta închisorii, le-a şoptit lui Gendrikova şi Şneider să încerce să scape, fugind. Amândouă au refuzat: erau bolnave şi, oricum, nu înţelegeau pericolul în care se aflau. Volkov, din devotament, a rămas alături de ele şi, în realitate, micul grup a fost mutat de la Ekaterinburg la închisoarea din Perm.20

Abia în 23 iulie, *Uralskirabocii*, ziarul regional al Partidului Bolşevic, a anunţat omorul. În conformitate cu varianta oficială, nu a fost menţionată decât moartea lui Nicolae. În editorial, Safarov declara grosolan: „(Nicolae) a trăit prea mult, bucurându-se de indulgenţa revoluţiei, ca un ucigaş încoronat”. Hotărârea era atribuită Sovietului Regional din Ural. Safarov afirma că Guvernul Provizoriu fusese plin de monarhişti şi simpatizanţi de-ai lor. Revoluţia din Octombrie marcase un început în cristalizarea schimbărilor ce aveau să îmbunătăţească soarta poporului muncitor. Însă pericolele crescuseră. Revolta cehoslovacilor de-a lungul Căii Ferate Transsiberiene făcuse posibilă dezlănţuirea unor pogromuri de către aceeaşi organizaţie a Sutelor Negre care îi masacrase pe evrei în regiunile limitrofe vestice ale imperiului, înainte de Marele Război.

Generalul Alekseev recruta o forţă armată, pentru a aduce înapoi la tron dinastia Romanov. Safarov se arăta alarmat de încercarea lui Miliukov de a obţine un sprijin din partea Kaizerului. În această situaţie, declara el, Nicolae nu mai avea dreptul la viaţă. Într-adevăr, nu avusese loc niciun proces în faţa unei instanţe de judecată. Însă Safarov era mândru de decizia bolşevicilor de a face ceea ce trebuia pentru a păstra schimbările înfăptuite de Sovnarkom odată cu îndepărtarea Guvernului Provizoriu.21

În aceeaşi zi, raportul Armatei a Treia către comandantul suprem al Armatei Roşii, LI. Vaţetis, în Kazan, a fost sumbru. Nu existau forţe armate disponibile pentru a stăvili înaintarea inamicului spre Ekaterinburg. Localitatea Kuzino era în mare pericol.22 Până atunci, existase o mică şansă de ajutor din afară pentru conducerea din Ural. Când Vaţetis a spulberat orice speranţă, Ekaterinburgul bolşevic a rămas sortit înfrângerii.

Omoruri, muşamalizări, impostori

Carnajul din Ekaterinburg a fost urmat, peste douăzeci şi patru de ore, de o operaţiune similară în Alapaievsk unde, din luna mai 1918, alţi Romanovi fuseseră ţinuţi prizonieri în şcoala Napolnaia de la periferia localităţii. Aici, beneficiaseră de un regim de detenţie mai puţin sever decât ceea ce înduraseră Nicolae şi familia lui, având libertatea să se plimbe pe străzi şi să discute cu locuitorii. Letonii care îi păzeau nu erau nici ei atât de stricţi ca soldaţii de la Casa Ipatiev, permiţându-le marilor duci mai tineri să joace fotbal şi popice cu flăcăii din oraş. Romanovii își ocupau timpul cum puteau şi ei mai bine. Aveau grijă de grădina şcolii; de asemenea, citeau cărţi din literatura rusă, la fel Vechiul şi Noul Testament.1 Totuşi, la începutul lunii iulie 1918, autorităţile le-au retras dreptul de a se mai plimba în oraş, iar în jurul şcolii a fost instalat un gard de sârmă ghimpată. Un şanţ adânc a fost săpat pentru a preveni orice atac sau evadare. Oficialităţi cekiste au sosit în orăşel în 17 iulie 1918, exact când cadavrele Romanovilor din Casa Ipatiev erau transportate la locul abjectei incinerări din pădure.2

În noaptea de 17 – 18 iulie, cekiştii, împreună cu câţiva conducători sovietici din Alapaievsk, au apărut neanunţaţi la şcoala Napolnaia, în câteva căruţe înhămate cu câte trei cai, şi i-au informat pe deţinuţi că urmau să fie transferaţi într-un loc mai sigur, deoarece un atac al forţelor antibolşevice era iminent. Marilor duci li s-a spus să se pregătească de plecare, dar să-şi ia doar un bagaj uşor. Li s-a promis că toate celelalte lucruri ale lor le vor fi returnate la momentul oportun. Peste o jumătate de ceas, se puseseră în mişcare. Stratagema secretă era să fie duşi la un puţ de mină din apropiere, unde urmau să fie ucişi. Când căruţele ieşeau din Alapaievsk, s-au auzit împuşcături şi explozii de grenade. Dar nu era decât un tertip al cekiştilor, pentru a le da impresia că şcoala era deja atacată de contrarevoluţionari – autorităţile voiau să poată pretinde că alţii fuseseră vinovaţi pentru dispariţia Romanovilor în schimbul de focuri care ar fi avut loc. Când căruţele au ajuns la mină, deţinuţilor li s-a ordonat să coboare. Maltrataţi, au fost apoi azvârliţi în mod sinistru în puţul de mină. În gaura căscată în pământ, asasinii au aruncat pietre şi ţărână. O singură împuşcătură a fost trasă, care l-a nimerit pe Serghei Mihailovici în cap, omorându-l pe loc. Ceilalţi rămăseseră încă în viaţă şi, printre gemetele de durere, au început să cânte tropare.3

A fost un măcel fără satâre. De sus, de pe marginea puţului de mină, cekiştii înarmaţi auzeau urletele, însă nu puteau vedea cum victimele lor se sufocau, suferind de sete şi foame, fără să primească niciun fel de ajutor medical. Romanovii au murit sfâşietor de încet, cu trupurile frânte când se prăbuşiseră în hăul din pământ. Nici chiar scenariul oribil organizat de Iurovski în pivniţa Casei Ipatiev nu fusese atât de macabru.

În 20 iulie 1918, ziarul bolşevic din Ural, tipărit în Ekaterinburg, publica ştirea că deţinuţii Romanovi evadaseră din şcoala Napolnaia în timpul unui atac lansat de „bandiţi", iar în acel moment nu se ştia nimic despre locul unde s-ar fi putut afla.4 în timpul procesului de evacuare care se desfăşură deja în oraş, vestea despre moartea altor Romanovi nu a avut impact. De data asta, nu a mai fost nicio adunare publică, niciun discurs ţinut de Goloşciokin şi niciun articol semnat de Safarov. În orice caz, era de aşteptat ca execuţia fostului împărat să provoace o reacţie mai mare, decât „dispariţia" unor rude din familia lui extinsă. Masacrul cumplit de la marginea localităţii Alapaievsk nu a mai fost menţionat de atunci în presa sovietică din regiunea Ural. De fapt, doar foarte puţine informaţii – sau minciuni – despre Romanovi aveau să fie găsite în ziarele din Moscova, în afară de publicarea în 19 iulie a textului unui decret al Sovnarkom, privind confiscarea tuturor proprietăţilor aparţinând familiei Romanov.5 Lenin şi Sverdlov încercau să minimalizeze semnificaţia evenimentelor din Ekaterinburg şi să îngroape cu totul ştirile despre Alapaievsk. Nu s-a difuzat niciun fel de informaţie despre locul unde, chipurile, se aflau închişi soţia şi copiii lui Nicolae. Lenin şi Sverdlov sperau ca execuţia unui fost împărat să aibă o importanţă secundară pentru majoritatea ruşilor, în acel moment când războiul civil atingea o mare intensitate.

Cu statele străine, situaţia era diferită. Sovnarkom nu avea deocamdată decât puţini reprezentanţi oficiali în străinătate, din cauză că niciun guvern Aliat nu îi primea. Elveţia, Germania şi Suedia erau excepţiile notabile. Comisarul poporului Mihail Pokrovski, care participase la o şedinţă a Sovnarkom în 18 iulie, îi scria soţiei sale aflate în misiunea diplomatică sovietică de la Berna despre acel eveniment. Pokrovski nu era un politician sentimental, însă, în fraza în care povestea că fostul ţar fusese omorât „ca un câine", persista o urmă a şocului pe care îl simţise.6

Berlin era centrul internaţional al activităţii diplomatice sovietice. Adolf loffe a fost trimis acolo ca şef al misiunii diplomatice, pentru a ţine legătura cu germanii, după semnarea Tratatului de la Brest-Litovsk. loffe locuise în Viena ani de zile înainte de Marele Război, vorbea fluent germana şi era un om cu o educaţie aleasă. Totuşi, timp de câteva săptămâni, a fost împiedicat să-şi îndeplinească îndatoririle, din cauza zvonurilor despre soarta Romanovilor. În 24 iunie 1918, îi scrisese lui Lenin, avertizându-l în privinţa unor consecinţe oribile, dacă Nicolae al II-lea ar fi fost executat. Când Richard von Kühlmann, ministrul afacerilor externe al Germaniei, a deschis subiectul, loffe replicase că el nu avea informaţii despre Ural, însă subliniase că ofensiva Legiunii Cehoslovace, coroborată cu o ostilitate larg răspândită faţă de germani, făcea posibilă izbucnirea furiei populare în Ekaterinburg. Acesta era eufemismul lui pentru a spune că muncitorii voiau capul lui Nicolae. loffe dorea ca Lenin să ia măsuri pentru ca, indiferent ce se întâmpla cu Romanovii, nimeni din conducerea comunistă de la Moscova să nu poată fi blamat pentru eventualele fapte de violenţă; de asemenea, cerea să fie ţinut la curent cu evenimentele.7 Între timp, nemţii au solicitat Sovnarkom-ului să garanteze siguranţa Alexandrei şi a copiilor, însă loffe tot nu primise niciun mesaj de la Moscova despre ceea ce se întâmplase, deşi stăruia să fie pus la curent, astfel încât să-şi poată face treaba mai bine.8 Dar vorbea în zadar. În cercurile conducerii bolşevice, loffe era cunoscut drept un om integru, prea integru pentru a face ceea ce se spune că ar face diplomaţii: să mintă în străinătate pentru ţara lor. Lenin a adoptat o atitudine cinică. Deşi preţuia abilitatea lui loffe în relaţia cu Germania, refuza să îi dezvăluie adevărul despre măcelul care avusese loc.

Totuşi, Kaizerul se interesa personal de soarta familiei vărului său şi le cerea miniştrilor lui să facă investigaţii despre ceea ce se petrecuse în Ekaterinburg. Fratele împărătesei Alexandra avea acelaşi obiectiv. Dar, cu atât mai mult, când i s-a raportat despre insistenţele germanilor de a afla adevărul despre cele întâmplate, Lenin a decis să îl ţină în continuare în beznă pe loffe. În toamna lui 1918, când Dzerjinski a lăsat deoparte un timp îndatoririle lui în Moscova şi s-a deplasat în secret la Berlin, cu misiunea de a instiga la o revoluţie comunistă, Lenin i-a spus: „Ai grijă ca loffe să nu afle nimic! îi va fi mai

uşor astfel să spună minciuni acolo, în Berlin!” 9 Nedezminţindu-se, Ioffe răspundea la întrebări, negând categoric că vreun alt Romanov, decât Nicolae, ar fi fost executat – avea să mai treacă un an înainte ca Ioffe, care pe-atunci fusese deja expulzat din Germania, să smulgă adevărul de la Dzerjinski.10

Secretul omorurilor nu fusese niciodată inviolabil în rândul bolşevicilor, printre care se răspândeau zvonuri, născociri, dar şi mărturii exacte. Acest climat confuz fusese construit în mare parte în mod deliberat de către bolşevicii din regiunea Ural. Fiodor Lukoianov, şeful CeKa din Ekaterinburg, i-a spus surorii lui că doar Nicolae fusese împuşcat. Aceasta nu l-a crezut, considerând că Fiodor încercase doar să o menajeze pe mama lor, care asculta discuţia, iar în scurt timp un alt bolşevic i-a spus adevărul că întreaga familie pierise ucisă.11 înainte de evacuare, cei mai mulţi bolşevici ştiau că familia împăratului pierise odată cu el în Ekaterinburg.12 Beloborodov a confirmat acest lucru în conversaţii, deşi continua să împiedice discuţiile despre detalii.13 Şi, odată cu trecerea timpului, Beloborodov a considerat că era mai bine să se distanţeze de orice complicitate în decizia de a-i ucide, însă nu putea să eludeze complet orice responsabilitate, decât dacă se încumeta să sfideze varianta oficială, potrivit căreia Ekaterinburg, şi nu Moscova, avusese rolul esenţial în adoptarea deciziei – aşa că, oarecum stângaci, adăuga că el dormise când aveau loc execuţiile.14

Ascunderea realităţii de către autorităţi i-a determinat să pretindă că ar fi un membru sau altul al familiei Romanov. În opinia primilor investigatori antibolşevici, conducerea CeKa încuraja activ aceste imposturi, cu scopul de a produce şi mai multă confuzie, iar un mod simplu de a face acest lucru era să răspândească nişte bârfe despre diverse apariţii ale Romanovilor. Locul de la sine înţeles pentru aşa ceva a fost în primul rând Perm, oraşul unde bolşevicii din Ural s-au retras după ce au părăsit Ekaterinburg, şi într-adevăr la Perm, în foarte scurt timp, au apărut tot soiul de ţicniţi şi terchea-berchea care susţineau că evadaseră din Casa Ipatiev. Până la sfârşitul verii, existau mai mulţi „Romanovi” decât numărase întreaga familie în ultima generaţie. Sovnarkom ar fi preferat ca lumea să nu se mai gândească la ceea ce se întâmplase cu cele mai apropiate rude ale lui Nicolae, aşa că multitudinea de imposturi venea în sprijinul acestui deziderat. Unii

dintre servitorii familiei Romanov rămaşi în viaţă, extenuaţi şi dezorientaţi de experienţele lor, spuneau lucruri care întăreau neadevărurile despre omorurile din Ekaterinburg. Valetul Cemodurov, care a reuşit să ajungă la Tiumen în a doua jumătate a lunii august 1918, asigura pe toată lumea că împăratul şi familia lui trăiau încă. Declara că în Casa Ipatiev fuseseră ucişi doctorul Botkin, Nagornîi şi ceilalţi însoţitori ai Romanovilor.15

Serghei Markov, veşnicul lor posibil salvator, a fost păcălit şi el. După ce a fost eliberat din închisoare la Tiumen, a plecat într-o scurtă călătorie la Ekaterinburg, pentru a investiga situaţia personal, exact cum făcuse în Tobolsk. S-a întors la Petrograd a doua zi după asasinarea lui Mirbach şi se afla încă acolo, când au fost date publicităţii comunicatele despre execuţia lui Nicolae. În 22 iulie, şi-a asumat riscul de a merge la consulatul german, unde a cerut stăruitor ca Berlinul să intervină şi să salveze viaţa celorlalţi

>

Romanovi. Nu ştia nimic despre adevăratul număr al cadavrelor. Ideea lui era de a cere ajutor, determinându-i pe fratele împărătesei şi pe sora ei Irena să înlesnească un acord pentru eliberarea celor închişi în Ural.16 Markov nu era omul care să bată în retragere la primul obstacol. În august, a plecat la Kiev, cu intenţia de a convinge autorităţile germane să-l ajute să îi salveze pe Romanovii rămaşi în viaţă, fără să-i fi trecut vreodată prin minte că întreaga familie imperială fusese masacrată.17

45

Ocupaţia cehoslovacă

Cehoslovacii au intrat în Ekaterinburg, fără să întâmpinevreo opoziţie, în zorii zilei de 25 iulie 1918. Ultima garnitură de tren cu bolşevici plecase în seara precedentă. Locuitorii oraşului care urau guvernarea sovietică au ieşit pe străzi să sărbătorească plecarea lor, iar peste două zile, la defilarea trupelor victorioase au purtat lozinci, fluturând steaguri şi aruncând cu flori spre eliberatori. Fanfara sporea atmosfera festivă generală, interpretând marşuri germane, care nu păreau să deranjeze pe nimeni. Clopotele băteau în turlele bisericilor. În parcul orăşenesc, a fost organizat un banchet. A fost instituit un nou guvern al regiunii Ural, condus de Pavel Ivanov, care a promis să

unească toate grupările politice democratice. Lumea scanda: „Trăiască Adunarea Constituantă!” 1

În zilele următoare, cei care fuseseră evacuaţi din locuinţele lor s-au întors să-şi preia proprietăţile, printre ei numărându-se şi Nikolai Ipatiev. Multe clădiri frumoase fuseseră vandalizate luni de zile. Companiile comerciale şi industriale fuseseră devalizate înainte de fuga bolşevicilor. Economia oraşului era la pământ. Din fericire, circulaţia feroviară şi telegraful funcţionau încă, bisericile erau deschise şi preoţii nu se mai temeau să meargă pe stradă. Profesorii şi celelalte categorii profesionale sperau în îmbunătăţirea situaţiei pe viitor. Însă toată lumea îşi dădea seama că orice ameliorare pe plan general avea să fie un proces treptat şi de lungă durată. Pe tot cuprinsul regiunii, nenumărate fabrici şi mine îşi închiseseră porţile. În unităţile economice rămase deschise, producţia aproape încetase, iar proprietarii care le revendicaseră aveau mari dificultăţi să relanseze activitatea. Spitalele, farmaciile şi alte servicii medicale ajunseseră într-o stare deplorabilă. Capitala regiunii Ural nu mai era un centru comercial şi industrial dinamic, cum fusese încă din anii 1890.

Din oraş nu plecaseră însă toţi membrii administraţiei sovietice şi ai Partidului Bolşevic din Ekaterinburg. Unele familii au refuzat să îşi părăsească domiciliul său, în alte cazuri, nu au putut găsi locuri în trenuri. Evacuarea se transformase într-o fugă haotică, iar unii dintre cei rămaşi erau suficient de detaşaţi de bolşevismul dur, încât să îşi dea seama că, oricât de dificilă putea deveni existenţa în Ekaterinburg, refugiaţilor din Perm avea să le meargă cu mult mai rău. În plus, perspectiva unei recrutări în Armata Roşie nu era nicidecum o tentaţie pentru toţi.

Deşi discuţiile despre soarta Romanovilor erau contradictorii, ipoteza că întreaga familie pierise în 17 iulie 1918 era deja tot mai răspândită. Mulţi dintre locuitorii Ekaterinburgului auziseră o variantă sau alta a evenimentelor, chiar dacă detaliile difereau în funcţie de sursa de informare.2 De altfel, în familiile de bolşevici subiectul era discutat frecvent, mai ales că indivizii care cunoşteau realitatea aveau conştiinţa încărcată şi voiau să scape de povara acelui secret.3 Mai mult chiar, locuitorii de pe Voznesenski Prospekt auziseră cu urechile lor ceea ce se întâmplase. Viktor Buivid, care locuia în casa de la nr. 47, fusese trezit din somn de împuşcăturile care răsunau în liniştea nopţii.

Intuind ce se întâmplase, a rămas în casă, de teamă să nu fie arestat.[4] Însă relatarea nu se confirma în mod unanim. Frizerul Fiodor Ivanov avea o mulţime de clienţi bolşevici şi, în repetate rânduri, întrebase ce se petrecea în oraş. În timp ce îl tundea pe un funcţionar bolşevic, a aflat că „îi dăm papucii lui Nicolae astăzi". Ivanov s-a întrebat ce se întâmplase de fapt, dar abia mai târziu a aflat adevărul despre omor. La fel ca ceilalţi, nici el nu avea încredere în versiunea oficială, dar nici nu dispunea de informaţii contrare temeinice.[5]

Alţi cetăţeni din Ekaterinburg se întrebau dacă împăratul fusese într-adevăr executat, chiar şi după ce bolşevicii au anunţat moartea lui.[6] Tot oraşul vorbea şi făcea presupuneri. Una dintre primele măsuri luate de cehoslovaci a fost eliberarea prizonierilor politici, pe care bolşevicii nu-i luaseră cu ei. Printre aceştia se afla Fiodor Gorşkov, însă nici Gorşkov nu ştia mai multe despre ceea ce se întâmplase cu Romanovii şi servitorii lor. De fapt, ştia chiar mai puţin decât alţii, dat fiind că el fusese în puşcărie săptămâni întregi.[7]

Încă din 30 iulie 1918, autorităţile militare cehoslovace au demarat o anchetă în Ekaterinburg, de care urma să se ocupe Aleksei Namiotkin, un judecător de instrucţie din localitate. Forţele victorioase cercetaseră deja interiorul Casei Ipatiev, unde era suficient să arunci o privire la pereţii şi pardoseala pivniţei ca să îţi dai seama că acolo avusese loc un masacru. Pereţii pivniţei erau ciuruiţi de gloanţe, iar resturile de haine şi lucruri personale azvârlite pe jos denotau violenţa faptelor. Doar dacă, în mod complet improbabil, soldaţii nu se împuşcaseră între ei, singura explicaţie evidentă era că unii dintre Romanovii deţinuţi în Casa Ipatiev, dacă nu chiar toţi, fuseseră împuşcaţi în acea pivniţă. Nimeni nu avea încredere în anunţurile făcute de bolşevici în oraş sau la Moscova, aşa că imediat a început o acţiune de căutare a cadavrelor, care s-a intensificat după ce unii locuitori au pomenit de un mic convoi straniu ce se îndreptase la un moment dat spre minele din apropiere. Dar cine fusese ucis? Să fi fost doar Nicolae sau fuseseră omorâri, de fapt, şi alţi membri ai familiei, împreună cu servitorii lor? Oare reuşise cineva să scape cu viaţă? Erau cumva autentici vreunii dintre cei care pretindeau acum a fi membri ai familiei? Cine efectuase execuţia şi cine o ordonase – şi de unde venise comanda, din Ekaterinburg sau din Moscova?

Oricum, cehoslovacii aveau în minte şi altceva decât ancheta despre soarta Romanovilor. La origine, obiectivul lor a fost să ajungă la Vladivostok, de unde să se îmbarce pe vapoare, pentru a ajunge să lupte alături de Aliaţi pe Frontul de Vest. Ciocnirile cu sovieticii, începând din mai 1918, îi făcuseră să se răzgândească, fiind totodată încurajaţi de către trimişii Aliaţilor în Rusia să rămână acolo şi să se lupte cu bolşevicii. Au acceptat, aşadar, modificarea planului, care era în consonanţă cu interesele lor. În esenţă, şi-au făcut calculul că, dacă îi ajutau pe antibolşevici să răstoarne guvernul sovietic şi să anuleze efectele Tratatului de la Brest-Litovsk, aveau să intre în graţiile Angliei, Franţei şi Statelor Unite ale Americii. La sfârşitul Marelui Război, considerau ei, acest avantaj ar permite crearea unei Cehoslovacii independente, născută din ruinele Austro-Ungariei, principalul partener militar al Germaniei.

Deşi Legiunea Cehoslovacă ocupase Ekaterinburg aproape fără nicio rezistenţă, bolşevicii nu renunţaseră la speranţa de a recuceri oraşul. Marea majoritate a forţelor Roşii simulaseră doar o retragere la Perm. În realitate, cele mai multe trupe primiseră ordinul să se ascundă în pădurile din jurul Ekaterinburgului şi să aştepte noi instrucţiuni. În scurt timp, a devenit evident că cehoslovacii lăsaseră în urmă o garnizoană de doar 800 de soldaţi, înainte de a porni spre Perm. În 31 iulie 1918, Roşiii au lansat un contraatac inopinat. Panica s-a răspândit în oraş, până la sosirea unei forţe militare sârbe de la Celiabinsk, care a dispersat rapid ofensiva forţelor bolşevice. Supremaţia ocupantului cehoslovac a fost reafirmată.8

Între timp, s-au purtat lupte intense în regiunea Volgăi, unde KOMUCI a ocupat Kazan şi a pus la cale o ofensivă împotriva Moscovei. Forţele armate KOMUCI au preluat controlul în guberniile Samara şi Ufa, precum şi pe porţiuni vaste de teritoriu în guberniile Saratov, Simbirsk, Kazan şi Viatka. Slab condusă şi necorespunzător organizată, Armata Roşie a cedat în faţa acestei campanii. Troţki nu avea niciun fel de experienţă în domeniul militar, în afară de activitatea lui de corespondent de război în Balcani, în 1912 – 1913. Totuşi, era extraordinar de tenace, încrezător în forţele proprii şi avea o remarcabilă capacitate de adaptare. Socialiştii revoluţionari au sărbătorit nenumărate victorii, până la sosirea lui în împrejurimile Kazanului. Graţie impetuozităţii lui Troţki, Armata Roşie a dobândit un

oarecare profesionalism, după ce el a insistat să folosească experienţa unor foşti ofiţeri imperiali dispuşi să colaboreze. Fiecărui eşalon al ierarhiei militare îi adăuga un comisar politic, asigurându-se astfel de devotamentul forţelor sale armate. Când se adresa trupelor, vorbea pe un ton mândru şi mobilizator, dar, totodată, şi ameninţător pentru dezertorii pasibili de pedeapsa capitală. Având la dispoziţie o locomotivă şi vagoane amenajate special, cunoscute drept „trenul lui Troţki”, acesta se deplasa de la un punct fierbinte la altul, iar prin 7 august, Kazan cedase în faţa asaltului Armatei Roşii.

Forţele KOMUCI s-au dovedit incapabile să recruteze atât un personal de comandă adecvat, cât şi un număr suficient de soldaţi. Deşi ţăranii au votat pentru socialiştii revoluţionari, nu erau dispuşi totuşi să lupte pentru ei. Prin urmare, a fost de mare sprijin pentru KOMUCI faptul că Legiunea Cehoslovacă s-a oferit să intre într-o coaliţie militară împotriva Armatei Roşii. KOMUCI deţinea încă puterea în gubernia Ufa din sud-vestul regiunii Ural, iar cehoslovacii păstrau Celiabinsk şi acum ocupaseră Ekaterinburg. Cucerirea Kazanului de către Armata Roşie a fost o lovitură pentru planurile KOMUCI, însă războiul dintre KOMUCI şi Sovnarkom nu se încheiase încă, un război între două conduceri politice de stânga, care se înfruntau violent.

Atitudinea bolşevicilor s-a înăsprit rapid odată cu intensificarea luptelor. Lenin anunţase o Dictatură a Aprovizionării cu Alimente, în luna mai, care prevedea că unităţile armate aveau dreptul şi datoria de a rechiziţiona grâne şi alte produse agricole, indiferent de dorinţele ţărănimii. De asemenea, a adoptat o campanie de naţionalizare mai accelerată – anterior, recomandase în această privinţă o atitudine prudentă pentru comuniştii de stânga, inclusiv pentru Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural. Cu toate acestea, decretase deja că toate băncile şi multe uzine metalurgice treceau în proprietatea statului, iar acum zelul de a expropria afacerile private satisfăcea din plin tot ce revendicau comuniştii de stânga.9 Era o luptă pe viaţă şi pe moarte. Singura nelinişte a lui Lenin era ca bolşevicii să nu fie capabili de cruzimea necesară pentru asemenea măsuri. Le-a spus comuniştilor din Penza să fie necruţători cu inamicul, în special cuţ aranii mai bogaţi, cunoscuţi drept culaci:

Interesele întregii *revoluţii necesitaacestlucru*, *fiindcă„ultima bătăliedecisivă”împotriva culacilorsedesfăşoară acumpretutindeni*. *Unexemplutrebuiesăfiedat*:

1. *Spânzuraţi(şi asiguraţi-vă căspânzurareaseproduce* direct sub ochii oamenilor nu mai puţin de o sută *deculacicunoscuţi*, *oamenibogaţi*, *exploatatori*.

2. *Publicaţiile numele*.

3. *Confiscări toategrânelelor*.

4. *Luări ostatici*, *înconformitatecutelegramadeieri*. *XQ*

Acesta era bolşevismul înroşit cu sângele viitoarelor victime.

De această dată, ţăranii mai bogaţi au fost cei pe care i-a înfierat drept „paraziţi”. îl numise la fel şi pe Nicolae, iar pentru cei contemporani cu el şi din generaţiile ulterioare, care se îndoiau de dorinţa lui de a extermina familia Romanov, mesajul către bolşevicii din Penza este un element incomod. Realitatea era că el şi majoritatea colaboratorilor lui din conducerea bolşevică aveau convingerea că nu puteau să câştige războiul civil, decât dacă dezlănţuiau o violenţă cumplită, atât făţiş, cât şi pe ascuns. Sovnarkom şi Comitetul Central Bolşevic trebuiau să centralizeze şi să coordoneze statul sovietic, în aşa fel încât, prin măsurile adoptate, să poată zdrobi armatele care se adunau împotriva lor. Nemţii încă se mai gândeau dacă să nu îi înlăture efectiv, ocupând ei Petrograd şi Moscova. Aliaţii debarcau forţe expediţionare: britanicii au cucerit Arhanghelsk, francezii au luat Odessa. Foşti ofiţeri ai armatei ruse, care refuzau cu dispreţ să se înroleze în forţele socialiste KOMUCI, instruiau armate în sudul Rusiei şi în Siberia centrală. Sovnarkom nu monopolizase niciodată puterea politică în Rusia, iar teritoriul pe care îl controla era mai mic la mijlocul lui 1918 decât fusese la începutul aceluiaşi an. Partidul Bolşevic şi Armata Roşie refuzau să renunţe la speranţă. Ţelul lor era să câştige războiul civil şi apoi să pornească o campanie pentru înfăptuirea revoluţiei comuniste în toată Europa.

Legiunea Cehoslovacă refuza să se lase descurajată. După ce zdrobiseră „puterea sovietelor” între Celiabinsk şi zona centrală a Siberiei, comandanţii ei plănuiau să înfrângă Armata Roşie. Ca parte a eforturilor lor, sperau să primească un sprijin politic util de la investigaţiile lui Namiotkin în Ekaterinburg. Deşi războiul avea să fie câştigat prin mijloace militare, luptele propriu-zise aveau să

beneficieze de mai multă susţinere, dacă se putea demonstra cât de brutal se comportaseră bolşevicii în zona de ocupaţie sovietică – iar episodul din Ekaterinburg a devenit un element important în calculele cehoslovacilor. Numai că Namiotkin s-a dovedit a fi un personaj dificil. Deşi cehoslovacii oferiseră un serviciu util ca eliberatori ai oraşului, se cuvenea ca ruşii să guverneze în Rusia. Prin urmare, Namiotkin a cerut ca un împuternicit local, şi nu o forţă de ocupaţie străină, să confirme numirea lui, de o manieră convenţională. Cehoslovacii au considerat acest lucru drept un subterfugiu sau, mai rău chiar, l-au suspectat de ostilitate politică. În 7 august, în loc să caute o modalitate de a lucra cu Namiotkin, cehoslovacii l-au înlocuit cu judecătorul Ivan Sergheev.11 Ekaterinburg devenise un fief temporar al cehoslovacilor, după ce bolşevicii fugiseră; dar, abia în 8 septembrie 1918, forţele ruşilor Albi, care îşi consolidaseră poziţia în Siberia, s-au simţit suficient de puternice, încât să preia conducerea în oraş, unde „comandantul ceh" s-a retras din funcţie.12

Sergheev a rezistat mai mult timp în funcţie şi a făcut progrese în derularea anchetei. Zeci de locuitori din Ekaterinburg au fost convocaţi să dea depoziţii, printre ei numărându-se şi câţiva inşi care făcuseră parte din detaşamentul de pază de la Casa Ipatiev sau care aveau legături de familie cu bolşevici locali importanţi; textul interogatoriilor a fost transcris şi semnat de către martori. S-a întocmit un inventar al lucrurilor care aparţinuseră cândva Romanovilor. Telegramele către şi de la conducerea comunistă din Ural au fost copiate, iar, acolo unde era necesar, au fost decodate. Sergheev şi echipa lui au furnizat numeroase dovezi, pe care Nikander Miroliubov, care şi-a păstrat funcţia de Procuror al Palatului de Justiţie din Kazan după ce a început să lucreze pentru administraţia Kolceak în Omsk, le-a inclus în raportul preliminar din 12 decembrie 1918. A redactat, de asemenea, un succint rezumat al datelor care se conturau deocamdată din depoziţiile martorilor şi din cercetările fizice efectuate. Lucrând rapid, în condiţii nicidecum prielnice, Miroliubov a ajuns la concluzii care aveau să se dovedească, în cea mai mare parte, corecte. Totodată, a avut dreptate în afirmaţia lui principală: familia Romanov fusese executată în pivniţă, la primele ore ale zilei de 17 iulie 1918, şi nimeni nu scăpase cu viaţă.13

Romanovi supravieţuitori

Anunţul execuţiei lui Nicolae a amplificat temerile Occidentului pentru siguranţa Romanovilor care mai trăiau. Bolşevicii îi vânau nemilos pe toţi cei asociaţi cu familia regală. La începutul lunii septembrie 1918, Anastasia Gendrikova, Ekaterina Şneider şi Aleksei Volkov au fost scoşi, până la urmă, din închisoarea din Perm. În momentul când se apropiau de o pădure situată la periferie, marinarul care primise sarcina să îi însoţească i-a făcut semn lui Volkov să fugă cât putea el de repede. De data asta, Volkov nu a mai stat pe gânduri. A ţâşnit printre copaci, în timp ce trei gloanţe i-au şuierat deasupra capului. Din fericire, nimeni nu s-a obosit să-l urmărească. Însă, tot de data asta, nu a mai existat scăpare pentru Gendrikova şi Şneider, care au fost împuşcate pe loc.1

Împărăteasa văduvă Maria şi marea ducesă Kseniia erau, evident, în pericol. Din 1917, trăiseră retrase la Ai-Todor. Când Ucraina şi Crimeea au fost ocupate de germani după Tratatul de la Brest-Litovsk, împărăteasa şi marea ducesă nu fuseseră molestate de revoluţionari. Bolşevicii au rămas atunci în Sevastopol şi în zona învecinată, însă activitatea lor se limita în pregătirea unor tentative ocazionale de a sabota administraţia germană din principalele oraşe ucrainene. Între timp, Armata de Voluntari a generalilor Kornilov şi Alekseev a devenit forţa dominantă în vecinătatea oraşului Ialta. Nu întâmpinau nicio dificultate din partea forţelor germane staţionate în apropiere. La rândul lor, şi ei socoteau că era mai prudent să nu-i şicaneze pe ocupanţi. În calitate de conducători ai Armatei Ruse în 1917, insistaseră ca fiecare petic de pământ din solul patriei să fie apărat împotriva cotropitorilor străini. Dar Kornilov şi Alekseev detestau ceea ce bolşevicii făcuseră la Brest-Litovsk, aşa că Sovnarkom a devenit pentru ei principalul inamic, în locul Germaniei. Când forţele germane au început să se retragă odată cu înfrângerile suferite de Germania pe Frontul de Vest, cei doi generali au desemnat trupe de cavalerie şi infanterie, pentru a-i păzi pe Romanovii din Grimeea. Trei sute de ofiţeri ruşi erau încartiruiţi la palatul de la Ai-Todor. Până când bolşevicii au pătruns în peninsulă, mulţi dintre aceşti ofiţeri au avut o viaţă mondenă activă. În plus, două escadroane de cavalerie patrulau prin trecătorile din munţi. Era o misiune confortabilă pentru ei, ofiţerii având ocazia să bea şi să petreacă.2

Maria Fiodorovna şi Kseniia au încercat să ducă o existenţă cât mai normală cu putinţă în acele împrejurări, detestând ideea de a părăsi ţara. La fel ca Nicolae în ultimele lui luni de viaţă, şi ele credeau că datoria lor era să rămână, nu să fugă din Rusia.

Autorităţile militare germane le-au lăsat în pace şi le-au tratat cu respect. Atâta vreme cât Germania avea încă o şansă de victorie în Marele Război, cele două doamne erau în siguranţă la Ai-Todor. Dar situaţia lor a devenit incertă, pe măsură ce bătăliile de pe Frontul de Vest au început să le aducă victorii după victorii Aliaţilor. Regina Maria a României, refugiată la Iaşi în apropiere de frontiera română cu Rusia, ştia cât de periculoasă devenea situaţia în Crimeea. Cunoscută rudelor ei cu porecla de „Missy", i-a scris în 1 septembrie 1918 împărătesei văduve – mătuşa ei Minnie –, ca să-i transmită condoleanţe pentru Nicolae. „Nici nu îndrăznesc măcar să pomenesc numele lui Nicky, adăuga ea. O asemenea tragedie îi învăluie numele, încât nu ne rămâne decât să cădem în genunchi şi să-l implorăm pe Dumnezeu să ne întărească (în faţa suferinţei)". Deplora acea „comedie a păcii", care urmase după Tratatul de la Brest-Litovsk.3 Missy, care devenise regina României în luna octombrie a anului 1914, o implora în continuare pe împărăteasa văduvă să fie raţională şi să plece în străinătate. Odată ce nemţii se retrăgeau din Est, îi explica ea, toţi Romanovii supravieţuitori aveau să fie în pericol de moarte din partea bolşevicilor; insista, aşadar, ca mătuşa ei să îi permită unui canadian, colonelul Boyle – „un om extraordinar de curajos şi destoinic" –, să o transporte din mediul acela periculos, cu un vapor românesc.4

Boyle avea o reputaţie formidabilă. Lucrul acesta era surprinzător mai ales în ochii autorităţilor canadiene, care iniţial refuzaseră să îl înroleze în armată, din cauză că avea deja peste cincizeci de ani. Dar faptele sale de vitejie nu-şi găseau egalul în forţele militare ale Aliaţilor. Familia regală a României îl adora fiindcă, în noiembrie 1917, el şi căpitanul George Hill de la serviciul britanic de informaţii reuşiseră să transporte pe furiş bijuteriile coroanei României de la Moscova la Iaşi, după ce sechestraseră nişte trenuri, care treceau prin Kiev spre graniţa română.5 Dacă exista vreun om care să poată aranja o evadare pentru cele două doamne Romanov, acela era Boyle.

Pe măsură ce treceau săptămânile, proiectul reginei României devenea din ce în ce mai convingător pentru toţi, în afară de împărăteasa văduvă. Ofensiva Germaniei din primăvara lui 1918 pe Frontul de Vest a fost o ultimă tentativă de a obţine victoria. Resursele economice ale Germaniei se împuţinaseră; moralul populaţiei se prăbuşea în Berlin şi în alte oraşe mari, iar nemulţumirile politice creşteau simţitor. Spre consternarea lui Hindenburg şi a lui Ludendorff, armatele britanice şi franceze au organizat o apărare eficientă. Pe tot parcursul verii, Aliaţii nu s-au retras de pe linia frontului, ba chiar i-au împins un pic înapoi pe nemţi. Sosirea trupelor americane a dat elan Aliaţilor, aducând totodată tristeţe printre membrii înaltului Comandament german. În octombrie, situaţia logistică era atât de disperată, încât Hindenburg şi Ludendorff, până atunci sărbătoriţi ca nişte eroi naţionali, au demisionat din funcţii. Ştiau că Marele Război era pierdut şi nu voiau să-şi asume responsabilitatea de a accepta termenii pe care i-ar fi putut impune Aliaţii. Puterea germană era pe punctul de a se prăbuşi în nordul Franţei. Lumea a început să se gândească la ceea ce avea să se întâmple în Rusia şi Ucraina, după ce ocupaţia militară germană lua sfârşit.

Când veştile de pe front au ajuns rapid în Europa Răsăriteană, familia regală a României şi-a reînnoit eforturile de a asigura evadarea Romanovilor din Crimeea. Colonelul Boyle era dornic să facă acest serviciu. Imediat, s-a oferit să conducă o expediţie de la gurile Dunării până în Crimeea. Voinic şi neînfricat până la nesăbuinţă, nu a cerut prea multe lucruri înainte să se îmbarce. În afară de 200 de marinari şi combustibil pentru motoarele vaporului, a prevăzut că va avea nevoie de mult vin, ca să-i îmbuneze pe bolşevicii cu care avea să se întâlnească înainte de a ajunge la Ai-Todor şi de al căror ajutor ştia că va avea nevoie. Viaţa aventuroasă din Iaşi îl învăţase cât de important era să-ţi faci prieteni şi să îţi mituieşti cunoscuţii. Avea un stil cu totul personal, optând chiar să ia cu el în voiajul pe mare limuzina premierului român, în care intenţiona să o transporte de la palat pe împărăteasa văduvă.6

Debarcând de pe mare la Ialta, la mijlocul lunii noiembrie 1918, Boyle a luat legătura cu membrii conducerii bolşevice şi a organizat un splendid dineu pentru ei. Singurul lucru de care nu a pomenit a fost

scopul vizitei lui. Ştia că autorităţile nu concepeau ca vreun Romanov să scape teafăr din mâinile lor. A doua zi, el şi un ghid rus au plecat cu limuzina spre locul unde se afla Maria Fiodorovna. Din personalul ei, care scăzuse numeric în ultimul an, făcea încă parte o redutabilă englezoaică pe nume „Miss Dane”. Boyle a înţeles imediat cât de mult se înrăutăţise situaţia celor de-acolo. Hainele lor erau destul de murdare, iar unul dintre ofiţeri avea un petic de piele pe cizme. Totuşi, împărăteasa văduvă a refuzat să plece. Deşi impresionată de invitaţia lui Boyle, Maria Fiodorovna a spus: „Sunt o femeie bătrână acum. Viaţa mea aproape s-a sfârşit. Aici, am posibilitatea să contribui la organizarea unei rezistenţe împotriva bolşevicilor. Nu-i poţi lua cu un e pe toţi cei care au sacrificat totul pentru mine şi familia mea. Iar eu nu pot să-i abandonez”. 7 Avea o asemenea tărie de caracter, încât atunci când sovietul local i-a cerut să obţină acte de identitate, înainte de a putea să primească raţia de zahăr, împărăteasa s-a semnat simplu „Maria” Funcţionarul bolşevic a obiectat, spunând că numele era insuficient. La care ea a replicat cu mândrie: „Eu mă semnez «Maria» de cincizeci de ani; iar dacă nu este suficient, mă pot lipsi de zahăr”. 8

Boyle a părăsit coasta Crimeii demoralizat, mai ales că nu i se întâmpla îndeobşte ca acţiunile lui să nu fie încununate de succes. În timp ce călătorea pe mare, a zărit o flotilă navală britanică venind spre peninsulă, cu o misiune similară cu a lui. Era prima oară, de la începutul Marelui Război, când Marina Regală trecea prin Dardanele. Lucrul acesta devenise posibil acum, deoarece nemţii capitulaseră necondiţionat în faţa Aliaţilor, în 11 noiembrie 1918. Kaizerul abdicase cu câteva zile în urmă, iar de ambele părţi situaţia strategică se schimbase pe continent. Aliaţii Occidentali au început să anuleze Germania ca putere continentală, procedând totodată la anularea cuceririlor ei teritoriale în Ucraina şi ţinuturile baltice. Rămânea încă să elaboreze şi o strategie privind Rusia comunistă, care să însemne mai mult decât doar sprijinirea armatelor antibolşevice ce se formau în continuare. Bolşevicii, la rândul lor, urmăreau să instituie controlul Sovnarkom-ului asupra Ucrainei şi Crimeii şi să-şi îndrepte Armata Roşie spre Varşovia şi Berlin. Moscova considera încheierea Marelui Război – sau a „războiului imperialist”, cum îl numeau bolşevicii – drept punctul de pornire a unei competiţii pentru supremaţie în toată

Europa. Zona din jurullaltei avea să devină în mod inevitabil scena unei acţiuni militare, imediat ce nemţii plecau de-acolo.

În cele din urmă, Maria Fiodorovna a început să accepte argumentele în favoarea evacuării, dându-şi seama de pericolele tot mai mari. Boyle a dat ordin vasului său să-l însoţească înapoi în Crimeea pe viceamiralul Arthur Calthorpe, comandantul suprem al flotei din Mediterana, nutrind speranţe mai mari de a o convinge pe Maria Fiodorovna, decât fusese cazul în urmă cu câteva zile.9 Calthorpe şi-a jucat şi el rolul, scriindu-i împărătesei în 19 noiembrie 1918 că regele George era „foarte îngrijorat" de siguranţa ei şi îi propunea, prin intermediul comandantului Turle, să o ducă în secret la Constantinopol, iar de acolo, pe un cuirasat, într-un loc sigur din Europa.10 Alexandra, regina mamă, a trimis din Anglia o telegramă surorii ei Maria, în 21 decembrie 1918:

ScumpaMinnie.

Tocmaiamfostinformatăcăarfifoarteindicatsăpleciimediat, *pânănuaparaltecomplicaţii* *şi* *grozăvii*, *aşa* *căterogsătedecizi*, *înaintesănufiepreatârziu*, *şi* *săviilamineaici*, *înAnglia*, *imediat*. *Aducutinepecinevreitu*.

Sorataiubitoare.

Alix".

Vinovăţia şi compasiunea sinceră se întrepătrundeau acum.

Împărăteasa văduvă şi fiicele ei simţeau că nu erau informate corespunzător despre ceea ce se petrecea în ţara lor. Neavând încredere în relatarea sovieticilor despre soarta familiei lor la Ekaterinburg, l-au trimis pe Pavel Bulîghin, un căpitan din garda lor de corp, în Siberia, via Odessa, într-o călătorie ocolitoare ca să afle care era realitatea.12 însă, în scurt timp, informaţiile din Petrograd au devenit atât de clare şi de şocante, încât Maria Fiodorovna s-a convins că era obligatoriu să plece. În 24 ianuarie 1919, târziu, patru Romanovi deţinuţi în închisoarea Fortăreţei Petru şi Pavel – marii duci Nikolai Mihailovici, Pavel Aleksandrovici, Dmitri Mihailovici şi Georghi Mihailovici – au fost scoşi din celulele lor şi împuşcaţi. Intenţia aparentă era să răzbune astfel uciderea liderilor marxişti de extremă stânga germani, Rosa Luxemburg şi Karl Liebknecht, la Berlin, de către nişte trupe paramilitare antisocialiste. Maria Fiodorovna nota în jurnalul ei: „Ziarele anunţă ştirea înfiorătoare, potrivit căreia patru

victime – Pavel, Mitia, Nikolai şi Gheorghi – au fost împuşcaţi. Nu pot să cred că este adevărată – este o faptă atât de dezgustătoare şi de barbară”. 13

Împreună cu fiica ei Kseniia şi marele duce Nikolai Nikolaievici, Maria Fiodorovna nu se mai frământa la gândul de a-şi părăsi ţara în voia sorţii potrivnice; s-au îmbarcat, aşadar, cu toţii pe HMS *Marlborough* şi au acceptat ospitalitatea viceamiralului.14 în 14 aprilie 1919, George al V-lea îi scria mătuşii lui, mulţumind Providenţei că împărăteasa văduvă avea un voiaj tihnit pe Mediterana. Curând, avea să ajungă în Malta, unde putea să explice „dorinţele ei pentru viitor”.15 în 16 aprilie 1919, regina Alexandra, prin intermediul Amiralităţii, a trimis o telegramă pe *Marlborough*, menţionând că răsufla uşurată ştiind că Maria scăpase din ghearele bolşevicilor.16 în 22 aprilie 1919, după ce a primit un mesaj jalnic de la Maria Fiodorovna, regina a răspuns că înţelegea foarte bine „cât de amărâtă, sfâşiată şi nefericită se simţea”.17 Romanovii s-au mutat pe un alt vas în La Valetta. În 21 aprilie 1919, regele îi trimitea o nouă telegramă, de la castelul Windsor: „Sunt încântat că aţi ajuns cu bine şi că aţi acceptat să veniţi la (reşedinţa) Lord Nelson. Abia aştept să vă văd în curând. Cu drag, George”. 18

Ar fi putut să se arate la fel de generos şi cu Nicolae, în urmă cu doi ani, numai că nu a vrut. Nu avea de unde să ştie deocamdată că, şi dacă nu şi-ar fi retras acordul, este îndoielnic că Nicolae ar fi putut să plece. Aşa cum stăteau lucrurile însă, avea pe conştiinţă soarta tragică a lui Nicolae.

Deşi cele două familii – sau ceea ce mai rămânea din ele în cazul Romanovilor – s-au reconciliat, doar Kseniia a fost dispusă săâşi petreacă exilul în Marea Britanie. Nikolai a rămas în sudul Franţei; a renunţat la orice pretenţie la tronul Rusiei – un gest prudent, din moment ce nişte veterani din estul Siberiei voiau să-l proclame ţar. Maria Fiodorovna a stat un timp la sora ei regina Alexandra, dar s-a decis să accepte invitaţia de a se întoarce în Danemarca, ţara ei natală, pe care o părăsise în 1866, când – pe-atunci era prinţesa Dagmar – s-a măritat cu viitorul ţar Aleksandru al III-lea. În timp ce bolşevicii şi Armata Roşie se luptau să îşi păstreze şi să îşi extindă controlul asupra Rusiei, Romanovii care scăpaseră cu viaţă s-au resemnat să trăiască retraşi şi liniştiţi în străinătate.

47

Ancheta antibolşevică

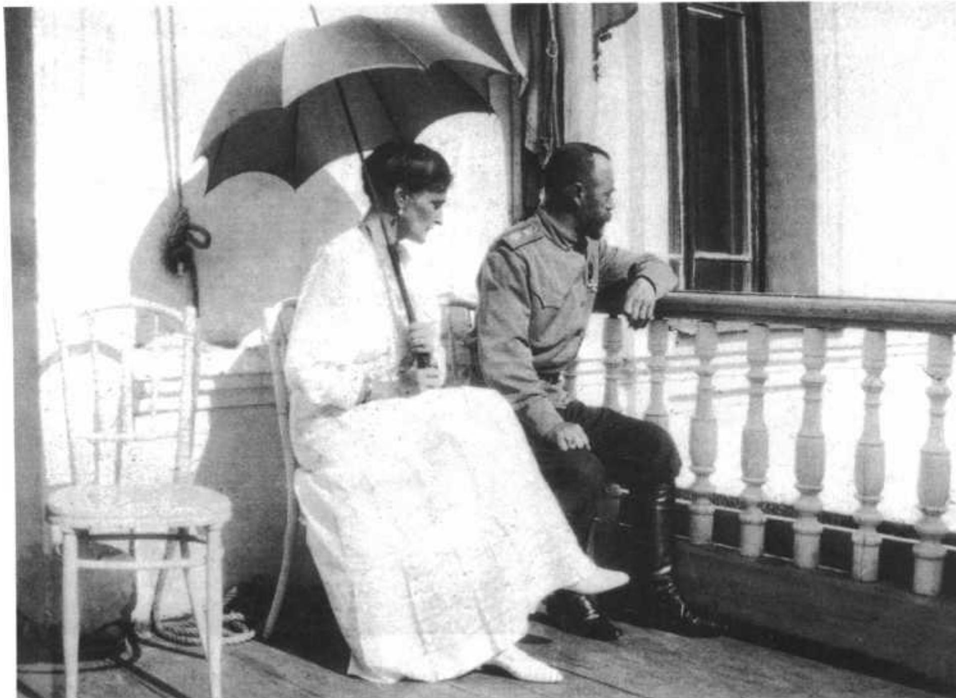
În noiembrie 1918, climatul politic în Siberia s-a schimbat, când ofiţerii Armatei Ruse au răsturnat administraţia pro – KOMUCI din Omsk şi l-au proclamat pe amiralul Aleksandr Kolceak drept Conducător Suprem al întregii Rusii. Dispreţuind guvernul KOMUCI, amiralul a dat ordin ca cei rămaşi în funcţie să fie arestaţi sau concediaţi în tot vestul Siberiei – îi considera aproape la fel de vinovaţi ca bolşevicii, pentru dezmembrarea Rusiei de după Revoluţia din Februarie. Armata Albă condusă de Kolceak a câştigat imediat preţioasa loialitate a Legiunii Cehoslovace şi putea astfel să se pregătească de război împotriva Armatei Roşii. Forţele armate ale lui Kolceak au primit imediat sprijin logistic şi financiar din partea Aliaţilor occidentali. Kolceak a refuzat să declare public că susţine cauza monarhiei, ştiind că ar fi riscat să piardă sprijinul Aliaţilor; poate, a înţeles totodată că numărul recruţilor dornici să se înroleze în Armata Albă ar scădea, dacă anunţa intenţia de a reinstala la putere dinastia Romanov. Mulţi dintre comandanţii săi rămâneau devotaţi jurământului de credinţă militar faţă de Nicolae al II-lea, iar amiralul încuraja continuarea anchetei masacrului din Ekaterinburg. Rezultatele investigaţiei, oricare ar fi fost ele, aveau să-i pună într-o lumină proastă pe bolşevici.

După ce şi-a adus forţele armate la Ekaterinburg, Kolceak a ordonat o ofensivă fulger spre vest. Încă de la mijlocul verii, restul regiunii Ural fusese într-o fierbere politică. Oţelăria de la Ijevsk s-a ridicat împotriva bolşevicilor, după ce alegerile Sovietului din Ijevsk, în luna iulie, au dus la înlocuirea majorităţii bolşevice. Bolşevicii au reacţionat violent, aducând în localitate Gărzile Roşii din Kazan. Dar situaţia rămânea explozivă, iar în 7 august muncitorii antibolşevici s-au răzvrătit împotriva puterii comisarilor, pe care i-au înlăturat complet de la putere.1

Bolşevicii au trimis de urgenţă întăriri pentru Armata a Treia, staţionată în Perm, pentru a opri înaintarea Albilor. Armata Roşie reuşise deja să se impună în bătăliile de lângă fluviul Volga. Dar comandanţii militari avertizau că apărarea oraşului Perm era o misiune dificilă. Au fost săpate şanţuri defensive. Trupele au fost instruite de către comisari politici, care le explicau că în acel moment

erau în pericol toate cuceririle Revoluţiei din Octombrie. Cu moralul ridicat şi bine organizată, Armata Albă condusă de Kolceak trecea vijelios peste orice obstacol. La fel cum descoperiseră şi cehoslovacii în ofensiva din vară, nici de data asta bolşevicii nu au opus o rezistenţă solidă. Panica a cuprins partidul, sovietul şi trupele Armatei Roşii, iar după înfrângerea suferită în bătălia pentru Perm a urmat o fugă generală disperată. Oraşul a fost complet abandonat în 25 decembrie 1918, după cea mai ineficientă tentativă de apărare cu putinţă. A urmat o evacuare haotică, ceea ce a dus la pierderea şi mai multor bunuri şi valori decât se întâmplase în evacuarea planificată dinainte a Ekaterinburgului. Comitetul Central Bolşevic era îngrozit. Ceea ce se petrecuse la Ekaterinburg fusese grav, însă starea de derută din Perm era cu mult mai catastrofală, iar dacă lucrurile aveau să se repete la fel în continuare, Kolceak putea deveni în curând stăpân la Kremlin.

Cât despre ancheta privind soarta Romanovilor, cucerirea oraşului Perm făcea posibil ca multe dintre întrebările care îi contrariaseră pe Ivan Sergheev şi pe Nikander Miroliubov să poată fi lămurite cu ajutorul unui nou grup de martori. Albii capturaseră câţiva bolşevici şi simpatizanţi de-ai lor, care jucaseră un rol în detenţia sau execuţia familiei imperiale. Mihail Letemin făcuse parte din detaşamentul de pază de la Casa Ipatiev. Potrivit unei surse sovietice, acesta a fost arestat în Ekaterinburg, după ce a fost văzut plimbând câinele pe care şi-l însuşise. Din câte se pare, cel care recunoscuse animalul de companie fusese valetul Cemodurov.2 Letemin refuzase să se înroleze în Armata Roşie şi să plece odată cu cei evacuaţi; de fapt, ideea de a lupta cu arma în mână îl înfiora: „Eu nu m-am înrolat pentru asta – m-am înrolat doar pentru echipa care făcea de gardă la casa cu destinaţie specială”. Susţinea că dorise doar să salveze câinele, ca să nu piară de foame. Investigaţia a consemnat depoziţia lui, dar a ignorat pretextele invocate de el; oricum, decizia lui de a rămâne în Ekaterinburg avea să-i fie fatală. La percheziţia efectuată la domiciliul lui Letemin, a fost

22. Nicolae şi Alexandra în balconul lor, din Casa Libertăţii, la Tobolsk.

23. Scrisoarea lui Nicolae adresată mamei lui, după două zile de la Revoluţia din Octombrie, deplângând faptul că familiei Romanov i se interzisese să se mai plimbe prin Tobolsk.

Тобольскъ. 27 Октября 1917 г.

Милая дорогая моя Мама,

Надняхъ Ольга-сестра написала двумъ моимъ дочерямъ, что наши письма получены и значитъ мое письмо дошло до тебя. Мнѣ это очень отрадно. Надѣюсь твое здоровье совсѣмъ поправилось и уже больше не безпокоитъ. Какъ всегда мои мысли тебя никогда не покидаютъ, а особенно 17-го и 20-го Октября.

Жаль, что города до сихъ поръ не знаемъ. Наши господа говорятъ, что тутъ церкви все старыя и что имѣется музей съ интереснымъ историческимъ отдѣломъ. Я просматривалъ свой дневникъ 1891 г. и возстановилъ въ памяти все путешествіе по Сибири; оказывается, что я провелъ въ Тобольскѣ нѣсколько часовъ и то вечеромъ и потому плохо помню самый городъ. Это было 10-го Іюля – въ то время, что французская эскадра посѣтила Кронштадтъ.

24. Nicolae şi Aleksei, ocupându-se de păsări la Casa Libertăţii: activitatea fizică era distracţia familiei.

25. Olga Romanova, trăgându-l cu sania pe fratele ei Aleksei, în curtea Casei Libertăţii.

26. Vasili Pankratov, fostul puşcăriaș numit reprezentant plenipotenţiar pentru supravegherea Romanovilor în Tobolsk.

Poartă hainele lui siberiene preferate.

27 Evgheni Botkin, devotatul medic personal al Romanovilor. Botkin a murit împreună cu ei în iulie 1918.

28. Sydney Gibbes, englez şi preceptor al copiilor Romanov.

Pedant, Gibbes detesta, în Tobolsk, amestecul în viaţa lui personală.

29. Baroana Sophie Buxhoeveden, confidenta Alexandrei. Când a sosit în Tobolsk, a enervat imediat gărzile şi a fost evacuată din Casa Kornilov.

30. Pierre Gilliard, preceptorul elveţian care o ajuta pe Alexandra să ţină socotelile financiare ale familiei.

31. Gara nr. 1 din Ekaterinburg, unde mulţimea era prea ostilă, pentru ca Nicolae, Alexandra şi Maria să fi putut coborî din tren.

32. Reşedinţa rechiziţionată a lui Nikolai Ipatiev, unde Romanovii au fost aduşi de la Tobolsk.

33. Aleksandr Beloborodov, preşedinte al Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural. Fost puşcăriaş al închisorii din Perm.

34. Filipp Goloşciokin, comisar militar al Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural. Goloşciokin a discutat adesea despre problema Romanovilor cu Lenin, înainte ca Nicolae şi membrii familiei lui să fie executaţi.

35. Iakov Iurovski, ultimul comandant al Casei Ipatiev şi organizator al execuţiei din iulie 1918.

36. Vladimir Lenin, conducător al partidului bolşevic şi preşedinte al Sovnarkom. Lenin a făcut tot posibilul pentru a şterge urmele participării lui la discuţia despre uciderea Romanovilor.

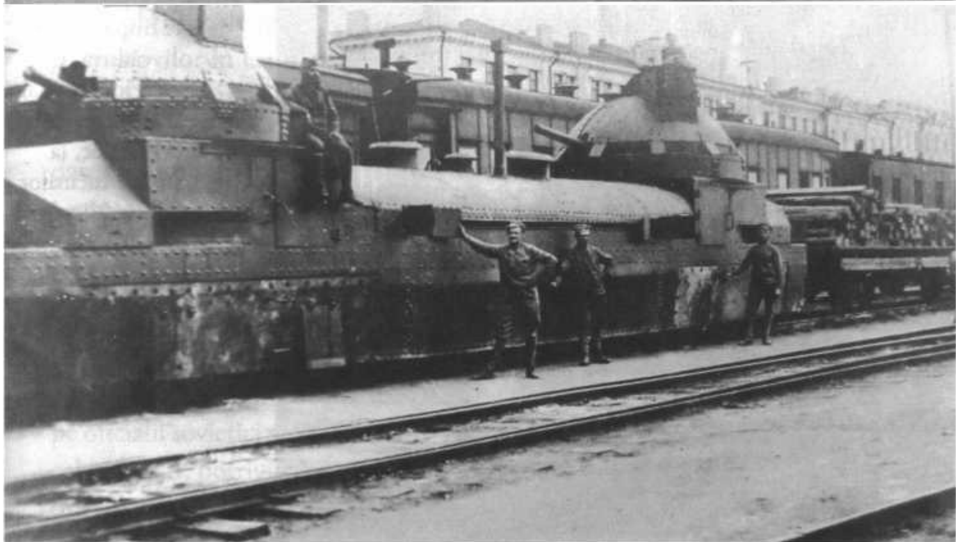

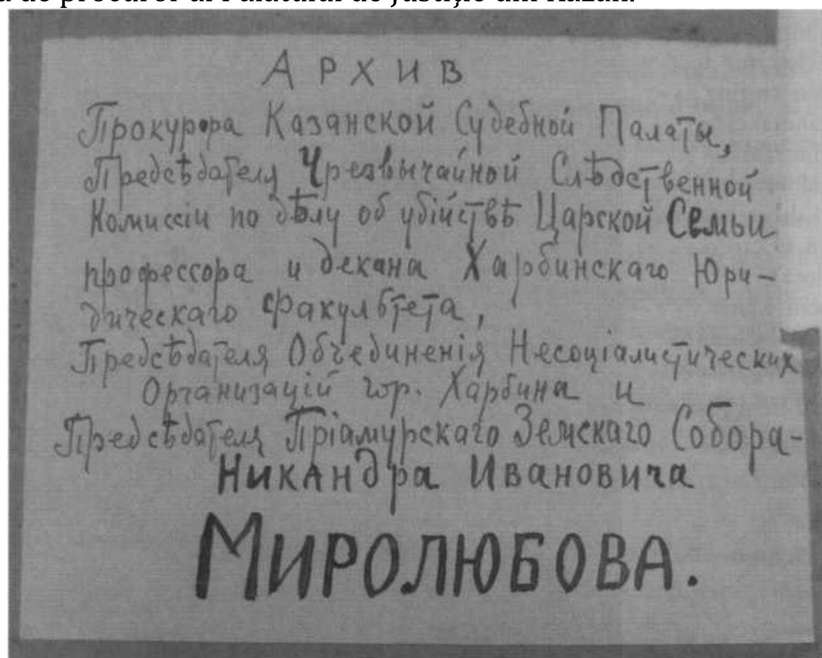
37. Iakov Sverdlov, secretar al Comitetului Central Bolşevic şi preşedinte al Comitetului Executiv Central al Congresului Sovietelor. Tovarăş apropiat al lui Lenin în anul de după Revoluţia din Octombrie.

38. Peretele pătat de sânge în pivniţa Casei Ipatiev, după execuţia Romanovilor.

39. Tren blindat folosit de o unitate de luptă a cehoslovacilor în 1918. Cehoslovacii aveau locomotivele bine protejate împotriva atacurilor lansate pe traseu de forţele probolşevice.

40. Dosarul cu documente esenţiale din ancheta privind soarta Romanovilor adunate de Nikander Miroliubov. Acesta şi-a păstrat funcţia de procuror al Palatului de Justiţie din Kazan.

АРХИВ
Прокурора Казанской Судебной Палаты,
Предсѣдателя Чрезвычайной Слѣдственной
Комиссiи по дѣлу объ убiйствѣ Царской Семьи
профессора и декана Харбинскаго Юри-
дическаго факультета,
Предсѣдателя Объединенiя Несоцiалистическихъ
Организацiй гор. Харбина и
Предсѣдателя Прiамурскаго Земскаго Собора-
Никандра Ивановича
МИРОЛЮБОВА.

41. împărăteasa văduvă

Mar ia Fiodorovna, aşezată în faţa fiului ei Nicolae, la răspântia veacurilor.

După ce Nicolae a plecat din Moghile\ în martie 1917, Maria Fiodorovna nu s-a mai văzut niciodată cu Nicolae şi familia lui.

42. Telegramă de la Alex (regina Alexandra) către Minnie (Maria Fiodorovna), în 21 decembrie 1918, în care o imploră să plece în exil. Maria Fiodorovna se simţea vinovată la gândul de a părăsi ţara. găsit un maldăr de lucruri aparţinând lui Nicolae şi Alexandrei.3 După ce au obţinut de la el informaţiile pe care le voiau despre sechestrarea Romanovilor în Casa Ipatiev, Albii l-au ucis.

MESSAGE RECEIVED BY WIRELESS TELEGRAPHY FROM THE ADMIRALTY, LONDON, DATED THE 21st DECEMBER, 1918.

Following from Queen Alexandra for Empress Feodorovna, Crimea :-

Darling Minnie,

Have just been informed that it would be most advisable for you to leave at once before more complications and horrors, so please make up your mind before too late to come to me here in England at once. Bring everyone you wish.

Your loving sister,

A L I X.

În 17 ianuarie 1919, amiralul Kolceak l-a desemnat pe generalul Mihail Diterihs să preia conducerea anchetei. Diterihs, care până de curând comandase trupe pe front, nu avea niciun fel de experienţă juridică, însă Kolceak a considerat că prezenţa lui putea să dea un suflu nou investigaţiilor propriu-zise. Sergheev căzuse deja în dizgraţia comandanţilor militari. În ochii lui Diterihs, judecătorul era atras de ideile eserilor şi nu era un patriot. De asemenea, Diterihs credea că Sergheev nu avea niciun fel de simpatie pentru Nicolae şi familia imperială, vădind în plus şi semne de incompetenţă profesională: îi reproşa, în special, faptul că îi interogase atât de superficial pe oficialii sovietici şi pe membrii Gărzilor Roşii luaţi prizonieri. Dar lucrul cel mai grav, potrivit lui Diterihs, era posibilitatea ca Sergheev să fi fost de origine evreiască – iar faptul că se mărturisea creştin nu schimba cu

nimic opinia lui Diterihs. În 25 ianuarie 1919, i-a cerut lui Sergheev să îi predea dosarele pe care le adunase de la începerea investigaţiilor.4

Diterihs a adus la Omsk tot ce a primit şi a căutat soluţii de a înviora ancheta. Odată ce scăpase de Sergheev, putea să recruteze un alt anchetator, care să aibă o experienţă juridică temeinică. Alegerea lui Diterihs s-a oprit asupra unui judecător din Omsk, pe nume Nikolai Sokolov, care era cunoscut pentru meticulozitatea cu care se apleca asupra faptelor şi detaliilor. Mai presus de toate, Sokolov era rus prin naştere şi educaţie, creştin, patriot şi monarhist, fără niciun fel de toleranţă faţă de bolşevicii evrei, cum era bunăoară Troţki (sau Bronstein, cum îl numea el). Sokolov trebuise să se ascundă pentru a nu fi prins de Gărzile Roşii în timpul unei evadări dificile din Penza. În 5 februarie, Kolceak l-a convocat la un interviu şi l-a întrebat ce considera că îi era necesar pentru buna desfăşurare a anchetei. Sokolov a revenit a doua zi şi i-a înmânat lui Kolceak o listă cu cerinţele lui practice pentru misiunea pe care o prelua. Kolceak i-a explicat că în timp de război condiţiile de lucru nu puteau fi nicidecum ideale pentru scopul propus, dar l-a rugat să se ocupe de investigaţie cât putea el de bine. Sokolov s-a apucat de treabă, pornind de la dosarele pe care le primise de la Diterihs; de asemenea, a procedat la interogarea unor martori, atât în Omsk, cât şi în alte părţi, prin intermediul subalternilor săi.5

Diterihs era un naţionalist împătimit, crezând din tot sufletul în măreţia „poporului rus creştin"; totodată, era un antisemit înverşunat.6 Ţinea mereu să sublinieze că nenumăraţi revoluţionari îşi schimbaseră numele şi accentua că atât Sverdlov, cât şi Goloşciokin nu erau ruşi.7

Totuşi, Sokolov era cel care se ocupa de munca de zi cu zi, iar Diterihs prefera să nu se amestece. Sokolov avea o afecţiune profundă pentru monarhul ucis, dar în momentul în care şi-a preluat funcţia, a lăsat deoparte orice sentimente şi s-a concentrat să determine fapte verificabile, în foarte scurt timp, s-a informat asupra progreselor considerabile făcute de Aleksei Namiotkin şi Ivan Sergheev în derularea anchetei, cerându-le totodată membrilor echipei lui să depisteze noi martori şi să examineze probe inedite. În rapoartele care soseau pe masa lui de lucru, scormonea întotdeauna după probe convingătoare; subalternii lui au învăţat să evite orice neglijenţă în

serviciu. Toţi îşi dădeau seama că Sokolov era un profesionist adevărat, pedant în privinţa detaliilor şi refuzând întotdeauna să ia de bun ceea ce i se spunea. Păstra cu scrupulozitate transcrierile interogatoriilor luate de el şi de subalternii lui. (Pe termen lung, acest lucru nu avea să fie pe placul superiorilor săi, în special al lui Diterihs, care a ajuns să vrea să monopolizeze meritul pentru investigaţie şi care, totodată, nu aprecia la Sokolov faptul că nu împărtăşea ipotezele lui mai simpliste despre revoluţia din Rusia.)

Deşi fusese eliberat din funcţie, Sergheev a prezentat concluziile activităţii sale în 20 februarie 1919. Acumulase suficiente informaţii, încât să poată înăbuşi zvonurile potrivit cărora ar fi existat supravieţuitori printre membrii familiei împăratului aflaţi în Casa Ipatiev. De asemenea, a dat numele servitorilor care fuseseră ucişi. Cât despre Pavel Medvedev, aflat în puşcărie în acel moment, Sergheev nu avea nicio îndoială că acesta nu dăduse mărturii false sau că nu participase activ la omorurile din Casa Ipatiev.8

Una dintre sarcinile urgente cu care se confrunta Sokolov era să verifice veridicitatea nenumăratelor relatări, potrivit cărora un membru al familiei Romanov sau mai mulţi chiar ar fi, scăpat din mâinile celor care îi ţineau prizonieri. Câţiva martori continuaseră să repete un zvon sau altul, deşi recunoşteau cu nonşalanţă că îl ştiau doar din auzite.9 Un oarecare Fiodor Sitnikov a depus mărturie că stătuse de vorbă cu o femeie care se prezenta drept marea ducesă Anastasia, însă când i s-a cerut coroborarea faptelor, nu a putut să mai adauge informaţii care să contribuie la accelerarea investigaţiei.10 De asemenea, o „dovadă" puternică a venit de la investigatorul militar Aleksandr Krista, care căuta meticulos în Perm persoane pretinzând că ştiau ceva despre ce se întâmplase cu Romanovii. Krista era printre cei care primiseră ordinul de a extinde ancheta în oraşul Perm, după decembrie 1918, când Kolceak înlăturase conducerea sovietică locală. În scurt timp, a întâlnit oameni care spuneau că o văzuseră pe Anastasia sau pe vreo altă persoană de sex femeiesc din familia Romanov, inclusiv chiar şi pe fosta împărăteasă. Natalia Mutnân, sora unui funcţionar bolşevic din Ekaterinburg, relata că le zărise pe câteva dintre ele în detenţie în Perm: la un interogatoriu, a numit patru fiice Romanov, la un altul a menţionat doar trei.11

Krista nu era singura persoană care refuza să accepte că un pluton de execuţie bolşevic i-ar fi ucis pe toţi Romanovii din Casa Ipatiev. Procurorul-adjunct Tihomirov era convins că, după execuţia lui Nicolae, ceilalţi membri ai familiei fuseseră scoşi pe furiş din Perm şi transportaţi undeva mai departe, pe teritoriul ocupat de sovietici. Dădea crezare zvonului despre prezenţa Anastasiei în Perm, prezentând dovada unei reţete medicale prescrise pentru ea de un doctor pe nume Utkin. Problema era că reţeta respectivă era scrisă pe un formular tipizat aparţinând unui doctor Ivanov.12

Treptat, competenţa profesională a lui Krista a fost pusă la îndoială, la fel cum s-a întâmplat şi cu condiţiile de lucru cu care se confruntau alţi investigatori, printre care V. Iordański, care se plângea că autorităţile militare refuzau să le acorde cooperarea necesară, preferând adesea să păstreze informaţiile doar pentru ei.13 Cercetând afirmaţiile lui Krista, a tratat cu scepticism declaraţia lui Utkin, care pretindea că ar fi tratat-o pe Anastasia în Perm, din moment ce medicul nici măcar nu a recunoscut-o din fotografii. De asemenea, Iordański nu vedea niciun motiv de a respinge depoziția lui Pavel Medvedev, care se aflase în Casa Ipatiev în noaptea de 16 – 17 iulie 1918, potrivit căruia toţi cei șapte membri ai familiei imperiale Romanov şi servitorii lor, care erau prezenţi acolo, fuseseră ucişi.14 Pavel Şamarin, procurorul Permului, a raportat opiniile lui unor autorităţi superioare. Când a ajuns să-l cunoască personal pe Krista, i s-a părut că era un individ lăudăros şi alunecos. Potrivit lui Şamarin, Krista se lăsase păcălit de oricine îi povestea despre cum un membru sau altul al familiei Romanov fusese văzut în condiţii de captivitate, undeva în Perm. Şamarin era șocat de naivitatea lui Krista, în special când informaţiile proveneau de la femei. Natalia Mutnân, i s-a raportat lui Şamarin, se pricepuse de minune să-l îmbrobodească.15

Impostorii nu erau un fenomen nou. Mai mulţi indivizi apăruseră deja în Siberia, pretinzând că făceau parte din familia Romanov. Chiar şi atunci când familia se afla în captivitate în Tobolsk, *DailyGraphic* din Londra publicase un articol fantasmagoric, potrivit căruia marea ducesă Tatiana ajunsese în America. Numărul acestor impostori a crescut enorm după execuţiile din Ekaterinburg, iar de obicei în scurt timp se dovedea că erau nişte farsori.16

Totuşi, Sokolov considera că trebuia să îl ia în serios pe doctorul Utkin, ţinând seama că aparţinea profesiei medicale şi făcea afirmaţii atât de importante. Pentru ca ancheta să aibă legitimitate şi autoritate, toate declaraţiile contradictorii trebuiau examinate minuţios. S-a stabilit data unui» >

nou interogatoriu pentru doctorul Utkin, de data asta Sokolov fiind cel care a pus întrebările. Nu a fost impresionat de medic, care din nou s-a dovedit incapabil să îşi susţină depoziţia, vorbind la fel de neconvingător, cum relataseră şi anchetatorii anteriori. Sokolov a tras concluzia care se impunea de la sine şi a fost de acord cu cei care spuneau despre Krista că era prost şi incompetent.[17] În 1 aprilie 1919, Sokolov a fost în măsură să aştearnă pe hârtie concluziile lui preliminare. Acestea nu difereau prea mult, în punctele esenţiale, de concluziile formulate anterior de Sergheev: Sokolov era absolut convins, bazându-se pe o cantitate covârşitoare de probe credibile, că familia imperială fusese ucisă în Casa Ipatiev, împreună cu doctorul Botkin, servitorul Trupp, bucătarul Haritonov şi camerista Demidova. Îl identifica pe Iurovski drept conducătorul echipei de ucigaşi, cu Nikulin şi Medvedev pe post de principali complici. A stabilit momentul morţii în intervalul dintre miezul nopţii şi ora 3 a.m. Într-un cuvânt, raportul lui de anchetă era un exemplu de profesionalism în domeniu.[18]

Acum, războiul civil se întorcea împotriva lui Kolceak. Armata Roşie, Partidul Bolşevic şi guvernul sovietic s-au redresat, după ce au pierdut oraşul Perm. La congresul partidului, în martie 1919, s-a decis centralizarea autorităţii sub egida partidului, iar schimbările au fost drastice şi imediate. Bolşevicii fuseseră întotdeauna destul de necruţători. Acum, arsenalul lor s-a îmbogăţit cu stricteţea organizaţională, ceea ce le-a dat posibilitatea să recruteze oameni dintr-un vast bazin demografic şi să beneficieze de pe urma faptului că deţineau controlul asupra mărfurilor din depozitele industriale şi asupra reţelei de căi ferate. În iunie 1919, au recucerit Ufa, în sudul regiunii Ural; în luna următoare, au reocupat Celiabinsk. Luptele s-au înteţit pe parcursul verii, când Perm şi Ekaterinburg au căzut din nou sub ocupaţia bolşevicilor, după ce amiralul Kolceak a eşuat în tentativa de a stabiliza linia frontului în lungul râurilor Tobol şi Işim. În noiembrie, Albii au trebuit să se retragă până la Omsk. Troţki şi înaltul

Comandament al Armatei Roşii erau atât de încrezători în victoria finală, încât au putut să desfăşoare forţe în Ucraina şi sudul Rusiei, împotriva celeilalte mari Armate Albe, care fusese formată de Alekseev şi Kornilov, dar care, după moartea lor, se afla sub comanda generalului Anton Denikin.

Sokolov a continuat munca de interogare a martorilor şi de examinare a telegramelor bolşevicilor, precum şi a lucrurilor familiei Romanov, cât a putut el de bine. A fost întocmit un inventar riguros al depoziţiilor şi al probelor materiale păstrate. Din cauza ofensivei victorioase a Armatei Roşii, Sokolov s-a mutat spre est, în lungul Căii Ferate Transsiberiene, în localitatea Cita. Nemaiavând posibilitatea să ceară echipei lui să caute noi probe în Ekaterinburg şi în împrejurimile oraşului, s-a văzut nevoit să se bazeze în munca lui pe transcrierile şi însemnările pe care le adusese cu el din Ural. Din „alb”, Ekaterinburg redevenise „roşu”. Nervii îi erau puşi la încercare din cauza atitudinii necooperante a autorităţii militare. De fapt, Solokov avea duşmani printre Albi, care nu făceau niciun secret din faptul că intenţionau să atenteze la viaţa lui. Sokolov a surprins o discuţie între nişte conspiratori aflaţi în compartimentul de lângă el, în vagonul de tren, şi cu acel sânge rece care îl caracteriza i-a rugat: „Vorbiţi mai încet, domnilor, vă rog. Ştiţi, întâmplarea face să fiu chiar alături!” Neabătut, în 7 octombrie 1919, a mai scris un raport, care, fără să fie complet încă, adăuga noi informaţii importante. I l-a trimis lui Miroliubov, plângându-se în acelaşi timp de autorităţile militare şi regretând că nu reuşise să pună mâna pe Iurovski şi pe Goloşciokin. În rest, acest ultim raport menţiona cheltuielile pentru plata numeroşilor agenţi pe care a trebuit să îi angajeze.19

Exigenţele perioadei de război şi rivalitatea cu autorităţile militare nu erau singurele surse de tensiune dintre Sokolov şi comandamentul armatei. Un alt motiv decurgea din opinia ofiţerilor superiori ai Armatei Albe, care considerau că Sokolov nu avea viziunea necesară unui antibolşevic convins. Diterihs îi ura pe evrei şi nu-i suporta pe liberali sau nici chiar pe conservatorii moderaţi. Fiind pătruns de ideile monarhismului creştin ortodox îmbrăţişat de camarazii săi comandanţi, considerase că Namiotkin şi Sergheev erau deschişi compromisurilor politice, care au caracterizat perioada când Guvernul Provizoriu s-a aflat la putere. Însă Diterihs avea încredere cât

de cât în Sokolov, lăsându-l să îşi desfăşoare ancheta, până când unul dintre ofiţerii însărcinaţi cu siguranţa echipei lui Sokolov, căpitanul Pavel Bulîghin, l-a informat pe Diterihs despre pericolul fizic la care era expus Sokolov din partea duşmanilor lui. (Era vorba despre acelaşi Bulîghin care venise în Siberia din ordinul împărătesei văduve.) Bulîghin a subliniat faptul că, dacă cineva arunca o grenadă de mână lângă Sokolov, exista riscul să se distrugă simultan un vraf întreg de documente ale anchetei. Diterihs era îngrozit, dar în 19 decembrie 1919, în loc să fi întărit măsurile de protecţie în jurul lui Sokolov, fără drept de apel i-a confiscat toate cutiile. Sokolov a simţit că nu mai suporta această persecuţie şi a doua zi i-a scris procurorului Miroliubov, cerându-i să fie eliberat din funcţie.20

În timp ce preţioasele lui cutii cu documente erau mutate înapoi spre vest pe calea ferată spre Verhne-Udinsk, Sokolov era furios şi plin de amărăciune. Avea convingerea că Diterihs acţionase în mod deliberat în acest mod, pentru a-l împiedica să se mai ocupe de anchetă. În realitate, aşa cum Bulîghin a descoperit dintr-o discuţie personală, Diterihs a crezut sincer că făcuse singurul lucru care putea garanta salvarea probelor primare. Totuşi, situaţia militară continua să se înrăutăţească pentru Albi în Siberia, ceea ce l-a determinat să transporte cutiile peste graniţa chineză la Harbin, unde consulatul Marii Britanii a acceptat să aibă grijă de ele. În acelaşi timp, le-a cerut britanicilor să înlesnească voiajul lui Sokolov în siguranţă până la Harbin, unde să-i înapoieze cutiile şi să îl ajute să plece cu ele în Europa. Sokolov, profesionist prin excelenţă, a lăsat deoparte orice resentimente şi a plecat din Siberia, preluându-şi în cele din urmă cutiile, pe care le văzuse ultima oară în Cita. Din întâmplare, Pierre Gilliard era deja în Harbin, unde a văzut starea de confuzie generală de la ambasada britanică, cu acel du-te-vino permanent de persoane oficiale. Gilliard a considerat necesar că cineva trebuia să aibă grijă efectiv de cutii şi a conchis că generalul francez Maurice Janin era singurul individ care, în acel moment, avea suficientă autoritate, încât să aranjeze transportul la Vladivostok, pentru o expediere mai departe în Europa.21

În mod firesc, Sokolov nu voia să se despartă din nou de cutiile lui cu documente, însă în final a recunoscut că aceasta era singura modalitate realistă de a le scoate cu bine din Asia. După toate

peripeţiile prin care trecuse, Sokolov avea în minte un singur lucru: să finalizeze ancheta, după ce ajungea în Europa Occidentală. Hotărârea lui rămânea fermă, în ciuda tuturor vicisitudinilor. Chiar dacă bolșevicii erau pe punctul de a câştiga războiul civil, nu exista niciun motiv de a fi lăsaţi să îşi propage minciunile despre execuţiile din Ural. Stabilirea adevărului istoric a devenit ţelul vieţii lui Sokolov.

48

Dispută fără oseminte

În martie 1919, când bolşevicii s-au întrunit în Moscova pentru congresul partidului lor, opinia publică nu era încă edificată despre ce se întâmplase cu Romanovii. Obiceiul era ca delegaţii să transmită întrebări prezidiului pe bileţele de hârtie. Unul dintre delegaţi l-a întrebat pe Lenin de ce Nicolae nu era adus la Moscova pentru un mare proces public.1 Fireşte, doar un bolşevic neinformat putea să pună o asemenea întrebare. *Pravda* și alte ziare anunţaseră execuţia în urmă cu opt luni, așa că nu e de mirare că procesul-verbal nu consemnează că Lenin s-ar fi obosit să dea un răspuns. Însă, oricât de stupidă era întrebarea, este cert că sovieticii contribuiseră la răspândirea confuziei, iar minciuna oficială, potrivit căreia doar Nicolae fusese executat, circula încă. Zvonurile au continuat să se răspândească şi impostorii răsăreau încă în satele şi oraşele din provincie. Povestea conform căreia soţia şi copiii lui Nicolae fuseseră transferaţi într-un loc sigur nespecificat, la mare distanţă de Ekaterinburg, a dat naştere altei întrebări evidente: şi, atunci, unde sunt ei acum? Această combinaţie de reticenţă şi minciuni din partea autorităților sovietice a deschis calea pentru alte fabulaţii, iar reacţionarii Albi au scos în faţă o serie de potenţiali moştenitori dinastici care să urce pe tronul Romanovilor.2

Această situaţie nu a impus o schimbare a variantei adoptate de Moscova; de fapt, ca şi mai devreme, o doză de confuzie era cumva pe placul conducătorilor comunişti. Dar suficienţa lor s-a văzut zdruncinată în 1920, când refugiaţii Albi din Istanbul au făcut prima tentativă serioasă de a da publicităţii informaţii documentate despre omorurile din Casa

Ipatiev. Comuniştii puteau controla ce se tipărea în Rusia sovietică, dar nu şi ce publicau editurile din străinătate. Această cărticică, difuzată în comunităţile de emigraţi din Europa şi aiurea, conţinea informaţii documentate ce contraziceau fundamental

versiunea Moscovei. Lucrarea prezenta ceea ce descoperiseră Aleksei Namiotkin şi Ivan Sergheev în vara lui 1918. În particular, descria ce bijuterii şi obiecte aparţinând Romanovilor fuseseră descoperite în timpul anchetei. Menţiona interogatoriile lui Fiodor Gorşkov, Pietre Gilliard şi Mihail Letemin şi povestea cum ţăranii relataseră întâmplările ciudate de la puţurile de mină. De asemenea, cartea se referea la schimbul de telegrame dintre Moscova şi Ekaterinbug. Concluzia era necondiţionată: prizonierii Romanov din Casa Ipatiev fuseseră toţi împuşcaţi şi nimeni nu scăpase.3

În acelaşi an, Robert Wilton a publicat un atac usturător împotriva ficţiunii oficiale bolşevice. Prin intermediul lui Diterihs şi ai lui Sokolov, pe care îi admira, a avut acces la dosarele anchetei, iar ca jurnalist şi-a dat seama că important era să îşi publice cartea cât mai rapid cu putinţă. Însă rezultatul nu a fost dintre cele mai bune. Şi asta din cauză că Wilton a aranjat dovezile de o manieră extrem de tendenţioasă, ca să poată da vina pentru toate omorurile pe o conspiraţie evreiască. Potrivit lui Wilton, Sverdlov, care era evreu, a fost capul complotiştilor, în timp ce rusul Lenin era doar un „figurant", iar liderii de la faţa locului ar fi fost cu toţii evrei şi ei. Wilton susţinea chiar că motivul pentru care judecătorul Sergheev refuzase să dezvăluie legătura cu evreii în raportul său era fiindcă el însuşi era evreu. Din aceeaşi cauză, Wilton a considerat necesar să denigreze cartea apărută la Istanbul, care fusese publicată mai devreme în acelaşi an. Cu un zel antisemit virulent, susţinea că autorii cărţii au omis să menţioneze originile iudaice ale asasinilor, tocmai fiindcă şi ei erau de origine evreiască?

Totuşi, Wilton accepta măcar că toţi deţinuţii din Casa Ipatiev fuseseră omorâţi, ceea ce generalul Diterihs a venit să întărească, în 27 februarie 1921, când a acordat un interviu unui ziar din Vladivostok. Extremul Orient siberian nu căzuse încă în mâinile bolşevicilor, în principal deoarece Lenin se ferea să nu îi şicaneze pe japonezi, ceea ce a făcut posibil ca forţele Albilor, care fuseseră împinse afară din regiunea Ural, să poată controla în continuare oraşul. Diterihs ştia că informaţiile comunicate de el aveau să fie transmise imediat în străinătate.5

După ce a explicat cum Kolceak îl împuternicise să se ocupe de anchetă, Diterihs a anunţat principalele lui constatări: „Întreaga familie

imperială şi marii duci au fost ucişi. Familia imperială în Ekaterinburg, marii duci în Alapaievsk, la şaizeci de kilometri (sic) de Ekaterinburg. Familia imperială a fost ucisă din ordinul Sovietului Regional din Ural în noaptea de 16 – 17 aprilie (5/c)". 6 În afară de menţionarea greşită a lunii calendaristice, era un anunţ care nu putea fi ignorat cu uşurinţă de către conducerea sovietică, în acea perioadă când încerca să stabilească relaţii diplomatice şi comerciale cu alte ţări, unde soarta Romanovilor rămânea controversată. Tratativele de comerţ cu Regatul Unit se apropiau de punctul culminant, când a fost difuzat anunţul lui Diterihs. Autorităţile centrale sovietice cunoşteau adevărul argumentului lui şi anticipau dificultăţi în menţinerea ficţiunii că doar Nicolae fusese împuşcat; fiindcă Diterihs, preluând controlul cutiilor anchetei antibolşevice, predase douăzeci şi nouă dintre ele vasului britanic *Kent*, care le-a transportat în Europa de Vest, unde erau în siguranţă.7

După ce minciuna lor a fost dată în vileag, autorităţile comuniste şi-au schimbat discursul. Informaţiile actualizate nu au apărut la Moscova, ci în Ural, unde secţia din Ekaterinburg a Editurii de Stat a publicat volumul *Revoluţia muncitorilor*, în continuare, intenţia nu era de a dezvălui detaliile complete despre omorurile din Casa Ipatiev, însă în mod limpede conducerea ştia că trebuia să declare câţi Romanovi muriseră.

Cartea începea cu un capitol intitulat „Ultimele zile ale ultimului ţar", de Pavel Bîkov, care făcuse parte din Comitetul Executiv al Sovietului Regional din Ural în 1918 şi vizitase Casa Ipatiev în numele acestui organism. Despre soarta Romanovilor ştia la fel de mult ca oricare altă persoană care lucra încă în Ekaterinburg. Bîkov relata mutarea lui Nicolae şi a familiei lui de laţarskoe Selo şi, apoi, de la Tobolsk, înainte de a ajunge la ultimul lor loc de detenţie în Casa Ipatiev. Ca motiv al transferării lor în regiunea Ural, invoca riscul tot mai mare pe care îl prezenta o posibilă tentativă de a fi salvaţi din captivitate. Chiar şi în Ekaterinburg, existau indicii ale unei conspiraţii. Potrivit lui Bîkov, membrii Comitetului Executiv Regional din Ural au luat singuri decizia finală de a-i ucide pe Romanovii aflaţi pe teritoriile controlate de ei. Implicit, Lenin şi Sverdlov nu aveau nimic de-a face cu acest lucru.8 Bîkov a renunţat la orice prefăcătorie, conform căreia doar o singură persoană ar fi murit în Casa Ipatiev. După cum scria el,

în 17 iulie 1918 a avut loc „execuţia lui Nikolai Romanov şi a tuturor celor care erau cu el”. Afirma tăios că toţi fuseseră puşi la zid şi împuşcaţi. Pretindea că plutonul de execuţie fusese format doar din patru persoane.9 Motivele din spatele acestui ultim detaliu, fals, sunt neclare, însă măcar se recunoştea faptul că toţi prizonierii din Casa Ipatiev fuseseră lichidaţi.10

Posledniedniposlednogoţaria a fost următorul volum, despre acest subiect, care a apărut în Rusia. Din nou, a fost aleasă o editură din provincie. Apărută la Tver în 1922, cartea plasa acţiunea înapoi în timp la Tobolsk, unde existase „o concentrare de elemente contrarevoluţionare, precum şi o întreagă serie de ştiri instigatoare despre fuga şi prinderea fostului ţar”. De asemenea, textul se referea la semnele unor comploturi ulterioare în Ekaterinburg. Sosirea maiorului Magic, din statul-major sârb, ca emisar al reginei Serbiei, demonstrase că se pregătea ceva. Responsabilitatea pentru decizia de a-i omorî pe Romanovi era atribuită Comitetului Executiv al Sovietului Regional din Ural. „Fanteziştii” proliferau. Cartea dezvăluia detalii în premieră, ca de pildă faptul că Nicolae şi familia lui fuseseră duşi în pivniţa Casei Ipatiev, înainte de a fi împuşcări. Adevărul se îmbina cu noi neadevăruri; bunăoară, cartea susţinea că trupurile celor ucişi fuseseră duse într-o pădure de lângă Uzinele de pe cursul superior al Isetului, aproape de satul Palkina, unde au fost incinerate. Falsificarea datelor geografice urmărea, probabil, ca puţurile de mină să nu devină un loc de pelerinaj pentru monarhişti. Însă se accentua faptul că toţi Romanovii deţinuţi în Ekaterinburg, Perm şi Alapaievsk fuseseră executaţi.11

În acelaşi timp, Albii au fost acuzaţi pentru răspândirea zvonului fals, potrivit căruia Nicolae şi familia lui nu fuseseră executaţi, ci transportaţi din Ekaterinburg altundeva – un „zvon” pe care chiar autorităţile sovietice îl lansaseră în paginile ziarului *Pravda*. Cu toate acestea, publicaţiile Albilor au început să fie folosite ori de câte ori coroborau linia oficială a Moscovei, iar recentele declaraţii ale lui Diterihs la Vladivostok au fost utilizate în sprijinul ideii adevărate că nimeni nu scăpase cu viaţă din pivniţa Casei Ipatiev.12

Diterihs a repetat şi el această idee în *Ubiistroţarskoi semiicilenovDomaRomanovinnaUrale*, o carte pe care a publicat-o de urgenţă în 1922, înainte de a părăsi teritoriul fostului Imperiu Rus,

îndreptându-se spre China. Amiralul Kolceak fusese deja ucis, fiind prins în estul Siberiei de eserii de stânga care, în februarie 1920, l-au predat bolşevicilor. După un scurt proces judecat de tribunalul revoluţionar, a fost împuşcat, iar trupul lui a fost azvârlit în apele îngheţate ale râului Angara. După ce armata lui Kolceak fusese înfrântă, Diterihs nu mai era condiţionat de considerentul politic de a nu spune lucruri care ar fi putut deranja guvernele unor ţări ca Statele Unite ale Americii, Franţa şi Marea Britanie. Una dintre primele lui măsuri a fost să ridice stindardul monarhist, ceea ce Kolceak nu putuse niciodată să facă, dacă voia să păstreze sprijinul Aliaţilor. De fapt, Diterihs l-a proclamat ca nou Ţar al întregii Rusii pe Nikolai Nikolaievici, vărul lui Nicolae al II-lea. Cartea era pentru Diterihs mijlocul de a se preamări singur, punând în umbră contribuţia pe care Namiotkin, Sergheev şi Sokolov o avuseseră în derularea anchetei. Diterihs era omul care declara public ceea ce gândea. Bolşevicii, până la ultimul dintre ei, scria el, erau nişte fanatici păcătoşi, care acţionau sub conducerea evreilor.13

Între timp, Nikolai Sokolov şi-a îmbunătăţit ancheta pe care o întrerupsese în Cita. Urgent pentru el era să găsească un loc de refugiu în Europa Occidentală. În 19 februarie 1920, i-a scris lui Sydney Gibbes („Sidnei Ivanovici”), sperând că acesta l-ar fi putut ajuta să întreprindă călătoria. Nevoit să rămână în Harbin, pe partea chineză a graniţei cu Rusia, Sokolov îşi făcea griji pentru siguranţa materialelor pe care le adusese din Ural. Avea în bagaj cinci cutii mari ale lui şi se temea ca agenţii bolşevici să nu încerce să i le confişte, în timp ce traversa China spre sud.14 După ce a ajuns la Beijing, a pornit spre Shanghai, de unde s-a îmbarcat pe un vas cu destinaţia Europa.15 După ce a debarcat la Dubrovnik, a plecat la Paris, de unde i-a trimis o scrisoare împărătesei văduve Maria Fiodorovna. A fost dezamăgit de reacţia ei. Maria Fiodorovna nu era pregătită psihologic să accepte că fiul ei şi familia lui muriseră; de aceea a respins rugămintea lui de a sta de vorbă cu ea şi nu a manifestat niciun fel de cooperare, în afară de a-i acorda un ajutor financiar. Şi marele duce Nikolai Nikolaievici a refuzat să discute cu el. Cu amărăciune, Sokolov spunea că, dacă ar fi ştiut cum avea să fie tratată munca lui anevoioasă, ar fi lăsat cutiile anchetei la nişte ţărani ruşi din Manciuria, decât „să le fi pus pe tavă pentru diverşi sforari politici”.16

Îl durea sufletul când vedea cum era calomniat public de către anumiţi monarhişti emigraţi, care doreau să creadă că unii dintre Romanovi supravieţuiseră masacrului din Ekaterinburg. Dar obligaţia morală a învins suferinţa, iar Sokolov s-a cufundat în cele paisprezece volume de însemnări făcute pe parcursul anchetei. Nu a dat atenţie insistenţelor venite din partea asistenţilor lui, care îl îndemnau să nu se mai frământe pentru detalii şi să îşi publice cartea fără zăbavă. Ambiţia lui era să redacteze un raport magistral, adecvat pentru un proces judiciar.17

În corespondenţa privată, Sokolov a manifestat câteva opinii, care erau pregnante în ceea ce scrisese şi Diterihs. Fiind un monarhist loial memoriei lui Nicolae al II-lea, Sokolov nu agrea corpul diplomatic rus rămas la post în Europa de Vest, de pe vremea Guvernului Provizoriu. Convingerea lui maniacă era că, în curând, unii dintre diplomaţi, ca ambasadorul Girs la Roma, aveau să acţioneze în străinătate pentru bolşevici. Blama Guvernul Provizoriu, fiindcă îl pusese pe „Suveran" în stare de arest, aşternând astfel calea care a dus la execuţia lui. Nutrea convingerea că toţi cei din clica lui Rasputin avuseseră cumva legături cu reţeaua de spionaj germană. Sublinia că numeroşi indivizi din anturajul lui Rasputin erau evrei şi presupunea că asemenea oameni nu aveau cum să fie patrioţi în acea perioadă de pericol naţional pentru Rusia. Vedea mâna Germaniei în vicisitudinile care s-au abătut asupra Rusiei după Revoluţia din Februarie. Cu îndreptăţire, menţiona cu probe că era posibil ca Boris Soloviov, autointitulatul salvator din Tobolsk în 1918, în realitate să fi uneltit pentru compromiterea şanselor unei evadări reușite. Dar Sokolov mergea chiar mai departe decât ceea ce putea demonstra prin documente, atunci când susţinea că transferarea lui Nicolae, din Tobolsk la Ekaterinburg, fusese consecinţa unor presiuni ale germanilor asupra Sovnarkom-ului.18

Sokolov a lăsat deoparte însă majoritatea acestor speculaţii, atunci când a redactat lucrarea sa *Enquêtejudiciairesurl'assassinatdelaFamilleImpérialeRusse*, care a apărut prima oară într-o ediţie franceză, în 1924.19 Graţie unei analize meticuloase a faptelor, cu citate din documente, depoziţii şi interogatorii, cartea a avut răsunet pe plan internaţional. Publicată în scurt timp în limba rusă, în comunitatea de emigranţi, precum şi în

limba engleză, ancheta lui Sokolov a devenit în Occident lucrarea de referinţă despre acest subiect.20 În aspectele esenţiale, principalele descoperiri despre omoruri au fost confirmate prin constatările făcute ulterior. Sokolov însă era epuizat de eforturile sale şi ignorat de emigraţia rusă; a murit în orăşelul Salbris din Loir-et-Cher, în acelaşi an în care cartea sa apărea pe piaţă.

Majoritatea volumelor care au fost publicate în primii ani după moartea lui Nicolae se concentrau asupra ultimei zile din viaţa lui. Sokolov furniza mai multe informaţii decât Wilton sau Diterihs despre lunile precedente, însă, în general, el urmărea misiunea de anchetare a omorurilor. Au apărut o serie de memorii scrise de foşti membri ai suitei imperiale, care au reuşit să ajungă în Europa. Prima carte de acest fel a fost a lui Pierre Gilliard, care în 1921 publicase o relatare despre experienţele trăite alături de familia imperială.21 Fiica doctorului Botkin, Tatiana Botkina, şi Sophie Buxhoeveden au continuat în acelaşi ton, iar generalul Aleksandr Sâroboiarski a publicat corespondenţa sa cu împărăteasa.22 Imaginea zugrăvită de toţi aceştia era a unei familii ireproşabile: Nicolae apărea ca un blajin patriarh; ţarul şi ţarina formau un cuplu devotat, chiar dacă Alexandra se întâmpla să fie prea autoritară cu ceilalţi, inclusiv cu cei din suita ei; fiicele şi fiul erau nişte copii nevinovaţi şi drăgălaşi. Uneori, memoriile admiteau că prezenţa lui Rasputin în preajma familiei imperiale avusese consecinţe nefaste, însă, în general, autorii considerau de la sine înţeles că Nicolae autocratul avea dreptul să domnească autocratic. Existau puţine analize politice ale contribuţiei pe care Nicolae o avusese în propria-i cădere de la putere în timpul Revoluţiei din Februarie – şi aproape niciun comentariu despre reacţia lui faţă de evenimentele din 1917 – 1918.

Alţi refugiaţi ruşi erau mai puţin generoşi în privinţa ţarului defunct, însă niciunul dintre ei, cu excepţia pasageră a lui Aleksandr Kerenski din Guvernul Provizoriu, nu intraseră în contact direct cu vreunul dintre Romanovi după Revoluţia din Februarie. Încercând să explice cauzele prăbuşirii dinastiei, formulau verdicte incriminatoare asupra lungii domnii a lui Nicolae, în ceea ce privea politica, economia şi strategiile sociale. Cei mai mulţi dintre ei dădeau prea puţină atenţie figurii împăratului ca om.

Atitudini de acest fel apăreau şi în cazul comentatorilor occidentali, cu excepţia monarhiştilor declaraţi. Cei care au salutat Revoluţia din Octombrie îl caricaturizau pe împărat, numindu-l „Nicolae cel Sângeros”, şi nu manifestau niciun fel de milă pentru soarta lui; iar majoritatea scriitorilor, care deplorau haosul creat de bolşevici, nu pregetau să îl blameze tot pe Nicolae, pentru faptul că adusese Rusia în starea în care fusese posibil ca bolşevicii să ajungă la putere. Rezultatul neintenţionat al acestor luări de poziţie a fost de a le da monarhiştilor, ruşi sau străini, prilejul de a domina discuţia despre personalitatea şi ideile lui Nicolae, precum şi despre comportamentul său faţă de servitori, curteni, gărzi şi duşmani politici. Începând cu mijlocul anilor 1920, dezbaterile în afara Rusiei au fost deviate de întrebarea dacă o anumită femeie găsită într-un azil de boli mintale în Berlin şi cunoscută drept Anna Anderson era cu adevărat marea ducesă Anastasia. Procedurile judiciare şi o anchetă finanţată de fratele Alexandrei, prinţul Ernst de Hesse, au negat autenticitatea pretenţiilor ei, ceea ce nu a făcut însă decât să incite ziarele din multeţări să susţină cazul ei. Tot acel talmeş-balmeş de pseudodovezi care a rezultat astfel a avut efectul de a concentra atenţia lumii asupra fatidicelor execuţii din Casa Ipatiev.23

Nicolae a fost transformat într-o variantă caricaturală a lui însuși, care nu semăna deloc cu omul istoric şi fostul conducător. Ironia a făcut ca tocmai sovieticii să publice o carte – memoriile lui Vasili Pankratov –, care reda cel mai bine o imagine credibilă a lui Nicolae în ultimele luni de detenţie, descriind obiceiurile lui modeste, încercările ineficiente de a-l şcoli pe Aleksei şi entuziasmul de a afla cât mai multe lucruri despre Siberia. A mai existat, de asemenea, un volum documentar, *Padenieţarskogo rejima*, care a apărut la mijlocul anilor 1920, conţinând înregistrarea stenografică a lucrărilor Comisiei Extraordinare de Investigaţii a Guvernului Provizoriu şi incluzând mărturii ale multor personalităţi politice, care fie l-au slujit pe Nicole, fie au contribuit la înlăturarea lui de la tron. Altminteri însă autorităţile de la Moscova au preferat să tragă cortina peste asemenea chestiuni şi ori de câte ori era menţionat numele împăratului defunct, acesta nu primea un tratament mai bun decât le-ar fi acordat el însuşi comuniştilor pe care îi detesta.24

Postfaţă

Ultimele şaisprezece luni din viaţa lui Nicolae al II-lea fac obiectul unei fascinaţii de durată. În afara Rusiei, în mod caracteristic, Nicolae al II-lea a fost descris ca un tată şi soţ iubitor sau ca un fost conducător ucis cu violenţă. Multe cărţi au insistat asupra trăsăturilor lui nobile în timpul captivităţii, în condiţii din ce în ce mai aspre, la Ţarskoe Selo, Tobolsk şi Ekaterinburg. Această imagine stereotipă a culminat în volumul *NicholasandAlexandra*, de Robert şi Suzanne Massie, care a devenit un bestseller internaţional în 1967. Autorii scoteau în evidenţă sinistra scenă a execuţiei colective din Casa Ipatiev.1 Descrierile au impresionat milioane de cititori, care erau receptivi la ideea potrivit căreia comunismul în Rusia fusese o baie de sânge în primul an de după Revoluţia din Octombrie – iar cuplul imperial era exonerat de orice gânduri sau acţiuni care ar fi putut conduce la înlăturarea ţarului de la putere în 1917. O descriere mai puţin sentimentală a evenimentelor care au dus la Revoluţia din Februarie era prezentată în pelicula companiei britanice Hammer Film Productions, *RasputintheMadMonk*, avându-l pe Christopher Lee în rolul principal. Filmul punea accentul pe forţele oculte care operau în spatele tronului lui Nicolae. (în mod ciudat, scenariul îl omitea pe ţar din lista personajelor.) Ideea generală era că, în momentul când Romanovii au pierdut puterea, Rusia a făcut un salt dezastruos pe o cale ce exacerba toate tendinţele străine şi groteşti, pe care până atunci le eliminase constant.2

Scriitorii sovietici au ignorat orice asemenea orientări. Începând de la Lenin şi Stalin, linia oficială a fost întotdeauna că monarhii influenţau prea puţin treburile publice, fiind mai degrabă marionetele unor forţe economice puternice. Nicolae a fost plasat şi el în acest model de analiză, întrebarea pentru dezbaterea oficială era dacă ultimul ţar s-a dedicat apărării intereselor elitei latifundiare străvechi sau dacă şi-a aliniat administraţia cu cerinţele unor noi forţe financiare şi industriale. De asemenea, întrebarea era dacă Imperiul Rus sub Nicolae al II-lea a fost cu adevărat o mare putere independentă sau doar jucăria statelor imperialiste străine, îndeosebi a Regatului Unit şi a Franţei. Nicio istorie completă a domniei lui Nicolae al II-lea nu a fost aprobată pentru publicare în URSS, înainte sau după cel de-al Doilea

Război Mondial. Sinistra poveste a ultimelor zile ale familiei imperiale la Ekaterinburg a fost ţinută sub obroc.

În spatele vălului de mister, Moscova a făcut efortul de a aduna documente şi mărturii despre soarta Romanovilor în perioada 1917 – 1918. Nikita Hruşciov, succesorul lui Stalin în funcţia de secretar general al partidului, a cerut să se elucideze lucrurile rămase ascunse din trecutul sovietic. Principalul lui obiectiv era să găsească informaţii incriminatoare despre Stalin. Celălalt deziderat imperativ al lui Hruşciov era să descopere lucruri menite să glorifice cariera lui Lenin, care a devenit singura figură unificatoare pentru marxism-leninismul din URSS. S-au întreprins eforturi asidue pentru a scoate la iveală orice element edificator pentru „viaţa şi opera lui Lenin” Cât priveşte uciderea lui Nicolae, membrii plutonului de execuţie de la Casa Ipatiev, care mai trăiau încă, au fost interogaţi, iar interogatoriile respective au fost înregistrate pe bandă. Unul dintre scopurile oficialităţilor era de a demonstra că Lenin nu a avut nimic de-a face cu ordinul de a-i executa pe membrii familiei Romanov. Cei interogaţi s-au conformat disciplinaţi cerinţelor care li se impuneau. Însă o urmă de jenă persista în declaraţiile lor despre măcelul din Casa Ipatiev, aşa că în final înregistrările sonore aferente au fost arhivate. Mai mult chiar, nu a existat nicio încercare serioasă de a realiza o cronică dedicată în întregime lungii perioade de domnie a lui Nicolae al II-lea ca împărat sau sorţii lui ca prizonier al Guvernului Provizoriu şi al Sovnarkom-ului. Pentru a preîntâmpina orice reapariţie a sentimentelor monarhiste sub succesorul lui Hruşciov, Leonid Brejnev, s-a decis chiar demolarea muzeului care fusese cândva Casa Ipatiev din Ekaterinburg.

Istoricii occidentali nu au reacţionat decât parţial la teoriile sovieticilor, accentuând tema evadării, iar credulitatea privind posibilitatea ca unii Romanovi să fi reuşit să fugă din Ekaterinburg nu se limita doar la cazul „Anastasia”. În 1976, doi jurnalişti de investigaţie de la BBC, Anthony Summers şi Tom Mangold, au publicat o carte, *FileontheTsar*, care avea pretenţia să infirme întreaga poveste despre uciderea lui Nicolae şi a familiei lui. Summers şi Mangold susţineau că unul sau mai mulţi membri ai familiei ar fi evadat, ascunzându-se într-un loc sigur în Perm.3 Dovezile erau inconsistente, iar încercările lor de a le comenta păreau jalnice. Am studiat şi eu acelaşi „dosar”(care constă în principal în ceea ce s-a păstrat din

corespondenţa primită şi trimisă de Nikander I. Miroliubov, procurorul Palatului de Justiţie din Kazan) la Hoover Institution de la Universitatea Stanford şi pot afirma că Summers şi Mangold au omis să cerceteze exact acele declaraţii din respectivele scrisori care contraziceau afirmaţia lor despre seriozitatea unor martori ca Natalia Mutnân. Cu toate acestea, cartea continuă să fie retipărită. Mai mult, ipoteza fundamentală a lucrării, privind transferul colectiv al Romanovilor în Perm sau în împrejurimile oraşului, a continuat să incite imaginaţia câtorva scriitori. Deşi britanicii par să fi monopolizat piaţa poveştilor abracadabrante despre Romanovi, autorii americani nu se lasă nici ei mai prejos. Poate că voluptatea scrierilor despre viaţa privată a membrilor Casei de Windsor a format gustul publicului pentru detalii despre toate dinastiile domnitoare, din trecut şi prezent.

Interesul privind persoana lui Nicolae al Ildea a scăzut în rândul istoricilor de profesie, care au fost mai atraşi de împăraţii ruşi din epocile mai vechi, cum ar fi Petru cel Mare şi Ecaterina cea Mare. O excepţie în acest sens a fost biografia echilibrată scrisă de Dominic Lieven în 1993, care îl plasa pe ultimul ţar în contextul politic al timpului său; de asemenea, Richard Wortman a relevat recent simbolurile şi ceremoniile elaborate de Nicolae pentru a răspândi ideile sale despre ce fel de Rusie dorea să creeze.4 Geoffrey Hosking a examinat relaţia încordată dintre ţar şi remarcabilul său premier conservator Piotr Stolîpin.5 Heinz-Dietrich Lowe a explorat conexiunile dintre Nicolae, pe de o parte, şi doctrinele şi organizaţiile antisemite, pe de altă parte, înainte de 1917.6 Simon Sebag Montefiore a analizat eşecurile lui Nicolae al II-lea ca ocârmuitor al Rusiei, arătând totodată că mariajul lui Nicolae cu Alexandra a fost o îmbinare de susţinere şi pasiune reciprocă.7 Helen Rappaport a investigat particularităţile situaţiei din Ekaterinburg.8 Relatările de acest fel au rupt benefic cu tradiţia abordărilor siropoase, care au fost cândva la ordinea zilei. Totodată, au scos în evidenţă motivul pentru care Nicolae al II-lea se cuvine să rămână în atenţia istoricilor.

Nicolae al II-lea a câştigat în mare parte respectul opiniei publice după 1991, când URSS s-a dezmembrat şi comunismul a fost înlăturat de pe scena istoriei. Când preşedintele Elţîn a descris deceniile care au trecut de la Revoluţia din Octombrie drept „un coşmar totalitar”, dinastia Romanov a început să fie văzută într-o

lumină mai favorabilă decât fusese permis sub dictatura comunistă. Chiar şi aşa însă, în multe discursuri Nicolae a rămas o figură reacţionară sumbră, iar Genrih Ioffe a susţinut cu fermitate teoria că doar cei din Ekaterinburg, şi nu conducerea de la Moscova, au adoptat hotărârea finală de a-i ucide pe Romanovi.9 Dar un curent de opinie mai puternic îl descria pe Nicolae cu mai multă simpatie, considerând că fusese în mod fatal victima lui Lenin. De fapt, imaginea romantică aţ arului şi a familiei lui a devenit o temă preferată a istoriilor populare. Un rol important în promovarea unor asemenea portretizări l-a avut dramaturgul Edvard Radziński.10

O sumedenie de cercetători de specialitate – V.V. Alekseev, A.N. Avdonin, Vladimir Hrustaliov (împreună cu istoricul american Mark Steinberg), L.A. Likova, I.F. Plotnikov şi Iuri Juk – au scos la iveală între timp izvoare istorice inedite despre captivitatea Romanovilor şi moartea lor. Au avut înţelepciunea de a evita controversele occidentale despre Anastasia sau ceilalţi aşa-zişi evadaţi din Ekaterinburg.11 S-au concentrat asupra informaţiilor din Rusia, fără să aibă posibilitatea să acorde aceeaşi atenţie şi materialelor complementare aflate în Occident, şi au avut tendinţa să se limiteze la întrebări despre culpabilitatea lui Lenin şi împrejurările detenţiei şi ale execuţiei în regiunea Ural. Unii dintre ei nutresc, de altfel, şi simpatii monarhiste.

Reabilitarea Romanovilor a continuat prin decizia lui Elţîn de a reînhuma rămăşiţele lor pământeşti în Catedrala Sfinţii Petru şi Pavel din Sankt-Petersburg, în 17 iulie 1998, exact când se împlineau optzeci de ani de la asasinarea lor. Lângă Ekaterinburg, în puţurile de mină dezafectate şi în jurul lor au fost efectuate săpături şi expertize medico-Iegale, iar osemintele excavate au fost supuse unor teste ADN, stabilindu-se astfel că aparţineau familiei Romanov. Elţîn fusese secretarul de partid din Ekaterinburg care, în 1973, îndeplinise ordinul lui Brejnev de a demola fosta Casă Ipatiev, o acţiune pe care ajunsese să o regrete. Totuşi, Biserica Ortodoxă Rusă nu a aprobat întru totul rezultatul investigaţiilor, deoarece printre fragmentele de oase şi veşminte găsite nu se aflau rămăşiţele tuturor prizonierilor Romanov. În mod previzibil, acest lucru a dat un nou elan celor care urmăresc să convingă lumea că unul sau mai mulţi membri ai familiei ar fi scăpat cu viaţă. Preşedintele Putin, care i-a urmat lui Elţîn în anul 2000, a încurajat în continuare respectul public pentru Romanovii ucişi. În

ciuda unor rezerve privind recenta investigaţie ştiinţifică, patriarhul Aleksei al II-lea a fost leal memoriei Romanovilor şi i-a canonizat ca „mucenici pătimitori”, care au căutat să trăiască după principiile Evangheliilor.

Nicolae şi familia lui au avut un sfârşit cumplit în Casa Ipatiev. Demnitatea de care a dat dovadă fostul împărat în timpul captivităţii a fost impresionantă. Era cu adevărat un soţ şi un tată devotat, care, printre alte motive, a renunţat la tron în Revoluţia din Februarie şi deoarece nu putea concepe să fie despărţit de fiul său Aleksei, bolnav de hemofilie. Ceea ce i-a zdruncinat încrederea ca monarh a fost retragerea sprijinului din partea înaltului Comandament al armatei. Competenţa lui de a cârmui Rusia nu fusese niciodată mai mult decât mediocră, iar intransigenţa lui autocratică a compromis orice şanse de trecere treptată la o constituţie mai echilibrată pentru ţară. Imaginea larg răspândită despre el ca un monarh ireproşabil este neconvingătoare. În exercitarea puterii şi nu numai, era un naţionalist extremist, un nostalgic iluzionat şi un antisemit virulent. În timpul detenţiei la Ţarskoe Selo, Tobolsk şi Ekaterinburg, s-a străduit să înţeleagă mai bine prin ce trecuse, citind lucrări de istorie despre dificultăţile de care avuseseră parte strămoşii lui dinastici. De asemenea, a ales să studieze cărţi din care se putea informa despre clasele sociale din imperiul său, pe care neglijase să le cunoască temeinic. Cuplul imperial continua să aibă o viziune falsă şi idealizată despre ruşi ca popor. Nicolae şi Alexandra nu au reflectat în acea perioadă la cauzele înlăturării lor de la putere, iar atunci când încerca să înţeleagă ce se întâmplase, Nicolae dădea vina pe forţe alogene care îi amăgiseră şi îi manipulaseră pe foştii lui supuşi.

Ancheta antibolşevică din 1918 – 1919 a avut drept obiectiv perioada de detenţie şi execuţia. Merită laude pentru stabilirea corectă a celor mai multe fapte, în condiţiile dificile în care au lucrat investigatorii, înregistrările interogatoriilor iniţiale stau la baza acestei cărţi. Desigur, acum putem examina documente şi memorii pe care Nikolai Sokolov nu le-a avut la dispoziţie. Este posibil, în sfârşit, aşa cum am putut vedea, să elucidăm câteva controverse mai vechi: despre ruta aleasă de Iakovlev pentru transferarea de la Tobolsk a familiei Romanov; despre măsurile politice luate de conducerea din Ural la

începutul lui 1918; despre rolul lui Lenin în stabilirea strategiei din vara aceluiaşi an; şi despre relaţiile dintre Moscova şi Ekaterinburg.

Scopul meu mai larg a fost să îl studiez pe ţar după abdicare şi până la moartea sa, din unghiuri personale şi politice combinate, şi să determin în ce măsură atitudinea lui s-a schimbat privind Rusia, politica, guvernarea, războiul şi relaţiile internaţionale, dar şi propria-i persoană, după abdicarea sa de la tron. Jurnalele sale personale, conversaţiile consemnate şi deprinderile de lectură sunt revelatoare pentru gândirea sa, atunci când nu s-a mai aflat la cârma treburilor publice. Scopurile lui supreme înainte de 1917 au dat naştere unor dezbateri pe parcursul multor decenii, persistând încă întrebarea dacă Nicolae al II-lea era într-adevăr atât de rigid în opiniile lui pe cât susţineau duşmanii săi. Dovezile existente sugerează că acei duşmani nu vorbeau în necunoştinţă de cauză. În captivitate, a avut răgazul să îşi recunoască eventual greşelile şi să îşi rectifice principiile fundamentale. În realitate, nu a făcut nimic de acest fel. Deşi, târziu, a admis că dacă fiul său, Aleksei, ar fi putut să-i urmeze la tron, s-ar fi putut încerca eventual instituirea unei monarhii constituţionale, Nicolae al II-lea nu şi-a exprimat niciodată regretul că el însuşi se împotrivise unui asemenea deznodământ atunci când era la putere.

Cu toate acestea, Nicolae era o persoană mult mai complicată decât ar fi putut bănui cineva, deoarece prefera să păstreze doar pentru sine cele mai multe gânduri şi idei, fără să le împărtăşească miniştrilor, revoluţionarilor sau chiar curtenilor săi apropiaţi. Cel mai bun prilej de a comunica totuşi cu alţii l-a avut atunci când i-a cunoscut pe împuternicitul Pankratov şi pe comisarul Iakovlev. Pentru Alexandra, aceeaşi oportunitate a apărut prin conversaţiile ei cu profesoara copiilor, Bitner. Nicolae era mai dispus decât Alexandra să fie atent la concepţiile oamenilor cu care nu era de acord. Totuşi, nu obişnuia să-şi modifice în vreun fel convingerile lăuntrice, ceea ce din punct de vedere psihologic nici nu este de mirare. În 1913, Nicolae al II-lea sărbătorise tricentenarul dinastiei Romanov. Patru ani după aceea, a pierdut puterea, când muncitorii şi soldaţii s-au unit în manifestaţii politice împotriva lui Nicolae cel Sângeros. Fireşte, nu voia să accepte că el însuşi provocase o mare parte din acele tulburări sociale şi nici nu făcea vreun efort pentru a înţelege în vreun fel Revoluţia din Februarie sau Revoluţia din Octombrie 1917.

După abdicare, a trăit în izolare, într-o Rusie care trecea neîncetat prin transformări. Guvernul Provizoriu a modificat trăsăturile fundamentale ale politicii oficiale, înainte de a fi răsturnat de către bolşevici, care au aplicat o serie de măsuri revoluţionare şi mai radicale.»

Membrii conducerii comuniste de la Moscova şi Ekaterinburg îl urau şi îl dispreţuiau prea mult pe Nicolae, pentru a fi încercat să-l înţeleagă pe el ca om sau să-i înţeleagă punctul de vedere. Aşa cum este deja clar, Lenin şi Comitetul bolşevic erau consultaţi în mod regulat de tovarăşii lor din regiunea Ural despre ceea ce se întâmpla la Ekaterinburg în săptămânile dinaintea omorurilor care au avut loc în Casa Ipatiev. Lenin şi Sverdlov au şters cu abilitate urmele oricărei răspunderi personale pentru ordinul de execuţie, şi nici ei, nici tovarăşii lor de partid nu s-au sinchisit să arate vreo compasiune pentru soarta fostului împărat şi a familiei lui. Pentru bolşevici, era limpede ca lumina zilei că viitorul aparţinea definitiv şi pentru totdeauna cauzei revoluţionare. Până în 1991, sloganul oficial a fost: „Lenin a trăit. Lenin trăieşte. Lenin va trăi!” Exhumat din străfundurile umede şi reci ale unei mine dezafectate din Ural, Nicolae a dăinuit tenace dincolo de moarte. La fel ca în cazul lui Lenin, miturile despre ultimul ţar se contrapun drastic datelor istorice verificabile. Aşa a fost de la săvârşirea faptelor sângeroase din Ural în 1918 şi tot aşa va fi, probabil, în continuare.

Bibliografie

Arhive

Arhiv Prezidenta Rossiiskoi Federaţii (Arhiva Preşedintelui Federaţiei Ruse), Moscova

Gosudarstvennîi Arhiv Rossiiskoi Federaţii (Arhiva de Stat a Federaţiei Ruse), Moscova

Hoover Institution Archives, Stanford University, CA

Mikhail V. Alekseev Papers

Nikolai de Bazili Papers

Vera Cattell Papers

Agnes M. Diterikhs Papers

Barbara Dolgorouky Papers

Dmitri I. Fedichkin Papers

Georgii Mikhailovich, Grand Duke of Russia Papers

Kseniia Aleksandrovna, Grand Duchess of Russia Papers
Alexis V. Lapteff Papers
Robert Bruce Lockhart Papers
Nikander I. Miroliubov Papers
Nicholas II Papers
Boris I. Nicolaevsky Collection
Ivan I. Serebrennikov Papers
Serebryakova Papers
Nadia Shapiro Papers
Rudolf von Stackelberg Papers
Nikolai Alekseevich Sokolov Papers
Lev Sukacev Papers
Georgi Alexandrovich von Tai Papers
Alexandre Târşaidze Papers
Aleksei B. Tatischev Papers
Trotsky Collection
Dmitri Antonovich Volkogonov Papers
Ekaterina Zborovskaia Papers
K. Zershehikov Papers
National Archives, Kew
Oxford University, Oxford
Sydney Gibbes Collection (Special Collections, Bodleian Library)
Rossiskii Gosudarstvennîi Arhiv Soţia Tno-Politiceskoi Istorii (Arhiva de Istorie Politica şi Socială a Federaţiei Ruse), Moscova
Ziare şi publicaţii
Argumentiifaktî(Moscova)
EveningNews(Londra)
Izvestia(Moscova)
Komsomolskaiapravda(Moscova)
Literaturnaiagazeta(Moscova)
LiteraturnaiaRossia(Moscova)
Ogoniok(Moscova)
Petersburgskaiagazeta(Sankt-Petersburg)
Petersburgskaiapravda(Sankt-Petersburg)
Pravda(Moscova)
Svet(Sankt-Petersburg)
TheTimes(Londra)

Tobol skieeparha Tnievedemosti(Tobolsk)
Tobol schirabocii(Tobolsk)
Ural schirabocii(Ekaterinburg)
Cărţi şi articole
14mesiaţev vovlastiboâşevikov. *Permskieujasî*, Russkoe biuro peceaţi, Ekaterinburg, 1919
Abraham R., *AlexanderKerensky*: *TheFirstLoveoftheRevolution*, Columbia University Press, New York, 1987
Acton E., Cherniaev V. Yu. şi Rosenberg W.G. (ed.), *CriticalCompaniontotheRussianRevolution*, E. Arnold, Londra, 1997
Alekseev V.V., *Gibe Tţarskoi semi*: *mifiirea Tnost*: *noviedocumentiotragediinaUrale*, Bank kulturnoi informaţii, Ekaterinburg, 1993
Avdeev A.D., „Nikolai Romanov v Tobol skei Yekaterinburge”, *Krasnayanov*, nr. 5, 1928
Avdonin A.N., *Vjernovahrevoliuţii*: *dokumentavnîiocerkokomissareV.V. Yakovleve*, Bankkulturnoi informaţii, Ekaterinburg, 1995
Azar H. (ed.), *TheDiaryofOlgaRomanov*, Westholme, Yardley, PN, 2014
Badcock S.,» Autocracy în Crisis: Nicholas the Last”, în I. Thatcher (ed.), *LateImperialRussia*: *ProblemsandProspects*, Manchester University Press, Manchester, 2005
BaedekersRussia, ed. K. Baedeker, T. Fisher Unwin, Londra, 1914
De Basily N., *Memoirs*: *DiplomatofImperialRussia*, *1903 – 1917*, Hoover Institution Press, Stanford, CA, 1973
Beer D., „Vae Victis: Siberian exile as a revolutionary batdeground, 1900 – 1914”, St. Antony’s College (Oxford), seminar de istorie, 2 martie 2015
Beer D., *TheHouseoftheDead*: *SiberianExileundertheTsars*, Allen Lane, Londra, 2016
BenckendorffP, *LastDaysatTsarskoeSelo*, W. Heinemann, Londra, 1927
Bemshtam M. (ed.), *Urali Prikame, noiabr1918 – ianvaf 1919dokumentiimateriali*, YMCA-Press, Paris, 1982
Besedovski G.Z., *Naputiahktermidoru*, Sovremennik, Moscova, 1997

Bohanov A.N., *Sumerkimonarhii*, Nauka, Moscova, 1993

Von Bothmer K., *MitGrafMirbachînMoskau*: *Tagebuch-AufzeichnungenundAktenstüsckevom19*. *Aprilbis24*. *August1918*, Osiandersche Buchhandlung, Tübingen, 1922

Bryant L., *SixRedMonthsînRussia*: *AnObserversAccountofRussiabeforeandduringtheProletarianDictatorship*, George H. Doran, New York, 1918

Bojerianov N.M. (ed.), *Tristaletţarstvovania domaRomanovih*, Sankt-Petersburg, 1913

Bubnov A.D., *VIarskoi stavke*, Chekhov Publishing House, New York, 1955

Buchanan G., *MyMissiontoRussiaandOtherDiplomaticMemories*, vol. 2, Cassell

& Co., Londra, 1923

Bulygin P, *TheMurderoftheRomanovs*: *theAuthenticAccount*, Hutchinson, Londra, 1935

Buranov Yu. A. şi Hrustaliov V.M., *Gibe*! *imperatorskogodoma*, Progress, Moscova, 1992

Buxhoeveden S., *TheLifeandTragedyofAlexandraFeodorovna*, *EmpressofRussia*: *ABiography*, Longman, Green & Co., Londra, 1929

Bîkov P, „Poslednie dni poslednego ţaria” şi „Iekaterinburgski Sovet”, în N.I. Nikolaev (ed.), *Rabocealarevoliuţiia naUrale*: *epizodiifaktî*, Gosizdat, Ural skoe Oblastnoe Upravlenie, Ekaterinburg, 1921

Bîkov P.M., *PoslednieдniRomanovih*, Izdatel stro „Ural schi rabocii”, Sverdlovsk, 1990

Cicerin G.V., *VnesniaiapolitikaSovetskoiRossiizadragoda*, Gosizdat, Moscova, 1920

Cohn N., *WarrantforGenocide*: *TheMythoftheJewishWorld-ConspiracyandtheProtocolsoftheEldersofZion*, Eyre and Spottiswood, Londra, 1967

Cook A., *ToKillRasputin*: *TheLifeandDeathofGrigoriRasputin*, Tempus, Stroud, 2005

Cook A., *TheMurderoftheRomanovs*, Amberley, Stroud, 2011

Crawford D., *TheLastTsar*, *EmperorMichael* II, Murray McLellan, Ekaterinburg, 2012

Crawford R. şi D. Crawford, *MichaelandNatasha*: *TheLifeandLoveoftheLastTsarofRussia*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1997

Day R. şi Gorinov M.M., *ThePreobrazhenskyPaper*: *ArchivalDocumentsandMaterials*, vol. I: 1886 – 1920, Haymarket, Chicago, 2015

Dehn L., *TheRealTsaritsa*, Butterworth, Londra, 1922

„Dioneo"(V.I. Shklovsky), *RussiaundertheBolsheviks*, Russian Liberation Committee, Londra, 1919

Diterihs M.K., *UbiistrofarskoisemihlenovdomaRomanovinnaUrale*, partea 1, Voennaia Akademiia, Vladivostok, 1922

DnevnikiimperatoraNikolaya II, *1894 – 1918*, vol. 2, partea a 2-a, ed. S.V. Mironenko şi Z.I. Peregudova, Rosspen, Moscova, 2013

Dublionnân V.V., *BelaiaarmiianaUrale*: *istoriceskiespravkiceasteiisoedinenii*, Izd. Ural skogo Universiteta, Ekaterinburg, 2008

Fie V., *TheRevolutionaryWarforIndependenceandtheRussianQuestion*, Abhinav Publications, New Delhi, 1977

Fie V.M., *TheBolsheviksandtheczechoslovakLegion*: *TheOriginoftheirArmedConflict*, *March – May 1918*, Abhinav Publications, New Delhi, 1978

Fuhrman J.T. (ed.), *TheCompleteWartimeCorrespondenceofTsarNicholas* II *andtheEmpressAlexandra*, *April1914 – March 1917*, Greenwood Press, Westport, CT, 1999

Fuller W.C., Jr., *TheFoeWithin*: *FantasiesofTreasonandtheEndofImperialRussia*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 2006

Galuçkin N.V., *SobstvennîiEgoImperatorskogoVelicestraKonvoi*, Reittar, Moscova, 2004

Giardina R., *Complottoreale*: *TascesadeiCoburgoaliaconquistad'Europa*, Bompiani, Milano, 2001

Gilliard P., *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamille*, Payot & Co., Paris, 1921

Golubân M., *Uralskiepartizanî*: *poliodotriadovBUuhera-Kairinav1918godu*, Uralkniga, Ekaterinburg, 1924

Grenard E, *Larévolutionrusse*, Armand Colin, Paris, 1933

Hanbury-Williams J., *TheEmperorNicholas* II *asIKnewHim*, A.L. Humphreys, Londra, 1922

Harris J.R., *TheGreatUrals*: *RegionalismandtheEvolutionoftheSovietSistem*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1999

Hasegawa T., *TheFebruaryRevolution*: *Petrograd, 1917*, University of Washington Press, Seattle, 1981

Hill G.A., *GoSpytheLand*, Cassell, Londra, 1932

Hosking G., *TheRussianConstituţionalExperiment*: Government *andDuma*, *1907 – 1914*, Cambridge University Press, Cambridge, 1973

Hugo V., *Quatrevingt-treize*, William R. Jenkins, New York, 1896

Ioffe G.Z., *Revoliufiiaisud baRomanovin*, Respublika, Moscova, 1992

Ioffe G., *RevoliutiiaisemiaRomanovih*, Algoritm, Moscova, 2012

Iro-nikov M.P., *Sozdaniesovetskogotentral nogoapparata: SovetNarodnihkomissarov inarodniekomissariaţi*, *oktiabr1917 – ianvar 1918g*, Nauka, Moscova/Leningrad, 1966

Jefferson R.L., *Roughingit inSiberia*, *WithSomeAccountofthe* Trans *SiberianRailway*, *andtheGold-MiningIndustryofAsiaticRussia*, Sampson, Low, Marston and Co., Londra, 1897

Juk Iu'., *lekaterinburg*: *prizrakIpat evskogodoma*, Dostoinstvo, Moscova, 2010

Juk Iu'., *Voprosite Tnieznakiv„farskom dele"*, Bkhv-Petersburg, Sankt-Petersburg, 2013

Kallistov S., *Tobol schiTentral*, V sesoiuznoe obscestvo politkatorjan I ss-poselentsev, Moscova, 1925

Kanişceva N.I. et al. (ed.), *DnevnikP.N. Miliukova*, *1918 – 1921*, Rosspen, Moscova, 2015

Princess Kantakuzen, *RevolutionaryDays*: *Recollectionsof RomanoffiandBolsheviki*, *1914 – 1917*, Chapman and Hall, Londra, 1920

Kasso L.A., *RossiianaDunaeiobrazovanieBessarabskoioblasti*, A. Snegiriova, Moscova, 1913

Kennan G., *SiberiaandtheExileSistem*, vol. 2, The Century Co., New York, 1891

Heifet M., *Tareubiistro v1918godu*: *versiiaprestupleniiaifal tifitirovannogosletistriia*, Festival, Moscova, 1992

Hrustaliov V.M., „Taina «missii» hrezviceainogo komissara Yakovleva”, *Rossiyane*, nr. 10, 1993

Hrustaliov V.M., *Alapaievsk*: *jertviipalaci*, Dostoinstvo, Moscova, 2010

Hrustaliov V.M., *Petrograd*: *rasstrelVelikihKniazei*, Dostoinstvo, Moscova, 2011

Hrustaliov V.M. (ed.), *DnevnikiNikolaia* II *iimperatrifiAleksandriFiodorovni*, *1917 – 1918*, volume 1 – 2, Vagrious, Moscova, 2008

Hrustaliov V.M. & Steinberg M.D. (ed.), *SkorbniiputRomanovih1917 – 1918gg.*: *gibelfarskoisemi*: *zbomikdokumentovimaterialov*, Rosspen, Moscova, 2001

King G. & Wilson P., *TheFateoftheRomanovs*, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ, 2003

Klier J. & Mingay H., *TheQuestforAnastasia*: *SolvingtheMysteryoftheLostRomanovs*, Smith Gryphon, Edgware, 1997

Koenker D., *MoscowWorkersandthe1917 Revolution*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1981

Koloniki B.L. *Simvolivlastiibor bazavlast*: *kizuceniiupoliticeskoikulturiRossiiskoirevoliutii1917 goda*, Dmitrii Bulănin, Sankt-Petersburg, 2001

Koloniptki B.L. *„Tragicheskaya erotika”*: *obrazyimperatorskoisemivgodypervoimirovoivoiny*, Nevoie Literaturnoe Obozrenie, Sankt-Petersburg, 2010

Kuropatkin A.N., *Zadachirusskoiarmii*, V.A. Berezovski, Sankt-Petersburg 1910, volume 1 – 3

TheLastDiaryof TsaritsaAlexandra, ed. V.A. Kozlov & V.M. Khrustaliov, Yale University Press, New Haven, CT, 1997

Latimer R.S., *Dr*, *BaedekerandhisApostolicWorkînRussia*, Morgan & Scott, Londra, 1907

Leikin N.A., *NeunivaiuscieRossiiane*: *Rasskaziikartiniki'snaturi*, clipa a II-a, revizuità, M.A. Khan, Sankt-Petersburg, 1881

Lemke M.K., *250d-neivtarskoistavke*: *25sent. 1915 – 2 iulia1916*, Gosizdat, Petersburg, 1920

Lenin V.L. *Biograficeskaiahronika*, vol. 5, Gosudarstvennoe izdarel stro, Moscova, 1974

Lieven D., *Nicholas* II *EmperorofalltheRussias*, John Murray, Londra, 1993

Lieven D., „Nicholas 11”, în E. Acton, V. Yu. Cherniaev & W.G. Rosenberg (ed.), *CriticalCompaniontotheRussianRevolution*, E. Arnold, Londra, 1997

Lieven D., *TowardstheFlame*: *Empire*, *WarandtheEndofTsaristRussia*, Allen Lane, Londra, 2015

Lowe H.-D., *TheTsarsandtheJews*: *Reform*, *ReactionandAntisemitismînImperialRussia*, *1772 – 1917*, Harwood Academic Publishers, Reading, 1993

Lyandres S., „Progressive Bloc Politics on the Eve of the Revolution: Revisiting P.N. Miliukovs «Stupidity of Treason» Speech of 1 November 1916”, *RussianHistory*, nr. 4, 2004, pp. 447 – 464

Lyandres S., „Conspiracy and Ambition in Russian Politics before the February Revolution of 1917: The Case of Prince Georgii Evgen evich Lvov”, *JournalofModernRussianHistoryandHistoriography*, nr. 8, 2015, pp. 99 – 133

Lyandres S. (ed.), *TheFallofTsarism*: *UntoldStoriesoftheFebruary1917Revolution*, Oxford University Press, Oxford, 2013

Likova L.A., „V.L. Lenin is sud ba tarskoi semi”, *Istoriceskiiarhiv*, nr. 5, 2005

Likova L.A., *Perm*: *tainagibeli MihailaRomanova*, Dostoinstvo, Moscova, 2010

Likova L.A. (ed.), *SletistriepodeluobubiistreRossiiskoiimperatorskoisemi*, Rosspen, Moscova, 2007

Maeterlinck M., *WisdomandDestiny*, George Allen, Londra, 1898

Markov S., *Pokinutaiatarkaiasemia*, Amalthea, Viena, 1928

Massie R. & Massie S., *NicholasandAlexandra*, Atheneum, New York, 1967

Maylunas A. & S. Mironenko, *ALifelongPassion*: *NicholasandAlexandra*, *TheirOwnStory*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1996

McReynolds L., *TheNewsUnderRussia'sOldRegime*: *TheDevelopmentofaMass-CirculationPress*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1991

Mel nik-Botkinar. E., *Vospominaniiaotarskoisemeiei ojizni* de *iposlerevoliutii*, M.I. Stefanovici, Belgrad, 1921; republicatà: Ankor, Moscova, 1993

Mérejkowksy D., „Préface”p„Religion et Révolution”, în D. Mérejkowksy, Z. Hippius şi Din. Philosophoff, *LeTsaretlaRévolution*, Société du Mercure de France, Paris, 1907

Merejkovski D.S., *KristosIAntihrist*, vol. 1: *Smerţbogov*. *Julianotstupnik* –, vol. 2: *Voskreseniebogi*. *LeonardodaVinci**, vol. 3: *Antihrist*. *Piotr*i *Aleksei*, M.V. Pirozkov, St. Petersburg, 1907

Merejkovski D.S., *AleksandrI*, vol. 6, în *Polnoesobraniesocinenii*, 24 volume, LD. Sâtin, Moscova, 1914

Montefiore S.S., *TheRomanovs*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 2016

Mosolov A.A., *PridvoreposlednegoRossiiskogoimperatora*, Poslednie Novosti, Paris, 1934

Mstistavski S., *Piatd-nei*: *nacealoikineţfevral skoi revoliufii*, Z.I. Grejbin, Moscova, 1922

Mueggenberg B., *TheczechoslovakStruggleforIndependence*, *1914 – 1920*, McFarland & Co., Jefferson, NC, 2014

Mul tatuli P.V., *Vneşniaia politikaImperatoraNikolaia* II (*1894 – 1917*), FIV, Moscova, 2012

*Neobkhodimostotkritiiaporto-franko vusl iahrekObi*i *Veniseia*, Gubemskaia Tipografia, Tobolsk, 1907

Nikolaev N.I. (ed.)*Rabocealarevoliuţiia naUrale*: *epizodiifaktî*, Gosizdat, Ural skoe Oblastnoe Upravlenie, Ekaterinburg, 1921

NikolaiIl-oi Romanov: *egojizriideiatelnost*, *1894 – 1917 g*.*g*., *poinostrannimirusskimistocinikam*, Gosudarstvennaia Tipografia, Petrograd, 1917

Occleshaw M., *TheRomanovConspiracies*: *TheRomanovsandtheHouseof Windsor*, Chapmans, Londra, 1993

Occleshaw M., *DancesînShadows*: *TheClandestineWar* în *Russia*, *1917 – 1920*, Carroll & Graff, New York, 2006

Olano-Eren ya A., „Ispanskii korof i politika spaseniia semi Nikolaia 1Γ, *Novaiainoveişaia istoriia*, nr. 5, 1993, pp. 152 – 165

Orezy, baroana, *TheScarletPimpernel*, Hodder & Stoughton, Londra, 1960

OtrecenieNikolai îi *vospominaniiaocevidţev, dokumenti*, ed. P. Ie. Şcegolev, ediţia a doua adăugită, Krasnaia gazeta, Leningrad, 1927

Paleologue M., *LaRussiedestsarspendantlaGrandeGuerre*, vol. 3, Pion, Paris, 1922

Pankratov V., *SetariornvTobo Pske*: *izvospominanii*, Kooperativnoe izdatelskoe t-vo „Byloe", Leningrad, 1925

Pantazzi E., *RoumaniaînLightandShadow*, T.E. Unwin, Londra, 1921

Pizmasviatânţarstvennân mucennikovizzatoceniia, ed. E.E. Alfer evâm, D.S. Tatişcev şi S.P. Andolenko, „Spaso-Preobrajenskii Valaamskii monastir", Sankt-Petersburg, 1996

Plotnikov I.E. *PravdaIstorii*: *gibe Ptarskoi semi*, Sverdlovskaia regional naia obşcestrennaia organizaţiia, Ekaterinburg, 2002

Posledniedniposlednegoţaria: *inohtojeniedinastiiRomanovih*, Tverskoe izdatel stro, Tver, 1922

Preston TH., *BeforetheCurtain*, John Murray, Londra, 1950

ProtokolîŢentra Pnogo KomitetaRSDRP(b), avgust1917 – fevral 1918, Gosudarstvennoe izdatel stro politiceskoi literaturi, Moscova, 1958

Radziński E., *Gospodi – spasi iusmiriRossiiu*: *Nikolai* II, *jiznismerţ*, Vagrius, Moscova, 1993

Rappaport H., *Ekaterinburg*: *TheLastDaysoftheRomanovs*, Windmill Books, Londra, 2009

Rappaport H., *FourSisters*: *TheLostLivesoftheRomanovGrandDuchesses*, Macmillan, Londra, 2014

RasputintheMadMonk, Hammer Films UK, regie D. Sharp, 1966

Rayfield D., *AntonChekhov*: *ALife*, North-Western University Press, Evanston, IL, 1997

Robinson P., *GrandDukeNikolaiNikolaevich*: *SupremeCommanderoftheRussianArmy*, Northern Illinois University Press, DeKalb, 2014

Roçcevskaia L.P. şi Beloborodov V.K., *TobolschiSeverGlasamipoliticeskihssâiînânXIX naceala XXveka*, Sredne-Uralskoe knijnoe izdatelstro, Ekaterinburg, 1998

Rose K., *GeorgeV*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1983

Ross N., *Gibeifarskoisenti*: *materialisletistriiapodeluogubiistrefarskoisemiavgust1918 – fevral 1920*, Posev, Frankfurt am Main, 1986

Ruud C.A. şi S. Stepanov, *Fontanka16*: *TheTsars*SecretPolice*, Sutton, Stroud, 1999

Sadoul J., *Notessurlarévolutionbolchévique*, *octobre1917-janvier 1919*, Sirène, Paris, 1920

Service R., *TheBolshevikPartyînRevolution*: *AStudy* în *OrganisaţionalChange*, Macmillan, Londra, 1979

Service R., *Lenin*: *ABiography*, Macmillan, Londra, 1998

Sevastianov G.N. et al. (ed.), *DelogeneralăKornilova*: *material*! *Hrezvâceainoikomissiiporassledovaniiude laobivsemVerhovnomglavnokomanduiufehemgeneraleL.G. Korniloveiegosouciastnikah*, *avgust1917g*. – *iuri 1918g*, 2 volume, Materik, Moscova, 2003

Shil der N.K., *ImperatorPavelPervii*. *Istoriko-biograficeskii ocerk*, A.S. Suvorin, Sankt-Petersburg, 1901

Çcegolev P.E. (ed.), *Padenietarskogorejima*: *stenograficeskieotciotidoprosovipokazanii*, *dannihv1917gvHrezviceainoisletistrennoikomissiiVremennogopravite Tstva*, 7 volume, Gosudarstvennoe izdatelstro, Leningrad-Moscova, 1924 – 1927

Skorbnaiapamiatka, ed. A.V. Siroboiarski, Kassa Pomoechi Blijnim v Pamiat o „Jarkoi Seine, New York, 1928

Stater W, *TheManyDeathsofTsarNicholas* II, Routledge, Londra, 2007

Smith D., *Rasputin*: *Faith*, *PowerandtheTwilightoftheRomanovs*, Macmillan, Londra, 2016

Smythe J.P., *RescuingtheCzar*: *TwoAuthenticDiariesArrangedandTranslated*, California Printing Co., San Francisco, 1920

Snodgrass J., *BureauofForeignandDomesticCommerce*: *Russia: AHandbookonCommercialandIndustrialConditions*, Government Printing Office, Washington, DC, 1913

Sokoloffn., *EnquêtejudiciairesurTassassinatdelafamilleimpérialerusse*, *aveclespreuves*,

lesinterrogatoiresetlesdépositionsdestemoinsetdesaccusés, Payot, Paris, 1924

Sokolov N., *Ubiistrofarskoisemi*, Slovo, Berlin, 1925

Steinberg M.D. şi Khrustaliov V.M., *TheFalloftheRomanovs: PoliticalDreamsandPersonalStruggles* in a *TimeofRevolution*, Yale University Press, New Haven, CT, 1995

Stone N., *TheEasternFront, 1914 – 1917*, Hodder & Stoughton, Londra, 1975 Summers A. şi Mangold T., *FileontheTsar*, Gollanez, Londra, 1976

Thatcher I. (ed.), *LateImperialRussia*: *ProblemsandProspects*, Manchester University Press, Manchester, 2005

Tihmenev N.M., *IzvospominaniioposledgnihdniahprebâvaniiaImperatoraNikolaia* II *vStavke*, Kruzhiok Revnitelei Russkogo Proclogo, Nice, 1925

Treadgold D.W., *TheGreatSiberianMigration*: *GovernmentandPeasantînResettlementfromEmancipationtotheFirstWorldWar*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1957

Ubiistrotarskoisemiïei osviti: *offitia Tniedokumenti*, Russkaia MisP, Constantinopol, 1920

Uspenski F.L. *Istoriiavizantiiskoiimperii*, volume 1 – 2, Brokgauz-Efron, Sankt-Petersburg, 1913

Voeikov V.N., 5 *fariomibezfaria*, Oy. Littera, Helsinki, 1936

Volkov A.A., *Okolofarskoisemi*, Moscova, Paris, 1928

Volobuev P.V. (ed.), *PetrogradskiSovetrabocihisoldatkihdeputatovv1917 godu*, 5 volume, Nauka, Leningrad/Sankt-Petersburg, 1991 – 2003

Vyrubova A., *MemoriesoftheRussianCourt*, Macmillan, Londra, 1923

Vyrubova A., *Souvenirsde ma vie*: *avec52 photographieshors-texte et39lettresinéditesadresséesàAnnaViroubovaparletsar*, *latsarina*, *letsarévitchetlesgrandesduchesses*, *durantleurcaptivité*, Payot, Paris, 1927

Waldron P, *BetweenTwoRevolutions*: *StolypinandthePoliticsofRenewal*, UCL Press, Londra, 1999

Welch E, *TheRomanovsandMrGibbes*, Short, Londra, 2002

Wilton R., *TheLastDaysoftheRomanovs*, *from15thMarch1917*, Thornton Butterworth, Londra, 1920

Wortman R., *ScenariosofPower*: *MythandCeremony* in the *RussianMonarchyfromPetertheGreattotheAbdicationofNicholas* II, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2006

Wortman R., *ImperialEncountersînRussianHistory*: *RussianMonarchy*: *RepresentationandRule*, Academic Studies Press, Boston, MA, 2013

Note

Abrevieri

AMDP – Agnes M. Diterikhs Papers

DAVP – Dmitri Antonovich Volkogonov Papers

DNIIAF – V.M. Khrustaliov (ed.), *DnevnikiNikolaia* II *iimperatriţî Aleksandri Fedorovnî, 1917 – 1918*, vol. 1, Vagrius, Moscova, 2008

DINII – *Dnevniki imperatoraNikolaia* II, *1894 – 1918*, ed. S.V. Mironenko şi Z.I. Peregudova, Rosspen, Moscova, 2013

GARF – Gosudarstvennîi Arhiv Rossiiskoi Federaţii

GTSMS – N. Ross, *Gibelţarskoi semi*: *materialisletistriiapodeluobubiistreţarskoi semi*, *avgust1918 – fevral 1920*, Frankfurt am Main, Posev, 1986 HIA – Hoover Institution Archives

KAGDRP – Kseniia Aleksandrovna, Grand Duchess of Russia Papers

NABP – Nikolai Aleksandrovich de Bazili Papers

PIGTS – I.F. Plotnikov, *PravdaIstorii*: *gibel1ţarskoi semi*, Sverdlovskaia regional naia obşcestrennaia organizaţiia, Ekaterinburg, 2002

PTR – *Padenie ţarskogo rejima*: *stenograficeskieotcetidoprosovipokazanii*, *dannihv1917 gv*. *ChrezviciainoisletistrennoikomissiiVremennogopravite Pstva*, Gosudarstvennoe izdatel stro, Leningrad/Moscova, 1924 – 1927

RGASPI – Rossiiskii Gosudarstvennîi Arhiv Soţial no-Politiceskoi Istorii

SCBLOU – Colecţii speciale, Bodleian Library, Oxford University

SGC – Colecţia Sydney Gibbes

SPR – V.M. Hrustaliov şi M.D. Steinberg (editori), *Skorbniiput Romanovih1917 – 1918 gg*: *gibeltarkoisemi*: *zbomikdokumentovimaterialov*, Rosspen, Moscova, 2001

VZR – A.N. Avdonin, *Viemovahrevoliuţii*: *dokumental niiocerkokomissareWIakovleve*, Bank kulturnoi informaţii, Ekaterinburg, 1995

Capitolul i: Tar al întregii Rusii

9

1 N.M. Bojerianov (ed.), *Tristaletţarstvovaniia domaRomanovin*, Sankt-Petersburg, 1913.

2 LI. Serebrennikov, „Moi vospominaniia", vol. 3: Ivan I. Serebrennikov Papers, Hoover Institution Archives (în continuare, HIA), cutia 10, pp. 92 – 93.

3 S.K. Buksgevden (n?), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", partea 1: Nikolai Aleksandrovich de Bazili Papers (în continuare, NABP), HIA, cutia 23, dosar 1, p. 4.

4 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 754; A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1119.

5 Părintele Nicholas (S. Gibbes), memorii fără titlu (text dactilografiat): Sydney Gibbes Collection (în continuare, SGC), Special Collections, Bodleian Library, Oxford University (în continuare, SCBLOU), cutia 1, MS Facs c. 106, P4.

6 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 4.

7 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: Agnes M. Diterikhs Papers (în continuare, AMDP), HIA, cutia 1, dosar 8, p. 754; A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1119.

8 A.A. Mosolov, *PridvoreposlednegoRossiiskogoimperatora*, Poslednie Novosti, Paris, 1934, p. 27.

9 Ibid. pp. 28 – 29.

10 Ibid. p. 29.

11 *Ibid*., p. 28.

12 S.K. Buksgevden (sic), „Gosudar" Imperator Nikolai îi iz vospominanii, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 23.

13 N. de Basily, „Note sur 1 Empereur et l'Imperatrice": NAPB, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 2. Nicolas de Basily este varianta numelui sub care Nikolai Bazili (sau Nikolai de Bazili) era cunoscut în străinătate după Revoluţia din Octombrie 1917; documentele sale se află la

Hoover Institution Archives, în Nikolai Aleksandrovich de Bazili Papers.

14 Părintele Nicholas (S. Gibbes), memorii fără titlu (text dactilografiat): SGC, SCBLOU, cutia 1, MS Facs c. 106, p. 2.

15 S. Gibbes, „Ten Years with the Russian Imperial Family”(text dactilografiat): SGC, SCBLOU, cutia 1, p. 7.

16 Simon Sebag Montefiore, *TheRomanovs*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 2016, pp. 496 – 197.

17 A.F. Romanova către N.A. Romanov, 14 decembrie 1916 (SV): J.T. Fuhrman (ed.), *TheCompleteWartimeCorrespondenceofTsarNicholas* II *andtheEmpressAlexandra*, *April1914 – March1917*, Greenwood Press, Westport, CT, 1999, p. 675.

18 Mosolov, *PridvoreposlednegoRossiiskogoimperatora*, p. 231.

19 V.B. Frederikhs (mărturia Comisiei Extraordinare de Investigaţii), 2 iunie 1917 (SV): P.E. Şcegolev (ed.), *Padenieţarkogo rejima*: *stenograficeskieotciotâdoprosov ipokazanii*, *dannânv1917 g*. *vChrezvâchainoisletistrennoikomissiiVremennogopravitel stra*, 7 volume, Gosudarstvennoe izdatel stro, Leningrad-Moscova, 1924 – 1927 (în continuare, PTR), vol. 5, p. 33.

20 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 754 şi 758. Vezi R. Wortman, *ScenariosofPower*: *MythandCeremonyin theRussianMonarchyfromPetertheGreattotheAbdicationofNicholas* II, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2006, p. 317.

21 Vezi H.-D. Lowe, *TheTsarsandtheJews*: *Reform*, Reaction *andAntisemitismînImperialRussia*, *1772 – 1917*, Hardwood Academic Publishers, Reading, 1993, pp. 221 – 227.

22 Vezi R. Wortman, „Nicholas II and the Revolution of 1905”, în *ImperialEncountersînRussianHistory*: *RussianMonarchy: RepresentationandRule*, Academic Studies Press, Boston, MA, 2013, p. 207.

23 A.E. Romanova către N.A. Romanov, 14 decembrie 1916 (SV): Fuhrman (ed.), *CompleteWartimeCorrespondence*, p. 675.

24 P. Gilliard către N. de Basily, 29 aprilie 1934 (note): NABP, HIA, cutia 2, dosar 62, p. 1.

25 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 11.

Capitolul 2: La Marele Cartier General

1 *Baedeker's Russia*, ed. K. Baedeker, T. Fisher Unwin, Londra, 1914, pp. 257 – 258.

2 Vezi N. Stone, *TheEasternFront*, *1914 – 1917*, Hodder & Stoughton, Londra, 1975, pp. 191 – 193.

3 A.D. Bubnov, *Vţarskoi stavke*, Chekhov Publishing House, New York, 1955, p. 179; N.M. Tihmenev, *IzvospominaniiOposlednih dniahprebivaniiaImperatoraNikolaia* II *vStavke*, Krujok Revnitelei Russkogo Prostogo, Nice, 1925, p. 10.

4 Bubnov, *Viarskoi stavke*, pp. 179 – 181; Tihmenev, *Izvospominanii*, pp.12 – 13.

5 Vezi S. Lyandres, „Progressive Bloc Politics on the Eve of the Revolution: Revisiting P.N. Miliukovs «Stupidity of Treason» Speech of November 1, 1916", *RussianHistory*, nr. 4, 2004, pp. 447 – 467, vezi pp. 456 – 460.

6 Tihmenev, *Izvospominanii*, p. 14.

7 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 20.

8 Bubnov, *Viarskoi stavke*, p. 190.

9 Vezi Stone, *TheEasternFront*, p. 187.

107 &/., pp. 191 – 193.

11 R. von Stackelberg, memorii fără titlu (text dactilografiat): Rudolf von Stackelberg Papers, HIA, p. 47.

12 Vezi Stone, *TheEasternFront*, pp. 191 – 193.

13 Vezi S. Lyandres, „Conspiracy and Ambition in Russian Politics before the February Revolution of 1917: The Case of Prince Georgii Evgen evich Lvov", *JournalofModernRussianHistoryandHistoriography* nr. 8, 2015, pp. 99 – 133, pp. 102 – 112.

14 Bubnov, *Viarskoi stavke*, pp. 182 – 183.

15 Ibid. pp. 183 – 184; de asemenea, a se vedea argumentul pertinent al lui Lyandres, prezentat în lucrarea „Progressive Bloc Politics on the Eve of the Revolution", pp. 454 – 457.

16 Bubnov, *Viarskoi stavke*, pp. 183 – 184.

17 Mosolov, *PridvoreposlednegoRossiiskogoimperatora*, p. 226.

Capitolul 3: Revoluţia din Februarie

1 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 20.

2 *Ibid*.

3 A.E. Romanova (jurnal), 21 februarie 1917 (SV): V.M. Hrustaliov (ed.), *DnevnikiNikolaiaIiiimperatriţi AleksandrîFedorovnî, 1917 – 1918*, vol. 1, Vagrius, Moscova, 2008 (în continuare, DNIIAF), p. 162.

4 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 21.

5 A.A... Volkov (depoziţie la ancheta), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1096.

6 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 21.

7 Colonel K. Zerşcikov, „Sobstvennîi ego velicestra konvoi v dni revoliuţii”, p. 6: K. Zerschehikov Papers, HIA.

8 S. Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, Amalthea, Viena, 1928, p. 116.

Ibid. 117.

10 M.G. Tutelberg (depoziţie la anchetă), 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 975.

11 M.V. Rodzianko (depoziţie orală din Polievktov Collection), în S. Lyandres (ed.), *TheFallofTsarism*: *UntoldStoriesoftheFebruary1917Revolution*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 109.

12 N. de Basily, „End of the Monarchy”, ciornă de capitol (în franceză): NABP, HIA, cutia 24, p. 10.

13 *Ibid*.

14 Vezi T. Hasegawa, *TheFebruaryRevolution*: *Petrograd, 1917*, University of Washington Press, Seattle, 1981, pp. 326 – 332 şi 379.

Capitolul 4: Abdicarea

1 N. de Basily, „End of the Monarchy”, ciornă de capitol (în franceză): NABP, HIA, cutia 24, p. 11.

2 Ibid, p. 23.

Ibid.

4 N. de Basily, *Memoirs*: *DiplomatofImperialRussia, 1903 – 1917*, Hoover Institution Press, Stanford, CA, 1973, pp. 116 – 117.

5 M.V. Alekseev către N.A. Romanov (telegramă), 2 martie 1917: V.M. Hrustaliov şi M.D. Steinberg (editori), *Skorbnâiput* Romanovin *1917 – 1918 gg.*: *gibel ţarskoisemi*: *zbomikdokumentovimaterialov*, Rosspen, Moscova, 2001 (în continuare, SPR), pp. 40 – 41.

eIbid., *p*. 121.

7 Mosolov, *PridvoreposlednegoRossiiskogoimperatora*, p. 226.

8 *Otrecenie Nikolai* îi *vospominaniiaocevidtsev*, *dokumenti*, ed. P. Ie. Şcegolev, ediţia a doua, adăugită, *Krasnaiagazeta*, Leningrad, 1927, pp. 107 – 108.

9 A.A. Mordvinov, „Poslednie dni imperatora": ibid. p. 110. Conversaţia nu a avut martori, însă când a ieşit din vagonul împăratului la ora 16, Fiodorov a încălcat eticheta, dezvăluind conţinutul discuţiei unui grup de militari.

10 De Basily, *Memoirs*, p. 138.

11 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 23.

12 Ciorna actului de abdicare: Hoover Safe, HIA; De Basily, *Memoirs*, pp. 122 şi 125.

Ibid. pp. 125 – 126.

14 Ibid, p. 119.

15 Vezi Lyandres (ed.), *TheFallofTsarism*, p. 83, nota 12.

16 V. Şulghin, „Podrobnosti otreceniia", *Rech*, 21 martie 1917.

17 M.I. Skobelev (mărturie orală, din Polievktov Collection): Lyandres (ed.), *TheFallofTsarism*, pp. 186 – 187.

18 Vezi Hasegawa, *TheFebruaryRevolution*, pp. 519 – 524.

19 A.I. Gucikov (mărturie, Comisia Extraordinară de Anchetă), 2 august 1917 (SV): PTR, vol. 7, p. 263.

20 V. Şulghin, „Podrobnosti otreceniia", *Rech*, 21 martie 1917; A.I. Gucikov (mărturie, Comisia Extraordinară de Anchetă), 2 august 1917 (SV): PTR, vol. 7, p. 263.

21 A.I. Gucikov, „Otrecenie Gosudaria"(text dactilografiat): NABP, HIA, cutia 24, pp. 1 – 3; A.I. Gucikov (mărturie, Comisia Extraordinară de Anchetă), 2 august 1917 (SV): PTR, vol. 7, p. 264; minuta întâlnirii dintre A.I. Gucikov şi W. Şulghin cu N.A. Romanov, 15 martie 1917: SPR, pp. 45 – 46.

22 *Ibid*.

23 Conversaţie dintre N. de Basily şi A.I. Gucikov, 9 noiembrie 1932: NABP, HIA, cutia 22, pp. 16 – 17. Aceasta a fost, de asemenea, impresia lăsată la Ţarskoe Selo, peste câteva zile: P. Benckendorff, *LastDaysatTsarskoeSelo*, W. Heinemann, Londra, 1927, p. 48.

24 Conversaţie dintre N. de Basily şi A.I. Gucikov, 9 noiembrie 1932: NABP, HIA, cutia 22, pp. 9 – 11.

25 *Ibid*., pp. 12 – 13.

26 Minuta întâlnirii dintre A.I. Gucikov şi VV Şulghin cu N.A. Romanov, 15 martie 1917: SPR, p. 46.

27 Conversaţie dintre N. de Basily şi A.I. Gucikov, 9 noiembrie 1932: NABP, HIA, cutia 22, p. 12.

28 Minuta întâlnirii dintre A.I. Gucikov şi V.V. Şulghin cu N.A. Romanov, 15 martie 1917: SPR, p. 47.

29 A.I. Gucikov, „Otrecenie Gosudaria”(text dactilografiat): NABP, HIA, cutia 24, p. 4; A.I. Gucikov (mărturie, Comisia Extraordinară de Anchetă), 2 august 1917 (SV): PTR, vol. 7, p. 265.

30 Minuta întâlnirii dintre A.I. Gucikov şi V.V. Şulghin cu N.A. Romanov, 15 martie 1917: SPR, p. 47.

31 G.A. von Tal, „Memuari ob otrecenii ot prestola Rossiskogo Gosudaria Imperatora Nikolaia 1Г (manuscris): Georgi Alexandrovich von Tal Papers, HIA, p. 54.

32 V.V. Şulghin către A.I. Gucikov, iunie 1928, în G. Ioffe, *Revoliuţiia isemiaRomanovin*, Algoritm, Moscova, 2012, p. 77.

33 A.I. Gucikov, „Otrecenie Gosudaria”(text dactilografiat): NABP, HIA, cutia 24, p. 4; A.I. Gucikov (mărturie, Comisia Extraordinară de Anchetă), 2 august 1917 (SV): PTR, vol. 7, p. 265; minuta întâlnirii dintre A.I. Gucikov şi V.V. Şulghin cu N.A. Romanov, 15 martie 1917: SPR, p. 47.

34 A.I. Gucikov, „Otrecenie Gosudaria”(text dactilografiat): NABP, HIA, cutia 24, p. 4; A.I. Gucikov (mărturie, Comisia Extraordinară de Anchetă), 2 august 1917 (SV): PTR, vol. 7, p. 265.

35 A.E. Kerenski (depoziţie la anchetă), 14 – 20 august 1920: Dmitri Antonovich Vologonov Papers (în continuare, DAVP), HIA, cutia 22, p. 10 ba.

36 G.A. von Tal, „Memuari ob otrecenii ot prestola Rossiskogo Gosudaria Imperatora Nikolaia 11”(manuscris): Georgi Alexandrovich von Tal Papers, HIA, P57.

37 V. Şulghin, „Podrobnosti otreceniia”, *Rech* 21 martie 1917.

38 De Basily, *Memoirs*, pp. 125 – 126.

39 N. de Basily, „End of the Monarchy”, ciornă de capitol (în franceză): NABP, HIA, cutia 24, pp. 26 – 27.

40 De Basily, *Memoirs*, p. 137.

41 N.A. Romanov (jurnal), 3 martie 1917 (SV): *DnevnikiimperatoraNikolaia* II, *1894 – 1918*, ed. S.V. Mironenko şi Z.I. Peregudova, Rosspen, Moscova, 2013 (în continuare, DINII), vol. 2, partea a 2-a, p. 296; De Basily, *Memoirs*, pp. 139 – 140.

42 N. de Basily, „End of the Monarchy”, ciornă de capitol (în franceză), p. 51 şi notiţa ataşată, citând ciorna relatării lui AI. Gucikov: NABP, HIA, cutia 24.

43 Ibid., pp. 51 – 52.

44 N. de Basily, „End of the Monarchy”, ciornă de capitol (în franceză), p. 51 şi notiţa ataşată, citând ciorna relatării lui A.I. Gucikov: NABP, HIA, cutia 24. Pentru actul abdicării lui Mihail, vezi Nicholas II Papers, Hoover Safe, HIA.

45 N. de Basily, „End of the Monarchy”, ciornă de capitol (în franceză): NABP, HIA, cutia 24, p. 54; M.A. Romanov, actul de abdicare, 16 martie 1917: SPR, p. 51.

46 Benckendorff, *LastDaysatTsarskoeSelo*, pp. 16 – 17.

47S.K. Buksgevden (c), „Gosudar” Imperator Nikolai îi iz vospominanif, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 23.

48 NA. Romanov (jurnal), 3 martie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 296.

49 J. Hanbury-Williams, *TheEmperorNicholas* II *asIKnewHim*, L. Humphreys, Londra, 1922, p. 167: jurnal (19 martie 1917).

50 Ibid., pp. 168 – 169: jurnal (19 martie 1917).

51Ibid., p. 170: jurnal (20 martie 1917).

52Ibid., p. 174: jurnal (21 martie 1917).

Capitolul 5: Ţarskoe Selo

1 A.A. Volkov (depoziţie la ancheta), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1098.

2 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 744.

3 T.H. Preston, *BeforetheCurtain*, John Murray, Londra, 1950, pp. 226 – 227.

4 S. Gibbes (jurnal), 26 iulie 1916: SGC, SCBLOU, cutia 1.

5 Colonel K. Zerşcikov, „Sobstvennîi ego velicestra konvoi v dni revoliuţii”: K. Zerschehikov Papers, HIA, p. 3.

6 Ibid., pp. 4 – 5.

7 PA. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 456.

8 A.F. Romanova către N.A. Romanov, 17 martie 1917: A. Maylunas şi S. Mironenko, *ALifelongPassion*: *NicholasandAlexandra*, *TheirOwnStory*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1996, pp. 552 – 554.

9 Şedinţa Comitetului Executiv, 16 martie 1917: *Petrogradskii Sovetrabocihisoldatskihdeputatov*, ed. PV. Volobuev, Nauka, Leningrad/St. Petersburg, 1991 – 2003, vol. 1, p. 9.

10 Şedinţa Comitetului Executiv, 19 martie 1917: *ibid*., pp. 16 – 17.

11 Şedinţa Cabinetului, 20 martie 1917: SPR, p. 57; interviu cu A.E. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 105.

12 Vezi R. Abraham, *AlexanderKerensky*: *TheFirstLoveoftheRevolution*, Columbia University Press, New York, 1987, pp. 156 – 157.

13 Sesiunea Guvernului Provizoriu, 20 martie 1917: Maylunas şi Mironenko, *ALifelongPassion*, pp. 554 – 556.

14 Hanbury-Williams, *TheEmperorNicholas* II *asIKnewHim*, p. 173: jurnal (20 martie 1917).

15 V.M. Verşinin, raport către Guvernul Provizoriu (nedatat, dar nu anterior datei de 22 martie 1917): SPR, pp. 65 – 66.

16 Colonel K. Zerşcikov, „Sobstvennîi ego velicestra konvoi v dni revoliuţii”: K. Zerschehikov Papers, HIA, p. 33.

17 *Ibid*.

18 De Basily, *Memoirs*, pp. 141 – 142.

19 Colonel K. Zerşcikov, „Sobstvennîi ego velicestra konvoi v dni revoliuţii”: K. Zerschehikov Papers, HIA, p. 35.

20 VM. Verşinin, raport către Guvernul Provizoriu (nedatat, dar nu anterior datei de 22 martie 1917): SPR, p. 66.

21 Ibid.

22 A.F. Romanova (jurnal), 8 martie 1917 (SV): DNIIAF, p. 340; căpitan N.N. Krasnov, memorii dictate lui M.A. Polievktov, 5 iunie 1917 (SV): http://rare-books. library. nd.edu/exhibits/polievktov/ssrr.

shtml. Semion Lyandres a avut amabilitatea să îmi atragă atenţia asupra mărturiei lui Krasnov, în care acesta menţionează vizita lui Kornilov.

23 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, p. 114.

24 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 710 – 711.

25 Ibid, pp. 709 – 710.

26 *Ibid*.

27 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, pp. 169 – 170.

28 Ibid, p. 170.

29 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 714.

30 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1098.

31Ibid.

32 P. Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919: *ibid*., cutia 1, p. 452.

33N.A. Romanov (jurnal), 9 martie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 297.

34 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, p. 116.

35 N.A. Romanov (jurnal), 9 martie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 297.

36 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 711.

37S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 22.

38 J. Hanbury-Williams, *TheEmperorNicholas* II *asIKnewHim*, pp. 180 – 181: jurnal (24 martie 1917).

39 *Ibid*.

40 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1100.

41 *Ibid*.

42 Colonel K. Zerşcikov, „Sobstvennîi ego velicestra konvoi v dni revoliuţii”: K. Zerschehikov Papers, HIA, pp. 38 – 39.

43 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, pp. 712 – 713.

44W., p. 713.

45 N. Lavrova, „Rasputins Pyre is Russia's Revenge", *SanFranciscoExaminer* 7 octombrie 1923: Nadia Shapiro Papers, HIA, cutia 5, dosar 18.

Capitolul 6: Viaţa de familie

1 Father Nicholas (S. Gibbes), memorii fără titlu (text dactilografiat): SGC, SCBLOU, cutia 1, MS Facs c. 106, p. 6.

2 A.E. Romanova către N.A. Romanov, 22 februarie 1917 (SV): SPR, p. 24.

3 S.K. Buksgevden (ne), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, pp. 6 – 7.

4 Pentru recomandările ei insistente privind numirea unor miniştri, vezi A.E. Romanova către N.A. Romanov, 14 decembrie 1916 (SV): Fuhrman (ed.), *CompleteWartimeCorrespondence*, p. 675.

5 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 755.

6 N. de Basily, „Note sur l'Empereur et l'impératrice": NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 2.

7 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", (text dactilografiat) partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 3.

8 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1022.

9 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", (text dactilografiat) partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 3.

10 *Ibid*.

11 Ibid. p. 4.

12 *Ibid*.

13 *Ibid*., p. 6.

14 însemnări în jurnal: Memoriile prinţesei Barbara Dolgorouky, HIA, cutia l, p. 78.

15 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 27 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1128.

16 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 756.

17 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 10.

18 N. de Basily, „Note sur l'Empereur et l'impératrice": NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 2.

19 M.G. Tutelberg (depoziţie la anchetă), 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 974.

20 PA. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 27 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1129.

21 *Ibid*.

22 S. Gibbes (jurnal), 8 şi 13 octombrie 1916: SGC, SCBLOU, cutia 1.

23 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1019.

24 bid.

25 S. Gibbes (jurnal), 1 – 4 martie 1917: SGC, SCBLOU, cutia 1.

26 S.I. Ivanov (depoziţie la anchetă), 19 iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 952.

27 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 758.

28 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): ibid. cutia 1, dosar 7, p. 456; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 712.

29 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 756.

30 Ibid, p. 757.

31Ibid.

32K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 1017.

33 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 757; K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 1018.

34 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 757.

35Ibid.

Capitolul 7: Guvernul Provizoriu

1 Interviu cu A.F. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. lila.

2 Ibid. pp. 107 b-108 a; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 713 – 714.

3 *Ibid*.

4 Interviu cu A.F. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, pp. 107 b-108 a; le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 713 – 714; S. Mstistavski, *Piat d-nei*: *nacealoikoneţfevral skoi revoliuţii*, Z.I. Grijebin, Moscova, 1922, pp. 55 – 59.

5 N. de Basily, note despre plecarea lui Nicolae al II-lea şi a familiei lui: NABP, HIA, cutia 27, dosar 11, p. 13.

6 A.A. Volkov, *Okoloţarskoi semi*, Moskva, Paris, 1928, pp. 52 – 53.

7 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1102.

8 A.A. Volkov, *Okoloţarskoi semi*, p. 53.

9 Interviu cu AF. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, pp. 10 ba-b.

10 ZW., p. 107 b.

11Ibid., p. 109 a; le. S. Kobâliński (depoziţie la ancheta), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 715.

12 Interviu cu A.E. Kerenski, august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, pp. 10 bb.

13 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 715.

14 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1099.

15 Interviu cu A.F. Kerenski, august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, pp. 107 b şi 1 lla-112 b.

16 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1102.

17Ibid.

18 Ibid., pp. 1102 – 1103.

19 Pankratov, *Seţariom vTobolske*: *izvospominanii*, Kooperativnoe izdatelskoe t-vo „Byloe”, Leningrad, 1925, p. 63.

20 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 24.

21 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1102.

22 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 23.

23 Ibid., p. 24.

24 P. Gilliard către N. de Basily, 29 aprilie 1934 (note): NABP, HIA, cutia 2, dosar 62, pp. 2 – 3.

25 *Ibid*., p. 3.

26 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, pp. 23 – 24.

Capitolul 8: Oferta britanică

1 Discuţie în Cabinet, 15 martie 1917: SPR, p. 39.

2Krasnîi arhiv, vol. 23, p. 53, citat în N. de Basily, note despre plecarea lui Nicolae al II-lea şi a familiei lui: NABP, HIA, cutia 27, dosar 11, p. 1.

3 N. de Basily, note despre plecarea lui Nicolae al II-lea şi a familiei lui: NABP, HIA, cutia 27, dosar 11, pp. 2 – 3; conversaţie între N. de Basily şi A.S. Lukomski, 24 februarie 1933: *ibid*., cutia 22, p. 2.

4 N. de Basily, note despre plecarea lui Nicolae al II-lea şi a familiei lui: NABP, HIA, cutia 27, dosar 11, pp. 4 – 5.

5Ibid., p. 6.

6Ibid.

7 Şedinţa Comitetului Executiv, 22 martie 1917: SPR, pp. 63 – 64.

8 N. de Basily, note despre plecarea lui Nicolae al II-lea şi a familiei lui: NABP, HIA, cutia 27, dosar 11, pp. 12 – 13.

9 M. Paleologue, *LaRussiedestsarspendantlaGrandeGuerre*, vol. 3, Pion, Paris, 1922, p. 264, citat *ibid*., p. 7.

10 Conversaţie între N. de Basily şi A.S. Lukomski, 24 februarie 1933: NABP, HIA, cutia 22, pp. 2 – 3.

11 N. de Basily, note despre plecarea lui Nicolae al II-lea şi a familiei lui: NABP, HIA, cutia 27, dosar 11, pp. 7 – 8.

12 G. Buchanan, *My MissiontoRussiaandOtherDiplomaticMemories*, vol. 2, Cassell & Co., Londra, 1923, p. 105.

13 N. de Basily, note despre plecarea lui Nicolae al II-lea şi a familiei lui: NABP, HIA, cutia 27, dosar 11, p. 10.

14 Ibid. p. 11.

15Petrogradski Sovetrabocihisoldatskihdeputatovv1917godu, pp. 587 – 589.

16 P. Gilliard către N. de Basily, 29 aprilie 1934 (scrisoare): NABP, HIA, cutia 2, dosar 62.

17 S. Gibbes către mătuşa sa Hattie, 21 aprilie 1917: SGC, SCBLOU, cutia 2.

Capitolul 9: Reguli şi obişnuinţe

1 Instrucţiuni către comandantul garnizoanei din Ţarskoe Selo, 30 martie 1917: SPR, p. 68.

2 S. Gibbes către marele duce Aleksandr Nikolaievici, document fără titlu, 1 decembrie 1928: SCG, SCBLOU, cutia 1, p. 4.

3 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, p. 154.

4 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 712 şi 718.

5 Şedinţa Comitetului Executiv, 22 martie 1917: *PetrogradskiSovetrabocihisoldatskihdeputatov*, vol. 1, pp. 29 – 33.

6 N.A. Romanov către Ks. A. Romanova, 18 noiembrie 1917 (SV): SPR, pp. 115 – 116.

7 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 756.

8 Ibid, p. 712.

9 EA. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): *ibid*., cutia 1, dosar 7, p. 457.

10 N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 1045: L.S. Tugan-Baranovski (mărturie orală din Polievktov Collection): Lyandres (ed.), *TheFallofTsarism*, p. 131.

11 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1102.

12/., pp. 1100 – 1101.

13 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 717.

14 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1101.

15 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 716.

16 P. Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, Payot & Co., Paris 1921, p. 193; le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 717.

17 N.A. Romanov către M.E. Romanova, scrisori din vara 1917: Documente Kseniia Aleksandrovna, mare ducesă a Rusiei (în continuare, KAGDRP), HIA, cutia 8, dosar 38. Nicolae nu îşi data întotdeauna scrisorile.

18Skorhnaia pamiatka, ed. A.V. Sâroboiarski, Kassa Pomoshehi Blizhnim v Pamyat vâsarskoi Serne, New York, 1928, p. 48: A.F. Romanova către A.V. Sâroboiarski, 29 mai 1917 (SV): Fuhrman (ed.), *CompleteWartimeCorrespondence*, p. 529.

19Skorhnaia pamiatka, pp. 48 – 49.

Capitolul io: Despre vieţile conducătorilor

I N.A. Romanov (jurnal), 24 martie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 300.

2 N.A. Romanov (jurnal), 24 martie 1917 (SV): ibid. pp. 304 şi 307.

3 N.A. Romanov (jurnal), 24 martie 1917 (SV): ibid. p. 308.

4 N.A. Romanov (jurnal), 2 mai 1917 (SV): *ibid*., p. 308.

5 L.A. Kasso, *RossiianaDunaeiobrazovanieBessarabskoioblasti*, A. Snegiriova, Moscova, 1913, pp. 229 – 230.

6 A.N. Kuropatkin, *Zadacirusskoiarmii*, VA. Berezovski, Sankt-Petersburg, 1910, vol. 3, pp. 13 – 14, 61, 66 – 67 şi 339 – 343.

7 EL Uspenski, *Istoriiavizantiiskoiimperii*, Brokgauz-Efron, Sankt-Petersburg, 1913, vol. I, pp. 99 – 135.

87., pp. 126 – 131.

9/., vol. 2, pp. 813 – 872.

10 N.A. Romanov (jurnal), 3 aprilie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 303.

ÎI N.A. Romanov (jurnal), 21 iunie 1917 (SV): ibid. p. 317.

12 N.A. Romanov (jurnal), 22 iunie 1917 (SV): ibid. p. 317.

13 D.S. Merejkovski, Hristoşi *Antihrist*, M.V. Pirojkov, Sankt-Petersburg, 1907, vol. 2, *Voskressiebogi*. *Leonardoda-Vinci*, p. 816.

14 N.A. Romanov (jurnal), 4 iulie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 319.

15 Merejkovski, Hristoşi *Antihrist*, vol. 3: *Antihrist*: *Piotri Aleksei*, p. 550.

16 N.A. Romanov (jurnal), 11 iulie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 320.

17 D.S. Merejkovski, *AleksandrI*, vol. 6, în *Polnoesobraniesocinenii*, 24 volume, I.D. Sâtin, Moscova, 1914, pp. 189 – 190.

18 *Ibid*., pp. 237 şi 239.

19 D.S. Mérejkowsky, „Préface", în D. Mérejkowsky, Z. Hippius şi Din. Philosophoff, *LeTsaretlaRévolution*, Société du Mercure de France, Paris, 1907, p. 14.

20 D.S. Mérejkowsky, „Religion et Révolution", *ibid*., pp. 147 – 148.

21 N.A. Romanov (jurnal), 3 iunie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 430.

22 N.K. Shil der, *ImperatorPavelPervy*. *Istoriko-biograficeskii ocerk*, A.S. Suvorin, Sankt-Petersburg, 1901, p. 503.

23 Ibid., pp. 26 şi 477 – 504.

24N.A. Romanov (jurnal), 3 iunie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 430.

25N.A. Romanov (jurnal), 9 noiembrie 1917 (SV), *ibid*., p. 339.

26 V. Hugo, *Quatrevingt-treize*, p. 180.

27 Ibid., pp. 494 – 497.

Capitolul II Dilema lui Kerenski

1 *Nikolai II-oiRomanov*: *egojizriideiatelnost, 1894 – 1917 gg>poinostrannimirusskimistocinikam*, Gosudarstvennaia tipografiia, Petrograd, 1917, pp. 1, 59, 69 şi 72 – 73.

2 Vezi B.I. Koloniţki, *Simvolîvlastiiborbazavlast*: *kizuceniiupoliticeskoikul turiRossiiskoirevoliuţii 1917 goda*, Dmitri Bulănin, Sankt-Petersburg, 2001, pp. 132 – 140.

3 Vezi B.I. Koloniţki, *„Tragiceskaia erotika*': *obraziimperatorskoisemivgodipervoimirovoivoini*, Nevoie Literaturnoe Obozrenie, Sankt-Petersburg, 2010, pp. 236 – 240.

4 Interviu cu A.E. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, pp. 107 b-108 a.

5 N. de Basily, note despre conversaţia cu M. Tereşcenko, 23 aprilie 1934: NABP, HIA, cutia 27, dosar 11, p. 1.

6 Ibid., p. 2.

7 Ibid. p. 4.

8 Interviu cu A.E. Kerenski, august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 108 b.

9 N.A. Romanov (jurnal), 5 iulie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 319.

10 L. Sukacev, „Soldier Under Three Flags: The Personal Memoirs of Lev Pavlovich Sukacev", text dactilografiat, Washington, DC, 1974: Lev Sukacev Papers, HIA, p. 100.

11 M.A. Romanov către M.E. Romanova, 27 martie 1917: KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 37.

12 Vezi Ioffe, *Revoliuţiia isemiaRomanovin*, p. 194.

Capitolul i 2: Strămutare la mare distanţă

1 Vezi Ioffe, *Revoliuţiia isemiaRomanovin*, pp. 194 – 195.

2 Interviu cu A.F. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 108 b.

3 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 717 – 718.

4 Ibid. pp. 719 – 720.

5 Ibid. p. 720.

6 Ibid., pp. 720 – 721.

7 T.E. Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi semeiei ojiznideiposlerevoliuţii*, M.L. Stefanovich, Belgrad, 1921; retipărit la Ankor, Moscova, 1993, p. 64.

8 Ibid. pp. 63 – 64.

9 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 721 – 722.

10 S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii", partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 24.

11 *Ibid*.

12 Interviu cu A.E. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 108 b.

13 Benckendorff, *LastDaysatTsarskoeSelo*, p. 107.

14 Interviu cu A.F. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 109 b.

15 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 722.

16 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1105.

17 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 722 – 723.

18 M.A. Romanov către M.F. Romanova, 8 august 1917 (SV): KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 37.

19 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1104.

20 EA. Narîşkina (jurnal), 1 august 1917 (SV): SPR, p. 89.

21 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 722.

22 M.A. Romanov către M.E. Romanova, 8 august 1917 (SV): KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 37.

23S.K. Buksgevden (sic), „«Gosudar» Imperator Nikolai îi iz vospominanii”, partea 1: NABP, HIA, cutia 23, dosar 1, p. 25.

24M.A. Romanov către M.F. Romanova, 8 august 1917 (SV): KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 37; E.A. Narîşkina (jurnal), 1 august 1917 (SV): SPR, p. 89.

25T.E. Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaofarskoiseme*, pp. 62 – 63.

26 EA... Narîşkina (jurnal), 1 august 1917 (SV): SPR, p. 89.

27T.E. Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaofarskoiseme*, p. 63.

28 Ibid., p. 86.

29 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: *ibid.*, cutia 1, dosar 9, p. 1104.

30 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 723.

31 *Ibid.*, p. 724.

32 *Ibid.*

33 *Ibid.*, pp. 724 – 725.

34 *Ibid.*, p. 724.

35 A.N. Romanova, caiet de teme (fără dată – în continuare, f.d.): SGC, SCBLOU, cutia 1.

36 N.A. Romanov (jurnal), 4 august 1917 (SV): DNIIAF, p. 17.

37 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: *ibid.*, cutia 1, dosar 9, p. 1120.

38 Interviu cu A.E. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 108 b; vezi şi Ioffe, *Revoliuţiia isemiaRomanovin*, p.198.

39 EN. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 7; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10

aprilie 1919: ibid. dosar 8, p. 725; Volkov, *Okolofarskoisemi*, p. 57; A.E. Romanova (jurnal), 6 şi 13 august 1917 (SV): DNIIAF, pp. 21 şi 29.

40 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 728.

41 A.F. Kerenski către Procurorul din Tobolsk (f.d.): *ibid*., cutia 1, dosar 9, pp. 1401 – 1402.

42 Interviu cu A.F. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 109 a.

43 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 725.

44 A.F. Romanova (jurnal), 13 august 1917 (SV): DNIIAF, p. 29.

Capitolul 13: Destinaţie Tobolsk

1 N.A. Romanov către M.F. Romanova, 27 octombrie 1917: KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 38.

2 *Baedekers Russia*, p. 527.

3 Ibid. p. 527; R.S. Latimer, *Dr. BaedekerandhisApostolicWorkînRussia* (London: Morgan and Scott, 1907), p. 121.

4 *Neobhodimost otkritiiaporto-franko vst iahrekObiiteniseia*, Gubemskaia Tipografia, Tobolsk, 1907), p. 24. Vezi şi D.W. Treadgold, *TheGreatSiberianMigration*: *GovernmentandPeasantînResettlementfromEmancipationtotheFirstWorldWar*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1957, p. 100.

5 J. Snodgrass, *BureauofForeignandDomesticCommerce: Russia*. *AHandbookonCommercialandIndustrialConditions*, Government Printing Office, Washington, DC, 1913, pp. 217 – 218.

6 *Neobhodimost otkritiiaporto-franko vst iahrekObiiteniseia*, p. 7.

7 *Ibid*., pp. 15 – 18 şi 22.

8 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 78.

9 D. Beer, „Vae Victis: Siberian Exile as a Revolutionary Battleground, 1900 – 1914": St. Antony's College (Oxford), seria seminarului de istorie, 2 martie 2015. Vezi şi D. Beer, *TheHouseoftheDead*: *SiberianExileundertheTsars*, Allen Lane, Londra, 2016, pp. 373 – 381.

10 S. Kallistov, *Tobol schiŢentral*, Vsesoiuznoe obşcestvo politkat-orjan i ss-poselenţev, Moscova, 1925, p. 4.

11 „Golos's katorgi"(raport-reclamaţie despre tulburările din 1906 – 1908), pp. 1 – 6 şi 57 – 58: B.I. Nicolaevsky Collection, HIA, cutia 112, dosar 6; Kallistov, *Tobol schiŢentral*, p. 11.

12 Beer, „Vae Victis".

13 Latimer, *Dr. BaedekerandhisApostolicWorkînRussia*, p. 120.

14 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, p. 30.

15 Vezi Ioffe, *Revoliuţiia isem iaRomanovih*, p. 197.

Capitolul 14: Reprezentantul plenipotenţiar Pankratov

1 Interviu cu A.E. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 109 a; Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, pp. 14 – 15; Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 201.

2 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, pp. 14 – 15 şi 24; Procurorul Koriakin către A.E. Kerenski, 4 septembrie 1917: SPR, p. 107.

3 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 729 – 730.

4 „Plebeu"(V. S. Pankratov), „Polojenie ucenikov na zavodah", *LiteratumieOtgoloski*: *Zbomik*, *NeperiodiceskiiIzdanie*, nr. 1, 7 februarie 1893 (SV): Boris Nicolaevsky Collection, cutia 192, pp. 97 – 115.

5 Introducere nesemnată la Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, pp. 7 – 11.

6 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 1012 – 1013.

7 P. Gilliard către N. de Basily, 29 aprilie 1934 (note): NABP, HIA, cutia 2, dosar 62, p. 3.

8 N.A. Romanov (jurnal), 1 septembrie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 330.

9 Volkov, *Okolofarskoisemi*, p. 57.

10 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 729 – 730.

11 Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 201.

12 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 729 – 730.

13 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaofarskoiseme*, p. 85.

14 Pankratov, *SefariomvTobol ske*, p. 24.

15Ibid., pp. 25 şi 67.

16 Ibid., p. 67.

17 Ibid., p. 60. N.A. Romanov (jurnal), 22 septembrie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 333.

18 T.N. Romanova către M.S. Hitrovo, 17 octombrie 1917 (SV): Alexandre Târşaidze Papers, Dosar tematic, Scrisori, HIA.

19 Pankratov, *SefariomvTobol ske*, p. 60; N.A. Romanov (jurnal), 22 septembrie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 333.

20 V.S. Pankratov către A.E. Kerenski, 13 octombrie 1917: SPR, p. 110.

21 Pankratov, *SefariomvTobol ske*, pp. 60 – 62.

22 Ibid., p. 62.

23 Ibid. p. 63.

24 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1021.

25 Koriakin, procurorul din Tobolsk, către A.E. Kerenski, 4 septembrie 1917: SPR, pp. 105 – 107; le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 721.

26 Interviu cu A.E. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, p. 109 a.

27 Biroul şefului de cabinet al lui A.F. Kerenski către E.S. Botkin, 28 septembrie 1917: SPR, p. 110.

28 Pankratov, *SefariomvTobol ske*, pp. 56 – 57 şi 71.

29 Ibid., p. 57.

30 N.A. Romanov (jurnal), 29 septembrie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 334. Pentru scrisoarea lui Pankratov din 30 septembrie 1917 (SV), vezi *ibid*., p. 396, în 106.

31 Volkov, *Okolofarskoisemi*, p. 58.

32 A.F. Romanova (jurnal), 1 octombrie 1917 (SV): DNIIAF, p. 105.

33 Pankratov, *SefariomvTobol ske*, pp. 52 – 54.

34N.A. Romanov către X.A. Romanova, 18 noiembrie 1917 (SV): SPR, p. 115.

35 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 732.

36 Pankratov, *SefariomvTobol ske*, pp. 52 – 53.

Capitolul i 5: Revoluţia din Octombrie

1 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, p. 174.

2Ibid.

5 Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 204.

4 L.G. Kornilov, mărturie la Comisia Extraordinară de Investigaţii, 2 – 5 septembrie 1917 (SV): G.N. Sevastianov et al. (editori), *DelogeneralăKornilova*: *materialiHrezviceainoikomissiiporassledovaniiude laobâvşem Verhovnomglavnokomanduiuşchem generaleL.G. Korniloveiegosouceastnikah*, *avgust1917 g – Hun 1918g*., *2* volume, Materik, Moscova, 2003, vol. 2, p. 202.

5 L.G. Kornilov, „Apel către popor", 28 august 1917 (SV): ibid. p. 493.

6 N.A. Romanov (jurnal), 29 august 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 330.

7 N.A. Romanov (jurnal), 5 septembrie 1917 (SV): *ibid*., p. 331.

8 Vezi D. Koenker, *MoscowWorkersandthe1917Revolution*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1981, p. 132.

9 N.A. Romanov (jurnal), 25 octombrie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 337; A.E. Romanova (jurnal), 25 octombrie 1917 (SV): DNIIAF, pp. 135 – 136.

10 Pankratov, *Seţariom vTobolske*, p. 81.

11 N.A. Romanov (jurnal), 11 noiembrie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 339.

12 Părintele Nicholas (S. Gibbes), „Ten Years with the Russian Imperial Family"(text dactilografiat): SCG, SCBLOU, cutia 1, p. 3.

13 N.A. Romanov (jurnal), 18 noiembrie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 340.

Capitolul 16: Dispersarea Romanovilor

1 G.M. Romanov către Ks. G. Romanova, 1 şi 29 iunie 1917 (SV): Georgi Mikhailovich, Grand Duke of Russia Papers, HIA, cutia 2.

2 G.M. Romanov către Ks. G. Romanova, 29 iunie 1917 (SV): *ibid*.

3 N.M. Romanov către M.F. Romanova, 27 aprilie 1917: KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 39.

4 G.M. Romanov către Ks. G. Romanova, 29 septembrie 1917 (SV): Georgi Mikhailovich, Grand Duke of Russia Papers, HIA, cutia 2.

5 G.M. Romanov către M.F. Romanova, 28 octombrie 1917 (SV): KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 25.

6 N.A. Romanov către M.F. Romanova, 19 septembrie 1917 (SV): *ibid*., cutia 8, dosar 38.

7 Ks. A. Romanova către N.A. Romanov, 6 decembrie 1917 (SV): DINH, vol. 2, partea a 2-a, pp. 433 – 434.

8 N.A. Romanov către Ks. A. Romanova, 6 decembrie 1917 (SV): *Pizmasviatih ţarstvennân mucennikovizzatoceniia*, ed. E.E. Alfer evâm, D.S. Tatişchev şi S.P. Andolenko, Spaso-Preobrajenski Valaamski monastir, Sankt-Petersburg, 1996, pp. 181 – 182, menţionat*: ibid*., p. 435.

9 Ks. A. Romanova către N.A. Romanov, 6 decembrie 1917 (SV): DINH, vol. 2, partea a 2-a, p. 434. Despre condiţiile regimului de supraveghere a lui Mihail în Petrograd, vezi R. Crawford şi D. Crawford, *MichaelandNatasha*: *TheLifeandLoveoftheLastTsarofRussia*, Londra, Weidenfeld & Nicolson, 1997, pp. 336 – 337.

10 O.A. Romanova către NA. Romanov, 27 ianuarie 1918 (SV): ibid. p. 438.

11 Ks. A. Romanova către N.A. Romanov, 1/14 februarie 1918: *ibid*.

12 MA. Romanov către M.F. Romanova, 11 octombrie 1917 (SV): KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 37.

13 M.A. Romanov către M.F. Romanova, 25 octombrie 1917 (SV): *ibid*. 14M.A. Romanov către M.F. Romanova, 5 noiembrie 1917 (SV): *ibid*.

Capitolul 17: Casa Libertăţii

1 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1106.

2 S. Gibbes, memorii fără titlu, 1 decembrie 1928: SCG, SCBLOU, cutia 1, P5

3 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 81.

4 Father Nicholas (S. Gibbes), „Ten Years with the Russian Imperial Family”(text dactilografiat): SCG, SCBLOU, cutia 1, p. 8.

5 NA Romanov (jurnal), 18 ianuarie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 407.

6 Fotografiile au fost enumerate individual de către NA. Sokolov într-o listă cu lucrurile personale descoperite, 27 octombrie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1333.

7„Besigue ca de obicei”: N.A. Romanov (jurnal), 21 ianuarie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 408.

8 M.N. Romanova către M.F. Romanova, 23 septembrie 1917 (SV): KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 35.

9 AN. Romanova către le. E. Zborovskaia, 20 septembrie 1917 (SV): Ekaterina Zborovskaia Papers, HIA cutia 2.

10 A.N. Romanova către le. E. Zborovskaia, 10 decembrie 1917 (SV): *ibid*.

11 A.N. Romanova către M.F. Romanova, 5 noiembrie 1917: *ibid*., cutia 8, dosar 10.

12 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 728.

13 AN. Romanova către le. E. Zborovskaia, 19 ianuarie 1918 (SV): Ekaterina Zborovskaia Papers, cutia 2.

14 Fotografiile au fost enumerate individual de către NA. Sokolov într-o listă cu lucrurile personale descoperite, 27 octombrie 1919: AMDP, HIA cutia 1, dosar 9, p. 1333.

15 T.N. Romanova către M.S. Hitrovo, 23 ianuarie 1918 (SV): Alexandre Târşaidze Papers, HIA, Dosar tematic, Scrisori.

16 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, pp. 86 – 87.

17 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, pp. 46 – 47.

18 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 735; Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 87.

19 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 738.

20 Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 207.

21 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, p. 83; le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 732 – 733.

22Tobolskie eparhalnievedomosti, nr. 29 – 31, 10/23 decembrie – 1/14 decembrie 1918, p. 285.

23 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 722.

24„Beseda’s episkopom Germogenom”, *Svet*, Sankt-Petersburg, ianuarie 1912.

25 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 733.

26 Ibid. pp. 733 – 734.

Capitolul i8: Învăţând de la alţii

I Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, pp. 68 – 69.

2 Ibid, pp. 65 – 67.

3 P. Gilliard către N. de Basily, 29 aprilie 1934 (note): NABP, HIA, cutia 2, dosar 62, p. 4.

4 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, p. 58.

5 Zte/., pp. 73 – 74.

6 Ibid., pp. 68 – 69.

7 NA Romanov (jurnal), 18 ianuarie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 407; S. Nilus, *Velikoevmalom*, o carte enumerată de N.A. Sokolov într-o listă cu lucrurile descoperite, 6 septembrie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1237. Sokolov menţiona că această carte ar fi aparţinut Alexandrei.

8 N.A. Romanov către M.E. Romanova, *TJ* octombrie 1917: KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 38.

9 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, p. 42.

10 Ibid. pp. 42 – 43; Markov, *Pokinutaiaţarskaia sem ia*, p. 47.

ÎI K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 1012 – 1013.

12 Ibid. p. 1015.

13 Ibid. p. 1013.

14 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, pp. 42 – 43.

15 Ibid. p. 43.

16 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar

8, p. 1020.

17 *Ihid*, *p*. 1019.

18 *Ibid*., p. 1020.

19 *Ibid*., p. 1019.

20 Pankratov, *Seţariom vTobo Tske*, pp. 44 – 45.

Capitolul 19: Timp liber la dispoziţie

1 *The LastDiaryof TsaritsaAlexandra*, ed. V.A. Kozlov şi V.M. Khrustalev, Yale University Press, New Haven, CT, 1997, 11 februarie 1918, p. 35.

2 Ibid. 11 ianuarie 1918 (SV), p. 17 şi 11 februarie 1918, p. 35.

3 N.A. Romanov (jurnal), 9 ianuarie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 406.

4 N.A. Romanov (jurnal), 7 ianuarie 1918 (SV): *Ibid*.

5 Părintele Nicholas (S. Gibbes), „My Tobolsk Books, Etc., Etc". (text dactilografiat): SGC, SCBLOU, cutia 1, pp. 2 – 3, 8; N.A. Romanov (jurnal), 13 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp. 414 şi 416.

6 N.A. Romanov (jurnal), 26 şi 29 septembrie, 2, 9 şi 17, 23 şi 29 octombrie

1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp.332 – 334 şi 336 – 337.

7 N.A. Romanov (jurnal), 16 octombrie 1917 (SV): ibid. p. 335.

8 N.A. Romanov (jurnal), 3 octombrie 1917 (SV): *ibid*.

9 N.A. Romanov (jurnal), 19 octombrie 1917 (SV): ibid. p. 336.

10 N.A. Romanov (jurnal), 1 şi 4 martie 1918 (SV): ibid. p. 411.

11 N.A. Romanov (jurnal), 13 martie 1918 (SV): ibid. p. 412.

12 N.A. Romanov (jurnal), 6 aprilie 1918 (SV): ibid. p. 418.

13 N.A. Romanov (jurnal), 10 noiembrie; 3 şi 13 decembrie 1917; 26 martie

1918 (SV): ibid. pp. 339, 342 – 343 şi 414.

14 N.A. Romanov (jurnal), 19 august 1917 (SV): ibid. p. 329.

15 Baroana Orezy, *TheScarletPimpernel*, Hodder & Stoughton, Londra, 1960, p. 9.

16 N.A. Romanov (jurnal), 1 şi 3 noiembrie 1917 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 338 (cu referire la: *IWillRepay*, *TheEluzivePimpernel* –, *FireînStubble*).

17 Baroana Orezy, *TheScarletPimpernel*, cap. 28.

18 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 754.

19 N.A. Romanov către M.F. Romanova, 5 martie 1918: KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 38.

20 N.A. Romanov către Ks. A. Romanova, 18 noiembrie 1917 (SV): SPR, p. 116.

21 N.A. Romanov (jurnal), 25 şi 26 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 414.

22 N.A. Romanov (jurnal), 27 martie 1918 (SV): *ibid*., p. 416.

23 N. Cohn, *WarrantforGenocide*: *TheMythoftheJewishWorld-ConspiracyandtheProtocolsoftheEldersofZion*, Eyre & Spottiswood, Londra, 1967, p. 115.

24The LastDiaryofTsaritsaAlexandra, 22, 24, 25 şi 29 aprilie 1918 (SV), pp. 126 – 133; N.A. Romanov (jurnal), 27 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 416.

25N.A. Romanov (jurnal), 27 martie 1918 (SV): ibid. p. 416.

26K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1014.

Capitolul 20: „Octombrie” în ianuarie

1 Father Nicholas (S. Gibbes), „My Tobolsk Books, Etc., Etc”. (text dactilografiat): *ibid*., pp. 2 – 3.

2 N.A. Romanov (jurnal), 18 noiembrie 1917 (SV): DINII, vol. 2 partea a 2-a, p. 340.

3 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 734.

4Ibid., pp. 734 şi 736.

5 Ibid. *p*. *755*.

6 N.A. Romanov (jurnal), 14 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 414.

7 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, pp. 58 – 60

8 Markov, *Pokinutaiaţarskaia sem ia*, fotografie alăturată p. 240.

9 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 729.

10 Father Nicholas (S. Gibbes), „Ten Years with the Russian Imperial Family”(text dactilografiat): SCG, SCBLOU, cutia 1, p. 7.

11 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, p. 81.

12The LastDiaryofTsaritsaAlexandra, 29 ianuarie 1918, p. 22.

13Ibid., 30 ianuarie 1918, p. 23.

14 A.N. Romanova către Ie. E. Zborovskaia, 19 ianuarie 1918 (SV): Ekaterina Zborovskaia Papers, cutia 2.

15 A.N. Romanova către Ie. E. Zborovskaia, 15 octombrie 1917 (SV): *Ibid*.

16 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 730 – 731.

17 N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 1047.

18 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, pp. 78 – 79; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 730.

19Ibid., p. 734.

20 N.A. Romanov (jurnal), 1 – 5 ianuarie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 405. Anastasia s-a îmbolnăvit în 28 ianuarie 1918: *ibid*., p. 407; S. Buxhoeveden (jurnal), 1 ianuarie 1918 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 440. Am identificat-o pe Buxhoeveden, pornind de la mărturiile din jurnal, şi anume data expulzării ei din casa Kornilov.

21 S. Buxhoeveden (jurnal), 18 ianuarie 1918 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 440.

22 Pankratov, *Seţariom vTobol ske*, p. 86.

23Ibid.

24Ibid., p. 87.

25Ibid., p. 89.

26N.A. Romanov către M.F. Romanova, 5 martie 1918 (SV): KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 38.

27 *The LastDiaryofTsaritsaAlexandra*, 24 ianuarie 1918, p. 17.

28 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 80; S. Buxhoeveden, *TheLifeandTragedyofAlexandraFeodorovna, EmpressofRussia*: *ABiography*, Longman, Green & Co., Londra, 1929, pp. 314 – 315.

29 *The LastDiaryofTsaritsaAlexandra*, 24 ianuarie 1918, p. 17.

30 S. Buxhoeveden (jurnal), 27 ianuarie 1918 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 441.

31 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 86.

32 Pankratov, *Seţariom vTobo Tske*, p. 88.

33 O.N. Romanova către M.S. Hitrovo, 19 februarie 1918 (SV): Alexandre Târşaidze Papers, Dosar tematic, Scrisori, HIA, cutia 16, dosar 4.

34 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 86.

35 *Ibid*.

36 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 734.

37 O.N. Romanova către M.S. Hritovo, 19 februarie 1918 (SV): Alexandre Târşaidze Papers, Dosar tematic, Scrisori, HIA, cutia 16, dosar 4.

38 T.N. Romanova către M.S. Hitrovo, 19 februarie 1918: *ibid*.

Capitolul zi: Discuţiile de la Moscova

1 Minuta şedinţei Sovnarkom, 29 ianuarie 1918: Gosudarstvennîi Arhiv Rossiiskoi Federaţii (în continuare, GARF), fond 130, op. 23, d. 7, p. 170.

2 L. Bryant, *SixRedMonthsînRussia*: *AnObserver'sAccountofRussiabeforeandduringtheProletarianDictatorship*, George H. Doran, New York, 1918, capitolul 24.

3 Minuta şedinţei Sovnarkom, 29 ianuarie 1918: GARF, fond 130, op. 23, d. 7, p. 170; M.P. Iroşnikov, *Sozdaniesovetskogoţentralnogo apparata*: *Sovetnarodân komissarovinarodnickomissariaţi*, *oktiabr1917 g*. – *yanvar1918 g*., Nauka, Moscova/Leningrad, 1966, p. 265.

4 Minuta şedinţei Sovnarkom, 20 februarie 1918: GARF, fond 130, op. 23, d. 8, p. 204.

5 Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 214; le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 736; S. Buxhoeveden (jurnal), 10 martie 1918 (SV): ibid. cutia 1, dosar 7, p. 442.

6 N.A. Romanov (jurnal), 14 februarie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 410.

7 Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919; AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 461.

8 EN. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 7; S. Buxhoeveden (jurnal), 10 martie 1918 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 442. În a doua sursă, numărul personalului concediat indică unsprezece.

9 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 87.

10Ibid.

11The LastDiaryofTsaritsaAlexandra, 4 şi 17 martie şi 2 aprilie 1918, pp. 56, 69 şi 85.

12 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 87.

13Ibid.

14 M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovin v 1918 godu": Rossiiskii Gosudarstvennîi Arhiv Soţial no-

Politiceskoi Istorii (în continuare, RGASPI), fond 558, op. 3 s, d. 12, în DAVP, cutia 15, p. 20.

15 N.A. Romanov (jurnal), 13 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 414.

16 Şedinţa Comitetului Central, 23 februarie 1918: *ProtokolîŢentra Tnogo KomitetaRSDRP(b), avgust1917 – fevrar1918*, Gosudarstvennoe izdatel stro politiceskoi literaturi, Moscova, 1958, p. 215.

17Skorbnaia pamiatka, p. 64.

18 P. Gilliard, note anexate la scrisoarea (29 aprilie 1934?) către N. de Basily, p. 2.

19Skorbnaia pamiatka, p. 68.

Capitolul 22: Planuri de salvare

1 Diterihs, *Ubiistroţarskoi semihlenovdomaRomanovinnaUrale*, partea 1, p. 81; vezi, de asemenea, P.M. Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, Izadel stro „Ural skii rabochii", Sverdlovsk, 1990, p. 81; P.P. Bulygin, *TheMurderoftheRomanovs*: *theAuthenticAccount*, Hutchinson, Londra, 1935, p. 216.

2 B.N. Soloviov, 29 decembrie 1919 (depoziţie la anchetă): N. Ross, *Gibelţarskoi semimaterialisletistriia*, Posev, Frankfurt am Main, 1986 (în continuare, GTSMS), p. 497.

3 Interviu cu A.F. Kerenski, 14 – 20 august 1920: DAVP, HIA, cutia 22, pp. 109 b şi 117.

4 N. Sokolov, *Ubiistroţarskoi semi*, Slovo, Berlin, 1925, pp. 95 – 96.

5 B.N. Soloviov, 29 decembrie 1919 (depoziţie la anchetă): GTSMS, p. 496.

6Ibid., p. 497.

7Ibid.

8 Sokolov, *Ubiistroţarskoi semi*, pp. 89 – 90.

9 B.N. Soloviov, 29 decembrie 1919 (depoziţie la anchetă): GTSMS, p. 498.

10The LastDiaryofTsaritsaAlexandra, 4 februarie 1918, p. 28.

11 B.N. Soloviov, 29 decembrie 1919 (depoziţie la anchetă): GTSMS, p. 498.

12The LastDiaryofTsaritsaAlexandra, 6 februarie 1918, p. 30; Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, p. 256.

13Ibid., p. 259.
14Ibid., p. 262.
15 Sokolov, *Ubiistroţarskoi semi*, pp. 89 – 90 şi 94.
16Ibid? 103.
17Ibid.
18Ibid., pp. 94 – 95.
19 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 75.
20 K.S. Mel nik, 2 noiembrie 1919 (depoziţie la anchetă): GTSMS, p. 491; Sokolov, *Ubiistroţarskoi semi*, pp. 94 – 95.
21 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 76.
22 Ibid. p. 75.
23 Ibid. pp. 76 – 77.
24Ibid., pp. 89 – 90 şi 94; Bulygin, *TheMurderoftheRomanovs: theAuthenticAccount*, p. 217.
25 K.S. Mel nik, 2 noiembrie 1919 (depoziţie la anchetă): GTSMS, p. 491.
26 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, pp. 83 – 84.
27Ibid., p. 47.
28 Ibid., p. 188.
29 Ibid. pp. 194 – 195, 197 şi 216.
30 *Ibid*., p. 248.
31 *Ibid*., p. 249.
32 *Ibid*., pp. 256 şi 261.
33 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, pp. 78 – 79.
34 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, p. 220.
35 *Ibid*?. 221.
36 *The LastDiaryoftheTsaritsaAlexandra*, 25 martie 1918, p. 77.
37 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, p. 260.
38 *Ibid*., p. 233.
39 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, pp. 77 – 78.
40/., p. 78.
41Ibid.
42Ibid., pp. 77 – 78.
43Ibid., p. 77.
Capitolul 23: Viitorul Rusiei
1 P. Gilliard către N. de Basily, 29 aprilie 1934 (note): NAPB, HIA, cutia 2, dosar 62, p. 1.

2 N.A. Romanov (jurnal), 7 februarie 1918 (SV): DOMNII, vol. 2, partea a 2-a, p. 409.

3 N.A. Romanov (jurnal), 1 februarie 1918 (SV): *ibid*., p. 410.

4 N.A. Romanov (jurnal), 12 februarie 1918 (SV): *ibid*.

5 P.A. (*şic*) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 462.

6 *Ibid*. \ Gilliard, *LetragiquedestindeNicolas* II *et de safamilie*, p. 215.

7 PA. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 27 august 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1129.

8 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919:ibid. cutia 1, dosar 8, p. 758; K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 1016; *Skorbnaiapamiatka*, p. 64.

9 Gilliard, *LetragiquedestindeNicolas* II *et de safamilie*, p. 215.

10 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 759.

11 A.F. Romanova către A.A. Vărubova, 22 ianuarie 1918: SPR, p. 129.

12 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 84.

13 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1014.

14/., pp. 1014 – 1015.

15 Ibid. p. 1021.

16 Ibid. *p*. 1014 – 1015.

17 S. Gibbes, memorii fără titlu (text dactilografiat): SCG, SCBLOU, cutia 1, pp. 21 – 22.

18 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 1016 – 1017.

19 Ibid. p. 1014.

20 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 755.

21 P. Gilliard către N. de Basily, 29 aprilie 1934 (scrisoare): NAPB, HIA, cutia 2, dosar 62.

22Ibid.

23 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1019.

24 Ibid. p. 1020.

Capitolul 24: Marşul tovarăşilor

1 Depoziţia lui Zenţov, membru al gărzilor, *Poslednieadniposlednegoţaria*: *inohtojeniedinastiiRomanovin*, Tverskoe Izdatel stro, Tver, 1922, p. 11.

2 Gilliard, *LetragiquedestindeNicolaset de safamilie*, p. 216: 26 martie 1918 (jurnal).

3 Sokolov, *Uhiistroţarskoi semi*, p. 88.

4 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 738.

5 Ia M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoio mesto": RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 5.

6 *Ibid*.

7 Depoziţia lui Zenţov, membru al gărzilor, *Poslednieadniposlednegoţaria*: *inohtojeniedinastiiRomanovin*, p. 11

8 S. Buxhoeveden (jurnal), 11 şi 13 martie 1918 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 443.

9 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 86.

10 *Ibid*.

11 *Ibid*., p. 84.

12 Gilliard, *LetragiquedestindeNicolaset de safamilie*, p. 216; N.A. Romanov (jurnal), 29 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 416.

13 N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1047.

14 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 738.

15 V.M. Kosarev către V.I. Lenin şi L.D. Troţki, 28 martie 1918: SPR, p. 137.

16 NA Romanov (jurnal), 22 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p.415.

17 N.A. Romanov (jurnal), 28 martie 1918 (SV): ibid. p. 416.

18 N.A. Romanov (jurnal), 23 martie 1918 (SV): *ibid*., A.V. Gendrikova (jurnal), 1 aprilie 1918: *ibid*., p. 443.

19 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme*, p. 84.

20 N.A. Romanov (jurnal), 22 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p.415.

21 A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii”, datat februarie 1922: A.N. Avdonin, *Viemovahrevoliuţii*: *dokumentalnîiocerkokomissareWlakovleve*, Bank kulturnoi informaţii, Ekaterinburg, 1995 (în continuare, VZR), p. 203.

22 *Ibid*.

23 P.M. Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, în N.I. Nikolaev (ed.), *Rabocealarevoliuţiia naUrale*: *epizodiifaktî*, Gosizdat, Ural skoe Oblastnoe Upravlenie, Ekaterinburg, 1921, pp. 6 – 7.

24 Depoziţia lui Zenţov, membru al gărzilor, *Posledniedniposlednegoţaria*: *inohtojeniedinastiiRomanovin*, p. 11.

25 Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 88.

26 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoio mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 5; le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 751.

27 EN. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: *ibid*., cutia 1, dosar 6, p. 9.

28 A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii”, datat februarie 1922: VZR, p. 204.

29 Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 88.

30 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoio mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 5.

31 A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii”, datat februarie 1922: VZR, p. 204.

32 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, pp. 6 – 7.

33 *Ibid*.

34 Vezi Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 88.

35 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 766.

36 S. Buxhoeveden (jurnal), 11 şi 13 martie 1918 (SV): *ibid*., cutia 1, dosar 7, pp. 443 – 444.

37 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 9.

38 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 738 – 739.

39 Meniul familiei imperiale la micul dejun şi la prânz, 22 – 29 aprilie 1918 (SV): SCG, SCBLOU, cutia 2.

40 K.M. Bitner (depoziţie la anchetă), iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1022.

41 N.A. Romanov (jurnal), 11 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 419.

42 N.A. Romanov (jurnal), 19 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 415.

Capitolul 25: Tobolsk şi Moscova

1 S. Buxhoeveden (jurnal), 7 martie 1918 (SV): *ibid.*, cutia 1, dosar 7, p. 442.

2 *Tobolski rabocii*, 31 martie 1918.

3 *Ibid.*, 16 aprilie 1918.

4 S. Buxhoeveden (jurnal), 3 martie 1918 (SV): ibid. cutia 1, dosar 7, p. 443.

5 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: *ibid.*, cutia 1, dosar 8, p. 732.

6 V.D. Bonci-Bruevici către V.A. Avanesov, 1 aprilie 1918: DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp. 442 – 443.

7 Minuta Prezidiului Comitetului Executiv Central (VÂSLK), 1 aprilie 1918: V.V. Alekseev, *Gibel"ţarskoi semi*: *mifiireal nost*: *novie dokumentiotragediinaUrale*, Bank kulturnoi informaţii, Ekaterinburg, 1993, p. 52.

8 EN. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 7.

9 Minuta Prezidiului VâsLK, 6 aprilie 1918: SPR, p. 53.

10 la M. Sverdlov către Sovietul Regional din Ural, 9 aprilie 1918: *ibid.*, pp. 53 – 54.

11 Vezi LE Plotnikov, *PravdaIstorii*: *gibel ţarskoi semi*, Sverdlovskaia regional naia obşcestrennaia organizaţiia, Ekaterinburg, 2002 (în continuare, PIGTS), p. 156.

12 EP. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 644.

13 S.G. Loghinov, 4 aprilie 1919 (depoziţie la anchetă): GTSMS, p. 289.

14 *Ibid.*

15 însemnările lui V.V. Iakovlev (din arhivele personale ale L.K. Karpovaia), reproduse în VZR, p. 18.

16 Aksiuta (discurs), minută a adunării generale a detaşamentului de pază, 22 aprilie 1918: SPR, p. 142.

17 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 732.

18 Ibid. p. 737; Părintele Nicholas (S. Gibbes), „Ten Years with the Russian Imperial Family”(text dactilografiat): SGC, SCBLOU, cutia 1, p. 8.

19 K.A. Stoianovici (V.V. Iakovlev), notiţe pentru un proiect de carte, iunie-iulie 1928, reproduse în VZR, p. 162.

20 N.A. Romanov (jurnal), 30 martie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 417.

21 N.A. Romanov (jurnal), 31 martie 1918 (SV): *ibid*.

22 N.A. Romanov (jurnal), 1 aprilie 1918 (SV): *ibid*.

23 B.V. Didkovski către VI. Lenin şi Ia M. Sverdlov, 13 aprilie 1918: SPR, p. 54.

24 N.A. Romanov (jurnal), 2 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 417; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 734.

25 Ibid. p. 735.

26 Ibid. p. 736; N.A. Romanov (jurnal), 8 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 418.

27 EL Goloşciokin către P.D. Hohriakov, 21 aprilie 1918: SPR, p. 140.

Capitolul 26: Comisarul Iakovlev

1 Ia M. Sverdlov către conducătorii din Ural (Ekaterinburg), 9 aprilie 1918, text reprodus în PIGTS, p. 38.

2 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 739.

3 K.A. Stoianovici (V.V. Iakovlev) către LV. Stalin şi VR. Menjiński, 15 martie 1928, text reprodus în VZR, p. 152.

4 Ibid. *p*. 153.

5 *Ibid*., p. 154.

6 Minuta adunării detaşamentului de pază, 22 aprilie 1918: SPR, p. 141.

7 *Ibid*., pp. 141 – 142; N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1048.

8 Minuta adunării detaşamentului de pază, 22 aprilie 1918: SPR, pp. 141 – 142; K.A. Stoianovici (V.V. Iakovlev), notiţe pentru un proiect de carte, iunie-iulie 1928, reproduse în VZR, p. 162.

9 Minuta adunării detaşamentului de pază, 22 aprilie 1918: SPR, pp. 46 şi 55 – 56; N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1048.

10 N.A. Romanov (jurnal), 9 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 418.

11 N.A. Romanov (jurnal), 10 aprilie 1918 (SV): *ibid*., p. 419.

12 Raportul inspecţiei din 23 aprilie 1918 este reprodus în PIGTS, pp. 42 – 43; N.A. Romanov (jurnal), 10 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 419.

13 Raportul inspecţiei din 23 aprilie 1918: PIGTS, p. 43.

14 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1107.

15 Father Nicholas (S. Gibbes), „Ten Years with the Russian Imperial Family"(text dactilografiat): SGC, SCBLOU, cutia 1, p. 8.

16 NA… Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1048; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 739.

17 Părintele Nicholas (S. Gibbes), memorii fără titlu (text dactilografiat): SGC, SCBLOU, cutia 1, p. 15.

18 V.V. Iakovlev: minuta adunării din 3 mai 1918 la Ufa a unităţilor (*drujini*) 1 şi 2 ale Armatei Roşii, text reprodus în VZR, p. 147; A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii", datat februarie 1922: VZR, p. 205.

19 *Ibid*., p. 204.

20 Ibid., p. 205.

21 V.V. Iakovlev: minuta adunării din 3 mai 1918 la Ufa a unităţilor (*drujini*)

1 şi 2 ale Armatei Roşii, text reprodus în VZR, p. 147.

22 Ia M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoio mesto": RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, pp. 5 – 6.

Capitolul 27: Ordinul de mutare

1 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 742 – 743.

2Ibid., p. 743.

3Ibid.

4 P.A. (*şic*) Gilliard (depoziţie la anchetă), 27 august 1919: ibid. cutia 1, dosar 9, pp. 1125 – 1127.

5/., p. 1127.

6 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 744; S. Buxhoeveden (jurnal), 7 martie 1918 (SV): ibid. cutia 1, dosar 7, p. 445.

7 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1109.

8 *Ibid*.

9 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 27 august 1919: ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1126.

10 M.G. Tutelberg (depoziţie la anchetă), 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 978.

11 Interviu cu V.V. Iakovlev: *Izvestia*, 16 mai 1918.

12 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 744.

13 *Ibid*.

14 LA. Teodorovici şi W. Iakovlev (conversaţie la telegraful Hughes), f.d.: SPR, pp. 143 – 144.

15 N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1049.

16 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 745 – 746.

17 V.V. Iakovlev: minuta adunării din 3 mai 1918 la Ufa a unităţilor (*drujini*) 1 şi 2 ale Armatei Roşii, text reprodus în VZR, p. 147.

18 D.M. Ciudinov, „Kak mî pervozili bâvşuiu ţarskuiu sem în: VZR, p. 210.

19 *Ibid*.

20 F.N. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 8.

21 M.G. Tutelberg (depoziţie la anchetă), 23 – 27 iulie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 979.

22 Father Nicholas (S. Gibbes), „Ten Years with the Russian Imperial Family”(text dactilografiat): SCG, SCBLOU, cutia 1, p. 9.

23 *Ibid*., pp. 9 – 10.

24 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 746.

25 S.I. Ivanov (depoziţie la anchetă), 19 iulie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 950; A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1110.

Capitolul 28: Spre sud, la Tiumen

1 D.M. Ciudinov, „Kak mî pervozili bâvşuiu ţarskuiu sem în: VZR, pp. 210 – 211.

2 Father Nicholas (S. Gibbes), „Ten Years with the Russian Imperial Family”(text dactilografiat): SGC, SCBLOU, cutia 1, pp. 9 – 10.

3 D.M. Ciudinov, „Kak mî pervozili bâvşuiu ţarskuiu sem în”: VZR, p. 211.

4 N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), relatând ce au auzit de la escortă care s-a întors, *6* august 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 1050.

5 N.A. Romanov (jurnal), 13 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 419; *TheLastDiaryofTsaritsaAlexandra*, 26 aprilie 1918, p. 109.

6 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 749.

7 Vezi Bîkov *PoslednIedniRomanovin*, p. 96.

8 V.V. Iakovlev către F.I. Goloşciokin, 27 aprilie 1918: SPR, pp. 144 – 146.

9 N.A. Romanov (jurnal), 14 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp. 419 – 420.

10 V.V. Iakovlev către la M. Sverdlov, 27 aprilie 1918, text reprodus în SPR, p. 58; V.V. Iakovlev către EL Goloşciokin, 27 aprilie 1918, text reprodus ibid. p. 60.

11 N.A. Romanov (jurnal), 14 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp. 419 – 420.

12 Interviu cu V.V. Iakovlev: *Izvestia*, 16 mai 1918.

13 D.M. Ciudinov, „Kak mî pervozili bâvşuiu ţarskuiu sem în”: VZR, p. 212.

14 Ibid. p. 211.

15 Ibid. p. 212.

16 N.A. Romanov (jurnal), 14 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420; le. S. Kobâlinski (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 747; D.M. Ciudinov, „Kak mî pervozili bâvşuiu ţarskuiu sem în”: VZR, p. 212.

17 V.V. Iakovlev: minuta adunării din 3 mai 1918 la Ufa a unităţilor (*drujini*) 1 şi 2 ale Armatei Roşii, text reprodus în VZR, pp. 147 – 148; AI. Nevolin (depoziţie scrisă), 3 mai 1918: SPR, pp. 156 – 157.

18 V.V. Iakovlev: minuta adunării din 3 mai 1918 la Ufa a unităţilor (*drujini*) 1 şi 2 ale Armatei Roşii, text reprodus în VZR, pp. 147 – 148; A.I. Nevolin (depoziţie scrisă), 3 mai 1918: SPR, pp. 156 – 157.

19 N.A. Romanov (jurnal), 14 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 747.

20 M.G. Tutelberg (depoziţie la anchetă), 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 978.

21 N.A. Romanov (jurnal), 14 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420; interviu cu V.V. Iakovlev: *Izvestia*, 16 mai 1918.

22 Markov, *Pokinutaiatarskaiasemia*, p. 295.

23 *Ibid*.

24 *Ibid*.

25 N.A. Romanov (jurnal), 14 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420; *TheLastDiaryofTsaritsaAlexandra*, 14 aprilie 1918 (SV), p. 112.

26 Markov, *Pokinutaiatarskaiasemia*, pp. 273, 280 şi 297.

27 *Ibid*., p. 295.

28 N.A. Romanov (jurnal), 14 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420.

29 Vezi Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 97.

30 *Ibid*.

31 Ia M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoio mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 6.

32 V.V. Iakovlev către Ia M. Sverdlov, 27 aprilie 1918, text reprodus în SPR, pp. 58 – 59.

33 V.V. Iakovlev către Ia M. Sverdlov (discuţie la aparatul Hughes), 27 aprilie 1918, text reprodus, ibid. p. 59.

34 V.V. Iakovlev către F.I. Goloşciokin, 27 aprilie 1918, text reprodus, *ibid*., p. 60.

35 Ia M. Iurovski, „Poslednii ţar nasiol svoio mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 6.

Capitolul 29: Destinaţia rămâne să fie confirmată

1 Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 97.

2 Snodgrass, *BureauofForeignandDomesticCommerce*, p. 43.

3 V.V. Iakovlev: minuta adunării din 3 mai 1918 la Ufa a unităţilor (*drujini*)

1 şi 2 ale Armatei Roşii, text reprodus în VZR, p. 148; A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii”, datat februarie 1922: VZR, p. 206.

4 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoio mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 6.

5 *Ibid*., pp. 6 – 7.

6 *Ibid*., p. 7.

7 A.G. Beloborodov şi G.I. Safarov către VI. Lenin şi la M. Sverdlov, 28 aprilie 1918: SPR, pp. 147 – 148.

8 A.G. Beloborodov, telegramă trimisă la Omsk şi în alte părţi, 28 aprilie 1918, text reprodus în SPR, pp. 148 – 149; A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii”, datat februarie 1922: VZR, p. 206.

9 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 11.

10 *Ibid*.

11 le. S. Kobâliń: (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 747.

12 Interviu cu V.V. Iakovlev: *Izvestia*, 16 mai 1918.

13 N.A. Romanov (jurnal), 14 – 15 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420.

14 Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, pp. 98 – 99; S. Gibbes către Sir Charles Elliot (notă), f.d., posibil să fi fost un mesaj adăugat scrisorii din 15 aprilie 1919: SGC, SCBLOU, cutia 2.

15 A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii”, datat februarie 1922: VZR, p. 206; G.I. Safarov şi V.M. Kosarev (aparatul Hughes), 29 aprilie 1918, text reprodus în SPR, pp. 64 – 65.

16 V.V. Iakovlev: minuta şedinţei de la Ufa a unităţilor (*drujini*) 1 şi 2 ale Armatei Roşii, 3 mai 1918, text reprodus în VZR, p. 148; Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, pp. 98 – 99; Ia. M. Iurovski, „«Poslednii ţar» naşiol svoio mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 7.

17 Ia. M. Sverdlov către V.V. Iakovlev, 28 aprilie 1918: SPR, p. 149.

18 V.V. Iakovlev: minuta şedinţei de la Ufa a unităţilor (*drujini*) 1 şi 2 ale Armatei Roşii, 3 mai 1918, text reprodus în VZR, p. 148.

19 Ia. M. Sverdlov către conducerea Sovietului Regional din Ural, 29 april 1918, text reprodus în SPR, p. 63.

20 Sovietul Regional din Ural către Ia. M. Sverdlov (telegramă), 29 aprilie 1918, text reprodus în VZR, p. 139.

21 L.A. Likova (ed.), *Sletistriepadeluobubiistre Rossiiskoiimperatorskoisemi*, Rosspen, Moscova, 2007, pp. 269 – 270.

22 A.G. Beloborodov către V.M. Kosarev, 29 aprilie, text reprodus în SPR, p. 65.

23 A.G. Beloborodov către S.S. Zaslavski, 29 aprilie, *ibid*., pp. 67 – 68.

24 Ia. M. Sverdlov către V.V. Iakovlev, 28 aprilie 1918, *ibid*., p. 64.

25 *Ibid*.

26 *Ibid*.

27 G.I. Safarov şi V.M. Kosarev (mesaje prin intermediul aparatului Hughes), 29 aprilie 1918, text reprodus în *ibid*., pp. 64 – 65.

28 V.M. Kosarev (telegramă), 29 aprilie 1918, text reprodus în VZR, p. 148.

29 V.V. Iakovlev către Ia. M. Sverdlov, 29 aprilie 1918: SPR, p. 152.

30 Vezi Bîkov, *PoslednieedniRomanovin*, p. 100.

31 *Ibid*., pp. 100 – 101.

32 N.A. Romanov (jurnal), 16 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420.

33 N.A. Romanov (jurnal), 17 aprilie 1918 (SV): *ibid*.

34 Interviu cu V.V. Iakovlev: *Izvestia*, 16 mai 1918.

Capitolul 30: Spre Casa Ipatiev

1 A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii", datat februarie 1922: VZR, p. 206; vezi de asemenea PIGTS, p. 71.

2 Raportul lui N.A. Sokolov de la faţa locului, 15 – 25 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1381.

3 Preston, *BeforetheCurtain*, p. 99.

4 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria", p. 14.

5 N.N. Ipatiev (interviu de LA. Sergheev), 30 noiembrie 1918: Likova (ed.), *SletistriepodeluobubiistreRossiiskoiimperatorskoisemi*, pp. 145 – 146.

6 A.G. Beloborodov, memorii în manuscris, reproduse în DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp. 450 – 451; N.N. Ipatiev (interviu de LA. Sergheev), 30 noiembrie 1918; Likova (ed.), *SletistriepodeluobubiistreRossiiskoiimperatorskoisemi*, p. 146. Vezi, de asemenea, PIGTS, p. 71.

7 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria"; Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 102.

8 A.G. Beloborodov, memorii în manuscris, reproduse în DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp. 450 – 451; vezi, de asemenea, PIGTS, p. 71.

9 R.L. Jefferson, *RoughingIt înSiberia, WithSomeAccountoftheTranssiberianRailway, andtheGold-MiningIndustryofAsiaticRussia*, Sampson, Low, Marston & Co., Londra, 1897, p. 5.

10 N.A. Romanov (jurnal), 17 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420; Bîkov, „Poslednie dni poslednego çaria", p. 12; Bîkov, *PosledniedniRomanovih*, p. 101.

11 V. Iakovlev, „Poslednii reis Romanovin", *Ural*, nr. 8, 1988, DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp. 446 – 447.

12 N.A. Romanov (jurnal), 17 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420; Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria", p. 12; Bîkov, *PosledniedniRomanovih*, p. 101; V. Iakovlev, „Poslednii reis Romanovykh", *Ural*, nr. 8, 1988, DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 447; A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii", datat februarie 1922: VZR, p. 207.

13 NA... Romanov (jurnal), 17 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420; Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria", p. 12; Bîkov, *PosledniedniRomanovih*, p. 101; V. Iakovlev, „Poslednii reis Romanovin", *Ural*, nr. 8, 1988, DINH, vol. 2, partea a 2-a, p. 447.

14 N.A. Romanov (jurnal), 17 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 420; Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria", p. 12; Bîkov, *PosledniedniRomanovih*, p. 101; V. Iakovlev, „Poslednii reis Romanovin", *Ural*, nr. 8, 1988, DINH, vol. 2, partea a 2-a, p. 447.

15 A.G. Beloborodov, memorii în manuscris, reproduse în DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 447.

16 A.G. Beloborodov şi B.Z. Didkovski, 30 aprilie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, pp. 1397 – 1398. Vezi fotografia în N. Sokoloff, *Enquêtejudiciairesurl'assassinatdelafamilleimpérialerusse, aveclespreuves, lesinterrogatoiresetlesdépositionsdestemoinsetdesaccusés*, Payot, Paris, 1924, p. 16.

17 A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii”, datat februarie 1922: VZR, p. 207; Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 12.

18 P.T. Samokhvalov, 20 – 21 noiembrie 1919 (depoziţie la anchetă): GTSMS, p. 494.

19 RA. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă)(care a relatat ceea ce i-au spus Nabokov şi Matveev), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 465. Potrivit cărţii lui, soldaţi! au fost arestaţi doar pentru două zile: Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II et de sa *famille*, p. 223.

20 le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 748.

21 N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 1050; le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 748.

22 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 13; Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 103.

23 Decret al Prezidiului Sovietului Regional din Ural, 30 aprilie 1918, reprodus în SPR, p. 69.

24 A.G. Beloborodov către V.I. Lenin şi la M. Sverdlov, 30 aprilie 1918, text reprodus ibid. pp. 70 – 71.

25 însemnările lui V.V. Iakovlev, citate în VZR, p. 25.

26 Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 104; Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 13.

27 V.V. Iakovlev: minuta adunării din 3 mai 1918 Ia Ufa a unităţilor (*drujini*) 1 şi 2 ale Armatei Roşii, text reprodus în VZR, pp. 147 – 149.

28 N.A. Mundel (depoziţie la anchetă), 6 august 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 1050; le. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 748.

Capitolul 31: Regiunea Ural şi bolşevicii ei

1 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 96.

2 G. Kennan, *SiberiaandtheExileSistem*, vol. 2, The Century Co., New York, 1891, p. 420.

3 Snodgrass, *BureauofForeignandDomesticCommerce*, pp. 123 – 124 şi 139.

4 P.M. Bîkov, „Iekaterinburgski Sovet”, în N.I. Nikolaev (ed.), *Rabocealarevoliuţiia naUrale*: *epizodiifaktî*, Gosizdat, Ural skoe Oblastnoe Upravlenie, Ekaterinburg, 1921, p. 93.

5 Ibid. pp. 94 – 95.

6 *Ibid*.

7 *Ibid*., p. 98.

8 *Ibid*.

9 *Ibid*., pp. 97 – 99.

10 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, pp. 10 – 11.

11 L.A. Krol, „Polojenie na gornozavodskom Urale v Konţa 1917 – pervoi polovine 1918”, text reprodus în M. Bemshtam (ed.), *Urali Prikamenoiabr1918 – ianvar1919*: *dokumentiimateriali*, YMCA-Press, Paris, 1982, p. 50.

12 J. Harris, *TheGreatUrals*: *RegionalismandtheEvolutionoftheSovietSistem*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1999, p. 22.

13 „Dioneo”(VI. Shklovsky), *RussiaundertheBolsheviks*, Russian Liberation Committee, Londra, 1919, pp. 8 – 12.

14 Vezi V.V. Dublionnân, *BelaiaarmiianaUrale*: *istoriceskiespravkiceasteiisoedinenii*, Izd. Uralskogo Universiteta, Ekaterinburg, 2008, p. 313; lu’. Juk, *Voprosite Tnieznakiv„ţarskom dele*”, Bkhv-Petersburg, Sankt-Petersburg, 2013, p. 133.

15 LI. Serebrennikov, „Moi vstreci’s atamanov A.I. Dutov”: Ivan I. Serebennikov Papers, HIA, cutia 11, dosar 1, p. 1.

16 P.M. Bikov, „Iekaterinburgski Sovet”, p. 100.

17 Harris, *TheGreatUrab*, p. 22.

18 *Ibid*.

19 *Ibid*.

20 P.M. Bîkov, „Iekaterinburgski Sovet”, p. 97.

21 EL Goloşciokin, raport la Conferinţa Regională a Partidului, *Uralskirabocii*, 5 ianuarie 1918.

22 *Uralski rabocii*, 26 ianuarie 1918.

23 *Ibid*., 11 aprilie 1918.

24 M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovih v 1918 godu”: RGASPI, fond 558, op. 3 s, d. 12, în DAVP, cutia 15, p. 2.

25 N.A. Sakovici (depoziţie la anchetă), 24 august 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, pp. 19 – 20.

26 *Ibid*., p. 20.

27 A.S. Kotousova (depoziţie la anchetă), 18 noiembrie 1918*:* *ibid*., cutia 1, dosar 6, pp. 99.

28 Ie. T. Lobanova (depoziţie la anchetă), 1 august 1918: *ibid*., cutia 1, dosar 6, p. 12.

Capitolul 32: Între timp, la Tobolsk

1 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 13.

2 F.N. Gorşkov (depoziţie la anchetă, 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 10.

3 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 464; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 747.

4 *Ibid*., p. 749; S. Buxhoeveden (jurnal), 34 mai 1918 (SV): ibid. cutia 1, dosar 7, p. 446.

5 S. Buxhoeveden (jurnal), 15 aprilie 1918 (SV): *ibid*., p. 445.

6 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 749; A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1111; A.G. Beloborodov către P.D. Hohriakov, 6 mai 1918: SPR, p. 202.

7 S. Buxhoeveden (jurnal), 3 – 4 mai 1918 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 446.

8 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 749; A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 20 – 23 august 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1111; A.G. Beloborodov către P.D. Hohriakov, 6 mai 1918: SPR, p. 202.

9 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, p. 298.

10 A.G. Beloborodov către P.D. Hohriakov, 6 mai 1918: SPR, p. 202.

11 P.A. (яс) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 465; Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 223.

12 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 27 august 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, pp. 1127 – 1128.

13 Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 223; Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, pp. 750 – 751 şi 762.

14 Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 223.

15 Volkov, *Okoloţarskoi semi*, p. 62.

16 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 750.

17 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): ibid. cutia 1, dosar 7, pp. 464 – 465.

18 Meniul din 29 aprilie 1918: SGC, SCBLOU, cutia 1.

19 S. Buxhoeveden (jurnal), 3 – 4 mai 1918 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 446.

20 Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamilie*, p. 224.

21 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 466.

22 Ie. S. Kobâliński (depoziţie la anchetă), 6 – 10 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 750.

23 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 466.

24 M.G. Soloviova (Rasputina)(jurnal), 22 mai 1918: SPR, p. 206.

25 M.G. Tutelberg (depoziţie la anchetă), 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 979.

26 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 466. Potrivit lui F.N. Gorşkov, trenul a sosit în Ekaterinburg în 22 mai 1918: F.N. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: ibid. cutia 1, dosar 6, p. 10.

27 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): ibid. cutia 1, dosar 7, p. 466.

28 *Ibid*., pp. 466 – 467.

29 Registrul detaşamentului de gardă de la Casa Ipatiev, 22 mai 1918, reprodus în SPR, p. 88.

Capitolul 33: Pătimind la Ekaterinburg

1 M.N. Romanova la Tobolsk, 1 mai 1918: ibid. p. 199.

2 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 17.

3 Bîkov, „Iekaterinburgski Sovet”, p. 101.

4 F.N. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDR HIA, cutia 1, dosar 6, p. 8; Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 14.

5 F.N. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 10.

6 la M. Sverdlov către A.G. Beloborodov, 3 mai 1918, SPR, p. 201.

7 A.G. Beloborodov către la M. Sverdlov, 3 mai 1918: ibid. pp. 201 – 202.

8 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 644.

9 în mod evident, acest lucru i-a şocat până şi pe bolşevicii din Ekaterinburg.

10 I.D. Sedniov şi K.G. Nagornîi către A.G. Beloborodov, 28 mai 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, pp. 1337 – 1338.

11 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): *ibid*., cutia 1, dosar 9>p. 467.

12 GuN. Kotecev (depoziţie la anchetă): *ibid*., cutia 1, dosar 6, p. 51.

13 M.D. Medvedeva (depoziţie la anchetă), 9 – 10 noiembrie 1918: *ibid*., cutia 1, dosar 6, p. 57; A.A. lakimov (depoziţie la anchetă), 2 aprilie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, pp. 803 – 804; A.G. Beloborodov, „Iz vospominanii”, datat februarie 1922: VZR, p. 208.

14 G.M. Suetin (depoziţie la anchetă, f.d.): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 52.

15 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar *7*, p. 640.

16 M.I. Letemin (depoziţie la anchetă), 7 august 1918: *ibid*., cutia 1, dosar 6, p. 28.

17 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 639.

18 Ibid. p. 641.

19 LV. Storojev (depoziţie la anchetă), 8 – 10 octombrie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, pp. 71 – 72.

20 Ibid. pp. 72 – 74.

21 Ibid. pp. 74 – 77.

22 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 643.

23 M.L. Krohaleva (depoziţie la anchetă), 9 iulie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, p. 909; P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1353.

24 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoio mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 9.

25 F.N. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 8.

26 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): *ibid*., cutia 1, dosar 7, p. 468.

27 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 7, p. 644.

28N.A. Romanov (jurnal), 1 mai 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 424.

29 *The LastDiaryofTsaritsaAlexandra*, 31 mai şi 3 iunie 1918, pp. 152 şi 155.

30 7 fe/., 21 iunie 1918, p. 173.

31 P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1354.

32 G.M. Suetin (depoziţie la anchetă, f.d.): ibid. cutia 1, dosar 6, p. 52.

33 P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1364.

34 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoio mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 11.

35 EP. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: ibid. cutia 1, dosar 7, p. 643.

36 N.A. Romanov (jurnal), 24 şi 25 mai 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 429.

37 Mărturia lui K.L. Sobolev, 30 august 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1131.

38 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, p. 10.

39 Preston, *BeforetheCurtain*, p. 98.

40 *Poslednie dniposlednegoţaria*: *inohtojeniedinastiiRomanovih*, p. 9; M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovin v 1918 godu”: RGASPI, fond 558, op. 3 s, d. 12, în DAVP, cutia 15, p. 7.

41 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, pp. 16 – 17.

42 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, p. 28.

43 A.D. Avdeev, „Nikolai Romanov v Tobol skei Yekaterinburge. Iz vospominanii komendanta”, *Krasnayanov*, nr. 5, 1928, pp. 185 – 209.

44 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, pp. 23 – 25.

45 Prima scrisoare a unui „ofiţer” către familia Romanov, nu mai târziu de 20 iunie 1918: SPR, p. 210.

46 Scrisori între un „ofiţer” şi familia Romanov, terminându-se nu mai târziu de 4 iulie 1918: ibid. pp. 212 – 214.

47 N.A. Romanov (jurnal), 19 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 421; registrul detaşamentului de gardă de la Casa Ipatiev, 7 iunie 1918, reprodus în SPR, p. 89.

48 NA Romanov (jurnal), 28 mai 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 429.

49 Registrul detaşamentului de gardă de la Casa Ipatiev, 9 iulie 1918, reprodus în SPR, p. 91.

Capitolul 34: Adâncul înţeles al lumii

1 N.A. Romanov (jurnal), 28 mai 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 429.

2The LastDiaryofTsaritsaAlexandra, 24 aprilie 1918 (SV), p. 128.

3 M. Maeterlinck, *WisdomandDestiny*, Londra, George Allen, 1898, p. 53.

4Ibid?. 55.

5 Ibid. p. 58.

6Ibid., p. 63.

7 Ibid. p. 64.

8 Ibid. p. 71.

9 N.A. Romanov (jurnal), 30 aprilie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 424.

10 Despre dispreţul lui Nicolae faţă de negustori, vezi Wortman, *ScenariosofPower*, pp. 387 – 388.

11 Vezi L. McReynolds, *TheNewsUnderRussia'sOldRegime: TheDevelopmentofMass-CirculationPress*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1991, pp. 68 – 70.

12 Ibid. p. 195.

13 N.A. Romanov (jurnal), 13 şi 18 mai 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, pp. 427 – 428.

14 Ibid. 8 mai 1918 (SV): p. 426.

Capitolul 35: Războiul civil

1 *Tobolskie eparhalnievedomosti*, nr. 29 – 31, 10/23 decembrie – 1/14 decembrie 1918, p. 261.

2 „Oceredniе zadaci sovetskoi vlasti”, *Pravda*, 28 aprilie 1918.

3 Calcul făcut de M. Bemshtam, în *Urali Prikam enoiabr1918 – ianvar 1919*, p. 55.

4 M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovih v 1918 godu”: RGASPI, fond 558, op. 3 s, d. 12, în DAVP, cutia 15, p. 2.

5 Bîkov, „lekaterinburgski Sovet”, pp. 106 – 107.

6 P.V. Kuhtenkov (depoziţie la anchetă), 13 noiembrie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 60.

7 *Uralski rabocii*, 28 aprilie 1918.

8 M. Golubân, *Ural skiepartizani*: *poliodotriadovBliukhera-Kasirinav1918godu*, Uralkniga, Ekaterinburg, 1924, pp. 8 – 9.

9 B. Mueggenberg, *TheczechoslovakStruggleforIndependence*, *1914 – 1920*, McFarland & Co., Jefferson, NC, 2014, p. 174.

10 Vezi Juk, *Voprositel aleznakiv„ţarskom dele”*, p. 135.

11 Bîkov, „lekaterinburgski Sovet”, p. 101.

12 G. Strumillo, „Iz zapisok rabochego”, *Zarya*(Berlin), nr. 4 şi 6, 1922, text reprodus în Bemshtam (ed.), *UraliPrikam e, noiabr1918 – ianvar 1919*, p. 45.

13 M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovin v 1918 godu”: RGASPI, fond 558, op. 3 s, d. 12, în DAVP, cutia 15, p. 7.

14 Markov, *Pokinutaiaţarskaia sem ia*, pp. 323 – 324.

15 Vezi Bemshtam (ed.), *Urali Prikam e, noiabr1918 – ianvar 1919*, pp. 70 – 72.

16 G. Strumillo, „Iz zapisok rabochego”, *Zarya*(Berlin), nr. 4 şi 6, 1922, text reprodus în Bemshtam (ed.), *UraliPrikam e, noiabr1918 – ianvar 1919*, p. 32.

17 Vezi Juk, *Voprositel aleznakiv„ţarskom dele”*, p. 134.

Capitolul 36: Manevrele germanilor

1 J. Sadoul, *Notessurlarévolutionbolchévique, octobre1917 – janvier 1919*, Sirène, Paris, 1920, p. 319: scrisoare către A. Thomas, 26 aprilie 1918.

2 *Ibid*., p. 322: scrisoare către A. Thomas, 27 aprilie 1918.

3 *Ibid*., p. 365: scrisoare către A. Thomas, 27 triai 1918; şedinţa Sovnarkom, 25 iunie 1918: GARF, fond R-130, op. 2, d. 2.

4 D.B. Neidgart (depoziţie la anchetă), 27 şi 29 ianuarie 1921, în Sokolov, *Ubistroţarskoi semï*, p. 106.

5 *Ibid*.

6 A.F. Trepov (depoziţie la anchetă), 16 februarie 1921, în Sokolov, *Ubistroţarskoi semi*, pp. 106 – 107.

7 *Ibid*., p. 108.

8 Vezi A. Olano-Eren ya, „Ispanskii korol i politika spaseniia semi Nikolaia II", *Novaiainoveişaia istoriia*, nr. 5, 1993, pp. 152 – 165.

9 K. von Bothmer, *MitGrafMirbachînMoskau*: *Tagebuch-aufeeichnungen undAktenstückevom19*. *Aprilbis24*. *August1918*, Osiandersche Buchhandlung, Tübingen, 1922, p. 103 (22 iulie 1918).

10 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 27 august 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1128.

11 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, pp. 305 şi 318.

12 *Ibid*., pp* 304 şi 319 – 320.

13 VA* Kisliţîn (depoziţie la anchetă), 27 august 1919: AMDP, Htă, cutia 1, dosar 9, pp. 1153 – 1154*

14 ZW, p. 1154*

15 V*V. Goliţîn (depoziţie la anchetă), 2 octombrie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 9, pp. 1145 – 1146.

16 E. Pantazzi, *RoumaniaînLightandShadow*, Unwin, Londra, TF, 1921, pp. 243 – 246.

17 A.l. Mosolov, *Pridvoreimpetatom*, pp. 220 – 222, citat de lofife, *Revoliuţiia isemiaRotnanovân*, p. 300.

18 N*I. Kanişceva et al. (ed.), *DnevnikRN*. *Milyukova*, *1918 – 1921*, Rosspen, Moscova, 2015, p. 34 (21 iunie 1918).

19/ «/., p. 20 (12 iunie 1918).

20 Ibid. pp. 33, 35 şi 38 – 39 (21 iunie 1918).

21 *Ibid*., p. 66 (4 iulie 1918).

22 Ibid. pp. 82 – 83 (10 iulie 1918)

23 Vezi loffe, *Revoliuţiia isemiaRomanovin*, p. 293 – 294.

Capitolul 37: Ultimele zile în Casa Ipatâev

1 F*P* Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosâr 7, p. 641.

2 Serebriakova, „Moei docheri Zore, ob ei o ottse": Serebryakova Papers, HIA, p. 3.

3 A.I. Belogradski (depoziţie la anchetă), 22 iulie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 964.

4 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto": RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 8.

5 *Ibid*., pp. 8 – 9.

6 P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1352 – 1353.

7 EP. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 642.

8 N.A. Romanov (jurnal), 21 iunie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 431; EP. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 644; la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto": RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, pp. 8 – 9.

9 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto": RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 9.

10 N.A. Romanov (jurnal), 21 iunie 1918 (SV): DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 432.

11 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto": RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, pp. 8 – 9.

12 EP. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, pp. 643 – 644.

13 Ia. M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto": RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, pp. 9 şi 21.

14 M.L. Krohaleva (depoziţie la anchetă), 9 iulie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 8, pp. 909 – 910.

15 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, pp. 645 – 646.

16 Dosar cu materiale de anchetă, 5 septembrie 1918: A.G. Beloborodov către la M. Sverdlov (telegramă primită în 4 iulie 1918): *ibid*> cutia 1, dosar 6, p. 22.

17 Dosar cu materiale de anchetă, 23 februarie 1919: viceconsulul francez, telegramă de la Ekaterinburg la Moscova, 9 iulie 1918: ibid. cutia 1, dosar 7, p. 407.

181.V. Storojev (depoziţie la anchetă), 8 – 10 octombrie 1918: ibid. cutia 1, dosar 6, p. 81.

19 Ibid. p. 82.

20The LastDiaryofTsaritsaAlexandra, 12 iulie 1918, p. 194.

Capitolul 38: Capcana Ekaterinburg

1 Vezi R. Service, *Lenin*: *ABiography*, Macmillan, Londra, 1998, p. 317.

2 V.I. Lenin, *Biograficeskaiahroiiika*, vol. 5, Gosudarstvennoe izdatelstro, Moscova, 1974, p. 413.

3 Minuta şedinţei Sovnarkom, 2 mai: SPR, p. 52. Citând GARF, fond 130, op. 23, d. 13, pp. 58 – 59.

4 Interviu cu V.V. Iakovlev: *Izvestia*, 16 mai 1918.

5 Comitetul Central Bolşevic, 19 mai 1918: RGASPI, fond 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15.

6 Vezi Juk, *Voprositelnieznakiv„ţarskom dele”*, p. 141 şi lu'. A. Buranov şi V.M. Hrustaliov, *Gibelimperatorskogodoma*, Progress, Moscova, 1992, p. 251.

7 Dosar cu materiale de anchetă, 24 martie 1919: R. Berzins, comandantul-şef al Frontului Siberian şi din Nordul Uralului, către Sovnarkom şi VÂSLK, 24 iunie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 574.

8 Dosar cu materiale de anchetă, 12 martie 1919: V.D. Bonci-Bruevici către A.G. Beloborodov, 20 şi 21 iunie 1918: ibid. cutia 1, dosar 7, p. 494.

9 Dosar cu materiale de anchetă, 24 martie 1919: R. Berzins, comandantul-şef al Frontului Siberian şi din Nordul Uralului, către Sovnarkom şi VÂSLK, 24 iunie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 574.

10 M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovin v 1918 godu”: RGASPI, fond 558, op. 3 s, d. 12, în DAVP, cutia 15, p. 3.

11 Ibid. p. 6.

12 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, p. 9 şi 13.

13 M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovin v 1918 godu”: *ibid.*, pp. 6 – 7.

14 Bîkov, „lekaterninburgski Sovet”, p. 101.

15 Preston, *BeforetheCurtain*, p. 91.

16 NA. Sakovici (depoziţie la anchetă), 24 august 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 21.

17 Vezi Juk, *Voprositelnieznakiv„ţarskom dele”*, p. 148, citând memoriile lui A.G. Beloborodov.

18 L.A. Krol, „Polojenie na gornozavodskom Urale v kontsa 1917 – pervoi polovine 1918”, text reprodus în M. Bemshtam (ed.), *Urali Prikamenoiabi1918 – ianvar 1919*, p. 49.

19 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria”, p. 17.

20 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, p. 21.

Capitolul 39: Moscova, o placă turnantă

1 Von Bothmer, *MitGrafMirbachînMoskau*, pp. 97 – 98 (însemnare în jurnal, 19 iulie 1918).

2 N.S. Angarski în interviu cu Boris Nicolaevsky, 29 aprilie 1928 (Werder, Germania): Boris I. Nicolaevsky Papers, HIA, cutia 525, dosar 8.

3 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, p. 14.

4 G.A. Hill, *GoSpytheLand*, Cassell, Londra, 1932, p. 207.

5 F. Grenard, *Larévolutionrusse*, Armand Collin, Paris, 1933, p. 321.

6 Sadoul, *Notessurlarévolutionbolchévique*, p. 405: scrisoare către A. Thomas, 10 iulie 1918.

7 Sovnarkom, 15 iulie 1918: GARF, fond R-130, op. 2, d. 2.

8 G.A. Hill, *GoSpytheLand*, pp. 210 – 211.

9 Sadoul, *Notessurlarévolutionbolchevique*, p. 405: scrisoare către A. Thomas, 10 iulie 1918.

10 Mărturia lui Savinkov, în „Sudebnoe răzbiratel stro”, *Pravda*, 30 august 1924, pp. 4 – 5.

11 Telegrama lui Lockhart, 26 mai 1918: FO 371/3332/9748 (NA).

12 Mărturia lui Savinkov, în „Sudebnoe răzbiratel stro”, *Pravda*, 30 august 1924, pp. 4 – 5.

13 Grenard, *Larévolutionrusse*, p. 322.

14 Mărturia lui Savinkov, în „Sudebnoe răzbiratel stro”, *Pravda*, 30 august 1924, pp. 4 – 5.

15 Sovietul Regional Ural către Biroul de Presă, Comitetul Executiv Central al Congresului Sovietelor, 13 iulie 1918: dosar cu materiale de anchetă, 24 martie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 578.

16 G.I. Safarov către V.I. Lenin, 13 iulie 1918: ibid. cutia 1, dosar 7, p. 577; vezi, de asemenea, Likova (ed.), *SletistriepodeluobubiistreRossiiskoiimperatorskoisemi*, p. 72.

17 V. Gorin către V.I. Lenin, 17 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 574; vezi, de asemenea, Likova (ed.), *SletistriepodeluobubiistreRossiiskoiimperatorskoisemi*, p. 72.

18 Dosar cu materiale de anchetă, 12 martie 1919: V.D. Bonci-Bruevici către A.G. Beloborodov, 20 şi 21 iunie 1918: ibid. cutia 1, dosar 7, p. 494.

19 Lenin, *Biograficeskaiahronika*, vol. 5, p. 616.

Capitolul 40: Omul care nu a vrut să fie ţar

1 G.N. Romanov către X.G. Romanova, 5 aprilie, 21 iulie şi 23 august 1918: Georgi Mikhailovich, Grand Duke of Russia Papers, HIA, cutia 2.

2 *Poslednie dniposlednegoţaria*: *inohtojeniedinastiiRomanovin*, pp. 8 – 9. Vezi, de asemenea, V.M. Hrustaliov, *Alapaievsk*: *jertvîipalaci*, Dostoinstvo, Moscova, 2010, pp. 12 – 13.

3 M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovin v 1918 godu”: RGASPI, fond 558, op. 3 s, d. 12, în DAVP, cutia 15, p. 8.

Ibid.

5 Ibid. pp. 3 – 4.

6 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, p. 36.

7 Ibid. pp. 38 – 39.

8 Vezi PIGTS, pp. 258 – 259. LE Plotnikov citează pe A.V. Markov, aşa cum a fost textul reprodus în *LiteraturnaiaRossia*, nr. 38, 1990, p. 19.

9 V.I. Lenin către A.G. Beloborodov, 10 iunie 1919: Trotsky Collection, HIA, cutia 6, dosar. 6.

10 M.V. Alekseev (raport militar), probabil iunie 1918: Mikhail V. Alekseev Papers, HIA, cutia 1, dosar 22, p. 3.

11Ibid.

Capitolul 41: Opţiuni limitate

1 Decretul este publicat în DINII, vol. 2, partea a 2-a, p. 474.

2 Vezi Juk, *Voprositelnieznakiv„ţarskom dele*”, pp. 145 – 147, citând G.Z. Besedovski, *Naputiahktermidoru*, Sovremennik, Moscova, 1997, pp. 111 – 113.

3 Aceasta a fost concluzia la care a ajuns N.A. Sokolov, care a efectuat ancheta antibolşevică în 1919: Sokoloff, *EnquêtejudiciairesurTassassinatdelafamilleimpérialerusse*, pp. 287 – 289.

4 Vezi Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 114.

5 Mueggenberg, *TheczechoslovakStruggleforIndependence*, pp. 141 şi 175.

6 Vezi Bîkov, *PosledniedniRomanovin*, p. 114.

7 Registrul detaşamentului de gardă de la Casa Ipatiev, 9 iulie 1918, reprodus în SPR, p. 91.

8 Preston, *BeforetheCurtain*, p. 102.

9 Informaţia provine din raportul unui agent secret antibolşevic, adresat subinspectorului M, Talaşmanov, care la rândul lui l-a transmis Departamentului de Investigaţii Criminalistice din Ekateriburg, în 22 august 1918: GTSMS, pp. 66 – 67. Data în sursă este indicată drept o duminică „în jurul datei de 15 iulie”. Singura duminică posibilă este 14 iulie. În Anucin, informaţia provine din V. Gorin către VI. Lenin, 17 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 574.

10 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, pp. 649 – 650.

11 A.N. Şveikina (depoziţie la anchetă), 26 februarie 1919: *ibid*., cutia 1, dosar 6, p, 230.

12 MA. Medvedev, „Rasstrel ţarskoi semi Romanovin v gorode lekaterinburge v noh na 17 iulia 1918 goda: vospominaniia uceastnika rasstrela*: RGASPI, fond 588, op. 3, d, 12, în DAVP, cutia 15, pp. 1 – 2.

13 Besedovski, *Naputiahktermidoru*, p. 113.

14 *Ibid*.

15 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, pp. 649 – 650.

16 PLA. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; *ibid*., cutia 1, dosar 9, p. 1354.

17 Telegrama de la G.E. Zinoviev către Ia. M, Sverdlov şi Lenin (16 iulie 1918) este reprodusă în PIGTS, p. 207.

18 *Ibid*.

19 Vezi PIGTS, p. 208.

20 *Ibid*., pp. 208 şi 258. Plotnikov citează memoriile lui A.L. Akimov, conform textului reprodus în *Ogoniok*, nr. 38, 1990 *şi Argumenti ifaktî*, nr. 46, 1990.

21 Vezi G.Z. Ioffe, *Revoliuţiia isud baRomanovin*, Respublika, Moscova, 1992, pp. 308 – 312; Buranov şi Hrustaliov, *Gibeïimperatorskogodoma*, pp. 257 – 259; E. Radziński, *Gospodi – spasi iusmiriRossiiu*: *Nikolai* II *jizriismerţ*\ Vagrius, Moscova, 1993, pp. 401 – 404.

Capitolul 42: Moartea în pivniţa

1 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 12.

2Ibid.

3 Preston, *BeforetheCurtain*, p. 102.

4Ibid.

5 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, p. 12.

6Ibid. –, EP. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 650; P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1355.

7Ibid.

8 Ibid. p. 1356.

9 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, pp. 12 – 13; F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 650; P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1355.

10 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, p. 29.

11 la M. Iurovski, „Poslednii ţar naşiol svoie mesto”: RGASPI, f. 3, op. 58, d. 280, în DAVP, HIA, cutia 15, pp. 12 – 13; F.P. Proskuriakov

(depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 650; P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1355.

12 Mărturia lui P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1356.

13 F.P. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 649.

14 Ibid. pp. 652 – 653.

Capitolul 43: Evacuarea bolşevică

1 A.G. Beloborodov către V.D. Gorbunov, 17 iulie 1918: Nikolai Alekseevich Sokolov Papers, HIA, dosar XXI 97 – 13.04. Telegrama a fost reprodusă prima oară în Sokoloff, *Enquêtejudiciairesurl'assassinatdelafamilleimpérialerusse*, p. 240.

2 LI. Radziński, memorii înregistrate pe bandă (1963): RGASPI, fond 588, op. 3, d. 14, în DAVP, cutia 15, p. 42.

3 Minuta Comitetului Executiv Central, 18 iulie 1918, text reprodus în SPR, pp. 105 – 106.

4 Minuta Sovnarkom, 18 iulie 1918, text reprodus, ibid. pp. 105 – 106.

5 la M. Sverdlov şi probabil A.G. Beloborodov, conversaţie, f.d., dar probabil din 18 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1340; vezi, de asemenea, Likova (ed.), *SletistriepodeluobubiistreRossiiskoiimperatorskoisemi*, p. 76.

6 la M. Sverdlov şi, probabil, A.G. Beloborodov, conversaţie, f.d., dar probabil din 18 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, p. 1338.

7 *Ibid.*, p. 1339.

8 M.I. Letemin (depoziţie la anchetă), 18 – 19 octombrie 1918: ibid. cutia 1, dosar 6, p. 88.

9 Agent Alekseev, raport la anchetă, 26 februarie 1919: *ibid.*, cutia 1, dosar 6, p. 225.

10 EP. Proskuriakov (depoziţie la anchetă), 1 – 3 aprilie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, pp. 652 – 653.

11 Dosar cu materiale de anchetă, 5 septembrie 1918: la M. Iurovski către A.G. Beloborodov, 20 iulie 1918: *ibid.*, cutia 1, dosar 6, p. 22.

12 Vezi H. Rappaport, *Ekaterinburg*: *TheLastDaysoftheRomanovs*, Windmill Books, Londra, 2009, p. 206.

13 Preston, *BeforetheCurtain*, p. 105.

14 A.P. Belozerova (depoziţie la anchetă), 28 septembrie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 48.

15 N.A. Sakovici (depoziţie la anchetă), 24 august 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 21.

16 LA. Sergheev, raport la anchetă, 20 februarie 1919: ibid. cutia 1, dosar 6, p. 196.

17 P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; ibid. cutia 1, dosar 9, p. 1367.

18 M.L. Krohaleva (depoziţie la anchetă), 9 iulie 1919: ibid. cutia 1, dosar 8, p. 910.

19 Citat în Likova (ed.), *SletistriepodeluobubiistreRossiiskoiimperatorskoisemi*, p. 147.

20 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 22 octombrie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 93; Volkov, *Okoloţarkoi semi*, p. 67.

21 *Uralski rabocii*, 23 iulie 1918, citat în AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, pp. 145 – 148.

22 Raportul Armatei a Treia către LI. Vaţetis, 23 iulie 1918, în Bemshtam (ed.), *Urali* *Prikamenoiabr1918 – ianvar1919*, p. 98.

Capitolul 44: Omoruri, muşamalizări, impostori

1 I.S. Smolin, „The Alapaevsk Tragedy”(text dactilografiat şi tradus): HIA, pp. 7 – 8.

2Ibid., p. 8

3Ibid., pp. 8 – 9.

4Uralski irabocii, 20 iulie 1918, în I.S. Smolin, „The Alapaevsk Tragedy”(text dactilografiat şi tradus): HIA, p. 12.

5Izvestia, 19 iulie 1918.

6 M.N. Pokrovski către L.N. Pokrovskaia, 26 iulie 1918, citat în Likova (ed.), *Sletistriepodelu’obubiistreRossiiskoiimperatorskoisemi*, p. 89.

7 A.A. Ioffe către VI. Lenin, 24 iunie 1918, text reprodus în SPR, p. 106.

8 A.A. Ioffe către G.V. Cicerin, 21 iulie 1918, text reprodus, *ibid*., p. 107.

9 A.A. Ioffe, „N. Ioffe i naşa uneşniaia politika”(datat 20 octombrie 1927): Arhiv Prezidenta Rossiskoi Federaţii, fond 31, op. 1, d. 4, p. 216.

10Ibid.

11 V.N. Karnauhova (depoziţie la anchetă), 2 iulie 1919: GTSMS, pp. 386 – 387.

12 A. Ia. Valek (depoziţie la anchetă, f.d.): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 8, p. 702.

13Ibid., pp. 701 – 702.

14Ibid., p. 702.

15 P.A. (sic) Gilliard (depoziţie la anchetă), 5 – 6 martie 1919 (SV): AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, p. 467.

16 Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*, pp. 331, 335 şi 336.

17Ibid., p. 349.

Capitolul 45: Ocupaţia cehoslovacă

1 Diterihs, *Ubiistroţarskoi semiihlenovdomaRomanovinnaUrale*, partea 1, p. 23; Preston, *BeforetheCurtain*, p. 112.

2 EN. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 1.

3 K.A. Agafonova, 13 noiembrie 1918: ibid. cutia 1, dosar 6, p. 64. Agafonova avea un frate bolşevic, cu funcţia de comisar pentru justiţie al wæa/-ului.

4 Via. Buivid (depoziţie la anchetă), 10 august 1918: *ibid*., cutia 1, dosar 6, p. 33.

5 F.I. Ivanov (depoziţie la anchetă), 13 septembrie 1918: ibid. cutia 1, dosar 6, p. 41.

6 A.G. Eliseeva (depoziţie la anchetă), probabil 13 septembrie 1918: ibid. cutia 1, dosar 6, p. 42.

7 EN. Gorşkov (depoziţie la anchetă), 31 iulie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 10.

8 Preston, *BeforetheCurtain*, pp. 113 – 114.

9 Vezi Service, *Lenin*: *ABiography*, pp. 359 – 366.

10 *Komsomolskaia pravda*, 12 februarie 1992.

11 Sokoloff, *Enquêtejudiciairesurl'assassinatdelafamilleimpérialerusse*, pp. 9 – 10.

12 *Prikaz komendantagorodaEkaterinburga*, nr. 37, 8 septembrie 1918: Vera Cattell Papers, HIA, cutia 4, dosar Iskander Riza Kuli Mârza.

13 Raportul lui N. Miroliubov, procuror al Palatului de Justiţie din Kazan, către Ministrul Justiţiei, 12 decembrie 1918 (traducere în engleză), pp. 1-13: SGC, SCBLOU, cutia 2.

Capitolul 46: Romanovi supravieţuitori

1 A.A. Volkov (depoziţie la anchetă), 22 octombrie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 93; Volkov, *Okoloţarkoi sfmif* pp. 71 – 72.

2 L. Sukacev, „Soldier under Three Flags: The Personal Memoirs of Lev Pavlovich Sukacev", Washington, DC, text dactilografiat, 1974: Lev Sukacev Papers, HIA, pp. 100 – 101.

3 Regina Maria a României către M.F. Romanova, 1 septembrie 1918: KAGDRP, HIA, cutia 8, dosar 33.

4 Regina Maria a României către M.F. Romanova, 20 octombrie 1918: *ibid*.

5 Hill, *GoSpytheLand* pp. 115 – 148.

6 Pantazzi, *RoumaniaînLightandShadow*pp. 267 – 268.

7Ibid., pp. 269 – 270.

8Ibid. p. 270.

—*Ibid*.

10 A. Calthorpe către M.F. Romanova, 19 noiembrie 1918: Kseniia Aleksandrovna Grand Duchess of Russia Papers, HIA, cutia 8, dosar 16.

11 Regina Alexandra către M.F. Romanova, 21 decembrie 1918: *ibid*. cutia 8, dosar 11.

12 Bulygin, *TheMurderoftheRomanovs*: *theAuthenticAccou*nt'p. 187.

13 Citat în VM. Hrustaliov: *Petrograd*: *rasstrelVelikihkniazek* Dostoinstvo, Moscova, 2011, pp. 62 şi 68 – 70.

14 *Evening News* 4 noiembrie 1919. Îi sunt recunoscător lui Nick Walshaw pentru această referinţă.

15 George al V-lea către M.F. Romanova, 19 aprilie 1919: HIA, cutia 8, dosar 24.

16 Regina Alexandra către M.F. Romanova, 16 aprilie 1919: *ibid*. cutia 8, dosar 11.

17 Regina Alexandra către M.F. Romanova, 22 aprilie 1919: *ibid*.

18 George al V-lea către M.F. Romanova, 21 aprilie 1919: *ibid*. cutia 8, dosar 24.

Capitolul 47: Ancheta antibolşevică

1 D.M. Fedicikin, „Ijevskoe vosstanie v period's 8-go avgusta po 15-go oktiabria 1918 goda", San Francisco, manuscris, 1931: Dmitri I. Fedichkin Papers, HIA.

2 M.A. Medvedev, „Predistorila rasstrela ţarskoi semi Romanovih v 1918 godu": RGASPI, fond 558, op. 3 s, d. 12, în DAVP, cutia 15, p. 38.

3 M.I. Letemin (depoziţie la anchetă), 18 – 19 octombrie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, pp. 87 – 88.

4 Sokoloff, *Enquêtejudiciairesurl'assassinatdelafamilleimpérialerusse*, pp. 10 – 12; Diterihs, *Ubiistroţarskoi semihlenovdomaRomanovihnaUrale*, partea 1, p. 14.

5Ibid.

6 Diterihs, *Ubiistroţarskoi semihlenovdomaRomanovihnaUrale*, partea 1, p-17.

7 Ibid. p. 21.

8 LA. Sergheev, raport la anchetă, 20 februarie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 6, p. 198.

9 Depoziţii la anchetă, GTSMS, pp. 176 (A. Ia. Neustroev), 180 (S.F. Podorova), 181 (T.L. Sitnikova), 182 (F.E. Onianov) şi 186 (M.I. Soloviov).

10 EV. Sitnikov (depoziţie la anchetă), 28 martie 1919: ibid. pp. 185 – 186.

11 N.V. Mutnân (depoziţie la anchetă), 8 martie 1919: ibid. pp. 179 şi 188.

12 P. Ia. Şamarin (procuror) relatând despre depoziţia lui P. Medvedev, 3 – 5 octombrie 1919; AMDP, HIA, cutia 1, dosar 9, pp. 1372 – 1373.

13 V. Iordański către N.I. Miroliubov (procuror al Palatului de Justiţie din Kazan), 19 februarie 1919: Nikander I. Miroliubov Papers, HIA, cutia 1, dosar V. Iordański (1919).

14 V. Iordański către N.I. Miroliubov, 23 februarie 1919: *ibid*.

15 P. Ia. Şamarin (depoziţie la anchetă), 3 – 5 octombrie 1919: AMDP, HIA, cutia 1, vol.9, pp. 1373 – 1377. Când a depus mărturie în toamna lui 1919, Şamarin descria întâmplările din iarna 1918 – 1919.

16 S. Gibbes către marele duce Aleksandr Nikolaevici, memorii fără titlu, 1 decembrie 1928: SGC, SCBLOU, cutia 1, p. 7.

17 P.I. Utkin (depoziţie la anchetă), 28 martie 1919: GTSMS, pp. 355 – 360.

18 N.A. Sokolov, raport preliminar la anchetă, 1 aprilie 1918: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 7, pp. 633 – 636.

19 N.A. Sokolov către N.I. Miroliubov, 9 octombrie 1919: Nikander I. Miroliubov Papers, HIA, cutia 1, dosar N.A. Sokolov; Bulygin, *TheMurderoftheRomanovs*: *theAuthenticAccount*, p. 265.

20 N.A. Sokolov către N.I. Miroliubov, 20 decembrie 1919: *ibid*., Bulygin, *TheMurderoftheRomanovs*: *theAuthenticAccount*, pp. 265 – 266.

21Ibid., pp. 268 – 269.

Capitolul 48: Dispută fără oseminte

1 întrebări individuale pentru Lenin la Congresul al VIII-lea al Partidului Bolşevic, martie 1919: RGASPI, f. 5, op. 2, d. 2, p. 5.

2 *Poslednie dniposlednegoţaria*: *inohtojeniedinastiiRomanovin*, pp. 4 – 5 şi 14 – 16.

3 *Ubiistro ţarskoi semiiei osviti*: *oJftţia Tnie dokumenti*, Russkaia Mist, Constantinopol, 1920, pp. 1 – 5 şi 14 – 15.

4 R. Wilton, *TheLastDaysoftheRomanovs*, *from15thMarch1917*, Thornton Butterworth, Londra, 1920.

5 Recipisă semnată de E Finlayson, 18 martie 1919: AMDP, HIA, cutia 1.

6 Citat în Bîkov, *PosledniedniRomanovin* –, Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria", p. 24.

7 Recipisă semnată de E Finlayson, 18 martie 1919: AMDP, HIA, cutia 1.

8 Bîkov, „Poslednie dni poslednego ţaria", pp. 20 – 21.

9 *Ibid*.

10 *Ibid*., p. 21.

11 *Poslednie dniposlednegoţaria*: *inohtojeniedinastiiRomanovin*, pp. 14 – 16.

12 Ibid. pp. 4 – 5 şi 14 – 16.

13 Diterihs, *Ubiistroţarskoi semihlenovdomaRomanovinnaUrale*, partea 1, Voennaia Akademiia, Vladivostok, 1922.

14 N.A. Sokolov către S. Gibbes, 19 februarie 1920: SGC, SCBLOU, cutia 2.

15 Bulygin, *TheMurderoftheRomanovs*: *theAuthenticAccount*, p. 269.

16 N.A. Sokolov către M.K. Nikiforov, 22 aprilie 1922: AMDP, HIA, cutia 1, dosar 2; Bulygin, *TheMurderoftheRomanovs*: *theAuthenticAccount*, pp. 270 – 271.

17 N.A. Sokolov către M.K. Nikiforov, 22 aprilie 1922, dosar 2; Bulygin, *TheMurderoftheRomanovs*: *theAuthenticAccount*, p. 155.

18 N.A. Sokolov către M.K. Nikiforov, 22 aprilie 1922.

19 Sokoloff, *EnquêtejudiciairesurTassassinatdelafamilleimpérialerusse*.

20 Sokolov, *Ubiistroţarskoi semi*.

21 Gilliard, *LetragiquedestindeNicholas* II *et de safamille*.

22 Mel nik-Botkina, *Vospominaniiaoţarskoi seme* –, Buxhoeveden, *TheLifeandTragedyofAlexandraFeodorovna* –, *Skorbnaiapamiatka* –, Markov, *Pokinutaiaţarskaia semia*.

23 J. Klier şi H. Mingay, *TheQuestforAnastasia*: *SolvingtheMysteryoftheLostRomanovs*, Smith Gryphon, Edgware, 1997.

24 PTR, volumele 1 – 7.

Capitolul 49: Postfaţă

1 R. şi S. Massie, *NicholasandAlexandra*, Atheneum, New York, 1967.

2 *Rasputin theMadMonk*, Hammer Films OK, regie Don Sharp, 1966.

3 A. Summers şi T. Mangold, *FileontheTsar*, Gollanez, Londra, 1976.

4 Wortman, *ScenariosofPower*, D. Lieven, *Nicholas* II *EmperorofalltheRussias*, John Murray, Londra, 1993.

5 G. Hosking, *TheRussianConstituţionalExperiment: GovernmentandDuma, 1907 – 1914*, Cambridge University Press, Cambridge, 1973.

6 Lowe, *TheTsarandtheJews*.

7 Montefiore, *TheRomanovs*.

8 Rappaport, *Ekaterinburg*.

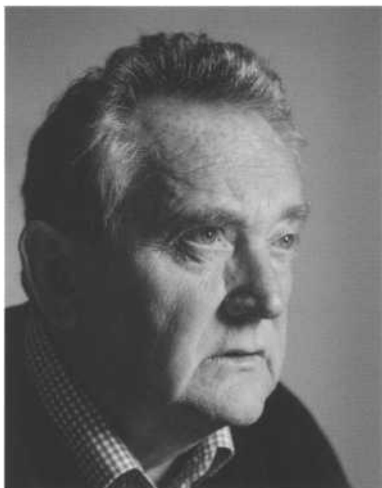
9 Ioffe, *Revoliufiiaisud baRomanovih*.

10 Radziński, „*Gospodi – spasi iusmiriRossiiu*”.

11 SPR; Likova (ed.), *Sletistriepodeluobubiistre Rossiiskoiimperatorskoisemi*, PIGTS; Juk, *Voprositeïnieznakiv„tarskom dele*”.

Indice

A

Robert Service este un reputat istoric şi universitar britanic, Fellow al Academiei Britanice şi al Colegiului St Antony de la Universitatea Oxford şi Senior Fellow al Institutului Hoover de la Universitatea Stanford. Este autorul a numeroase cărţi consacrate istoriei Rusiei şi al unor biografii foarte apreciate dedicate lui Lenin, Stalin şi Troţki, ultima fiind distinsă în 2009 cu Premiul Duff Cooper. Pe lângă *Ultimulţa*, *r*, printre cele mai recente lucrări ale sale se mai numără *RussiaandItsIslamicWorld*: *FromtheMongolConquesttotheSyrianIntervention*(2017) şi *TheEndoftheColdWar*: *1985 – 1991*(2015).

Design copertă: Andra Radu Ilustraţie copertă: e SSPL/ Gulliver/ Getty Images